

International Marmara Social Sciences Congress (Imascon Spring 2023)

09 – 10 June 2023 KOCAELİ

PROCEEDINGS E-BOOK

Organizer

Sponsors

This congress proceedings book is published as an electronic format as e-book.

All rights reserved.

Editorial Board

Assoc. Prof.Dr. Öznur GÖKKAYA
Lect. İsmail KILICASLAN
Lect. Barış DEMİR
Lect. Mustafa OF

ISBN: 978-605-72746-2-5

Address Kocaeli Üniversitesi Rektörlüğü, Umuttepe Yerleşkesi Kocaeli,
TÜRKİYE
Phone +90 262 303 1000
E-mail info@imascon.com
Web www.imascon.com

All legal and ethical responsibility of the studies belongs to the authors. All rights reserved. The copyright of this proceedings book belongs to Kocaeli University. It may not be copied or reproduced without permission.

TABLE OF CONTENTS

BRIEFLY ABOUT	vi
IMASCON 2023 ORGANIZATION	vii
SCIENTIFIC COMMITTEE	viii
IMASCON 2023 INVITED SPEAKERS	x
CONGRESS PROGRAMME	xi
ABSTRACTS AND POSTERS.....	1
THINKING OF 'THE BUTLER' IN THE FRAMEWORK OF NIETZSCHE' MASTER-SLAVE MORALITY	2
BAD WOMAN STEREOTYPE FROM YEŞİLÇAM TO TELEVISION.....	3
ANALYSIS OF JOKES IN RECEP İVEDİK SERIES WITH FREUD'S PSYCHOANALYSIS.....	4
TOPIC MODELING OF YOUTUBE COMMENTS FOR TOGG CAR.....	5
INVESTIGATION OF EMPATHIC TENDENCY AND HONESTY VALUE IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES AND THEIR RELATIONSHIP	6
ACADEMIC CHARACTERISTICS OF STUDENTS WITH HIGH ACADEMIC ACHIEVEMENT IN THE STUDENT, TEACHER AND PARENT TRIANGLE: A CASE STUDY FOR EIGHTH GRADE STUDENTS.....	7
THE EFFECT OF USING WEB 2.0 APPLICATIONS ON PRIMARY SCHOOL	8
STUDENTS' ACHIEVEMENT IN THE UNIT OF "PROPERTIES OF MATTER"	8
IMPACT OF UNCERTAINTY ON FDI INFLOW: AN ANALYSIS OF DEVELOPING COUNTRIES	9
THE MODERATOR ROLE OF GRIT IN THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTIVATION AND ACADEMIC SELF- EFFICACY	10
THE RELATIONSHIP BETWEEN DEFENSE MECHANISMS AND NARCISSISTIC TRAITS AND DIFFICULTY IN EMOTION REGULATION IN YOUNG ADULTS	11
SOCIAL POLICIES FOR THE ELDERLY	12
THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE SYSTEM OF OBSTACLES TO PERFORMANCE.....	13
THE IMPORTANCE OF AUDITING IN ACCOUNTING: BUSINESS RELIABILITY AND FINANCIAL STABILITY	14
EXAMINATION OF THE NOTICE OF MIGRATION IN THE CONTEXT OF TURKISH NATIONAL LAW	15
AN INVESTIGATION OF TEST ANXIETY IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING. IN HIGH SCHOOL STUDENTS	16
METAPHORICAL ANALYSIS OF BRANCH TEACHERS' PERCEPTIONS ON THE CONCEPT OF "PRIMARY SCHOOL TEACHER"	17
IDEOLOGICAL BIAS OF NEWSPAPERS ON TERROR NEWS.....	18
AN EXAMINATION OF CAREER PATHS OF HEALTH SERVICES VOCATIONAL SCHOOL GRADUATES AND PERSONALITY PROFILES OF HEALTH TECHNICIANS IN PROFESSIONAL LIFE BASED ON SOME VARIABLES	19
CORPORATE COMMUNICATION, IMAGE AND PERCEPTION MANAGEMENT IN BRANDS' SUSTAINABLE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY WORKS	20
EXAMINATION OF HIGH SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON COUNSELING SERVICES IN SCHOOLS: A QUALITATIVE RESEARCH (SAMPLE OF DIYARBAKIR PROVINCE).....	21
EVALUATION OF GREEN RESTAURANTS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM	22

THE EXTERNAL BORROWING PROCESS OF MUNICIPALITIES AND THE CASE OF ISTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY.....	23
THE DEVELOPMENT OF FREELANCING IN TURKEY: A SOCIO- DEMOGRAPHIC STUDY	24
THE EFFECT OF CBRN KNOWLEDGE LEVELS OF EMERGENCY AID AND DISASTER MANAGEMENT STUDENTS ATTITUDES TOWARDS ENVIROMENT: THE EXAMPLE OF ÇANAKKALE ON SEKİZ MART UNIVERSITY	25
CLIMATE CHANGE IN TÜRKİYE AND THE EFFECTS OF IMPLEMENTED POLICIES	26
A RESEARCH ON INFLUENCER MARKETING EFFECT ON THE CONSUMER'S BUYING DECISION, COSMETICS INDUSTRY CASE.....	27
REFLECTIONS OF ETHNOMATHEMATICS AND MATHEMATICAL LITERACY ON LIFE	28
ACCORDING TO THE CONSTITUTION OF KAZAKHSTAN, THE RATIFICATION OF INTERNATIONAL TREATIES AND ITS RELATION TO DOMESTIC LAW	29
RESPONSIBILITY OF THE ADMINISTRATION IN CASE THE PATIENT DOESN'T CONSENT TO THE TREATMENT ..	30
SERVICE FAILURE, SERVICE RECOVERY AND CUSTOMER SATISFACTION: A RESEARCH ON MONOPOLY FIRMS	31
HIGH SCHOOL STUDENTS' PERSPECTIVES TO PHYSICS LESSON	32
FULL PAPERS	33
MACAR REFORM DÖNEMİ EDEBİYATININ EN ÖNEMLİ TEMSİLCİSİ: KÁROLY KÍSFAUDY (1788-1830).....	34
HUMANITAS - HÜMANİZM DÖNÜŞÜMÜNDE ADALET KAVRAMI	42
TOGG OTOMOBİLİ İÇİN YOUTUBE YORUMLARININ KONU MODELLEMESİ.....	48
SİKKELER IŞIĞINDA ANADOLU'DA TELESFOROS KÜLTÜ.....	54
OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN TOPLAMA VE ÇIKARMA PROBLEMLERİNDE KULLANILAN SOMUT ARAÇLARI TASARLAMA DURUMLARININ İNCELENMESİ.....	60
COMBINATION OF FISCAL RULES AND FISCAL COUNCIL, INSIGHTS FOR WESTERND BALKAN COUNTRIES	72
İLKELERİ EKSENİNDE TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE LİYAKAT OLGUSU VE ÖNEMİ.....	79
LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SINAV KAYGISININ SOSYAL VE DUYGUSAL ÖĞRENME BAĞLAMINDA İNCELENMESİ ...	87
CAN SIKINTISININ BİLİNÇLİ FARKINDALIK İLE İLİŞKİSİ.....	94
ORTAOKUL MATEMATİK DERS KİTAPLARININ DEĞERLER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ	104
DİJİTALLEŞMENİN VERGİ SİSTEMİNE ETKİLERİ: OLUMSUZ VE OLUMLU ETKİLER	110
TÜRK HAVACILIK EĞİTİMİ TARİHİ	118
TARİHİ ŞAHSİYET OLARAK AHMED EZ-ZEMCÎ'NİN DEĞERLER EĞİTİMİNDE ROL MODEL OLARAK KULLANILMASI	124
KLASİK İSLAM ESERLERİNİN ÖZKAN ÖZE'NİN YENİDEN YORUMUYLA ÇOCUK KİTAPINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ: GAZALİ İLE ATEŞ VE PAMUK ARASINDA VE İBNİ TUFEYL AKIL ADASINDA KİTAPLARI ÖRNEĞİ.....	131
SESSİZ İSTİFA KAVRAMINA İLİŞKİN BİR MODEL ÖNERİSİ.....	137
COVID-19 PANDEMİSİNİN TEDARİK ZİNCİRİ ÜYELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME	145
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İNTİHAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİNİN SOSYAL MEDYAYA YANSIMASI	155
SAĞLIK SEKTÖRÜNDE ETİK LİDERLİK İLE BİLGİ PAYLAŞIMI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	162
DİJİTAL EBEVEYNLİK FARKINDALIĞI VE PAYLAŞAN EBEVEYNLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ.....	167
REVISITING THE LINK BETWEEN EXTERNAL DEBT AND ECONOMIC GROWTH IN WESTERN BALKAN COUNTRIES	178

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNDE POZİTİF PSİKOLOJİNİN YARATICILIĞA ETKİSİ	183
SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN OKUL SOSYAL HİZMETİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	188
LOJİSTİK SEKTÖRDEKİ MARKALARIN DURUMUNUN İNCELENMESİ	193
ALGILANAN SOSYAL DESTEK, YAŞAM DOYUMU VE MUTLULUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÇODEM ÖRNEĞİ	203
TÜRKİYE ÖZELİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UYGULANAN POLİTİKALARIN ETKİLERİ	209
SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE MULTİMEDYA KULLANIMINA YÖNELİK SINIF ÖĞRETMENİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ	215
İMAM HATİP ORTAOKULU ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR DERSİNE KARŞI TUTUMLARI	222
KAZAKİSTAN ANAYASASI'NA GÖRE ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN ONAYLANMASI VE İÇ HUKUK İLE İLİŞKİSİ	229
MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNE İLİŞKİN ÖZYETERLİK ALGILARININ İNCELENMESİ	233
TÜRKİYE VE AB AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASI NEET'LERİN MEVCUT DURUM ANALİZİ VE ÇÖZÜM POLİTİKALARI ..	238
NEET'LER İLE İLGİLİ EKONOMİ VE İLİŞKİLİ ALANLARDAKİ YAZIN TARAMASI	251
SUSTAINABILITY OF THE PUBLIC DEBT IN ALBANIA AND ITS ROLE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY	261

BRIEFLY ABOUT

International Marmara Science Congress was held between 09-10 June 2023 by Kocaeli University and Aleksander Moisiu Durres University. The congress aims to bring together researchers whose working on interdisciplinary subjects in science and social sciences and also to establish an effective communication platform between them. In congress;

In Social Sciences; Anthropology, Archeology, Asian History, European Union, Banking and Insurance, Western Languages and Literature, Human and Economic Geography, Information and Document Management, Computer Education Technologies Education, Geography, Contemporary Turkish Dialects and Literature, Contemporary World History, Child Development, Linguistics , Religious Culture and Moral Education, Educational Sciences, Econometrics, History of Ancient Anatolia, History of Ancient Asia, Ethnoculture, Philosophy, Finance, Journalism and Media Studies, Developmental Psychology, Visual Communication Design, Fine Arts, Public Relations, Law, Economic Thought , Economics, Economic History, Theology, Communication Studies, Business, Women's Studies, Public Administration, Librarianship, Finance, Architecture, Accounting, History of Muslim Turkish States and Societies, Museum Studies, Music, Organization, Secondary Science and Mathematics Education, Secondary Education Social Alanlar Egitimi, Ottoman Institutions and Civilization, Special Education, Paleoanthropology, Marketing, Psychology, Guidance and Psychological Counseling, Advertising, Painting, Health Sciences, Art and Art Education, Cinema-TV, Political Thoughts, Political Life and Institutions, Political Science, Social Work, Social Policy, Sociology, Sport Science and Education, Fisheries Policies and Employment, History, Basic Education, Tourism, History of Turkish and Islamic Thought, Turkish Islamic Art, International Trade, International Economics, International Relations, Foreign Language Education, Local Governments, Administration, Higher Education Studies

The language of the congress is English or Turkish, and all full papers and abstracts submitted for publication in the congress on current issues have been evaluated by at least two referees by the blind reviewing method. 64 papers, abstracts and posters were accepted for oral presentation and publication as a result of peer review. We would like to thank all the researchers who have shown interest in the Congress..

IMASCON 2023 ORGANIZATION

IMASCON 2023, organized by Kocaeli University (KOÜ) and Aleksander Moisiu Durres University and also sponsored by Kocaeli Metropolitan Municipality, İzmit Municipality, Kartepe Municipality, Derince Municipality, Körfez Municipality, Gölcük Municipality and East Marmara Development Agency.

Imascon 2023 General Chair

Öznur GÖKKAYA (KOÜ)

Organizing Committee

Eda BEZHANI (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Flora MERKO (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Lyudmyla SYMOCHKO (Uzhhorod National University, Ukraine)

Luis M. F. ROSEIRO (ISEC, Portuga)

Hysen MANKOLI (Health and Environment, USA)

Reyhan DADASH (Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Azerbaycan)

Violeta NEZA (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Daniela LIKA (Aleksander Moisiu Durres University, Albania)

Fernando Domingues MOITA (ISEC, Portuga)

Şükrü DURSUN (Konya Teknik Ü)

Arif ÖZKAN (Kocaeli Ü)

Serdar BİROĞUL (Düzce Ü)

Ömer GÜNGÖR (Kocaeli Ü)

Mustafa OF (Kocaeli Ü)

Barış DEMİR (Kocaeli Ü)

İsmail KILIÇASLAN (Kocaeli Ü)

Kazım KAHRAMAN (Kocaeli Ü)

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Ahmet Küçük, Kocaeli University
Prof. Dr. Ahmet Duran, İstanbul Technical University
Prof. Dr. Alaeddin Bobat, Kocaeli University
Prof. Dr. Arif Özkan, Kocaeli University
Prof. Dr. Ayşegül Günsel, Kocaeli University
Prof. Dr. Engin Özdemir, Kocaeli University
Prof. Dr. Fatma Çanka Kılıç, Kocaeli University
Prof. Dr. C. Gazi Uçkun, Kocaeli University
Prof. Dr. Hanefi Bayraktar, Bayburt University
Prof. Dr. Hasan Latif, Kocaeli University
Prof. Dr. Hristo Ivanov Katrandzhiev, Marketing and Strategic Planning, University of National and World Economy, Bulgaria
Prof. Dr. Hysen Mankolli, Editor of IJEES, Health and Environment Association, U.S.A.
Prof. Dr. İlyas Uygur, Düzce University
Prof. Dr. Juan Carlos, Roca University Of Huelva, Spain
Prof. Dr. Kadri Süleyman Yiğit, Kocaeli University
Prof. Dr. Luis M. F. Roseiro, ISEC
Prof. Dr. Maan T. J. MAAROOF, Mousul University, Iraq
Prof. Dr. Mahmut Durmuş, Gebze Teknik University
Prof. Dr. Mehmet Demirtaş, Bitlis Eren University
Prof. Dr. Melda Yardımoğlu Yılmaz, Kocaeli University
Prof. Dr. Mustafa Yaşar, Karabük University
Prof. Dr. Nardane Yusifova, Azerbaijan Milli ilimler Akademisi, Milli Tarih Müzesi
Prof. Dr. Novo Palakalovic, Faculty of Economics, University of East Sarajevo, Bosnia and Herzegovina
Prof. Dr. Olena Demyanyuk, Institute of Agroecology and Environmental Management, Ukraine
Prof. Dr. Orhan Gezici, Ömer Halis Demir University
Prof. Dr. Osman Taylan, King Abdulaziz University, Saudi Arabia
Prof. Dr. Resul Kara, Düzce University
Prof. Dr. Sibel Zor, Kocaeli University
Prof. Dr. Şükrü Dursun, Konya Teknik University
Prof. Dr. Tamara Milenkovic Kerkovic, Faculty of Economics, University of Nis, Serbia

Assoc. Prof. Dr. Ayşegül Türk, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Azeta Tartaraj, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
Assoc. Prof. Dr. Flora Merko, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
Assoc. Prof. Dr. Eda Bezhani, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
Assoc. Prof. Dr. Brunela Trebicka, Aleksander Moisiu Durres University, Albania
Assoc. Prof. Dr. Etem Yeşilyurt, Akdeniz University
Assoc. Prof. Dr. Lyudmyla Symochko, Uzhhorod National University, Ukraine
Assoc. Prof. Dr. Mehboob Nagarbawdi, Aki's Poona College Of Arts, Science Commerce
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Kerim Güllap, Atatürk University
Assoc. Prof. Dr. Nagip Skenderi, Faculty of Economy, University of Prishtina, Kosovo
Assoc. Prof. Dr. Natalya Gudkova, The State Ecological Academy, Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine
Assoc. Prof. Dr. Ömer Güngör, Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr. Seher Uçkun, Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr. Ylber Aliu, AAB College, Public Administration Faculty, Kosovo
Assoc. Prof. Dr. Yoshito Ando, Kyushu Institute of Technology
Assoc. Prof. Dr. Ayşe GÜNSEL, Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr. Erdiñ Doğancı, Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr. Fatih Koç, Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr. Halil Atmaca, Artro Klinik
Assoc. Prof. Dr. Hasan Kaya, Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin Dikme, İstanbul Gelişim University
Assoc. Prof. Dr. Hülya Ünver, Düzce Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Samad Rahimi Aghdam, Tabriz University
Assoc. Prof. Dr. Seher Uçkun, Kocaeli Üniversitesi
Assoc. Prof. Dr. Selda Uca, Kocaeli University
Assoc. Prof. Dr. Serdar Birgül, Düzce University
Assoc. Prof. Dr. Sinan Aydın, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Şükran Güzin Ilıcak Aydınalp,
İstanbul Gelişim University

Assoc. Prof. Dr. Taner Erdoğan, Kocaeli University

Assoc. Prof. Dr. Ylber Aliu, AAB College, Public
Administration Faculty, Kosovo

Assoc. Prof. Dr. Yoshito Ando, Kyushu Institute of
Technology

Assist. Prof. Dr. Mazin Nazar Fadhel, College of
Environmental Science and Technology Mosul
university, Musul, IRAQ

Assist. Prof. Dr. Mehlika Kocabaş Akay, Kocaeli
University

Assist. Prof. Dr. A. Arzu Arı Bural, Kocaeli
University

Assist. Prof. Dr. Aslıhan Kuyumcu Vardar, Düzce
University

Assist. Prof. Dr. Berna Kavaz Kındıgılı, Atatürk
Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Fatih Sevgi, Selçuk University

Assist. Prof. Dr. Handan Özçelik Bozkurt, Sinop
University

Assist. Prof. Dr. Oğuz Polatel Kocaeli University

Assist. Prof. Dr. Larissa Shragina, Odessa I. I.
Mechnikov University

Assist. Prof. Dr. Seyil Najmudinova, Kırgızistan
Türkiye Manas University

Assist. Prof. Dr. Vetan Tümen, Bitlis Eren University

Assist. Prof. Dr. Vystavkina Daria, Odessa I. I.
Mechnikov University

Assist. Prof. Dr. Yusuf Budak, Kocaeli University

Phd. Alba Ramallari, Economics Department Faculty
of Bussines “Aleksandër Moisiu” University Durrës,
Albania

Phd. Alma Zisi, Economics Department Faculty of
Bussines “Aleksandër Moisiu” University Durrës,
Albania

PhD. Blerina Vrenozi, Tirana University, Albania

PhD. Mirela Alushllari, University of Albania,
Albania

PhD. Jonida Gashi, Aleksander Moisiu Durres
University, Albania

PhD. Olta Nexhipi, “Aleksandër Moisiu” University
Durrës, Albania

PhD. Violeta Neza, Aleksander Moisiu Durres
University, Albania

PhD. Cand. Ariola Harizi, Aleksander Moisiu Durres
University, Albania

PhD. Saeid Shojaei, University of Tabriz ·
Department of Electronics and Photonics

PhD. Ada Aliaj, “Aleksandër Moisiu” University
Durrës, Albania

PhD. Moses M. Solomon, King Fahd University of
Petroleum and Minerals

PhD. Emma Gurashi Nikolaoy, University Of Patras,
Greece

PhD. Hisham M. Alidrisi, King Abdulaziz University,
Saudi Arabia

PhD. Thawee Numsakulwong, Rajamangala
University of Technology Isan, Tayland

PhD. Reyhan Dadash, Azərbaycan Devlet Pedagoji
Universitesi, Azərbaycan

Lect. Barış Demir, Kocaeli University

Lect. Daniela Lika, Aleksander Moisiu Durres
University, Albania

Lect. Mustafa Of, Kocaeli Üniversitesi

IMASCON 2023 INVITED SPEAKERS

Prof. Dr. Luis M. F. Roseiro, Portugal

Assoc. Prof. Dr. Flora Merko, Albania

Prof. Barbara Krystyna Pierscionek, United Kingdom

Prof. Graham Ball, United Kingdom

Assist. Prof. Dr. Keisuek Wakizak, Japan

Dr. Ahmad Ali, India

Dr. Vitor Maranhã, Portugal

Dr. Stephen Hughes, United Kingdom

CONGRESS PROGRAMME**INTERNATIONAL MARMARA SOCIAL SCIENCES CONGRESS
IMASCON 2023 SPRING
9 JUNE 2023 FRIDAY****The Start of Registration Process****AÇILIŞ KONUŞMALARI - OPENING SPEECHES 11:00**

- İstiklal Marşı ve Saygı Duruşu / National Anthem and Moment of Silence
- Kocaeli Üniversitesi Tanıtım Filmi / Short Film of Kocaeli University
- Prof.Dr. Nuh Zafer Cantürk, Rector of Kocaeli University
- Doç. Dr. Öznur Gökkaya, President of Imascon Congress
- Ali Korkmaz, President of City Council of Kocaeli
- Prof.Dr.Arif Özkan, Manager of Continuing Education Research and Application Center of Kocaeli University

IMASCON PANEL – SUSTAINABILITY- 16:00 / 18:00**Moderator: Prof.Dr.Özcan Gündoğdu**

- Prof. Dr. Luis Roseiro, Instituto Politécnico de Coimbra, Portugal
- Assoc Prof. Dr. Flora Merko, Albania
- Prof. Barbara Krystyna Pierscioneck, United Kingdom
- Prof. Graham Ball, United Kingdom
- Assist.Prof.Dr. Keisuke Wakizaka, Japan
- Lecturer Dr. Ahmad Ali, India
- Lecturer Dr. Vitor Maranhã, University of Coimbra, Portugal
- Dr. Stephen Hughes, United Kingdom

9 JUNE 2023 FRIDAY**ORAL (FACE to FACE) PRESENTATIONS**

9 JUNE 2023	SESSION 1	14:00 – 16:15
IMASCON 2023 SPRING SESSION 1.2 / 14:00 – 16:15	Hall : 2	9 JUNE 2023
SESSION CHAIR: Assoc.Prof.Dr. Gökhan Dilbaş		
Assoc.Prof.Dr. Gökhan Dilbaş	The Most Important Representative of Hungarian Reform Period Literature: Károly Kisfaludy (1788-1830)	
Cihan Kılıç	An Investigation of Test Anxiety in the Context of Social and Emotional Learning in High School Students	
Neslihan Ekici	Using Ahmed Ez-Zemcî As A Role Model In Values Education As A Historical Personality	
Özlem Altundağ	The Evaluation of Toki Mass Housing Applications in Terms of Social Policy: The Case of Istanbul	
Dilay Teke	Evaluation of School Social Service in Terms of Social Policy	
Berrin Subaşı	Service Failure, Service Recovery and Customer Satisfaction: A Research on Monopoly Firms	
İpek Güngör	The Ideas of University Students Thoughts About Suicide on Social Media	

9 JUNE 2023	SESSION 2	16:30 – 17:45
IMASCON 2023 SPRING SESSION 2.2 / 16:30 – 17:45	Hall : 2	9 JUNE 2023
SESSION CHAIR: Prof.Dr. Hüseyin Dikme		
Lecturer İsmail Kılıçaslan	The Importance of Auditing in Accounting: Business Reliability and Financial Stability	
Prof.Dr. Hüseyin Dikme	Corporate Communication, Image and Perception Management in Brands' Sustainable Corporate Social Responsibility Works	
Assist.Prof.Dr. Arzu Arı	Reflections of Ethnomathematics and Mathematical Literacy on Life	
Çiğdem Turgut	Investigation of Mathematics Teacher Candidates' Self-Efficacy Perceptions About the Education of Gifted Students	
Discussion		
ONLINE PRESENTATIONS 9 JUNE 2023 FRİDAY		
ONLINE PRESENTATIONS		
9 JUNE 2023	SESSION 1	18:00 – 19:30
IMASCON 2023 SPRING SESSION 1.1 / 18:00 – 19:30	Hall : 1	9 JUNE 2023
SESSION CHAIR: Assist.Prof.Dr. Besime Arzu Güngör Akıncı		
Doğan Ceylan	Metaphorical analysis of branch teachers’ perceptions on the concept of “primary school teacher”	
Nurcan Özcan	Investigation of Empathic Tendency and Honesty Value in Secondary School Students According to Different Variables and Their Relationship	
Hacer Rabia Kırklar	Secondary School Mathematics Teachers' Opinions on Values Education	
Nurcan Özcan	Academic Characteristics of Students with High Academic Achievement in the Student, Teacher and Parent Triangle: A Case Study for Eighth Grade Students	
Hacer Rabia Kırklar	Examination Of Secondary Mathematics Textbooks in Terms of Values Education Approaches	
Assist.Prof.Dr. Besime Arzu Güngör Akıncı	The Effect of Educational Digital Games in Social Sciences Education on Student Attitude	
Eylül Tuğba Dilek	The Effect of Positive Psychology on Creativity in Primary School Teachers	

IMASCON 2023 SPRING SESSION 1.2 / 18:00 – 19:30		Hall : 2	9 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Aynur Karabacak Çelik			
Eser Rifat Sakallıoğlu	Evaluation of School Administrators' Administrative Effectiveness Levels and Change Management Competencies According to Teachers' Views		
Adil Uyan	Examination of High School Teachers' Views on Counseling Services in Schools: A Qualitative Research (Sample of Diyarbakır Province)		
Assist.Prof.Dr . Aynur Karabacak Çelik	The Moderator Role of Grit in the Relationship between Motivation and Academic Self-Efficacy		
Esra Katar	The Relationship Between Defense Mechanisms and Narcissistic Traits and Difficulty in Emotion Regulation in Young Adults		
Assist.Prof.Dr. İ.Çağatay Ulus, İrem Varol	Examining the Relationship Between Digital Parenting Awareness and Shared Parenting		
Nihan Cansız Azgınoğlu	Examination of Class Teacher's Opinions on the Use of Multimedia in Social Studies Course		
Discussion			
IMASCON 2023 SPRING SESSION 1.3. 18:00 – 19:30		Hall : 3	9 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Dr. Mahmut Kutlu			
Assoc.Prof.Dr. Figen Çevirici Coşkun-Nurullah Tokdemir	Cult of Telesphoros in Anatolia in Light of Coins		
Dr. Mahmut Kutlu	Thinking of 'The Butler' in the Framework of Nietzsche's Master-slave Morality		
Dr. Oktay Kirazoluğu	Ideological Bias of Newspapers on Terror News		
Dr. Mahmut Kutlu	Analysis of Jokes in Recep İvedik Series with Freud's Psychoanalysis		
Dr. Mahmut Kutlu	Bad Woman Stereotype from Yeşilçam to Television		
Discussion			

ONLINE PRESENTATIONS 10 JUNE 2023 SATURDAY			
ONLINE PRESENTATIONS			
10 JUNE 2023	SESSION 5	11:00 – 12:45	
IMASCON 2023 SPRING SESSION 5.1 / 11.00 – 12:45		Hall : 1	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Abdullah Yalnız			
Buket Acar		The Relationship Between Boredom and Mindfulness	
Assist.Prof.Dr. Abdullah Yalnız		The Impact of Adolescents' Social Inclusion Experience on Their Lives	
Ayşe Akan		The Effect of CBRN Knowledge Levels of Emergency Aid and Disaster Management Students Attitudes Towards Enviroment: The Example of Çanakkale Onsekiz Mart University	
Muhammet Ergin		Attitudes of Students Educued at Imam Hatip Secondary School Against Physical Education and Sports Lesson	
Azize Kocaboz Kuzugüden		Countries' in Service Training Practices for Teachers	
Seda Özer		The Effect of Using Web 2.0 Applications on Primary School Students' Achievement in the Unit of “Properties of Matter”	
IMASCON 2023 SPRING SESSION 5.2 / 11:00 – 12:45		Hall : 2	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Simge Samancı			
Dr. Mahmut Koçan		Examination of the Status of Brands in the Logistics Sector	
Onur Karaahmetoğlu		The Development of Freelancing in Turkey: A Socio-Demographic Study	
Gizem Akçam		Effects of the Covid-19 Pandemic on Supply Chain Members: A Conceptual Assessment	
Assist.Prof.Dr. Simge Samancı		An Examination of Career Paths of Health Services Vocational School Graduates and Personality Profiles of Health Technicians in Professional Life	
Tamerlan Akbarov		Diversity Management: Integration of Employees into the Institution in Terms of Ethnic Structure	
Özge Kobak		A Model Proposal on the Concept of Quiet Quitting	

IMASCON 2023 SPRING SESSION 5.3 / 11:00 – 12:45		Hall : 3	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assoc.Prof.Dr. Ermira Kalaj			
İsa Biçer	Measuring Income Distribution and Income Distribution in Türkiye		
Lecturer Dr. Kerem Çolak	Current Situation Analysis of NEETs in Türkiye and EU Active Labor Market and Solution Policies		
Assoc.Prof.Dr. Ermira Kalaj	Revisiting The Link Between External Debt and Economic Growth in Western Balkan Countries		
Lecturer Dr. Kerem Çolak	Economy and Related Areas Related to Neets Summer Review		
Assist.Prof.Dr. Elnara Ahmadova	Effects of Digitalization on The Tax System: Negative and Positive Impacts		
Burcu Mete	The External Borrowing Process of Municipalities and the Case of Istanbul Metropolitan Municipality		
Discussion			
IMASCON 2023 SPRING SESSION 6.1 / 13:00 – 14:45		Hall : 1	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Burçin Aydoğdu			
Hamide Aydın	The Effect of the Covid-19 Pandemic on The System of Obstacles to Performance		
Aleyna Yiğit Yılmaz	Exceptions to the Prohibition to Construction on Coasts		
Cihat Yılmaz	Execution in a Semi-Presidential System in General Lines (Example of France)		
Assist.Prof.Dr. Burçin Aydoğdu	Concept of Justice in Transition from Humanitas to Humanism		
Sümeyya Dinçarslan	The Fact of Merit in Turkish Public Administration and Its Importance on the Axis of Its Principles		
Discussion			
IMASCON 2023 SPRING SESSION 6.2 / 13:00 – 14:45		Hall : 2	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Güneş Topçu			
Osman Ertuğrul	Rhetoric Applications in The Quranic Interpretation of Ibn Ashour		
Assist.Prof.Dr. Güneş Topçu	Impact Of Uncertainty on Fdi Inflow: An Analysis of Developing Countries		
Dr. Enton Duro	Combination Of Fiscal Rules and Fiscal Council, Insights for Western Balkan Countries		
Murat Esen	Social Policies for The Elderly		
Merve Nur Oklu Yıldırım	Administrative And Political History of Antalya in The Republic Period (1923-1980)		

Kübra Uğurlu	The Transformation of Classic Islamic Works into Children's Books With Özkan Öze's Reinterpretation: The Example of Gazali and Between Fire and Cotton and Ibni Tufayl on The Island of Wisdom	
Discussion		
IMASCON 2023 SPRING SESSION 6.3 / 13:00 – 14:45	Hall : 3	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Muhammed Ali Yetgin		
Lecturer Damla Sarı	Evaluation Of Green Restaurants in The Context of Sustainable Tourism	
Ayşe Budak	The Relationship Between Ethical Leadership and Knowledge Sharing in The Health Sector	
Rabia Leyla Kurak	Relationship Between Perceived Social Support, Life Satisfaction, And Happiness Levels: The Case of Codem	
Gülçin Biçer	Climate Change in Türkiye And the Effects of Implemented Policies	
Assist.Prof.Dr. Muhammed Ali Yetgin	The Impact of Multinational Companies on Nation-States in International Security: The Case of China-Usa	
IMASCON 2023 SPRING SESSION 7.1 / 15:00 – 16:45	Hall : 1	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Lecturer Dr. İsmail Kılıçaslan		
Erol Karacan	Examination Of the Notice of Migration in The Context of Turkish National Law	
Duygu Uygun	A Research On Influencer Marketing Effect On The Consumer's Buying Decision, Cosmetics Industry Case	
Cihat Yılmaz	Crime of Causing Zoning Pollution as Criminal Liability of Unplanned Urbanization	
Nigara Mametzhanova	According to the Constitution of Kazakhstan, the Ratification of International Treaties and Its Relation to Domestic Law	
Cihat Yılmaz	Responsibility of the Administration in case the Patient doesn't Consent to the Treatment	
Hilal Bayrak	A New Age in Digital Banking: Open Banking	
IMASCON 2023 SPRING SESSION 7.12 / 15:00 – 16:45	Hall : 2	10 JUNE 2023
SESSION CHAIR : Assist.Prof.Dr. Ayşe Arzu Arı		
Fatmanur Bayrak	Examination Of the Situations of Pre-School Teachers Designing Concrete Tools Used in Addition and Subtraction Problems	
Aydan Aytekin	Investigation Of the Effect on Teaching Computational Thinking-Focused Circulatory System Teaching Modules Developed For 6th Grade Elementary School Students	
Fatih Boz	History Of Turkish Aviation Education	

Lecturer Dr. Alma Zisi	Impact Of The COVID-19 Pandemic on The Albanian Labour Market
İlsu Aydın	High School Students' Perspectives to Physics Course
Jonida Avdulaj	Sustainability Of The Public Debt In Albania And Its Role In The Economic Development Of The Country

ABSTRACTS AND POSTERS

THINKING OF 'THE BUTLER' IN THE FRAMEWORK OF NIETZSCHE' MASTER-SLAVE MORALITY

Mahmut KUTLU

Independent Researcher, Communication, Radio Tv Cinema
mahmudsami3@hotmail.com

Abstract

Master-slave morality is an important issue in the philosophy of Friedrich Wilhelm Nietzsche, a German philosopher, philologist and cultural critic. Pointing to two opposite phenomena, master morality and slave morality, Nietzsche describes this situation through power. He emphasizes that people are divided into two as the strong and the weak, and social relations are shaped on the axis of those who have power and those who are weak. Accordingly, the character of weak people has to be slave morality and the morality of strong people has to be the morality of the master. The most important difference here is that the masters are powerful, wealthy, influential and can reach whatever they want, while the slaves are oppressed, poor and humiliated by the masters. The research examines the movie 'The Butler' (Servant of Presidents), which deals with this subject, through Nietzsche's philosophy. At this point, the aim of the research is to show the master-slave relationship through a movie by making a movie analysis with a philosophical point of view. The reviewed film is a 2013 American historical drama film directed by Lee Daniels and written by Danny Strong. While the life of Cecil Gaines, the black butler who served 8 Presidents until he was old, is told in the film, the struggle for existence of black people is at the center of the story. In the study, in which the discourse analysis method was used, important events such as human rights struggles, presidential assassinations, KuKlux Klan movements, street conflicts and the occupation of Vietnam were analyzed according to Nietzsche's master-slave morality criteria and interpreted from a philosophical point of view. As a result, it is the whites who are the masters with their good, noble, strong and positive features in the movie. Those who are bad, helpless, poor, pauper, oppressed and slaves with their powerless characteristics are blacks.

Keywords: Cinema, Philosophy, Nietzsche, Master-slave

BAD WOMAN STEREOTYPE FROM YEŞİLÇAM TO TELEVISION

Mahmut KUTLU

Independent Researcher, Communication, Radio Tv Cinema
mahmudsami3@hotmail.com

Abstract

The study investigates the characterization of bad women in the samples of the film 'Kanlı Nigâr' (Bloody Nigar), a 1981 Yeşilçam production and the 2021 TV series 'Mavera'. The movie 'Kanlı Nigâr' tells the life story of a woman who ran an appointment house in Istanbul during the Ottoman period. Fatma Girik plays the leading role in the movie directed by Memduh Ün and written by Orhan Aksoy. The drama-comedy movie tells the story of Nigar's revenge from those who defiled her when she was an innocent woman years ago leading her down this path, and her pursuit of innocence. The TV series "Mavera" is a historical drama and religious Turkish television series signed by ES Film, the first episode of which was broadcast on April 12, 2021. The series, which was broadcast on TRT 1, was planned and shot in 26 episodes. The equivalent of Nigar type in the series is Kara Leyla (Black Leyla). This role was played by Zara. Kara Leyla is a woman who makes money by having women dance in her house in Baghdad. She is known as the bad woman in all of Baghdad. On one occasion, she met Hacı Ahmed Yesevi, the leading man of the series, and her life changed completely. In the study, these two female stereotypes in the productions selected as samples were examined by the method of discourse analysis. In both films, women who play the saz and dance women at home and are therefore excluded by the society are portrayed. These almost identical characters later regretted what they had done, opened a new page in their lives, and became chaste people who never returned to their old mistakes. As a result of the study, it was seen that the bad woman characterization did not change with these animations ranging from Yeşilçam films to today's television series.

Keywords: Yeşilçam, TRT 1, Cinema, Kanlı Nigar, TV Series, Mavera

ANALYSIS OF JOKES IN RECEP İVEDİK SERIES WITH FREUD'S PSYCHOANALYSIS

Mahmut KUTLU

Independent Researcher, Communication, Radio Tv Cinema
mahmudsami3@hotmail.com

Abstract

Considered the founder of the science of psychoanalysis, Sigmund Freud analyzed the characteristics, elements and motivations of jokes that make people laugh in his work "Jokes and Their Relations with the Unconscious" in 1905. According to him, jokes are among the most important expressions of the adaptation mechanism of the individual. People have the spiritual energy to laugh. Revealing the suppressed desires in the subconscious is possible thanks to this energy. Freud examines the jokes he associates with the subconscious under titles such as innocent/unintentional, malicious, intentional jokes that contain hidden messages, hostile/aggressive or motivated by obscene impulses. Innocent intentional jokes can be fed from sexual sources. The suppressed sexual energy that exists in the human mind comes out through obscene jokes. In this case, the pleasure of laughter that the joke arouses in the listeners is the same as the one with the person making the joke. Since the sexual impulses of the person who laughs at the joke are similar to the person making the joke, this expression results in laughter. In this way, the tension arising from suppressed nervous energy gives relief to both parties through humor. Utilizing the discourse analysis technique, the study examines the obscene jokes in the 'Recep İvedik' film series from the perspective of Freud's jokes and their relations with the unconscious. The character of Recep İvedik, who is at the center of the films, is an aggressive, complex, hasty, harsh character who makes jokes. In his jokes, besides belittling and hurting people, sexual themes are often seen. While the study evaluates the obscene jokes in the movie as examples of the reflection of the unconscious in psychoanalysis, it also points to the psychological state of the target audience. The sexual jokes encountered in the examined film series show the suppressed impulses of both the source and the addressee, on the condition of laughing and making them laugh.

Keywords: Recep İvedik, Freud, Psychoanalysis, Unconscious

TOPIC MODELING OF YOUTUBE COMMENTS FOR TOGG CAR

Mesut POLATGİL

Cumhuriyet Üniversitesi, Şarkışla Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Bilişim sistemleri
mesutpolatgil@cumhuriyet.edu.tr

Abstract

The TOGG brand, developed by the Turkish Automobile Entrepreneurs Group, established in Bursa Gemlik, has been an important development and created excitement for the Turkish people. People related to TOGG convey their opinions and feelings via social media. Analyzing these views and learning people's thoughts can be a guide for both the development of this technology and policies. In this study, it is aimed to examine the user opinions for TOGG automobile. The YouTube platform was used to collect user opinions. The most watched video comments named "We Used TOGG with its CEO | We Made 0-100" were used. This video has been watched 5.2 million times and nearly 10 thousand users left comments. These user comments were first analyzed with text mining methods and text preprocessing steps were applied. Zemberek library was used for this. Then, by applying topic modeling, the most emphasized concepts by the users were determined.

Keywords: TOGG, YouTube, topic modeling

INVESTIGATION OF EMPATHIC TENDENCY AND HONESTY VALUE IN SECONDARY SCHOOL STUDENTS ACCORDING TO DIFFERENT VARIABLES AND THEIR RELATIONSHIP

Nurcan Özcan

Sakarya Üniversitesi, eğitim bilimleri, değerler eğitimi
ssylg.nrcn@hotmail.com

Yusuf Keskin

Sakarya Üniversitesi, eğitim fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
ykeskin@sakarya.edu.tr

Abstract

The research was conducted to determine the empathy tendencies and honesty value levels of secondary school students, to examine them according to their grade level and gender, and to determine whether there is a relationship between them. The research is a quantitative research and general screening model was used. The study group consists of 388 secondary school students (fifth, sixth, seventh and eighth grades). Data collection tools are the 'empathetic disposition scale' developed by Dökmen (1988) and the 'tendency to be honest scale' developed by Sarmusak (2011). In line with the purpose of the research, statistical processes were applied to the research data. As a result of the analysis; Secondary school students have more empathy tendency than honesty value, boys and girls are more similar to each other in terms of honesty value, there is no relationship between honesty value and empathy tendencies, and empathy tendency differs significantly according to gender (girls' empathy tendencies are higher than boys' empathy tendencies), honesty value It was seen that the empathy tendency and honesty value differed significantly according to the grade level (6th grades' empathy tendencies were lower than other grades and 8th grades' honesty values were higher than other grades).

Keywords: Values Education, Empathy, Honesty, Student

ACADEMIC CHARACTERISTICS OF STUDENTS WITH HIGH ACADEMIC ACHIEVEMENT IN THE STUDENT, TEACHER AND PARENT TRIANGLE: A CASE STUDY FOR EIGHTH GRADE STUDENTS

Nurcan ÖZCAN

Sakarya Üniversitesi, eğitim bilimleri, değerler eğitimi
ssylg.nrcn@hotmail.com

Yusuf Keskin

Sakarya Üniversitesi, eğitim fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
ykeskin@sakarya.edu.tr

Abstract

It is known that many factors such as family, teacher, school and environment have an effect on the academic success of the student. In this study, it was tried to determine the academic characteristics of academically successful eighth grade students in terms of themselves, their families and teachers. The research was carried out with the participation of three 8th grade students with high academic success, three family members of these students and four course teachers in a state secondary school in Kocaeli province Izmit district. In this study, which was conducted using a case study, one of the qualitative research methods, the data were obtained through semi-structured interview forms. The data obtained were subjected to qualitative content analysis and descriptive analysis. At the end of the research, it was determined that in addition to the academic features that were emphasized in common in all three groups, there were also those that did not. Determined/diligent, goal-oriented, disciplined, open to learning, and being distant towards people who may harm them are the characteristics expressed in common in all three groups. Objectivity, not being prejudiced, sensitivity towards friends, trusting friends, approaching events positively, acting morally, not upsetting their elders and not slandering someone when an event occurs; limited circle of friends, not wasting your time, constantly producing something, doing extra work when you feel unsuccessful, being determined, not accepting failure, getting ideas from successful people and doing your homework; parents; Being able to self-evaluate, having high awareness, participating in lessons and social responsibility projects, being determined, having knowledge, questioning everything and forcing the teacher to benefit more from the teacher are the academic characteristics only mentioned by the teachers.

Keywords: Academic Success, Secondary School, Student

THE EFFECT OF USING WEB 2.0 APPLICATIONS ON PRIMARY SCHOOL STUDENTS' ACHIEVEMENT IN THE UNIT OF “PROPERTIES OF MATTER”

Seda ÖZER

Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği
215265003@kocaeli.edu.tr

Aslı EŞME

Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği
asli.esme@kocaeli.edu.tr

Abstract

Abstract This study was carried out to determine the effect of Web 2.0 applications prepared in accordance with the learning outcomes of the “Properties of Matter” unit on the academic achievement of 4th-grade students in science education. The sample of the study consisted of 47 students attending a state primary school located within the borders of Sakarya province. In this quasi-experimental study using the pre-test and post-test control group design, the "Properties of Matter Academic Achievement Test" consisting of 39 multiple-choice questions was administered to both groups as pre-test and post-test. In the experimental group, Web 2.0 applications prepared by the researcher were used in the lessons for 7 weeks (21 class hours), while the same unit was completed in the control group using traditional teaching methods in an equal amount of time. The Shapiro-Wilks Test was used to check whether the data obtained before and after the implementation were normally distributed. The scores obtained by students from the Properties of Matter Academic Achievement Test were analyzed using independent samples t-test and dependent samples t-test. According to the analysis results, there was a significant difference in favor of the experimental group in the post-test scores of the Properties of Matter Academic Achievement Test. It was observed that the use of Web 2.0 tools increased student achievement in the “Properties of Matter” unit.

Keywords: Web 2.0, Properties of Matter, Science Education, Primary school

IMPACT OF UNCERTAINTY ON FDI INFLOW: AN ANALYSIS OF DEVELOPING COUNTRIES

Güneş TOPÇU

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Siyasal Bilgiler, İşletme
gunestopcu@comu.edu.tr

Abstract

Companies adopt a "wait and see" approach under uncertainty, waiting for new information to resolve uncertainties in the market. However, during this period, some new investment opportunities are missed. Therefore, a trade-off exists. Foreign direct investment (FDI) is particularly crucial for countries that lack sufficient domestic capital. The aim of this paper is to investigate the impact of uncertainty on FDI inflows in 36 developing countries. The dataset consists of balanced yearly panel data covering the period from 2010 to 2021. The control variables used are the corporate tax rate, GDP per capita, corruption level, and political stability. Pooled Ordinary Least Squares (OLS) is employed to estimate the parameters of the regression equation. The regression results indicate that uncertainty has a significant and negative impact on FDI inflows when controlling for other factors. This finding can be attributed to the forward-looking nature and irreversibility of investments, as FDI is partially irreversible. These results have policy implications. Policymakers in developing countries in need of foreign financing should aim to decrease the country risk premium and implement transparent economic policies that reduce uncertainty.

Keywords: FDI, Uncertainty, Developing Countries, Panel Data

THE MODERATOR ROLE OF GRIT IN THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTIVATION AND ACADEMIC SELF-EFFICACY

Aynur KARABACAK ÇELİK

Atatürk Üniversitesi, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü/Rehberlik ve
Psikolojik Danışmanlık
aynurkarabacak25@gmail.com

Abstract

University students' academic achievement is influenced by many factors such as academic motivation, academic self-efficacy and grit. Motivation, is as a person's desire to achieve a certain goal, and academic self-efficacy, which refers to an individual's confidence in their own skills and abilities in the academic field, are important components in increasing students' academic achievement. Grit is defined as a state of determination, belief and continuous effort and requires focusing on long-term goals. Instead of giving up when faced with difficulties, gritty students seek methods to overcome these difficulties, apply various strategies and are ready for the constant effort to achieve success. In this context, this study aimed to determine the moderator role of grit in the relationship between academic self-efficacy and motivation in university students. In this study, which was conducted based on the relational research approach, the relationships between academic motivation, academic self-efficacy and grit were evaluated. The sample of the study consisted of 472 university students who voluntarily participated in the research. Personal Information Form, Motivational Determination Scale, Brief Grit Scale and Academic Self-Efficacy Scale were used as data collection tools. The mean and standard deviations of motivational determination, academic self-efficacy and grit scores were calculated and the relationships between these variables were determined by Pearson product-moment correlation analysis. In addition, the moderating effect of grit on the relationship between academic self-efficacy and motivation was analyzed according to Model 1 proposed by Hayes. The results of the moderating effect analysis showed that the predictive effect of academic self-efficacy on motivation was at the lowest level when grit had -1 standard deviation. The predictive effect of academic self-efficacy on motivation was at a medium level when grit was equal to 0 standard deviation and the predictive effect of academic self-efficacy on motivation was at the highest level when grit was equal to +1 standard deviation. These results indicate that grit has a moderating effect of academic self-efficacy on motivation. These results underline that grit, one of the important concepts of positive psychology, is an important variable in determining the variables that try to increase students' academic achievement.

Keywords: Motivation, Academic Self-Efficacy, Grit

THE RELATIONSHIP BETWEEN DEFENSE MECHANISMS AND NARCISSISTIC TRAITS AND DIFFICULTY IN EMOTION REGULATION IN YOUNG ADULTS

Esra KATAR

Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Klinik Psikoloji
esrakatarr@gmail.com

Bahar AKOĞLU

Nişantaşı Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, KLİNİK PSİKOLOJİ
bahar.akoglu@nisantasi.edu.tr

Abstract

The purpose of this study is to investigate whether immature defense mechanisms significantly predict narcissistic traits and difficulty regulating emotions in young adults. In this study, a relational screening method was used, and participants were administered a Sociodemographic Information Form, Defense Style Test, Short Form of the Five-Factor Narcissism Scale and Difficulty Regulating Emotions Scale. The study was conducted with 384 individuals between the ages of 20-30. The results showed a positive and significant relationship between immature defense mechanisms, narcissistic traits and difficulty regulating emotions. Additionally, it was found that immature defense mechanisms were a significant predictor for both narcissistic traits and difficulty regulating emotions. These results suggest that in clinical interventions, a symptom-focused approach alone may not be sufficient, and it would be beneficial to consider and address emotion regulation strategies and defense mechanisms in the diagnostic process and create a treatment plan accordingly.

Keywords: Defense Mechanisms, Narcissism, Difficulty in Emotion Regulation

This study was produced from the master's thesis named “The Relationship Between Defense Mechanisms And Narcissistic Traits And Difficulty In Emotion Regulation In Young Adults” by Esra Katar.

SOCIAL POLICIES FOR THE ELDERLY

Murat ESEN

Istanbul Sabahattin Zaim University, Faculty of Health Sciences, Social Work
murat.esen.sh@gmail.com

Abstract

Life consists of a process that is related to each other. People form a personality in the process after their existence, and with this personality, they gain an identity in social life and progress in interaction with others and complete the process with aging at the last stage of their life. In fact, old age is not considered as a simple concept, but it should be a sensitive issue that needs to be addressed. Aging brings many problems with it. It is a process that needs to be continued with many problems such as biological, psychological, physical, economic, health, adaptation and social problems. Policies that need to be established and regulated in order to minimize these problems that have occurred and reached a certain extent are important. The need for policies that need to be created with the changing, developing and increasing population is increasing. In addition to the strengths and weaknesses of the policies that have been created with the change of time, there has been a need for the formation of new policies. In the study in which the research was carried out, an examination was made about what are the social policies established for the elderly in Turkey. First of all, the diversity of aging and the problems experienced by elderly individuals in the aging process are discussed. Afterwards, social policies for the elderly were formed and detailed information was given on social service organizations, institutional care, health services and social security. At the same time, many rights that elderly individuals have and should have were emphasized.

Keywords: Aging, Elderly, Aging and Social Policies, Social Policies on Aging

THE EFFECT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE SYSTEM OF OBSTACLES TO PERFORMANCE

Hamide AYDIN

Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk
hamide_ozyay@hotmail.com

Abstract

The Covid-19 Pandemic is one of the most important events of our century. This pandemic has affected many social, cultural, religious, political, economic as well as health fields. This pandemic, which has a great impact on our lives, has also affected the legal systems that regulate human relations and has caused many special regulations to be made for the pandemic process. Thus, the concept of temporary impossibility of performance started to reveal itself during the pandemic process. The facts that prevent the performance of the obligation from being fulfilled in a correct and proper manner, in accordance with the place and time are called obstacles to performance. The term “obstacles to performance” includes under its scope many institutions that are regulated under the Code of Obligations and are scattered. One of these institutions is the “impossibility” regulation. Important provisions on impossibility are regulated in the General Provisions of the Turkish Code of Obligations. The concept of temporary impossibility shaped by the doctrine and judicial decisions also emerges as an impediment to performance. In case of temporary impossibility, the obstacle disappears after a while. The consequences regulated in the Law and attributed to impossibility shall not be applicable in temporary impossibility. Temporary impossibility, which contains the characteristics of default and impossibility but is different from both institutions, has become complicated. In this study, the legal solution to be applied to the temporary impossibility of performance will be discussed in the light of the doctrine and the decisions of the Court of Appeal, a solution will be sought with the results connected to the temporary impossibility institution to the contract affected by the covid-19 pandemic, and thus, a contribution will be achieved to the studies in this field.

Keywords: Obstacle To Performance, Covid-19, TCO, Temporary Impossibility

THE IMPORTANCE OF AUDITING IN ACCOUNTING: BUSINESS RELIABILITY AND FINANCIAL STABILITY

İsmail KILIÇASLAN

Kocaeli Üniversitesi, Ali Rıza Veziroğlu Meslek Yüksekokulu, Muhasebe
isokaslan@hotmail.com

Abstract

The audit process involves an independent examination of the financial records of enterprises. Auditors check compliance with accounting standards and legal requirements when assessing the accuracy and appropriateness of financial data. This process ensures that the financial statements of the enterprises are presented in a realistic, honest and transparent manner. One of the most important benefits of auditing is that the financial statements of enterprises are reliable and transparent. Stakeholders, investors, and other business entities want to evaluate the financial condition and performance of businesses based on accurate and reliable information. The audit process confirms the accuracy of this information, increasing the credibility of businesses and demonstrating that financial decisions are well-founded. Auditing helps to evaluate the internal controls of enterprises. Internal controls include important elements such as the protection of the assets of the enterprise, the effective and efficient use of resources, the accuracy and appropriateness of financial information. The audit evaluates the effectiveness of the internal controls of the enterprises and ensures that the necessary improvements are made. This helps businesses reduce financial risks and manage resources effectively. As a result, auditing in accounting is an important process for businesses. Auditing ensures the accuracy and reliability of financial data, while increasing the financial stability of enterprises and reinforcing confidence in their management. It also evaluates the effectiveness of internal controls, reducing the risks of businesses and enabling them to manage resources more efficiently. In this study, the importance of auditing in accounting and its benefits for businesses will be emphasized. Auditing is a process carried out to ensure the accuracy, reliability and compliance of financial data of enterprises. Stakeholders, investors, and other interested parties need reliable and accurate information when evaluating businesses' financial statements. By confirming the accuracy of this information, the audit increases the credibility of businesses and shows that financial decisions are well-founded. Therefore, it will be emphasized that auditing is of critical importance for businesses and plays an important role in financial stability, management trust and stakeholder relations.

Keywords: Accounting Audit, Reliability, Financial Statements, Financial Decisions

EXAMINATION OF THE NOTICE OF MIGRATION IN THE CONTEXT OF TURKISH NATIONAL LAW

Erol KARACAN

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu
Yönetimi Ana Bilim Dalı Kamu Yönetimi Tezli Yüksek Lisans
erolkaracaniibfgazi20062010@gmail.com

Abstract

The issue of migration stands before us as a remarkable issue and phenomenon in Turkey as in every country. It is a well-known situation that the behavior patterns of foreigners coming from countries such as Syria and Afghanistan and their causing various disturbances in the society. The Directorate of Migration Management was established with the Presidential Decree No. 4, including this issue. The establishment of this administration and the creation of its legislative infrastructure can be given as an example in the context of the state apparatus wanting to show a reflex on this issue. It is necessary to emphasize the importance of this issue and to be taken seriously, by transforming this administration into a ministry in order not to both spend significant monetary amounts on such factors across the country and to avoid a possible national security problem. Regardless of the motive, migration movements may result in changes in the demographic structure, the use of various intelligence services, and the occurrence of various economic, systemic and similar negativities. We are of the opinion that it is one of the main objectives and duties of the Turkish administration to deal with these issues from a scientific point of view, to keep their statistical data healthy and to think about this issue. In this paper, the literature review method has been adopted, and Turkish national legislation has been examined and some statistical data have been included.

Keywords: Directorate/Presidency of Migration Management, Foreigners, Migration Movement, National Security Issue.

AN INVESTIGATION OF TEST ANXIETY IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING. IN HIGH SCHOOL STUDENTS

Cihan KILIÇ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri
cihankilic88@gmail.com

Abstract

In this study, the test anxiety of high school students who continue their education in secondary education will be examined in terms of various variables. The relationship between test anxiety and social and emotional learning competencies will be determined and their differentiation according to gender, school type and grade level will be examined. The research is a descriptive survey and will be conducted with a relational correlational design. As the universe of the participants; Students continuing their education in Kocaeli have been selected, and the sample will be determined randomly from different school types in this universe. In the light of the findings to be obtained from the research; test anxiety will be discussed along with social and emotional learning competencies. In this direction, it is foreseen to add that it has a reducing effect on test anxiety among the known positive outcomes of social and emotional learning. In the light of this foresight, new variables that will reduce test anxiety will be discussed in the literature.

Keywords: Test Anxiety, Social and Emotional Learning, Secondary Education.

METAPHORICAL ANALYSIS OF BRANCH TEACHERS' PERCEPTIONS ON THE CONCEPT OF "PRIMARY SCHOOL TEACHER"

Doğın CEYLAN

Mardin Artuklu Üniversitesi, LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ, EĞİTİM YÖNETİMİ
doganceylan26@gmail.com

Abstract

It's aimed at determining metaphors related to the concept of "primary school teacher" in this study by branch teachers. In this investigation, qualitative research is preferred correspondingly phenomenology method. Study group of research is formed by fifty two branch teachers working at different levels in Mardin, education in academic year of 2021-2022. Sample selection was made with easily accessible situation example method. The branch teacher who participated in this study, from each of them is asked for completing the sentence with " primary school teacher is like a/an because " in order to reveal the metaphors related to the concept of "primary school teaching". According to the findings of research, branch teachers produced fifty valid metaphors. Most repeated among metaphors produced by branch teachers are respectively: sun (%12), parents (%12), candle (%10). Generated metaphors gathered under five different conceptual theme. According to the data obtained from the research, branch teachers consider the concept of primary school teacher as an information provider, leader and advisor, shaper and an example of the patient. According to the research results, the theme of the most produced metaphor is as an information provider teacher.

Keywords: Primary School Teacher, Branch Teacher, Metaphor

IDEOLOGICAL BIAS OF NEWSPAPERS ON TERROR NEWS

Oktay KİRAZOLUĞU

Milli Savunma Bakanlığı, -, Seferberlik
kirazolugu@yahoo.com

Abstract

It is widely recognized among the media industry and scholars that news outlets do not simply report objective facts but also present them from their ideological standpoint. Nevertheless, terror news coverage might be problematic and sometimes irresponsible from the viewpoint of the ideological stance of newsmakers in Türkiye, which leads to the instrumentalization of media by terror organizations. Implicit bias is more insidious than explicit bias since readers might be less aware of it. This study analyzes Sözcü and Cumhuriyet newspapers in the context of two terror events (DAESH's and PKK's terror bombings in Ankara) to reveal explicit and implicit ideological stances of newsmakers according to the terror organizations. The analysis made within two weeks of period after terror event, and the coverage is analysed with discursive and content analysis techniques. The analysis results show clear signs of explicit and implicit bias in the editorial parts of the newspapers. Both newspapers used discourses in the content according to terror organization and ideological bias, and newspapers framed this particular news according to its agenda, which is not common as of news values in covering terror events. As asserted by some studies, the news outlets have partially become unpremeditated accomplices of media-savvy terrorists though ideologically. Newspapers should cover news about terrorist acts within the framework of social awareness and ethical rules. Therefore the study concludes with suggestions for unbiased terror news coverage within the framework of journalistic codes.

Keywords: Ideological Bias, Implicit Bias, Terror News, Newspapers.

AN EXAMINATION OF CAREER PATHS OF HEALTH SERVICES VOCATIONAL SCHOOL GRADUATES AND PERSONALITY PROFILES OF HEALTH TECHNICIANS IN PROFESSIONAL LIFE BASED ON SOME VARIABLES

Simge SAMANCI

Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Dokümantasyon ve Sekreterlik Programı

simge_atakli@hacettepe.edu.tr

Abstract

Health technicians are crucial healthcare professionals who provide essential support to the healthcare team in delivering high-quality healthcare services. The personality profiles of health technicians hold significant importance in enhancing patient satisfaction and facilitating effective communication among other healthcare professionals. The aim of this study is to determine the career preferences of health technicians graduated from health services vocational school and to determine the personality profiles of health technicians working in professional life on some variables (gender, age, quality of the institution, working status of the mother and father, and working status of the participant while studying). The research was conducted among health technicians (n=464) who graduated from a health services vocational school at a state university in Ankara five years ago and willingly participated in the study. The study did not employ sampling methods as it aimed to reach the entire population. Data were collected using a questionnaire consisting of items on participants' demographic information, as well as the Big Five Personality Scale questions. Statistical analysis was performed using the SPSS software package. The findings revealed that 77.55% of health technicians were employed in occupations related to their field of study, while 22.45% worked in unrelated fields. On the other hand, it was determined that the compatibility personality dimension of health technicians had the highest score. In addition, neuroticism and responsibility personality dimensions of health technicians differed significantly in terms of gender; neuroticism and agreeableness personality dimensions differed significantly in terms of age; the personality dimensions of extraversion and neuroticism differed significantly according to whether or not to work while studying and finally, it has been determined that all personality dimensions except openness to innovation differ significantly according to the nature of the institution where the health technicians work. These results underscore the importance of understanding the personalities of health technicians in their professional lives.

Keywords: Health Care, Health Technician, Personality, Career

CORPORATE COMMUNICATION, IMAGE AND PERCEPTION MANAGEMENT IN BRANDS' SUSTAINABLE CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY WORKS

Hüseyin Dikme

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İKTİSADİ İDARİ VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ, HALKLA
İLİŞKİLER VE TANITIM
hdikme@yahoo.com

İpek Sucu

İstanbul Gelişim Üniversitesi, İKTİSADİ İDARİ VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ, Halkla
İlişkiler ve Tanıtım
isucu@gelisim.edu.tr

Berna Gönen

Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler
bernagonen@hotmail.com

Abstract

The activities of managing and changing the attitudes and perceptions of a brand depending on itself or the services it offers and raising awareness in this direction are important in the creation of corporate social responsibility studies. Corporate social responsibility studies can mediate social action by solving a social problem or creating awareness in the face of a social problem. In this way, it can ensure that the brand can be at the forefront of meeting social needs by making gains on the basis of society. Brands can create a positive social awareness in the minds of their target audiences, meet the expectations of the target audience for the areas they need, and ensure that the perception is positive on the basis of communication. Brands give value to corporate communication, image and perception management in their corporate social responsibility activities. The brand is well-managed, planned and operated; contributes to the image of an institution. With the increasing social awareness today, it is important to be a brand that attaches importance to sustainability in corporate social responsibility studies, manages corporate communication processes effectively in creating a long-term and effective corporate image, makes corporate social responsibility a consciousness, and can manage positive perception in the face of society. In this study, the importance of making a positive perception management in the eyes of the society by providing an effective corporate communication and corporate image by giving importance to sustainability in the corporate social responsibility studies of brands was investigated.

Keywords: Brand, Corporate Social Responsibility, Corporate Communication, Image, Perception Management

EXAMINATION OF HIGH SCHOOL TEACHERS' VIEWS ON COUNSELING SERVICES IN SCHOOLS: A QUALITATIVE RESEARCH (SAMPLE OF DIYARBAKIR PROVINCE)

Adil UYAN

Mardin Artuklu Üniversitesi, lisansüstü eğitim fakültesi, eğitim yönetimi
adiluyan@hotmail.com

Abstract

The purpose of this study is to examine the opinions of high school teachers working in the Ministry of National Education (MONE) about the guidance services in schools. The research sample consists of thirty teachers in total in three secondary education institutions in Diyarbakır in the academic year of 2021-2022. In the selection of the teachers in the study, the volunteers were taken into account, and the teachers were present in the teachers' room. In the research, 'semi-structured interview technique', which is one of the qualitative data collection tools, was used. In this study, the data were analyzed with the 'descriptive analysis technique'. At the end of the research, it was concluded that the opinions of the teachers about the guidance services in the schools, the Duties and Responsibilities of the Guidance Service, the Subjects that the Teachers Need about the Guidance and the Position of the Guidance Service Room in the School.

Keywords: MEB, Counseling Services, Psychological counseling

EVALUATION OF GREEN RESTAURANTS IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM

Damla SARI

Avrasya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gastronomi Ve Mutfak Sanatları
damla.sari@avrasya.edu.tr

Ülgen İlknur KONAK

Avrasya Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Gastronomi Ve Mutfak Sanatları
ulgen.ilknur.konak@avrasya.edu.tr

Abstract

Gastronomy tourism nowadays pursues newer and more unique experiences, influencing tourists towards a consumption understanding of where to eat and drink. For this reason, it is necessary to contribute to people's food consumption experiences to make this consumption understanding valuable. Many new trends are emerging in tourism in this context. As one of these trends, the concept of the green restaurant occurred in the context of sustainability and first entered the literature with the establishment of the Green Restaurant Association in 1990. Green generation restaurant management is a certification system created to make the development of food and beverage businesses more sustainable and to pioneer innovation. Since restaurants are the highest energy consumers among active enterprises, concepts regarding environmentally friendly practices, sustainability, and profitability are essential in restaurants. Considering these issues is significant in ensuring sustainability for restaurants. Compared to a traditional restaurant, a green restaurant focuses on reduce, reuse, recycle activities and energy and efficiency concepts. In this scope, restaurants are evaluated under water efficiency, waste management, sustainable furniture and building materials, sustainable food, energy, disposable products, and pollution reduction categories to obtain the green restaurant certification.

Keywords: Tourism, Green Restaurants, Sustainability

THE EXTERNAL BORROWING PROCESS OF MUNICIPALITIES AND THE CASE OF ISTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY

Burcu METE

Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye
burcumetetez@gmail.com

Mehmet CURAL

Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye
mcural@beun.edu.tr

Abstract

In recent years, it has become more attractive for municipalities that have difficulties in meeting their current income sources and expenses, to realize investments by borrowing from external financing sources, and to use foreign borrowing instruments for municipal governments that have political concerns. The increasing burden of external borrowing on both the municipality and the Treasury has led to the need to examine the effectiveness of the loans provided by the municipalities between 2002-2022, with or without Treasury guarantee, when applying for borrowing. In this study, the income sources and expenditures of the Istanbul Metropolitan Municipality were examined in a way to cover the years 2011-2022. The foreign borrowing usage and repayment amounts made in these years were calculated. In order to find new foreign loans and the repayment power of the municipality, the relevant data sets were evaluated in terms of the credit ratings given by the credit rating agencies. Due to the high borrowing amounts among local administrations, both the local administrations' external debt stock and the external debt stocks of the other 4 different metropolitan municipalities are discussed in a comparative way. With the study, it has been seen that the Istanbul Metropolitan Municipality, which requires a large financing source, to meet its investments through foreign borrowing, does not leave a high burden on the income and expense balance. When debt utilization and repayments are analyzed, it is observed that the credit ratings given by credit rating agencies are in line with the country's due to the high debt repayment power. Existing data have been evaluated in order to control and prevent the difficulties that the Istanbul Metropolitan Municipality, which has large foreign debt amounts, may encounter while paying its external debts. The development will be positively affected by the establishment of a municipal approach that increases the income sources of municipalities throughout our country and makes them more financially autonomous. This will contribute to the realization of local services more effectively and efficiently.

Keywords: External Borrowing, Istanbul Metropolitan Municipality, Local Administrations, External Debt Stock, Budget Revenues, Budget Expenditures.

THE DEVELOPMENT OF FREELANCING IN TURKEY: A SOCIO-DEMOGRAPHIC STUDY

Onur KARAAHMETOĞLU

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı
onur.karaahmetoglu@omu.edu.tr

Elif KARAAHMETOĞLU

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü
elif.karaahmetoglu@erdogan.edu.tr

Abstract

The great change in information and communication technologies that the human world has experienced since the mid-20th century has profoundly affected the known forms of work and created a new type of employment called freelancing. Freelance work, which combines the expertise and independence of individuals with flexible working conditions, is growing rapidly at the global level with the development of the Internet and information technology day by day, removing the working boundaries between people and regions. Despite the growing popularity of the concept of freelancing, the meaning of the word "freelance" remains unclear. In Turkey, the number of freelancers is constantly increasing in line with the global trend. Turkey's young population and relatively more developed infrastructure in the field of information technology compared to the countries around it, as well as its geographical location, indicate that Turkey can become one of the leading countries in the field of freelancing. The aim of this study is to explain the concept of freelancing more clearly, to reveal the sociodemographic information of freelance workers in Turkey, and to constitute one of the starting points for future studies in this field. For this purpose, information on online freelancers in Turkey was obtained separately in 2014 and 2023 and two data sets were used. 259 observations were obtained in 2014 and 406 observations in 2016, and the demographic characteristics of the participants were compared. Freelancing is increasing due to reasons such as flexible working hours, home office features, and the advancement of technology. Changes in the demographic information of online freelancers over the past 9 years, especially due to the COVID-19 pandemic in 2020, were analyzed. For example, while 12% of the participants were women in 2014, it was observed that 68% of them were women in 2023. In the 21st century, it is necessary to introduce the freelancing business model to all layers of society and to increase the prevalence of scientific studies in this field, which is lacking in Turkey.

Keywords: Freelance Work, Sociodemographic Information, Freelancer

THE EFFECT OF CBRN KNOWLEDGE LEVELS OF EMERGENCY AID AND DISASTER MANAGEMENT STUDENTS ATTITUDES TOWARDS ENVIROMENT: THE EXAMPLE OF ÇANAKKALE ON SEKİZ MART UNIVERSITY

Ayşe AKAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Afet Eğitimi ve Yönetimi
ayseakan6@gmail.com

Fehmi Volkan AKYÖN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Afet Eğitimi ve Yönetimi
volkanakyon@comu.edu.tr

Abstract

Today, the development of technology, the increase in industrialization movements, terrorist attacks and powerful war technologies increase the risks of CBRN. These risks pose a great danger in terms of nature, human activities and habitats. In addition, the formation of these risks is getting more serious day by day in the world and in our country and threatens the normal flow of nature. With the formation of CBRN risks, the balance between the environment and people and the prevention of environmental problems can only be achieved if individuals reach environmental awareness and environmental sensitivity. In this study, it was aimed to determine the level of knowledge of Çanakkale Onsekiz Mart University Department of Emergency Aid and Disaster Management students about CBRN threats and dangers and to investigate its effects on their attitudes towards the environment. Random sampling method was used as the sampling methodology. 174 students studying in the relevant department participated in the research. In order to obtain the data, a data collection form consisting of 14 questions containing the demographic characteristics of the participants, the Attitude Scale consisting of 16 questions aiming to measure the level of CBRN knowledge, the Self-Efficacy Scale consisting of 9 questions, and the New Environmental Paradigm Scale consisting of 14 questions were used to measure the environmental attitude. Data were evaluated with exploratory factor analysis, reliability analysis, independent sample t-test, correlation analysis and one-way analysis of variance. In the light of the findings obtained in the survey study, it was determined that although there was no significant difference between the groups in the anthropocentric approach depending on the students' CBRN education, there was a significant difference in the ecocentric approach. As a result, the effect of CBRN course given in the Department of Emergency Aid and Disaster Management on students' environmental awareness and awareness was questioned, and the effectiveness of CBRN education on environmental awareness was emphasized.

Keywords: Environmental Awareness, CBRN, CBRN Education

CLIMATE CHANGE IN TÜRKİYE AND THE EFFECTS OF IMPLEMENTED POLICIES

Gülçin BİÇER

Selçuk Üniversitesi, sosyal bilimler enstitüsü, siyaset bilimi ve kamu yönetimi
gulcin.kkoc@gmail.com

Abstract

Climate is one of the important factors for the continuation of human life. Therefore, climate change is seen as the biggest problem of our age. It is possible for future generations to find a world where they can live, again with favorable climatic conditions. Ensuring food security of people and preventing the emergence of food crises also depend on the prevention of climate change. Climate change, which started with the industrial revolution, has gradually increased its effect and has taken its place among the problems that need to be intervened today. While the whole world has rolled up its sleeves to deal with this global crisis, our country is fulfilling its duties. The work done by our country is again appreciated around the world. The social and economic effects of Climate Change have also brought a significant burden for our country, and as a result of this progress of the process and failure to take any measures, even greater crises will be encountered. For this reason, the issue of climate change will be handled specifically for cities, and the measures taken by our country and our cities regarding climate change will be mentioned. As a result, information will be given about the policies proposed to be implemented in order to prevent climate change.

Keywords: Climate, Politics, Cities

A RESEARCH ON INFLUENCER MARKETING EFFECT ON THE CONSUMER'S BUYING DECISION, COSMETICS INDUSTRY CASE

Duygu UYGUN

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi
duyguuygunnn@gmail.com

İbrahim KIRÇOVA

Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi
kircova@yildiz.edu.tr

Abstract

It has become a necessity for companies to adapt to today's sales and marketing dynamics in order to create a successful brand and maintain their success in this highly competitive business world. Because of the increase in users of the internet, social media has begun to shape the digital marketing world. As a result, a wide variety of social media platforms have emerged where people can participate and interact. Inevitably, these people have begun to follow influencers on social media with regarding their personal interests. Influencers are people who create contents on a specific topic and gain a reputation in this way. Brands actively use social media tools to increase their awareness and deliver their products or services to large audiences. Considering their brand positioning and target audiences, they collaborate with influencers to make the consumers encourage to buy their products. The cosmetics industry is one of most growing industries year by year and it has a large audience globally. There are many alternatives in cosmetic products, especially for female consumers. These products are very suitable for influencer marketing according to video demonstrations and application examples. This research aims to contribute to the influencer marketing literature by examining the effect of influencers on consumer's purchase intention and their attitudes towards the source. This study conducted for the cosmetics industry in terms of the scope. The characteristics of the influencer perceived by their followers were classified as credibility, attractiveness and expertise, and the effectiveness of the influencers on the purchase intention was examined with the data collected from the female consumers by the survey method. According to the research findings, while the positive effect of source credibility and source attractiveness on consumer's purchase intention was determined, it was found that the positive effect of source expertise on purchase intention was weak. This research can provide information to marketing practitioners and influencers in the cosmetics industry, so that marketing strategies can be developed to shape the purchasing decisions of interested consumers for their products and services.

Keywords: Influencer Marketing, Social Media Influencer, Source Credibility, Purchase Intention

REFLECTIONS OF ETHNOMATHEMATICS AND MATHEMATICAL LITERACY ON LIFE

Bariş DEMİR

Kocaeli Üniversitesi, HEREKE Ö.İ.U. MYO, YÖNETİM ORGANİZASYON
barisprof@yahoo.com

Arzu ARI

Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik
abural@kocaeli.edu.tr

Abstract

Ethnomathematics and mathematical literacy are two basic concepts related to knowing mathematics and feeling its reflections in life. It is expressed that the mathematical knowledge learned by reflection is transferred to use or helps to transfer it. While ethnomathematics emphasizes the competencies that people develop in different cultural groups in their daily lives, the idea of mathematical literacy mainly focuses on the mathematical and societal requirements of people's competencies. Ethnomathematics, which is accepted as a way of mathematization by various cultural groups by examining how mathematical ideas, methods and practices are processed and used in daily activities, is defined as the art or techniques developed by people to explain, understand and deal with their environment. It helps them understand in the context of ideas, methods and practices. Mathematical literacy is the capacity of individuals to define, understand and engage with mathematics and make well-founded judgments about the role that mathematics plays, which is necessary for individuals' current and future private life, work life, social life with peers and relatives, and life as a constructive, engaged and reflective citizen. Mathematical literacy, which is expressed as the capacity to understand the role of mathematics in daily life and to use mathematics to solve real life problems, is expressed as the ability to use mathematical knowledge to the widest possible extent in producing solutions to the problems encountered. Mathematical literacy that goes beyond pure mathematical content should reflect people's abilities and possibilities to apply their knowledge. It is thought that the importance of bringing the concept of "ethnomathematics literacy" to the literature by combining these two facts, whose importance has increased in recent years with their contributions to mathematics education, is possible by expressing its reflections in life, and it is thought that this study will contribute to the literature of mathematics education.

Keywords: Ethnomathematics, Mathematical literacy, Reflection

ACCORDING TO THE CONSTITUTION OF KAZAKHSTAN, THE RATIFICATION OF INTERNATIONAL TREATIES AND ITS RELATION TO DOMESTIC LAW

Nigara MAMETZHANOVA

Sakarya Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezli Programı
nyohannes98@gmail.com

Abstract

The aim of this study is to examine the ratification of international treaties and its relationship with domestic law according to the Constitution of Kazakhstan. Within this scope, the relevant provisions of the Kazakhstan Constitution and the legal regulations regarding the ratification process of international treaties will be examined. Additionally, the study will investigate the relationship between international treaties and Kazakhstan's domestic law, the applicability of international treaties in domestic law, and their compatibility with domestic legislation. In the first section of the study, general principles of international law, as well as the definition and types of international treaties, will be provided. The second section will extensively discuss the process of ratification and enforcement of international treaties according to the Kazakhstan Constitution, along with an examination of the legal framework in Kazakhstan concerning this process. The third section will analyze the impact of international treaties on Kazakhstan's domestic law. This section will cover topics such as the compatibility of international treaties with the Kazakhstan Constitution, the legal hierarchy of international treaties in Kazakhstan, the influence of international treaties on judicial decisions, and the potential conflicts between international treaties and local legislation. The significance of this research lies in contributing to the understanding of the legal framework governing Kazakhstan's international relations and the provisions of the Kazakhstan Constitution regarding the ratification and implementation of international treaties. Furthermore, the research findings may provide a general understanding of the relationship between Kazakhstan's domestic legal system and international law and serve as a model for other countries in the implementation of international treaties in domestic law. The research methodology employed in this study is literature review. The Kazakhstan Constitution, relevant legal regulations, international legal principles, judicial decisions, and literature on international treaties will be examined through a thorough review of available sources. Furthermore, other studies conducted in this field will be evaluated. The literature review method will be used to investigate international law and the Kazakhstan Constitution, while document analysis will be employed to examine the legal regulations governing the process of ratification and enforcement of international treaties in Kazakhstan.

Keywords: Constitution, International Law, Legislation, Ratification of International Treaties, Entry into Force of International Treaties

RESPONSIBILITY OF THE ADMINISTRATION IN CASE THE PATIENT DOESN'T CONSENT TO THE TREATMENT

Cihat YILMAZ

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku
ylmzcihat@gmail.com

Abstract

Since the beginning of human history, diseases have existed in parallel with this. With the development of technology, diagnoses and treatments for diseases have also diversified and different areas of expertise have developed. The profession of medicine has become a professional profession that only experts in the field can do within certain rules. Obtaining the consent of the patient as the initial stage of examination and treatment has been established in the medical law literature as a prerequisite. Although there are exceptions in our country, it is obligatory to obtain patient consent for all medical interventions. This is also a requirement of the patient's right to self-determination, and as a rule, the patient's opinion on medical intervention should be given priority. If the patient does not give consent, the intervention will be unlawful as a rule. However, there are also exceptions to this. Namely; In general, if the patient does not consent to the treatment, if there is an imminent and certain risk of death, then the physician should intervene sufficiently to eliminate the danger of death. Because, when a person is in imminent and certain danger of death, not consenting to a medical intervention to be made to himself can be evaluated within the rules of passive euthanasia. Since all kinds of euthanasia are prohibited in our country, the responsibility of the administration will arise if the physician does not intervene in the absence of consent of a person who is close and in danger of death to the medical intervention, just because of the patient's right to determine his own future. The responsibility of the administration in this matter arises from the service defect due to the non-operation of the service or its poor functioning.

Keywords: Patient, Physician, Euthanasia, Treatment, Consent

SERVICE FAILURE, SERVICE RECOVERY AND CUSTOMER SATISFACTION: A RESEARCH ON MONOPOLY FIRMS

Berrin SUBAŞI
Fatih KOÇ

Abstract

The aim of companies which is providing services as a monopoly in the sector of natural gas distribution are to make the lives of their customers easier. However, sometimes mistakes can be inevitable in the services offered to customers. Even if it is not possible for customers to leave the company, these companies have official institutions to which they are responsible such as EMRA. Due to such legal reasons, it is obligatory to keep customer satisfaction at a high level. In order to achieve this, it has become imperative for them to prioritize customer feelings in improving service failures. The aim of this study is to examine whether the dissatisfaction that arises when a service error occurs in companies serving as a monopoly will be eliminated with different recovery methods. Experimental design method was used in this study. In the first stage of the research, a service failure experienced in a company that distributes natural gas was fictionalized and this fiction was presented to the participants. Then, different recovery methods were presented to the participants and it was tried to determine which method would be the best option for them. The research was carried out by conducting a qualitative study with a total of 60 people. While 76.7% of those who participated in the survey were recovery for the error, they had an attitude towards making up for themselves in the same way without dealing with the procedures.

Keywords: Service Failure, Service Recovery, Energy Sector

HIGH SCHOOL STUDENTS' PERSPECTIVES TO PHYSICS LESSON

İlsu AYDIN

Kastamonu Fen Lisesi,
vividaqua666@outlook.com

Elif SELVİ

Kastamonu Fen Lisesi,
dtnagehan@hotmail.com

Cevdet KÜÇÜKBULUT

Kastamonu Fen Lisesi,
ckbulut37@hotmail.com

Abdullah AYDIN

Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü
aaydin@kastamonu.edu.tr

Abstract

In this study, it is aimed to get the opinions of high school students about what they know about the physics lesson and some physics concepts they encounter in their education life, how they carry this lesson into their daily lives and how this lesson facilitates their lives. For this purpose, 202 students who studied physics in high schools in the center of a province of the Western Black Sea Region in the first semester of the 2022-2023 academic year constituted the participants of the research. Case study, one of the qualitative research methods, was used in the research. A semi-structured interview form containing 10 open-ended questions about the importance of physics and the use of some physics concepts in daily life was applied to the students and the obtained data were analyzed descriptively. According to the data obtained, about 24% of the students (48 students) stated that the physics lesson was fun, 19% (38 students) stated that it was difficult, 9% (18 students) did not like it, and 15% (31 students) stated that it made daily life easier. In addition, what they learned during this course and encountered a lot in their daily lives; They could not distinguish concepts such as “speed and velocity”, “action and reaction”, “friction”, “heat and temperature”, “pressure and buoyancy” and “mass and weight” in general (26%) or they could partially distinguish (%) 26) and they could not reflect on their daily lives. About 21% of the students stated that they could distinguish these concepts and reflect them in their daily lives. In order for students to develop a positive attitude towards the physics lesson, it is recommended to eliminate their prejudices about the lesson, to reinforce the concepts they learned in the lesson by doing experiments in the laboratory, and to use new techniques and methods.

Keywords: Physics Lesson, Daily Life, Physics Concepts

FULL PAPERS

MACAR REFORM DÖNEMİ EDEBİYATININ EN ÖNEMLİ TEMSİLCİSİ: KÁROLY KISFALUDY (1788-1830)

Gökhan DİLBAŞ

gokhandilbas@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4337-8700

Özet

Macaristan'da Reform Dönemi'nde (1825-1848) yaşanan gelişmeler toplumsal ve edebi yaşamda önemli değişimlere yol açar. XIX. yüzyılın yirmili yıllarından itibaren Macaristan'da reform talepleri yoğunlaşırken Ferenc Kazinczy'nin (1759-1831) başlattığı Macar Dil Yenileştirme Hareketi'nin etkisiyle Macar edebiyatında da değişim rüzgârları esmeye başlar. Bu zamandaki edebiyatçıları içinde çok yönlü sanatçı kişiliği ve verdiği eserler ile Károly Kisfaludy'nin ayrı bir yerinin olduğu kuşkusuzdur. Kisfaludy, Macar ulusal dramının kurucusu olduğu gibi Macar romantik edebiyatının da en önemli temsilcilerindendir. Güçlüklerle geçen çocukluk dönemi, ardından gelen askerlik yaşamı, sonrasında deneyimlediği gezgin yaşam tarzı Kisfaludy'nin düşüncelerini olgunlaştırırken Macar toplumunun dinamiklerini gerçekçi şekilde analiz etmesi döneminde halkının taleplerini karşılayan eserler vermesine zemin hazırlar. Bu bağlamda Kisfaludy'nin incelenmesi ve yorumlanması XIX. yüzyıldaki Macar toplumunun düşünce yapısının anlaşılmasına katkı sağlarken Avrupa'daki gelişmelerin de bütüncül şekilde analiz edilmesine yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Károly Kisfaludy, Macar Romantik Edebiyatı, Macar Reform Dönemi, Macar Ulusal Dramı.

THE MOST IMPORTANT REPRESENTATIVE OF HUNGARIAN REFORM PERIOD LITERATURE: KÁROLY KISFALUDY (1788-1830)

Abstract

The developments in Hungary during the Reform Period (1825-1848) led to significant changes in social and literary life. As the demands for reform intensified in Hungary from the twenties of the XIXth century, the winds of change began to blow in Hungarian literature under the influence of the Hungarian Language Renovation Movement initiated by Ferenc Kazinczy (1759-1831). There is no doubt that Károly Kisfaludy has a special place among the literary figures of this period with his versatile artistic personality and his works. Kisfaludy is the founder of Hungarian national drama and one of the most important representatives of Hungarian romantic literature. Kisfaludy's difficult childhood, his military service, and the wandering lifestyle he experienced afterwards matured Kisfaludy's thoughts, while his realistic analysis of the dynamics of Hungarian society paved the way for him to produce works that met the demands of his people in his time. In this context, the study and interpretation of Kisfaludy will contribute to the understanding of the thought structure of Hungarian society in the XIXth century and will help to analyze the developments in Europe in a holistic manner.

Keywords: Károly Kisfaludy, Hungarian Romantic Literature, Hungarian Reform Period, Hungarian National Drama.

GİRİŞ

XIX. yüzyıl Macar edebiyatının en önemli temsilcilerinden olan Károly Kisfaludy hakkında Macaristan'da geçmiş yıllarda ve yakın tarihte yayımlanmış çeşitli makalelerden, araştırmalardan ve değerlendirmelerden yararlanılırken konu ile ilgili güvenilir internet kaynaklarına da başvurulmuş bu çalışmada Kisfaludy'nin edebi kişiliğinin oluşmasına etki eden öğeler, eserlerinin şekillenmesine katkı sağlayan unsurlar incelenmeye ve değerlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bir edebiyatçının edebi karakterinin oluşmasına yaşamında tecrübe ettiği olayların da etkisi olduğu gerçeğinden hareket edilerek konunun bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmesi amacıyla edebiyatçının yaşamı da mercek altına alınmıştır.

YAŞAMI VE ESERLERİ

Macar edebiyatının ilk romantik şairi Sándor Kisfaludy'nin (1772-1844) kardeşi olan Károly Kisfaludy, 5 Şubat 1788 tarihinde Tét'te dünyaya gelir. Annesi, doğumunun ertesi günü hayatını kaybeder, bu olay sert bir mizaca sahip olan babasının onu hayatının sonuna kadar annesinin ölümünden dolayı suçlamasına sebep olur (Heinrich G. 1905: 10; MIT III, 1965: 397). Győr'deki Benedikten Kolejine devam ederse de derslerle arası iyi değildir. Okuldan ayrılarak bir yıl askeri okula devam eder, ardından Macar ordusunun 32. Piyade Alayı'na katılır. Kisfaludy, İtalya'da Napolyon'a karşı yapılan Caldiro Muharebesi (30 Ekim 1805) öncesi Napolyon karşıtı atmosferin etkisi görülen ilk şiirini *Hadiének Olaszországban*'ı (İtalya'da Savaş Şarkıları) yazar (Heinrich G. 1905: 8, 10; MIT III, 1965: 397). Kisfaludy, 1806 yılında ilk dram eseri olan *A tatárok Magyarországbán*'ın (Tatarlar Macaristan'da) taslağını hazırlar, 1809 yılında esere son şeklini verir. Bu arada bir buçuk yıl Peşte'de yaşarken Peşte'deki edebiyat çevresiyle de tanışır. 1811 yılında ordudan kesin olarak ayrılır ve yaşamını resim yaparak kazanmaya karar verir. Bu zamandan sonra bohem bir yaşam tarzını tercih ederek resim eğitimi almak için Avrupa'nın çeşitli ülkelerini gezerken tiyatro ile de yakından ilgilenir. Viyana'da Friedrich Schiller'in (1759-1805), William Shakespeare'in (1564-1616), Carlo Goldoni'nin (1707-1793), August von Kotzebue'nin (1761-1819), Peşte'de ise András Dugonics'in (1740-1818) eserlerini seyrederek; Tivadar (Theodor) Körner (1791-1813) ve Karolina Pichler gibi Alman yazarları ile tanışır. Ressam olarak İtalya'da, Viyana'da ve Pozsony'da şansını denedikten sonra 1817'de Peşte'ye gelir (Toldy F. 1832: 12; Szana T. 1876: 83; Heinrich G. 1905: 9-10, 16; MIT III, 1965: 397).

Peşte'deki yaşantısı ilk zamanlarda çok iyi değildir. Babası ile arasını düzeltemez, Macar Ulusal Müzesi'nde iş bulmak isterse de başarılı olamaz. Peşte'de bulunduğu sırada edebiyat çevresinin yaşamından kesitler sunan ve liberal düşüncelere göz kırpan *A kérok*'ü (1817. Talepte Bulunanlar), serflere kötü davranan ve oğlu bir serfin kızına âşık olan *Stibor vajda*'yı (1818. Voyvoda Stibor), cesaret kavramını öne çıkardığı, monologlar açısından zengin olan *Ilka vagy Nándorfehérvár bevétele*'yi (1819. Ilka veya Belgrad'ın Düşüşü), İstanbul'un Türklerin eline geçişinden sonra yaşanan bir aşk hikâyesi temelinde aslında vatanseverliğin ve manevi bir mücadelenin anlatıldığı, edebiyat tarihçisi Antal Szerb'in (1907-1945) "*Büyük ideallerini gerçekleştirdiği yalnızca tek bir dramı vardır: Iréne*" şeklinde değerlendirdiği *Iréne*'yi (1820), bilgi sahibi olmayan soyluların yaşamından kesitler sunarken liberal düşüncelerinin olgunlaştığını gösteren, edebiyat tarihçisi István Sötér'in (1913-1988) "*Macar romantizminin ulusal liberalizme yansımasıdır*" (Fenyő, 1956: 479; Fenyő, 1980: 39, 48) şeklinde değerlendirdiği *A pártütök*'ü (1820. Asiler) yazar.

Kisfaludy'yi resmi anlamda Macar edebiyatında dram türünün kurucusu olarak ilan eden, *A tatárok Magyarországbán*, 1819 yılında Székesfehérvár'da sahnelenir. Oyunun başarısı o kadar büyük olur ki Székesfehérvár'dan sonra Peşte'de, Almancaya çevrildikten sonra Viyana'da da oynanır. Dönemin kaynakları eserin gördüğü rağbetten şu şekilde bahseder: "...*Bütün Macar terzileri, ayakkabı yapımcıları, debbağlar, şapka ve çizme imalatçıları atölyelerini terk ettiler ve kalfalarıyla, çıraklarıyla birlikte adı geçen Alman tiyatrosuna yığıldılar*" (Fenyő I. 1980: 36, 38). Bu eser edebi açıdan zayıf olmasına rağmen oyun içinde geçen "*Çok yaşa özgürlük!*", "...*Tatarlar! Buraya bakın bu şekilde ölüyor Macar, bu şekilde ölüyor gerçek kahraman*" (MIT III, 1965: 399) şeklindeki cümlelerden de anlaşılacağı üzere XIX. yüzyılın ilk yarısında Macaristan'da kendisini hissettiren vatanseverlik ve özgürlük duygularının etkili bir tercümanı olur (Fenyő I. 1956: 478). Bu bağlamda Macar dram edebiyatının başlangıcı olan bu eserin Kisfaludy'nin çağında fikirleriyle ve faaliyetleriyle Macar milletine yol gösteren devlet adamı István Széchenyi'nin (1791-1860) düşüncelerinin dışavurumu olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır (Szentgyörgyi L. 1931: 227; Szalisznyó L. 2016: 604). Tiyatro tarihçisi József Bayer (1851-1919), *A tatárok Magyarországbán*'ın önemini "*1818'e kadar çağın düşüncesini yansıtan Tatarlar... gibi bir dram eseri yoktur...*" şeklinde değerlendirirken eserin sahne tekniğini ve dilini ise "*A tatárok Magyarországbán gibi ilk eserini tiyatro tekniğiyle bu kadar başarılı bir şekilde bir araya getiren ve ayrıca diksiyonlarında cüzi, deyim yerindeyse hiçbir şekilde itiraz edilebilir bir şey bulmak mümkün olmayan bir Macar dram yazarı daha yoktur*" (Anikó D. 2011: 20) şeklinde yorumlar (Heinrich G. 1905: 17; MIT III, 1965: 398; Juhász G. 1979: 43).

Kisfaludy'nin 1820'li yıllarda çok sayıda eser verdiği görülür. Haçlı seferleri zamanında geçen *Viszontlátás*'ı (1823. Kavuşma), kral I. (Büyük) Lajos (1342-1382) zamanında geçen, uzaktan da olsa

János Arany'nın (1817-1882) *Toldi szerelme* (1879. Toldi'nin Aşkı) adlı eseri ile karşılaştırılabilecek *Tihamér*'i (1824) yazar. Kisfaludy, bu yıllarda Alman romantik şövalye efsanelerinden esinlenerek Orta Çağ'daki Macar şövalye yaşamına odaklanır. *Tollagi Jónás viszontagságaiban*'da (Sıkıntı İçindeki Jónás Tollagi. İlk bölüm – *Tollagi Jónás Pesten* [Jónás Tollagi Peşte'de] – 1823'de, ikinci bölüm – *Tollagi Jónás mint házas* [Evli Jónás Tollagi] – 1827'de, üçüncü bölüm – *Tollagi Jónás, mint atya* [Baba Jónás Tollagi] – ise Kisfaludy'nin ölümünden sonra yayımlanır) döneminin gerçekçi bir analizini yapar. Bu eserde Kisfaludy, “*İnsan dar sınırlar içinde yaşarken kendini akıllı görür; dışarı adım atarsa hâlâ öğreneceği ne kadar çok şey olduğunu anlar*” değerlendirmesinin de gösterdiği üzere çağındaki soylu düşüncenin geri kalmışlığından bahseder. “*Yalnızca eğlendirici bir hiciv değil, aynı zamanda ciddi bir satirdir*” şeklinde değerlendirilen, edebiyat tarihçisi József Szauder'in (1917-1975) ise soylu karşıtı bir eser olarak nitelediği *Sulyosdi Simon* (1823) ise Kisfaludy'nin bu zamandaki bir başka önemli eseridir (MIT III, 1965: 405).

Kisfaludy'nin edebi yaşamının ilk dönemlerinde ironinin yanı sıra yanılsamalara çok yer vermeyen gerçekçi bir anlayış hâkimdir. Stibor vajda, “*kale ve kulübe*” şeklinde ifade edilen soylu ve serf düşüncesinin Macar edebiyatındaki ilk yansıması olup József Katona'nın (1791-1830) *Bánk bán* (1815) adlı eserinden sonra Macar edebiyatında serf olgusunu ikinci kez vurgulayan, romantik öğeleri ve liberal gerçekleri bir arada sunan Macar edebiyatındaki ilk eserdir (MIT III, 1965: 402). Kisfaludy, bu eserde serf kavramını döneminin getirileriyle birlikte değerlendirirken “*ben de insanım*”, “*biz de aynı havayı soluyoruz, aynı Tanrı'ya inanıyoruz*” şeklindeki ifadelerden de görüleceği üzere hümanist bir bakış açısı sergiler, kendi yaşantısından esinlenerek Shakespeare'nin Romeo ve Schiller'in Ferdinand karakterlerini unutmayarak baba-oğul arasındaki çekişmeyi de yansıtır (Vértesy J. 1915: 390). Vatanseverliği hakkında “*lakin bu onda baskın bir özellik olmayıp sadece şiirini karakterize eder, şiirinin karakterini değil...*” (Ferenc J. 1884: 334) şeklindeki yorumdan da görüleceği üzere vatanseverlik kavramını vurgulayıcı şekilde ön plana çıkarırken toplumsal sorunlara sırtını dönmez, onları aydınlanmacı bir bakış açısıyla değerlendirir. Bu zamanda Macar soyluları da feodal soylu anlayışından vazgeçmeye ve özellikle Napolyon savaşları sonrası Macar soyluluk düşüncesiyle harmanlanmış vatanseverlik duyguları taşımaya başlar. Kisfaludy'nin de bu zamanda Ferenc Kazinczy (1759-1831) ve Mihály Vörösmarty (1800-1855) gibi Macar edebiyatına yön veren edebiyatçılara benzer şekilde ulusal düşüncelerle ve duygularla hareket ettiği görülür (MIT III, 1965: 399).

1819 sonunda Kisfaludy, Macar dil yenileştirme hareketinin öncüsü Ferenc Kazinczy'nin eserlerinden etkilenecek Kazinczy'nin düşüncelerinin sıkı bir takipçisi olur. Bu dönemde Kisfaludy'yi etkileyen bir başka gelişme de György Gaál (1783-1855) ile olan arkadaşlığıdır. Almanca yazan Gaál, Kisfaludy'nin eserlerini Almancaya çevirir ve Alman edebiyat çevresi ile bağlantı kurmasını sağlar (Heinrich G. 1905: 19; MIT III, 1965: 402). 1820 yılında kral Mátyás (1458-1490) zamanında geçen *Barátság és nagylelkűség* (Dostluk ve Cömertlik) ve vatanseverlik duygularının ön planda olduğu, çağındaki yozlaşma belirtilerini ilk defa vurguladığı *Kemény Simon* adlı eserlerini Kazinczy'nin etkisiyle daha renkli ve canlı bir dille kaleme alır (Fenyő I. 1956: 479; MIT III, 1965: 402).

Kisfaludy, 1821 yılından ölümüne kadar Viyana'da Sámuel Igaz (1786-1826) tarafından çıkarılan *Hébe* adlı edebiyat yayınlığından daha etkili olan *Aurora* (1822-1837) isimli edebiyat yayınlığının editörlüğünü yapar. Yıllık, 1821 yılında “*(...) Bu yurdun yaylığının konuları bütünüyle orijinal Macar düşüncesinin eserleridir*” şeklinde bir parola ile yola çıkar ve Kisfaludy de yayınlıkta daha ilk sayıdan itibaren ulusal karaktere sahip eserler yayımlanmasına özellikle dikkat eder (MIT III, 1965: 403; http://web.archive.org/web/20091228144623/http://irodalom.elte.hu/villanyspenot/index.php/1822:Intermedialit%C3%A11s,_ir%C3%B3nia,_szineszt%C3%A9zia).

Aurora, Macar edebiyatçıları arasında büyük rağbet görür ve aralarında Vörösmarty, Ferenc Toldy (1805-1875), József Bajza (1804-1858), Mihály Helmezy (1788-1852), Gergely Czuczor'un (1800-1866) da bulunduğu genç edebiyatçıların buluşma noktası haline gelirken yayınlıkta Pálné Szemere (1792-1828), Judit Takách Dukai (1795-1836) gibi kadın edebiyatçıların eserleri de yayımlanır (Szauder J. 1955: 478; Boldog B. I. 2020: 13; <https://www.gyoriszalon.hu/index.php?mact=Newa.cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=5822>).

“Peşte’deki edebiyat çevresinin öncüsüdür” (Szauder J. 1955: 478) şeklindeki değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere Kisfaludy, Aurora vasıtasıyla Reform çağında Macar edebiyatının merkezini Széphalom’dan Peşte’ye taşır ve Kazinczy’dan Macar edebiyatının yönetimini devralır (MIT III, 1965: 404). Nitekim “Aurora’nın – bir cep kitabı olarak – kendi çağında çağına uygun bir formunun olduğu düşünülebilir: Macar dilinde düzenli şekilde okuyucusu bulunan ilk yıllıktır. Károly Kisfaludy tarafından çıkarılan Aurora’nın önemini bir kısım edebiyatçı ‘edebi yaşamın bölgesel farklılıklarını belirgin hale getirdi’, Aurora’nın yazar çevresinden bir kısım edebiyatçı ise ‘Peşte-Buda’yı ülkenin edebi merkezi haline getirdi’” şeklindeki değerlendirmeden de görüleceği üzere Aurora’nın XIX. yüzyıl Macar edebiyatının özellikle ilk yarısını güçlü şekilde etkilediğine kuşku yoktur. Bu noktada Kisfaludy için yapılan “İki tarafta da etkili şekilde mücadele edebiliyordu: bir yandan liberal ulusal görüşün kuvvetiyle feodal soylu bakış açısına karşıdır, diğer yandan gurur dolu ulusal geçmişe bakan romantik kuvvetle Habsburgların takipçileri karşısında onlara reformların yolunu işaret etmektedir” (Benkö L. 1958: 5) şeklindeki değerlendirmenin bir kez daha yorumlanması gerektiğini düşünmekteyiz (Vértesy J. 1915: 387; Péter L. 1931: 276; Horváth K. 2018: 77; Boldog B. I. 2020: 13; <https://www.gyoriszalon.hu/index.php?mact=Ners.cntnt01, detail0&cntnt01articleid=5822>).

Kisfaludy, lirik eserler üretmede büyük yeteneğe sahiptir. Buna en iyi örnek etkileyici anlatımlara sahip *Szülöföldem szép határa* (Doğduğum Toprağın Güzel Sınırı) ve Mohaç Muharebesi’nin üç yüzüncü yıldönümünde, 1826’da yayımlanan ulusal çöküşü, bununla birlikte övgü dolu geçmişi de anlatan *Mohács’*tır (Mohaç). Muharebeden eşinin sağ salim eve dönüşünü bekleyen bir kadının eve eyeri boş bir at gelmesi ile yaşadığı travma (...*Sadık kocasının ölümünün ardından ta ki gözyaşları dinene/ kendisi de ölene dek ağlar/Bomboş ev artık bir ıssızlıktan başka bir şey olmayacak*), muharebe sonrası sessizliğe bürünen ovanın durumu (*Çoban oturur, kavalını çalar ve sürüsünü besler/Altında hangi yiğidin yattığını bilmeden/ Derinden derine hüznlenir ve dudakları hüznü bir şarkı mırıldanır/Kahramanların hayaletleri sessizlik içinde ona ilham verir*) ve muharebede hayatını kaybeden kral II. Lajos’un (1516-1526) ölümünün bildirilişi (*Korkunç bir kadere sahip kralımız Lajos orada öldü/Suya gömülen çelik zırhlı atının yükü altında/Elini boşuna uzatıyor; ona yardım edecek kimse yok!/Yiğitler ölüp gitti, hiç kimse zavallıyı kurtaramaz!*) eser de öne çıkan anlatımlardır. Kisfaludy, romantik bir rapsodi şeklinde kurguladığı eserden “geçmiş şimdi sadece bir örnektir ve vatanımız için elimizden geleni yaparak gözümüz kesinlikle geleceğe baksın” (MIT III, 1965: 407) şeklinde bir ders çıkarırken geçmişte yaşanmış olumsuzluklar üzerine düşünmenin anlamsız olduğunu, Macarların geçmişe değil, geleceğe bakması gerektiğini savunur. Aynı edebi kurguyu romantizmden ilham aldığı ilk Macar hanedanlığı olan Árpád Hanedanlığı (855-1301) döneminde bir prensesin başından geçen olayları anlattığı *Erzsébet* (Elizabeth) adlı eserinde de tekrarlar. Kisfaludy’nin romantik anlayışı *A két hajós* (İki Gemici) adlı eserinde de devam eder (Fenyő I. 1980: 48).

XIX. yüzyıl Macar edebiyatında ulusal ilerleme isteğinin yanı sıra (Szentgyörgyi L. 1931: 226) “*Vatan her şeyden önce gelir*” düşüncesine uygun olarak Kisfaludy’nin özellikle 1825 yılından sonra yazdığı eserlerde vatansever duyguların varlığı daha çok hissedilir. *Rákosi szántó a török alatt* (Türk Devrinde Rákos’taki Tarla) ve *Mohácsi dal* (Mohaç Şarkısı) bu duygularla yazılmış eserlerine örnektir. 1827 yılında Kisfaludy’nin düşündüğü evlilik gerçekleşmeyince hayal kırıklığı ile boğuşan şair, en önemli aşk şiiri olan *Alkonyi dal’*ı (Şafak Vakti Şarkısı) kaleme alır (Szana T. 1876: 60; MIT III, 1965: 408).

Kisfaludy, balad konusunda romantiktir ve baladlarında güçlü bir Alman etkisi hissedilir. Hazine peşinde koşan bir kızın başından geçenleri anlatan, Vörösmarty’nin *Szép Ilonka* (Güzel Ilonka) adlı eserine bir hazırlık olan *Eprészleány* ve Stibor vajda’ya benzer bir konuya sahip *Karácsonyék* (Noel Akşamı) Kisfaludy’nin balad türündeki dikkate değer eserleridir. Doğru olmayan yollarla tacı elde eden bir kralın hikâyesinin anlatıldığı *Az álmatlan király* (Uykusuz Kral), konusunu Macar tarihinden alan *Budai harcjáték* (Buda’daki Savaş Oyunu), ayrıca *Bánkódó férj* (Dertli Koca) ve *Bandi* adlı eserleri Kisfaludy’nin balad konusunda da yetenekli olduğunu gösterir. *Szilágyi Mihály szabadulása* (Mihály Szilágyi’nin Kurtuluşu), *Mátyás deák* (1825), *A betege* (1826. Hastalar), *Húség próbája* (1827. Sadakat Denemesi), *A leányörzö* (1827) ve dönemin halkçı ruhunu yansıtan *Sárga levél* (Sarı Yaprak) Kisfaludy’nin bu zamandaki diğer dikkate değer eserleridir (MIT III, 1965: 409-411; <http://www.mek.oszk.hu/01100/01149/html/kisfalk.htm>).

1828 yılında satir tarzında, iki soylu karakter üzerinden Macar toplumunu değerlendirdiği *Csalódások* (Hayal Kırıklıkları) adlı eserini yazar. Edebiyat tarihçisi János Horváth (1878-1961), eserdeki Mokány karakteri temelinde eseri ve Kisfaludy'nin dönemini yorumlar: “*Mokány sadece inatçı bir yapının, zamanı geçmiş kültürün, yenilik peşinde koşmayan karakterin temsilcisi olmadığı gibi tehlikeli olmayan, orijinal, çağa uygun şekilde modası geçmişliğin bir örneğidir*” (MIT III, 1965: 412). Aynı yıl *Az Áltudósok*'da (Sahte Bilginler) aşk konusunu dul bir kadın üzerinden işlerken 1829'da Széchenyi'nin düşüncelerinin propagandasını yaptığı *Három egyszerre*'de (Üçü Birden) Macar soylularının durumunu yine satir tarzında anlatır (Fenyő I. 1956: 480). 1828 yılında István Széchenyi, Kisfaludy'yi Macar edebiyatının başına geçirmeyi, Macar edebiyatına onun yön vermesini tasarlar. Ancak bu tasarı Kisfaludy'nin önce hastalanması, ardından da ölümü sebebiyle gerçekleşemez. Kisfaludy hastalığına rağmen özgürlük ve cesaret kavramlarının vurgulandığı *Csák Maté* (1830) adlı eserini kaleme alır. Ancak hastalığı giderek ilerler ve 21 Kasım 1830 tarihinde Peşte'de hayatını kaybeder (Vértesy J. 1915: 394; MIT III, 1965: 413).

EDEBİ KARAKTERİ

Kisfaludy'nin yaşamı sürekli olarak mücadelelerle geçer. Babasının ona karşı olan olumsuz tutumunu değiştiremez, askerlik yaşamında umduğunu bulamaz, ressam olarak hayatını kazanamaz. Buna karşın “*Eserleri çağının gerçek yol göstericisidir*” (Szauder J. 1955: 479) şeklindeki değerlendirmenin de gösterdiği üzere Macar edebiyatını daha üst seviyelere taşımak amacını verdiği eserlerle gerçekleştirmeyi başarır (Kerecsényi D. 1930: 1017). Edebiyat tarihçisi András Barta (1931-1997), Kisfaludy'yi “*Gerçek Macar edebiyatı Károly Kisfaludy ile başlar [...] Onun mizacı, satir anlayışı daha sonra bütün XIX. yüzyıl edebiyatında, Jókai'nin romanlarında, Mikszáth'ın nüktelerinde kendisini bütünüyle hissettirir*” (Horváth K. 2018: 76) şeklinde değerlendirerek Kisfaludy'nin Macar edebiyatı içindeki konumunu belirler.

Kisfaludy'nin edebi anlayışını yaşadıkları şekillendirir, romantizm edebi karakterini geri dönülmez bir şekilde çevreler. Kazinczy kadar olmasa da XIX. yüzyıl Macar edebiyatına yön verdiği, eserlerinin Macar insanının duygularına tercüman olduğu şüphesizdir. Döneminin edebiyatçıları genel olarak var olan edebi oluşumlarla, çağın edebi getirileri ile yazarken Kisfaludy, edebiyatı yeni kavramlarla şekillendirir, ileriye taşır, yeni ve denenmemiş eserler ortaya koymaya çalışır (Vayerné Z. A. 1973: 53; Horváth K. 2018: 79). Düşüncelerini ve görüşlerini aktarırken zorlanmaz, samimi bir duyguyla yazar. Şiirleri ve düzyazıları okuyucuyu, Macar tiyatro dilinin şekillenmesine katkıda bulunan tiyatro eserleri ise seyirciyi kavrır. Edebiyat tarihçisi Péter Dávidházi (1948-) Kisfaludy'nin çağı olan XIX. Yüzyılın edebi anlayışı için “*XIX. yüzyılın ortalarında, Macar yazın çevresi neredeyse oybirliğiyle destanın ulusal tiyatronun göz alıcı şekilde bir temel taşı olması beklentisi içindeydi*” şeklinde bir değerlendirmede bulunurken bir başka edebiyat tarihçisi Márton Szilágyi'yi (1965-) ise “*Bütün bunlar özellikle dram eserlerinin eksikliği ulusal geleneklerin sonuçları ile karşılaştırdığımızda çarpıcıdır: Buna göre “ulusun kalbine” giden yol hiç şüphesiz ‘şiişel tiyatro oyunları oynamak’tır*” (Fülöp D., 2019: 61) şeklinde bir yorumda bulunur. József Bajza onu “*Geleneklerin değerlerini orijinal ve kendi anlayışına göre kültürel örneklerle birleştirerek ulus kavramına bağladı*” şeklinde değerlendirirken L. Lajtai László, Kisfaludy'yi farklı bir açıdan ele alır: “*Aslında, çağı için hiçbir şekilde alışılmadık ve hatta bu zamana kadar özellikle tipik olarak algılanabilecek bir ilerleyişle, geçmişin kendi kolektif imajının görüntüsü, ilerleme ve görünüşte benlik arasında yakın bir bağlantı kurar...*” (Fülöp D. 2019: 60).

Hareketli, dinamik, canlı ve modern bir tarzı vardır. En başından beri bir dram yazarı olsa da bu alanda sıkışıp kalmaz. Lirik şairliği de kendisini sürekli yenileyen dili de en az dram eserleri kadar etkileyicidir. Kisfaludy öncesi Macar dramı Almandan yapılan çevirilerle ilerlemekte iken Kisfaludy'nin edebiyat dünyasında yerini almasıyla Macar dramının da kaderi değişmeye başlar (Péter L. 1931: 271). Kisfaludy'nin orijinal bir ağırlığı olmasa da toplumsal problemleri tiyatro yazarı ve şair József Katona (1791-1830) gibi veya felsefi-politik anlamda şair Ferenc Kölcsey (1790-1838) gibi değerlendirmese de etkileyici bir edebi yeteneğinin olduğu kuşkusuzdur. Onun en büyük şansı edebiyat ile ilgilenmeye başlamadan önce Avrupa'yı gezmiş, Reform döneminin özelliklerini tecrübe etmiş ve aydınlanmacı düşüncenin getirilerini içselleştirmiş olmasıdır (Benkö L. 1958: 4). Tam olarak anlamlandıramadığı yanılsamalı bir soylu sınıf algısı, ironik bir dünya görüşü ve sempatik anlayışa sahip eserler düşüncelerinin tercümanıdır (Vayerné Z. A. 1973: 34).

Kisfaludy bir mektubunda “*Macar oyun yazarının engellerle dolu yolunu kendim aşmak zorunda kaldım*” şeklinde yazar (Kerecsényi D. 1930: 1018). Bu ifade, Kisfaludy’nin Macar edebiyat tarihi içindeki konumunun belirlenmesi açısından büyük öneme sahiptir. O, Macar dramının kurucusudur ve “*ilk gerçek şehirli yazardır*” (Szauder J. 1955: 478). Macar edebiyat tarihi içinde XIX. yüzyılda Kisfaludy’nin temsil ettiği yer ve zaman, bu yerin ve zamanın işlevselliği her zaman için kalıcıdır. Kisfaludy, kendisinden sonra gelen içlerinde Miklós Josika (1794-1865), Mór Jókai (1825-1904) ve Ferenc Molnár (1878-1952) da dâhil olmak üzere birçok edebiyatçıyı etkilediği gibi (Horváth K. 2018: 84) çağında da Vörösmarty, Czuczor, Bajza, Toldy, Ede Szigligeti (1814-1878) ve Gergely Csiky (1842-1891) gibi edebiyatçıları etkilemiş; eserleri kısa zamanda Shakespeare, Pedro Calderón (1600-1681), Goldoni, Schiller, Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781), Goethe ve Heinrich von Kleist’in (1777-1811) seviyesine ulaşmıştır (Fenyő I. 1956: 481; Fenyő I. 1980: 37).

İlk Macar dram yazarı ve Reform dönemi edebiyatının Macaristan’daki temsilcisi olan Kisfaludy’nin köklerinin bağlı olduğu soylu dünyadan erken kopuşunun, yaşamının sonuna kadar ondan ayrı kalmayı tercih etmesinin etkisi, babası ile olan ilişkisi, çocukluğunda ve gençlik yıllarında yaşadığı tecrübeler, sonrasında gelen bohem yaşam tarzı edebi anlayışında kendisini her daim güçlü şekilde hissettirir. János Horváth, Kisfaludy hakkında “*İlk harekete geçirici öğeleri ağabeyinin örnekleri ve Peşte’deki Macar tiyatro oyunlarıydı*” şeklinde bir yorumda bulunurken aslında onu edebi eserler vermeye hangi öğelerin teşvik ettiğini işaret etmektedir. Bu suretle Kisfaludy’nin edebi anlayışında taşra soyluluğunun ve çağında kendisine bir yer edinmeye çalışan şehir burjuvazisinin de etkisi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Benkö L. 1958: 24; Sonkoly I. 1970: 106; Vayerné Z. A. 1973: 53, Fenyő I. 1980: 37). Çok yönlü bir sanat anlayışına sahiptir, estetik duyguları gelişmiştir, bohem yaşamının içi boş değildir, yaşamı mücadelelerle ve hayal kırıklıkları ile geçmiş olsa da edebi anlayışında yaşama sevinci vardır. Melankolik duruşu aile mirasıdır ve eserlerinde empresyonist öğeler de göze çarpar, dili anlaşılırdır. En iyi dram oyunlarını vatan sevgisini, cesareti ve entrikayı bir araya getirerek yazarken komedi oyunları da keskin bir realizm barındırır. János Horváth, Kisfaludy’nin komedi yazarlığını “*Şaka yaparak ve güldürerek Széchenyi adına yol katediyordu*” (MIT III, 1965: 412) cümlesiyle değerlendirirken yazar Gyula Krúdy (1878-1933), komedi oyunları hakkında “*Károly Kisfaludy, Macaristan’ı bu gerçeklik içinde görüyordu. Onun komedi oyunlarında güncel Macaristan’ı görürüz*” (Horváth K. 2018: 86) şeklinde bir yorumda bulunur. Düz yazıları Alman romantizminin, özellikle de Goethe ve Schiller’in esintilerini barındırır da baroğa yakın durur. Şiirleri romantizme uygun şekilde karşıtlıklar üzerine kurgulanır (Anikó D. 2011: 28).

Eserlerinde empresyonist ve realist etkiler olsa da, yazımında romantik oluşumları aşırı derecede kullanmayıp okuyucuyu bu oluşumlarla sıkmadığı görülse de (Fenyő I. 1956: 480), şair Sándor Petőfi (1823-1849) onun hakkında “*... Edebiyatın hiçbir alanında yön göstermeyen ikinci sınıf bir yetenektir. Dramı dayanılmaz, kalitesiz bir Alman duygusudur, lirik duygusu ve düşüncesi olmayan boş bir gelgittir...*” (Anikó D. 2011: 18) ve István Sötér, eleştirel bir bakış açısıyla “*her şeyi sonuna kadar düşünen verimsiz bir [edebi] karakterdir*” şeklinde bir yorumda bulursa da bu değerlendirmeler Kisfaludy’nin Macar romantizminin öncülerinden olması önünde bir engel teşkil etmez (Gálos R. 1931: 114). Kisfaludy, tam anlamıyla romantik olmasa da aslında bir klasik de değildir. Eserleri romantizme doğru kayarken lirik özellikler gösterir, zaman zaman romantik ifadeler, hatta klasik ifadelerle örülmüş romantik şablonlar kullanır. Lirik eserlerinde sık sık yaşamı sorgular, bu noktada klasik çizgiye sahip olduğu görülse de gezgin yapısının varlığı da gözden kaçmaz. Kisfaludy’nin klasisizmle olan bağlantısını Ferenc Toldy netleştirir: “*Örnekleri ve yaşayan kelimelerin etkisi altında serbest bıraktığı şairlik sunumunu Yunan mitolojisinin yetenekli ifade şekilleri ve antik halkların yaşamına ve konuşma şekillerine olan ilgisi duygularını ifade etmeye ve kavramlarla birleştirmeye zorladı. Dram ve ifade yolunda, ulusal konularla birlikte ulusun yaşamını, oluşumları edebiyatın içine soktu ve bu şekilde kendisi ve takip eden edebiyatçı kuşağı ve yaşam arasındaki boşluğu mucizevi şekilde kapattı. Böylece o, edebiyatta yeni bir dönemin kurucusu (...) orijinal ve görülür şekilde ulusal şiirin başlatıcısı oldu...*” (Anikó D. 2011: 18).

Romantik eserlerinde Macar romantizminin kendine özgü karakteri çok görülmesi de bu durum baladlarında daha çok hissedilir. Kisfaludy’nin romantik oluşumlarda ulusalcı olmayıp daha ziyade realist bir bakış açısına sahip olması ilginçtir. Aslında Kisfaludy’de romantizm diğer edebi öğelerin

karşısında olmayıp mücadeleden ziyade bir birliktelik halindedir (Szentgyörgyi L. 1931: 220). En romantik olduğu yerde en az bireysel olduğu söylenebilir. Romantik eserlerinde Voltaire (1694-1778) ve Schiller'in etkileri hissedilir, buna karşın gerçek romantik Walter Scott'un (1771-1832) etkisi görülmez (Szentgyörgyi L. 1931: 222). Son dönem eserlerinde Macar toplumunun içinden çıkan daha gerçekçi karakterler görülür, bu bağlamda Petőfi'ye yaklaşır. Bu zamanda realizm ve romantizm arasında bocalayan şair, biraz gölgeli ve anlaşılması güç eserler verirken (Szentgyörgyi L. 1931: 224-225) edebi yaşamının her döneminde çağında geçerli olan sanat sanat içindir düşüncesinin peşinden gider.

SONUÇ

XIX. yüzyılın başından itibaren hazırlanmakta olan Macar romantizmi Kisfaludy'nin çabaları sayesinde giderek olgunlaşır ve belli bir seviyeye ulaşır. Bu andan itibaren Kisfaludy, Macar edebiyatının yöneticisi, romantik edebiyatçıların ilham kaynağı, Reform çağının edebiyattaki garantörü olur. Kisfaludy'nin yaşamındaki güçlükler ve Avrupa ülkelerinde geçirdiği zaman eserlerinin karakterinde kendisini gösterir. Eserleri Macar edebiyatında yeni bir dönemin habercisidir. Kisfaludy'nin edebi karakterinin merkezinde Macar edebiyatını daha yükseğe taşıma ideali yer alırken bu idealin çevresini Macar milletinin geçmişi ile yeniden tanışmasını sağlayan milli duyguları güçlendiren romantizm sarar. Kisfaludy, Macar milletinin XIX. yüzyılda, tam ihtiyacı olduğu zamanda milli bilinci uyandırır, yükselmekte olan ulusal talepleri dile getirir, Macarlığın geçmişteki parlak dönemlerini hatırlatır, eserleriyle Macar tarihini yeniden canlandırırken ulusal gelenekleri de bilinçli hale getirir.

Kisfaludy, kendi köklerini unutmaz, nereden geldiğini bilir ve en önemlisi Macar olduğunun her zaman bilincindedir. İleri görüşe ve gerçekçi bir bakış açısına sahiptir, sürekli olarak öğrenir, kendisini geliştirir, edebi karakterini Avrupa'dan aldığı değerlerle zenginleştirir. Vatan sevgisini yüceltirken toplumsal sorunlarla da ilgilenir. Hayata bakışı yaşadığı zorluklara rağmen iyimser ve olumludur. Macar romantizminin öncüsü ve dram türünün kurucusu olarak kabul edildiği kadar Macar komedisinin de hazırlayıcısı olarak kabul edilebilir. Eserlerinde yaşamın derinliğini ve felsefesini çok sorgulamaz, zaman zaman değinmekle yetinir. Ulusal bilinci etkili şekilde harekete geçirir ve tüm olumsuzluklara rağmen Macar milletinin geleceğe umutla bakmasını sağlar.

KAYNAKÇA

- ANIKÓ, D. (2011), *A magyar romantika kezdetei*, Univerzita Komenského v Bratislave Filozofická fakulta.
- BENKÖ, L. (1958), "Kisfaludy Károly elbeszélései (Az író születésének 170. évfordulójára)", *Tanárképző*, 1, s. 3-29.
- BOLDOG-B. I., (2020), "Visszaütatás és választalanság. Kisfaludy Károly levelesládájából (1820-1827)", *Irodalomismeret*, 1-2. sz.
- FENYŐ, I. (1956), "Kisfaludy Károly Válogatott Művei", *Irodalomtörténet*, (44. évf.), 4. sz., s. 478-481.
- FENYŐ, I. (1980), "Kisfaludy Károly Pályakezde", *Irodalomtörténeti Közlemények*, 84. évfolyam, 1. sz., s. 36-48.
- FERENC, J. (1884), "Kisfaludy Károly és Munkái", *Egyetemes philológiai közlöny*, (8. évf.), 3-4. füz., s. 329-355.
- FÜLÖP, D. (2019), "Csák Máté újra megszólal (Fikció és valóság viszonya Kisfaludy Károly utolsó drámájában)", *Irodalomismeret*, 2. sz., s. 50-73.
- GÁLOS, R. (1931), "Speneder Andor: Kisfaludy Károly", *Irodalomtörténeti közlemények*, (41. évf.), 1. sz., s. 113-115.
- HEINRICH, G. (1905), *Kisfaludy Károly Munkái*, Magyar Remekírók. A Magyar Irodalom Főművei, 12. kötet, Franklin-Társulat, Budapest.
- HORVÁTH, K. (2018), "Kisfaludy Károly világtalan tekintete mereng a fehér márványból..." Krúdy Gyula Kisfaludy-portréja", *Irodalomismeret*, 3. sz., s. 75-86.
- JUHÁSZ, G. (1979), "Egy lehetséges párhuzam. Kisfaludy Károly és Jovan St. Popovic szerepe a magyar, illetőleg a szerb nemzeti drámairodalom megteremtésében", *Hungarológiai közlemények*, (11. évf.), 38. sz., s. 41-48.
- KERECSÉNYI, D. (1930), "Kisfaludy Károly", *Napkelet*, (8. évf.), 11. sz., s. 1017-1019.
- MIT III (A Magyar Irodalom Története) (1965), Főszerkesztő Sötér István, Akadémiai Kiadó, Budapest, (<http://mek.oszk.hu/02200/02228/html/03/228.html> [29.12.2022]).
- PÉTER, L. (1931), "Kisfaludy Károly emlékezete", *Keresztény Magvető*, (63. évf.), 6. füz., s. 269-276.
- SZALISZNYÓ, L. (2016), "Kisfaludy Károly a görögtűzben" içinde: *A szövegtől a szcenikáig*. Eszterházy Károly egyetem Liceum Kiadó, s. 601-619.
- SZANA, T. (1876), *A Két Kisfaludy*, Budapest.

- SZAUER, J. (1955), "Horváth János: Kisfaludy Károly és Íróbarátai", *Irodalomtörténeti közlemények*, (59. évf.) 4. sz., s. 478-481.
- SZENTGYÖRGYI, L. (1931), "Kisfaludy Károly emléke", *Irodalomtörténet*, (20. évf.), 2. sz., s. 220-228.
- SONKOLY, I. (1970), "Kisfaludy Sándor és Károly megzenésített versei", *A Veszprém megyei múzeumok közleményei*, 9. sz., s. 103-110.
- TOLDY, F. (1832), *Kisfaludy Károly Élete*, Buda.
- VAYERNE, Z. Á. (1973), *Kisfaludy Károly*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- VÉRTESY, J. (1915), "Kisfaludy Károly Drámaköltészete", *Irodalomtörténeti közlemények*, Huszonötödik Évfolyam, Negyedik Füzet, s. 385-405 <http://www.mek.oszk.hu/01100/01149/html/kisfalk.htm> (14.12.2022)
- <https://www.gyoriszon.hu/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=5822> (22.12.2022)
- https://web.archive.org/web/20091228144623/http://irodalom.elte.hu/villanyspenot/index.php/1822:_Intermedia_lit%C3%A1s,_ir%C3%B3nia,_szineszt%C3%A9zia

HUMANITAS - HÜMANİZM DÖNÜŞÜMÜNDE ADALET KAVRAMI

Burçin AYDOĞDU

Kırklareli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku
burcinaydogdu@klu.edu.tr

CONCEPT OF JUSTICE IN TRANSITION FROM HUMANITAS TO HUMANISM

Abstract

While the concept of Humanitas, conceptualized by stoicism, one of the leading currents of ancient philosophy, praised the qualities unique to human-beings, after the renaissance, Humanism emerged inspired by the teaching of Humanitas and changed the foundations of all social science notion by highlighting the human-being as the only rational being. The understanding of justice, which is interpreted in parallel with the concept of virtue and equality in Humanitas, became a concept emphasizing freedom and human rights with Humanism. Humanism, which was also used as a tool to fight against the dogmatism of the medieval scholastic understanding in social sciences, was inspired by Humanitas in this process, but a different meaning was attributed to it. In this paper, the legal, philosophical and ethical dynamics of this transition will be discussed.

Keywords: Humanitas, Humanism, Justice, Equality, Liberty

I. Humanitas

Aulus Gellius'a göre Humanitas'ın iki anlamı vardır. Biri, Elenlerin "Pedia" (eğitim) dediği Animi Cultura yani ruh kültürü yani bilgi birikimi ve öğrenmektir.¹ Öbürü ise Elenlerin Filantopia (İnsan sevgisi) derken kast ettiği iyilik yapmaya hazır olmak ve insanlara ayırım yapmadan yaklaşmaktır. Her ne kadar Aulus Gellius'ın kanaatine göre Humanitas'ın gerçek anlamı ikincisi yani insan sevgisi değil ilk anlamı yani liberal sanatları (edebiyat ve beşeri bilimleri) okumuşluk, öğrenmişlik olsa da² ilk çağ kaynaklarında Humanitas her iki anlamda kullanılmış olduğu için Humanitas kavramını bu iki ayrı anlamıyla birlikte ele almak faydalı olacaktır.

Humanitas yani "insanlık" dendiğinde insanlar, kendilerinden daha aşağı olan canlılarla, hayvanlarla bazı ortak özelliklere sahip olmakla birlikte onlardan üstün olan bazı özelliklere ve becerilere sahip olduğu gerçeğini gözetin³ anlayışı Sofizm geleneğiyle bağdaştırmak mümkündür çünkü modern anlamda 'erdem' hayırseverlik, insanlığa yararlı olmak gibi anlamlar taşısa da iyi bir insan olmayı bunlardan soyutlayıp sırf liberal sanatlar konusunda ileri olmakla ölçmenin ilk örneği Protagoras'ta görülmektedir. Protagoras insanlara para karşılığı retorik/belagat öğretmek sayesinde onları daha erdemli insanlar haline getirdiğini iddia etmektedir ve bu iddiasında retorik öğrenmek sayesinde merhametli olmak, başka insanlara yararlı olmak gibi bir ima yoktur. Sadece insanca bir beceri alanında kendini geliştirmeyi erdem saymaktadır.⁴

Humanitas'ın ikinci anlamını ise Stoa'da bulmak en kolaydır. Doğa, tanrı ve kainatı özdeş sayan ve akıl (Logos) sahibi olduğunu savunan bu anlayışa göre insanın diğer canlılardan en büyük üstünlüğü akıl/mantık/konuşmak becerisine yani Logos'a sahip olmaktır. Logos sahibi olduğu için her insan az ya da çok, Tanrı'dan bir parçadır ve asgari düzeyde bir haysiyete sahip kabul edilmelidir. Bu felsefe, Humanitas'ın tüm insanlığı kardeş gibi gören ve tüm insanların birbirine asgari bir empatiyle yaklaşması

¹ Oscar E. Nybakken, "Humanitas Romana", **Transactions and Proceedings of the American Philological Association**, Cilt 70, Johns Hopkins University Press, American Philological Association, 1939, s. 406.

² Nybakken, "Humanitas Romana", s. 406.

³ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 397.

⁴ Christopher J. Rowe, "Plato on the Sophists as Teachers of Virtue", **History Of Political Thought** 4.3, 1983, s. 410-411.

gerektiği yönündeki anlamının altını en iyi dolduran anlayış olmuştur.⁵ Bu nedenle Humanitas kavramı bu iki anlamı itibarı ile ayrı ayrı incelenecektir.

A. Sofizm Kaynaklı Humanitas

Nesnel bilginin mümkün olmayacağını, bilginin en büyük probleminin insan algısının özneliği olduğunu “İnsan her şeyin ölçüsüdür” sözüyle vurgulayan Protagoras, yukarıdaki argümanını yani retorik bilen insanların daha iyi yurttaş olacağı iddiasını nasıl savunabilmiştir, diye sorusuna Platon’un diyaloglarından cevap bulunabilir. Platon’un, Sokrates’i konuşturduğu diyalogda “iyi” sıfatının tek başına tanımlanamayacağı çünkü iyi kavramının sıfatladığı ada göre anlam değiştirebileceği savunulur.⁶ İyi hırsız, çalma işini iyi yapandır. İyi katil, insan öldürme işini iyi yapandır. Dolayısıyla “iyi” ideasını ararken aslında “iyi insan”ın ne olduğunu aranmaktadır. Tıpkı hırsız tanımlamadan iyi hırsız anlaşılamayacağı, katili tanımlamadan iyi katil anlaşılamayacağı gibi “insan”ın ne olduğu tanımlanmadan da “iyi insan” tanımlanamaz. Filozoflar “iyi”yi anlamak için uzun zaman “insan”ın ne olduğuna dair fikirler üretmişlerdir.

Sofistlerin ve sofistlerden sonra bu konu ele alan filozofların vardığı sonuçlardan biri şudur: İnsanı insan yapan, belli sanatlara olan vukufudur. Liberal sanatları (Edebiyat, gramer, retorik, beşeri bilimler) becermek, kişinin insanlık vasfını yükseltir.⁷ Bu yaklaşım, kötülüğün sebebinin bilgisizlik olduğunu savunan Platonik görüşle de bağdaşmaktadır: “İyi olan tek şey bilmek, kötü olan tek şey bilmemektir.”⁸ Humanitas kavramını Romalıların Elenlerden, özellikle Elenlerin dininden ve mitolojisinden öğrendiği iddiası⁹ kabul edilirse Humanitas’ın gerçek anlamının bu olduğu kabul edilebilir. Nitekim Roma’da da bu anlam kabul görmüştür. O kadar ki, Humanitas kavramını Romalılar kapsayıcı olmaktan çok diğer toplumları dışlayıcı anlamda ve amaçla kullanmışlardır.¹⁰ Örneğin Tacitus, Agricola’nın fetihleri sayesinde Britonların Humanitas’tan nasiplerini aldığını söyler. Kast ettiği, artık Britonların yemek yemesini, yıkanmasını, salon/şölen adabını biliyor olmasıdır.¹¹ Romalılar bir bakıma onlara “insanlık” öğretmiştir.¹² İnsanlık anlamına gelen ve Humanitas’ın İngilizcesi olan Humanity kelimesinin aynı zamanda Latin dili edebiyatı¹³ anlamına gelmesi, Oxford İngilizce Sözlük’te de Elence Latince klasikler, gramer, retorik gibi alanları ifade etmesi¹⁴ Humanitas derken kast edilen insanlığın, antik çağda Elenlerin ve Romalıların zirvesini yakaladığı insanlık seviyesi olduğunu göstermektedir.

B. Stoa’ya Göre İnsanlık

Humanitas’ın öbür anlamı yani filantropia (İnsan Sevgisi) ile eşanlamlı olan anlamını¹⁵ tüm insanlığın aynı ailenin fertleri olduğu ve belli bir duygudaşlık içinde birbirlerini anlayabilecekleri anlayışına dayalıdır. Bu yaklaşımın ilk örneklerini, doğal hukuk yaklaşımının da ilk örneği sayılabilecek, Sophokles’e ait Antigone adlı tragedyada görmekteyiz. Ölmüş kralın kızı olan Antigone babasının yerine tahta geçmiş olan amcasına savaş açan kardeşinin savaşta yenilmesini ve cesedinin amcası tarafından kasten ortada, çürümeye bırakılmasına tanık olmuştur. Antigone, kralların her konuda her kararı veremeyeceğini, tüm insanlık için geçerli olan, ezelden beri gelen yasalar olduğunu ve bu yasalar

⁵ Panos Eliopoulos, "Individualism And Cosmopolitanism In The Imperial Stoa", **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi** 5.2, 2018, s. 76.

⁶ Terry Penner, Christopher Rowe, **Plato's Lysis**, Birleşik Krallık, Cambridge University Press, 2005, s. 243.

⁷ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 398.

⁸ Sara Ahbel-Rappe, **Socratic Ignorance and Platonic Knowledge in the Dialogues of Plato**, Amerika Birleşik Devletleri, State University of New York Press, 2018, s. 60.

⁹ Susanna Morton Braund, "Roman Assimilations of the Other: Humanitas at Rome", **Acta Classica: Proceedings of the Classical Association of South Africa**, Cilt 40. No. 1, Classical Association of South Africa (CASA), 1997, 21.

¹⁰ Braund, "Humanitas at Rome", s. 21.

¹¹ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 412.

¹² Braund, "Humanitas at Rome", s. 20.

¹³ Braund, "Humanitas at Rome", s. 32.

¹⁴ Braund, "Humanitas at Rome", s. 32.

¹⁵ Braund, "Humanitas at Rome", s. 20.

gereği düşman bile olsa bir cenazenin toprağa gömülmesi gerektiğini, kurda, kuşa yem edilmesinin insanlığın ortak yasasına aykırı olduğunu savunur. O dönemde şehir-devletler yaygındı ve Thebes şehrinin halkını Thebes kralı yönetirdi ama tüm insanlığın ortak yasaları olduğunu iddia etmek, Thebes şehri dışındaki Elenler bir yana “Barbar” dedikleri tüm kavimleri de kapsayan, hepsinin tâbi olduğu evrensel yasalar olduğunu iddia eden bir genellemedir.

Bu iddia, sonradan ortaya çıkan Stoa felsefesine çok uygundur. Stoa felsefesi de tüm insanlığın aslında tek bir millet olduğunu, dünya vatandaşlığı altında aynı doğal yasalara tâbi olduklarını savunurlar. Makedonyalı İskender’in kurduğu devlet tüm insanlığı kapsayan devlet olmaya yaklaşmış ve Stoacılara evrensel bir devletin mümkün olduğunu hissettirmiş olabilir ama tüm insanların tek bir dünya devletinin yurttaşları olabileceği (kozmpopolis) fikri özellikle Romalılarda, kendi devletleri için geçerli olmuştur. Marcus Aurelius insanlığın ortak yasalarını dile getirdiği eserlerinde dünya devletinin Roma devletinin kendisi olduğunu belirtmiştir.¹⁶ Nitekim, bu konuda Elenlerden esinlenen ama “Humanitas” kavramını bulanlar Romalılardır.¹⁷ Büyük Plinius da Humanitas’ın kökünün Atina değil İtalya olduğunu savunmuş.¹⁸ Stoa felsefesi doğayı, kainatı ve tanrıyı aynı kavram gibi ele alır ve doğanın/kainatın bir aklı/mantığı olduğunu (Logos) savunur. Logos kelimesi hem konuşma becerisini ifade eder, söz söyleme anlamına gelir hem de akıl yürütme, mantık melekelerine sahip olmayı ifade eder ve her insan Logos vardır. Bu nedenle Stoacılara göre her insanda Tanrı’dan bir parça vardır ve bu nedenle insanlık ailesinin her ferdi iyi de olsa kötü de olsa, bilgin de olsa bilgisiz de olsa Logos sahibi olarak asgari bir saygı görmelidir. Her insan Logos sahibi olduğu için haysiyet sahibidir.¹⁹ İnsanlar arasındaki bu duygudaşlığı en iyi ifade eden söz Terentius’un komedyasında geçen “Homo sum, humani nihil a me alienum puto” yani “Ben insanım. İnsana dair olan hiçbir şey bana yabancı gelmez” sözüdür. Aynı cümle orta dönem Stoacılardan Cicero²⁰ ve son dönem Stoacılardan Seneca da eserlerinde kullanmıştır.²¹ Terentius eserlerinde Romalılarca sıkı sıkıya tanımlanan erdem kavramı yerine daha geniş bir kavram olan insanlık üzerinde durmuştur. Bu anlayışın içinde şefkat ve merhamet de vardı.²² Dolayısıyla Humanitas kavramı sadece insanlar arasında kardeşliği, yakınlığı değil tüm dünyada ortak olan duygudaşlıkları, empatiyi ifade etmektedir.²³ Humanitas kavramı Küçük Scipio zamanında doğmuş ve Cicero zamanında en iyi ifadesini bulmuş.²⁴ Quintilian der ki öğrencilerin sınıftaki kontrolsüzlüğünün adı Humanitas, ki bu ilk anlamın zıddıdır.²⁵

Nitekim Vitruvius’un “Barbarların kalbini yumuşatan, insanlıktan duyulan tatlılıktır” şeklindeki sözü, Romalıların “Barbar” diyerek dışladığı yabancı kavimlerin bile insanlığın ortak deneyimlerine ve dolayısıyla, özellikle acıma, merhamet gibi empatik duygulara sahip olabileceğini ifade etmiştir.²⁶ Cicero da, babasını öldürdüğü iddia edilen müvekkilini savunurken böyle bir suçu işlemeye insanlıktan nasibini almış hiçbir insanın yüreğinin elvermeyeceğini, dolayısıyla bu suçun işlenmiş olmasının imkansız olduğunu anlatırken “İnsanlığın gücü büyük olduğu için” ifadesine başvurarak sanığın masumiyetine insanlığın bütününe tanık göstermiştir.²⁷

Humanitas kavramının bu ikinci anlamının yukarıda aktarılan ilk anlamdan farklı olduğu açıktır. Hatta bazı bağlamlarda bu iki anlamın birbirine zıt düşmesi bile mümkündür. Örnek gerekirse; ciddiyet,

¹⁶ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 411.

¹⁷ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 397.

¹⁸ Braund, "Humanitas at Rome", s. 23.

¹⁹ Yehoshua Arieli, "On the Necessary and Sufficient Conditions for the Emergence of the Doctrine of the Dignity of Man and His Rights", **The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse**, Hollanda, Brill, 2021, s. 14

²⁰ Braund, "Humanitas at Rome", s. 19.

²¹ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 411.

²² Nybakken, "Humanitas Romana", s. 400.

²³ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 404.

²⁴ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 410.

²⁵ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 412.

²⁶ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 404.

²⁷ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 408.

tavizsizlik anlamına gelen Severitas kavramı Humanitas kavramının zıddı anlamda kullanılmıştır.²⁸ Zira biri merhamet etmeden, vakur hareket etmeyi, öbürü ise acıma duygusu ve empatiyle yaklaşmayı ifade etmektedir. Oysa ilk anlamıyla Humanitas bunun aksine, kendi haline bırakılmamak, iyi ve sıkı bir eğitimden geçmeyi gerektirmekteydi.

C. Humanitas'tan Sonra

Humanitas kavramı Stoacılar'dan sonra nadiren kullanılmıştır.²⁹ Öncelikle köleler ve yoksullar, sonrasında kadınlar ve askerler arasında yaygınlaşan Hristiyanlık inancı işlevsel olarak Humanitas'ın öngördüğü sonuçları yerine getirerek alt sınıfın bayraklığını yapmıştır. Belki alt tabakaya ulaşsa Cicero'nun fikirleri de aynı kitleleri etkileyecekti ama Humanitas tartışmaları o dönemin elitleri arasında kalmış ve felsefi bir öğreti olarak kitleler tarafından bayraklaştırılamamıştır.³⁰ Hristiyanlık kendi eşitlik anlayışını yaydığı bu süreçte "insanlık" kavramını ne insana mahsus beceriler üzerinden insanlığı yüceltmek için ne de yeryüzündeki insanların bütününe yönelik merhamet ifade etmek için kullanılmıştır. Hristiyanlıkta "insanlık" kavramın kutsal varlıkların aksine eksiklik, kusurluluk ifade etmek için kullanılmıştır.³¹

II. Hümanizm

A. Rönesans ve Aydınlanma Çağında Hümanizm

Rönesans'ta Hümanizm akımı tıpkı Humanitas gibi retorik, grammer, Latince klasikler gibi eserler üzerinden gelişmiş olsa da zamanla ilk çağın tüm insanlığı kuşatan bilgeliğine doğru evrilmiştir.³² Erasmus bu eserler üzerinden tanıdığı düşünürleri ve Humanitas yaklaşımını yüceltmiş³³, Vittoriana özellikle Cicero'nun düşüncelerinin Hristiyanlığın insana yaklaşımıyla da çok uyumlu olduğunu değerlendirerek³⁴ Humanitas'ı yüzyıllar sonra tekrar gün yüzüne çıkarmıştır. Aydınlanma çağında skolastik düşünceden iyice bağımsızlaşan düşünürler ahlak felsefesi, siyaset felsefesi gibi konularda kilise dogmatizminden bağımsız hipotezler geliştirebiliyorlardı. Bunların en önemlilerinden biri olan Spinoza "Akıl ile yönetilen insanlar kendileri için istemedikleri hiçbir şeyi insanlık için de istemezler" diyerek aydınlanmacılıktaki ortak insan duygudaşlığını ve empatisini ortaya koymuştur.³⁵

B. Hümaniteryanizm

Humanitas kavramının egemen olduğu çağlarda, 20. yüzyıldaki gibi bir Hümanizm-Hümaniteryanizm ayrışması yoktur.³⁶ Daha çok 20. ve 21. yüzyıla ait bir kavram olan Hümaniteryanizm, Hümanizmin bir adım ötesine geçer. İnsanları salt insan oldukları için belli ölçüde haysiyet tanımının da ilerisine giderek insanlığın gereği olarak imkanı olan insanların ihtiyacı olan insanlara yardım etmesi, el uzatması gerektiğini savunur. Lucan'ın "İnsan kendisi için değil tüm dünya için doğmuştur" ("Nec sibi sed totius generis se credere mundo") sözünü bu anlayışı özetlemek için kullanmak mümkündür.³⁷

C. Transhümanizm

Arkadaşı Enkidu için ölümsüzlük suyunu arayan Bilgemiş'ten ve "Ne insanoğlunun sonu gelmeyen bir acısı vardır ne esintisi bitmeyen bir rüzgar vardır" ("ἄνθρωπον οὐδὲν φροντίζειν χρηὴ πρὸς ὅτου τέρμα φθάσει μῶμος, οὐδ' ἔστιν ἄνεμος ἐκεῖνος ὅστις αἰεὶ θύελλαν φυνέει") diyen Euripides'ten bu yana

²⁸ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 410.

²⁹ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 396.

³⁰ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 410.

³¹ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 412.

³² Hanna H. Gray, "Renaissance Humanism: The Pursuit Of Eloquence", *Journal of the History of Ideas* 24.4, 1963, s. 498, 499.

³³ Gray, "Renaissance Humanism", s. 502.

³⁴ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 413.

³⁵ Steven Pinker, *Enlightenment Now: The Case For Reason, Science, Humanism, And Progress*, Penguin, Birleşik Krallık, 2018, s. 2.

³⁶ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 410.

³⁷ Nybakken, "Humanitas Romana", s. 411.

insanoğlu doğaya karşı verdiği mücadeledeki hedefini yükselere koymuştur. Kendi zaafalarını yenmek yani hastalığı, sakatlığı, unutkanlığı yenmek ve hatta ölümü yenmek gibi... Gelişen teknoloji gerek genetik bilimiyle gerek nörolojik keşiflerle ve elektronik aygıtların bunlarla bağdaştırılmasıyla ve gerekse diğer pozitif bilimlerde kaydedilen ilerlemelerle insanlığı bu hedeflerine yaklaştırırken “transhüman” yani insandan öte insanın ortaya çıkması ve bu durumdan “insanlık”tan anlaşılanın değişmesi söz konusu olmaktadır. Bu tür tartışmalar bir yaşam felsefesi olan transhümanizm başlığı altında sürdürülmektedir. Transhumanizm iki ayrı anlamda yorumlanabilir: (1) Trans-Hümanizm: Aydınlanma çağındaki hümanizmin ilerlemiş hali (2) Transhüman-izm: Teknolojik gelişmelerle yeniden tanımlanan ‘İnsan’a göre şekillendirilmiş yeni bir yaşam felsefesi.³⁸

III. Humanitas-Hümanizm Ekseninde Adalet Anlayışının Değişimi

1. Sofizm Kaynaklı Humanitas’a Göre Adalet

Pisagor, adaleti eşitliğe dayanarak tanımlamıştır ve adalet, eşit olanlara eşit davranmaktır derken, mefhum-ı muhaliften istinbat yoluyla eşit olmayanlara eşit davranmamanın da adaletin bir gereği olduğunu ifade etmiş olmaktadır, ki Aristoteles bu hususu açıkça ifade etmektedir. Eşit olmamaktan kast edilen ise liyakat ya da haysiyettir.³⁹ Ancak verilen örneklerle (köle, özgür insan, devlet idarecisi vs) bakılınca kast edilenin statü farkı olduğu anlaşılmaktadır. Statü farklılığından doğan söz konusu eşitsizlik anlayışı Humanitas’ın Pedia anlamıyla uyumludur. Zira Elenler ve Romalılar da kendilerini diğer toplumlardan üstün görmelerini kültürlerine dayanarak temellendiriyorlardı; söz konusu toplum içindeki üst sınıf da alt sınıf üzerindeki hegemonyasını genellikle benzer argümanlarla destekler.

2. Stoa Kaynaklı Humanitas’a Göre Adalet

Doğal hukukta kölelik diye bir kurum olmadığını, özgür insanlarla köleler arasında doğada eşitlik olduğunu ileri sürecek kadar zamanının ilerisinde görüşe sahip olan Stoacılar köleliği kaldırmış değillerdir ama Doğal Hukuk anlayışı için çok temel bir done oluşturmuşlardır.⁴⁰ Benzer şekilde Roma’da para borcunu ödeyemeyen kişilerin alacaklısının kölesi haline gelmesi ve hatta alacaklısı tarafından öldürülmesi yasaldı. Söz konusu yasanın kaldırılmasına bir Humanitas otoritesi olan Cicero’nun da destek vermiş olduğu görülmektedir.⁴¹

A. Hümanizme Göre Adalet

Aydınlanma Hümanizminin adalet anlayışına en büyük faydası suçu ve cezayı dini kurallarda aramak yerine doğrudan insanlığın faydasını esas alması, doğal haklara dayanan anayasal anlayışların yaygınlaşması sayesinde yaşam, mülkiyet ve özgürlük haklarının her insanın salt insan olmakla sahip olduğu temel haklar olarak kabulünün yaygınlaşması olmuştur. ABD devrimiyle ilk örneklerini veren cumhuriyetler, Fransız devrimiyle özel mülkiyet konusunda aristokratların ayrıcalıklarının sona ermesi ve sanayi devriminden sonra köleliğin kaldırılması gibi hukuki gelişmelerin hepsi felsefi temellerini Hümanist felsefede bulmuşlardır. Hümanizm, ceza hukukunda ceza türlerine de ciddi etki yapmış ve insan haysiyetine yakışmayan cezaların dünyalardaki hukuk sistemlerinden kaldırılmasının fikrinsel temelini oluşturmuştur. Günümüzde kırbaç, falaka gibi bedensel cezalar ve boyamak, yaftalamak gibi aşağılayıcı cezalar uygulanmamasının ve cezaların halka seyirlik biçimde uygulanmamasının sebebi ceza hukukunda geçerli olan Hümanizm ilkesidir.⁴² Ayrıca Hümanist doktrin gereği suçun konusu da ‘insanın idrak edebileceği bir şey’ olmalı. İnsan idrakini aşan nitelikte davranışları ve durumları suç saymak Hümanist doktrine aykırıdır.⁴³

³⁸ Max More, "The philosophy of Transhumanism", **The Transhumanist Reader: Classical And Contemporary Essays On The Science, Technology, And Philosophy Of The Human Future**, 2013, s. 4.

³⁹ Giorgio Del Vecchio, "Equality and Inequality in Relation to Justice", **Natural Law Forum** 11, 1966, s. 36.

⁴⁰ Paul A. Vander Waerdt, "Philosophical Influence On Roman Jurisprudence? The Case Of Stoicism And Natural Law", **Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt** 2.7, 1994, s. 4885.

⁴¹ Martin W. Frederiksen, "Caesar, Cicero And The Problem Of Debt", **The Journal of Roman Studies** 56.1-2, 1966, s. 130-131.

⁴² Özgür Küçüktaşdemir, "Aydınlanma Ve Ceza Hukuku", **Türkiye Barolar Birliği Dergisi** 113, 2014, s. 92-93.

⁴³ Faruk Erem, "Suçun Konusu Ve Hümanist Doktrin", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** 25.1, 1968, s. 31.

B. Transhümanizm Çağında Adalet

Transhümanizmin getirdiği en büyük sorulardan biri, gelişen teknoloji sayesinde insan eskisinden daha üstün bir hale geldikten sonra da tüm insanların eşit olmaya devam edip etmeyeceği sorusudur.⁴⁴ Her insan eşit doğmazsa da eşit hakka sahip olacak mıdır? Her insan kendini geliştirme konusunda eşit şansa sahip olmazsa fırsat eşitliği olduğu iddia edilebilecek midir? Doğuştan genetik avantajlı insanlar olmasına izin verilecek midir? Bu sorular şimdilik cevapsızdır.

Cevapsız kalan sorular arasında gelişen teknolojiyle birlikte insan ömrünün uzamasıyla birlikte hapis cezalarının aralıklarının yeniden değerlendirilip değerlendirilmeyeceği de vardır çünkü 70 yıl yaşayan bir insanın hayatının 10 yılını hapiste geçirmesiyle 150 yıl yaşayan bir insanın hayatının 10 yılını hapiste geçirmesi uzunluk olarak aynı olsa da oransal olarak, dolayısıyla caydırıcılık açısından farklıdır. Halen bazı ülkelerde uygulanan idam cezasının, insan ömrünün sınırsız uzatılması ihtimalinde anlam değiştireceği de kuşkusuzdur. Tüm bunlara rağmen belirtmek gerekir ki insanlar zaten doğuştan eşit değildir; biyolojik farklılıklarla doğarlar ve sonradan kendini geliştirme imkanı da insanlar arasında farklılık arz edebilir. Hukukta eşitlik, biyolojik özelliklerde değil yasa önündedir. Anayasal anlamda ele alındığı takdirde de siyasi eşitliğin temel hak ve özgürlükleri kullanmakla ilgili olduğu söylenebilir. Bunun dışındaki, özellikle biyolojik farklılıklar zaten liberal dünya görüşünde çoğulculuğun bir gereği olarak hep vardı ve muhtemelen var olmaya devam edeceklerdir. Hümanizm, insanların biyolojik açıdan eşitlenmesiyle değil haysiyet sahibi olarak yasa önünde aynı asgari muameleyi görmeleriyle ilgilidir.

KAYNAKÇA

- Ahbel-Rappe, Sara: *Socratic Ignorance and Platonic Knowledge in the Dialogues of Plato*, Amerika Birleşik Devletleri, State University of New York Press, 2018.
- Arieli, Yehoshua: "On the Necessary and Sufficient Conditions for the Emergence of the Doctrine of the Dignity of Man and His Rights", *The Concept of Human Dignity in Human Rights Discourse*, Hollanda, Brill, 2021, s. 1-17.
- Braund, Susanna Morton: "Roman assimilations of the other: Humanitas at Rome", *Acta Classica: Proceedings of the Classical Association of South Africa*, Cilt 40, No. 1, Classical Association of South Africa (CASA), 1997, s. 15-32.
- Del Vecchio, Giorgio: "Equality and Inequality in Relation to Justice", *Natural Law Forum* 11, 1966, s. 36-47.
- Eliopoulos, Panos: "Individualism And Cosmopolitanism In The Imperial Stoa", *Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 5.2, 2018, s. 69-81.
- Erem, Faruk: "Suçun Konusu Ve Hümanist Doktrin", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 25.1, 1968
- Frederiksen, Martin W.: "Caesar, Cicero and the Problem of Debt", *The Journal of Roman Studies* 56.1-2, 1966, s. 128-141.
- Fukuyama, Francis: "Transhumanism", *Foreign Policy* 144, 2004, s. 42-43.
- Gray, Hanna H.: "Renaissance Humanism: The Pursuit Of Eloquence", *Journal of the History of Ideas* 24.4, 1963, s. 497-514.
- Küçüktaşdemir, Özgür: "Aydınlanma Ve Ceza Hukuku", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 113, 2014, s. 57-98.
- More, Max: "The philosophy of Transhumanism", *The Transhumanist Reader: Classical And Contemporary Essays On The Science, Technology, And Philosophy Of The Human Future*, 2013, 3-17.
- Nybakken, Oscar E: "Humanitas Romana", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, Cilt 70, Johns Hopkins University Press, American Philological Association, 1939, s. 396-413.
- Penner, Terry; Rowe, Christopher: *Plato's Lysis*, Birleşik Krallık, Cambridge University Press, 2005.
- Pinker, Steven: *Enlightenment Now: The Case For Reason, Science, Humanism, And Progress*, Penguin, Birleşik Krallık, 2018.
- Rowe, Christopher J.: "Plato on the Sophists as Teachers of Virtue" *History Of Political Thought* 4.3, 1983, s. 409-427.
- Vander Waerdt, Paul A.: "Philosophical Influence On Roman Jurisprudence? The Case Of Stoicism And Natural Law", *Aufstieg Und Niedergang Der Römischen Welt* 2.7, 1994, s. 4851-4900.

⁴⁴ Francis Fukuyama, "Transhumanism", *Foreign Policy* 144, 2004, s. 42.

TOGG OTOMOBİLİ İÇİN YOUTUBE YORUMLARININ KONU MODELLEMESİ

Mesut POLATGİL

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi / Şarkışla Uygulamalı Bilimler Y.O., Bilişim Sistemleri ve Teknolojileri

mesutpolatgil@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7503-2977

Özet

Bursa Gemlik'te kurulan Türkiye Otomobil Girişimcileri Grubu'nun geliştirdiği TOGG markası önemli bir gelişme olmuş ve Türk halkı için heyecan yaratmıştır. TOGG ile ilgili insanlar görüşlerini ve duygularını sosyal medya ile iletmektedirler. Bu görüşlerin analiz edilmesi ve insanların düşüncelerinin öğrenilmesi gerek bu teknolojinin geliştirilmesi gerekse politikalarda yol gösterici olabilir. Bu çalışmada TOGG otomobil için kullanıcı görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Kullanıcı görüşlerinin alınması için YouTube platformu kullanılmıştır. En çok izlenen "TOGG'u CEO'suyla Birlikte Kullandık | 0-100 Yaptık" isimli video yorumları kullanılmıştır. Bu video 5.2 milyon kez izlenmiştir ve yaklaşık 10 bin kullanıcı yorum bırakmıştır. Bu kullanıcı yorumları metin madenciliği yöntemleri ile önce analiz edilmiş ve metin ön işleme adımları uygulanmıştır. Bunun için Zemberek Kütüphanesi kullanılmıştır. Daha sonra konu modellemesi uygulanarak kullanıcıların en çok vurguladıkları kavramlar tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: TOGG, konu modellemesi, YouTube yorumları

TOPIC MODELING OF YOUTUBE COMMENTS FOR TOGG CAR Abstract

Abstract

The TOGG brand, developed by the Turkish Automobile Entrepreneurs Group, established in Bursa Gemlik, has been an important development and created excitement for the Turkish people. People related to TOGG convey their opinions and feelings via social media. Analyzing these views and learning people's thoughts can be a guide for both the development of this technology and policies. In this study, it is aimed to examine the user opinions for TOGG automobile. The YouTube platform was used to collect user opinions. The most watched video comments named "We Used TOGG with its CEO | We Made 0-100" were used. This video has been watched 5.2 million times and nearly 10 thousand users left comments. These user comments were first analyzed with text mining methods and text preprocessing steps were applied. Zemberek library was used for this. Then, by applying topic modeling, the most emphasized concepts by the users were determined.

Keywords: TOGG, YouTube, topic modeling.

1. GİRİŞ

Otomotiv endüstrisi diğer birçok sektör ile de bağlantıları olan ülkemiz için oldukça önemli bir sektördür. Türkiye İhracatçılar Meclisi'nin verilerinden görülmektedir ki gittikçe de önem kazanan bir sektör olacaktır. Çünkü 2020 yılında 25 milyar dolar ihracat yapan ülkemiz 2022 yılında yaklaşık 31 milyar dolar ihracata ulaşmayı başarmıştır. Bu ihracatın İngiltere, Almanya ve Fransa ağırlıklı olmak üzere dünyanın farklı noktalarına yapıldığı görülmektedir (OİB, 2023). Otomotiv sektörü elektronik, yazılım ve haberleşme alanındaki gelişmeler ile birlikte artık elektrikli araç üretimine doğru yönelmiştir. Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (IRENA, 2019), 2050 yılı itibarıyla 1 milyar üzerinde bir elektrikli araç hacmi olacağını belirtmektedir. Bu noktada çevreyle ilgili duyarlılık, benzin ve dizel motorlara getirilebilecek yasaklar bu hacmin oluşmasında ciddi etkiye sahip olacaktır (Kocagöz et al., 2020). Ülkemizdeki otomotiv sektörü, 1955 yılından 2011 yılına kadar, Gümüş Motor (Pancar Motor), Devrim ve Anadolu otomobili üretim süreçlerini yaşamıştır. 2011 yılında gerçekleştirilen TUSİAD Genel Kurulu'nda yerli ve milli arabamızı üreteceğiz düşüncesi dile getirilmiştir. 2018 yılında altı ortakla, TOGG olarak bilinen Türkiye'nin Otomobili Girişim Grubu kurulmuştur ve Aralık 2019'da TOGG'un tanıtımı ile yeni bir dönem başlatılmıştır (Demir, 2020). Dünya çapında elektrikli araçlara olan yönelmeye ek olarak Türkiye'de de bu sektörün büyüme potansiyeli ile birlikte TOGG'un hem ülkemiz için hem de dünya için önemi oldukça büyüktür. 2019 yılının sonunda lansmanı yapılan TOGG bu bağlamda çok önem kazanmış ve insanların ilgisini çekmiştir. Bu ilgi ile birlikte insanlar çeşitli

mecralarda TOGG ile ilgili yorumlar yapmakta ve görüşler bildirmektedir (Kocagöz et al., 2020). İnsanların hem TOGG ile ilgili önemli bilgiler elde edindikleri hem de görüşlerini belirtebildikleri mecraların başında da YouTube platformu gelmektedir.

Bu çalışmada TOGG için YouTube video yorumlarının analizi gerçekleştirilmiştir. YouTube platformundan elde edilen yorumlar konu modellemesi analizi ile incelenmiş ve kullanıcıların en çok hangi konuları vurguladıkları ve ne düşündükleri ortaya konmuştur. Böylece gerek TOGG pazarlama stratejilerinde gerekse de üretilebilecek içeriklerde hangi konuların etkili olduğu önemli olabilecektir.

1.1. Literatür taraması

TOGG için SWOT analizi gerçekleştirilmiştir (Demir, 2020). Nitel araştırma yöntemlerinden mülakat yönteminin kullanıldığı çalışmada katılımcıların tanıtılan araçlarla ilgili ilk reaksiyonları, değerlendirmelerinde araçların hangi özelliklerini vurguladıkları, fiyat tahminleri/beklentileri, satın alma niyetleri, marka ismi önerileri gibi konular incelenmiştir (Kocagöz et al., 2020). Beş farklı Togg otomobilinin makro çevre faktörlerini PESTLE analizi boyutlarıyla incelenmiştir (Yaprak, 2023). 584 kişiye yapılan anket ile TOGG'a ilişkin görüşler alınmış ve bu kapsamda tüketici yenilikçiliği, tüketici etnosentrizmi ve menşei ülke imajı faktörlerinin yerli markalı otomobil satın alma niyeti üzerinde etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır (AVCI, 2020). Twitter verileri üzerinden TOGG'a yönelik görüşler üzerine metin madenciliği ve duygu analizi gerçekleştirilmiştir (Demirer & Büyükeke, 2022). TOGG için hazırlanacak TV reklamı için ne söyleyeceği ve nasıl söyleyeceğini yapay sinir ağları ile öngören bir çalışma gerçekleştirilmiştir (Yılmaz, 2023). Kablosuz şarj, akıllı güç dağıtımı, araçtan eve ve araçtan şebekeye sistemler, bağlantılı araçlar ve elektrikli araçlar için otonom sürüş gibi yeni trendler ve gelişmekte olan elektrikli araçlar teknolojileri TOGG teknolojisi ile karşılaştırılmıştır (ŞENYAPAR & TÜR, 2023). 368 kişiden toplanan veriye Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) uygulanmış ve Türkiye'nin ülke imajı ile genel ürün imajının TOGG'un algılanan ürün imajına etkisi olduğu ortaya konulmuştur (TİLİKİ et al., 2022). TOGG için ayrıca Instagram ortamında reklam olarak nasıl kullanıldığı da incelenmiştir (YILMAZ, 2020).

Literatürde ayrıca konu modellenmesi ile ilgili farklı konularda çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Aydın & Hallaç, 2021; Gürcan & Özyurt, 2021; Lee et al., 2021; Polatgil, 2023). Literatür incelendiği zaman TOGG için Twitter ve Instagram verileri üzerine çalışmalar olduğu, ayrıca insanların görüşlerinin anket ve formlar ile elde edilerek incelendiği çalışmaların olduğu görülmektedir. YouTube platformu üzerinden kullanıcı yorumlarına konu modellemesinin gerçekleştirilmediği görülmektedir. Bu çalışma literatürdeki bu boşluğu doldurmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

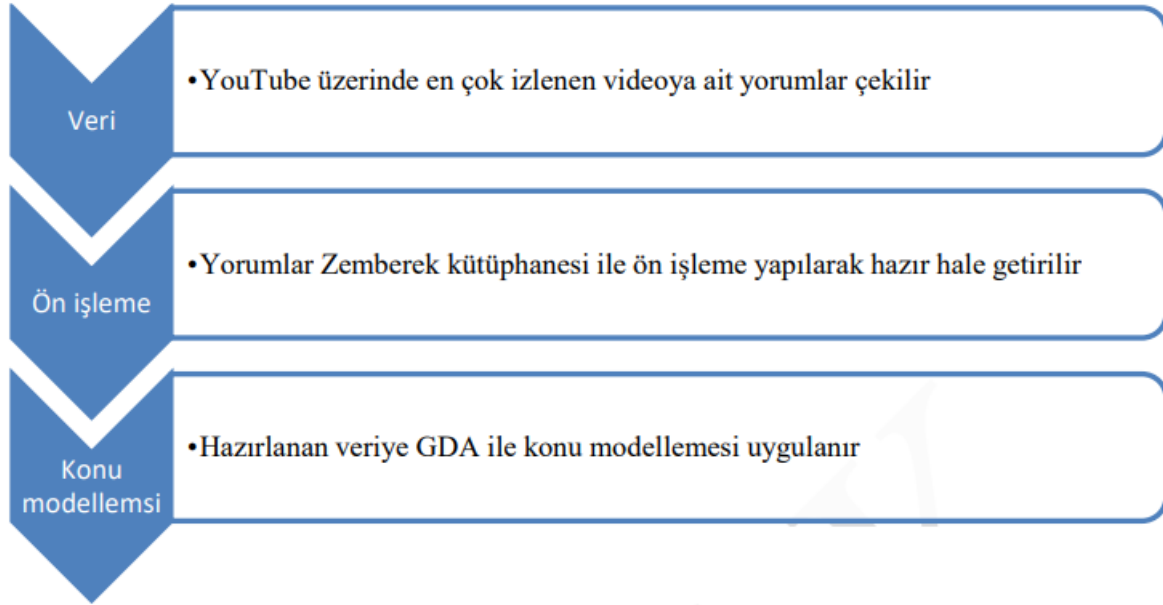
2. MATERYAL VE METOD

Çalışmada TOGG ile ilgili YouTube kullanıcı yorumlarının analizi gerçekleştirilmiştir. Bunun için YouTube üzerinde "TOGG" anahtar sözcüğü ile arama yapılmış ve en çok izlenen video analiz için seçilmiştir. Analizi gerçekleştirilecek videoya ait bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. En çok izlenen videoya ait yorumların incelenme sebebi YouTube algoritması gereği bir kullanıcı arama yaptığında en popüler videoların daha üst kısımlarda gösterilme sebebidir.

Tablo 1. İncelenen video bilgileri

Video adı	Yayınlayan	İzlenme sayısı	Yorum sayısı
Togg'u CEO'suyla Birlikte Kullandık 0-100 Yaptık	Doğan Kabak	5.2 Milyon	9.956

İncelenen videoya ait yaklaşık 10 bin kullanıcı yorumu Python dilinde yazılan bir yazılım ile çekilmiş ve analiz için hazırlanmıştır. Yorumların ön hazırlık sürecinde Zemberek kütüphanesinden faydalanılmıştır. Zemberek kütüphanesi ile önce yorumlar içerisinde bulunan yazım yanlışları düzeltilmiş, noktalama işaretleri kaldırılmış ve kelime kökleri tespit edilmiştir. Daha sonra eldeki veriye konu modellemesi uygulamak için Gizli Dirichlet Analizi (GDA) uygulanmıştır. Böylece kullanıcı yorumları içerisindeki en önemli noktalar ortaya çıkarılmıştır. Çalışmada izlenen yol Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Çalışmada izlenen yol

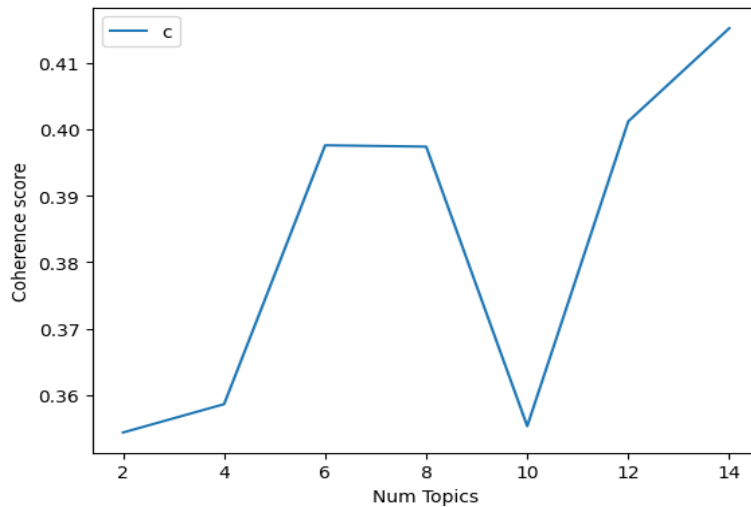
Yorumlar Python programlama dili ve Pandas kütüphanesi kullanılarak dataframe veri yapısına çevrilmiştir. Dataframe yapısı içerisinde örnek beş yorum Şekil 2’

324	YEŞİL rengi de olup ismi AYDER olabilirdi. ❤️
325	Hayırlı uğurlu olsun senin videonu bekliyordum.
326	Ben bu arabayı her gördüğümde gözümde yaş akıyor Doğan abi 🥺 çok büyük gurur TR
327	boş paketi 1 milyon lira olacak. Dolu paketi 2,5 milyon TL olarak düşünülüyor. Ben alamayacağım.
328	İnşallah asgari ücretli de alabilir bir togg

Şekil 2. Veri seti içerisinde örnek beş yorum

3. BULGULAR

Konu modellemesi çalışmalarında eldeki veri setinden kaç konu başlığı bulunacağı Coherence Score ile bulunur. Bu değer veri seti içerisindeki ideal konu sayısını verir. İdeal konu sayısı ile ilgili değerler Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. En ideal konu sayısı için coherence skor değerleri

Şekil 3’de gösterilen değerlerden görüldüğü gibi en ideal konu sayısının 12 ve üzerindeki konularda olduğu görülmektedir. Fakat 12 ve üzeri konu sayısı öne çıkan konuların tespitini zorlaştırdığı için en ideal konu sayısı altı olarak belirlenmiştir. Konu sayısının belirlenmesi işleminden sonra hem kelime çantası yöntemi (Bag of Words, BOW) hem de Terim Frekansı-Ters Doküman Frekansı (Term Frequency Inverse Document Frequency, TF-IDF) yöntemi ile konu modellemesi yapılmış ve sonuçlar aşağıda verilmiştir. Önce BOW yöntemi ile elde edilen veriye konu modellemesi yapılmıştır. Konular içerisindeki sözcüklere göre isimlendirilmiştir.

Topic 1: Emeği geçenlere teşekkür

Words: 0.074*"emek" + 0.059*"Allah" + 0.042*"herkes" + 0.038*"gurur" + 0.038*"teşekkür" + 0.037*"geçen" + 0.037*"et" + 0.035*"sağlık" + 0.032*"el" + 0.031*"razı"

Topic 2: Fiyatı

Words: 0.058*"al" + 0.044*"araba" + 0.041*"UNK" + 0.035*"fiyat" + 0.030*"yap" + 0.022*"araç" + 0.020*"sat" + 0.012*"para" + 0.012*"bin" + 0.012*"de"

Topic 3 Gurur duyma

Words: 0.063*"gurur" + 0.033*"duy" + 0.022*"verici" + 0.018*"et" + 0.017*"arka" + 0.016*"UNK" + 0.015*"diken" + 0.014*"paket" + 0.013*"izle" + 0.012*"koltuk"

Topic 4 Milli ve yerli araba

Words: 0.034*"mil" + 0.033*"yerli" + 0.026*"araba" + 0.023*"Togo" + 0.021*"otomobil" + 0.018*"dünya" + 0.016*"direksiyon" + 0.016*"model" + 0.015*"Togg" + 0.015*"UNK"

Topic 5 Ülke için hayırlı olma

Words: 0.036*"hayır" + 0.030*"millet" + 0.024*"yap" + 0.023*"araba" + 0.022*"üre" + 0.021*"de" + 0.020*"ülke" + 0.018*"yerli" + 0.018*"vatan" + 0.018*"fabrika"

Topic 6 Araç ile ilgili video

Words: 0.026*"gör" + 0.023*"gel" + 0.022*"et" + 0.022*"video" + 0.021*"sen" + 0.021*"izle" + 0.018*"yap" + 0.017*"bekle" + 0.015*"araba" + 0.014*"çek"

Tf/Idf yöntemi ile yapılan konu modellemesi sonuçları ise şu şekildedir:

Topic 1: Tavan sunroof opsiyon

0.019*"tavan" + 0.012*"Sunroof" + 0.012*"seda" + 0.008*"sür" + 0.007*"bant" + 0.006*"çek" + 0.006*"opsiyon" + 0.005*"üretim" + 0.005*"Mode" + 0.005*"Olucak"

Topic 2: Kapı ayna kol

0.013*"kapı" + 0.010*"ayna" + 0.008*"değiş" + 0.008*"kol" + 0.007*"benze" + 0.007*"eski" + 0.007*"ağız" + 0.006*"çekim" + 0.006*"oğul" + 0.006*"prototip"

Topic 3: fiyatı ve satın alma

0.019*"al" + 0.015*"yerli" + 0.014*"araba" + 0.014*"fiyat" + 0.010*"mil" + 0.010*"sat" + 0.009*"otomobil" + 0.009*"araç" + 0.009*"yap" + 0.008*"Togo"

Topic 4: Merak etme ve görme isteği

0.008*"incele" + 0.008*"araba" + 0.008*"test" + 0.007*"yap" + 0.007*"merak" + 0.006*"et" + 0.006*"fabrika" + 0.006*"koltuk" + 0.005*"gör" + 0.005*"Hogg"

Topic 5: hayırlı uğurlu olması

0.039*"hayır" + 0.025*"uğur" + 0.023*"millet" + 0.019*"vatan" + 0.009*"devam" + 0.009*"dile" + 0.009*"ülke" + 0.008*"başarı" + 0.008*"renk" + 0.008*"zengin"

Topic: 6: Gurur duyma ve teşekkür

0.023*"emek" + 0.021*"gurur" + 0.019*"Allah" + 0.017*"herkes" + 0.016*"teşekkür" + 0.015*"geçen"
+ 0.015*"razı" + 0.015*"sağlık" + 0.015*"UNK" + 0.013*"et"

3. SONUÇ

Bu çalışmada YouTube platformu üzerinde TOGG ile ilgili olarak hazırlanmış ve en çok izlenme sayısına sahip videoya yapılan yorumların konu modellemesi yapılmıştır. Bu video yaklaşım olarak 6 milyona yakın izlenme sayısına sahiptir ve 10 bin yorum almıştır. Bu yorumlar Python ile yazılan bir program ile çekilmiş ve bir veri seti oluşturulmuştur. Elde edilen veri Zemberek Kütüphanesi ile ön işleme süreçlerinden geçirilerek hazır hale getirilmiş ve konu modellemesi uygulanmıştır. İdeal konu sayısı altı olarak tespit edilmiş ve bu altı konu altındaki sözcükler bulunarak konular isimlendirilmiştir. Çalışmada BOW ve Tf/Idf yöntemleri ile iki farklı konu modellemesi Gizli Dirichlet Analizi yapılmıştır. BOW ile yapılan konu modellemesi sonucunda Emegi geçenlere teşekkür, fiyatı, gurur duyma, Milli ve yerli araba, ülke için hayırlı olma ve video ile ilgili konular belirlenmiştir. Tf/Idf yöntemi ile yapılan konu modellemesinde ise Tavan sun roof seçenek, kapı ayna kol, fiyatı ve satın alma, merak etme ve görme isteği, hayırlı uğurlu olması ve gurur duyma teşekkür şeklinde belirlenmiştir.

4. TARTIŞMA

TOGG için YouTube platformunda en çok izlenen video için insanların yaptıkları yorumlara konu modellemesi yapılarak en önemli noktalar ortaya çıkarılmıştır. Çalışma sonucunda insanların TOGG ile ilgili olarak örneğin teknik unsurları çok merak ettikleri görülmüştür. İnsanlar aracın kapısı, sun roofu ve rengi gibi ayrıntıları konuşmuşlar ve görmek istediklerini belirtmişlerdir. Bu istekleri 14-28 Mayıs Milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de önemli bir unsur olarak kullanılmıştır. Seçim kampanyalarında TOGG aracı öne çıkan bir unsur olmuştur. Bu durum çalışma sonuçlarının önemli bir yönünü göstermektedir. TOGG ile ilgili olarak sadece YouTube değil Twitter, Instagram ve Facebook gibi mecralardan toplanan veriler birlikte analiz edilerek daha kapsamlı konu modellemesi sonuçları elde edilebilir. Elde edilen veriler TOGG için geliştirilecek yönler, reklam kampanyası ve müşteri ilişkileri yönetiminde kullanılabilir.

KAYNAKLAR

- AVCI, İ. (2020). YERLİ MARKALI OTOMOBİL SATIN ALMA NİYETİNDE ETNOSENTRİZM, ÜLKE İMAJI VE YENİLİKÇİLİĞİN ETKİSİ: TÜRKİYE’NİN OTOMOBİLİ (TOGG) BAĞLAMINDA BİR ARAŞTIRMA. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20, 439–466.
<https://doi.org/10.29029/BUSBED.731882>
- AYDIN, G., & HALLAÇ, İ. R. (2021). Türkçe Metinlerde Otomatik Konu Tespiti. *Fırat University Journal of Engineering Science*, 33(2), 599–606. <https://doi.org/10.35234/FUMBD.899917>
- DEMİR, A. (2020). TÜRKİYE’NİN OTOMOBİLİ’NİN GZFT ANALİZİ. *EKONOMİK VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ*, 1(1), 24–46.
- DEMİRER, D., & BÜYÜKEKE, A. (2022). Analysing perceptions towards electric cars using text mining and sentiment analysis: A case study of the newly introduced TOGG in Turkey. *Applied Marketing Analytics*, 7(4). <https://hstalks.com/article/6953/analysing-perceptions-towards-electric-cars-using-/>
- GÜRCAN, F., & ÖZYURT, Ö. (2021). Stackoverflow gönderilerinde tartışılan trend konuların kelime frekans analizi ile belirlenmesi. *Gümüşhane University Journal of Science and Technology*, 11(2), 357–368.
<https://doi.org/10.17714/GUMUSFENBIL.811123>
- KOCAGÖZ, E., İĞDE, Ç. S., & ÇETİNDAG, G. (2020). Elektrikli ve akıllı, yerli ve milli: Türkiye’nin Otomobili Girişim Grubu’nun tanıttığı araçlara yönelik tüketicilerin ilk değerlendirmeleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19. *Ulusla*, 55–74.
- LEE, Y. M., SOO, Y. Y., GAN, K. H., & SAMSUDIN, N.-H. (2021). A Text Analytics Approach to Study Python Questions Posted on Stack Overflow. *International Journal of Systematic Innovation*, 6(5), 55–66.
[https://doi.org/10.6977.ijosi.202109_6\(5\).0006](https://doi.org/10.6977.ijosi.202109_6(5).0006)
- OİB. (2023). *Automotive Export by Product Group (USD)*. <https://oib.org.tr/en/export-figures.html>
- POLATGİL, M. (2023). Analyzing Comments Made to The Duolingo Mobile Application with Topic Modeling. *International Journal of Computing and Digital Systems*, 13(1), 223-230.
- ŞENYAPAR, H. N. D., & TÜR, M. R. (2023). Turkey’s Domestic Car TOGG in the Framework of New Trends in Electric Vehicles and Consumer Ethnocentrism. *Balkan Journal of Electrical and Computer Engineering*, 11(2), 115–128. <https://doi.org/10.17694/BAJECE.1276683>
- TİLKİ, İ., BOZKURT, B., AKTAN, M., & KOÇAK, A. (2022). Türkiye’nin Ülke İmajı ile Genel Ürün İmajının Yerli Otomobil TOGG’un Algılanan Ürün İmajına ve Satın Alma Niyetine Etkisi. *Bingol University Journal of*

- Economics and Administrative Sciences*, 6(2), 91–126. <https://doi.org/10.33399/BIIBFAD.1055642>
- YAPRAK, B. (2023). Togg'un pazarlama çevresinin değerlendirilmesi: PESTLE analizi. *Journal of Intelligent Transportation Systems and Applications*, 6(1), 155–165. <https://doi.org/10.51513/JITSA.1255172>
- YILMAZ, A. (2020). Reklam Mecrası Instagram: TOGG ve GÜNSEL Elektrikli Otomobil Markaları Üzerine Ampirik Bir Araştırma. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7(2), 895–915. <https://doi.org/10.17680/ERCIYESILETISIM.725929>
- YILMAZ, A. (2023). TOGG REKLAM STRATEJİSİ: TÜKETİCİ İÇGÖRÜSÜNDEN TV REKLAMI ÖNGÖRÜSÜNE BİR AMPİRİK ARAŞTIRMA. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 3(5), 216–257. <https://doi.org/10.5281/ZENODO.7633292>

SİKKELER IŞIĞINDA ANADOLU'DA TELESFOROS KÜLTÜ

Nurullah Tokdemir

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/Arkeoloji Ana Bilim Dalı
nurullahtokdemir86@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5963-1996

Figen Çevirici Coşkun

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/ Fen Edebiyat Fakültesi/Arkeoloji Bölümü
figen.coskun@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4203-9125

Özet

Antik dönemde insanların sağlık ve şifa özelinde çeşitli arayışlar içinde oldukları, şifa bulmak adına birtakım inançlar ve ritüeller geliştirdikleri bilinmektedir. Bu inançlar arasında en yaygın olanı, iyileştirici özelliğiyle kabul gören ve sağlık tanrısı olarak bilinen Asklepios kültürüdür. Çalışma konusunu oluşturan Telesphoros ise ortaya çıkışı ve kökeni tartışmalı olmakla birlikte, geç Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Asklepios kültürü ile bağlantılı olarak varlık gösteren şifacı bir karakteri temsil etmektedir. Arkeolojik materyallerden hareketle, Telesphoros'un Anadolu'da Pergamon antik kenti öncülüğünde tapım gördüğü kabul edilmektedir. Telesphoros kültürünün varlığını ve yayılımını gösteren arkeolojik materyaller arasında sayıca en yoğun olanını sikkeler oluşturmaktadır. Bu çalışmada, Anadolu'da ele geçen ve üzerinde Telesphoros tasviri bulunan sikkeler değerlendirilerek kültürün yayılımı irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler; Telesphoros, Asklepios, Anadolu'da Sağlık Kültü, Telesphoros Betimli Sikkeler.

CULT OF TELESFOROS IN ANATOLIA IN LIGHT OF COINS

Abstract

It is known that in ancient times people were in various pursuits of health and healing; and that they developed several beliefs and rituals in search of healing. Among these beliefs, the most common one is the Asclepius cult, known as a god of health and recognized for his healing attributes. Telesphoros, the subject of this study, represents a healer character that existed in connection with the cult of Asclepius in the late Hellenistic and Roman Periods, although its emergence and origin are disputatious. Based on archeological material, the general consensus indicates that Telesphoros was worshipped in Anatolia, with the ancient city of Pergamon spearheading said worship. Among the archaeological materials pointing to the existence and spread of the Telesphoros cult, coins are the most numerous. In this study, the cult's dispersion was examined through the evaluation of the coins bearing the depiction of Telesphoros unearthed in Anatolia.

Keywords; Telesphoros, Asclepius, Cult of Health in Anatolia, Coins Depicting Telesphoros.

Giriş

Antik dönemde insanların karşılaşmış oldukları hastalıklara çareler bulmak üzere çeşitli arayışlar içinde oldukları, şifa bulmak adına birtakım inançlar ve ritüeller geliştirdikleri bilinmektedir. Hastalığın boyutuna veya durumuna göre değişmekle birlikte, bu arayışlar sonucunda sağlıkla ilgili çeşitli kültürler ortaya çıkmıştır. Sağlık tanrısı olarak bilinen ve iyileştirici özelliğiyle kabul gören Asklepios'un kültürü bu inançlar arasında en yaygın olanıdır. Antik dünyanın sağlık merkezlerinde, Asklepios kültürü içerisinde yer edinen Telesphoros kültürü de şifa ve sağlık bulma yolunda başvurulmuş bir inanç olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁵.

Telesphoros isminin etimolojisi tartışmalıdır. Bir görüşe göre, Yunan kökenli bir isim olan “τέλες” (sonlandırma, tamamlama) ile “φέρω” (taşımak, getirmek) fiilinin birleştirilmesinden oluşmuştur ve “hastalıkları sonlandıran veya şifa getiren” anlamında yorumlanmaktadır⁴⁶.

⁴⁵ Telesphoros, Yunan Panteonunda sağlık tanrısı olarak kabul gören Asklepios'un izinden giden ve onun güçlerini paylaşan ikinci derecede önemli bir tanrı veya varlık olarak değerlendirilmektedir, bkz. Wroth (1882), 283 vd.

⁴⁶ Donceva (2001), 100vd.; Antal (2014), 196 vd.

İkonografik açıdan Telesphoros, kapüşonlu manto giyinen bir oğlan figürü olarak tasvir edilmektedir. Genellikle ayakta duran, üzerinde kalın kapüşonlu bir manto veya pelerin taşıyan, kolları mantosunun altında vücudunun her iki yanından aşağı doğru serbestçe bırakılan, ayakları ise kimi zaman giysinin altından görülecek şekilde gösterilen bir figür olarak betimlenmektedir (**Resim 1**).

Telesphoros kültü ile ilgili çalışmaların odak noktasını, kimlik ve köken tartışmaları oluşturmaktadır. Ancak her iki konuda da araştırmacılar arasında fikir birliği bulunmamaktadır. Pausanias⁴⁷ ve Aileus Aristides'in⁴⁸ aktarımları ile arkeolojik materyallerden hareketle Telesphoros'un, sağlık ve iyileştirme ile ilişkili sıfatları olan bir varlık olduğu anlaşılmaktadır. Asklepios'un oğlu olarak da kabul gören Telesphoros'un bir tanrı mı? yoksa demon/cin mi? olduğu konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır.

Telesphoros'un kökeni konusunda ise Pausanias'ın aktarımlarından hareketle değerlendirme yapan araştırmacıların yanı sıra farklı görüşler de öne sürülmektedir⁴⁹. Pausanias'ta geçen "*Doğru tahmin edersem, Pergamonlular bir kehanete göre buna Euamerion Telesphoros, Epidauros'lular ise Akesis derler*"⁵⁰ ifadesi, kültün Yunanistan ana karasında önemli şifa merkezlerinden birisi olan Epidauros'ta ortaya çıktığı, Akesis adını kullandığı ve buradan Anadolu'nun sağlık merkezi olan Pergamon'daki Asklepieion'a taşındığı şeklinde yorumlanmaktadır. Bu görüşe karşı çıkanların dayanak noktası ise Telesphoros'un tasvirlerinde üzerine giyindiği kalın kumaşlı kapüşonlu mantonun (pelerinin) Galya veya Trakya bölgelerine özgü bir giysi olduğu ve dolayısıyla kökenini bu coğrafyalarda aramak gerektiği şeklindedir. Sonuç olarak gerek antik yazın aktarımları ve gerekse arkeolojik materyaller söz konusu tartışmaları aydınlatacak nitelikte değildir.

Bu çalışmada kayıtlara geçen sikkeler ışığında Telesphoros Kültünün Anadolu'daki varlığı ve yayılımı ana hatlarıyla değerlendirilecektir. Bilindiği gibi sikkeler, üzerlerinde taşıdıkları betimler aracılığıyla darp edildikleri kentler hakkında doğru bilgiler veren en önemli arkeolojik buluntu grubunu oluşturmaktadır. Kolay taşınabilir olmaları nedeniyle en etkili siyasi propaganda aracı olma özelliğini taşıyan nümizmatik materyaller, aynı zamanda üzerlerinde betimlenen dinsel konulardan hareketle, ait oldukları dönem içindeki mevcut kültürlerin varlığı hakkında da bilgiler sunarlar. Bu çalışma kapsamında Anadolu'nun çeşitli kentlerinde basılan ve üzerinde Telesphoros betimi taşıyan sikkeler araştırılarak, kültün yayılımı hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Telesphoros betimi taşıyan en erken sikkeler, Pergamon antik kentinde basılan İmparator Hadrianus (117-138) sikkeleridir⁵¹. Bu örneklerin yanı sıra aynı döneme tarihlendirilen ve ön yüzünde Athena başı betimli yedi Pergamon sikkesi daha kayıtlara geçmiştir⁵². Diğer Pergamon sikkeleri⁵³ ise Aelius Caesar⁵⁴ (136-138), Antoninus Pius⁵⁵ (138-161), Marcus Aurelius⁵⁶ (161-180), Commodus⁵⁷ (177-192) ve Caracalla⁵⁸ (198-217) sikkeleridir. Pergamon dışında Mysia Bölgesi özelinde, Perperene darplı Antoninus Pius⁵⁹ sikkesi, Hadrianeia'da darp edilen Julia Domna⁶⁰ (S. Severus'un eşi) ile Maximinus⁶¹ (235-238) sikkeleri, Athena başı taşıyan Pithane⁶² ve Pordosilene⁶³ sikkeleri, Apollonia'da darp edilen

⁴⁷ Pausanias, 2. 11. 7.

⁴⁸ Wroth (1882), 292; Behr (1968).

⁴⁹ Rühfel (1994), 870 vd. Donceva (2001), 99.

⁵⁰ Wroth (1882), 285-286.

⁵¹ SNG France 5, 2090-2096.

⁵² SNG France 5, 1948-1952, 1961-1962.

⁵³ SNG France 5, 1947.

⁵⁴ Rühfel (1994), 873, No. 47.

⁵⁵ SNG France 5, 2110, 2117.

⁵⁶ SNG France 5, 2135.

⁵⁷ SNG France 5, 2164.

⁵⁸ SNG France 5, 2240-2241, 2248.

⁵⁹ SNG France 5, 2319.

⁶⁰ SNG France 5, 1034.

⁶¹ SNG France 5, 1051.

⁶² SNG France 5, 2362.

⁶³ SNG France 5, 2394, 2398.

Julia Domna⁶⁴ sikkesi, Adramytteion darplı Caracalla⁶⁵ sikkesi ile Kyzikos⁶⁶ ve Hadrianotherai⁶⁷ sikkeleri, Mysia Bölgesini temsil eden diğer örnekler arasında sıralanabilir. Mevcut verilerden hareketle, Telesphoros betimi taşıyan sikkelerin basıldığı kentler bağlamında sayısal çoğunluk açısından dikkat çeken bir diğer bölge, Lydia Bölgesidir. Lydia Bölgesi buluntuları arasında Neikaia sikkeleri sayısal çoğunluğu oluşturmaktadır. Bunlar: Antoninus Pius⁶⁸, Marcus Aurelius⁶⁹, Commodus⁷⁰, Septimus Severus⁷¹ (193-211), Caracalla⁷² ve Geta⁷³ (198-211) sikkelerinden oluşmaktadır. Athena ve Herakles başı taşıyan Akrasos⁷⁴, Hyrkanis⁷⁵ ve Attaleia⁷⁶ sikkelerinin yanı sıra Julia Gordus'ta darp edilen Septimus Severus Dönemi veya sonrasına tarihlendirilen sikkeler⁷⁷ ile Bagis'te darp edilen Geta⁷⁸ sikkesi, bölgeden gelen diğer örnekleri temsil etmektedir.

Phrygia Bölgesi, Telesphoros betimli sikkeler kapsamında dikkate değer bir başka bölgedir. Phrygia Bölgesi özelinde Eukarpeia'da darp edilen MS 138-161 yıllarına tarihlendirilen ve ön yüzünde Herakles başı bulunan iki sikke⁷⁹, en erken örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu örneklerin yanı sıra Otros darphanesinde basılan ve demos büstü⁸⁰ taşıyan sikkeler ile Julia Domna⁸¹ sikkeleri; Dionysopolis'te basılan Julia Domna⁸², Julia Maesa⁸³ (Elagabalus'un büyük annesi) ve Annia Faustina⁸⁴ (Elagabalus'un üçüncü eşi) sikkeleri; Dokimeion'da darp edilen III. Gordianus⁸⁵ (238-244) sikkesi; Kotiaieion'da darp edilen Alexander Severus⁸⁶ (222-235), Maximinus⁸⁷, I. Philippus⁸⁸ (244-249), I. Valerianus⁸⁹ (253-260) sikkeleri ile Hierapolis'te darp edilen Caracalla-I. Valerianus Dönemlerine tarihlendirilen, ön yüzünde Apollon Lairbenos⁹⁰ büstünün betimlendiği sikkeler ve genç büstü⁹¹ taşıyan bir başka sikke, Phrygia Bölgesi'nden gelen diğer örnekleri oluşturmaktadır.

Bithynia Bölgesi, Nikaia ve Prusa ad Olympum kentlerinde basılan sikkelerle temsil edilmektedir. Nikaia örnekleri Antoninus Pius⁹², Marcus Aurelius⁹³ ve Septimius Severus⁹⁴; Prusa ad Olympum örnekleri ise Commodus⁹⁵ ve Orbiana⁹⁶ (225-227; Alexander Severus'un eşi) sikkelerinden oluşmaktadır.

⁶⁴ SNG France 5, 112.

⁶⁵ SNG France 5, 57.

⁶⁶ SNG France 5, 567.

⁶⁷ SNG France 5, 1088.

⁶⁸ SNG Turkey 5, 327; SNG Turkey 7, 145.

⁶⁹ SNG Turkey 7, 149-150.

⁷⁰ SNG von Aulock Lydien, 2990; SNG Turkey 7, 152.

⁷¹ SNG München Lydien 210, SNG Turkey 7, 155-156.

⁷² SNG von Aulock Lydien, 2992.

⁷³ SNG Turkey 7, 180-185; SNG Turkey 10, 496-498; SNG Turkey 11, 71; SNG München Karien und Lydien, 3703.

⁷⁴ BMC Lydia, 10, No.13 (Athena); SNG München Lydien, 13-14; SNG Cop. Lydia, 4 (Herakles)

⁷⁵ BMC Lydia, 123, Nos. 6-7; SNG München Lydien, 172.

⁷⁶ BMC Lydia, 27, No. 14; SNG von Aulock Lydien, 2910; SNG München Lydien, 46 (Herakles); BMC Lydia, 27, No. 13; SNG Cop. Lydia 36 (Athena).

⁷⁷ SNG Cop. Lydia, 158; SNG München Lydien, 182.

⁷⁸ BMC Lydia, 39, No. 47.

⁷⁹ SNG München Phrygien, 193-194.

⁸⁰ von Aulock, Münzen und Städte Phrygiens I, 761-768.

⁸¹ von Aulock, Münzen und Städte Phrygiens I, 783-785; SNG Turkey 11, 575.

⁸² BMC Phrygia, 185, No. 21.

⁸³ von Aulock, Münzen und Städte Phrygiens II, 156-159.

⁸⁴ von Aulock, Münzen und Städte Phrygiens II, 168.

⁸⁵ SNG München Phrygien, 184.

⁸⁶ SNG Fitzwilliam, 4960.

⁸⁷ SNG München Phrygien, 328.

⁸⁸ Head 1906, Kotiaieion, 76, 79; SNG Fitzwilliam, 4962.

⁸⁹ SNG von Aulock Phrygien, 3791; SNG München Phrygien, 333.

⁹⁰ SNG von Aulock Phrygien, 3626, 3627.

⁹¹ SNG Cop. Phrygia, 445.

⁹² Rühfel (1994), 872, No. 29.

⁹³ SNG von Aulock Bithynien, 552

⁹⁴ SNG Turkey 5, 2.

⁹⁵ BMC Pontus, Paphlagonia, Bithynia, 195, No. 11.

⁹⁶ BMC Pontus, Paphlagonia, Bithynia, 198, No. 30.

Galatia Bölgesi örnekleri arasında, Ankyra darplı Commodus⁹⁷, Septimus Severus⁹⁸; Tavium darplı Septimius Severus⁹⁹, Julia Domna¹⁰⁰ ile Pessinus darplı Geta¹⁰¹ sikkeleri bulunmaktadır. Pisidia Bölgesi örneklerini ise Etenna'dan Otacilia Severa¹⁰² (I. Philippus'un eşi); Prostanna'dan Geta¹⁰³ ve Gallienus¹⁰⁴ (253-268); Sagalassos'tan Marcus Aurelius¹⁰⁵ sikkeleri ile bir Termessos sikkesi¹⁰⁶ oluşturmaktadır.

İonia Bölgesinde Smyrna'dan gelen ve Herakles başı taşıyan 2. yüzyıl sikkeleri¹⁰⁷ ile az sayıdaki Karia¹⁰⁸ ve Lykia sikkeleri¹⁰⁹, Pamphylia Bölgesinde Perge'den II. Philippus (247-249)¹¹⁰, Sillyon'dan II. Valerianus (256-258)¹¹¹; Kappadokia Bölgesinde Tyana'dan Caracalla¹¹²; Kilikia Bölgesinde Elaiussa Sebaste'den Valerianus (252-260)¹¹³, Soli Pompeiopolis'ten Julia Mamaea (Alexander Severus'un annesi)¹¹⁴ ve Aigeai'den II. Philippus-Otacilia sikkeleri¹¹⁵, diğer örnekleri oluşturmaktadır.

Burada listesini verdiğimiz örnekler üzerinde Telesphoros, genellikle tek başına kimi zaman Asklepios ile birlikte kimi zaman ise Asklepios-Hygieia ikilisinin yanında betimlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında Dionysopolis'te basılan Telesphoros betimli sikkeler dikkat çekicidir. Çünkü söz konusu örneklerde Telesphoros'un, alışılmışın dışında Demeter'e eşlik ettiği görülmektedir¹¹⁶. Bu durum muhtemelen Telesphoros'un aynı zamanda kourtophros özelliği taşıyor olmasıyla ilişkilidir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Telesphoros kültürünün Anadolu'daki yayılımını gösteren en önemli buluntu grubunu sikkeler oluşturmaktadır. Bu sikkelerin sayısal çoğunluğu baz alındığında, Mysia, Lydia ve Phrygia Bölgelerinin ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. En erken örnekler Pergamon'da darp edilen Hadrianus (117-138) sikkeleridir ve Pergamon özelinde bu örneklerin yanı sıra aynı döneme tarihlendirilen bir dizi sikke daha mevcuttur. Pergamon'da bulunan, MS 98-102 yıllarına tarihlendirilen, bir ithaf yazıtı¹¹⁷, Telesphoros'un bu tarihlerde, kentte tanındığını göstermektedir. Ancak kültürün yaygınlaşması muhtemelen Hadrianus Dönemi ile başlamış olmalıdır. Antoninler ve hatta Severuslar Dönemlerinde de kültürün devam ettiği, sikkeler aracılığı ile takip edilebilmektedir¹¹⁸. Pergamon darplı bazı Antoninus Pius¹¹⁹ ve Commodus¹²⁰ sikkelerinde Telesphoros'un küçük bir tapınak içinde gösterilmesinden hareketle, Antoninler Döneminde de kültürün güçlenerek varlık göstermeye devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Caracalla'nın geçirdiği bir hastalık nedeniyle Pergamon'daki Asklepieion'a başvurduğu Dio Cassius tarafından aktarılmaktadır¹²¹. Muhtemelen iyileşmesinin ardından, sikkelerinde Telesphoros'a yer verdiği düşünülmektedir. Kısacası, Pergamon sikkeleri aracılığı ile Telesphoros kültürünün kentte MS 2. ve 3. yüzyıllarda devam ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak;

⁹⁷ SNG Fitzwilliam, 4929.

⁹⁸ Rühfel (1994), 874, No. 65.

⁹⁹ SNG von Aulock Galatien-Kappadokien, 6243.

¹⁰⁰ SNG France 3, 2663.

¹⁰¹ SNG France 3, 2632.

¹⁰² SNG France 3, 1555.

¹⁰³ SNG France 3, 1712.

¹⁰⁴ SNG France 3, 1720.

¹⁰⁵ SNG France 3, 1776-1777.

¹⁰⁶ SNG France 3, 2216.

¹⁰⁷ BMC Ionia, 259, No. 205-206; RPC IV. 2, 348 (Online).

¹⁰⁸ Wroth (1882), 289.

¹⁰⁹ Wroth (1882), 289.

¹¹⁰ SNG von Aulock Pamphylien, 4703.

¹¹¹ SNG France 3, 1012.

¹¹² SNG von Aulock Galatien-Kappadokien, 6547.

¹¹³ SNG France 2, 1180.

¹¹⁴ SNG France 2, 1242.

¹¹⁵ SNG France 2, 2373-2374, 2376

¹¹⁶ BMC Phrygia, 185, No. 21; von Aulock, Münzen und Städte Phrygiens II, 156-159, 168.

¹¹⁷ Rühfel (1994), 876.

¹¹⁸ Caracalla'nın geçirdiği bir hastalık nedeniyle Asklepieion'a başvurduğu ve iyileşmesinin ardından sikkelerinde Telesphoros'a yer verdiği düşünülmektedir. Bkz. Wroth (1882), 288, 291.

¹¹⁹ SNG France 5, 2110.

¹²⁰ SNG France 5, 2164.

¹²¹ Antal (2014), 197.

Telesphoros kültünün sikkeler aracılığı ile Anadolu genelindeki yayılımını kısaca değerlendirmek gerekirse, kültün Hadrianus Döneminde Pergamon’da yaygınlaşmaya başladığını ve takip eden süreçte özellikle 2. yüzyıl içinde daha fazla rağbet gördüğünü, Batı Anadolu’dan Kilikia Bölgesine kadar Orta Anadolu’yu da kapsayacak şekilde yayılım gösterdiğini, ayrıca yaklaşık olarak MS 3. yüzyılın ortaları ve belki sonrasına (MS 268 civarı) kadar takip edebildiğimizi söyleyebiliriz.

Resim 1 (Fuchs 1992, 177)

KAYNAKLAR

- Antal, A., (2014), A God Convalescence. Telesphorus/Genius Cucullatus in Roman Dacia, C. Ciongradi, E. Beu-Dachin, I. Nemeti içinde, *Acta Mvsei Napocensis* 51/1, 195-207.
Behr, C. A., (1968), *Aelius Aristides and the Sacred Tales*, Amsterdam: A. M. Hakkert.

- BMC Ionia: Catalogues of Greek Coins of Ionia in the British Museum* (by B. V. Head), London (1892).
- BMC Pontus, Paphlagonia, Bithynia and etc.: Catalogues of Greek Coins of Paphlagonia, Bithynia and The Kingdom of Bosphorus in the British Museum* (by W. Wroth), London (1889).
- BMC Lydia: Catalogues of Greek Coins of Lydia in the British Museum* (by B. V. Head), London (1901): Gilbert and Rivington LTD.
- BMC Phrygia: Catalogue of the Greek Coins of Phrygia in the British Museum* (by B. V. Head), London (1906): Gilbert and Rivington LTD.
- Donceva, I., (2001), *Der Kult des Telesphoros und ikonographische Besonderheiten seiner Darstellung in Thrakien*, F. Bertemes & A. Furtwängler içinde, *Karasura I* (s. 99-111), Weißbach: Beier & Beran.
- Fuchs, M., (1992), *Glyptothek München. Katalog der Skulpturen, VI. Römische Idealplastik*, München: C. H. Beck Verlag.
- RPC Online: *Roman Provincial Coinage*: <https://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/348>.
- Rühfel, H., (1994), *Telesphoros*, *LIMC* VII.1, 870-878.
- SNG Cop. Lydia: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum*. Vol. 5, Ionia, Caria and Lydia, (Reprinted) West Milford, New Jersey (1982): Sunrise Publications.
- SNG Cop. Phrygia: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum*. Vol. 6, Phrygia to Cilicia, (Reprinted) West Milford, New Jersey (1982): Sunrise Publications
- SNG Fitzwilliam: Sylloge Nummorum Graecorum. Fitzwilliam Museum: Leake and General Collections*, Vol. IV, Part VI, Asia Minor-Phrygia, London (1965): The Oxford University Press
- SNG France 2: Sylloge Nummorum Graecorum. France 2. Cabinet des Médailles. Cilicie*. Paris-Zurich, (1993): Bibliothèque Nationale & Numismatica Ars Classica.
- SNG France 3: Sylloge Nummorum Graecorum. France 3. Cabinet des Médailles. Pamphylie, Pisidie, Lycaonie, Galatie*. Zurich, (1994): Bibliothèque Nationale de France & Numismatica Ars Classica.
- SNG France 5: Sylloge Nummorum Graecorum. France 5. Département des Monnaies, Médailles et Antiques. Mysie, E. Levante* (ed.), Paris-Zurich, (2001): Bibliothèque Nationale de France & Numismatica Ars Classica.
- SNG München Phrygien: Sylloge Nummorum Graecorum. Staatliche Münzsammlung München. Phrygien*, Heft 24, München (1989): Hirmer Verlag
- SNG München Karien und Lydien: Sylloge Nummorum Graecorum. Münzsammlung der Universität Tübingen, Karien und Lydien*, Heft 5, München (1994): Hirmer Verlag.
- SNG München Lydien: Sylloge Nummorum Graecorum. Staatliche Münzsammlung München. Lydien*, Heft 23, München (1997): Hirmer Verlag.
- SNG Turkey 5: Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 5. Tire Museum. Roman Provincial Coins from Ionia, Lydia, Phrygia and, etc.*, Vol. 1, (by O. Tekin, S. Altınoluk, E. Sağır), Istanbul (2011): Turkish Institute of Archaeology.
- SNG Turkey 7: Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 7. Ödemiş Museum. Roman Provincial Coins of Ionia, Lydia and etc.*, Vol. 1, (by O. Tekin, S. Altınoluk), Istanbul (2012): Turkish Institute of Archaeology.
- SNG Turkey 10: Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 10. The Yavuz Tatiş Collection, Ionia and Lydia*, Part. 1, (by O. Tekin), Istanbul (2016): Turkish Institute of Archaeology.
- SNG Turkey 11: Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 11. The Çetin Erdem Collection, Lydia and Phrygia* (by O. Tekin, A. Yağcı), Antalya (2019): Turkish Institute of Archaeology & AKMED.
- SNG von Aulock Bithynien: Sylloge Nummorum Graecorum. Sammlung von Aulock. Bithynien*, Berlin (1957): Gebr. Mann Verlag.
- SNG von Aulock Lydien: Sylloge Nummorum Graecorum. Sammlung von Aulock. Lydien*, Berlin (1963): Gebr. Mann Verlag.
- SNG von Aulock Phrygien: Sylloge Nummorum Graecorum. Sammlung von Aulock. Phrygien*, Berlin (1964): Gebr. Mann Verlag.
- SNG von Aulock Pamphylien: Sylloge Nummorum Graecorum. Sammlung von Aulock. Pamphylien*, Berlin (1965): Gebr. Mann Verlag.
- SNG von Aulock Galatien-Kappadokien: Sylloge Nummorum Graecorum. Sammlung von Aulock. Galatien, Kappadokien, Kaiserzeitliche Kistophoren, Posthume Lysimachus und Alexander Tetradrachmen*, Berlin (1967): Gebr. Mann Verlag.
- von Aulock, H., (1980), *Münzen und Städte Phrygiens*. IstMitt. Beiheft 25, Teil. I, Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag.
- von Aulock, H., (1987), *Münzen und Städte Phrygiens*. IstMitt. Beiheft 27, Teil. II, Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag.
- Wroth, W., (1882), *Telesphoros*, *JHS* 3, 283-300.

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN TOPLAMA VE ÇIKARMA PROBLEMLERİNDE KULLANILAN SOMUT ARAÇLARI TASARLAMA DURUMLARININ İNCELENMESİ

Fatmanur BAYRAK

Kocaeli Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü/ İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bölümü
fatmanurbayrak95@outlook.com, ORCID: 0009-0008-3666-0779

Yusuf KOÇ

Kocaeli Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/İlköğretim Matematik Öğretmenliği Bölümü
yusuf.koc@kocaeli.edu.tr

Kevser KOÇ

İstanbul Medeniyet Üniversitesi/Eğitim Fakültesi/Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü
kevser.koc@medeniyet.edu.tr

Özet

Bu çalışmada, okul öncesi dönem toplama ve çıkarma problemlerinin öğretiminde kullanılan somut araçların öğretmenler tarafından tasarlanma durumu nitel araştırma yöntemleri ve durum çalışması deseni ile incelenmiştir. Çalışmada veriler, öğretmenlerin sınıf ortamında çektikleri kamera kayıtları ile edilmiştir. Elde edilen veriler Excel dosyasına aktarılıp tablolaştırılmıştır. Verilerin güvenilirliği Miles & Hubermann (1994) formülü ile sağlanıp %96 bulunmuştur. Oluşturulan tablolar incelendiğinde öğretmenlerin problemler için somut araç tasarlayabildikleri gözlenmiştir. Bu tasarlanan araçların oranı az gibi gözükse de somut araç tasarlanmanın zor bir durum olduğu düşünüldüğünde öğretmenlerin konu hakkında yetkinliklerinin olduğu tespit edilmiştir. Okul öncesi öğretmenlerin toplama ve çıkarma problemlerini anlatırken kullandıkları somut araçları tasarlayabilmeleri yönelik eğitimlerin artırılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Okul Öncesi, Toplama ve Çıkarma, Somut Araç, Tasarım

EXAMINATION OF THE SITUATIONS OF PRE-SCHOOL TEACHERS DESIGNING CONCRETE TOOLS USED IN ADDITION AND SUBTRACTION PROBLEMS

Abstract

In this study, the situation of designing concrete tools used in teaching as addition and subtraction problems in pre-school period was examined with qualitative research methods and case studies. In the study, the data obtained with the camera recordings taken by the teachers in the classroom environment. The obtained data were exported to Excel files and tabulated. The reliability of the data was ensured by Miles & Hubermann (1994) formula and found to be 96% reliable. When the created tables were examined, it was observed that the teachers could design concrete tools for the problems. Although the ratio of these designed tools seems to be low, it was determined that the teachers had competencies on the subject considering that designing concrete tools is a difficult situation. It can be suggested that the trainings for pre-school teachers to be able to design concrete tools that they use while explaining addition and subtraction problems should be increased.

Keywords: Pre-school, Addition and Subtraction, Concrete Tool, Design

1.GİRİŞ

Okul öncesi dönemde eğitim, çocukların beyin bağlantılarının en hızlı, yoğun ve aktif olduğu, eğitimin ileriki kademelerindeki başarıya etki eden kritik öneme sahip bir dönemdir (MEB,2013; Koyuncu ve Yabaş, 2017; Yazlık ve Öngören, 2018). Okul öncesi dönemde eğitim, çocukların hazırbulunuşluklarını dikkate alan, bireysel farklılıklarına uygun, gelişimse dönemleri ve öğrenci ihtiyaçlarını gözeten, zengin ve sağlıklı bir ortam sunan, ilköğretime hazırlayan bir süreçtir (Artut ve Tarım, 2004; Erdoğan ve ark., 2017; Mutlu ve ark., 2019; MEB, 2013; Yazlık ve Öngören, 2018). Erken dönemde verimli, aktif ve olumlu öğrenme deneyimi yaşayan çocuklar, öğrenmeye ve okula karşı olumlu tutum geliştirirler (MEB,

2013; Erdoğan ve ark., 2017; Koyuncu ve Yabaş, 2017; Mutlu ve ark., 2019; Yazlık ve Öngören, 2018; Aktaş-Arnas ve Tarım, 2020). Erken dönemde çocuklara kazandırılan matematik becerileri ileriki yıllarda matematik başarılarına etki etmektedir (MEB,2013; Olkun ve ark., 2013; Aktaş-Arnas ve Tarım, 2020). Okul öncesi dönemde verilen matematik eğitimi ile çocukların edindiği matematik becerileri ilerleyen yıllarda matematiği kavrama, matematiğe karşı olumlu tutum geliştirme açısından büyük önem taşımaktadır (MEB,2013;Yazlık ve Öngören, 2018; Aktaş-Arnas ve Tarım, 2020). Bu nedenle öğretmenler çocukların matematik becerilerini geliştirmek için öğrenme ortamlarını düzenlemek, uygun yöntem ve teknik seçmek, öğrenmeyi oyun ve somut araçlarla çeşitlendirmek ile sorumlu olan kişilerdir (Bağcı ve İvrendi, 2016; H. Zehir ve K. Zehir, 2017; Yazlık ve Öngören, 2018).

Erken dönem çocuklarının toplama ve çıkarma gibi sembollerle yapılan işlemleri anlamaları ve soyut olan kavramları gerçek hayat durumları ile eşleştirebilmeleri için somut araçlara, materyallere ihtiyaç vardır. Somut araçlar, öğrencilere hem gerçek hayat durumları yaşatmalı hem de eğlenerek öğrenmelerini sağlamalıdır (Kavak ve Coşkun, 2017). Bu sebeple okul öncesi öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin materyaller tasarlayabilmeleri büyük önem taşımaktadır (Kavak ve Coşkun, 2017). Araştırmanın amacı, okul öncesi dönemde giderek önem kazanan matematik eğitiminde öğretmenlerin materyaller, somut araçlar tasarlama yetkinliklerinin olup olmadığını görebilmektir. Araştırmanın amacına ulaşması için *“Öğretmenler toplama ve çıkarma problemleri öğretirken somut araçlar tasarlayarak mı var olan materyalleri kullanarak mı eğitim vermektedirler?”* sorusuna yanıt aranmıştır.

2.MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırmanın Metodu

Okul öncesi dönem matematik eğitiminde kullanılan somut araçların incelendiği bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Nitel araştırma yöntemleri, incelenmek istenen probleme yönelik sorgulayıcı ve yorumlayıcı bir araştırma türüdür (Creswell, 2020). Bu araştırma da durum araştırma deseni kullanılmıştır. Durum araştırması, doğal ortamında olayın değişiminin gözlemlendiği nitel araştırma türüdür (Creswell, 2020).

2.2. Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmanın örneklemini, 2021 – 2022 eğitim öğretim yılından İstanbul ilinin bir ilçesinde yer alan özel bir anaokulu kurumundan 2 öğretmen oluşturmaktadır. Öğretmenler mesleklerinde deneyimli, matematik ve materyal tasarlama üzerine hizmet içi eğitimlerini almış bir gruptan seçilmişlerdir. Öğretmenlerden birisi lise çocuk gelişimi mezunu ve mesleğinde 16. Yılını çalışmaktadır, diğeri ise lisans çocuk gelişimi bölümü mezunu ve mesleğinde 15. Yılını çalışmaktadır. Öğretmenlerden birinin sınıfında 4 yaş grubunda 16 öğrencisi, diğerrinin sınıfında 5 yaş grubunda 10 öğrencisi bulunmaktadır.

2.3. Veri Toplama, Analiz Süreci ve Güvenirlik

Araştırmada nitel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmacı araştırma için öğretmenlerin matematik dersi işlenirken aldıkları kamera kayıtlarını kullanarak verilerini elde etmiştir. Bu veriler elde edilirken okul idaresinin, öğretmenlerin, velilerin ve öğrencilerin izinleri alınmış ve kişisel gizlilik kurallarına riayet edilmiştir. Elde edilen 118 video tek tek izlenip Excel dosyasına aktararak analiz edilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için Miles & Huberman (1994) Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı) formülü kullanılmış ve güvenilirlik sonucu %96 çıkmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın örneklemini oluşturan iki öğretmenin toplama işlemi problemlerinde kullandıkları somut araçlar hazır somut araçlar ve öğretmen tasarımı somut araçlar olarak Tablo 1’de Sunulmuştur.

Tablo 1. Öğretmenlerin Toplama Problemleri İçin Kullandığı Somut Araçlar

Tema	Kod	Frekans	Yüzde
Toplama işlemi problemlerinde kullanılan somut araçlar	okul öncesi öğretmenlerin kendi tasarladıkları somut araçlar	29	35%
	hazır olarak kullanılan somut araçlar	54	65%
Toplam		83	100%

Tablo 1 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerin kamera kaydına aldıkları toplama işlemi problemlerinin sorulduğu 83 videodan 54 video yani %65'lik kısımda var olan somut araçları kullandıkları görülmektedir. Toplama işlemi problemlerinin sorulduğu 83 videodan 29 videoda yani %35'lik kısımda ise öğretmenlerin toplama problemlerini anlatmak için kendi tasarladıkları somut araçları kullandıkları görülmektedir. Tablo 1'den anlaşılabileceği üzere öğretmenler toplama işlemine yönelik problemleri somutlaştırmak için var olan materyalleri, oyuncakları daha çok kullanmaktadırlar. Öğretmenlerin somut araç tasarlama yetkinliklerinin var olduğunun gözlemlendiği bu tabloda materyal ve somut araç tasarlamasının ne kadar zor olduğu düşünüldüğünde öğretmenlerin kendi tasarımı olan somut araçları kullanma oranlarının göz ardı edilemeyecek düzeyde olduğu görülmektedir.

İkinci olarak araştırmanın örneklemini oluşturan iki öğretmenin çıkarma işlemi problemlerinde kullandıkları somut araçlar hazır somut araçlar ve öğretmen tasarımı somut araçlar olarak Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Öğretmenlerin Çıkarma Problemleri İçin Kullandığı Somut Araçlar

Tema	Kod	Frekans	Yüzde
Çıkarma işlemi problemlerinde kullanılan somut araçlar	okul öncesi öğretmenlerin kendi tasarladıkları somut araçlar	12	34%
	hazır olarak kullanılan somut araçlar	23	66%
Toplam		35	100%

Tablo 2 incelendiğinde okul öncesi öğretmenlerin çıkarma işlemi problemlerini sorduğu derslerde aldığı kamera kayıtlarından 35 video konu ile alakalıdır. Bu 35 videodan 23 video yani %66'lık kısmında öğretmenlerin hazır somut araçları tercih ettikleri görülmektedir. Çıkarma işlemi gerektiren problemlerin sorulduğu 35 videonun 12 videosunda yani %34'lük kısmında öğretmenler kendi tasarladıkları somut araçları tercih etmişlerdir. Tablo 2'den anlaşılabileceği üzere öğretmenler çıkarma işlemi problemlerinde çoğunlukla hazır olan somut araçları, materyalleri kullanmayı tercih etmektedirler. Öğretmenlerin somut araç tasarlama yetkinliklerinin var olduğunun anlaşıldığı tablodan yola çıkarak öğretmenlerin materyal tasarlama oranların göz ardı edilemeyecek düzeylerde olduğu gözlenmiştir.

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Okul öncesi öğretmenlerinde elde edilen toplama ve çıkarma problemlerinin anlatıldığı videoların incelenmesi ile okul öncesi öğretmenlerinin toplama ve çıkarma öğretiminde kullanılan somut araçları belli bir oranda tasarlayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen videolarda, hazır yani var olan somut araçların daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Somut araç, materyal tasarlamının bir konu hakkında tasarım yapmanın ne kadar zor olduğu düşünüldüğünde okul öncesi öğretmenleri somut araç tasarlayabildikleri gözlenmiştir. Okul öncesi öğretmenlerinin somut araç tasarlama oranları birçok açıdan yeterli görülmeyebilir fakat sıfırdan bir tasarım yapmanın özellikle erken dönem çocukların hem eğlenip hem de öğrenebilecekleri araçları tasarlamının zorluğu göz önüne alındığında örnekleme oluşturan öğretmenlerimizin somut araç tasarlama oranları göz ardı edilmemelidir. Okul öncesi öğretmenlerin problem öğretirken somut araç kullanımı öğrencilerin problem durumlarını gerçek hayat ile ilişkilendirmeleri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple okul öncesi öğretmenlerinin konu hakkında kendilerini geliştirebilmeleri için üniversitelerde materyal tasarlama derslerinin önemine dikkat edilmelidir. Okul öncesi öğretmenleri matematik ve materyal tasarlama ve bu materyalleri gerçek hayat durumlarına nasıl uyarlayabilecekleri üzerine hizmet içi eğitimleri almaya teşvik edilmelidirler. Özellikler hazır materyallere ulaşma imkânı bulunmayan okullar için öğretmenlerin somut araç, materyal tasarlamalarının önemi açısından materyal tasarlama ile ilgili dersler ve hizmet içi uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aktaş Arnas, Y. ve Tarım, K. (2020). Okul Öncesi Öğretmenlerinin ve Öğretmen Adaylarının Toplama ve Çıkarmaya İlişkin Sözel Problem Kurma Becerileri. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 53(1), 29-53.
- Artut, P. D. ve Tarım, K. (2004). “Okulöncesi Kubaşık Öğrenme Uygulamaları: Toplama İşlemine Yönelik Bir Uygulama Örneği”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13/2, 1-9.
- Bağcı B. ve İvrendi A. (2016). “Türkiye’de Okul Öncesi Dönem Matematik Becerileri ve Eğitimi Araştırmaları: Sentez Çalışması”. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi 23/3 (2016).
- Creswell, J.W. (2020). *Eğitim Araştırmaları: Nicel ve Nitel Araştırmanın Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi* (3. Baskı). Edam Yayınları.
- Erdoğan, S., Parbucu, N. ve Boz, M. (2017). Sayı ve işlemlerle ilgili eğitim materyallerinin okul öncesi dönem çocuklarının matematik becerisine etkisi. İlköğretim Online, 16(4), 1777- 1791.
- Kavak, Ş. ve Coşkun, H. (2017). Erken çocukluk eğitiminde eğitici materyal geliştirmenin önemi. Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi, 2(2), 11-23.
- Koyuncu, B. ve Yabaş, D. (2017). Okul öncesi dönem çocukların sözel muhakeme yetenekleri ile matematik işlem becerileri arasındaki ilişki. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 18(3), 722-739.
- MEB, (2013). Okul öncesi eğitim programı (36-72 aylık çocuklar için). Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Mutlu, Y., Olkun, S., ve Cumhuri, F. (2019). Dokunsay sayı tabletlerinin okul öncesi çocuklarının aritmetik becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi. İlköğretim Online, 18(1), 437-450. doi: 10.17051/ilkonline.2019.527655
- Olkun, S., Fidan, E., ve Babacan Özer, A. (2013). 5-7 yaş aralığındaki çocuklarda sayı kavramının gelişimi ve saymanın problem çözmede kullanımı. Eğitim ve Bilim, 38(169), 235-248.
- Yazlık, D. ve Öngören, S. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin matematik etkinliklerine ilişkin görüşlerinin ve sınıf içi uygulamalarının incelenmesi. Ahi Evran Üniversitesi KEHAD,19 (2), 1264-1283.
- Zehir, H., ve Zehir, K. (2017). Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Temel Matematik Kavramları ile İlgili Anlayışlarının İncelenmesi. Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi, 1(1), 19- 33.

FARKLILIKLARIN YÖNETİMİ: ETNİK YAPI AÇISINDAN ÇALIŞANLARIN KURUMA ENTEGRASYONU

Tamerlan AKBAROV

Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi

ORCID NO 0000-0001-9571-103X, tamerlanakbarov@ogr.bandirma.edu.tr

Özet

Amaç: Bu makale, farklı etnik yapıya sahip çalışanların kuruma entegrasyonunu inceleyerek, bu süreçte etkin bir "farklılıkların yönetimi" uygulamasının önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, çeşitliliği yönetme stratejilerinin ve uygulamalarının, hem kurumsal başarıya hem de çalışanların memnuniyetine nasıl katkı sağladığını göstermeyi hedeflemektedir. **Yöntem:** Bu araştırma, farklı sektörlerde faaliyet gösteren ve çeşitli etnik yapıya sahip çalışanlara sahip şirketlerin örneklemine dayanmaktadır. Veri toplama yöntemi olarak nitel ve nicel analiz yöntemleri kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırma sonuçları, entegrasyon süreçlerinin etkin yönetiminin, etnik çeşitlilik açısından çalışanların işyerinde daha tatmin edici ve başarılı bir deneyim yaşamasına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. **Sonuç:** Bu makale, etnik çeşitliliğin yönetimi ve çalışanların kuruma entegrasyonu konularına ışık tutarak, etkin bir farklılıkların yönetimi stratejisinin önemini vurgulamaktadır. Şirketlerin, etnik yapı açısından çeşitli çalışanların beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate alarak, onların kuruma başarılı bir şekilde entegre olmalarını sağlamak için farklılıkların yönetimi uygulamalarını benimsemeleri gerekmektedir. Bu sayede, çalışanların memnuniyeti, işveren markası ve kurumsal başarı artırılabilir.

Anahtar kelimeler: Farklılıkların yönetimi, etnik çeşitlilik, çalışan entegrasyonu, çalışan memnuniyeti, işyeri uyumu

DIVERSITY MANAGEMENT: INTEGRATION OF EMPLOYEES INTO THE INSTITUTION IN TERMS OF ETHNIC STRUCTURE

Abstract

Objective: This article aims to examine the integration of employees with diverse ethnic backgrounds into organizations, highlighting the importance of implementing effective "diversity management" practices in this process. The study aims to demonstrate how diversity management strategies and practices contribute to both corporate success and employee satisfaction. **Method:** This research is based on a sample of companies operating in different sectors and employing workers with various ethnic backgrounds. Qualitative and quantitative analysis methods have been used as data collection methods. **Findings:** The research results reveal that effective management of integration processes contributes to a more satisfying and successful experience for employees in terms of ethnic diversity in the workplace. **Conclusion:** This article emphasizes the importance of an effective diversity management strategy by shedding light on the management of ethnic diversity and the integration of employees into the organization. Companies need to adopt diversity management practices to ensure the successful integration of employees with diverse ethnic backgrounds, taking into account their expectations and needs. As a result, employee satisfaction, employer branding, and corporate success can be enhanced.

Keywords: Diversity management, ethnic diversity, employee integration, employee satisfaction, workplace adaptation

1. GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ve teknolojik gelişmeler, iş dünyasını hızla değiştirmekte ve şirketlerin giderek daha karmaşık ve çeşitli bir iş gücüne sahip olmalarını sağlamaktadır. Çalışanlar arasındaki farklılıkların etkin bir şekilde yönetilmesi, şirketlerin hem verimliliği hem de başarısı açısından büyük önem taşır. Farklılıkların yönetimi, işyerindeki farklı bireylerin ve grupların etkin bir şekilde yönetilmesi ve entegrasyonunun sağlanması sürecidir. Çalışanların cinsiyet, yaş, etnik köken, din, cinsel yönelim, sosyal ve kültürel arka plan gibi özelliklerine göre çeşitlilik gösterdiği organizasyonlarda önemli bir rol oynar. Bu bağlamda, bu makalede farklılıkların yönetimi kavramını detaylı olarak inceleyeceğiz ve

başarılı uygulamaların nasıl gerçekleştirilebileceğine dair öneriler sunacağız.

1.1. Farklılıkların Yönetimi nedir ?

Farklılıkların yönetimi, insanlar arasındaki farklılıkların doğru bir şekilde ele alınmasını ve yönetilmesini ifade eder. Bu farklılıklar; kültürel, cinsiyet, yaş, ırk, din, eğitim düzeyi, deneyim, beceri ve kişilik gibi birçok alanda olabilir. Farklılıkların yönetimi, bu farklılıkları tanımlama, anlama, saygı duyma ve takdir etme sürecini içerir. Ayrıca, insanlar arasında anlaşmazlıkların çözümü ve iş birliği sağlanması için iletişim ve çatışma çözümü becerilerini de içerir (Van Dijk, Van Engen, & Paauwe, 2018). Farklılıkların yönetimi, bir organizasyonun başarısı için önemlidir çünkü farklılıklar, farklı bakış açıları ve beceriler getirir. Bu da, yenilikçi fikirlerin ortaya çıkmasına ve daha iyi kararlar alınmasına yardımcı olur. Farklılıkların yönetimi, eşitlik ve adalet gibi kavramları da içerir. Bu nedenle, bir organizasyonun farklılıkları yönetmesi, çalışanların memnuniyetini artırabilir ve işyeri kültürünü geliştirebilir.

Farklılıkların yönetimi, aynı zamanda çeşitliliği yönetmek anlamına da gelir. Bu, işe alım ve terfi süreçlerinde, eğitim ve geliştirme programlarında, performans yönetiminde ve diğer insan kaynakları uygulamalarında çeşitliliği ve farklılıkları dikkate almayı gerektirir (Thomas, 2019). Farklılıkların yönetimi aynı zamanda kültürler arası işbirliği ve iletişim becerilerinin geliştirilmesini de içerir. İnsanlar arasında kültürel farklılıkların farkında olmak ve bu farklılıklara saygı göstermek, küresel pazarlarda başarılı olmak için önemlidir. Farklılıkların yönetimi, işyerindeki huzur ve barışı da sağlar. Çalışanlar arasındaki anlaşmazlıkların çözülmesine yardımcı olarak, çalışanların motivasyonunu ve üretkenliğini artırır. Ayrıca, çalışanların önyargılarını ve ayrımcılığı azaltmaya da yardımcı olabilir. Farklılıkların yönetimi, her türlü organizasyon için önemli bir konudur. İyi bir farklılıkların yönetimi, çeşitliliği teşvik eder, işbirliği ve inovasyonu artırır ve çalışanların memnuniyetini ve verimliliğini artırır.

Farklılıkların yönetimi için bazı stratejiler şunlardır (Shore, and. 2019):

- Eğitim: Çalışanlara farklı kültürleri ve farklılıkları anlatan eğitimler vermek, insanların farklılıklara saygı duymasını ve takdir etmesini sağlar.
- İletişim: İletişim becerilerinin geliştirilmesi, insanların birbirlerinin perspektiflerini ve farklılıklarını anlamalarına yardımcı olur.
- Çeşitlilik politikaları: İşe alım ve terfi süreçleri gibi insan kaynakları uygulamalarında çeşitliliği teşvik eden politikaların uygulanması, organizasyonun farklılıkları yönetmesine yardımcı olur.
- Çok kültürlü takımlar: Çok kültürlü takımların oluşturulması, farklı bakış açılarından yararlanmayı sağlar ve yenilikçi fikirlerin ortaya çıkmasına yardımcı olur.
- Ayrımcılık politikaları: Ayrımcılıkla mücadele eden politikaların oluşturulması, çalışanların önyargılarını azaltmaya ve farklılıkları yönetmeye yardımcı olur.
- Liderlik: Liderlerin farklılıklara saygı duyması ve farklılıkları teşvik etmesi, çalışanların da farklılıklara saygı duymasını sağlar.
- Farklılıkların yönetimi, organizasyonların başarısı için önemlidir. Farklılıkları yöneten organizasyonlar, çalışanların mutluluğunu, üretkenliğini ve verimliliğini artırarak, daha başarılı ve sürdürülebilir bir işletme yaratırlar.

1.2. Farklılıkların yönetiminin türleri:

Farklılıkların yönetimi, çeşitli türlerde ve yaklaşımlarda ele alınabilir. İşte farklılıkların yönetiminin bazı temel türleri:

- Demografik Farklılıkların Yönetimi: Bu tür, işgücündeki yaş, cinsiyet, etnik köken, din ve cinsel yönelim gibi demografik özelliklere odaklanır. Demografik farklılıkların yönetimi, işyerinde çeşitli gruplar arasında saygı ve hoşgörüyü teşvik etmeyi amaçlar ve tüm çalışanların eşit muamele görmesini sağlamak için politikalar ve uygulamalar geliştirir (Seyidov, & Hasanov, 2021).

- Kültürel Farklılıkların Yönetimi: Bu tür, çalışanların farklı kültürel, dil ve değer sistemlerine odaklanır. Kültürel farklılıkların yönetimi, işyerinde kültürel zenginliği teşvik etmeyi ve farklı kültürel perspektiflerden öğrenmeyi amaçlar. Bu, çeşitli kültürel eğitim programları, çalışanların kültürel farkındalığını artıran etkinlikler ve işbirliğini teşvik eden takım çalışması projeleri ile sağlanır.

- Engelli Çalışanların Yönetimi: Bu tür, engelli çalışanların işyerine entegrasyonunu ve onların ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaya odaklanır. Engelli çalışanların yönetimi, uygun çalışma düzenlemeleri, erişilebilirlik ve uyum sağlayıcı teknolojilerin kullanılması gibi politikalar ve uygulamalar geliştirir. Bu, engelli çalışanların iş performansını artırır ve diğer çalışanlarla başarılı bir şekilde işbirliği yapmalarına olanak tanır.

- Nesiller Arası Farklılıkların Yönetimi: Bu tür, farklı yaş gruplarından oluşan işgücünün yönetimine odaklanır. Nesiller arası farklılıkların yönetimi, her neslin ihtiyaçlarına ve beklentilerine uyum sağlayan politikalar ve uygulamalar geliştirir. Bu, mentorluk ve tersine mentorluk programları, esnek çalışma saatleri ve yaşam döngüsüne dayalı avantajlar gibi uygulamaları içerebilir.

- Bilgi ve Beceri Farklılıklarının Yönetimi: Bu tür, çalışanların farklı eğitim düzeyleri, deneyimleri, uzmanlık alanları ve beceri setlerine odaklanır. Bilgi ve beceri farklılıklarının yönetimi, işyerinde farklı yeteneklerin ve uzmanlıkların entegrasyonunu ve değerlendirilmesini sağlamayı amaçlar. Bu, çapraz eğitim, beceri geliştirme programları ve bilgi paylaşımını teşvik eden politikalar ve uygulamalar geliştirilerek gerçekleştirilir.

- Çalışma Tarzı Farklılıklarının Yönetimi: Bu tür, çalışanların farklı düşünme biçimleri, problem çözme yaklaşımları ve iş yapma yöntemlerine odaklanır. Çalışma tarzı farklılıklarının yönetimi, işyerinde farklı çalışma tarzlarının bir arada başarılı bir şekilde işlenmesini sağlamayı amaçlar. Bu, çalışma gruplarının çeşitlendirilmesi, farklı düşünce biçimlerine saygı gösteren bir işyeri kültürü yaratılması ve çözüm odaklı bir yaklaşım benimsenmesi ile sağlanır.

- Uzaktan Çalışanların Yönetimi: Bu tür, coğrafi olarak dağılmış ve uzaktan çalış an çalışanların entegrasyonunu ve yönetimini ele alır. Uzaktan çalışanların yönetimi, etkin iletişim, teknoloji kullanımı ve sanal takım çalışması gibi politikalar ve uygulamalar geliştirilerek işyerinde uzaktan çalışanların ihtiyaçlarını karşılamayı ve onların başarılı bir şekilde işbirliği yapmalarını sağlamayı amaçlar.

- Çalışanların Çalışma-yaşam Dengesi Yönetimi: Bu tür, çalışanların iş ve özel yaşamlarındaki dengeyi sağlamaya odaklanır. Çalışma-yaşam dengesi yönetimi, esnek çalışma saatleri, uzaktan çalışma, aile dostu politikalar ve stres yönetimi programları gibi uygulamalar geliştirilerek çalışanların hem işlerinde hem de özel yaşamlarında başarılı olmalarını destekler.

Farklılıkların yönetiminin farklı türleri ve yaklaşımları, işyerinde çeşitli gruplar arasında saygı ve hoşgörüyü teşvik etmeyi, çalışanların ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamayı ve şirketlerin başarı ve verimliliğini artırmayı amaçlar. Şirketler, kendi örgütsel yapısı ve ihtiyaçlarına göre uygun olan farklılıkların yönetimi türlerini benimseyebilir ve uygulayabilir. Önemli olan, işyerinde çeşitliliğin ve farklılıkların değerinin farkında olmak, kapsayıcı bir kültür yaratmak ve çalışanların yeteneklerini en iyi şekilde kullanarak şirketin başarısına katkıda bulunmalarını sağlamaktır (Phillips, & Gully, 2019).

Etnik yapı açısından çalışanların kuruma entegrasyonu, kurumlarda çeşitlilik ve kültürel farklılıkların yönetimi açısından önemli bir konudur. Bu analizde, çalışanların etnik yapılarına göre kuruma entegrasyonu konusu ele alınacak ve bu konuda yapılabilecekler incelenecektir.

2. Etnik Yapı Açısından Çalışanların Kuruma Entegrasyonu: Bir Analiz

Öncelikle, çalışanların etnik yapılarına göre farklılık gösteren kültürel değerlerin ve davranışların farkında olunması gerekmektedir. Kurumlar, çalışanların farklılıklarını kabul ederek, çeşitlilik ve etkin iletişim üzerine odaklanan bir çalışma ortamı yaratmalıdır. Bu sayede, farklı kültürlere sahip çalışanlar arasındaki anlaşmazlıkların ve çatışmaların önüne geçilebilir (Mustafayeva, & Khalilov, 2019). İkinci olarak, kurumların çeşitlilik konusunda açık bir politikası olması önemlidir. Kurumlar, işe alım sürecinde çeşitlilik göz önünde bulundurarak, çalışanların etnik yapılarına uygun işe alım politikaları uygulayabilirler. Ayrıca, çalışanların eğitim ve gelişim süreçlerinde de kültürel farklılıkları göz önünde bulundurarak, eğitimlerin içeriğini buna göre şekillendirebilirler.

Üçüncü olarak, çalışanların etnik yapılarına uygun iletişim stratejileri belirlenmelidir. Kurumlar, çalışanların farklı dillerini ve kültürlerini anlayarak, bu doğrultuda iletişim stratejileri belirleyebilirler. Çalışanlar arasında doğru iletişim kurulması, etkin bir işbirliği ve verimli bir çalışma ortamı yaratılmasını sağlar. Son olarak, kurumların, çalışanların kültürel farklılıklarına saygı göstermesi gerekmektedir. Çalışanların kültürlerine uygun iş ortamı yaratılması, onların kendilerini rahat hissetmelerine ve motivasyonlarının artmasına katkı sağlar. Ayrıca, kurumların kültürel farklılıklara saygı göstermesi, çalışanların bağlılığını artırır ve kurum içi çatışmaların azalmasına yardımcı olur. Bu analizde, etnik yapı açısından çalışanların kuruma entegrasyonu konusu ele alınmıştır. Kurumların, çalışanların etnik yapılarına uygun politikalar uygulaması ve kültürel farklılıklara saygı göstermesi, etkin bir işbirliği ve verimli bir çalışma ortamı yaratılmasını sağlayacaktır.

2.1. Türkiye'deki bazı şirketlerin farklılıkların yönetimi ile ilgili uygulamalarına örnekler:

- Koç Holding: Türkiye'nin en büyük şirketlerinden biri olan Koç Holding, çeşitliliği ve kapsayıcılığı önemseyen bir işveren olarak bilinir. Şirket, kadın istihdamını artırmak, engelli çalışanların entegrasyonunu sağlamak ve etnik çeşitliliği teşvik etmek için çeşitli programlar ve politikalar uygulamaktadır.

- Sabancı Holding: Sabancı Holding, farklılıkların yönetimi ve çeşitlilik konularında öncü bir rol üstlenmektedir. Şirket, eşit fırsatlar ve ayrımcılığa karşı politikaları benimsemekte ve çalışanlar arasında çeşitliliği desteklemek için mentorluk programları, eğitim ve farkındalık etkinlikleri düzenlemektedir. Ayrıca, Sabancı Holding, LGBTI+ çalışanların işyerinde entegrasyonunu ve desteğini sağlamak için girişimlerde bulunmaktadır.

Türk Telekom: Türkiye'nin önde gelen telekomünikasyon şirketi Türk Telekom, farklılıkların yönetimi konusunda ciddi adımlar atmaktadır. Şirket, kadın çalışanlarının sayısını artırmak, engelli çalışanların entegrasyonunu sağlamak ve nesiller arası farklılıkları yönetmek için politikalar ve programlar geliştirmektedir (Topcu, 2018).

Garanti BBVA: Garanti BBVA, çalışanlarının çeşitliliğini ve kapsayıcılığını desteklemeye büyük önem vermektedir. Şirket, kadınların üst düzey yönetim pozisyonlarında temsilini artırmak, engelli çalışanların entegrasyonunu sağlamak ve işyerinde kültürel çeşitliliği teşvik etmek için çeşitli politikalar ve uygulamalar benimsemektedir.

- Unilever Türkiye: Unilever Türkiye, çeşitlilik ve kapsayıcılığa büyük önem veren bir şirkettir. Şirket, kadın ve erkek çalışanlar arasında eşit fırsatlar sağlamak, engelli çalışanların entegrasyonunu desteklemek ve etnik çeşitliliği teşvik etmek için çeşitli politikalar ve programlar geliştirmektedir. Ayrıca, Unilever Türkiye, farklı yaş gruplarından ve deneyim düzeylerinden çalışanların becerilerini ve bilgi birikimlerini paylaşmalarını sağlayan mentorluk ve tersine mentorluk programları düzenlemektedir (Topcu, 2018).

- Vodafone Türkiye: Vodafone Türkiye, farklılıkların yönetimi konusunda önemli adımlar atan bir başka şirkettir. İşyerinde cinsiyet eşitliği, engelli çalışanların entegrasyonu ve farklı yaş gruplarından çalışanların işbirliğini teşvik etmek için politikalar ve uygulamalar geliştirmektedir. Ayrıca, Vodafone Türkiye, çalışanların kültürel farkındalığını artırmak ve hoşgörüyü teşvik etmek için eğitim programları düzenlemektedir.

Bu şirketler, Türkiye'deki iş dünyasında farklılıkların yönetimi ve çeşitlilik konularında öncü rol üstlenmektedir. İşyerinde çeşitlilik ve kapsayıcılığı teşvik etmek, çalışanların etkinliğini ve bağlılığını artırmak, yeni bakış açıları ve fikirler sağlamak ve şirketlerin küresel rekabette daha başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır (Çınar, & Şimşek, 2019). Bu Türk şirketlerinin benimsediği farklılıkların yönetimi yaklaşımları, işgücündeki çeşitliliğin değerini ve potansiyelini ortaya çıkarmak için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Diğer şirketler, bu öncü kuruluşların uygulamalarından öğrenerek kendi işyerlerinde daha kapsayıcı ve çeşitli bir ortam yaratmak için adımlar atabilirler (Yılmaz, & Tuncer, 2017). Türk şirketlerinde farklılıkların yönetimi, işyerindeki çeşitliliği ve entegrasyonu teşvik etmek için kritik bir öneme sahiptir. Bu şirketlerin başarıları ve uygulamaları, başarılı çeşitlilik ve kapsayıcılık yönetiminin değerini göstermekte ve Türkiye'deki iş dünyası için güçlü bir model oluşturmaktadır. Farklılıkların

yönetimi, çalışanların birbirlerinden öğrenmelerini ve gelişmelerini sağlayarak, daha yaratıcı ve yenilikçi çözümlere ulaşılmasına katkıda bulunur. Ayrıca, şirketlerin daha geniş bir müşteri tabanına hitap etmelerine ve iş dünyasında daha rekabetçi olmalarına yardımcı olur (Demir, & Yılmaz, 2018).

2.2. Dünya genelinde, birçok şirket farklılıkların yönetimi ve çeşitlilik konularında önemli adımlar atmaktadır. İşte farklı ülkelerden bazı örnekler:

- Google (ABD): Google, çeşitlilik ve kapsayıcılığı teşvik etmek için önemli çabalar gösteren bir şirket olarak bilinir. Şirket, cinsiyet ve etnik çeşitlilik, engelli çalışanların entegrasyonu gibi konulara odaklanmaktadır. Google, farkındalık eğitimleri, çalışan kaynak grupları ve çeşitli mentorluk programları düzenleyerek bu alanlarda ilerlemeyi sağlar.

- IBM (ABD): IBM, çeşitlilik ve kapsayıcılık konularında dünya çapında öncü bir şirkettir. IBM, cinsiyet, etnik köken, yaş, engellilik ve cinsel yönelim gibi alanlarda çeşitlilik teşvik eden politikalar ve programlar geliştirmektedir. Şirket, çalışanların eşit fırsatlarla istihdam edilmesini ve terfi ettirilmesini sağlamak için çalışmalar yapar. IBM, dünya çapında çeşitli mentorluk programları, eğitimler ve farkındalık etkinlikleri düzenleyerek çalışanlarının farklılıkları anlamalarını ve değer vermelerini sağlar.

Unilever (Hindistan): Unilever, Hindistan'daki işyerinde cinsiyet eşitliği konusunda öncü bir rol üstlenmektedir. Şirket, kadın çalışanların liderlik pozisyonlarına yükselmesini teşvik etmek için politikalar ve programlar geliştirmekte ve kadınların işyerinde eşit fırsatlar elde etmelerini sağlamaktadır. Ayrıca, Unilever, LGBTI+ çalışanların desteğini sağlamak ve işyerinde hoşgörüyü teşvik etmek için çeşitli inisiyatifler yürütmektedir (Jackson, Ruderman, & Burke, (Eds.).2017).

Siemens (Almanya): Siemens, Almanya'da engelli çalışanların işyerine entegrasyonunu teşvik etmek için önemli adımlar atmaktadır. Şirket, engelli çalışanların ihtiyaçlarına uygun çalışma ortamları ve ekipmanları sağlar. Ayrıca, Siemens, engelli çalışanların terfi edebilmesi için eşit fırsatlar sunmakta ve engelli çalışanların kariyerlerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Nestle (İsviçre): Nestle, İsviçre'de kültürel çeşitliliği teşvik etmek için politikalar ve programlar geliştirmekte olan bir şirkettir. Nestle, farklı kültürlerden gelen çalışanları bir araya getirerek, çalışanların farklılıkları anlamalarını ve değer vermelerini sağlamaktadır. Ayrıca, şirket, işyerinde cinsiyet eşitliği ve engelli çalışanların entegrasyonu gibi diğer farklılıkların yönetimi konularında da çalışmalar yürütmektedir.

Procter & Gamble: Procter & Gamble, dünya genelinde faaliyet gösteren bir tüketici ürünleri şirkettir. Şirket, farklılıkların yönetimi konusunda öncü bir yaklaşım benimser ve çalışanlar arasındaki farklılıkları bir değer olarak kabul eder. Procter & Gamble, çeşitliliği teşvik etmek için farkındalık eğitimleri ve çeşitli mentorluk programları düzenler. Starbucks: Starbucks, dünya genelinde faaliyet gösteren bir kahve zinciridir. Şirket, farklılıkların yönetimi konusunda öncü bir yaklaşım benimser ve çalışanlar arasındaki farklılıkları bir değer olarak kabul eder. Starbucks, çeşitliliği teşvik etmek için farkındalık eğitimleri, mentorluk programları ve çeşitli etkinlikler düzenler. Bu örnekler, farklı ülkelerdeki şirketlerin farklılıkların yönetimi konusundaki yaklaşımlarının farklı olduğunu göstermektedir. Bu şirketler, kültürel, cinsiyet, yaş, engellilik ve cinsel yönelim gibi farklılıkların yönetimi konularında çeşitli politikalar ve programlar benimsemiştir (Kossek, Lobel, & Brown, 2018).

3. Azerbaycan şirketlerinde Farklılıkların Yönetimi ile ilgili uygulamalara örnekler

Azerbaycan'daki şirketlerin farklılıkların yönetimi konusunda benimsedikleri yaklaşımlar, ülkedeki kültürel ve etnik çeşitliliğin yansımasıdır. İşte Azerbaycan'da farklılıkların yönetimi konusunda öncü olan bazı şirketler (Azizov, & Karimov, 2018):

Pasha Holding: Pasha Holding, Azerbaycan'da çeşitlilik konusunda öncü bir şirkettir. Şirket, çalışanlarının farklı kültürlerden geldiğini ve her birinin değerli bir perspektife sahip olduğunu kabul eder. Pasha Holding, çalışanları arasında hoşgörü ve işbirliği kültürünü teşvik eder ve farklılıkların gücünü kullanarak daha yaratıcı ve yenilikçi fikirler sağlar.

SOCAR: SOCAR, Azerbaycan'da faaliyet gösteren bir petrol ve doğalgaz şirkettir. Şirket, çalışanlarının farklı etnik ve kültürel arka planlarına saygı duyar ve bu farklılıkları değerli bir perspektif olarak kabul eder. SOCAR, çalışanları arasındaki farklılıkları anlamak ve onlara uygun bir işyeri ortamı

sağlamak için politikalar ve programlar geliştirir.

Azercell: Azercell, Azerbaycan'da faaliyet gösteren bir telekomünikasyon şirkettir. Şirket, çalışanlarının farklılıklarını kabul eder ve onların ihtiyaçlarına uygun bir işyeri ortamı sağlar. Azercell, çalışanlar arasında hoşgörü ve işbirliği kültürünü teşvik etmek için çeşitli programlar ve etkinlikler düzenler.

PwC Azerbaycan: PwC Azerbaycan, Azerbaycan'da faaliyet gösteren bir muhasebe ve danışmanlık şirkettir. Şirket, çalışanlarının farklılıklarını kabul eder ve çeşitliliği teşvik etmek için politikalar ve programlar geliştirir. PwC Azerbaycan, çalışanlar arasında hoşgörü ve işbirliği kültürünü teşvik etmek için çeşitli mentorluk programları ve farkındalık eğitimleri düzenler.

Bakcell: Bakcell, Azerbaycan'ın bir diğer telekomünikasyon şirkettir. Şirket, farklılıkların yönetimi konusunda öncü bir yaklaşım benimser ve çalışanların kültürel farklılıklarını anlamalarına yardımcı olmak için eğitim programları düzenler.

Azersun: Azersun, Azerbaycan'ın önde gelen gıda ve perakende şirkettir. Şirket, farklı etnik kökenlere sahip çalışanlara sahiptir ve farklılıkların yönetimi konusunda öncü bir yaklaşım benimser. Azersun, çalışanlar arasındaki işbirliğini teşvik etmek için farklı kültürel etkinlikler düzenler.

Elginkan Holding Azerbaycan, Azerbaycan'da farklılıkların yönetimi konusunda öncü olan bir başka şirkettir. Şirket, Türkiye kökenli bir şirket olmasına rağmen, Azerbaycan'da faaliyet gösterir ve çeşitli etnik kökenlere sahip çalışanlara sahiptir. Elginkan Holding Azerbaycan, çalışanlar arasında kültürel anlayış ve işbirliği geliştirmek için farklılıkların yönetimi konusunda öncü bir yaklaşım benimser. Şirket, çalışanların kültürel farklılıklarını anlamalarına yardımcı olmak için farkındalık eğitimleri ve kültürel etkinlikler düzenler. Elginkan Holding Azerbaycan, farklı etnik ve kültürel arka planlara sahip çalışanların bir arada çalışabileceği ve başarılı olabileceği bir işyeri ortamı yaratmak için çeşitli politikalar ve programlar geliştirir.

Bu örnekler, Azerbaycan'daki şirketlerin farklılıkların yönetimi konusunda benimsedikleri yaklaşımların kültürel ve etnik çeşitliliğin yansıması olduğunu göstermektedir. Bu şirketler, farklılıkların gücünü kullanarak daha yaratıcı ve yenilikçi çözümlere ulaşmakta, çalışanların bağlılığını artırmakta ve işyerinde daha hoşgörülü ve işbirlikçi bir kültür oluşturmaktadır. Bu yaklaşımlar, işyerindeki çeşitliliği teşvik etmek, çalışanların farklılıkları anlamalarını ve değer vermelerini sağlamak, çalışanların bağlılığını artırmak ve şirketlerin küresel rekabet avantajını elde etmek için önemlidir.

Azerbaycan'daki diğer şirketler de bu örnekleri inceleyerek farklılıkların yönetimi konusunda daha etkili stratejiler geliştirebilirler. Özellikle turizm, enerji ve hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren şirketler, farklı kültürlerden ve etnik gruplardan gelen turist ve müşterilerle çalıştıklarından, farklılıkların yönetimi konusunda daha fazla çaba harcamalıdır. Bu şirketler, çalışanlarının farklılıklarını anlamak ve onlara uygun bir işyeri ortamı sağlamak için politikalar ve programlar geliştirmeli, eşit fırsatlar sunmalı ve çalışanlar arasındaki işbirliğini teşvik etmelidir.

Farklılıkların yönetimi konusu, küresel düzeyde işyerinde çeşitliliğin önemini vurgulamaktadır. İşyerindeki farklılıkların yönetimi konusunda benimsenen yaklaşımlar, çalışanların farklılıkları anlamalarını ve değer vermelerini sağlamakta, işyerindeki bağlılığı artırmakta ve şirketlerin küresel rekabet avantajını elde etmesine yardımcı olmaktadır. Türkiye, Azerbaycan ve diğer ülkelerdeki şirketler, farklılıkların yönetimi konusunda öncü olmak için, çalışanların farklılıklarını anlamak ve onlara uygun bir işyeri ortamı sağlamak için politikalar ve programlar geliştirmeli, eşit fırsatlar sunmalı ve çalışanlar arasındaki işbirliğini teşvik etmelidir (Cox, 2014).

3.1. Farklılıkların yönetimi konusu, iş dünyasında önemli bir konudur ve bu konuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. İşte farklılıkların yönetimi ile ilgili bazı istatistiksel veriler:

ABD'de Fortune 500 şirketlerinin yüzde 98'i, farklılıkların yönetimi konusunda resmi bir politika veya strateji benimsemiştir. (Kaynak: Center for Talent Innovation) Birleşik Krallık'ta, çeşitlilik konusunda farkındalığı artırmak için işverenlerin yüzde 53'ü, farklılıkların yönetimi konusunda eğitim programları sunar. (Kaynak: CIPD) 2019 yılında yapılan bir araştırmaya göre, ABD'deki işyerlerinin yüzde 69'u, farklı etnik kökenlere sahip çalışanlara yönelik olarak çeşitlilik programları sunar. (Kaynak: Pew Research Center) Birleşik Krallık'ta, işyerlerinde cinsiyet eşitliğini teşvik etmek için yapılan çalışmaların sayısı son yıllarda artmıştır. 2018 yılında, İngiltere'deki işyerlerinin yüzde 84'ü, cinsiyet eşitliği konusunda bir strateji veya politika benimsemiştir. (Kaynak: CIPD) Bir araştırmaya göre, işyerinde çeşitliliği teşvik eden şirketlerin performansı daha yüksek olma eğilimindedir. Bu araştırmaya göre, şirketlerin yüzde 85'i, çeşitliliğin işyerinde başarıyı artırdığına inanmaktadır. (Kaynak: Boston Consulting Group) Dünya Ekonomik Forumu'nun 2020 Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu'na göre, dünya genelinde cinsiyet eşitliği konusunda yapılan çalışmaların hızı son yıllarda artmıştır. 153 ülkenin incelendiği raporda, cinsiyet eşitliği açığının kapanması için gerekli adımların atılması halinde, küresel ekonomide 530 milyar dolarlık bir artış sağlanabileceği belirtilmiştir.

Çeşitlilik konusunda yapılan bir araştırmaya göre, etnik çeşitliliği yansıtan işyerlerinde çalışanlar, iş yerinde daha fazla inovasyon, daha yüksek müşteri memnuniyeti ve daha yüksek iş performansı rapor etmektedir. Bu araştırmada, şirketlerin yüzde 87'si, çeşitliliğin iş yerinde inovasyonu artırdığına inanmaktadır. (Kaynak: Harvard Business Review) Çalışanların farklılıklarına saygı gösteren şirketlerin, çalışanlarının memnuniyetini artırdığı ve personel devir hızının düştüğü görülmüştür. 2019 yılında yapılan bir araştırmada, çeşitlilik ve dahil edicilik konusunda başarılı olan şirketlerin, personel devir oranlarının yüzde 22 daha düşük olduğu tespit edilmiştir. (Kaynak: McKinsey & Company) Dünya genelinde çeşitlilik konusunda farkındalık arttıkça, şirketlerin çeşitlilik ve dahil edicilik politikalarına yatırım yaptığı görülmektedir. 2019 yılında, Fortune 500 şirketlerinin yüzde 90'ı, çeşitlilik ve dahil edicilik konusunda bir strateji veya politika benimsemiştir. (Kaynak: Fortune) Bu istatistikler, farklılıkların yönetimi konusunun iş dünyasında giderek daha fazla önem kazandığını ve çeşitliliğin işyerinde performansı artırabileceğini göstermektedir. Ayrıca, çalışanların farklılıklarına saygı gösteren şirketlerin, çalışan memnuniyetini artırdığı ve personel devir hızını düşürdüğü de görülmektedir. Bu veriler, farklılıkların yönetimi konusunun iş dünyasında önemli bir konu olduğunu ve işyerlerinin farklılıkların yönetimi konusunda benimsenen yaklaşımların başarısını artırmak için önemli olduğunu göstermektedir. Aşağıda, farklılıkların yönetimi konusuyula ilgili bir tablo verilmiştir. Bu tablo, farklı etnik kökenlere sahip çalışanların işyerindeki deneyimlerini ve farklılıkların yönetimi konusunda benimsenen yaklaşımların etkisini göstermektedir.

Tablo 1. Farklılıkların Yönetimi

İstatistik
Çalışanların yüzde 64'ü, farklılıkların yönetimi konusunda işverenlerini başarılı buluyor.
Çalışanların yüzde 56'sı, farklılıkların yönetimi konusunda işyerinde eğitim aldı.
Farklı etnik kökenlere sahip çalışanların yüzde 78'i, işyerinde farklılıkların yönetimi konusunda benimsenen yaklaşımların olumlu bir etkisi olduğunu düşünüyor.
Farklı etnik kökenlere sahip çalışanların yüzde 85'i, farklılıkların yönetimi konusunda işverenlerinin yeterli bir strateji benimsediğine inanmıyor.
Farklı etnik kökenlere sahip çalışanların yüzde 72'si, farklılıkların yönetimi konusunda işverenlerin daha fazla çaba göstermesi gerektiğini düşünüyor.

Bu tablo, çalışanların farklılıkların yönetimi konusunda işverenlerini genel olarak başarılı bulduğunu, ancak farklı etnik kökenlere sahip çalışanların yeterli bir strateji benimsenmediği konusunda endişeleri olduğunu göstermektedir. Ayrıca, farklı etnik kökenlere sahip çalışanların çoğunluğunun, işverenlerinin farklılıkların yönetimi konusunda daha fazla çaba göstermesi gerektiğini düşündüğü de görülmektedir. Bu veriler, işverenlerin farklılıkların yönetimi konusunda daha fazla çalışma yapması ve farklı etnik kökenlere sahip çalışanların işyerindeki deneyimlerini iyileştirmek için daha iyi stratejiler benimsemesi gerektiğini göstermektedir.

4. SONUÇ

Sonuç olarak, Farklılıkların yönetimi, günümüz iş dünyasında önemli bir konu haline gelmiştir. Çalışanların farklı etnik kökenlere, cinsiyetlere, yaşlara ve kültürlere sahip olmaları, işyerlerinin çeşitliliği artırmak adına yaptığı çabaların bir sonucudur. Ancak çeşitliliğin yönetimi, sadece çalışanların farklılıklarını kabul etmekle sınırlı değildir. İşverenlerin, bu farklılıkları anlamaları, kabul etmeleri ve yönetmeleri gerekmektedir. Farklılıkların yönetimi konusunda, işverenlerin benimsediği stratejiler ve uygulamalar, işyerindeki çalışanların deneyimlerini doğrudan etkileyebilir. İyi bir farklılıkların yönetimi yaklaşımı, çalışanların işyerinde daha mutlu ve üretken hissetmelerini sağlayabilir. Ayrıca, farklı etnik, kültürel ve cinsiyet kökenlerinden gelen çalışanları bir araya getirmek, işyerinde inovasyonu teşvik edebilir ve işyeri performansını artırabilir. İyi bir farklılıkların yönetimi stratejisi, aynı zamanda işverenin markasına da katkıda bulunabilir. İşverenlerin, çeşitlilik ve dahil edicilik konularında başarılı olduklarını göstermeleri, hem mevcut hem de potansiyel çalışanlar için çekici bir işyeri oluşturabilir. Farklılıkların yönetimi konusuna önem vermek, işverenlerin işyerindeki çalışanların deneyimlerini iyileştirmelerine, inovasyonu teşvik etmelerine ve işyeri performansını artırmalarına yardımcı olabilir. Bu nedenle işverenlerin, farklı etnik kökenlere, cinsiyetlere, kültürlere ve yaşlara sahip çalışanların ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlayarak, farklılıkların yönetimi stratejileri ve uygulamaları benimsemeleri gerekmektedir.

Ayrıca, farklılıkların yönetimi konusuna, yalnızca işyerinde değil, toplumda da önem verilmelidir. Çünkü toplumun çeşitli kesimlerine mensup insanların bir arada yaşaması, kültürel zenginliği artırabilir ve toplumda hoşgörü, saygı ve dayanışma duygularının gelişmesine katkıda bulunabilir. Bu nedenle, farklılıkların yönetimi konusuna, hem işyerinde hem de toplumda önem verilmesi gerekmektedir. İşverenlerin, farklı etnik kökenlere, cinsiyetlere, kültürlere ve yaşlara sahip çalışanları işyerinde dahil edici bir ortamda bir araya getirmek için farklılıkların yönetimi stratejileri ve uygulamaları benimsemeleri, toplumda hoşgörü, saygı ve dayanışma duygularının gelişmesine de katkıda bulunabilir.

KAYNAKLAR

- Azizov, E., & Karimov, M. (2018). Managing diversity in Azerbaijan: A qualitative study of managerial attitudes and practices. *Diversity and Equality in Health and Care*, 15(1), 25-30.
- Cox, T. (2014). *Cultural diversity in organizations: Theory, research and practice*. San Francisco: Berrett-Koehler Publishers.
- Çınar, M., & Şimşek, H. (2019). Çok Kültürlü İşletmelerde Farklılıkların Yönetimi: Türk Kültürüne Özgü Yaklaşımlar. *Journal of Academic Social Science Studies*, 68, 415-428.
- Demir, K., & Yılmaz, A. (2018). Çok Kültürlü İşletmelerde Çalışan Motivasyonu: Türkiye'deki Bir Araştırma. *Journal of Business and Management Research*, 3(3), 149-160
- Jackson, S.E., Ruderman, M.N., & Burke, R.J. (Eds.). (2017). *Diversity in work teams: Research paradigms for a changing workplace*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Kossek, E.E., Lobel, S.A., & Brown, J. (2018). Human resource strategies to manage workforce diversity: Examining "the business case". In J.A. Ozbilgin & A. Tatli (Eds.), *Global diversity management: An evidence-based approach* (pp. 57-86). Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
- Mustafayeva, Z., & Khalilov, Z. (2019). Management of cultural diversity in Azerbaijani organizations: Practices and challenges. *International Journal of Business and Management*, 14(1), 89-102.
- Phillips, K.W., & Gully, S.M. (2019). *Diversity and inclusion in organizations: Evidence-based strategies for creating a culture of belonging for all employees*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Seyidov, E., & Hasanov, A. (2021). The role of diversity management in enhancing organizational performance: Evidence from Azerbaijani companies. *Journal of Management and Marketing Review*, 6(1), 20-29.
- Shore, L.M., Chung-Herrera, B.G., Dean, M.A., Ehrhart, K.H., Jungert, T., Randel, A.E., Singh, G., & Gelfand, M.J. (2019). Diversity in organizations: A review and critique. *Journal of Management*, 45(1), 68-107.
- Thomas, D.A. (2019). *Building a smarter workforce: Leveraging diversity to increase innovation, productivity, and profits*. New York: AMACOM.
- Topcu, I.B. (2018). Çok Kültürlü İşletmelerde Farklılıkların Yönetimi: Türkiye'de Bir Uygulama. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(33), 155-180.
- Van Dijk, H., Van Engen, M.L., & Paauwe, J. (2018). HRM, diversity and inclusion: A state-of-the-art review. *Human Resource Management Review*, 28(3), 367-386.
- Yılmaz, A., & Tuncer, B. (2017). Türk İşletmelerinde Çok Kültürlü Yönetim Yaklaşımları ve Farklı

COMBINATION OF FISCAL RULES AND FISCAL COUNCIL, INSIGHTS FOR WESTERN BALKAN COUNTRIES

Enton Duro

University of Tirana, Albania, Faculty of Economy, Department of Economics
entonduro@feut.edu.al, ORCID: 0009-0008-9984-011X

Flora Merko

University of Durrës “Alexandër Mosiu”, Albania, Faculty of Economy, Department of Economics
floramerko@uamd.edu.al, ORCID: 0000-0002-5135-1818

Mauro Bisceglia

University of Bari “Aldo Moro”, Italy, Department of Economy and Finance
maurogianfranco.bisceglia@uniba.it, ORCID: 0000-0001-7850-5162

Abstract

The debate of fiscal policy austerity versus discretion is still open, although new lessons coming from two global crisis of 2009 and Covid-19. In order to manage macro fiscal sustainability in different countries have been introduced fiscal rules and fiscal councils, however the overall Global public debt to GDP has been increased from 2009, and the medium-term projection of IMF shows highest level of before Covid-19 crisis around the World. Even the presence of fiscal rules, Central governments in different countries have suspended fiscal rules, by following countercyclical fiscal policy during global crisis. Recently there is increased focus on what are the best perspectives on combining fiscal standards, fiscal discipline and fiscal rules. IMF database of fiscal rules and fiscal council implementation around the World provides crucial information on quantitative analyses of their efficiency during the time of implementation. From the medium-term perspective, Western Balkan countries (WBC) must implement EU fiscal rules, as they are under the path of integration, however the actual situation public debt is worse off. Insights of combination of fiscal rules and council should be considered for WBC in order to achieve fiscal sustainability and boost integration path towards EU.

Keywords: Debt to GDP, Fiscal rule, Fiscal council, Fiscal standards, Fiscal discipline

1. The Impact Of Fiscal Rules And Fiscal Councils In Fiscal Performance

Fiscal rules (FR) should help fiscal sustainability for a given country, or economic territory, by gradually reducing debt to GDP ratio and creating budgetary space to finance adequate capital expenditure. They presence reduce deficit bias and respect macro fiscal stability by non-excluding countercyclical policy, despite the prejudice of procyclical position. There are empirical findings of positive impact in fiscal discipline during political election cycle, especially in developing countries. However, FR per se do not guaranty, neither necessary nor sufficient, fiscal discipline without the right political incentives to be fiscally responsible. One way of thinking about fiscal responsibility is quality of institutional independence from bias political behaviour, and the fiscal authorities under the government jurisdictions, are more exposed to this bias.

As an alternative fiscal council (FC) agency could better ensuring fiscal independence by ex-ante analyses and further monitoring fiscal behaviour by ex-post analyses. FC can be defined as: “... permanent agencies, with a statutory or executive mandate to assess publicly and independently from partisan influence government’s fiscal policies...” (Davoodi et al, 2022). In different European Union (EU) countries, FC have the impact on fiscal outcomes, strictly related to the combination of functioning features. Their principal gain is generated from the confidential data access, restricted in situation of FC absence. Fiscal discipline generated from FC presence is quite different compared with unofficial bodies and/or academics criticism, as their extended impact in public policy is dominant. In smaller countries, FC institutionalize the creation of analytical synergies by local expertise, meanwhile, the main message that citizens receive in build-up FC, independently from the economy dimensions, is the good behaviour government commitment. If the mainstream focus of FR is the quantification of fiscal discipline, FC could bring additional gain by the privilege of fiscal standards. Again, without strong political

commitment, neither FR nor FC, can ensure better fiscal performance.

2. PUBLIC DEBT, GROWTH AND INTEREST RATE AROUND THE WORLD

Is known the relation between public debt, growth and interest rate into the Debt Sustainability Analyses (DSA). As growth rises debt to GDP should decline, or interest rate rising causes debt service rising by pushing debt into unsustainability. In terms of debt compositions, mostly, general government debt is shared between domestic and foreign funds of debt financing, by composing better portfolio distribution. This means, that fluctuations in international markets will cause fluctuation in domestic ones, and both rises uncertainly about the debt behavior. On this focus, is better to show what is expeted to happen in the future medium terms of these three indicators.

Considering WEO data (Jan. 2023) debt to GDP¹²² is predicted to slowdown from 40.9% of 2021 to 36.9% for 2022, and is expeted to gonverge to 37.2% until 2027. Howeve, this predicted level of 2027 is higher than 33.4% of before COVID-19 crisis. By our estimations represented in the Figure 1(a), is evident the rising trend in debt from 2001. Further, can be easily noted the sensitivity of debt rising during both crisis. So, during finacial crisis of 2009, growth was -2.5% and debt rises by 4.2%, meanwhile during COVID-19 ciris of 2020 growth slowdown to -4.1% and debt rises by 7.5%. would be intresting to show that in during recession of 2009 and 2020, for 1 point % negative growth debt rises between 1.76 and 1.84 point %. For 2022 debt is expected to achieve 36.8% of GDP and the forcast for medium time horizons shows stable ratio around 37%, higher than ratio of before COVID-19 crisis.

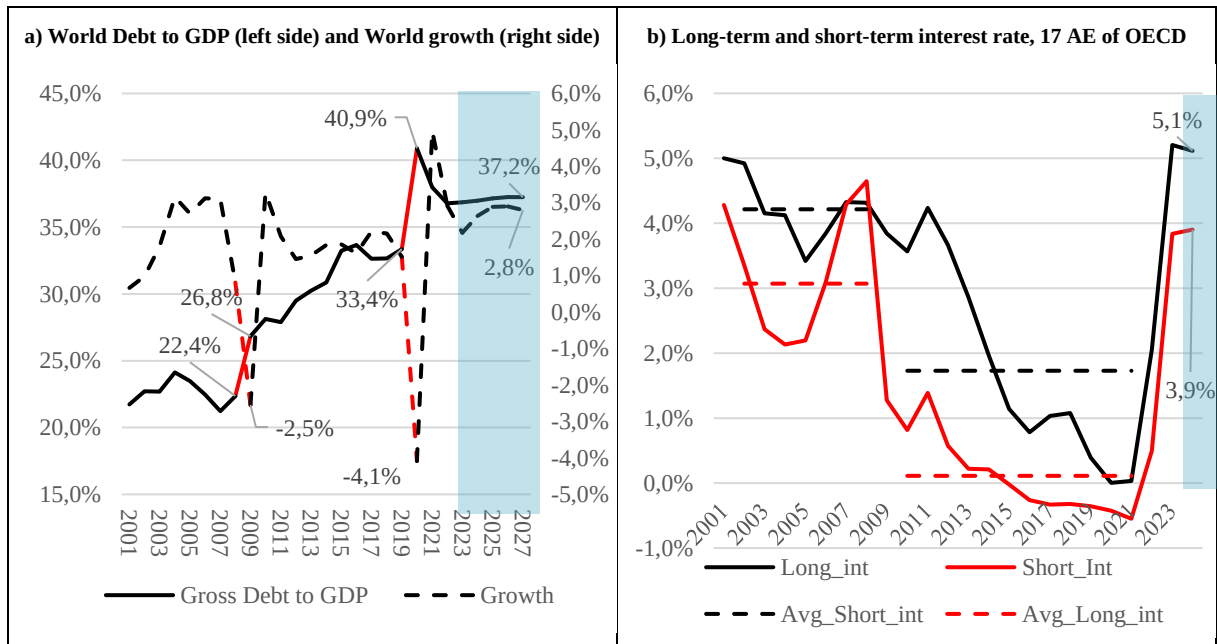

Figure 1. Evolution of debt level, growth and interest rate. Source: WEO, WB, OECD and authors

From the other side, according to OECD (2023) database for 17 advanced economies, both, long term and short term interest rate, have increased during 2022 and the expextations for 2023-2024 shows higher level of both of them, higher than the average level of 2001-2008. For 2023 long term interest rate is expeted at 5.2% and short term interest rate at 3.8% followed by 3.9% for 2024. During inflation presures of 2022 many Central Banks have tight Monetary Policy by risnig interest rate, and the infation situation would bring others presure of further rising interest rate. These figures are represented in Figure 1(b).

¹²²We have calculated World Debt to GDP by calculating General government gross debt value based on General government gross debt ratio to GDP and nominal GDP in \$ US for each country. After having nominal level of Debt and Nominal GDP in \$ USD, we have calculated the ratio of World Debt to GDP for 2001-2027.

Global economic environment during 2023 is still under the pressure of high uncertainty despite few positive signals of lowering inflation during the first part of the year. This means additional pressure on fiscal behaviour and position for many countries, and consequently higher pressure to debt rising. For example, EC (2023), in fiscal policy guidance of 2024 for member countries, mention that the activation of general escape clause of the Stability Growth Pact in 2020, for facilitating countercyclical policies due to Covid-19 crisis, will be deactivated at the end of 2023. Member countries must reconsider fiscal rules of 3% budget deficit and debt ceiling of 60%. For this fiscal behaviour of 2024 needs to reconsider prudential policies.

3.FISCAL RULES IMPLEMENTATION DATA BY NATIONAL GOVERNMENTS

IMF data cover the period 1985-2021. There are 106 countries from 195 of the total World included in the data that have imposing fiscal rules to perform better in fiscal consolidation and sustainability. This means that probably other countries are applying fiscal rules, even not included in IMF data. For example, Kinoni et al. (2019) evidence the presence of fiscal rules in Western Balkan countries (WBC), excluding North Macedonia, meanwhile there is no data information for Albania and Bosnia Herzegovina into IMF data.

Countries included in IMF fiscal rules database cover around 74% of World GDP for 2020. China GDP is not included in the data, and it covers around 16.8% of World GDP. The remaining countries represents less than 10% of total World GDP. This aggregate information shows the positive correlation between increasing implementation of fiscal rules and debt around the world. Further, this situation can be interpreted that, under the pressure of increasing debt national economies are “protecting” their fiscal behaviour by implementing fiscal rules.

Table 1 Countries by group classification and years of FR implementation

Country group	AE	EM	LIC
Nr. of Country	32	43	31
Average years of applying FR	26.1	16.9	17.1

Source: IMF 2023

IMF classification by country group include Advanced economies (AE) represented by 32 countries; Emerging markets (EM) represented by 43 countries; and Low-income countries (LIC) represented by 31 countries. For the period of 37 years, on average terms, AE countries have applied fiscal rules for 26.1 years, Emerging markets for 16.9 years and Low-income countries for 17.1 years. These data are represented in Table 1.

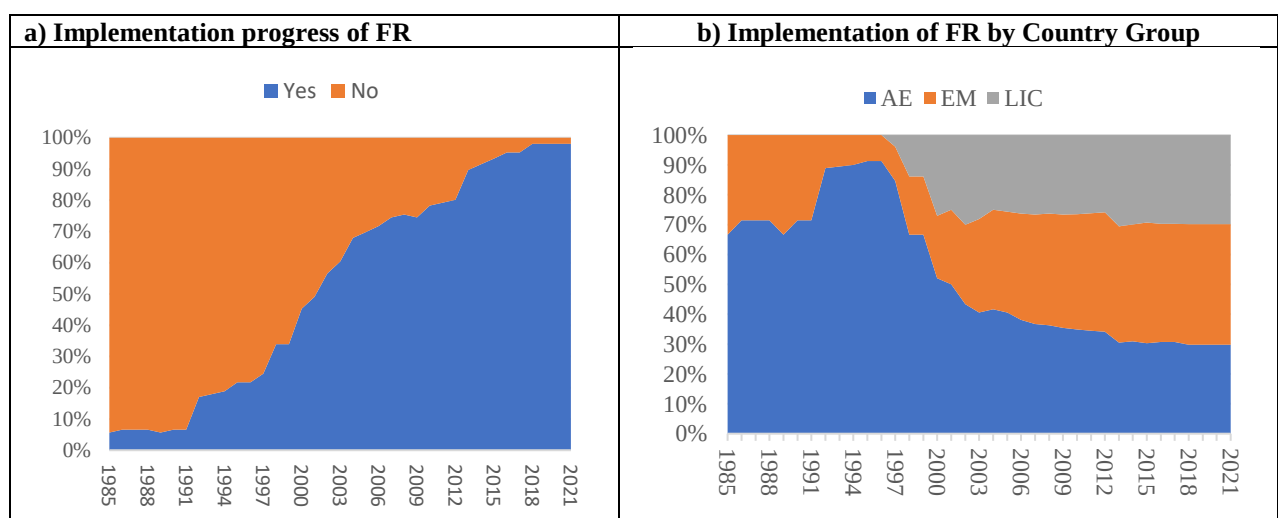

Figure 2. Fiscal rules implementation by country group during 1985-2021. Source: IMF 2023

Another interesting fact is the implementation progress of FR by country group. Countries like Germany, Indonesia, Japan, Malaysia, and Singapore have applied FR for 37 years declared into the data. Countries like Azerbaijan, Bahamas, Cambodia, and Thailand have applied FR only for 4 years of the declared period included into the data. At the initiation of the period there are only 6 countries with active FR, and, at the end of period, there are 104 countries that have applied FR, from this 30% as AE, 40% as EM and the rest of 30% LIC. From 1997 the number of EM and LIC countries has increased.

To understand this trend of progress implementation it is represented Figure 2. In the Figure 2 (a) can be shown how the implementation has evolve to the counties included into the data, and the Figure 2 (b) shown this progress by distinguished groups of countries by their actual stage of development. From 1997 the number of EM and LIC countries, that have implemented FR for controlling fiscal behaviour, has been increased. Neither this fact of increased implementation has not prevented public debt rising, as data analyses represented in Figure 1 shown. This pattern raises the question of how should be addressed in the future fiscal policy behaviour and who should be additional instruments that would smooth higher risks of debt rising.

Combination of types of FR Implementation by central government's shows patterns to be considered. Budget balance rule (BBR) represents the higher number of implementations by countries. During the period of 1985-2021, there are 99 countries that have applied such type of rule. For other types of rules, Debt rule (DR) has been implemented by 86 countries, expenditure rules (ER) by 61 countries and the last, Revenue rule (RR) by only 19 countries. By double combinations, BBR and DR counts 79 combinations as they represent higher sensitivity in terms of macro fiscal sustainability, however, the double combination of ER and BBR by 59 cases, lower than the combination of DR and ER by 48 cases. This information could show that debt can be ruled indirectly by expenditure and budget rules. In terms of triple combinations, DR, BBR and ER are represented by 46 cases and quadruple combination of rules is represented only in 8 cases. Figure 3 shares more detailed information of rules combinations.

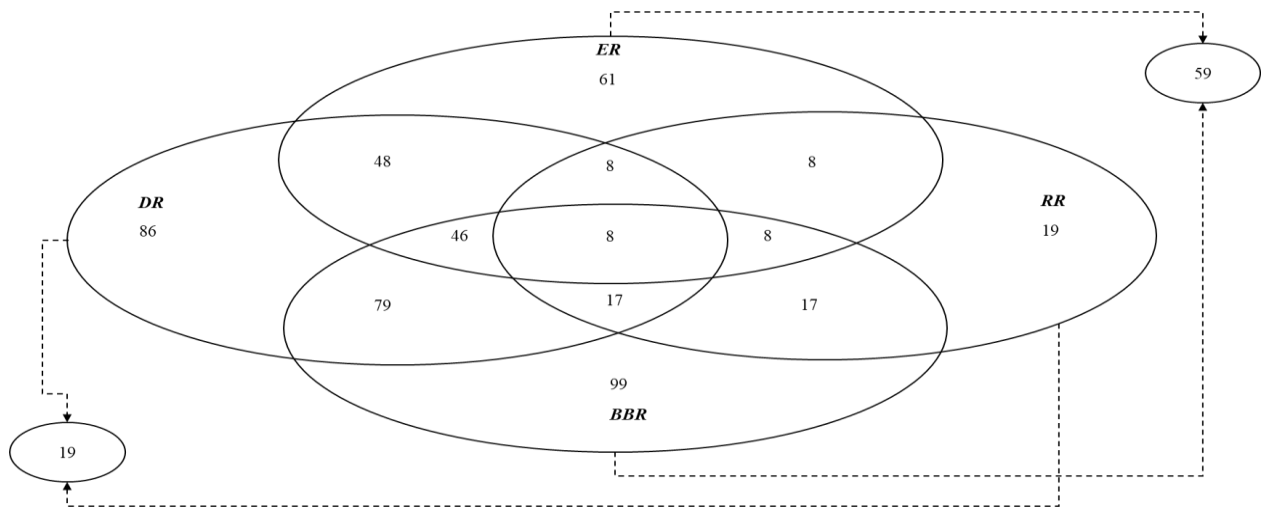

Figure 3. Combination of FR implementation during 1985-2021. Source: IMF, Authors elaboration

By signed Maastricht Treaty in 1992, which entered in force in 1999, EU have established as a set of fiscal rules included into "Stability and Growth Pact" to limit national government deficit up to 3% and public debt levels up to 60% of GDP. From that time, global economy has suffered by two crises, the rules have not been respected. Probably, considering the member countries fiscal behaviour of 2008, and not only, EU have implemented the general escape clause during Covid- 19 crisis, to create a legal instrument for EU members. Fiscal rules have been suspended and fiscal policy has been leaded by countercyclical behaviour during period of Covid-19 crisis. According to Blanchard et al, (2021), breaking EU rules would have been natural as they proved to be too stringent and leading to widespread violations. Follow up this author, it is not the case for the suggestion of fiscal standards rather than fiscal discipline in fiscal reforms proposals for EU. Fiscal standards are considered as a structured path towards sustainability rather than constrains that do not allow the deterioration of macro fiscal situation.

4.FISCAL COUNCIL AGENCIES IMPEMETNATION AND PERFORMACE

The IMF database for 2021 cover 51 active FC in 49 countries. Three countries: Belgium, Netherlands, and Chile, have two parallel agencies that can be denominated as fiscal council because of their statutory or executive mandate. From 49 countries, only three of them: Bahamas, South Africa, and South Korea, do not apply fiscal rules. Countries with active fiscal council are mainly AE by 25 of them and EM by 20 of them. Only 4 of them are represented by LIC group.

The interesting fact is that, by using crosstabulation data comparison, 25 countries or more than 50% of the sample, by conjointly applying FR and RC, have improved/declined the debt level during the time of council implementation, compared with their previously period of non-fiscal council implementation. On this criterion is not included the period of 2020-2021 as they do not represent the normal behavior of debt due to covid 19 crisis effect. This find should be optimistic by judging the impact of FC in debt if compared with increased global trend of debt shown in the figure 1. For 8 of them, the situation is unclear and only 13 of them have deteriorated debt level. Of course, this distinction includes heterogenous countries by the status of development. For example, into the group of deteriorated debt level are found countries Like USA, United Kingdom, and Mexico etc., meanwhile into the group of improved debt level are found countries like Germany, Ireland, Croatia etc.

Table 2 The impact of fiscal council by country group

Fiscal council impact on debt level	Country status of development			Total Country
	AE	EM	LIC	
Improve	16	7	2	25
Deteriorate	6	5	2	13
Unclear	2	6	0	8
No information	1	2	0	3
Total Country	25	20	4	49

Source: author elaboration

FC are not very recent agencies if considering the presence of “Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis” agency since 1945, which covers similar functions as actual ones. However, their increased implementations seem to start after 2011. So, before 2011 there are found only 38% of the total FC covered in the database, and the rest of 62% have been implemented from 2011 and on.

Higher concentration of build-up FC is shown during the period 2012-2015, representing 42% of the total actual agencies in force. All FC undertake positive analyses and 28 of them pursue with normative ones. Their duty covers ex-ante analysis and ex-post analysis, and they have been very active during the pandemic crisis in providing rapid analyses of economic and budgetary impact, monitoring the activation of escape clause in EU countries, costing related instruments of Covid-19 measures, and promoting transparency of emergency procedures. The main issue of such agencies is the political independence and professional resources engaged into the structure. On average terms, their length of contract lasts 7 years and the number of 6 persons as staff engaged into the structure. The human resources composition is in 31.5% of cases by policy experts, 27.5% by academics, and only 3% by politicians. The rest of 39% by civil servants and others. However, the power of personnel selections seems to be equally distributed among the government and the parliament and in few cases by other structures or organizations.

5.DEBT LEVEL AND THE PRESENCE OF FR AND FC IN WBC

Six WBC are developing economies and they are approaching towards EU integration. They Show vulnerability in political stability and ethnic conflicts. By excluding special case of Montenegro and lower sensitivity of Bosnia Herzegovina, all other WBC have increased debt level in 2022, comparing with year 2019 of before crisis. For Montenegro and Kosovo debt level is expected to increase in medium term perspective. North Macedonia data shows that debt level is expected to remain much higher than before crisis, however downturn trend from 2022. For Albania and Serbia debt level is expected to fall in medium term.

Table 3 Gross Debt to GDP in percent for WBC

Country	2019	2022	2025 ^f	2027 ^f
Albania	67.29	70.28	66.79	65.44
Bosnia and Herzegovina	32.53	31.80	27.15	28.41
Montenegro	78.79	74.41	73.22	78.91
North Macedonia	40.45	53.80	52.45	51.65
Serbia	53.64	54.41	45.23	41.40
Kosovo	17.67	21.13	23.80	25.71

Source: IMF 2023

Serbia is the only country in WBC that have the agency of fiscal council and implement fiscal rules in fiscal policy. By considering debt data, in the medium-term debt level is expected to decrease by 13 (pp) during 2022-2027, very impressive performance compared with other countries.

Montenegro, Kosovo, and Serbia are implementing BBR and DR (IMF database 2021), however FR implementation in Serbia is more robust than other mentioned WBC. Albania have mentioned fiscal rules in Organic Budget Law and will expect to reduce debt level by ensuring primary balance during the medium term. However, country is not included in the IMF classification. IMF (2022) mention that: “The dataset does not include the fiscal body in Bosnia and Herzegovina as it includes elected officials exclusively and therefore does not meet the definition of fiscal council for the current purpose. The dataset focuses on the de jure arrangements of the fiscal councils and not to what degree those arrangements have been adhered to in practice.” There is not found information of fiscal rules for North Macedonia.

In the medium-term WBC are very oriented to capital expenditure as they promote growth and increase productivity in the large scale in the economy, however they should consider adequate fiscal space before. Even the downturn in debt level, on average terms, for Albania and Montenegro it will remain higher than 60% by rising risk of higher cost financing. WB (2023) suggest that a normalization path for fiscal policy might be challenging but is necessary. The higher cost of external financing requires fiscal prudence.

6.CONCLUSION

After the experience of covid -19 global crisis the world economy is expected to reflect higher debt and higher interests rate in medium term. These signals should be considered in fiscal policy design forward looking. During the last three decades, to better perform in fiscal policy, fiscal rules implementation has been increased, mainly in EM and LIC countries. BBR represent the main types of rules implemented followed by DR and ER, and only in few cases in ER. By double combinations, BBR and DR represents the higher number of cases, otherwise many countries seem to have substitution effect of this double by the presence of ER and BBR. Despite these improvements in national levels, global public debt has been continuously rising, by non-excluding the negative shock of two global crisis. An increasing instrument of better performance in public finance is represented by building up fiscal council agencies, mostly in AE and EM. However, their presence is not so recent in local level. By comparative data analysis, for more than 50% of cases that applying fiscal council, public debt in terms of GDP have decreased during the presence of such agencies. This conclusion is optimistic as the data shows rising trend of global public debt during the period of observation. Key element of institutional performance of such agencies is the human resource composition by having de-facto political independence, however, seems not so easily as the government has the power of personnel selections in different cases. WBC needs to be proactive in fiscal policy design as they promote EU integration and development. By doing this, they must create more fiscal space. Even the presence of fiscal rules, they must create fiscal standards and building fiscal council could be better off. Serbia could be a good example of how fiscal rules and fiscal council jointly perform better in terms of decreasing debt level.

REFERENCES

- Blanchard Oliver, Leandro Alvaro, Zettelmeyer Jeromin, February 2021, Redesigning Eu fiscal rules: From rules to standards, PIIE Working Paper 21 -1 Available at:
<https://www.piie.com/sites/default/files/documents/wp21-1.pdf> [Access Date: 20.05.23]
- Coletta Giovanni, Graziano Carmen, Infantino Giancarlo, April 2015, do fiscal Council impact fiscal performance? Ministry of Economy and Finance, Department of the Treasury, Working Papers No 1, Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2588436 [Access Date: 03.05.23]
- Davoodi, Hamid, Paul Elger, Alexandra Fotiou, Daniel Garcia-Macia, Andresa Lagerborg, W. Raphael Lam, and Sharanya Pillai (Jan. 2022) Fiscal rules and Fiscal Councils: Recent trends and performance during COVID-19, IMF working paper WP/22/11
- Eklou M. Kodjovi; Joanis Marcelin; 2019, Do fiscal rules cause fiscal discipline over the electoral cycle? IMF Working Paper 19/291
- European Commission, 2023, History of the stability and growth Pact, Available at: https://economy-finance.ec.europa.eu/economic-and-fiscal-governance/stability-and-growth-pact/history-stability-and-growth-pact_en [Access Date: 07.05.23]
- European Commission, March 2023, Communication from the commission to the council: Fiscal policy guidance for 2024, Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1410 [Access Date: 28.04.23]
- Grosman Bernhard, Haber Gottfried, September 2023, Strengthened EU fiscal framework: fiscal discipline versus economic stabilization, SUEF Policy Note, Issue No 97 Available at:
https://www.suerf.org/docx/f_9cd3598a91516950427c605ae29cff68_7469_suerf.pdf [Access Date: 28.04.23]
- Hagemann Robert 2011, How can fiscal council strengthen fiscal performance? OECD Journal: Economic studies, Vol 1 Available at:
<https://www.oecd.org/economy/growth/fiscal%20councils%20fiscal%20performance.pdf> [Access Date: 22.04.23]
- IMF 2023, fiscal Rules dataset Available at: <https://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/map/map.htm> [Access Date: 03.04.23]
- IMF, 2023, Fiscal council database Available at: <https://www.imf.org/en/Data/Fiscal/fiscal-council-dataset> [Access Date: 03.04.23]
- Minassian T. Teresa, 2007, Fiscal rules for subnational governments: Can they promote fiscal discipline? OECD Journal on budgeting, Vol 6 No 3 Available at: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/43469443.pdf> [Access Date: 11.05.23]
- Ministry of Economy and Finance, 2023, Organic Budget Law, Available at: <https://financa.gov.al/ligjet/> [Access Date: 06.05.23]
- Tofan Mihaela, Onofrei Mihaela, Vatamanu A. Florentina, July 2020, fiscal Responsibility legal framework – New paradigm for fiscal discipline in the EU, MDPI, Risk Vol 8 No 79 Available at:
<https://www.mdpi.com/2227-9091/8/3/79> [Access Date: 02.05.23]
- World Bank Group, 2023, Testing Resilience, Western Balkans, Regular Economic Report No. 23 Available at:
<https://documents1.worldbank.org/curated/en/099042023104012719/pdf/P179478085f70601a0aac3035c4560691ca.pdf> [Access Date: 28.04.23]

İLKELERİ EKSENİNDE TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE LİYAKAT OLGUSU VE ÖNEMİ

Ahmet GÜVEN

*Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/Kamu Yönetimi
ahmetguvenn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5073-6345*

Sümeyya DİNÇARSLAN

*Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/ Kamu Yönetimi
sumeyya.dincarslan@gsb.gov.tr, ORCID:0009-0006-7058-3514*

Özet

Günümüz dünyasında, yönetim biçimleri ve devletlerin işleyişi hızla değişmektedir. Bu hızlı değişimle birlikte kamu yönetimindeki geleneksel anlayışın günümüz ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği ortaya çıkmıştır. Bu nedenle yeni bir kamu yönetimi anlayışında etkinlik, verimlilik ve hız, temel dinamikler olarak kabul edilmektedir. Bunların sağlanabilmesi için “insan” tarafından sunulan kamusal hizmetlerde liyakat, yetkinliği ifade etmesi nedeniyle en önemli unsurların başında gelmektedir. Liyakat, yetenek ve tecrübeye dayalı olarak kişilerin işe alınması veya terfi ettirilmesi anlamına gelmektedir. Bir kişinin işe alınması veya terfi ettirilmesinde, sadece siyasi, ailevi veya kişisel faktörlerin rol oynaması yerine, kişinin yeteneklerini ve tecrübeleri esas alınmaktadır. Doğru insanların doğru pozisyonlarda görev alması hizmet kalitesinin artmasında doğrudan etki etmektedir. Liyakat, kamu yönetiminde bir yapılanmanın, sistemin ve etkinliğin temel değerini ifade etmektedir; hem hizmetlerin sunumunda hem de hizmetleri sunan kişiler açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Türkiye de dahil olmak üzere, dünya genelinde hükümetler, liyakati teşvik etmek ve korumak için çeşitli yasalar ve kurallar oluşturmuşlardır. Mevcut çalışmada liyakatin kavramsal açıklaması yapılmış, Türk kamu yönetiminde personel rejimine dair genel bir perspektif sunulmuş, Türkiye’deki temelleri aktarılmış ve ilkeleri bağlamında neden önemli olduğu değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlke, Kamu Yönetimi, Liyakat, Nitelik, Önem.

THE FACT OF MERIT IN TURKISH PUBLIC ADMINISTRATION AND ITS IMPORTANCE ON THE AXIS OF ITS PRINCIPLES

Abstract

In today's World, the forms of government and the functioning of states are changing rapidly. With this rapid change, It has emerged that the traditional understanding of public administration cannot meet today's needs. Therefore, effectiveness, efficiency and speed are recognized as the fundamental dynamics in a new public administration approach. In order to achieve these, merit is one of the most important elements in public services provided by "human beings" as it expresses competence. Merit refers to hiring or promoting people based on ability and experience. Hiring or promoting a person is based on their abilities and experience, rather than just political, family or personal factors. Having the right people in the right positions has a direct impact on increasing the service quality. Merit expresses the basic value of a structure, system and efficiency in public administration; it has a very important place both in the provision of services and in terms of the people who provide services. Governments around the World, including in Turkey, have established various laws and rules to promote and protect merit. In the current study, the conceptual explanation of merit has been made, a general perspective on the personnel regime in Turkish public administration has been presented, its foundations in Turkey have been explained and why it is important in the context of its principles has been evaluated.

Keywords: Principle, Public Administration, Merit, Quality, Importance.

GİRİŞ

Kamu personel yönetiminin etkin işletilmesinde sistemin kılavuzları olarak kabul edilen ilkeler, sistemin hedef ve amaçlarına ulaşmasında yol haritaları olmaktadır. Modern yönetim yaklaşımlarıyla gündeme gelen iyi kamu hizmeti sunumu anlayışı nedeniyle liyakat olguda kamu personel sistemlerinde giderek

daha fazla önem kazanan konular arasında yer aldığı görülmektedir. Kamusal hizmetlerin etkin sunumu ihtiyacı nedeniyle, bir devletin hizmet alanı büyüsün veya küçülsün, uzman çalışanlara olan talep hiçbir zaman azalmamıştır. İnsan kaynağını oluşturan kamu çalışanlarının seçiminde ve terfisin de kullanılan önemli bir araç olan liyakat sisteminin, kamu personel rejimlerinin doğasını etkileyeceği açıktır. Buna göre liyakat sistemi, kamu görevlerine kabul, terfi, işten çıkarma, yer değiştirme ve son verme gibi pozisyonlar için adayların niteliklerine göre tercih edildiği bir sistem olarak kamu personel yönetiminde kullanılan/kullanılması gereken önemli bir aracı ifade etmektedir.

Kamu personel yönetiminde liyakat ilkesinin uygulanması, kamu çalışanlarına karşı ayrımcılığı yasaklayan yasal bir kalkan görevi görürken, aynı zamanda yetki verilen kurum veya birime de bir dizi görevler yüklemektedir. Dolayısıyla, liyakat ilkesinin personel sisteminde aşağıdan yukarıya doğru net bir şekilde uygulanması, kamu sektöründe gönüllülere karşı önyargıların ortadan kaldırılmasını ve sorumluluk pozisyonlarında bulunanların siyasi, idari ve diğer kısıtlamalardan kurtulmasını gerektirmektedir. Ayrıca, idari yapıların kamu hizmetlerinin profesyonel bir şekilde sunulmasını ve kaynakların etkin ve ekonomik bir şekilde kullanılmasını sağlamaları için en faydalı araçlardan biridir. Türkiye, demokratik bir hukuk devleti olarak, yönetimde adaleti ve eşitliği sağlamak amacıyla anayasa ve kanunlar aracılığıyla kamu personel yönetiminin etkin işletilmesinde bir dizi temel değeri benimsemektedir. Örneğin, Anayasa'nın 10. Maddesi, herkesin kanun önünde eşit olduğunu ve ayrımcılık yapılamayacağını belirtmektedir. Bu prensip, liyakatin korunması açısından son derece önemli olmakla beraber demokratik bir yapının temel unsurlarındandır. Anayasal bir değer olan liyakat unsurunun kamu personel yönetiminde işletilmesi beraberinde pek çok yararı ortaya çıkaracaktır.

Liyakate dayalı bir yönetim anlayışının benimsenmesi hem ülke içinde yönetsel memnuniyeti sağlarken hem de ülke dışında dünya açısından ilişkilerimizin şekillenmesinde önemli bir gösterge görevi görmektedir. Başta Avrupa Birliği katılım sürecinde, Türkiye'nin kamu yönetimi ve adalet sistemindeki liyakat konularına önem vermesi gerektiği vurgusunun yer alması, Liyakatin Türkiye'nin uluslararası düzeyde saygınlığını artırmak ve yolsuzlukla mücadele etmek için de kullanması gereken önemli bir araç olduğunu bizlere göstermektedir.

1. LİYAKAT KAVRAMI

Liyakat, bir sistemi ifade eden “yapı” olarak tanımlanabilir ve kamu yönetiminde en temel ilkelerden biridir. "Meritokrasi" liyakat ilkesi için kullanılan bir başka terimdir. Latince "mereo" ve "krotos" kelimeleri meritokrasi teriminin kökenidir. Mereo tipik olarak bir şey kazanmayı ifade etmektedir; krotos ise yönetme kapasitesine sahip güç olarak açıklanmaktadır. Mereo, liyakat ile eşanlamlı olan İngilizce merit kelimesinin kaynağıdır. Batı dillerinde, daha fazla zekâya, çalışkanlığa ve diğer niteliklere sahip olanların devletin en üst kademelerinde yetkili pozisyonlarda görev yaptığını belirtmektedir. Esasen, nitelikli, zeki, çalışkanlık ve diğer niteliklere sahip bireylerin devletin en üst kademelerine yükseltilmesini içermektedir (Yıldız, 2016: 142). “Eleme” sistemi, liyakat kavramının bir başka adıdır. Yaygın söylemde, liyakat ve layık kelimeleri düzenli olarak kullanılmaktadır. Liyakat hak etmek, nitelikli olmak veya uygun olmak şeklinde özetlenebilir. Diğer taraftan; layık kelimesi, özellikleri, özü, eylemleri ve davranışları ile bir şeye hak kazanmış olan; birisine uygun olan kişi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda 18, 19 ve 20. yüzyılların Anglo-Avrupa medeniyeti, liyakat ilkelerinin kavramsal çerçevesi için tarihsel ve felsefi bir temel oluşturmuştur. Meritokrasi fikri, belirli bir anlamda liyakat ilkelerinin merkezinde yer almıştır. Sosyal hareketlilik ve rekabet tarafından koşullandırılan eşit şanslar, sosyal teorinin faydacı kavramına dayanan meritokrasinin ana motive edici değerleri olarak benimsenmiştir (Bell ve Li 2013: 412). Liyakat sistemi kapsamında bir görev için seçilen kişi yeterli eğitime, yeterli iş deneyimine veya her ikisine birden sahip olmalıdır. Bu yöntemde sadece ilgili görev için gerekli olan nitelikler yeterli görülmektedir.

Tarih boyunca siyaset ve felsefe alanında birçok düşünür, liyakatin önemi üzerinde durmuştur. Milattan önce yaşayan Çinli filozof Konfüçyüs; İyi insanları terfi ettirir ve zayıfları da eğitirsen halk çok çalışır (Bojun, 2021:9). Antik Yunan filozofu Aristoteles, meşru ve iyi bir yönetim şeklinin kaynağında liyakat amacında erdem vardır (Arslan 2007:292). Aristoteles yöneticilerin işe alımda ve atamalarda liyakati dikkate almaları gerekliliğini savunmuştur. 14. Yüzyılda yaşayan Arap tarihçi ve filozof İbn-i Haldun, devlet yönetiminde işe en uygun olan kişilerin atanması, devletin refahı ve güvenliği için yönetimde

liyakatin önemini vurgulamıştır. 20. Yüzyılın ünlü sosyoloğu Max Weber bürokrasi içinde atanma ve yükselme; eğitim, uzmanlık ve idari ehliyet gibi profesyonel kriterlere dayandırmıştır (Heywood, 2010:453). Bu örneklerden de görüleceği gibi, liyakatin önemi tarihin farklı dönemlerinde ve farklı coğrafyalarda sık sık dile getirilmiştir.

Tarih boyunca liyakat olgusuna duyulan ihtiyaç, özellikle kamu yönetiminde hat safhalara ulaşmıştır. Liyakat, kamu yönetimi alanında iki farklı uygulama ve anlam üzerinden yorumlanmaya çalışılmıştır. Bunlardan ilki, “İş” için ideal aday, en temel anlamıyla liyakat esas alınarak seçilir. İkinci anlamıyla ise bir sistemi, personel sistemini ifade etmek için kavramın kullanıldığı görülmektedir. Liyakat, en geniş tanımıyla, kamu görevine giriş ve yükselmenin işe uygunluk ve başarı, adil ücret ve çalışma koşullarının uygulanması, kamu hizmetinin etkinliği ve sürekliliği ölçütlerine dayandırıldığı bir personel sistemini açıklamak üzere kullanılmaktadır (Şen, 1995: 77-78).

Liyakat sistemleri, genel anlamda, işe yarar bir personel sistemi oluşturmak için tasarlanmış bir dizi prosedürü ifade etmektedir (Öztürk, 2002: 129). Liyakat yasal ve anayasal bir değer olduğundan, kamu hizmetine kabul için liyakat dışında başka faktörlerin aranması yasalara aykırıdır. Kamu görevlilerinin yasaları çiğnemesi huzuru bozabilecek bir durumdur. Liyakat ilkesinin uygulanması ise karmaşık bir senaryodur. Liyakat ilkesinin zıttı olan “kayırmacılık” ve “siyasi patronaj sistemi” gibi ilkelere dayalı bir yönetim anlayışı hem demokrasiyi tahrip edecek hem de hükümetlerin meşruiyetini aşındıracaktır, dolayısı ile seçmenlerin hükümete olan güvenini azaltacaktır (Öztürk, 2002: 131). Bu durum hem kamu yönetimi sistemine hem de o ülkede hizmet almaya çalışan vatandaşa yönelik olumsuz bir durum ortaya çıkaracaktır.

1.1. Türkiye’de Modernleşme Bağlamında Liyakat

Kamu personel yönetiminin modernleşme süreci Osmanlı devletinin son dönemlerinden itibaren, özellikle de Cumhuriyetin ilanından sonra çok hızlı bir gelişim göstermiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra yeni bir kamu personel yönetim sistemi benimsenmiştir. Ayrıca, savaşın ardından nitelikli insan gücünde önemli bir azalma yaşanmıştır. Bu durumda beraberinde devlet kadrolarında kalifiye eleman sıkıntısı yaşanmasına neden olmuştur. Artan ihtiyaçlar karşısında Türkiye Cumhuriyeti Devleti ihtiyaçları karşılamak amacıyla birbiri ardınca pek çok reformlara imza atmıştır. Bu önemli ihtiyacı karşılamak için Devlet Memurları Kanunu, Emeklilik Kanunu, Maaş Kanunu, Teşkilat Kanunu, Tüzükler ve yönetmelikler gibi kanunlar çıkarılmıştır. Bu düzenlemeler sayesinde liyakat ilkesinin evrimsel yolu çizilmiştir (Adal, 1968: 117).

Kamu personel rejiminin modernleşmesinde geçmişten gelen gelenek topyekûn reddedilmemiştir. Osmanlı kamu personel sistemindeki bazı kadrolar Cumhuriyet’in ilanından sonra da sınırlı bir şekilde varlığını sürdürmüştür (Gökdeniz vd., 2017: 200). Osmanlı İmparatorluğu’nda liyakat kavramı uzunca bir süre etkinliğini koruyabilmiş olsa da kamu sektöründeki yolsuzluklar zamanla liyakatin uygulanmasında sorunlar yaratmış ve kayırmacı uygulamalar yaygınlaşmıştır. Dolayısıyla Osmanlı İmparatorluğu’ndan devralınan personel sistemi içinde zaman zaman liyakatin göz ardı edildiği ve kayırmacı davranışların kurumsallaştığı olumsuz örneklerinde tam anlamıyla ortadan kalktığını söylemek güçtür. Sonuç olarak, kamu personel yönetiminde artan liyakat ihtiyacı yasal açı kadar toplumsal açıdan da toplum içinde destek bulması gereken bir konu haline gelerek evrimini sürdürmüştür. Yeni kurulan devletin demokratik yollarla meydana getirmeye çalıştığı meclis ve devamında oraya çıkan seçimler liyakat ilkesinin Türkiye’nin kamu yönetimi tarafından kabul edilme düzeyini göstermesi ya da ilerleyen yıllarda liyakat potansiyelini ortaya koyması açısından önemli göstergeler olmuştur (Yıldız, 2016: 156).

Yeni kurulan devlet idaresi içinde özellikle kamu personel yönetimi açısından tabloya bakıldığında Cumhuriyet’in ilanından itibaren devlet kadrolarında hem Bab-ı Ali hem de milliyetçi genç bürokratların görev almaya çalıştıkları görülmektedir. Bu süreçte Reform hareketlerinde milliyetçi bürokratların karşısında yer almaya çalışan Bab-ı Ali bürokratlarıyla mücadele etme durumunda kaldıkları görülmektedir. Dolayısıyla kamu personel rejiminin inşası içim bir tasfiye gerekli görülmüş ve Batılılaşma çabasını yürütmek için birtakım adımlar atılmış, yeni nesil bürokratlar yetiştirmek için eğitime ayrıca önem verilmiştir. Sevil’e (1999: 118-123) göre, Türkiye’nin kurumlarını ancak orta sınıf

bir bürokrasi geliştirebilir ve sürdürebilirdi. Güçlü bürokratik yapılar ve geleneklerin yanı sıra, Cumhuriyet yönetimi memurlara özgü bir zihniyete de sahipti; bu zihniyet ise kendi becerilerini geliştirme arzusunu ifade etmektedir. Cumhuriyetin kurucuları, Tanzimat'ın ilanıyla başlayan batılılaşma ve bürokratik sistemdeki dönüşümü yeterli görmemişlerdir.

Bu durumda Atatürk'ün temel hedefi toplumu modernleştirmek olmuştur. Cumhuriyet döneminin iki temel hedefi söz konusudur. Kamu bürokrasisini verimli hale getirmek, ekonomiyi geliştirmenin ilk adımıdır. Eryılmaz'a göre (2002: 137), ikinci adım reformlar yapmak ve bunların uygulanmasını sağlamaktır. Atama ve terfilerde adam kayırmacılığın yapıldığı ve uygun olmayan yöneticilerin işe alındığı Türk kamu personel sistemi, Cumhuriyet döneminden bu yana ülkenin en büyük sorunu olarak görülmektedir. Niteliksiz yöneticilerin bu davranışı sürdürmesi, kamu personel sistemini boş bırakmakta ve insanların liyakat algılarına zarar vermektedir (Ak ve Sezer, 2018: 743).

Türkiye'de 1924 Anayasasında "Siyasi hakları olan her Türkün yeterliğine ve hak edişine göre, devlet Memuru olmak hakkıdır" (Mihçioğlu, 1958:109), hükmü ile Türk vatandaşlarının eşitlik ilkesine dayanarak, devlet memurluğuna başvururken ayrımcılığa maruz kalmadan, yetenek ve becerilerine göre değerlendirilmesini sağlamayı hedeflemiş, liyakat prensibi önemle vurgulanmıştır. Türkiye'de 1961 veya 1982 Anayasalarında kullanılmıştır. "Hizmete alınmada, görevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayırım gözetilemez" şeklinde bir ifade 1961 Anayasası'nda yer almıştır. Öte yandan, 1982 Anayasası ödev sözcüğü yerine görev sözcüğünü kullanmıştır. Ancak anayasalarımızda "görevin gerektirdiği nitelikler" tanımlanmamıştır. Hem 1961 Anayasası hem de 1982 Anayasası döneminde verdiği kararlarda "görevin gerektirdiği nitelikleri" açıklayan Anayasa Mahkemesi'ne göre, hizmete alınmada başka hiçbir şart aranmayacak, adaylar hakkında karar verilirken sadece görevin gerektirdiği niteliklere uygunluk göz önünde bulundurulacaktır. Anayasa Mahkemesi, yükümlülükler ile bu yükümlülüklerin gerektirdiği nitelikler arasında ayırım yapmanın mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Anayasa Mahkemesi, kamu görevlilerinin seçiminde görev ve nitelikler arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koyarak, adaylar arasında ayırım yapmak için yalnızca görev ve niteliklerin kullanılması gerektiğini vurgulamıştır (Sağlam, 2005: 11; Anayasa Mahkemesi Kararlar, 1979: 299).

2. TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE PERSONEL REJİMİ

Türk kamu yönetiminin, tarihsel süreç içerisinde personel rejimi açısından nitelikli kazanımlar elde ettiği görülmektedir. Kamu sektöründe istihdam edilen personelin nitelikleri, işe alım süreci ve kariyer basamaklarında ilerlemesi belirli kurallar ve yönetmeliklerle düzenlenmeye çalışılmıştır. Türkiye'de kamu sektöründe istihdam edilen personelin istihdam süreci, genellikle merkezi ve yerel düzeydeki kamu kurumları tarafından yürütülen bir dizi sınav ve mülakatlarla belirlenmektedir. Bu sınavlar, adayların genel yeteneklerini, mesleki bilgilerini ve becerilerini ölçmek amacıyla yapılmaktadır. Başarılı olan adaylar, atanacakları pozisyonlara göre belirlenen kriterlere göre atama işlemlerine tabi tutulurlar (Akçay, 2018). Merkezi idare tarafından OSYM başta olmak üzere bakanlıklar ve kamu kurum ve kuruluşları tarafından gerçekleştirilen sıralama ve eleme sınavları ile başlayan süreç sonucunda ihtiyaca göre kamu çalışanları kadrolara yerleştirilerek kamuda istihdam edilmeye çalışılmaktadır.

Kamu personeli, atama sonrasında yine ihtiyaç ve mevzuat hükümlerine göre kurumlar arası ve şehirler arası yer değiştirme mekanizmalarından faydalanabilmektedir. Bu mekanizmalar, personelin ihtiyacı, performansına ve hizmet süresine dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Yer değiştirme işlemleri, personelin kariyer ilerlemesini sağlamak ve daha fazla deneyim kazanmasını teşvik etmek amacıyla da yapılmaktadır (Yıldırım ve Gürsoy, 2017). Kurum içinde ya da farklı kurumlarda terfi sonucu yükselen kamu çalışanları için gerekli düzenlemler mevzuata uygun olarak ilgili kurumlar tarafından yürütülmektedir. Kamu çalışanlarının çalışma hayatları boyunca kariyerlerini yakından ilgilendiren kurumsal ve kişisel başarı durumları beraberinde performans adı verilen kavramı ortaya çıkarmaktadır. Performans değerlendirmesi de bu açıdan Türk kamu yönetiminde personel rejimi açısından önemli bir unsur oluşturmaktadır. Kamu çalışanlarının performansları, belirli dönemlerde gerçekleştirilen değerlendirme süreçleriyle ölçülmektedir. Performans değerlendirmesi sonuçları, terfi, ödül ve cezalandırma gibi farklı uygulamaların temelini oluşturmaktadır (Demir ve Yılmaz, 2020). Performansa dayalı bir şekilde gerçekleştirilen çalışma yaşamı hem kamu çalışanlarının başarısını hem de kurumsal başarıyı etkileyerek, örgütün amaç ve hedeflerine ulaşmasında önemli katkılar sunmaktadır.

Çağın gereklerine uygun bir şekilde Türk kamu yönetiminde personel rejimi, sürekli bir şekilde gelişim göstermektedir. Son yıllarda yapılan reform girişimleri ile kamu personel sistemi modernize edilmeye çalışılmaktadır. Bu reformlar, personel seçiminde objektiflik, şeffaflık ve liyakat esaslarının daha da ön plana çıkarılmasını hedeflemektedir. Bununla birlikte, bazı zorluklar ve engeller de reform sürecini etkilemektedir (Özden ve Sarı, 2019). Özellikle 15 Temmuz süreci sonrasında yaşanan gelişmeler kamu personel istihdamında liyakat ile sadakat kavramları arasında bir tercih yapılması sorunsalını gündeme getirmiştir. Devlet idaresini meşru hükümeti yıkmayı hedefleyen hukuksuz yollarla kamu kurumlarına yerleştirilmiş, devlet hiyerarşisi içinde paralel bir şekilde yapılanmış birçok kamu çalışanının bu amaçla yapmaya çalıştıkları saldırıların önüne geçilmesi amacıyla birçok kamu kurumunda incelemeler yapılmış, birçok kamu çalışanı ihraç edilmiş, birçoğu tutuklanmıştır. Bu süreç neticesinde belirli bir dönem boyunca yeni kamu çalışanı alımında aşırı titizlikle davranılmaya çalışılmış ve karşımıza liyakat–sadakat sorunsalını çıkarmıştır. Kamu çalışanlarının devlete sadık olmaları gerekli bir koşuldur. Ancak sadakat kavramının liyakat kavramının önüne geçmesi beraberinde daha ciddi sorunları doğuracağı da kesindir. Sadakat ölçemeye yönelik mülakatlar, referans istemeler vb. uygulamaların liyakati zedelediği de açıktır.

Modern bir kamu personel yönetiminin varlığı için evrensel değerlere uygun bir personel rejimine ihtiyaç vardır. Yeni kamu yönetimi anlayışı ilkeleri arasında sayabileceğimiz, hukukun egemen olduğu, şeffaflık ve hesap verebilirliğin söz konusu olduğu, toplumsal ihtiyaçlara duyarlı, bir yönetim anlayışına dayalı bir kamu personel yönetimi için, kamu sektöründe istihdam edilen personelin nitelikleri, işe alım süreci, performans değerlendirmesi ve kariyer ilerlemesi gibi konular, ancak, reform girişimleri ve daha iyi uygulamaların hayata geçirilmesi ile istenilen seviyelere çıkabilecektir. Bu düzenlemelerinde başını liyakat ilkesi çekmektedir.

3. LİYAKATİN ÖNEMİ BAĞLAMINDA BARINDIRDIĞI İLKELER

Türk kamu personel yönetiminin özünü liyakat ilkesi oluşturmaktadır. Özellikle ülkemiz açısından bakıldığında, liyakatin ne kadar önemli olduğu ve uygulanması gerekliliği; gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak her vatandaşın hayatında etkisi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla Türk kamu personel rejimi açısından liyakat ilkesinin teorik olarak incelenmesi, içinde barındırdığı ilkelerin anlaşılması, Türkiye gibi üniter sistemi benimsemiş, devlet ve millet bütünlüğünün oldukça fazla olduğu ülkeler için vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Kamu çalışanlarının istihdam edilmesinden, kamu çalışanlarının sundukları hizmetlere kadar personel rejimini yakından ilgilendiren liyakat olgusu kamusal hedef ve amaçların etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda liyakat ilkesinin unsurlarını oluşturan faktörleri kısaca aşağıdaki gibi ele almak mümkündür;

3.1. Kamusal Yarar

Kamu yararı tek tek tüm vatandaşların bireysel çıkarlarının dışında kalan herkesi ilgilendiren ortak yararını ifade eden kapsamlı bir kavramdır. Bu kavram kapsamında ortaya çıkan kamusal yararın tüm vatandaşları farklı düzeyde etkilediği görülmektedir. kimi vatandaşlar kamusal yarardan az fayda sağlarken; kimileri ortalamanın çok üzerinde fayda sağlamaktadırlar. Ama kamu yararı kavramının ortak noktası tüm vatandaşların ortak çıkarlarına hizmet eden bir yarar anlayışının benimsenmesidir.

Kamu yararının korunması devletin öncelikli hedeflerinden biridir. Kamu hizmetlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde sunulması için atılacak her adımın kamunun yararına olacağı kabul edilmektedir. Her zaman kamu yararına hareket etmek kamu kurum ve kuruluşlarının hedefi olmalıdır. İdareler, sorumluluk alanlarına giren konularda kamu yararını göz önünde bulundurmak ve buna göre hareket etmek zorundadır. Kamu hizmetlerine ilişkin yasal düzenlemelere bakılırken genel kamu yararı üstün tutulmaya çalışılır (Özdemir, 2008: 180). Türk kamu personel yönetimi de kamu yararı ilkesi çerçevesinde faaliyet sunmak durumundadır. Bu kapsamda kamuda çalışacak insanların istihdamında kamu yararı ilkesi göz ardı edilmemelidir. İdari açıdan kamu çalışanlarının istihdamı kadar siyasi açıdan, demokratik yönetimler için görevlerini en iyi şekilde yerine getirebilecek niteliklere sahip kişilerin işe alınması ve elde tutulması konusunda kamu yararının gözetilmesi çok önemlidir (Kalkandelen, 1972: 119). Personel sistemine liyakati dahil etmek için daha önce belirtilen ilkelere ek olarak tüm kamu görevlileri kamu yararı konusunda bilinçlendirilmelidir. Kamu görevlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde yerine getirilmesi için tüm eylemlerin kamu yararı gözetilerek yapılacağı anlaşılmaktadır. Kamu

yararı her zaman kamu kurum ve kuruluşlarının temeli olmalı ve gözetilmelidir (Şeker, 2019: 43). Liyakat ilkesi kamu yararından güç alan bir ilkedir.

3.2. Güvence

Kamu personel yönetiminde kamu çalışanlarının özlük haklarını ele alan düzenlemeler içinde liyakat olgusunu güçlendiren bir diğer unsur güvence olgusudur. Kamu çalışanlarının işe başlamalarıyla başlayan süreçte görevlerini etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri çalıştıkları süre boyunca güvence altında görev yapmalarına bağlıdır. Şeker'e (2019: 48) göre hizmet güvencesi, bir çalışanın hem görevini hem de bu göreve bağlı haklarını, bu yükümlülükte belirlenen normlara uyduğu ve iyi performans gösterdiği süreçte kaybetmemesi anlamına gelmektedir. Hizmet güvencesi, kamu çalışanına tanınan bir ayrıcalık olarak görülmemelidir. Kamu çıkarını korumak ve kamu hizmetlerinin doğru bir şekilde sunulmasını sağlamak için kullanılabileceği düşünülmelidir (Güler, 2013: 153). Kamusal güvence kamu çalışanlarının hukukun kapsamı içinde kurallara uyulduğu süreçte hiçbir merci ve makam tarafından zor bir durum altına sokulmamalarını ifade etmektedir. Bu güvence kamusal hizmetlerin etkin, gereği gibi yapılmasına katkı sağlayan önemli bir araçtır.

Güvence olgusu ile liyakat kavramı güçlü bir şekilde iç içe geçmiştir. Gerekli güvenceler verilmediği takdirde nitelikli kamu personeli bulmak son derece zordur. Gerekli güvencelerin sağlanması, hem mesleğe giriş için uygun başvuru sahiplerinin seçilmesini sağlayacak hem de nitelikli başvuru sahiplerinin meslek içinde yükselmesini mümkün kılacaktır. Çalışanlar düşük ücrete rağmen çalışmayı tercih edecektir çünkü pozisyon istikrarlı ve sürekli. Bu nedenle, kamu görevlilerinin güvenlik ilkesi gereği yargıya başvurabilmeleri hiçbir şekilde engellenmemeli ve mahkeme kararları ivedilikle uygulanmalıdır (Şeker, 2019: 49-51). Hukuk sınırları içinde kalması gereken güvence olgusunun amacına hizmet etmesi de gerekmektedir. Hukuku gölgeleyen, hukuksal boşlukları aralayan bir güvencenin faydadan çok zararının da olacağı unutulmamalıdır.

3.3. Hizmet İçi Değerlendirme

Liyakat ilkesinin hayata geçirilebilmesi için kamu çalışanlarının sorumlulukları bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Kamu görevlerini yerine getiren personelin verimliliği ve etkinliği sağlanmalı, istihdamlarının devamı performans ve yetenekleri ışığında değerlendirilmeli, görevleri belirli bir standardın altında kalanların sorumlulukları hafifletilmeli ve hem eğitimleri hem de yetiştirilmeleri dikkate alınmalıdır. Hizmet içi değerlendirme, bir çalışanı diğer çalışanlarla karşılaştırarak kişinin becerilerini, potansiyelini, işteki davranışlarını ve işle ilgili diğer özelliklerini ölçer. Bunun arkasındaki niyet, kamu çalışanlarının göreve başladıktan sonra olumlu yönde gelişmelerini ve bunun sonucunda sorumluluklarında uzmanlaşmalarını sağlamaktır (Şeker, 2019: 45).

Çalışanların hizmetlerinin değerlendirilmesi sonucunda başarılı olanlara sistem içerisinde kademe ilerlemesi verilmesi, başarısız olanların ise bulundukları kademe tutulması liyakati teşvik edecek tekniklerden biridir (Kalkandelen, 1972: 124). Hizmet içi değerlendirme sırasında amirlerin temel sorumlulukları, personele eğitim vermek, personel için uygun programlar düzenlemek, hizmetleri adil bir şekilde dağıtmak ve personelin başarısını değerlendirmektir. Yönetenlere ve yönetilenlere haklar verilmesi, yasal çerçevede ve kuralların izin verdiği ölçüde bir yönetim anlayışı oluşturmaktadır. Kamu çalışanlarının değerlendirilmesi liyakat açısından sürecin devamlılığına da katkı sağlayan bir durumdur. İşe giriş sürecinde liyakat koşullarını taşıyan bir kişinin yıllar içinde kendini geliştirememesi ya da zamanla ortaya çıkan yeni durum ve koşullara uygun olmaması gibi durumların tespiti ve kamu çalışanından kurumun ve toplumun beklentilerinin karşılanması amacıyla değerlendirme mekanizmalarına etkin bir şekilde yer verilmesi faydalı olacaktır. Özellikle performans yönetimini baz alan bir değerlendirmenin kurumsal ve bireysel başarının artmasında önemli katkıları olacaktır.

3.4. Adil Ücret

Kamu hizmetlerinin en iyi şekilde sunulabilmesi ve işgücünün etkin bir şekilde kullanılabilmesi için adil ve uygun bir ücretlendirme yapısı büyük önem taşımaktadır (Uz, 2011: 89). Bunun için hem yerel hem de ulusal ölçekler dikkate alınarak eşit işe eşit ücret ödenmeli, hem nitelikli kamu personelinin keşfetmek hem de kamu hizmetinde tutmak için elde edilen ücretler insanları kamu çalışanı olmaya motive etmelidir (Giritli, 2001: 389). Liyakat ilkesini ölçüt olarak kullanan personel sistemlerinde

sosyal, mali ve mesleki açılardan iyileştirmeler yapılmalıdır. Nitelikli ve kalifiye çalışanları pozisyonlarında tutabilmek için liyakat ilkesi doğrultusunda sağlam bir ücret yapısı oluşturulmalıdır (Sezer, 2003: 181). Kamu çalışanlarından kamusal hedef ve amaçlar dahilinde yararlanma bilinmesi için adil bir ücret rejimine ihtiyaç vardır.

3.5. Eşitlik ve Tarafsızlık

Kamu hizmetlerinin önyargısız bir şekilde sunulması için eşitlik ilkesi, toplumun tüm üyelerine eşit davranılması gerektiği fikri üzerine kurulmuştur. Clarke ve diğerleri (2007: 2) vatandaşlar ve devlet arasındaki etkileşimi dikey bir ilişki olarak sınıflandırırken, vatandaşların eşitliğini liberal toplumsal yapı içerisinde yatay bir konuma yerleştirmiştir. Buna göre, devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkilerde karşılıklılık söz konusudur; öyle ki vatandaşlar devlete vergi öder ve yasalara uyarken, devlet de vatandaşlara kamu hizmetleri sunar, ancak bireyler vatandaş olmaları nedeniyle kamusal veya siyasi işlerde zaten eşit kabul edilmektedirler ve bu durum yasa önünde eşitlik anlamına gelmektedir.

Dolayısıyla, hukuki ve siyasi anlamda, sivil toplumun ya da kamusal alanın bileşenlerinin eşit olduğu varsayılmaktadır. Ancak bu eşitlik mutlak anlamda nesnel ve tarafsız bir eşitlik değildir (Duran, 1982: 310). Kamu hizmeti kamu yararı amacıyla hizmetin amacı ve alıcılarına bağlı olarak zaman zaman toplumun farklı kesimlerine farklı yansıyabilir. Eşitlik ilkesi kamusal hizmet sunan kişilerin toplumda kimseyi ayırtırmadan hizmetlerini eşit bir şekilde sunmasını ifade etmektedir. Liyakate uygun olmayan bir tarzda işe gelen ve kamuda istihdam edilen bir kişinin görevini eşitlik ve tarafsızlık içinde yapmaktan ziyade göreve gelmesinde katkısı olanların beklentilerine uygun görev yapacağı açıktır. Bu nedenle liyakate dayalı bir personel yönetiminde eşitlik ilkesi ve tarafsız hizmet sunum anlayışının tam anlamıyla söz konusu olabileceği görülmektedir.

SONUÇ

Kamu hizmetinin etkinliği ve verimliliği, modern yönetim uygulamaları bağlamında sıklıkla tartışılmış ve bu durum kamu sektöründe çalışanların işlerini yerine getirme becerilerine ilişkin endişeleri artırmıştır. Personel sistemlerinde, kamu çalışanlarının yetkinlikleri liyakat standartlarına uygun olarak garanti altına alınmaktadır. Liyakat ilkesinin tanımlarına göre, eşitlik, yarışma ve yeterlilik sınavları, kariyer, adil ve yeterli ücret, hizmet içi değerlendirmeler, hizmet güvencesi ve kamu yararı gibi faktörlerin ilkenin gerekliliklerine karar verirken ve bunları uygulamaya koyarken önemli olduğu açıktır. Gerçekte bu standartlar yasal, anayasal ve uluslararası belgelerde düzenli olarak yer almaktadır. Ancak bu gerekliliklerden bir veya daha fazlasının atlanması veya yasal boşlukların kötüye kullanılması suretiyle liyakat düşüncesinin göz ardı edildiği kayırmacılık vakaları mevcuttur.

İnsan kaynaklarının düzenlenmesi, koordine edilmesi, yönetilmesi ve etkinliğinin artırılması gibi süreçler başlı başına bilgi gerektirmektedir. İnsan kaynaklarının yönetim süreçlerini yürütürken belirli ilkeleri takip ettiğinden emin olmak önemlidir. İnsan kaynakları süreçlerinin liyakat esaslarına göre yönetilmesi bu kavramların en önemlilerinden biridir ve sağlıklı bir işleyiş için bu hususlara dikkat edilmesi ve uygulanması gereklidir.

Kamusal hizmetler, devletin kamu çalışanları aracılığıyla, kamusal kaynakları kullanarak, vatandaşların beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamak için sunduğu hizmetleri ifade etmektedir. Bu nedenle, kamu hizmetlerini sunmak üzere kamu personeli olarak da ifade edilen, kamu sektörü mensuplarını işe alırken, terfi ettirirken, atarken veya seçerken kamu yararını ve ulusal çıkarları göz önünde bulundurmamak kritik önem taşımaktadır. Bu bağlamda, kamu hizmetleri için çalışanların atanması veya seçilmesinde liyakat en önemli unsur olmalıdır. Dolayısıyla, gerekli donanım ve liyakate bakılmaksızın yapılan personel alımı ve seçimi, kamu sektöründe hizmet kesintilerine yol açabilmekte ve toplum ile devlet arasındaki bağları zedeleyebilmektedir. Böyle bir sonuçla karşılaşmamak için kamu sektöründe liyakat kavramının bir ilke haline gelmesi ve taviz verilmeden uygulanması büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Adal, H. Ş. (1968). *Kamu Personel İdaresi*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası Ak, M. & Sezer, Ö. (2018). Kamu Personel Sisteminde Çalışanların Görevde Yükselmesinde Kayırmacılık Sorunu. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(Geybullu Ramazanoğlu Özel Sayısı), 739-757.

- Akçay, B. (2018). Türk Kamu Yönetiminde Personel Rejimi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 18(2), 447-460.
- Arslan, A. (2007) *İlkçağ Felsefe Tarihi 3*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. AYM. (1979). Anayasa Mahkemesi Kararları.
- Bell, D. A., & Li, C. (Eds.). (2013). *The East Asian Challenge for Democracy: Political Meritocracy in Comparative Perspective*. Cambridge University Press.
- Clarke, J., Newman, J., Smith, N., Vidler, E., & Westmarland, L. (2007). *Creating Citizen-consumers: Changing publics and Changing Public Services*. Pine Forge Press.
- Demir, İ., & Yılmaz, K. (2020). Kamu Personeli Yönetimi: Türkiye'de Personel Rejimi Üzerine Bir Analiz. *Amme İdaresi Dergisi*, 53(1), 125-148.
- Duran, L., (1982). *İdare Hukuku Ders Notları*, İstanbul: Fakülteler Matbaası. Eryılmaz, B. (2002). *Bürokrasi ve Siyaset*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Giritli, İ., Bilgen, P., & Akgüner, T. (2001). *İdare Hukuku*, Der yayınları.
- Gökdeniz, K., Aydemir, V., & Çağan, S. (2017). Cumhuriyet Sonrası Türk Kamu Yönetiminde Liyakat Sistemi Uygulamaları. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 200-215.
- Güler, A.B. (2013). *Kamu personeli: Sistem ve Yönetim*. 2. Baskı, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları. Heywood, A. (2010). *Siyaset*, Adres Yayınları, Ankara
- Kalkandelen, A. H. (1972). *Personel Yönetimi Ve Yönetimde Sistemler-İlkeler*. Şenyuva Matbaası. Mıhçıoğlu, C. (1958). *Türkiye 'de Memuriyete Girişte Liyakat Prensibi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgileri Fakültesi Dergisi, Cilt:13(1).
- Özdemir, S. (2008). *Osmanlı Devleti 'nde Devşirme Sistemi*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Özden, Y., & Sarı, Y. (2019). Türkiye'de Kamu Personeli Yönetiminin Dönüşümü: Reformlar, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Maliye Dergisi*, 177, 30-49.
- Öztürk, N. K. (2002). Liyakat Sistemini Korumanın Farklı Bir Yolu: Liyakat İlkesi Koruma Kurulu. *Türk İdare Dergisi*, 435, 129-143.
- Sağlam, M. (2005). Personel Hukukuna İlişkin Anayasal İlkeler ve Anayasa Mahkemesi 'nin Uygulaması. *Danıştay Dergisi*, 109, 1-27.
- Sevil, M. (1999). *Türkiye 'de Modernleşme ve Modernleştiriciler*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Sezer, Y. (2003). Kamu Hizmetine Girme Hakkı ve Liyakat İlkesi Açısından İstisnai Memurluklar. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(3-4 (Cumhuriyetimize 80. Yıl Armağanı)), 173-193.
- Şeker, C. (2019). *657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu 'na Hâkim Olan Temel İlkeler Kapsamında Liyakat İlkesi*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Ankara.
- Şen, M. L. (1995). Liyakat İlkesi ve Türk Personel Sistemindeki Uygulaması. *Amme İdaresi Dergisi*, 28(1), 77-92.
- Uz, A. (2011). Anayasal Bir Hak Olarak Kamu Hizmetine Girme Hakkı ve Liyakat İlkesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 59-94.
- Yang, B. (2021). *Konfüçyüs Konuşmalar*, (Çev. Giray Fidan) (2.Basım). Kültür Yayınları.
- Yıldırım, S., & Gürsoy, S. (2017). Türk Kamu Yönetiminde Personel Sistemi: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 219-232.
- Yıldız, G. (2016). Türk Kamu Yönetiminde Liyakat İlkesi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(8), 140-180.

LİSE ÖĞRENCİLERİNDE SINAV KAYGISININ SOSYAL VE DUYGUSAL ÖĞRENME BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Cihan Kılıç

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Türkiye
cihankilic88@gmail.com 0000-003-4618-8857

Özet

Bu araştırmada lise kademesindeki öğrencilerin sınav kaygısının; cinsiyet, okul türü ve sınıf seviyesi açısından farklılaşma durumları ve sosyal ve duygusal öğrenme bileşenleriyle aralarındaki ilişki durumu araştırılmıştır. Araştırma betimsel bir tarama araştırmasıdır. Araştırmaya Kocaeli ilinden Anadolu ve Fen Liselerinde öğrenim göre 230 öğrenci katılmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre; sınav kaygısının cinsiyet ve okul türüne göre farklılaşmadığı, sınıf seviyesine göre ise 11. Sınıflarda daha yüksek olacak şekilde anlamlı olarak farklılaştığı bulunmuştur. Ayrıca sınav kaygısı ile SDÖ bileşenlerinden öz yönetim, zihniyet değişimi ve öz yeterlilik arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunurken sosyal farkındalık bileşeninde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın bu sonuçlarına göre; öğrencilerde sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin artması sınav kaygısını azalabileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal ve Duygusal Öğrenme, Kaygı, Sınav Kaygısı.

EXAMINING TEST ANXIETY IN HIGH SCHOOL STUDENTS IN THE CONTEXT OF SOCIAL AND EMOTIONAL LEARNING

Abstract

In this study, the test anxiety of high school students; The differentiation status in terms of gender, school type and grade level and the relationship between them and social and emotional learning components were investigated. The research is a descriptive survey research. 230 students from Anatolian and Science High Schools from Kocaeli participated in the research. According to the results of the research; It was found that test anxiety did not differ according to gender and school type, but differed significantly according to grade level, being higher in 11th grades. In addition, negative and significant relationships were found between test anxiety and self-management, mindset change and self-efficacy, which are the components of IBL, but no significant relationship was found in the social awareness component. According to these results of the research; It has been interpreted that increasing social and emotional learning skills in students can reduce test anxiety.

Keywords: Social and Emotional Learning, Anxiety, Exam Anxiety.

GİRİŞ

Sosyal ve Duygusal Öğrenme

Zekanın kavramsal bir boyut kazanmasıyla birlikte daha çok bilişsel zeka (IQ) kavramı ön plana çıkmıştır. Özellikle yirminci yüzyılın başlarında bireylerin başarı kriterlerini sağlayabilmeleri için bilişsel zekalarının yüksek olması gerekliliği vurgulanmaya başlanmıştır. Fakat yirminci yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise bu düşünce yerini duygusal zeka, sosyal zeka gibi kavramların ön plana çıkmasına ön ayak olmuştur (Kılıç ve Bavlı, 2021). Duygusal zekânın öncü isimlerinden birisi olan Goleman (1995) bilişsel zeka ve duygusal zeka kavramlarını karşılaştırarak bu zeka türlerinin birbirlerinin zıttı ya da alternatifi olmadığını belirtmiştir. Bir diğer deyişle duygusal zekanın daha önemli bir zeka türü olmadığı, bilişsel zeka ile birlikte tamamlayıcı bir unsur olduğu ileri sürülmüştür. Zamanla gerek bilişsel zekâ gerekse duygusal zekâ kavramlarının üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bilişsel zekaya sosyal ve duygusal açıdan alternatif oluşturabilecek zeka türleri; duygusal zeka, sosyal zeka, sosyal beceriler, sosyal ve duygusal yetkinlikler gibi kavramlar “Sosyal Duygusal Öğrenme” (SDÖ) çatı kavramını oluşturmuştur.

Sosyal ve Duygusal Öğrenme konusunda birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımlardan günümüzde en çok kullanılan Collaborative for Academic Social Emotional Learning (CASEL) (2019) tarafından geliştirilmiş olanıdır. Bu tanıma göre; “Çocukların ve yetişkinlerin duygularını yönetmek, olumlu

hedefler koymak ve elde etmek, başkaları için duygudaşlık hissedebilmek ve göstermek, olumlu ilişkiler kurmak ve sorumlu kararlar almak için gerekli olan bilgi, tutum ve becerileri edinme ve etkili bir şekilde uygulama süreçleri” SDÖ’yu açıklamaktadır.

SDÖ konusunda yapılan bu çeşitli tanımlamalar kavramla ilgili beş farklı yeterliliği ortaya çıkarmaktadır (Weissberg ve Cascarino 2013; Zins ve Elias, 2008). Bu yeterlilikler kendi duygularını tanıma ve yönetme, empati kurma, insanlarla olumlu ilişkiler geliştirme, sorumluluğunu alabileceği kararlar verme ve güç durumlarla yapıcı ve etik biçimde baş edebilme şeklindedir (Slovak ve Fitzpatrick, 2015). Sosyal ve Duygusal öğrenmenin giderek önem kazanmasında çeşitli faktörler etkili olmaktadır Bu faktörlerin başında SDÖ yetkinliklerinin geliştirilebileceği, geliştirilen yetkinliklerin öğrencilerde akademik başarıyı arttırabileceği ve birçok olumsuz davranış kalıbından uzaklaştırabileceği durumlarının olması tahmin edilmektedir.

Sınav Kaygısı

Bireylerin psikolojik durumlarında zaman zaman “normal” olmayan durumlar olmaktadır. Bu durumların çok farklı etmenleri olmakla birlikte, bir etmende kaygıdır. Kişinin yaşadığı yoğun stres ve kendisini tehlike altında hissetmesi gibi durumlarda yaşadığı endişe, kararsızlık, kötümser olma ve korku gibi duygular kaygı olarak ifade edilmektedir (Alisinanoğlu ve Ulutaş, 2000). Kaygının nedenlerinden birisi de bireylerin öğrenim hayatlarında girdikleri sınavlardır. Sınav kaygısı; sınavdan önce, sınav anında ve sonrasında yaşanan kaygı durumlarından oluşmaktadır (Zeidner, 1998). Dewi ve Mangunsong’e (2012) göre sınav kaygısı; öğrencilerin zihinsel becerilerinin değerlendirildiği her durumda görülebilmektedir. Kaygı ve sınav kaygısının bireylerde belirli bir düzeyde olması uygun olarak değerlendirilmektedir. Fakat eğer sınav kaygısı aşırı denilebilecek düzeye çıkarsa, yani fayda düzeyini aşıp zararlı denilebilecek boyuta ulaşırsa bireyde başarısızlıklara sebep olmaktadır (Semerci, 2009). Bu nedenle bireyde kaygının belirli bir düzeyde tutulması istenilen bir durumdur.

Araştırmada merak edilen başlıca durum; sınav kaygısını uygun bir düzeyde tutabilmek için sosyal ve duygusal öğrenmenin etkisi olup olmadığıdır. Sosyal ve duygusal öğrenmenin sınav kaygısı üzerinde etkisinin araştırıldığı bir araştırmaya rastlanmamış olsa da, SDÖ’nün alt bileşenlerinden olan duygusal zeka ile sınav kaygısı arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Stankovska ve vd.’lerinin (2016) üniversite öğrencilerinde yapmış oldukları araştırmada duygusal zeka ile sınav kaygısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ahmadpanah vd.’lerinin (2016) yapmış oldukları araştırmada ise duygusal zekâ ile sınav kaygısı arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Thomas, Cassidy ve Heller’in (2017) yapmış oldukları araştırmada da sınav kaygısının başarı üzerindeki etkisini azaltabilmek için duygu düzenleme ve öz düzenleme becerilerinin geliştirilmesini önermişlerdir.

Alan yazındaki bu bulgular ışığında; bu araştırmada lise öğrencilerinde sınav kaygısının sosyal ve duygusal öğrenmenin çeşitli yeterlilikleriyle aralarındaki ilişki durumlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca sınav kaygısının cinsiyet, okul türü ve sınıf seviyesine göre değişme durumları da merak konusudur. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır;

1. Lise öğrencilerinde sınav kaygısının cinsiyete göre değişme durumları nedir?
2. Lise öğrencilerinde sınav kaygısının okul türüne göre değişme durumları nedir?
3. Lise öğrencilerinde sınav kaygısının sınıf seviyesine göre değişme durumları nedir?
4. Lise öğrencilerinde sosyal ve duygusal öğrenme yeterlilikleriyle sınav kaygısı arasındaki ilişki düzeyi nedir?

YÖNTEM Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada öğrencilerin sınav kaygısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi ve sosyal ve duygusal öğrenme yeterlilikleriyle aralarındaki ilişki durumlarına bakıldığı için araştırma betimsel tarama araştırmadır. Tarama araştırmaları, ele alınan örneklemin gösterdiği eğilim ve tutumun betimlenmesine imkân tanıyan araştırmalardır (Creswell, 2017).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Kocaeli ilinde eğitim gören Anadolu ve Fen Lisesi öğrencileridir. Belirlenen bu evrende Anadolu ve Fen Liseleri belirli kümeler olarak kabul edilmiş ve bu kümelerden rasgele yöntemle 230 öğrenci seçilmiştir. Belirlenen bu katılımcılara ait demografik bilgiler tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler.

Sınıf Seviyesi			Cinsiyet			Okul Türü		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde	Frekans	Yüzde	
9,00	45	19,7	Kız	146	63,5	Anadolu Lisesi	200	87
10,00	55	24,0	Erkek	84	36,5	Fen Lisesi	30	13
11,00	104	45,4	Toplam	230	100,0	Toplam	230	100
12,00	25	10,9						
Toplam	230							

Tablo 1’de görüldüğü üzere örneklem olarak seçilen öğrencilerin; 45’i 9. sınıf, 55’i 10. sınıf, 104’ü 11. sınıf, 25’i 12. sınıftır. Cinsiyet olarak, 146 kız, 84 erkek; okul kademesi olarak, 200 Anadolu Lisesi, 30 Fen Lisesi öğrencisi bulunmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenme becerileri ve sınav kaygılarının ölçümleri ilgili ölçme aracı olan ölçeklerle yapılmıştır. Sosyal ve duygusal öğrenme ölçeği West, Buckley, Krachman, and Bookman (2018) tarafından geliştirilmiş bir ölçme aracı olup, Kılıç ve Alıcı (2022) tarafından Türkçe uyarlaması yapılmıştır. Sınav kaygısı ölçeği ise Totan (2018) tarafından geliştirilmiş olan bir ölçektir.

Verilerin Analizi

Araştırmada öğrencilerin sınav kaygı düzeyi ile sosyal ve duygusal öğrenme alt boyutları arasındaki ilişki durumlarını incelemek için Pearson korelasyon analizleri yapılmıştır. Analizlerde korelasyon katsayılarının yorumlanmasında 0,00-0,30 düşük, 0,31-0,70 orta ve 0,71-1,00 arası yüksek korelasyon olarak değerlendirilmiştir (Büyüköztürk vd., 2018). Öğrencilerin sınav kaygısının farklı değişkenler açısından incelenmesi için t ve Anova testleri uygulanmıştır.

BULGULAR

1. Sosyal Ve Duygusal Öğrenme İle Sınav Kaygısı Verilerinin Ortalamaları Ve Verilerin Normallik Analizi

Araştırmada bulgularında ilk olarak öğrencilerin sosyal ve duygusal öğrenmenin boyutlarıyla kaygı ortalamalarına bakılmıştır. Bu ortalamalarla birlikte verilerin normallik varsayımlarını test etmek için çarpıklık ve basıklık değerleri de kontrol edilmiştir.

Tablo 2. Sosyal ve duygusal öğrenmenin boyutları ve kaygı ortalamaları ile çarpıklık ve basıklık değerleri.

				Çarpıklık				Basıklık			
Sosyal ve Duygusal Öğrenme Boyutları ve Kaygı	N	Min.	Max.	$\bar{x}$	ss.	Değer	Std. Hata	Değer	Std. Hata		
Öz Yönetim	230	1	5	3.07	.77	-.030	.160	-.196	.320		
Zihniyet Değişimi	230	1.25	5	3.63	.92	-.326	.160	-.642	.320		
Öz Yeterlilik	230	1	5	3.52	1.01	-.381	.160	-.484	.320		
Sosyal Farkındalık	230	1	5	3.61	.78	-.656	.160	.482	.320		
Kaygı	230	1.36	5	3.23	.76	.037	.160	-.173	.320		

Tablo 2’de görüldüğü üzere lise öğrencilerinin sosyal ve duygusal öğrenme alt boyutları olan; öz yönetim ortalaması 3.07, zihniyet değişimi ortalaması 3.63, öz yeterlilik ortalaması 3.52, sosyal farkındalık ortalaması 3.61 ve kaygı ortalaması 3.23 olarak orta düzeylerde bulunmuştur. Gerek sosyal ve duygusal öğrenme verilerinin tüm boyutlarında gerekse kaygı verilerinin normal dağılım gösterip göstermediklerini analiz edebilmek üzere çarpıklık ve basıklık katsayıları değerlendirilmiştir. İlgili değerlerin -1 ile +1 arasında değerler almaları sebebiyle verilerin normal dağıldığı kabul edilmiştir (Büyükoztürk ve diğerleri, 2018).

Verilerin normallik varsayımlarının sağlanmasıyla birlikte parametrik testler uygulanmasına karar verilmiştir. Gerekli testlerin yapılabilmesi için cinsiyet, okul türü ve sınıf seviyesi değişkenlerinde varyansların homojen dağılım gösterip göstermeme durumları incelenmiştir.

Tablo 3. İlgili değişkenlerde homojenlik varsayımlarının kontrolü.

	Cinsiyet		Okul Türü		Sınıf Seviyesi	
Kaygı	F	p	F	p	F	p
	.01	.91	1.80	.16	1.25	.29

Tablo 3’de görüldüğü üzere cinsiyet, okul türü ve sınıf seviyesi değişkenlerinde sırasıyla .91, .16, ve .29 düzeyinde anlamlılık değerleri elde edilmiştir. Bu değerlerin .05’den büyük olması nedeniyle grupların kendi içinde homojenlik varsayımlarının sağlandığı söylenebilmektedir.

2. Sınav Kaygının Cinsiyet, Okul Türü Ve Sınıf Seviyesine Göre Değişimlerinin İncelenmesi

Öğrencilerin sınav kaygısının cinsiyete göre değişim durumunu gösteren sonuçlar tablo4 da verilmiştir.

Tablo 4. Sınav kaygısının cinsiyete göre değişimini gösteren t- testi sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S.S.	t	sd	p
Kız	146	3.29	.76			
Erkek	84	3.12	.75	-.77	228	.92

Tablo 4’e göre öğrencilerin sınav kaygısı ortalamaları kızlarda 3.29 (ss=.76), erkeklerde 3.12 (ss=.75) olarak bulunmuştur. Bu ortalamalara göre öğrencilerin sınav kaygısının cinsiyete göre anlamlı olarak değişmediği (t=-.77, p=.92) sonucu da elde edilmiştir.

Öğrencilerin sınav kaygısının okul türüne göre değişim durumunu gösteren sonuçlar tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Kaygının okul türüne göre değişimini gösteren t-testi sonuçları

Okul Türü	N	$\bar{x}$	S.S.	t	sd	p
Anadolu	200	3.21	.77			
Lisesi				1.69	228	.43
Fen Lisesi	30	3.36	.52			

Tablo 5’e göre öğrencilerin sınav kaygısı ortalamaları Anadolu Lisesi öğrencilerinde 3.21 (ss=.77) Fen Lisesi öğrencilerinde 3.36 (ss=.52) olarak bulunmuştur. Bu ortalamalara göre öğrencilerin sınav kaygısının okul türüne göre anlamlı olarak değişmediği (t=1.69, p=.43) sonucu da elde edilmiştir.

Öğrencilerin sınav kaygısının öğrenim gördükleri sınıf kademesine göre değişim durumunu gösteren sonuçlar tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Kaygının sınıf seviyesine göre değişimini gösteren anova testi sonuçları.

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	p
Gruplar Arası	6,060	3	2,020	3,645	,013
Gruplar İçi	124,703	225	,554		
Total	130,763	228			

Tablo 6’da görüldüğü üzere öğrencilerde sınav kaygısı sınıf kademesine göre anlamlı olarak değişim ($p=.013$) göstermektedir. Farklılıkları daha iyi anlayabilmek için tablo ...’da belirtilen Tukey testi yapılmıştır.

Tablo 7. Kaygının sınıf seviyesine göre değişimini gösteren tukey testi sonuçları.

(I) sınıf seviyesi	(J) sınıf seviyesi	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
9,00	10,00	,33882	,14964	,110	-,0485	,7262
	11,00	-,05759	,13284	,973	-,4014	,2862
	12,00	,15313	,18570	,843	-,3275	,6338
10,00	9,00	-,33882	,14964	,110	-,7262	,0485
	11,00	-,39641*	,12412	,009	-,7177	-,0751
	12,00	-,18569	,17957	,730	-,6505	,2791
11,00	9,00	,05759	,13284	,973	-,2862	,4014
	10,00	,39641*	,12412	,009	,0751	,7177
	12,00	,21072	,16583	,583	-,2185	,6399
12,00	9,00	-,15313	,18570	,843	-,6338	,3275
	10,00	,18569	,17957	,730	-,2791	,6505
	11,00	-,21072	,16583	,583	-,6399	,2185

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tablo 7’de belirtilen tukey testi sonuçlarına göre 10 ve 11. sınıflar arasında anlamlı farklılıklar bulunmakta olup, diğer sınıf kademeleri arasında anlamlı bir fark bulunmamaktadır. 10 ve 11. sınıf seviyeleri arasında ise 11. sınıflarda anlamlı olarak daha fazla sınav kaygısı olduğu gözlemlenmiştir.

3. Sınav Kaygısının Sosyal ve Duygusal Öğrenme Boyutlarıyla Aralarındaki İlişki

Öğrencilerdeki sınav kaygısı ortalamaları ile sosyal ve duygusal öğrenme boyutlarının ortalamalarının aralarındaki ilişki durum tablo...’da verilmiştir.

Tablo 8. Sınav kaygısı ile sosyal ve duygusal öğrenme boyutları arasındaki ilişki katsayıları.

	Sınav Kaygısı	Öz Yönetim	Zihniyet Değişimi	Öz Yeterlilik	Sosyal Farkındalık
Sınav Kaygısı	Pearson	1	-.264**	-.203**	-.272**
	Korelasyon				
	P.		.000	.002	.000
	N	230	230	230	230

**. Korelasyon .01 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 8’e göre sınav kaygısı ortalaması ile özyönetim ortalaması arasında -.264 düzeyinde anlamlı, zihniyet değişimi ile -.203 düzeyinde anlamlı, öz yeterlilik ile -.272 düzeyinde anlamlı ve sosyal farkındalık ile .101 düzeyinde anlamlı olmayan ilişki değerler elde edilmiştir.

SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmada sınav kaygısı cinsiyet, okul türü ve sınıf seviyesi değişkenlerine göre incelenmiş ve sınav kaygısının sosyal ve duygusal öğrenmenin çeşitli yeterlilikleriyle aralarındaki ilişki durumlarına bakılmıştır. SDÖ'nün bu araştırmada kullanılan yeterlilikleri öz yönetim, zihniyet değişimi, öz yeterlilik ve sosyal farkındalıktır. Gerek sınav kaygısının, gerekse sosyal ve duygusal öğrenmenin alan yazındaki öneminden dolayı araları ilişki durumları incelenmiştir. Bu bağlamda belirli bir düzeyde tutulması önerilen sınav kaygısının sosyal ve duygusal öğrenmeden etkilenme durumlarıyla ilgili sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmada ilk olarak lise öğrencilerinin hem sosyal ve duygusal öğrenme bileşenlerinden hem de sınav kaygısından elde edilen puanların ortalaması hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin hem SDÖ hem de sınav kaygı ortalamalarının orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Bu durum SDÖ anlamında umut verici bir sonuç iken sınav kaygısı anlamında azaltılması düşünülebilecek bir durumdur.

Araştırmada sınav kaygısının farklılık durumlarının incelendiği değişkenler cinsiyet, okul türü ve sınıf seviyesidir. Bulunan sonuçlara göre sınav kaygısı cinsiyete ve okul türüne göre (Anadolu ve Fen lisesi) anlamlı olarak değişim göstermemektedir. Sınıf seviyesine göre ise sadece 11. sınıflarda diğer sınıflara göre yüksek olacak şekilde anlamlı bir farklılık bulunurken, diğer sınıf kademeleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu durum sınav kaygısının farklı okullardaki öğrencilerde yakın derecelerde hissedildiğini göstermektedir. Aynı zamanda 11. sınıflarda ortalamanın yüksek çıkması, bu yaş grubundaki öğrencilerin sınavlara yükledikleri anlamla ifade edilebilir.

Araştırmada temel olarak merak edilen durum çeşitli SDÖ bileşenleriyle sınav kaygısı arasında herhangi bir ilişki olup olmama durumlarıdır. Bu doğrultuda elde edilen verilere göre sınav kaygısı ile SDÖ bileşenlerinden öz yönetim, zihniyet değişimi ve öz yeterlilik arasında negatif yönde ve anlamlı ilişkiler bulunurken sosyal farkındalık bileşeninde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu durum öğrencilerde sosyal ve duygusal öğrenme becerilerinin artmasıyla birlikte sınav kaygısının azalabileceği şeklinde yorumlanabilmektedir. Bu sonuç; alan yazında Ahmadpanah vd.'lerinin (2016) ve Thomas, Cassady ve Heller'in (2017)'nin duygusal zeka ve sınav kaygısı arasındaki durumları inceleyen araştırma sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Duygusal zekanın sosyal ve duygusal öğrenmenin bir alt başlığı olduğu düşünüldüğünde (TÜSİAD, 2019), SDÖ'nün çeşitli boyutlarının sınav kaygısını olumlu etkilediği söylenebilmektedir. Sonuç olarak; öğrencilerdeki sınav kaygısını etkili ve gerekli bir düzeyde tutabilmek ve yönetebilmek için SDÖ becerilerinin olumlu etkisinin olduğu söylenebilmektedir.

Araştırmadan elde bu sonuçlara göre; sosyal ve duygusal öğrenmenin faydaları arasına sınav kaygısının yönetilme durumlarının eklenmesi önerilebilmektedir. Gerek sınav kaygısı gerekse SDÖ'nün eğitimde önemli unsurlar olduğu düşünüldüğünde bu kavramlar hakkında daha fazla paydaş bilgilendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Gerekli bu bilgilendirmeler ve eğitimlerin yapılması bu araştırmanın önerileri arasındadır. Son olarak, son yıllarda önemi daha da artan sosyal ve duygusal öğrenmeyle ilgili çeşitli eğitim programlarının geliştirilip paydaşlara (öğrenci, öğretmen, ebeveyn) uygulanması öneriler arasındadır.

KAYNAKÇA

- Ahmadpanah, M., Keshavarz, M., Haghighi, M., Jahangard, L., Bajoghli, H., Sadeghi Bahmani, D., Brand, S. (2016). Higher emotional intelligence is related to lower test anxiety among students. *Neuropsychiatric disease and treatment*, 133-136.
- Alisinaoğlu, F., Ulutaş, İ. (2000). Çocuklarda Kaygı Ve Bunu Etkileyen Etmenler. *Milli Eğitim Dergisi*, 145, 15-19.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Creswell, J. W. (2017). Araştırma deseni: Nicel, nitel ve karma yöntem yaklaşımları (Çev. Ed. S. B. Demir). Ankara: Eğiten Kitap.
- Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning (CASEL). (2019). Framework for systemic social and emotional learning. <https://CASEL.org/what-is-sel/> adresinden erişildi.
- Dewi, N., & Mangunsong, F. (2012). Contribution of student's perception toward teacher's goal orientation and student's goal orientation as a mediator in test anxiety on elementary's final exams. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 69, 509-517.

- Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why it can matter more than IQ*. New York, NY: Bantam Books.
- Kılıç, C. ve Alıcı, B. (2022). Sosyal Duygusal Öğrenme Ölçme Aracının Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması/Validity and Reliability Study of Turkish Form of Social Emotional Learning Questionnaire. *e-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(1), 38-50.
- Kılıç, C. ve Bavlı, B. (2021). Ortaöğretim Öğretmenleri Gözünden Sosyal Duygusal Öğrenme Becerileri: Fenomenolojik Bir Çalışma. *Jass Studies-The Journal of Academic Social Science Studies*, 14(86): 605-628.
- Semerci, B. (2009). *Sınav Stresi ve Başa Çıkma Yolları*, Merkez Kitapçılık, İstanbul.
- Slovák, P. & Fitzpatrick, G. (2015). Teaching and developing social and emotional skill with technology. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction (TOCHI)*, 22(4), 19.
- Stankovska, G., Dimitrovski, D., Angelkoska, S., Ibraimi, Z., & Uka, V. (2018). Emotional Intelligence, Test Anxiety and Academic Stress among University Students. Bulgarian comparative education society.
- Thomas, C. L., Cassady, J. C., & Heller, M. L. (2017). The influence of emotional intelligence, cognitive test anxiety, and coping strategies on undergraduate academic performance. *Learning and Individual Differences*, 55, 40-48.
- Totan, T. (2018). Ortaokul ve Lise Öğrencilerinde Sınav Kaygısının Değerlendirilmesi: Westside Sınav Kaygısı Ölçeği. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9 (2), 143-155.
- TÜSİAD (2019). Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri: Yeni Sanayi Devriminin Eşiğinde İş ve Yaşam Yetkinliklerinin Anahtarı raporu. <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10450-sosyal-ve-duygusal-ogrenme-becerileri-adresinden-erisildi>.
- Weissberg, R.P. & Cascarino, J. (2013). Academic learning + social-emotional learning = national priority. *Phi Delta Kappan*, 95 (2), 8-13.
- Zeidner, M. (1998). *Test anxiety: The state of the art*. New York: Plenum.
- Zins J. E. & Elias M. J. (2008). Social and emotional learning: promoting the development of all students. *Journal of Educational and Psychological Consultation*, 17 (2-3), 233-255.

CAN SIKINTISININ BİLİNÇLİ FARKINDALIK İLE İLİŞKİSİ

Buket ACAR

Millî Eğitim Bakanlığı, Rehber Öğretmen/Okul Psikolojik Danışmanı
buket.acar.1998@outlook.com, ORCID: 0009-0003-5331-453X

Ayşe KALYON

Trabzon Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü
aysekalyon@trabzon.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3374-7528

Özet

Can sıkıntısı, bireyin yapacak veya oyalanacak bir işinin olmaması nedeniyle yaşadığı tedirginlik ve bunalım olarak açıklanmaktadır. Bilinçli farkındalık ise bireyin içinde bulunduğu anda yaşadıklarına kabullenici bir şekilde odaklanması olarak ifade edilmektedir. Bu çalışmanın amacı can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın örneklemini üniversite öğrencilerinden oluşmaktadır. Çalışmaya üniversitede öğrenim gören 201 kadın (%70.5) ve 84 erkek (%29.5) olmak üzere toplam 285 kişi katılmıştır. Katılımcılar araştırmada gönüllü bir şekilde yer almıştır. Örneklem grubunun yaş ortalaması 22.00 ± 2.87 ve yaş aralığı 18-28'dir. Katılımcıların can sıkıntısı düzeyini ölçmek için Kısa Can Sıkıntısı Eğilimi Ölçeği, bilinçli farkındalık düzeyini ölçmek için Bilinçli Farkındalık Ölçeği ve demografik bilgilerine ulaşmak için araştırmacılar tarafından oluşturulan Kişisel Bilgi Formu veri toplama aracı olarak uygulanmıştır. Çalışmada elde edilen verilerin SPSS 23.0 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasında negatif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir ($r = -.43, p < .001$). Bilinçli farkındalık düzeyi ile sosyal medyada geçirilen günlük ortalama süre negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur ($r = -.15, p < .05$). Can sıkıntısı düzeyi ile günlük sosyal medya kullanım süresinin ise pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür ($r = .24, p < .001$). Katılımcıların günlük sosyal medya kullanım süresi ($t = .65, p > .05$), bilinçli farkındalık ($t = -.24, p > .05$) ve can sıkıntısı düzeyleri ($t = 1.31, p > .05$) cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Katılımcıların bilinçli farkındalık ($F_{(2,282)} = 5.37, p < .01$) ve can sıkıntısı düzeyleri ($F_{(2,282)} = 10.92, p < .001$) sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Katılımcıların günlük sosyal medya kullanım süresi ise sosyal ve sportif faaliyetlere katılma düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($F_{(2,282)} = 1.34, p > .05$). Araştırma bulgularında ortaya çıkan can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasındaki negatif yöndeki ilişkinin, benzer konuda yapılan araştırma sonuçlarıyla tutarlı olduğu görülmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçların alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Can sıkıntısı, bilinçli farkındalık, üniversite öğrencileri, sosyal medya kullanımı

THE RELATIONSHIP BETWEEN BOREDOM AND MINDFULNESS

Abstract

Boredom is explained as the uneasiness and crisis experienced by the individual due to not having a job to do or distract. Mindfulness, on the other hand, is expressed as an accepting focus on the experiences of the individual in the moment. The aim of this study is to examine the relationship between boredom and mindfulness. The sample of the research consists of university students. A total of 285 university students, including 201 female (70.5%) and 84 male (29.5%), participated in the study. Participants took part in the research voluntarily. The mean age of the sample group was 22.00 ± 2.87 and the age range was 18-28. As data collection tools, the Short Boredom Proness Scale was used to measure the level of boredom, the Mindful Attention Awareness Scale was used to measure the level of mindfulness, and the Personal Information Form created by the researchers to reach the demographic information of the participants was used. The data obtained in the study were analyzed using the SPSS 23.0 package program. As the result of the analysis, a significant negative correlation was found between boredom and mindfulness ($r = -.43, p < .001$). The level of mindfulness was found to be negatively and significantly correlated with the duration of daily social media use ($r = -.15, p < .05$). It was observed that the level of boredom and the duration of daily social media use were positively and significantly correlated ($r = .24$,

$p < .001$). The participants' daily social media usage time ($t = .65$, $p > .05$), mindfulness ($t = -.24$, $p > .05$) and boredom levels ($t = 1.31$, $p > .05$) didn't differ significantly based on gender. Participants' mindfulness ($F_{(2, 282)} = 5.37$, $p < .01$) and boredom levels ($F_{(2, 282)} = 10.92$, $p < .001$) differed significantly based on their participation in social and sportive activities. The daily social media usage time of the participants did not differ significantly based on their participation in social and sportive activities ($F_{(2, 282)} = 1.34$, $p > .05$). It is seen that the negative relationship between boredom and mindfulness, which emerged in the present findings, is consistent with the results of previous studies on similar subject. It is thought that the results of the research will contribute to the literature.

Keywords: Boredom, mindfulness, university students, social media use

1. GİRİŞ

Can sıkıntısının tanımı “yapılacak bir iş olmaması ve hiçbir şeyle oyalanma imkânı bulunmaması sebebiyle duyulan tedirginlik, bunalım” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2022). Tarihin çok eski dönemlerinden beri tartışılan bu fenomenin son yirmi yıldır en çok araştırılan ikinci araştırma konusu olduğu belirtilmektedir (Vodanovich ve Watt, 2016). Sokrates'ten Nietzsche'ye, Nietzsche'den Albert Camus'a kadar uzanan can sıkıntısı fenomeninin yolculuğu (Kuhn, 1976) günümüzde de önemli bir problem olarak devam etmektedir. Genç yaşlı, kadın erkek fark etmeksizin çoğu kişinin zaman zaman deneyimlediği bu duygu, psikoloji araştırmalarında da önemli bir yer tutmuştur. Depresyon, anksiyete gibi psikolojik rahatsızlıklarla ilişkili bulunan can sıkıntısının (Lee ve Zelman, 2019) bireyin yaşam doyumu ve kalitesini de etkilediği alan yazında ifade edilmektedir (Jennen ve Uhlebusck, 2004).

Boş zaman ile ilişkilendirilen can sıkıntısı kavramının (Caldwell ve Smith, 2006) anlamlı olan etkinliklerden yoksun kalma veya anlamlı olmayan etkinliklere maruz kalma gibi iki farklı şekilde ifade edildiği görülmektedir (Soylu ve Siyez, 2014). Dikkat Kuramına göre ise can sıkıntısı, içinde bulunduğu etkinliğin anlamının birey için düşük olması ve etkinlikte uyarıcı eksikliği bulunması sonucunda bireyin etkinliğe odaklanamaması ve dikkatini sürdürmemesi olarak açıklanmaktadır (Fisher, 1993; Hamilton, 1981; Harris, 2000). Bu noktada can sıkıntısının dikkat ve odaklanma ile açıklanan bilinçli farkındalık kavramıyla ilişkili olabileceği akla gelmektedir. Bilinçli farkındalık bireyin dikkatini bulunduğu anda meydana gelenlere odaklaması olarak ifade edilmektedir (Brown ve Ryan, 2003). Yani bilinçli farkındalık bireyin anda olabilme becerisi ile ilgilidir.

Dikkat Kuramına göre etkinlikten gerekli doyumu alamayan bireyin dikkatini sürdürmemesi ele alındığında, dikkat geliştirme çalışmalarının can sıkıntısı eğilimini azaltacağı varsayılmaktadır (Fisher, 1993; Hamilton, 1981; Harris, 2000). Bu ifade dikkatle ilişkili bir değişken olan bilinçli farkındalığın can sıkıntısı ile bağlantılı olabileceğine işaret etmektedir. Alan yazında yapılan çalışmalara bakıldığında LePera (2011), Waterschoot ve diğerleri (2021) ve Galla ve arkadaşları (2020) bilinçli farkındalık ile can sıkıntısı eğilimi arasında anlamlı düzeyde negatif yönlü ilişkiler tespit etmiştir. Ülkemizde yapılan bir çalışmada ise bilinçli farkındalık ve psikolojik iyi oluş ilişkisinde can sıkıntısının kısmi aracı rol üstlendiği bulunmuştur (Işık ve ark., 2020).

We Are Social 2023 Şubat ayı raporuna göre Türkiye'de internet kullanıcıları 71.38 milyon kullanıcı ile nüfusun %83.4'ünü, aktif sosyal medya kullanıcıları 62.55 milyon kişi ile nüfusun %73.1'ini oluşturmaktadır. Aynı zamanda internet kullanıcıları ortalama 2 saat 58 dakikasını sosyal medyada geçirmektedir (Güvenli Web, 2023). Tüm bu oranlar Türkiye'de sosyal medya kullanımının fazlalığına işaret etmektedir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin sıklıkla sosyal medyayı can sıkıntısı nedeniyle kullanması (Karadağ ve ark., 2016; Yavuz, 2020) ve sosyal medya bağımlılığı, sosyotelizm gibi değişkenlerin bilinçli farkındalık ile ilişkili olması (Karadağ ve Akçınar, 2019; Parmaksız, 2021; Yaman ve ark., 2022) sosyal medya kullanımı, bilinçli farkındalık ve can sıkıntısı arasındaki ilişkilerin araştırılmasını önemli kılmaktadır.

Ulusal alan yazına bakıldığında can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasındaki ilişkinin doğrudan incelendiği çalışmaya rastlanmamıştır. Günümüzde insanların sıklıkla yaşadığı bir problem olan can sıkıntısı; üniversite öğrencilerinde teknoloji kullanımına yönelme (Sepetçi ve ark., 2021), sigara içme gibi zararlı alışkanlıklara yol açma (Vatan ve ark., 2019) ve akademik başarıyla ilişkili olma (Kuloğlu,

2020) gibi faktörlerle birlikte ele alındığında ve aynı zamanda bu faktörlerin bilinçli farkındalık ile de ilişkili olması (Karadağ ve Akçınar, 2019; Kocabal ve Ceylan, 2022) bu iki değişkenin incelenmesini önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda bu çalışmanın amacı, can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Araştırmanın alt amaçları ise şunlardır:

- Sosyal medyada harcanan günlük süre ile can sıkıntısı arasındaki ilişkiyi incelemek
- Sosyal medyada harcanan günlük süre ile bilinçli farkındalık düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek
- Bilinçli farkındalık, can sıkıntısı ve günlük sosyal medya kullanım süresinin cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek
- Can sıkıntısı düzeyinin sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek
- Bilinçli farkındalık düzeyinin sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek
- Günlük sosyal medya kullanım süresinin sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek

2. MATERYAL VE METOD

Aşağıda araştırmanın modeli, örneklem grubu, veri toplama araçları, işlem yolu ve veri analiz tekniklerine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

2. 1. Araştırma Modeli

Bu çalışma can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık ilişkisini ortaya koymayı amaçlayan korelasyonel bir araştırmadır. Korelasyonel çalışmalar nicel araştırma yaklaşımlarında yer alan, iki ve daha çok sayıda değişken arasında meydana gelen değişimin varlığını veya derecesini ortaya koymayı amaçlar (Karasar, 2009, s. 81). Dolayısıyla nicel araştırma yaklaşımına dayalı olarak yürütülen bu araştırmada ilişkisel tarama ve nedensel karşılaştırma modelleri kullanılmıştır. İlişkisel taramada iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkileri incelemek amaçlanır. Nedensel karşılaştırmada ise gruplar arasındaki farklılıkları ve bu farklılıkların kaynağını belirlemek amaçlanır (Büyüköztürk ve ark., 2014).

2. 2. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın örneklemi üniversitede öğrenim gören 201 kadın (%70.5) ve 84 erkek (%29.5) olmak üzere toplam 285 kişi oluşturmaktadır. Araştırma verileri 2022-2023 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde toplanmıştır. Katılımcılar araştırmada gönüllü bir şekilde yer almıştır. Örneklem grubunun yaş ortalaması 22.00 ± 2.87 ve yaş aralığı 18-28'dir. Örneklem grubu seçkisiz olmayan örneklemelerden uygun örneklemeye yöntemine dayalı olarak belirlenmiştir. Uygun örneklemeye yöntemi ulaşım, zaman, maddi olanaklar ve iş gücü gibi sınırlılıklardan kaynaklı olarak çalışma grubunun ulaşılabilir örneklemden oluşturulmasıdır (Büyüköztürk ve ark., 2014). Örneklem grubuna ait tanımlayıcı istatistiklere Tablo 1'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Grubuna Ait Tanımlayıcı Bulgular

		N	%
Cinsiyet	Kadın	201	70.5
	Erkek	84	29.5
Sosyal ve sportif faaliyetlere katılım sıklığı	Hiç katılmayan	47	16.5
	Ara sıra katılan	204	71.6
	Düzenli katılan	34	11.9
Sosyal medyada harcanan günlük ortalama süre	En düşük-en yüksek	Ortalama (Ort.)	Standart sapma (Ss)
	1 saat-13 saat	3.98 saat	1.78
Yaş	En düşük-En yüksek	Ort.	Ss
	18-28	22	2.87

2. 3. Verilerin Toplama Araçları

Araştırma verileri Kişisel Bilgi Formu, Kısa Can Sıkıntısı Eğilimi Ölçeği ve Bilinçli Farkındalık Ölçeği ile toplanmıştır. Ölçme araçlarına ait bilgiler aşağıda sunulmuştur.

Kişisel Bilgi Formu:

Araştırmacılar tarafından oluşturulan katılımcılara ait demografik bilgilerin yer aldığı formdur. İlgili formda cinsiyet, yaş, sosyal medya kullanım süresi, sosyal ve sportif faaliyetlere katılım düzeyi sorularına yer verilmiştir.

Kısa Can Sıkıntısı Eğilimi Ölçeği:

Araştırmada can sıkıntısı eğilim düzeylerinin belirlenmesi için kullanılan ölçek Struk ve arkadaşları (2015) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek Güner ve diğerleri (2021) tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçekte toplam 8 madde olup, maddeler 7'li Likert tipi olarak puanlanmaktadır. Her bir maddeye 1-7 arasında bir değer verilmektedir. Ölçek tek faktörden oluşmaktadır ve ölçeğin Türkçe uyarlamasındaki Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .91 olarak bulunmuştur (Güner ve ark., 2021).

Bilinçli Farkındalık Ölçeği:

Brown ve Ryan (2003) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması Özyeşil ve arkadaşları (2011) tarafından yapılmıştır. Ölçekte toplam 15 madde olup, maddeler 6'lı Likert tipi olarak puanlanmaktadır. Her bir maddeye 1-6 arasında bir değer verilmektedir. Ölçek tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçeği Türkçe uyarlamasında Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .80 ve test-tekrar test korelasyon güvenilirliği ise .86 olarak bulunmuştur (Özyeşil ve ark., 2011).

2. 4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama sürecinde öncelikle araştırmada kullanılacak ölçekler için ölçek sahiplerinden e-posta yoluyla izinler alınmıştır. Kişisel Bilgi Formu oluşturulmuş ve veri toplama formu düzenlenmiştir. Trabzon Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan etik kurul onayı alınmıştır. Araştırma verileri araştırmaya katılım konusunda gönüllü olan öğrencilerden toplanmıştır. Katılımcılar araştırmaya katılmadan önce bilgilendirilmiş ve gönüllü katılım formunu onayladıktan sonra araştırmaya katılım göstermişlerdir.

Araştırmanın verileri SPSS 23.0 istatistik paket programı ile analiz edilmiştir. Veri analiz teknikleri olarak tanımlayıcı istatistik teknikleri, Pearson korelasyon katsayısı, bağımsız örneklem t testi ve tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma amaçları doğrultusunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

3. 1. Araştırmanın Değişkenlerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Katılımcıların can sıkıntısı, bilinçli farkındalık ve günlük sosyal medya kullanım sürelerine ilişkin en düşük ve en yüksek puanlar, ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırma Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma, Min.-Max. Puan, Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Değişken	N	Min.	Max.	Ort.	Ss	Çarpıklık	Basıklık
Can Sıkıntısı	285	8	54	29.31	10.18	-.04	-.52
Bilinçli Farkındalık	285	17	88	56.85	11.83	-.23	.40
Sosyal medyada harcanan günlük ortalama süre	285	1	13	3.98	1.78	1.17	2.73

Ss: Standart Sapma

Değişkenlere ait verilerin çarpıklık değerleri -.23 ile 1.17 arasında ve basıklık değerleri -.52 ile 2.73 arasındadır (Tablo 2). Bu değerler verilerin çarpıklık ve basıklık değerlerinin istenen aralıklarda olduğunu (Byrne, 2010; Kline, 2011) ve normallik varsayımının karşılandığını göstermektedir.

3. 2. Can Sıkıntısı, Bilinçli Farkındalık ve Sosyal Medyada Harcanan Günlük Ortalama Süre Arasındaki İlişkiler

Can sıkıntısı, bilinçli farkındalık ve sosyal medyada harcanan günlük ortalama süre arasındaki ilişkiler Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı (PMÇKK) ile analiz edilmiş ve elde edilen bulgular Tablo 3'te sunulmuştur. İstatistiksel analiz sonuçlarına göre can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkilidir ($r=-.43$, $p<.001$). Can sıkıntısı düzeyi ile günlük sosyal medya kullanım süresinin pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür ($r=.24$, $p<.001$). Bilinçli farkındalık düzeyi ile sosyal medyada geçirilen günlük ortalama süre ise negatif yönde anlamlı düzeyde ilişkilidir ($r=-.15$, $p<.05$).

Tablo 3. Can Sıkıntısı, Bilinçli Farkındalık ve Sosyal Medyada Harcanan Günlük Ortalama Süre Arasındaki İlişkiler

	1	2	3
1. Can Sıkıntısı	1	-.43**	.24**
2. Bilinçli Farkındalık		1	-.15*
3. Sosyal Medyada Harcanan Günlük Süre			1

** $p<.001$, * $p<.05$

3. 3. Cinsiyet Değişkenine Dayalı Karşılaştırmalar

Bağımsız örneklem için t testi analizi kullanılarak cinsiyete dayalı karşılaştırmalar yapılmıştır ve bulgular Tablo 4'te sunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre kadın ve erkeklerin günlük sosyal medya kullanım süresi ($t=.65$, $p>.05$), bilinçli farkındalık ($t=-.24$, $p>.05$) ve can sıkıntısı düzeyleri ($t=1.31$, $p>.05$) cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.

Tablo 4. Cinsiyet Değişkenine Dayalı Karşılaştırmalar

	Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	Sd	p
Can Sıkıntısı	Kadın	201	29.82	10.06	1.31	283	.19
	Erkek	84	28.10	10.44			
Bilinçli Farkındalık	Kadın	201	56.75	11.37	-.24	283	.82
	Erkek	84	57.11	12.92			
Sosyal Medyada Harcanan Günlük Süre	Kadın	201	4.02	1.70	.65	283	.52
	Erkek	84	3.87	1.97			

Sd: Serbestlik derecesi

3. 4. Katılımcıların Sosyal ve Sportif Faaliyetlere Katılma Sıklığına Dayalı Farklılıklar

Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) analizi sonucunda katılımcıların can sıkıntısı düzeylerinin ($F_{(2, 282)}=10.92$, $p<.001$) sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Farkın kaynağını tespit etmek için Post Hoc çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi uygulanmış ve sosyal ve sportif faaliyetlere hiç katılmayan ($\bar{X}=33.26$, $Ss=9.44$) ve ara sıra katılan ($\bar{X}=29.47$, $Ss=9.86$) bireylerin can sıkıntısı puanları, bu tür faaliyetlere düzenli katılanlardan ($\bar{X}=22.94$, $Ss=10.26$) anlamlı derecede daha yüksek bulunmuştur (Tablo 5).

Katılımcıların bilinçli farkındalık düzeyleri sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir ($F_{(2, 282)}=5.37$, $p<.01$). Farkın kaynağına bakıldığında sosyal ve sportif faaliyetlere ara sıra katılanların bilinçli farkındalık düzeyleri ($\bar{X}=58.25$, $Ss=10.96$), bu tür faaliyetlere hiç katılmayanlardan anlamlı olarak daha yüksektir ($\bar{X}=52.64$, $Ss=11.96$). Katılımcıların günlük sosyal medya kullanım süresi ise sosyal ve sportif faaliyetlere katılma düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır ($F_{(2, 282)}=1.34$, $p>.05$). Analiz sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Sosyal ve Sportif Faaliyetlere Katılma Sıklığına Dayalı Farklılıklar

	Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p	Anlamlı Fark
Can Sıkıntısı	Gruplar Arası	2115.63	2	1057.81			Hiç>Düzenli
	Gruplar İçi	27329.58	282	96.91	10.92	.000**	Ara sıra>Düzenli
	Toplam	29445.21	284				
Bilinçli Farkındalık	Gruplar Arası	1455.65	2	727.83			
	Gruplar İçi	38256.16	282	135.66	5.37	.005*	Ara sıra>Hiç
	Toplam	39711.81	284				
Sosyal Medyada Harcanan Günlük Süre	Gruplar Arası	8.47	2	4.23			
	Gruplar İçi	894.36	282	3.17	1.34	.27	
	Toplam	902.83	284				

KT: Kareler Toplamı KO: Kareler Ortalaması

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı üniversite öğrencilerinde can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasındaki ilişkiyi incelemektir. Yapılan analizler sonucunda can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasında negatif yönde anlamlı düzeyde bir ilişki tespit edilmiştir. Ulusal alan yazında bu iki değişkenin doğrudan incelendiği bir araştırmaya rastlanamamıştır. Yalnızca Işık ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan bir çalışmada bilinçli farkındalık ve psikolojik iyi oluş ilişkisinde can sıkıntısının kısmi aracı rol üstlendiği bulunmuştur. Uluslararası alan yazında ise değişkenler arasındaki negatif yönlü ilişkiyi destekleyen araştırmalar bulunmaktadır. Örneğin LePera (2011) tarafından yapılan çalışmada can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasında negatif yönlü anlamlı düzeyde ilişki tespit edilmiştir. Bu konuda yapılmış diğer araştırmalar da elde ettiğimiz sonuçla tutarlılık göstermektedir (Galla ve ark., 2020; Waterschoot ve ark., 2021). Can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık ilişkisi alan yazında Dikkat Kuramı ile açıklanmaktadır. Buna göre bireyin içinde bulunduğu etkinliğin anlamı birey için düşükse ve etkinlikte uyarıcı eksikliği bulunuyorsa birey içinde bulunduğu etkinliğe odaklanamaz ve dikkatini sürdürülemez. Bu da bireyde can sıkıntısına yol açar (Fisher, 1993; Hamilton, 1981; Harris, 2000). Bu konuda Koval ve Todman (2015) tarafından yapılan deneysel bir çalışmada, dikkat dağıtıcı unsurların uygulandığı deney grubundaki bireylerin kontrol grubuna göre canlarının daha çok sıkıldığı ve daha düşük bilinçli farkındalık gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bilinçli farkındalık, içinde bulunulan anda yaşanan durumlara kabullenici bir şekilde odaklanmayı gerektirmektedir. Ancak can sıkıntısında birey, içinde bulunulan andan tatmin olamadığı için dikkati dağılmaktadır. Bu da kişinin bilinçli farkındalığını etkileyebilmektedir. Aynı şekilde bilinçli farkındalığı düşük olan bireyin ana odaklanması zor olacağından bu durumun da bireyin can sıkıntısı düzeyini etkileyebileceği söylenebilir. Bu açıklama Dikkat Kuramı ile de desteklenmektedir (Fisher, 1993; Hamilton, 1981; Harris, 2000). Buna göre can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık arasında negatif yönlü ilişki beklenen bir sonuç olmuştur.

Araştırmada sosyal medyada geçirilen günlük ortalama süre ile can sıkıntısı pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişkilidir. Üniversite öğrencileriyle yürütülen çalışmalara bakıldığında öğrencilerin günlük yaşamlarında sıklıkla sosyal medyayı kullandığı ve büyük bir çoğunluğunun da can sıkıntısı sebebiyle sosyal medyaya yöneldiği görülmektedir (Karadağ ve ark., 2016; Yavuz, 2020). Bu konuyla ilgili yapılan diğer çalışmalar da çalışmamızda elde ettiğimiz pozitif yönlü ilişkiyi destekler niteliktedir (Duygun ve ark., 2022; Kocaman-Karoğlu ve Atasoy, 2018; Selçuk, 2019). Araştırmanın bir diğer bulgusu ise sosyal medyada geçirilen günlük ortalama süre ile bilinçli farkındalık arasında negatif yöndeki anlamlı ilişkidir. Bu konuyla ilgili üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalara bakıldığında sosyal medya bağımlılığı ile bilinçli farkındalık arasında negatif yönde ilişkiyi tespit eden araştırmalar bulunmaktadır (Karadağ ve Akçınar, 2019; Yaman ve ark., 2022). Parmaksız (2021) tarafından yapılan çalışmada da sosyotelizm ile bilinçli farkındalık negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Bilinçli farkındalığın başlıca özelliklerinden biri, kişinin kendi dürtülerini kontrol edebilmesidir (Katz ve Toner,

2013). Buna göre otokontrol sahibi bir bireyin sosyal medyada geçirdiği süreyi de kontrol etmesi beklenmektedir.

Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım süresi, can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık düzeyinin cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı tespit edilmiştir. İnce ve Koçak'ın (2017) çalışmasında kadın üniversite öğrencilerinin sosyal medyayı daha fazla kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Çiftçi (2018) tarafından yapılan çalışmada erkeklerde sosyal medya bağımlılığı daha fazla görülürken; Demir ve Kumcağız (2019) ve Özdemir (2019) tarafından yapılan çalışmalarda ise katılımcıların sosyal medya bağımlılığı düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark görülmemiştir. Can sıkıntısını cinsiyete göre karşılaştıran araştırmalara bakıldığında, Karababa (2018) tarafından yapılan çalışmada erkek üniversite öğrencilerinin can sıkıntısı puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Seib ve Vodanovich (1998) tarafından yapılan çalışmada ise kadınların erkeklere göre daha fazla can sıkıntısı yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Newell ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan bir çalışmada katılımcıların can sıkıntısı düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Bu konuyla ilgili yapılan benzer çalışmalara bakıldığında ise Ardahan ve Yerlisu-Lapa (2010) tarafından yapılan bir çalışmada üniversite öğrencilerinin serbest zaman tatminlerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunamamıştır. Lu ve Hu (2005) tarafından Çin'deki üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmada da benzer sonuçlar görülmüştür. Bilinçli farkındalık düzeyini cinsiyete göre karşılaştıran çalışmalara bakıldığında da araştırma sonucuyla benzer bulgular bulunmaktadır (Cengiz ve ark., 2016; Konan ve Yılmaz, 2020; Özyeşil, 2011). Üniversite öğrenimi gören kadın ve erkek öğrencilerin sosyal ihtiyaç ve aktivitelerinin benzerlik göstermesi ve benzer gelişimsel dönemlerden geçmeleri sosyal medya kullanım süresi, can sıkıntısı ve bilinçli farkındalık düzeylerinin cinsiyete göre neden farklılaşmadığının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Araştırmada elde edilen bir diğer bulgu, üniversite öğrencilerinin can sıkıntısı düzeylerinin sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermesidir. Farkın kaynağına bakıldığında sosyal ve sportif faaliyetlere hiç katılmayanların ve ara sıra katılanların can sıkıntısı puanları, bu tür faaliyetlere düzenli olarak katılanlardan anlamlı olarak daha yüksektir. Bu bulgu boş zaman yönetimi (*leisure time management*) (Gajewska ve Piskrzyńska, 2017) kavramıyla açıklanabilir. Buna göre bireyin serbest zamanda yaptığı aktivitelerinin sayısı arttıkça boş zamanı yönetmeye verdiği değer de artmaktadır (Demir ve Alpullu, 2020). Bu konuyla ilgili Wang ve diğerleri (2012) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada boş zaman yönetimi ile boş zaman can sıkıntısı arasında negatif yönde ilişki tespit edilmiştir. Çakır (2017) tarafından ülkemizde üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada ise serbest zaman doyumu ile serbest zaman yönetimi arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur. Buna göre üniversite öğrencilerinin can sıkıntısı düzeyinin, sosyal ve sportif faaliyetler gibi boş zaman aktivitelerine katılım düzeyine göre farklılık göstermesi üniversite öğrencilerinin boş zaman yönetim becerisiyle ilişkili olabilir.

Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık düzeyleri sosyal ve sportif faaliyetlere katılma durumlarına göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Farkın kaynağına bakıldığında sosyal ve sportif faaliyetlere ara sıra katılanların bilinçli farkındalık düzeyleri, bu tür faaliyetlere hiç katılmayanlardan anlamlı olarak daha yüksektir. Bu bulgunun can sıkıntısı ile boş zaman yönetimi arasındaki negatif yöndeki ilişkiyle (Wang ve ark., 2012) açıklanabileceği düşünülmektedir. Bu doğrultuda bireylerin boş zamanı yönetme becerisinin can sıkıntısı eğilimini etkileyebileceği, bu etkinin de bilinçli farkındalık düzeyine etki edebileceği söylenebilir. Ayrıca çalışmamızda elde ettiğimiz can sıkıntısı ile bilinçli farkındalık arasındaki negatif yöndeki ilişki de bu bulgunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bayram (2019) tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmada öğrencilerin spor yapıp yapmama durumuna göre bilinçli farkındalık düzeylerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Bu araştırma sonucu sosyal ve sportif faaliyetlere düzenli katılanların bilinçli farkındalık düzeylerinin, ara sıra katılanlar ve hiç katılmayanlardan anlamlı düzeyde farklılaşmaması yönündeki araştırma bulgumuzu desteklemektedir. Araştırmanın son bulgusuna bakıldığında üniversite öğrencilerinin günlük sosyal medya kullanım süresinin sosyal ve sportif faaliyetlere katılma düzeyine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı görülmektedir. Bu konuda Kayhan ve arkadaşları (2018) tarafından yürütülen bir çalışmada üniversite öğrencilerinin serbest zamanının çoğunu sosyal aktivitelerden ziyade internet ve sosyal medya gibi ortamlarda değerlendirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak Yeşildal ve Üstünbaş (2019)

tarafından üniversite öğrencileriyle yapılan bir çalışmada ise interneti günde daha az saat kullananların daha fazla kullananlara göre boş zaman yönetiminin daha düşük olması günlük sosyal medya kullanım süresinin sosyal ve sportif faaliyetlere göre farklılaşmamasını destekler niteliktedir. Ayrıca üniversite öğrencileri eğitsel/akademik aktiviteleri takip etme, iletişim kurma, sosyalleşme, paylaşımlarda bulunma, ilgi alanlarına hitap eden sosyal medya sayfalarını/paylaşımlarını takip etme gibi farklı amaçlarla sosyal medyayı yoğun olarak kullanabilmektedir. Çalışmamızın örneklem grubunun yaş ortalaması 22.00 ± 2.87 'dir. Sosyal ve sportif faaliyetlere katılışın veya katılmasın bu yaşlardaki genç bireyler sosyal medyayı oldukça aktif kullanan bir yaş grubunu temsil etmektedir. Dolayısıyla bu değerlendirmeler, elde ettiğimiz bu bulgunun açıklanmasına katkı sağlayacaktır.

Üniversite öğrencilerinde can sıkıntısının incelendiği araştırma sonuçları ele alındığında, öğrencilerin can sıkıntısıyla teknoloji kullanımına yönelmeleri (Sepetçi ve ark., 2021), can sıkıntısının sigara kullanımı gibi zararlı alışkanlıklara neden olması (Vatan ve ark., 2019) ve can sıkıntısının akademik başarıyla ilişkili olması (Kuloğlu, 2020) bu değişkenle ilişkili olabilecek faktörlerin incelenmesini önemli kılmaktadır. Aynı şekilde bilinçli farkındalık çalışmalarında da benzer sonuçların elde edilmesi (Karadağ ve Akçınar, 2019; Kocabal ve Ceylan, 2022) bu iki değişkenin üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklemde incelenmesi açısından bize bir gerekçe sunmuştur. İleride yapılacak çalışmalarda bu iki değişken arasındaki ilişkiler farklı yaş gruplarında (çocuk, ergen veya yaşlı bireyler) incelenebilir. Aynı zamanda üniversite öğrencilerinin can sıkıntısı düzeyini etkileyebilecek önemli bir değişkenin sosyoekonomik düzey olabileceği düşünülmektedir. Bundan sonraki yapılacak çalışmalarda bu değişken açısından da karşılaştırmalar yapılabilir. Bununla birlikte bilinçli farkındalık ve can sıkıntısı arasındaki ilişkide boş zaman yönetiminin aracı rolünün de incelenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sosyal medya kullanım amaçlarıyla sosyal ve sportif faaliyetlere katılma sıklığı arasındaki ilişkiler de ileriki çalışmalarda incelenebilir.

Üniversitelerin sosyal ve sportif imkânlarının geliştirilmesi öğrencilerin can sıkıntısı sorununun çözümüne yardımcı olabilir. Özellikle nüfusu az şehirlerin sosyal faaliyetler açısından imkân kısıtlılığı ele alındığında, sosyal ve sportif aktivite sayısının üniversitelerde artırılmasının üniversite öğrencilerinin psikolojik ve sosyal gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Benzer şekilde üniversitelerde yapılacak olan farkındalık geliştirici seminerler gibi çalışmaların, öğrencilerin bilinçli farkındalık gelişimine katkı sağlayacağı, bunun da öğrencilerin can sıkıntısı düzeyine etki edebileceği ve can sıkıntısından kaynaklı problemlerin çözümüne yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ardahan, F. ve Yerlisu-Lapa, T. (2010). Üniversite öğrencilerinin serbest zaman tatmin düzeylerinin cinsiyete ve gelire göre incelenmesi. *Spor Bilimleri Dergisi*, 21(4), 129-136.
- Bayram, E. (2019). *Üniversite öğrencilerinin sosyal görünüş kaygı düzeyleri ile bilinçli farkındalık düzeyi arasındaki ilişkinin spor ve farklı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Brown, K. W., ve Ryan, R. M. (2003). The benefits of being present: Mindfulness and its role in psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 822-848.
- Büyüköztürk, Ş. Kılıç- Çakmak, E. Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (17. baskı). Pegem Akademi.
- Byrne B. M. (2010). *Structural equation modeling with AMOS: basic concepts, applications, and programming* (2. baskı). Routledge.
- Caldwell, L. L. ve Smith, E. (2006). Leisure as a context for youth development and delinquency prevention. *Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 39(3), 398-418.
- Cengiz, R., Serdar, E. ve Donuk, B. (2016). Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık ve girişimcilik düzeylerinin incelenmesi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 2(4), 1320-1328.
- Çakır, V. O. (2017). Üniversite öğrencilerin serbest zaman doyum düzeyleri ile serbest zaman yönetimleri arasındaki ilişki. *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 2(3), 17-27.
- Çiftçi, H. (2018). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 417-434.
- Demir, G. ve Alpullu, A. (2020). Üniversite öğrencilerinin boş zaman yönetiminin değerlendirilmesi. *Eurasian Research in Sport Science*, 5(1), 94-102.

- Demir, Y. ve Kumcağız, H. (2019). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 9(52), 23-42.
- Duygun, S., Turkak, V., Cönce, E. ve Balcı, R. Ç. (2022). Lise öğrencilerinde boş zaman can sıkıntısının sosyal medya bağımlılığı üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Anatolia Social Research Journal*, 1(1), 106-119.
- Fisher, C. D. (1993). Boredom at work: A neglected concept. *Human Relations*, 46(3), 395-417.
- Gajewska, P. ve Piskrzyńska, K. (2017). Leisure time management. *Forum Scientiae Oeconomia*, 5(1), 57-69.
- Galla, B. M., Esposito, M. V. ve Fiore, H. M. (2020). Mindfulness predicts academic diligence in the face of boredom. *Learning and Individual Differences*, 81, 101864.
- Güner, H., Nesrullah, O. ve Kardaş, S. (2021). Kısa can sıkıntısı eğilimi ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ve psikometrik yönden incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 53(53), 326-341.
- Güvenli Web (2023, Mart 10). *We Are Social Şubat 2023 - Türkiye Raporu*. <https://www.guvenliweb.org.tr/dokuman-detay/we-are-social-subat-2023-turkiye-raporu>
- Hamilton, J. A. (1981). Attention, personality, and the self-regulation of mood: Absorbing interest and boredom. *Progress in Experimental Personality Research*, 10, 281-315
- Harris, M. B. (2000). Correlates and characteristics of boredom proneness and boredom. *Journal of Applied Social Psychology*, 30(3), 576-598.
- Işık, U., Karakullukçu, Ö. F. ve Güngörümüş, H. A. (2020). Bilinçli farkındalığın psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi: Boş zamanda can sıkıntısının aracılık rolü. *Sportif Bakış: Spor ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7, 49-61.
- İnce, M. ve Koçak, M. C. (2017). Üniversite öğrencilerinin sosyal medya kullanım alışkanlıkları: Necmettin Erbakan Üniversitesi örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 736-749.
- Jennen, C. ve Uhlebeck, G. (2004). Exercise and life satisfaction: Fitness complimentary strategies in the prevention and rehabilitation of illness. *Evidence-based Complimentary and Alternative Medicine*, 1(2), 147-165.
- Karababa, A. (2018). *Üniversite öğrencilerinde can sıkıntısının yordayıcıları olarak temel ihtiyaçlar, yalnızlık ve yaşam doyumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Karadağ, A. ve Akçınar, B. (2019). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı ve psikolojik semptomlar arasındaki ilişki. *Bağımlılık Dergisi*, 20(3), 154-166.
- Karadağ, E., Tosuntaş, Ş. B., Erzen, E., Duru, P., Bostan, N., Mızrak-Şahin, B., Çulha, İ. ve Babadağ, B. (2016). Sanal dünyanın kronolojik bağımlılığı: Sosyotelizm (phubbing). *Addicta: The Turkish Journal on Addiction*, 3(2), 223-269.
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi* (20. Baskı). Nobel Yayın Dağıtım.
- Katz, D. ve Toner, B. A. (2013). Systematic review of gender differences in the effectiveness of mindfulness based treatments for substance use disorders. *Mindfulness*, 4, 318-331.
- Kayhan, N., Gürbüz, G. B. ve Toraman, H. N. (2018). Bilişim çağında üniversite öğrencilerinin zaman yönetimi ve serbest zaman değerlendirme eğilimleri: Konya örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(26), 522-552.
- Kline, R. B. (2011). *Principles and practice of structural equation modeling* (3. baskı.). The Guilford Press
- Kocabal, M. ve Ceylan, M. (2022). Bilinçli farkındalık, motivasyon ve akademik performans arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erciyes Akademi*, 36(4), 2140-2159.
- Kocaman-Karoğlu, A. ve Atasoy, B. (2018). Sosyal medya kullanımı ile serbest zaman tatmini arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 826-839.
- Konan, N. ve Yılmaz, S. (2020). Üniversite öğrencilerinin bilinçli farkındalık düzeyleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(6), 42-50.
- Koval, S. R. ve Todman, McW. (2015). Induced boredom constrains mindfulness: an online demonstration. *Psychology and Cognitive Science Openventio Journal*, 1(1), 1-9.
- Kuhn, R. (1976). *The demon of noontide: Ennui in western literature*. Princetown University Press.
- Kuloğlu, M. E. (2020). Uzaktan eğitim öğrencilerinin akademik başarıları, başarı motivasyonları ve can sıkıntıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi*, 3(1), 48-60.
- Lee, F. K. ve Zelman, D. C. (2019). Boredom proneness as a predictor of depression, anxiety and stress: The moderating effects of dispositional mindfulness. *Personality and Individual Differences*, 146, 68-75.
- LePera, N. (2011). Relationships between boredom proneness, mindfulness, anxiety, depression, and substance use. *The New School Psychology Bulletin*, 8(2), 15-25.
- Lu, L. ve Hu, C. H. (2005). Personality, leisure experiences and happiness. *Journal of Happiness Studies*, 6, 325-342.
- Newell, S. E., Harries, P. ve Ayers, S. (2012). Boredom proneness in a psychiatric inpatient population. *International Journal of Social Psychiatry*, 58(5), 488-495.
- Özdemir, Z. (2019). Üniversite öğrencilerinde sosyal medya bağımlılığı. *Beykoz Akademi Dergisi*, 7(2), 91-105.
- Özyeşil, Z. (2011). *Üniversite öğrencilerinin öz-anlayış düzeylerinin bilinçli farkındalık özellikleri ve bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi.

- Özyeşil, Z., Arslan, C., Kesici, Ş. ve Deniz, M. E. (2011). Bilinçli farkındalık ölçeği'ni Türkçeye uyarlama çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 36(160).
- Parmaksız, İ. (2021). Sosyotelizm (Phubbing) ile bilinçli farkındalık arasındaki ilişkide sosyal kaygının aracı rolü. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1387-1420.
- Seib, H. M. ve Vodanovich, S. J. (1998). Cognitive correlates of boredom proneness: The role of private self-consciousness and absorption. *The Journal of Psychology*, 132(6), 642-652.
- Selçuk, O. C. (2019). *İnternet bağımlılığı için risk faktörleri: Öz düzenleme yetersizliği ve boş zaman can sıkıntısı* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi.
- Sepetçi, P., Özdemir, S. ve Sever, M. (2021). Canım sıkılıyor! Can sıkıntısı, sosyotelizm ve gelişmeleri kaçırma korkusu. *Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 26-36.
- Soylu, Y. ve Siyez, D. (2014). Boş zaman can sıkıntısı ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(1), 80-95.
- Struk, A. A., Carriere, J. S. A., Cheyne, J. A. ve Danckert, J. (2015). A Short Boredom Proneness Scale: Development and Psychometric Properties. *Assessment*, 24(3), 346-359.
- Türk Dil Kurumu. (2022). *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Vatan, İ., Ocakoğlu, H. ve İrgil, E. (2009). Uludağ üniversitesi tıp fakültesi öğrencilerinde sigara içme durumunun değerlendirilmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 8(1), 43-48.
- Vodanovich, S. J. ve Watt, J. D. (2016). Self-report measures of boredom: An updated review of the literature. *The Journal of Psychology*, 150(2), 196-228.
- Wang, W. C., Wu, C. Y., Wu, C. C. ve Huan, T. C. (2012). Exploring the relationships between free-time management and boredom in leisure. *Psychological Reports*, 110(2), 416-426.
- Waterschoot, J., Van Der Kaap-Deeder, J., Morbee, S., Soenens, B. ve Vansteenkiste, M. (2021). "How to unlock myself from boredom?" The role of mindfulness and a dual awareness-and action-oriented pathway during the COVID-19 lockdown. *Personality and Individual Differences*, 175, 110729.
- Yaman, Z., Boğahan, M., Türkleş, S., Elif, A., Hatice, E. ve Özalp, D. (2022). Hemşirelik öğrencilerinin sosyal medya bağımlılığı ile bilinçli farkındalık ve öz şefkat düzeyleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *YOBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(2), 219-229.
- Yavuz, S. (2020). Sosyal medya kullanım amaçları üzerine bir araştırma: İlahiyat Fakültesi Öğrencileri Örneği. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 99-132.
- Yeşildal, M. ve Üstünbaş, B. N. (2019, Haziran, 20-23). *Etkisiz bir boş zaman yönetimi sonucu: Sosyal medya bağımlılığı*. 4. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yönetimi Kongresi, İstanbul, Türkiye.

ORTAOKUL MATEMATİK DERS KİTAPLARININ DEĞERLER EĞİTİMİ YAKLAŞIMLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Hacer Rabia Kırklar

Erciyes Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü / Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi
hacerrbalaban@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8329-1525

Cemalettin Işık

Erciyes Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi
cisik@erciyes.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6326-0043

Özet

Okullar toplumu oluşturan her bireyin eğitim aldığı, aileden sonra bireylerin değerler eğitimini öğrenebileceği ikinci ortamdır. Okullarda eğitim öğretim sürecinin temel amaçlarından biri değer eğitimi öğrencilere kazandırmaktır. Değerler eğitiminin amacı topluma faydalı, iyi bireyler yetiştirmektir. Matematik dersi ise bir öğrencinin öğrenim hayatında en fazla karşılaştığı ve zaman ayırdığı derslerdendir. Eğitim öğretim sürecinin önemli iki yapı taşı olan değerler eğitimi ile matematik dersinin birlikteliği önem taşımaktadır. Yapılan araştırmada her sınıf düzeyinden bir ortaokul matematik ders kitabı betimsel analiz tekniği kullanılarak değerler eğitimi açısından incelenmiştir. Araştırma MEB tarafından kök değerler olarak belirlenen; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri çerçevesinde analiz edilmiştir. Ders kitaplarının incelenmesinde; ünitelere, sınıf düzeyine ve içeriğe (konu anlatımı, soru/örnek ve etkinlik) göre kök değerleri içerme durumu incelenmiştir. İnceleme sonucunda ortaokul matematik ders kitapları ünitelere göre dengeli dağılım göstermemektedir ve sınıf düzeyine göre 5. sınıf düzeyinde 76 adet, 6. sınıf düzeyinde 73 adet, 7. ve 8. sınıf düzeylerinde ise 27’şer adet değer içermektedir. Ders kitaplarında en fazla kök değer soru/örnek içeren bölümlerde bulunurken; en az kök değer etkinlik içeren bölümlerde bulunmaktadır. Ders kitaplarında en fazla yer verilen değer vatanseverlik, en az yer verilen değer dürüstlüktür.

Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, ders kitabı, matematik

EXAMINATION OF SECONDARY MATHEMATICS TEXTBOOKS IN TERMS OF VALUES EDUCATION APPROACHES

Abstract

Schools are the second environment where every individual forming the society receives education and after the family, individuals can learn values education. One of the main purposes of the education and training process in schools is to bring value education to students. The aim of values education is to raise good individuals who are beneficial to the society. Mathematics is one of the lessons that a student encounters the most and spends time in his/her education life. The unity of values education and mathematics course, which are two important building blocks of the education and training process, is important. In the research, a secondary school mathematics textbook from each grade level was examined in terms of values education by using the descriptive analysis technique. The research determined as root values by the Ministry of National Education; justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism and benevolence. In the examination of textbooks; Inclusion of root values according to units, grade level and content (lecture, question/example and activity) was examined. As a result of the examination, secondary school mathematics textbooks do not show a balanced distribution according to the units and according to the grade level, they contain 76 values at the 5th grade level, 73 values at the 6th grade level, and 27 values at the 7th and 8th grade levels. While the most root values are found in the sections containing questions/examples in the textbooks; The least root value is found in the sections with activity. The value that is given the most place in the textbooks is patriotism, and the value that is given the least is honesty.

Keywords: Values education, mathematics, textbook.

Bu bildiri, Hacer Rabia KIRLAR'ın Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde gerçekleştirdiği “Ortaokul Matematik Ders Kitaplarının Değerler Eğitimi Yaklaşımları Açısından İncelenmesi ve Ortaokul Matematik Öğretmenlerinin Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri” adlı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Değerler bir toplumu oluşturan bireylere; en temel taşlardan olan iyilik, kötülük, doğru olanlar veya olmayanlar, güzellikler ya da çirkinlikler gibi olumlu ve olumsuz olan, hareket biçimlerini belirleyen ve zamanın şartlarına ayak uydurması açısından değişebilen yol göstericilerdir (Çankırılı,2015). Bireyler günlük yaşam hareketlerinde değerlerinin etkisindedirler, değer yargılarına göre düşünce ve hareketlerini belirlerler. Bireylerin değer yargıları ise aile içerisinde başlamaktadır. Temeli ailede atılan değer yargılarının gelişimi ise okullarda oluşmaktadır. Bu açıdan bakıldığında okullar bireylerin değer sistemlerinin oluşmasında oldukça önemlidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2015). Bireyler değerleri doğuştan bilmezler sonradan öğrenilerek kazanılan bir durumdur ve bu nedenle değerler eğitimine ihtiyaç duyulmaktadır (Yeşil ve Aydın, 2007). Yazıcı (2006) öğrencilere eğitimleri süresince; sadece bilişsel ve psiko-motor kazanımların verildiği bir anlayış ile toplumu oluşturan bireylerin, değer, tutum vb. duyuşsal kazanımları kazanamayacağını düşünmektedir. Okullarda değer yargısının oluşmasını göz önüne aldığımızda öğrencilere verilmesi gereken kazanımların da önemi ortaya çıkmaktadır.

2018 yılı Matematik Dersi Öğretim Programının (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) değerler eğitimi kapsamında incelendiğinde değerlerimiz başlığı altında öğrencilerin kazanması istenilen değerlerin yer aldığı görülmektedir. Öğretim programında değerler “kök değerler” başlığı altında yer almaktadır (MEB, 2018, s. 5). Kök değerler programda; adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik olarak yer almaktadır. Eğitimin amaçlarında yeri sürekli olarak genişleyen değerler eğitimi gün geçtikçe önemini artırmaktadır. Yayınlanan 2018 yılı öğretim programında da değerler eğitiminin özel olarak yer alması, değerler eğitiminin kıymetini artırmıştır.

Yapılan çalışma değerler eğitimi ve matematik dersini odak noktasına alarak dizayn edilmiştir. Araştırmada 2018 Matematik Dersi Öğretim Programı'nda vurgulanan 10 kök değer kapsamında ortaokul matematik ders kitaplarının analizi yapılmaya çalışılmıştır. Araştırma sürecinde “Ortaokul matematik ders kitaplarında değerler eğitimi yaklaşımının yansımaları nasıldır?” sorularına yanıt bulunmaya çalışılacaktır.

Ders kitaplarının içeriğinde gerçek yaşam durumlarının matematik ile ilişkisine yer verilmesi, soyut matematik konularının somutlaştırılmasına ve programda yer alan değerlerin öğrencilere kazandırılmasına faydalı olabilir (Öncül, 2021). Matematik dersinde değerlerin kazandırılması amacı doğrultusunda ders kitapları araç olarak görülebilir. Ders kitaplarının bu amaç doğrultusunda faydalı olabilmesi için; içeriğinde değerler eğitimi kazandırmaya yönelik açık ve kapalı ifadelerin yer alması gereklidir. Ortaokul matematik ders kitaplarının değerlerin kazandırılmasına katkı sağlayabilmesi için içeriğinde değer bulunduran örnek, soru, konu anlatımı ve etkinlikler barındırması beklenir. Çalışma kapsamında ortaokul kademesinde her sınıf düzeyinden matematik kitapları incelenmiş ve ders kitaplarının değerleri içerme sıklığı analiz edilmiştir. Ders kitaplarının çokça değer içermesi değerler eğitimin kazandırılması noktasında, aktarılan değerlerin kalıcılığını sağlayabilir. Öğrencilerin rahatlıkla ulaşabileceği yardımcı kaynaklar olan ders kitaplarında değerler eğitiminin bulunması, öğrencinin değerleri ders kitaplardaki metinler ve görseller sayesinde daha iyi öğrenmesini sağlar (Uçar, 2019). Yardımcı kaynak olan ders kitaplarının ise değerler eğitimi açısından yeterli olup olmaması ya da hangi değerleri içinde barındırdığının da analizinin yapılması da bu noktada önemlidir. Bu bağlamda ders kitaplarındaki değerler eğitime ilişkin durumun sınıf düzeyine, ünitelere ve ders kitaplarının hangi bölümünde (konu, soru/örnek veya etkinlik) yer aldıklarına göre analizini yapmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma durum çalışması modeli ile yapılmıştır. Durum çalışması ise bir nitel araştırma modelidir. Nitel araştırma yöntemi “Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin

kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 39). Creswell (2017)’e göre durum çalışmasının tanımı; araştırmayı yapan kişi bir veya daha fazla durumu veri toplama araçlarını kullanarak derinlemesine araştırılmasıdır. Bu bağlamda çalışmada ortaokul matematik ders kitaplarında yer alan kök değer içeren yapılar bir durum olarak görülüp, nitel bakış açısı altında derinlemesine araştırılabileceği düşünüldüğünden durum çalışmasının uygun araştırma deseni olduğuna karar verilmiştir.

2.2. Araştırmanın Grubu

Araştırmanın kurgusu ve amaçları doğrultusunda 2018-2023 yılları arasında MEB tarafından okutulma onayı almış ortaokul 5. 6. 7. ve 8. sınıf matematik ders kitapları belirlenmiştir. Çalışmada ortaokul matematik ders kitaplarında Milli Eğitim Bakanlığı’nın kök değerler olarak tanımladığı adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin ders kitaplarındaki yansımaları incelenecektir. Ders kitaplarının seçiminde karar verilirken; kitapların daha önce farklı bir araştırmada değerler eğitimi kapsamında analiz edilmemiş olmalarına, ortaokullarda aktif olarak kullanılmakta olan ders kitaplarından olmalarına ve MEB yayınevine ait olan ders kitaplarından olmalarına özen gösterilmiştir.

Tablo 1. Doküman Analizi Yapılan Kitaplar

Sınıf Düzeyi	Yazar/ Yazarlar	Yayınevi	İzin Süresi
5. sınıf	Hayriye CIRITCI	MEB	2018-2023
	İlker GÖNEN		
	Dilara ARAÇ		
	Murat ÖZARSLAN		
	Neşe PEKCAN		
6. sınıf	Meltem ŞAHİN	MEB	2018-2023
	Mahmut BEKTAŞ		
	Sabrinur KAHRAMAN		
7. sınıf	Yakup TEMEL	MEB	2019-2023
	Arzu KESKİN OĞAN		
	Soner ÖZTÜRK		
	Dr. Özal ÇETİN		
8. sınıf	Umut AKSAKAL	MEB	2019-2023
	Ümran ERTÜRK		
	Gürkan ŞAY		
	İpek TİGLİ		

2.3. Veri Toplama Süreci ve Veri Analizi

Ortaokul ders kitaplarının içerik kısmında yer alan başlıklar; konu, soru/örnek ve etkinlik türlerine uygun olacak şekilde dağıtılmıştır. Ders kitabında yer alan şekillerin, örnek/soruların, konu anlatımı kısımlarının etkinlik içeren bölümlerin değerler eğitimi içermesi doküman analizi yöntemi ile araştırılacaktır. Doküman analizi, belirlenmiş bir amaca yönelik; kaynakların bulunması, okunması ve gerekli notların alınıp değerlendirilmesi işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2005). Veriler betimsel analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Bu teknikte veriler daha önceden belirlenmiş olan temalar kapsamında yorumlanmaktadır (Özdemir, 2010). Betimsel analizin yapılmasındaki amaç ise elde edilen verilerin betimlenmesi, yorumlanması ve neden sonuç ilişkilerine bağlı olarak sonuçlar elde edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 224).

3. SONUÇ

Araştırmada matematik kitaplarının analizi yapılırken her üniteye bulunan kitap tanıtımı kısmındaki başlıklar konu, soru veya etkinlik türü olmalarına göre ayrılmıştır. Ayrılan bu başlıkların hangi değeri ne sıklıkta içerdiği konu soru ve etkinlik kapsamında analiz edilmiştir. Bununla birlikte ders kitaplarının ünitelere göre kök değer dağılımı da incelenmiştir.

5. sınıf matematik ders kitabında toplam 76 kök değere yer verildiği belirlenmiştir. Kök değerler içerisinde en fazla, vatanseverlik (18), adalet ve yardımseverlik (12), özdenetim (10), sorumluluk (9), dostluk (8) ön plana çıkarken en az ise sabır (4), sevgi (2), saygı (1), değerlerine yer verilmiştir. Bunun yanında dürüstlük değerine 5. Sınıf matematik ders kitabında hiç yer verilmediği belirlenmiştir. 5. Sınıf ders kitabında konu başlığında 18 kök değere rastlanmıştır. Bu değerler sırasıyla; vatanseverlik (8), özdenetim (4), adalet (2), sorumluluk (2), yardımseverlik (1), saygı (1) şeklindedir. Ders kitabının soru başlığında 47 kök değere rastlanmıştır. Kök değerlerin dağılımı ise sırasıyla; vatanseverlik (10), yardımseverlik (10), adalet (8), sorumluluk (6), özdenetim (5), sabır (4), 2 sevgi (2), dostluk (2), şeklindedir. Ders kitabının etkinlik kısmında ise 11 kök değer bulunmuştur ve bunlar sırasıyla dostluk (6), adalet (2), sorumluluk (2), özdenetim (1) yardımseverlik (1) şeklindedir. Ders kitabının ünitelere göre dağılımı incelendiğinde; birinci ünite (30), ikinci ünite (12), üçüncü ünite (14), dördüncü ünite (5), beşinci ünite (13), altıncı ünite (2) defa kök değerlere yer verilmiştir.

6. sınıf matematik ders kitabında toplam 73 kök değere yer verildiği belirlenmiştir. Kök değerler içerisinde en fazla, vatanseverlik (24), yardımseverlik (14), adalet (12), özdenetim (7), dostluk ve sevgi (6) ön plana çıkarken en az ise sorumluluk (2), sabır ve saygı (1), değerlerine yer verilmiştir. Bunun yanında dürüstlük değerine 6. Sınıf matematik ders kitabında hiç yer verilmediği belirlenmiştir. Ders kitabında konu başlığında 26 kök değere rastlanmıştır. Bu değerler sırasıyla; vatanseverlik (11), dostluk (4), özdenetim, sevgi ve yardımseverlik (3) adalet (2) şeklindedir. Ders kitabında soru başlığında 41 kök değere rastlanmıştır. Kök değerlerin dağılımı ise; vatanseverlik ve yardımseverlik (11), adalet (10), özdenetim ve sevgi (3), sabır, sorumluluk ve dostluk (1) şeklindedir. Ders kitabının etkinlik kısmında ise 6 kök değer bulunmuştur ve bunlar yardımseverlik (2), dostluk, özdenetim, saygı ve sorumluluk (1) şeklindedir. Ders kitabının ünitelere göre dağılımı incelendiğinde; birinci ünite (13), ikinci ünite (17), üçüncü ünite (15), dördüncü ünite (11), beşinci ünite (13), altıncı ünite (4) kök değerlere yer verilmiştir.

7. sınıf matematik ders kitabında toplam 27 kök değere yer verildiği belirlenmiştir. Kök değerler içerisinde en fazla, vatanseverlik (9), sevgi (6), ön plana çıkarken en az ise adalet, dürüstlük, sorumluluk, yardımseverlik ve özdenetim (2), sabır ve dostluk (1) değerlerine yer verilmiştir. Bunun yanında saygı değerine 7. Sınıf matematik ders kitabında hiç yer verilmediği belirlenmiştir. 7. Sınıf matematik ders kitabında konu başlığında 13 kök değere rastlanmıştır. Bu değerler; vatanseverlik (8), dürüstlük, özdenetim, sabır, sevgi ve sorumluluk (1) şeklindedir. Ders kitabında soru başlığında 13 kök değere rastlanmıştır. Kök değerlerin dağılımı ise; sevgi (5), yardımseverlik (2), adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sorumluluk ve vatanseverlik (1) şeklindedir. Ders kitabının etkinlik kısmında ise 1 tane kök değer bulunmuştur bu değer adalet kök değerine aittir. Ders kitabının ünitelere göre dağılımı incelendiğinde; birinci ünite (4), ikinci ünite (3), üçüncü ünite (4), dördüncü ünite (9), beşinci ünite (4), altıncı ünite (3) kök değerlere yer verilmiştir.

8. sınıf matematik ders kitabında toplam 27 kök değere yer verildiği belirlenmiştir. Kök değerler içerisinde en fazla, vatanseverlik (9), yardımseverlik (4), özdenetim (3) ön plana çıkarken en az ise sorumluluk, dostluk, sabır, sevgi ve adalet (2), saygı (1) değerlerine yer verilmiştir. Bunun yanında dürüstlük değerine 8. Sınıf matematik ders kitabında hiç yer verilmediği belirlenmiştir. Ders kitabında konu başlığında 19 kök değere rastlanmıştır. Bu değerler sırasıyla; vatanseverlik (9), yardımseverlik (4), sorumluluk (2), dostluk, özdenetim, sabır ve sevgi (1) şeklindedir. Ders kitabında soru başlığında 7 kök değere rastlanmıştır. Kök değerlerin dağılımı ise; adalet ve özdenetim (2), sabır, saygı ve sevgi (1) şeklindedir. Ders kitabının etkinlik kısmında ise 1 tane kök değer bulunmuştur bu değer dostluk kök değeridir. Ders kitabının ünitelere göre dağılımı incelendiğinde; birinci ünite (1), ikinci ünite (7), üçüncü ünite (6), dördüncü ünite (5), beşinci ünite (5), altıncı ünite (3) defa kök değerlere yer verilmiştir.

4. TARTIŞMA

Ortaokul matematik ders kitaplarının değerler eğitimi içermesine yönelik yapılan içerik analizinde kök değerlerin yer alma sıklık ve çeşitlilikleri incelenmiştir. İnceleme sonucunda kök değerlerin tamamına yer verildiği görülmüştür. Ancak yer verilirken kök değerlerin dağılımının dengeli olmadığı gözlenmiştir. Ortaokul ders kitaplarında bazı kök değerlere, diğer kök değerlere göre daha az/çok yer

verildiği gözlenmiştir. İncelenen 4 ortaokul ders kitabında toplam 202 farklı yerde kök değerlere yer verilmiştir. Yer verilen kök değerlerin frekansları sırasıyla vatanseverlik (60), yardımseverlik (32), adalet (28), özdenetim (22), dostluk (17), sorumluluk (16), sevgi (14), sabır (8), saygı (3) ve dürüstlük (2) şeklindedir. Ders kitaplarında vatanseverlik, yardımseverlik ve adalet değerleri fazlaca görülmekte iken sabır, saygı ve dürüstlük değerlerine çok az sayıda yer verildiği gözlemlenmiştir. Sayın'ın (2019) çalışması ile en az rastlanılan değer dürüstlük değeri olması açısından benzerlik göstermiştir ancak çalışmasında bulunduğu en fazla rastlanılan değer sorumluluk olduğu sonucu ile benzerlik göstermemektedir.

Ortaokul ders kitaplarındaki kök değer dağılımının nitelik ve niceliği sınıf düzeylerine göre incelenmiştir. Toplamda yer alan 202 kök değer; 5. sınıflarda 76, 6. sınıflarda 73, 7. sınıflarda 27 ve 8. sınıflarda 27 defa olacak şekilde dağılım göstermiştir. Bu dağılım incelendiğinde kök değerlerin ders kitaplarında yer verilme sıklığı sınıf düzeyine göre farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. 5. ve 6. sınıf ortaokul matematik ders kitaplarında kök değerlere fazla yer verilirken 7. ve 8. Sınıflarda bu sayının yarıdan daha fazla düştüğü gözlemlenmiştir. Buna göre ders kitaplarında sınıf düzeyinin artması ile kök değerlere yer verilmesi görünür şekilde azalmıştır. Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde Köksal (2021) ile paralel bir sonuç bulunduğu gözlemlenmiştir. Köksal (2021) tarafından yayınlanan çalışmada da ortaokul matematik ders kitaplarının 5. ve 6. sınıf ders kitaplarının, değerler eğitimi açısından, 7. ve 8. sınıf ders kitaplarına göre nispeten daha iyi bir durumda olduğunu belirtmiştir.

Ortaokul ders kitapları incelenirken kök değerlerin; konu, soru ve etkinlikler başlıkları altında hangi değerleri ne kadar içerdikleri de incelenmiştir. Ders kitaplarındaki başlıklar; konu anlatımı, soru/problem ve etkinlik olmasında göre ayrılmıştır. Bu şekilde kök değerlere dersin hangi aşamasında daha fazla yer verildiği analiz edilmiştir. Elde edilen verilere göre konu anlatımında 75, sorularda 108 ve etkinliklerde ise 19 defa yer verildiği görülmüştür. Ortaokul matematik ders kitapları en fazla soru, örnek ve problem gibi içeriklerde kök değerlere yer verebilmiştir. Toplamda durum bu şekilde iken sınıf düzeylerine göre bakıldığında; 5. ve 6. sınıflarda da toplam durum ile paralel bir durum gözlemlenirken, 7. sınıflarda konu (13) /soru(13) sayısının eşit olduğu; 8. sınıflarda ise konularda (19) sorulardan (7) daha fazla kök değere yer verildiği gözlemlenmiştir. Teker'in 2022 yılında ortaöğretim matematik ders kitaplarındaki değerleri incelediği araştırmasında; ders kitabında yer verilen toplam değerlerin %66,67'sinin örnekler bölümüne ait olduğunu belirtmiştir. Bu açıdan matematik ders kitaplarında örnek ve sorularda değerlerin vurgulanabilmesinin nispeten kolay olduğu söylenebilir.

Araştırmada her sınıf düzeyinde ünitelere göre dağılımlar incelenmiştir. İnceleme sonucunda sınıf düzeyine göre; 5. sınıf ders kitabında 1., 2., 3. ve 5. ünitelerde dağılım dengeli bulunmuştur ancak 4. ve 6. ünitelerin daha az kök değer içerdiği sonucuna ulaşılmıştır. Sonrasında daha az değer içeren bu ünitelerin geometrik cisimler, alan ölçme, geometrik kavramlar, üçgenler ve dörtgenler konularını içerdiği anlaşılmıştır. Daha az değer içeren bu iki ünitenin geometri alanından kaynaklı daha az değer içerebileceği düşünülmüştür. 6. sınıf ders kitabında ilk beş ünitenin dengeli bir şekilde kök değer içerdiği gözlenirken, 6. ünitenin daha az değer içerdiği gözlenmiştir. 6. ünitenin içeriği ise çember, geometrik cisimler ve sıvı ölçme konularından oluşmaktadır. 5. ve 6. sınıf ders kitaplarının her ikisinde de geometri konularının bulunduğu ünitelerde kök değerlerin daha az olması paralellik göstermektedir. 7. sınıf ders kitabında ise; genel olarak tüm ünitelerin az değer içermesinin yanında en fazla değer 4. üniteye bulunmaktadır. 4. ünitenin ise içeriğinde oran-orantı ve yüzdeler konuları bulunmaktadır. Ders kitabının çok az değer içermesi ancak bu konularda kök değer bulunma durumunun artması; oran-orantı ve yüzdeler konularının değer içermeye yatkın konular olduğunu düşündürmektedir. 8. sınıf ders kitabında ise tüm üniteler az sayıda değer içermektedir ve tüm üniteler dengeli bir şekilde dağılım göstermiştir.

KAYNAKLAR

- CRESWELL, J. W. (2017). *Nitel yöntemler* (Y. Dede, Çev.). Ankara: Eğiten Kitap.
- ÇANKIRILI, A. (2015). *Ailede ve okulda değerler eğitimi*. Ankara: Zafer Yayınları.
- KARASAR, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- KÖKSAL, M. (2021). *Ortaokul matematik ders kitaplarının kök değerler açısından incelenmesi* (Tez No. 686024) [Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, (2018). *Ortaöğretim matematik dersi öğretim programı*. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/201821102727101> sitesinden 11.06.2023 tarihinde alındı.

- ÖNCÜL, K. (2021). *Ortaokul matematik dersi öğretim programında yer alan değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen görüşleri* (Tez No. 686932) [Yüksek Lisans tezi, İnönü Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- ÖZDEMİR, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntem-bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323–343. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ogusbd/issue/10997/131612>
- SAYIN, V., ORBAY, K., ve ŞAM, E. A., (2019). 5. Sınıf matematik ders kitabının değerlerimiz açısından incelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 161-171. <https://doi.org/10.21733/ibad.605040>
- TEKER, D., ve ELLEZ, A. M. (2022). Ortaöğretim matematik ders kitaplarının değerler eğitimi açısından incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 13(2), 1083-1098. <https://doi.org/10.51460/baebd.1184216>
- UÇAR, F. H. (2019). *İlkokul hayat bilgisi ve sosyal bilgiler ders kitaplarında değerler eğitimi* (Tez No. 567695) [Yüksek Lisans tezi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- ULUSOY, K., ve DILMAÇ, B. (2015) *Değerler eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- YAZICI, D. (2006). Değerler eğitimi'ne genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 499-522. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16960/177116>
- YEŞİL, R., ve AYDIN, D. (2007). Demokratik değerlerin eğitiminde yöntem ve zamanlama. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 65-84.
- YILDIRIM, A., ve ŞİMŞEK, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.

DİJİTALLEŞMENİN VERGİ SİSTEMİNE ETKİLERİ: OLUMSUZ VE OLUMLU ETKİLER

Elnara Ahmadova

Azerbaycan Kooperasiya Üniversitesi, Ekonomi, Ekonomi ve Vergi Uygulamaları
ORCID NO 0009-0008-3749-0505, elnara.ahmadova123@gmail.com

Özet

Çağımızda dijitalleşme o kadar yaygınlaştı ki, hayatın hiçbir alanı yeni teknolojiler olmadan yapamaz. Dijitalleşme vergi kontrolünü atlamadı. Vergi mükelleflerinin vergi makamlarıyla sürekli olarak etkileşimde bulunmaları gerektiğinden, bu konu oldukça alakalıdır ve bu da dijital teknolojilerin yardımcı olduğu şeydir. Mükelleflerin vergi makamlarına başvurmak için zaman ve para harcamasına gerek yoktur. Dijitalleşme, işin kalitesini artırmak, basitleştirmek ve karı artırmak için dijital teknolojilerin çeşitli alanlarda tanıtılmasıdır. Dijital teknolojiler, vergi kontrolü ile yakından bağlantılıdır. Mükelleflerin vergi ve harçlar hakkında gerekli bilgileri edinme, gerekli belgeleri sunma sürelerini kısaltmaya ve vergi kaçakçılığı risklerini azaltmaya olanak tanır. Her yıl vergi mükelleflerinin faaliyetlerini uzaktan kontrol etmenize izin veren çeşitli programlar vardır, böylece vergiden kaçınmak kârsız hale gelir. Ana vergi kontrol programlarından biri, vergi kontrol prosedürlerini otomatikleştiren VAT ASC'dir (bütçeden KDV iadelerini izlemek için otomatik sistem). Makale, dijitalleşmenin vergi sistemi üzerindeki olumlu ve olumsuz etkilerini incelemektedir.

Anahtar kelimeler: Dijitalleşme, vergi sistemi, etki, olumsuz, olumlu

EFFECTS OF DIGITALIZATION ON THE TAX SYSTEM: NEGATIVE AND POSITIVE IMPACTS

Abstract

In our age, digitalization has become so widespread that no area of life can do without new technologies. Digitization has not bypassed tax control. This topic is highly relevant as taxpayers have to constantly interact with tax authorities and this is what digital technologies help. Taxpayers do not need to waste time and money to contact tax authorities. Digitization is the introduction of digital technologies in various fields to improve the quality of work, simplify and increase profits. Digital technologies are closely linked to tax control. It allows taxpayers to obtain the necessary information about taxes and fees, to shorten the time to submit the necessary documents and to reduce the risks of tax evasion. There are several programs that allow you to remotely control the activities of taxpayers every year, so that tax avoidance becomes unprofitable. One of the main tax control programs is VAT ASC (automated system for tracking VAT returns from the budget), which automates tax control procedures. The article examines the positive and negative effects of digitalization on the tax system.

Keywords: Digitalization, tax system, impact, negative, positive

1. INTRODUCTION

It is of great importance that taxpayers comply with the tax system so that the state can collect taxes with the least loss. Many demographic, economic, psychological and political variables affect tax compliance. Due to our age, digitalization should be added to these factors. The universe has a constantly evolving structure since its existence. After the Industrial Revolution, inventions facilitated mass production in factories, changes in geographical conditions, and natural disasters necessitated development. At this point, human beings continue to progress rapidly by using technology. Likewise, as the digital transformation in the modern tax world increases, taxation processes must keep up with digitalization. New technology means an increase in the volume, variety and speed of data. Technological developments such as big data, artificial intelligence and blockchain provide convenience in terms of tax compliance. For example, it provides transparency in taxation processes, increases voluntary compliance, automates routine tax-related work, reduces costs, provides easy access to data, etc. It helps many processes more efficiently. Taxpayers, which are the most important source of income of the state, can be collected at the maximum level when the taxpayers fully fulfill their tax obligations,

that is, if they comply with the tax. In order to achieve an ideal tax compliance, all factors affecting tax compliance must be taken into account. An ideal tax compliance is not only economical but also financial, social, administrative, political, psychological, etc. It provides advantages in many areas. The feeling that tax compliance will be positively affected as a result of the acceleration of digital transformation in taxation has brought a new perspective to tax compliance studies. Because technological possibilities simplify all transactions related to taxation. This situation provides convenience in achieving voluntary tax compliance. It can be said that the most important factor in increasing tax compliance is education. In many studies, a linear relationship was determined between education level and tax compliance. In terms of digitalization, it can be said that educated taxpayers are more prone to digital tax applications than those who are not educated due to their computer usage habits. In this study, the factors affecting tax compliance are approached in terms of digitalization.

2. POSITIVE EFFECTS OF DIGITALIZATION ON TAX COMPLIANCE

State enforcement of tax laws and tax avoidance methods by individuals and companies change over time, depending on changing technology. Changes in technology improve tax compliance by increasing the flow of information to the state (Alm, 2021: 321). The digitalization process in economic transactions has important consequences in terms of advantages and disadvantages. While the advantages of digitalization are mentioned to a large extent, especially in taxation-related transactions, its disadvantages may also come to the fore. While it stands out in expressing the dynamism advantages that digitalization brings to the taxation process, internet problem, cyber-attack, lack of education etc. Disadvantages may occur due to factors.

2.1. Efficiency Increase in Tax Administrations

Information technologies generally include computation and communication technologies based on micro-electronics that carry out the acquisition, processing, storage and distribution of audio, pictorial, text and digital data. The development of information and communication technologies in cooperation has been effective in producing information and making information flow more effective and efficient. Thus, information can be processed more effectively and efficiently, and transmitted more quickly and in a desired manner. In addition, information technologies are at the center of an effective taxation system. While investments in information technologies were previously seen as a luxury by tax administrations, today it is seen as a necessity for fast, efficient and comprehensive business (Cotton and Dark, 2017, p. 1). Investments in digital technology, which is a necessity of doing business quickly and efficiently, can contribute to tax justice while reducing the workload on the one hand. The main objectives of the reforms in digital technology can be briefly listed as follows (Dikmen and Çiçek, 2020, pp. 156-157):

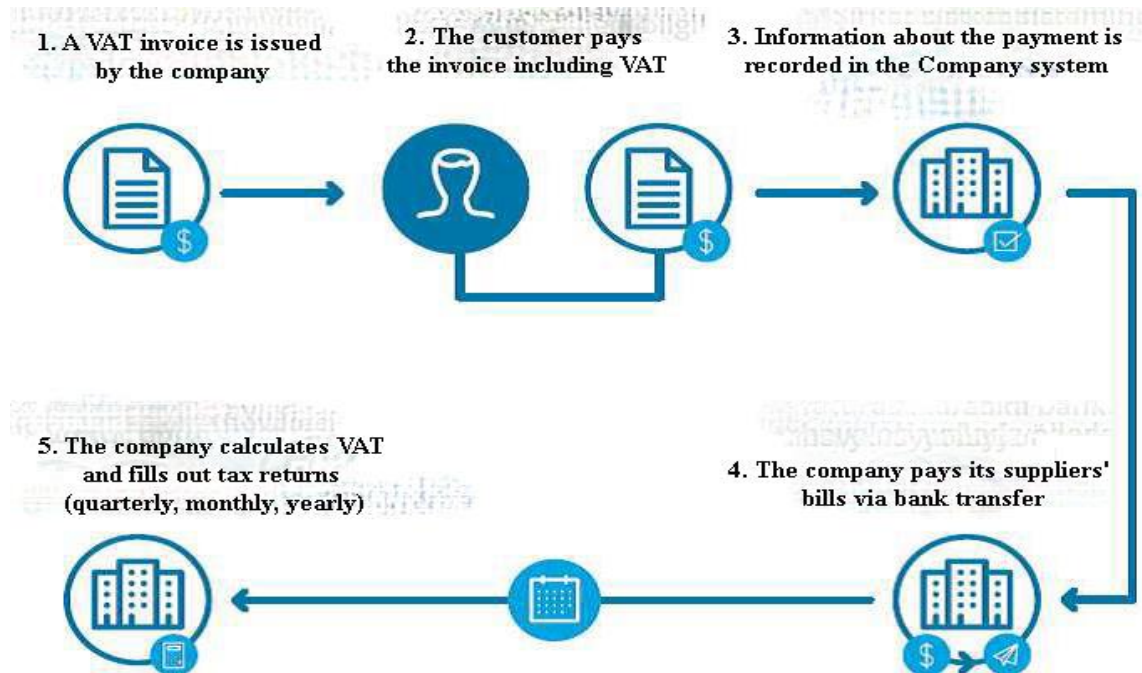
- To obtain a sustainable tax income,
- Increasing tax collection,
- To ensure tax justice,
- Strengthening the voluntary tax compliance of taxpayers,
- Reducing tax management and compliance costs, modernizing the tax management process,
- Reducing tax errors and tax evasion,
- To facilitate the payment methods of taxpayers,
- Speeding up refunds such as tax refunds,
- Contributing to the improvement of taxpayer services by easier access to other actors in relations with taxpayers,
- Reducing the cost of tax administrations,
- To shorten service times,
- Strengthening the effectiveness of risk management and tax audit,
- To ensure a systematic reporting on a country basis by increasing cooperation and information exchange between tax administrations.

Digitization of tax administration providing the opportunity to work with digital files, electronic signatures and electronic notifications instead of paper files, allowing remote working or working from home, reducing physical contact with taxpayers and solving tax problems and complaints that cannot be resolved through normal channels more easily, because the tax administration aims to manage

information. It is ensured that the importance of relying on information systems providing efficient control is understood, the same local administrations encourage cooperation with other public institutions, tax administrations and countries, and the quality of information is improved.

2.2. Blockchain Based Taxation

With Blockchain technology, transfer pricing on transaction taxes such as VAT, withholding, stamp and insurance premium taxes can be verified. For example, transactions that determine how profits are attributed to different parts of a business can be codified (PWC, 2021). The main application area is on wage income from taxes on income. It ensures that the tax obligations of the worker and the employer are easily fulfilled, and the financial administration makes the least tax expenditure and obtains tax revenue. The system is based on the decentralized blockchain technology based on the distributed registration system of platforms with electronic payroll infrastructure, and the collection of taxes on wages. With the adaptation of smart contracts to the cycle, the middlemen will disappear. As soon as the employer arranges the employee's payroll electronically, the tax withholding required to be made on the earnings of the employee is transferred directly to the financial administration. The state will obtain tax revenue with the least tax expenditure, the owner of the company will save both time and cost by only entering the gross wage and social security deductions into the system, and the employee will not be exposed to wrong wage calculations. Figure 1 shows the operation of the value added tax system using blockchain technology, while figure 2 shows the operation of the blockchain technology.

Source: (Deloitte, 2017a: 13)

Figure 1: The Operation of the Value Added Tax System Without Using Blockchain Technology

As can be seen from Figure 2, the value added tax process takes place in five stages and in a long process without using blockchain technology.

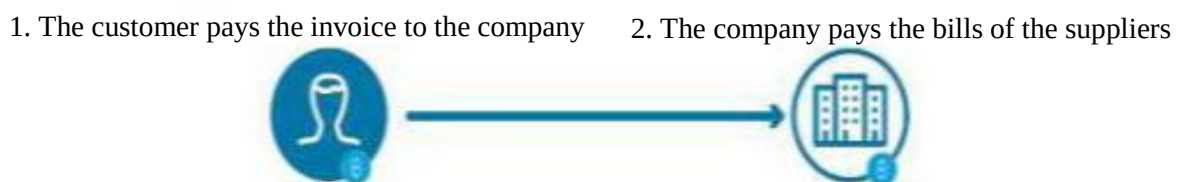

Figure 2: Functioning of Value Added Tax System with Blockchain Technology

Source: Deloitte, 2017a: 13

1. The customer pays the invoice to the company
 - ❖ Blockchain technology also has the ability to calculate smart contracts
 - ❖ Invoices are classified as VAT and non-VAT.
 - ❖ Direct VAT is paid to the tax office through a smart contract.
 - ❖ Non-VAT means are paid to the company
2. The company pays the bills of the suppliers
 - ❖ **Made with a smart contract**
 - ❖ The required amount is filled and paid by the company
 - ❖ Smart Contract Payments
 - ❖ **Simultaneous:**
 - ❖ The amount due to the supplier is paid
 - ❖ VAT is calculated by the smart contract and paid to the tax authorities.

With the use of this technology, the advantages envisaged in value added tax can be listed as follows (Frankowski et al., 2017:13):

- The administrative burden on businesses will be significantly reduced, time savings will be achieved and cost services will be reduced,
- All transactions will be carried out in real time,
- Be transparent and against fraudulent activities on transactions made through smart contracts,
- The inside of the operating finances will be open to simultaneous examination,
- Fast money transfers between businesses and governments can be provided,

3. LITERATURE REVIEW

The common point of the studies is that digital applications attract great attention on taxes. For this reason, tax auditors need to constantly improve themselves in technology issues. The adoption of online applications in the majority of studies has had positive effects on the tax compliance process. According to Lu et al., (2010), the convenience and urgency of the online tax return system will increase the taxpayers' perception of tax return efficiency. Taxpayers will have a positive attitude towards online tax filing behavior. When users perceive the benefit of the online tax system higher, their attitudes will be positively affected. The model fit measure criteria of the study provided the necessary criteria and the model they established was accepted (Lu et al.,2010).

According to the study of Lian (2015), Taiwan is in the transition period to the e-Invoice system. For this reason, e-Invoice and paper invoices are used in parallel. Citizens can choose whoever they want. Therefore, performance expectation is not a critical factor for users. Since mobile devices are the most important platform for citizens using cloud-based e-Invoice services, facilitating conditions were found insignificant in this study (Lian, 2015). Mobile devices are much more user-friendly than traditional devices. Facilitating conditions are not a major issue in the context of e-Invoice, as users already find the platform of their choice easy to use. As cloud-based e-Invoice is a new e-Government application in Taiwan, the opinions of friends and family members will influence users' decisions. The negative impact of perceived risk on cloud-based e-Invoice adoption is more pronounced for seniors. Age level has no moderator effect on the relationship between facilitating conditions and behavioral intention.

The findings of the study of Maisiba and Atambo (2016) will be very beneficial for the government. Because knowing how much the electronic tax system affects revenue collection by the government will help IRS policy makers identify the key challenges associated with the transition from the old manual system to the electronic tax system and develop strategies that will lead to improved performance (Maisiba and Atambo, 2016). Sutton, Holt, and Arnold (2016) investigated the usability of digital technologies in tax systems. Their work has shown that the use of digital technologies in tax systems is on a strong upward trend. Knowledge-based systems can be applied in various types of accounting such as bookkeeping, auditing, tax and can be used by financial institutions. When all these processes are done traditionally, it is a long process. By transferring such fixed tasks to information technology, accountants can spend valuable time dealing with more complex issues that require critical thinking. Integrating information technology with accounting databases can be a solution to reduce the limitations faced by traditional accounting systems (Sutton, Holt, and Arnold, 2016).

4. INTELLIGENT TAXATION SYSTEM (AUTOMATIC ALERT FOR TAX-RELATED RISKS)

The smart taxation system evaluates the risks in the taxpayer relationship according to the cloud graph and dynamic credit scoring system. The potential risk will be given automatically when the system works. The tax relationship cloud chart is a network diagram that reflects the relationship between the supply chain relationship and the partnership structure. With this diagram, it is possible to comprehensively comprehend the economic activities of the taxpayer, to analyze the reality of the business and the rationality of the relevant transactions in real time, and to monitor the accuracy and completeness of the declarations. Here, artificial intelligence plays the role of a monitor that predicts tax revenue and future tax amount, providing tax authorities with an effective reference of economic data (Zhou, 2019: 202).

Dynamic credit scoring system is based on taxpayer relations cloud graph, predicts taxpayer behavior in different economic scenarios, provides multidimensional credit evaluation indicators, uses neural network model to improve risks in specific economic environments and create a credit evaluation system. The taxpayer relations cloud chart analyzes and audits businesses' economic activity behavior based on VAT billing information and summarizes the business's supply chain information. It decides whether the taxation behavior of the taxpayer is against the law according to the profit rate of the peer companies and the transaction, and the real-time credit evaluation of the taxpayer is performed. Through the timely detection of tax-related and possible risks to taxpayers, the tax audit institution will intervene immediately (Zhou, 2019: 203).

4.1. Safe and Low Cost

With digitalization, economic units record their activities in a secure and less costly way. Tax declarations, social security system, internet-based payment systems, reports, etc. in tax administrations. There is a constant flow of data. In paper-based official documentation systems, processing and interpretation of large data networks is very difficult. It should be noted that the data in the digital environment must be protected in other data storage systems, as there is a high risk of loss in case of natural disasters such as earthquakes, fires and floods.

4.2. Contribution to Fairness and Efficiency Objectives of Fiscal Policy

Digital tax technologies ensure that all data obtained from different sources are together. This feature provides solutions to the factors that reduce the effectiveness of fiscal policy, the problem of delay in the information phase of voluntary fiscal policy, and the inability to track the effects of incentives, expenditures and subsidies applied in the feedback phase on personal behavior and business activities. It benefits policy makers by examining all real-time market data and developing new strategies. This contributes to the fairness and efficiency objectives of fiscal policy.

5. NEGATIVE EFFECTS OF DIGITALIZATION ON TAX COMPLIANCE

In their digital transformation, countries experience a transformation in tax matters related to the digital transformation of tax authorities, the change in the way they do business, the increase and correct management of data. In the later stages of digitization, companies may encounter poor quality data and complex applications. An error in billing can become an operational threat. A true tax system is one that has the principle of fairness. Changes in technological equipment affect people's tax evasion process. This factor, that is, the change of technological equipment, does not affect the process of tax evasion. Because it is unclear whether this trend will prevail. Changing technological equipment prevents tax evasion. In this process, technology increases economic inequality. (Alm, 2021: 322).

5.1. Timing Issues

Tax compliance will be adversely affected, as the failure to submit the declarations in a timely manner due to the delay in the transactions due to the disruption in access and overloading the system will affect the value of the current potential income. If the taxpayer pays his debt late, this payment will not be as valuable as the tax debt paid on or before the due date. Because economically, money in the future is worth less than the same sum of money now. The state tries to meet the taxes that it cannot collect on time, either by increasing another tax amount or by reducing the current income it will use for public expenditures. For this reason, tax payments made on time do not show full compliance. An interesting

aspect of the timing issue is that interest is paid on late tax. Although the interest charged economically does not comply with the definitions of compliance, it will neutralize the problem in terms of income (James and Alley, 2009: 31).

5.2. Having a Low Education Level

The fact that people with a low level of education have to do their work within the scope of e-Government applications over the internet causes these people to make mistakes and this situation results in losses. Due to the fact that they cannot obtain the necessary documents, the disruptions experienced in the work of the people interrupt their transactions in official institutions. People also have to pay for material and moral damages.

5.3. Presence of Digital Exclusion

In a fair tax system, there should be reliable internet access, the needs of taxpayers who cannot send files online or use digital methods should be addressed, and the needs and wishes of different stakeholders should be considered. The older and more complex a tax system, the more difficult it is to create an understandable digital equivalent. Digital exclusion should not be ignored (ICAEW, 2019: 2). Digital exclusion is a major problem in bringing digital methods to the tax administration. It includes users who do not want to use e-applications, cannot use them or do not have records in a suitable format. Generational differences in technology use, personal beliefs, disability, remote location, compliance cost may be reasons for digital exclusion. The government should provide resources and provide training to the many people affected by digital exclusion. It can produce solutions such as supporting the network of affordable tax agents so that those who do not comply with digital reporting are penalized (ICAEW, 2019: 12).

5.4. Other Negative Effects

The digital revolution has led to significant changes in all areas of the global economy. Among the most important and influential of these changes is the emergence of new digital products and technologies such as "big data", "cloud computing", "artificial intelligence", "machine learning" and "Web 3.0". This technological transformation not only greatly affects the daily lives and activities of businesses and individuals, but also creates significant effects on taxation processes and tax policies. In this context, it is of great importance to examine what kind of challenges and opportunities these digital products and technologies pose for taxpayers and tax administrations in terms of taxation.

For tax administrations, the digital economy poses new regulatory and supervisory challenges. New business models and technologies brought by the digital economy require tax administrations to reconsider traditional taxation approaches and methods. In this process, tax administrations are expected to develop more effective and innovative tax audit and collection methods in order to minimize the risk of tax loss and evasion. However, the digital economy also offers significant opportunities for tax administrations. First of all, thanks to digital technologies, tax administrations have the opportunity to communicate more quickly and effectively with taxpayers and other stakeholders. In addition, with the use of technologies such as big data, artificial intelligence and machine learning, tax administrations can develop more sophisticated risk analysis and audit strategies and make tax compliance processes more efficient.

Tax administrations need to develop appropriate methods and processes to accurately assess the impact of "cloud computing" on tax audits. In this process, the integration of audit processes with cloud computing is an important challenge. Tax administrations also have to comply with regulations by effectively cooperating and coordinating with cloud computing service providers. In this context, harmonization of data from different service providers and ensuring secure communication are among the important challenges. In addition, the tax administrations' use of cloud computing technologies requires them to be more meticulous in terms of data security and privacy. On the other hand, thanks to cloud computing, tax administrations can accelerate their audit processes and perform more effective audits by increasing efficiency. In addition, cloud computing technologies can enable tax administrations to conduct tax audits in geographically different locations. In this way, it is possible to carry out tax audits effectively in a wider geography. Finally, with cloud computing solutions, tax

administrations have the opportunity to follow the constantly updated tax legislation more easily and quickly, and thus the process of complying with the legislation can become more effective.

6. CONCLUSION

Since the advantages of digital transformation to large taxpayers outweigh the disadvantages it brings, there is a general level of satisfaction among taxpayers and accountants, while the violation of privacy and security concerns come to the fore among these taxpayers. The satisfaction level of small-scale taxpayers and self-employed professionals is quite low, and it is determined that these actors are mainly negatively affected by systemic failures and costs. For taxpayers who do not have a large number of periodic transactions, their attitudes towards the application are not positive since digitalization does not provide a meaningful cost advantage and they have to bear the costs of technological infrastructure adaptation. It is thought that, with the creation of digital applications in a simpler structure with new adaptations and improvements in the data flow processes of the administration, their attitudes towards the application may turn into a positive one.

It will be a realistic target to target taxpayer satisfaction and public interests together by transforming digitalization from its current fragmented structure to an integrated structure, thus reducing the conflict between taxpayers and tax administration and maximizing tax compliance and the efficiency and productivity of the digital economy together. Completing the legislative integrity and technological infrastructure on digital transformation in the tax system, and understanding the digitized document and record system in a broad spectrum from e-Invoice to e-Producer receipt under a widely integrated structure will facilitate achieving this goal. While the government draws attention to the beneficial aspects of digitalization for the taxpayer, on the other hand, it transfers many costs and responsibilities of the tax administration to the taxpayers. On the other hand, it can be expected that taxpayers will want to protect privacy against the tax authority and resistance to the advanced stages of digitalization. In our country, the widespread and integrated use of digital technology not only in the tax system but also in the e-Government system will facilitate the compliance of taxpayers, while reducing the transaction costs of the tax administration and taxpayers and ensuring the efficiency of collection, a common public benefit will emerge. It would be beneficial to reconsider the tax policy, which will develop the digital transformation, which is a multilateral process, at the desired level in line with the mutual interests of the parties, with a more taxpayer-oriented focus than it is today.

REFERENCES Turkish

1. Dikmen, S. ve Güçlü Çiçek, H. (2020). Vergi İdaresinin Dijital Dönüşümü. Bilişim Çağında Vergi Hukuku. Mustafa Göktuğ Kaya & Ersan Öz (Ed.), Bursa: Ekin Yayınevi, 153-173.

English

2. Alm, J. (2021). Tax evasion, technology, and inequality. *Economics of Governance*, 1-23.
3. Andreoni, J., Erard, B. ve Feinstein, J. (1998). *Tax compliance*. Journal of Economic Literature, 36, 818-860
4. Brezeanu, P., Dumiter, F., Ghiur, R. ve Todor, S. P. (2018). Tax compliance at national level. *Studia Universitatis "Vasile Goldis" Arad. Economics Series*, 28 (2), 1-17
5. Collosa, A. (2020). The digitalization of the tax administrations and the future of teleworking,
6. Cotton, M. and Dark, G. (2017). Use of Technology in Tax Administrations 1: Developing an Information Technology Strategic Plan (ITSP). Technical Notes and Manuals, International Monetary Fund.
7. Deloitte (2017a). Blockchain technology and its potential in taxes
8. Fochmann, M., Müller, N. ve Overesch, M. (2021). *Less Cheating? The effects of Prefilled Forms on Compliance Behavior*, Journal of Economic Psychology, 83, 1-20
9. Hofmann, E., Hoelzl, E. and Kirchler, E. (2008). Preconditions of voluntary tax compliance. *Journal of Psychology*, 216 (4), 209-217.
10. Huang, Z. (2018). Discussion on the Development of Artificial Intelligence in Taxation. *American Journal of Industrial and Business Management*, 8, 1817-1824
11. James, S. ve Alley, C. (2009). Tax compliance, self-assessment and tax administration, *Journal of Finance and Management in Public Services*, 2 (2), 27-42.
12. Lian, J.W. (2015). Critical factors for cloud based electronic invoice service adoption in Taiwan: An empirical study. *International Journal of Information Management*, 35 (19), 98-109.
13. Maisiba, G. J. ve Atambo, W. (2016). Effects of electronic- Tax system on the revenue collection efficiency of Kenya revenue authority: A case of Uasin Gishu County

14. PWC (2021). How blockchain technology could improve the tax system
15. Zhou, L. (2019). Opportunities and challenges of artificial intelligence in the application of taxation system, *Advances in Economics, Business and Management Research*, 109, 201-206

TÜRK HAVACILIK EĞİTİMİ TARİHİ

Fatih BOZ

ESKİŞEHİR TECHNICAL UNIVERSITY / INSTITUTE OF GRADUATE PROGRAMS /
CIVIL AVIATION

fatih_boz@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0886-0243

Birsen AÇIKEL

ESKİŞEHİR TECHNICAL UNIVERSITY / PORSUK VOCATIONAL SCHOOL / DEPARTMENT
OF ELECTRONICS AND AUTOMATION / UNMANNED AERIAL VEHICLE TECHNOLOGY
AND OPERATOR

birsena@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6067-5697

Özet

İnsanlığın varoluşundan beri gökyüzünde kuşlar gibi uçuş arzusu, Türklerde de 1002’de İmam Cevheri, 1159’da Doğulu Siracettin, 1632’de Hezarfen Ahmet Çelebi ve 1633’te Lagari Hasan Çelebi’nin çabaları ile havacılık tarihine adını yazdırmıştır. 20. yüzyılın başlarında başarılı olarak gerçekleştirilen motorlu uçuş denemelerinin ardından, I. Dünya Savaşında keşif ve gözlem amacıyla kullanılan uçakların modern çağda bu amaçlarının yanı sıra güçlü silahlara dönüşeceği anlaşılmıştır. Havadaki üstünlük gayesi havacılık eğitiminin önemini doğurmuştur. 3 Temmuz 1912’de Tayyare Mektebi’nin Yeşilköy’de açılmasıyla birlikte havacılık alanında gerekli olan personelin yetiştirilmesi için eğitimlere başlanmıştır. Ulu Önder Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğinde 16 Şubat 1925’te Türk Tayyare Cemiyeti (şimdiki adı Türk Hava Kurumu) kurulmuştur. Havacılıkta gerekli personeli eğitmek ve yetiştirmek amacıyla cemiyet Türk Kuşu Havacılık Okulunu kurarak önemli bir adım atmıştır. İlerleyen yıllarda ömürlerini Türk Havacılığının gelişimi için harcayan ve havacılık eğitimi için çok önemli olan iki unutulmaz ismin kurmuş oldukları, Vecihi Hürkuş’un Vecihi Sivil Tayyare Mektebi ve Nuri Demirağ’ın Yeşilköy Gök Okulu sayesinde birçok öğrenci yetiştirilmiştir. O yıllardan günümüze gelindiğinde Türkiye’de havacılık eğitimi YÖK’e bağlı devlet ve vakıf olmak üzere üniversitelerde, özel eğitim kurslarında ve uçuş eğitim okullarında sağlanmaktadır. Bu kurumlarda terminal işletmeciliği, yer hizmetleri, kabin hizmetleri, havacılık güvenliği, uçuş harekât eğitimleri, bakım teknisyenliği eğitimleri, pilotaj eğitimleri, hava trafik kontrolörü eğitimleri verilmektedir. Türkiye’deki havacılık eğitimi ihtiyacının yanı sıra farklı ülkelerden gelen eğitim talepleri de karşılanmaktadır. Bu çalışmada teknolojik gelişmelerle birlikte sürekli gelişen havacılık sektöründe artan nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla Türk havacılığı eğitim tarihi incelenmiş ve havacılık eğitiminin öneminin daha iyi anlaşılması ve analiz edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda çalışmanın Türkiye’de havacılık eğitimi alanına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yöntem olarak, araştırmada yer alan anahtar kelimeler ile literatür taraması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Havacılık Eğitimi, Türk Havacılık Eğitim Tarihi, Vecihi, Demirağ

HISTORY OF TURKISH AVIATION EDUCATION

Abstract

Since the existence of humanity, the desire to fly like birds in the sky has made its mark in the history of aviation in Turks with the efforts of Imam Cevheri in 1002, Doğulu Siracettin in 1159, Hezarfen Ahmet Çelebi in 1632 and Lagari Hasan Çelebi in 1633. After the successful motorized flight trials at the beginning of the 20th century, it was understood that the aircraft used for reconnaissance and observation purposes in the First World War would turn into powerful weapons in the modern age, in addition to these purposes. The aim of superiority in the air has given birth to the importance of aviation education. With the opening of the Aircraft School in Yeşilköy on July 3, 1912, training was started to train the necessary personnel in the field of aviation. Under the leadership of the Great Leader Gazi Mustafa Kemal Pasha, the Turkish Aircraft Society (current name Turkish Aeronautical Association) was established on February 16, 1925. In order to train and train the necessary personnel in aviation, the society took an important step by establishing the Turkish Bird Aviation School. In the following years, many students were trained thanks to Vecihi Hürkuş’s Vecihi Civil Aircraft School and Nuri Demirağ’s Yeşilköy Sky School, founded by two unforgettable names who spent their lives for the development of

Turkish Aviation and were very important for aviation education. Since those years, aviation education in Turkey has been provided in state and foundation universities, private training courses and flight training schools affiliated to the Council of Higher Education. These institutions provide terminal management, ground handling, cabin services, aviation security, flight operations training, maintenance technician training, piloting training, and air traffic controller training. In addition to the aviation training needs in Turkey, training demands from different countries are also met. In this study, in order to meet the increasing need for qualified personnel in the aviation sector, which is constantly developing with technological developments, the history of Turkish aviation education was examined and it was aimed to better understand and analyze the importance of aviation education. At the same time, it is thought that the study will contribute to the field of aviation education in Turkey. As a method, a literature review was conducted with the keywords in the research.

Keywords: Aviation Education, Turkish Aviation Education History, Vecihi, Demirağ

1. GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan beri gökyüzünde kuşlar gibi uçma arzusu, bunu gerçekleştirmek için çaba içine girmesini de gerektirmiştir. Kuşların, yarasaların nasıl uçtuğunu anlamak, uçabilmek için çeşitli araç ve gereçler geliştirmek zaman içinde motorsuz ve motorlu hava araçları ortaya çıkarmak insanlığı bilime, öğrenmeye ve zaman içinde eğitime yani havacılık eğitimine doğru götürmüştür. Uçma arzusunun karşılanması için zamanla daha uzak yerlere ulaşabilme, daha yükseğe çıkma isteği daha gelişmiş hava araçları ve sistemlerin geliştirilmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler sonucunda da eğitimin gerekliliği kaçınılmaz olmuştur. Türklerde uçma arzusu, 1002’de İmam Cevheri, 1159’da Doğulu Siracettin, 1632’de Hezarfen Ahmet Çelebi ve 1633’te Lagari Hasan Çelebi’nin çabaları ile havacılık tarihine adını yazdırmıştır. 20. yüzyılın başlarında başarılı olarak gerçekleştirilen motorlu uçuş denemelerinin ardından, I. Dünya Savaşında keşif ve gözlem amacıyla kullanılan uçakların modern çağda bu amaçlarının yanı sıra güçlü silahlara dönüşeceği anlaşılmıştır. Havadaki üstünlük gayesi havacılık eğitiminin önemini doğurmuştur. Gelişen teknoloji ile birlikte havacılık sektörü de her geçen gün gelişmeye devam etmektedir. Bunların sonucunda havacılık sektöründe görev alan ve hepsi birbirinden kıymetli meslek gruplarının uluslararası standartlarda eğitilmeleri, geliştirilmeleri hususunda havacılık eğitimi son derece önemlidir. Türkiye’de havacılık sektörü büyüdükçe yetiştirilmesi gereken insan gücü sayısı da artmaktadır. Bu nedenle Türkiye’deki havacılık eğitimi veren kurumların sayısı da her geçen yıl artmaktadır.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada teknolojik gelişmelerle birlikte sürekli gelişen havacılık sektöründe artan nitelikli personel ihtiyacını karşılamak amacıyla Türk havacılığı eğitim tarihi incelenmiş ve havacılık eğitiminin öneminin daha iyi anlaşılması ve analiz edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda çalışmanın Türkiye’de havacılık eğitimi alanına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yöntem olarak, araştırmada yer alan anahtar kelimeler ile literatür taraması yapılmıştır.

2.1. 1000-1298 Gazne & Selçuklu Dönemi

Türk tarihinde ve toplumlarında gökyüzü her zaman özel bir yere sahiptir. İslamiyet öncesi inançları gökyüzü ve burada bulunan kanatlı kuvvetli hayvanlarla özdeşleştirilmiştir (Canlı, 2019). İslamiyet sonrasında da gökyüzüne ve havacılığa olan ilgi devam etmiştir. Horasan’ın Farab şehrinden Gazneli ünlü Türk bilgin İsmail Cevheri, on birinci asırda Türkler arasındaki ilk uçma teşebbüsünü göstermiştir. İsmail Cevheri’den yaklaşık bir asır sonra, Anadolu Selçuklu Devleti’nden II. Kılıç Arslan onuruna düzenlenen törende, Siracettin Doğulu adlı bir Türk kuleye çıkarak bütün meydanı uçarak dolaştığını iddia eder (Aksu, Y. 2010). İsmail bin Hammad el Cevheri; insanlığın gökyüzündeki kuşlar gibi uçma arzusu ve isteği devam ederken 1002’de İmam Cevheri, Nişabur’daki Ulu Cami tepesine çıkarak kendini boşluğa bırakmış, bir süre süzöldükten sonra rüzgârın etkisiyle yere düşüp ölse de bir hayali gerçeğe dönüştürecek adımı atan Türk olarak tarih sahnesinde yerini almıştır (Tatar, C. 2018). Siracettin Doğulu; 1159’da kollarına kanatlar takıp, uzun ve geniş elbisesini rüzgârın şişirmesinin ardından, Sultanahmet’teki kuleden bir kuş gibi kendini boşluğa bırakıp bir süre süzöldükten sonra yere çarparak hayatını kaybetse de paraşütle uçma denemesinin ilkinin gerçekleştiren Türk olarak tarihe adını yazdırmıştır (Gömeç, S. Y. & Çelikaş, M. M. 2014).

2.2. 1299-1922 Osmanlı Dönemi

1632’de Hezârîfen Ahmet Çelebi tasarladığı kanatlarla Galata Kulesi’nin tepesinden atlayarak 3 kilometreyi aşkın başarılı bir uçuş yapmış ve Türk havacılık tarihinin enlerinden olmayı başarmıştır (Tatar, C. 2018). 1633’te Lâgarî Hasan Çelebi barutlu bir roket ile denize inerken, füze biliminin öncülerinden olmayı başarmış ve havacılık tarihine önemli bir eser bırakmıştır (Taşkesen, G. 2006). 1700’lü yıllarda Veli Direko uçuşunu gerçekleştirmiştir. 1785’de İran asıllı bir balonu ile iki Türk bostancıbaşı Topkapı Sarayı’ndan havalanıp Bursa’ya kadar başarılı bir iniş yapmıştır (Cengiz, 2018). 1789’da ilk Türk devlet adamı olarak Polonya Büyükelçisi İsmail Paşa balonla uçmuştur. 1861’de de Atıf Bey bebekte uçuş denemesi yapmıştır. 13 Ekim 1910’da tayyare almaktan ziyade, tayyareleri uçuracak tayyareci ve bakımlarını yapacak makinist yetiştirmenin daha önemli olduğu vurgulanmış ve subayların Avrupa’ya eğitim için gönderilme kararı alınmıştır. 27 Nisan 1911’de İstanbul’da Thomick’in balon ve Pilot Maslenikof’un tayyaresi ile yaptığı gösteri uçuşu İstanbul’da bir “Tayyare İstasyonu ve Mektebi” kurulmasının temeli oluşturulmuştur.

Hezârîfen Ahmed Çelebi, dünya genelinde ilk kez uçmayı başarmış bir Türk bilginidir. Uçama denemesinden önce kuşların uçuşunu incelemiştir. Tarihi uçuşundan önce hazırladığı kanatlarının dayanıklılık derecesini ölçmek için, Okmeydanı’nda deneyler yapmıştır. 1632 yılında bir sabah kıyılarda biriken İstanbul halkının gözleri önünde lodolu bir havada, Galata Kulesi’nden kendisini boşluğa bırakıp, kanatlarını çırparak, İstanbul Boğazı’nda 3358 metre süzülüp Üsküdar’da ki Doğancılar Meydanına inmesi ile bilinmektedir (Taşkesen, G. 2006). IV. Murad’ın kızı şerefine düzenli eğlenceye Lâgarî Hasan Çelebi adındaki Türk bilim insanı, barutla ateşlenen bir roket tasarlamış, hakanın huzurunda buna binmiş ve talebelerine bunu ateşlettirerek, göklere çıkmış, bütün barut yanınca kollarına taktığı kartal kanatlarını çırparak, Sinan Paşa Köşkü önünde denize düşmüştür. Arından yüzerek tekrar sultanın huzuruna gelmiştir (Taşkesen, G. 2006).

1848 yılında Erkânı Harbiye Mektebinin (Harp Akademisi) kurulması ve kurmay subayların ordu içinde görev almaya başlaması ile birlikte kurmay subayların eğitim-öğretim, görevlendirme ve karargâhta kurmaylık hizmetlerini yürütmek amacıyla 1860 yılında Bâbı Seraskeri’nin içinde Erkânı Harbiye Şubesi olarak kurulmuştur. 1880 yılında yedi şubeli bir daire hâline getirilmiştir. Erkân-ı Harbiye Dairesi, 1881 yılında “Erkânı Harbiye Umumiye Dairesi” adını almıştır. 23 Temmuz 1908’de İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra yapılan düzenlemeyle Bâb-ı Seraskeri makamı, Harbiye Nazırlığı adını alarak Osmanlı Devleti’nin yıkılışına kadar varlığını sürdürmüştür. 15 Ağustos 1908’de Erkânı Harbiye Umumiye Dairesi, Harbiye Nazırlığına bağlı bir daire olarak varlığını devam ettirmiştir (Kurt ve Korkmaz, 2018). Osmanlı Devletinde “Tayyare” ismi ilk kez 20 Aralık 1909 tarihinde kullanılmıştır. Ardından 1910 yılında havacılıkla ilgili çalışmalar daha da arttı (Karacagil, 2012).

Türk havacılığının gelişmesinde büyük öneme sahip olan Tayyare Mektebinin 3 Temmuz 1912’de Yeşilköy’de açılmasıyla birlikte havacılık alanında gerekli olan personelin yetiştirilmesi için eğitimlere başlanmıştır. Havacılıkla ilgili faaliyetler hız kazanmış, personel sayısı artmış ve kısa zamanda birliklerde havacı bölükleri oluşturulmuştur. 1916’da Tayyare Mektebinin adı Tayyare İstasyonu olarak değiştirilmiş ve askeriye yanısıra sivil pilot eğitimlerine başlamıştır.

2.3. 1923-1985 Cumhuriyet Dönemi

Birinci Dünya Savaşı sırasında keşif ve gözlem için kullanılan uçakların, modern zamanlarda keşif ve gözlemin yanı sıra güçlü silahlar olduğuna inanılıyordu. Hava üstünlüğü hedefi, havacılık eğitiminin önemini ve uçak pilotluğu için gerekli niteliklerin, uçak yapımı ve bakımı için mühendisliğin ve havacılık eğitiminin temelini oluşturan diğer uzmanlıkların önemini ortaya çıkarmıştır (Barata, J. And Neves, F. 2017). Bağımsızlık mücadelesi kazanılması ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmasının ardından Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yeni kurulan devletin ardından birçok alanda reform çalışmaları başlatmış, yeni bağımsız devletin iktisadi, askeri ve ekonomik alanlarda da bağımsızlığını kazanması hedeflenmiştir. Ülkenin kalkınma ve muasır medeniyetler seviyesine gelmesi için çalışmalar yapılan sektörlerden biri de havacılık sektörü olmuştur.

Türk Tayyare Cemiyeti’nin Kurulması; Mustafa Kemal Paşa önderliğinde havacılık sektöründe çalışmaların yapılması amacıyla 16 Şubat 1925’de Türk Tayyare Cemiyeti (TTC, şimdiki adı Türk Hava

Kurumu) kurulmuştur. TTC havacılık alanında faaliyetlerini yürütebilmek, fabrikalar ve eğitim kurumlarını açabilmek amacıyla bir bağış kampanyası yürütmüş ve Yüce Türk Milletinin destekleriyle birlikte çalışmalarını hızlandırdırmiştir (Erdemli, M. G. 2011). Tayyare Makinist Okulu; 23 Nisan 1926'da Yeşilköy'de Tayyare Makinist Okulu açılarak iki yılda 172 makinist yetiştirmiştir. Sekiz öğrenci uçak mühendisliği eğitimi alması için yurtdışına gönderilmiştir. Ardından 1928-1930 döneminde de on öğrenci daha yurtdışına gönderilmiştir (Erdemli, M. G. 2011). Türkiye Tayyare Cemiyeti ile Almanya'da JUNKERS uçak imalat firması arasında Kayseri'de uçak ve motor fabrikası, Eskişehir'de bir tamirhane ve bazı tesislerin kurulması amacıyla bir antlaşma imzalanmış ve bu İlk Türk Uçak Fabrikasına TOMTAŞ ismi verilmiştir. Kayseri Tayyare Fabrikası, Alman Junkers şirketi ile Türk Tayyare Cemiyeti'nin ortaklığıyla Uçak ve Motor Fabrikası olarak 6 Ekim 1926 tarihinde açılmıştır (Oğuz Çak, S. 2017).

Türk havacılığının gelişmesi ve gençler tarafından benimsenmesine önem verilmesi yanı sıra havacılığın temelini oluşturan kalifiye personel ihtiyacını karşılamak, gerekli olan personeli eğitmek ve yetiştirmek amacıyla 3 Mayıs 1935 yılında Türkkuşu Havacılık Okulu kurularak faaliyetlerine devam etmiştir. Sabiha Gökçen'in de aralarında bulunduğu toplamda dokuz öğrenci yurt dışından gelen öğretmenler tarafından eğitilmiş ve sonrasında öğrendiklerini genç nesillere ve yarınlara aktarmaya başlamıştır.

I. Dünya Savaşı'nda da Kafkas Cephesinde görev yapan Vecihi Hürkuş bir Rus uçağını düşürerek ilk Türk pilotu olarak tarihe geçmiştir. Vecihi Hürkuş Türk Havacılığının en önemli isimlerinden biridir. Hürkuş, 21 Mayıs 1916'da Yeşilköy'de bulunan Tayyare Mektebi'ne girerek pilotluk eğitimi almış ve 15 Kasım 1916'da pilot olarak mezun olmuştur. Vecihi Hürkuş, kısıtlı imkânlarıyla ilk Türk Sivil Havacılık Okulu olan Vecihi Sivil Tayyare Mektebini 21 Nisan 1932'de kurmuştur. On iki öğrencinin eğitildiği bu okul, eğitimine 27 Eylül 1932'de başlamıştır (Aydoğan, A. 2020). Türkiye Cumhuriyeti Hava Ordusunun yedek gücü olmak amacıyla yeni havacılar yetiştirmek amacıyla kurulmuştur (Karaağaoğlu, 2015).

Nuri Demirağ, kendini Türk havacılığının gelişimine adan ve bu doğrultuda birçok çalışmalar yapan Türk Havacılığının en önemli isimlerindendir. Nuri Demirağ hangarlar, atölyeler ve Gök Okulunu kurarak uçak üretimi ve havacılık eğitimi başlatır. Yeşilköy Gök Okulunda iki farklı eğitim uygulanmıştır. Bunlardan biri pilot yetiştirme diğeri ise uçakların bakımını ve teknik desteğini sağlayacak personelin yetiştirilmesini sağlayan eğitimlerdir. Nuri Demirağ, Yeşilköy Gök Okulu için öğrenci kaynağını ise ortaokul seviyesindeki Divriği Gök Okulundan mezun olan ve yetenekli öğrencilerle, İstanbul'daki üniversite öğrencilerinden karşılamayı planlamıştır (Yalçın, O. 2009).

İlerleyen yıllarda Türk Hava Yolları da 1972'de İstanbul-Gümüşsuyu'nda bir eğitim merkezi açmıştır. Burada eğitimlere başlanmıştır. Sonrasında müdürlük, 1979'da İstanbul-Yeşilköy'e taşınmıştır. Burada eğitim hangar uçuş eğitimi ve yer eğitimi olarak iki ayrı kısımda verilmiştir (Uncular, 2014). Sivil havacılık alanında 1980'li yıllardan sonra gerçekleşen liberalleşmenin de etkisi ile tüm dünyada birçok havayolu işletmesi kurulmuştur. Havacılığa olan ilgi yolcu sayılarında meydana gelen artış ihtiyaç duyulan nitelikli personel açığını ortaya çıkarmıştır (Yavaş, vd. 2021). Liberalleşme etkileri ile 1980'ler de ikinci dünya savaşından olumsuz etkilenen Türk havacılığını canlandırmak için 1980 yılında ODTÜ Havacılık ve Uzak Mühendisliği Bölümü kurulmuştur. 1981 yılında ise havacılık sektörüne katkı sağlayacak donanımda mühendisler yetiştirmek için İTÜ'de Uçak ve Uzak Bilimleri Fakültesi kurulmuştur (Karaağaoğlu, 2015).

2.4. 1986'dan Günümüze

Türkiye'de yükseköğrenim seviyesinde eğitim veren sivil havacılık okulunun temelleri 1986 yılında atılmıştır. 1986 yılında Eskişehir Yüksekokulu olarak kurulmuş olan bu okul Uçak Motoru, Uçak Gövdesi, Uçak Elektrik, Uçak Elektronik, Hava Kontrolörü, Yer Hizmetleri, İkram, Kargo ve Pilotaj olmak üzere dokuz bölümde havacılık eğitimi vermeye başlamıştır (Erdemli, M. G. 2011). Eskişehir'deki okulun ardından 1994'te Erciyes üniversitesi, 2005'te Kocaeli üniversitesi akademik seviyede havacılık eğitimi vermeye başlamıştır.

Türkiye’de havacılık eğitimi, Yükseköğretim Kuruluna bağlı devlet ve vakıf üniversitelerinde, özel eğitim kurslarında ve uçuş eğitim okullarında verilmektedir. Bu kurumlarda terminal işletmeciliği, yer hizmetleri, kabin hizmetleri, havacılık güvenliği, uçuş harekât eğitimleri, bakım teknisyenliği eğitimleri, pilotaj eğitimleri, hava trafik kontrolörü eğitimleri ile ilgili bölümler ve programlar yer almaktadır. Türkiye’deki havacılık eğitimi ihtiyacının yanı sıra farklı ülkelerden gelen eğitim talepleri de karşılanmaktadır.

Artan işgücü talebi ve havacılık okullarının sayısının artması ile sivil havacılık sektöründe emniyet, güvenlik, standardizasyon ve koordinasyonun sağlanabilmesi için Yükseköğretim Kurumu, SHGM, sivil havacılık eğitimi veren üniversiteler ve bu alanda faaliyet gösteren özel sektör kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan Sivil Havacılık Komisyonu’nun kurulmuştur. Komisyon 7 Kasım 2012 tarihinde Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı arasında imzalanan protokol çerçevesinde çalışmalarını sürdürmektedir (Karaağaoğlu, 2015).

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Günümüzde havacılıkta eğitimi alanında havacılık liseleri, devlet ve vakıf üniversiteleri, özel havacılık eğitimi kuruluşları, şirketlerin eğitim departmanları tarafından havacılık eğitimleri verilmektedir. Bu eğitimler, öğrenimlerine devam eden birçok havacılık öğrencilerine ve hali hazırda havacılık sektöründe çalışan tüm havacılık personellerine yöneliktir. Havacılıkta en önemli iki kavram havacılık emniyeti ve sürdürülebilirliğidir. Uçuşların emniyetli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için risklerin yok sayılacak kadar minimuma indirilmesi gerekmektedir. Bunun için havacılık sektöründe yenilenen standartlara, prosedürlere ve kurallara uyum sağlamak gereklidir. Bu sağlamak içinde eğitimin gerekliliği tartışılmaz bir durumdur.

Türkler tarih boyunca birçok alanda olduğu gibi havacılık alanında da ilkleri başarmıştır ve havacılığın gelişmesine ön ayak olmuşlardır. Günümüzde de bizlere düşen görev havacılık alanında ki tüm kişilerin, kurum ve kuruluşların uluslararası pazarda rekabette en güçlü seviyede olmasını sağlamaktır. Havacılık eğitimi bu hususta son derece önemlidir. Kaliteli bir şekilde eğitim almış, emniyet kültürü oturmuş, donanımlı, yabancı dili gelişmiş, analitik düşünebilen kalifiye personellerin yetişmesi ile doğru orantılı olarak Türk havacılığı daha da gelişecek ve havacılık sektöründeki rekabet gücü artacaktır. Günümüzde kırktan fazla üniversitede on beşten fazla programla havacılık eğitimleri verilmektedir.

TEŞEKKÜR

Geçmişten geleceğe uzanan serüvendeki Türk Havacılarına...

KAYNAKLAR

- 1) Aksu, Y. (2010). Ortadoğu Kökenli Sivil Havacılık Sektörünün 2000 İle 2008 Yılları Arasında Türkiye’ye Yönelik Yolcu ve Yük Taşımacılığının Türkiye Ekonomisindeki Yeri (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey).
- 2) Aydoğan, A. (2020). Atatürk Dönemi Türk Havacılık Faaliyetleri ve Havacılık Faaliyetlerinin Gelişim Süreci. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 4(2), 69-81.
- 3) Barata, J. and Neves, F. (2017) The History of Aviation Education and Training. Open Journal of Applied Sciences, 7, 196-205. doi: 10.4236/ojapps.2017.74017.
- 4) Canlı, A. (2019). Osmanlıdan Cumhuriyete askeri ve sivil havacılık eğitimi (1911-1950). Yüksek Lisans Tezi. Ankara Hac Bayram Veli Üniversitesi. Ankara.
- 5) Deniz, K. U. R. T., & Korkmaz, E. (2018). Yeni Arşiv Belgeleri Işığında Türk Askeri Havacılığının Doğuşu (1911-1912). Savunma Bilimleri Dergisi, 17(2), 207-251.
- 6) Erdemli, M. G. (2011). Düünden bugüne Türk havacılık tarihi ve Eskişehir (Master's thesis, ESOGÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- 7) Gömeç, S. Y. & Çeliktas, M. M. (2014). Anadolu Selçukluları Çağında Bir Uçuş Denemesi. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 1 (4), 1-7. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/atdd/issue/28225/299693>
- 8) Karaağaoğlu, N. (2015). Sivil havacılık alanındaki sektör beklentileri ve istihdam taleplerinin akademik programların oluşturulmasında etkisi: YÖK-SHGM Sivil Havacılık Eğitim Komisyonu çalışmaları (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- 9) Karacagil, Ö.K. (2012). "Balkan Savaşlarında Osmanlı Devletinde Havacılık Faaliyetleri", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı: 200, Ekim 2012, s.73-90.
- 10) Oğuz Çak, S. (2017) Türk havacılığı ve Kayseri uçak fabrikası (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- 11) Taşkesen, G. (2006). Türk Havacılık Tarihine Eleştirel Yaklaşım, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- 12) Tatar, C. (2018). Türk Havacılık Tarihi (1909-1954) Milli Mücadele Dönemi Öncesi ve Sonrası Türk Havacılığı. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- 13) Uncular, M. H. (2014). Havacılık alanında insan kaynağı yetiştirme ve THY akademinin uluslararası eğitim akreditasyonları (Master's thesis, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- 14) Yalçın, O. (2009). Mühürdarzade Nuri Bey'in (Demirağ) hayatı ve çalışmaları (1886-1957). Atatürk Yolu Dergisi, 11 (44), 743-769.
- 15) Yavaş, V., Macit, A., & YEŞİLAY, R. B. (2021). Havacılık Alanında Eğitim Gören Öğrencilerin Mesleki Staj Deneyimlerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Yükseköğretim Dergisi, 11(2 Pt 1), 331-343.

TARİHÎ ŞAHSİYET OLARAK AHMED EZ-ZEMCÎ'NİN DEĞERLER EĞİTİMİNDE ROL MODEL OLARAK KULLANILMASI

Neslihan EKİCİ

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi
neslihanekicitde@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7449-4873

Özet

Halk hikâyeleri, Anadolu'nun Türk vatanı olma sürecindeki mücadeleleri kahraman bir şahsiyet üzerinden hikâye etmektedir. Bu kahraman, tarihî varlığı sabit bir şahsiyet olsa da anlatılan olaylar semboliktir. Kahramanların zalimlerle savaşı, yeryüzünün her köşesinde doğudan batıya ve yedi kat yer altından göğün yedinci katına kadar her yerde süregelmektedir. Zalimler, ait oldukları milletler tarafından bile reddedilirken kahramanlar, birçok millet tarafından sahiplenilmişlerdir. Kahramanlar kimden ve nereden gelirse gelsin zulmü ortadan kaldırmayı amaç edinmişlerdir. Kitâb-ı Ahmed Ez Zemcî adlı eserde, zalimlere ve zulme karşı çıkan, daima hakkı savunan bir kişiliğe sahip olan Anadolu'da mübarek bir kişi olarak kabul edilmiş Ahmed ez-Zemcî'nin kahramanlıkları ve hayatı anlatılmaktadır. Yaptığım çalışmada ele aldığım bu eser, aynı zamanda edebiyatımızdaki ilk çeviri olma niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte Eski Anadolu Türkçesini yansıtan bir eser olması yönünden de dil alanındaki çalışmalarda ilgililere kaynak sunduğu için eserin önemi daha da artmıştır. Bu araştırma; Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ile Türkoloji bölümlerinde okutulan Dil Bilimi, Tarihî Türk Şi'veleri ve Türkiye Türkçesi derslerinde destek materyal ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ayrıca değerler eğitimi açısından eserin incelenmesi ile Türk diline ve kültürüne katkı sağlaması hususunda Türk Dili ve Edebiyatı dersi için önemli bir kaynak olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kitâb-ı Ahmed Ez-Zemcî, Eski Anadolu Türkçesi, Ahmed ez-Zemcî, Değerler Eğitimi, halk hikâyesi

USING AHMED EZ-ZEMCÎ AS A HISTORICAL PERSON AS A ROLE MODEL IN VALUES EDUCATION

Abstract

Folk tales narrate the struggles of Anatolia in the process of becoming a Turkish homeland through a heroic figure. Although this hero is a person whose historical existence is fixed, the events described are symbolic. The war of the heroes with the oppressors continues in every corner of the earth, from east to west, and from the seventh floor of the earth to the seventh floor of the sky. While the oppressors were rejected even by the nations to which they belonged, the heroes were embraced by many nations. The heroes aim to eliminate oppression, no matter who or where they come from. In the book called Kitâb-ı Ahmed Ez-Zemcî, the heroism and life of Ahmed ez-Zemcî, who was accepted as a blessed person in Anatolia, who opposes the oppressors and oppression and always defends the right. This work, which I dealt with in my study, is also the first translation in our literature. However, in terms of being a work that reflects the Old Anatolian Turkish, the importance of the work has increased even more because it provides resources for the studies in the field of language. This research; He met the needs of support materials in Linguistics, Historical Turkish Dialects and Türkiye Turkish courses taught in Turkish Language and Literature Education and Turcology departments. In addition, it has been revealed that it is an important resource for the Turkish Language and Literature course in terms of contributing to the Turkish language and culture by examining the work in terms of values education.

Keywords: Kitâb-ı Ahmed Ez-Zemcî, Old Anatolian Turkish, Ahmed ez-Zemcî, Values Education, folk tale

1. GİRİŞ

Halk hikâyesi, toplumsal iz bırakmış bir olaydan veya bir yazınsal ürünün sözlü kültürde bıraktığı derin etkiden kaynaklanarak ortaya çıkan halk edebiyatı ürünlerine verilen addır (Öcal, 2008). Halk hikâyelerinde olaylar, belirli kahraman şahsiyetler üzerine kurulmuştur. Bu kahramanlar hem kişilikleri hem de toplumsal hayata sağladıkları katkıları sayesinde insanlık tarihinde önemli yer edinmiş

şahsiyetler olarak tanımlanabilir. Bu kahramanlar tarihî varlığı sabit şahsiyetler olsa da, zaman ve mekân sınırlarını aşan sıradan olmayan kişilerdir. Tarihî kahramanlar, yüzyıllar öncesinde yazılan hikâyelerle nesilden nesile taşınarak hem evrensel değerleri hem de ait oldukları toplumun değerlerini temsil eden, insanların akıllarında bugün dâhi canlı kalan şahsiyetlerdir. Topluma mal olmuş ve önde gelen bu kahramanlar, toplumsal ve evrensel değerleri yansıtırken aynı zamanda söz konusu değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması ve yaşatılması çerçevesinde değerler eğitimi açısından da son derece büyük bir öneme sahiptir. Bu kapsamda olumlu değerlere sahip olan bu kahramanlar, sonraki nesiller için rol model olarak görülmüş ve yol gösterici somut birer rehber olmuşlardır.

Halk hikâyelerinde adı geçen kahramanlar, günlük hayatta zor rastlanabilecek idealist bir kişiliğe sahiptir. Hikâyelerdeki kahramanların bu özelliği, halk hikâyelerinin konularını yüceltilmiş düşüncelerden ve güzellik duygusundan almasını sağlar. Hikâyeci olaylara akıl ve mantık çerçevesinde bir çözüm bulamayınca hayal ve sembollerden faydalanır. Bunun sonucu olarak zaman ve mekân kavramlarının sınırları belli olmaktan çıkar. Böylelikle hikâyedeki kahraman; normal bir insanın yapabileceklerinin yanında, arzu ettiklerini de gerçekleştirebilecek niteliklere sahip olur. Kahramanların zalimlerle savaşı, yeryüzünün her köşesinde doğudan batıya ve yedi kat yer altından göğün yedinci katına kadar her yerde süregelmektedir. Zalimler, mensubu oldukları milletler tarafından bile reddedilirken kahramanlar pek çok millet tarafından sahiplenilmişlerdir. Kahramanlar, kimden ve nereden gelirse gelsin zulmü ortadan kaldırmayı amaç edinmişlerdir.

Daima hakkı savunan, zalimlere ve zulme karşı çıkan bir kişiliğe sahip tarihî bir şahsiyet olan Ahmed ez-Zemcî'nin hayatı ve kahramanlıklarının anlatıldığı Kâdıoğlu Oflu'ya ait “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı yazma eserin bilinen iki nüshasından¹²³ biri olan Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Başkanlığının Yazma Eserler Portalı'nda yer alan 06 Mil Yz A 6061 demirbaş numarası ile kayıtlı nüshası, çalışmamın ana kaynağı olarak seçilmiştir. Eserin başında eksiklik vardır. Bu çalışma, 109 varak ve 16 satır ile yani 1a-107a sayfa numaraları ile sınırlandırılmıştır. Yüzyıllar öncesinden yazılmış olan bu eserin transkripsiyon harfleriyle oluşturulan çeviri yazısının ardından bu dönemin özelliklerine uygun bir biçimde incelemesi ve gramatikal dizini de yapılmıştır. Ahmed ez-Zemcî'nin hayatı ve kahramanlıkları ile birlikte onun şahsında ahlaki, manevi, millî ve evrensel kök değerler de anlatılmıştır. Bunlara ilave olarak adalet, cesaret, dürüstlük, fedakârlık, kararlılık, liderlik, sadakat, sorumluluk, dinî değerler vb. gibi ve evrensel birçok değer, rol model olarak söz konusu tarihî şahsiyet aracılığıyla somutlaştırılarak aktarılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesindeki bir örneği üzerine yapılan bu çalışmanın incelemesi ve gramatikal diziniyle birlikte gerek gramer çalışmaları gerekse Eski Anadolu Türkçesi metinlerinin yazım şekillerinin yazıya aktarımı hususunda Türk diline katkı sağlayacak nitelikte olup bu konuda araştırma yapan araştırmacıların da çalışmalarında fayda sağlayacaktır. Ayrıca Millî Eğitim Bakanlığının 2018 yılında yayımlanmış olduğu Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi Öğretim Programı'nda adalet, dürüstlük, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi kök değerlere ve değerler eğitime yer verilmiştir. Yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşan ve kültürel öğelerin izini taşıyan bu eser, toplumsal kök değerlerin ve dinî-ahlaki düşüncelerin yaşatılmasında da büyük önem taşıyarak Türk Dili ve Edebiyatı dersinin özel hedeflerine hizmet etmektedir (TDEÖP, 2018:12).

Tanımlar

Çeviri: Bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme.

Değer: Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü.

Değerler Eğitimi: Değerlerin gelecek kuşaklara öğretilmesi ve aktarılmasını öngören eğitim faaliyeti.

Dizin: Bir kitabın veya derginin kişi, konu, yer adı vb. bakımından içindekileri yer numarasıyla belirten ve eserin arkasında yer alan alfabetik liste, endeks, indeks, fihrist.

Eski Anadolu Türkçesi: Anadolu sahasında 13-15. yüzyıllar arasında eser vermiş olan Türkiye Türkçesinin ilk dönemidir.

¹²³ Diğer nüsha, Konya Koyunoğlu Şehir Müzesi ve Kütüphanesi'nde bulunan “Ahmed Zemci Hikâyesi” dir.

Gramatikal Dizin: Metin hâlinde yayımlanan bir eserde, o metinde geçen kelimelerin anlamlarını ve metinde geçtiği yerleri belirten alfabetik sözlük.

Gramer: Dil bilgisi.

Nüsha: Birbirinin tıpkısı olan yazılı şeylerin her biri.

Transkripsiyon: Çeviri yazı.

Varak: Yazılı kâğıt, varaka.

2. MATERYAL VE METOD

Bu çalışmamda Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Yazma Eserler Başkanlığının Yazma Eserler Portalı'nda yer alan 06 Mil Yz A 6061 numarası ile kayıtlı Kâdioğlu Oflu tarafından yazılmış olan “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı eser ele alınmıştır. Öncelikle eserin yazıldığı dönemin özellikleri korunarak eserin transkripsiyonlu bir şekilde çeviri yazısı hazırlanmıştır. Sonrasında eserin kaynak taraması yapılmış; eserin yazarı, yazıldığı dönem, dönemin dil özellikleri, eserde yer alan kişiler ve hayatları, Türk ve dünya edebiyatındaki yeri ve önemi vb. ile ilgili yazılmış tezler, makaleler, kitaplar incelenmiştir. Eserin başında eksiklik vardır. Sırtı kahverengi meşin bir cilt içerisindedir. Eser harekeli nesih ile yazılmış olup sayfalarının sıralanışını göstermek için bir önceki sayfanın sol alt köşesine takip eden sayfanın ilk kelimesi (reddâde, rakabe çoban) yazılarak gösterilmiştir. Yapraklar rutubet lekeli olan eserin cetvelleri ise kırmızıdır. Her sayfada 16 satır bulunan eser 109 varaktan oluşmaktadır.

Resim 1: “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı eserin 1b-3a varak örneği

Eser, Kadıoğlu Oflu (1236-öl.?) tarafından kaleme alınmıştır. Eser müellifinin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunamamıştır. Ancak katalogda bulunan künye bilgisinden hareketle müellifin Oflu olduğu anlaşılmaktadır. Zaman içerisinde efsanevi bir şahsiyete dönüşen eserin kahramanı Ahmed-i Zemci'nin doğum ve ölüm tarihleri net olarak bilinmemektedir. Ahmed-i Zemci rivayetlere göre, Horasan'ın Zemc Köyü'nde doğduğu için Zemcî nisbesini taşımaktadır. Ebû Müslim-i Horasani'nin yaveri olan Ahmed-i Zemci, tüfeği keşfederek aynı zamanda Avrupalılara da öğretmiştir (Atsız, 2019:49-51). Ahmed-i Zemci, Emevi Devleti'nin yıkılarak yerine Anadolu ve Mezopotamya halkları için daha ılımlı olan Abbasi Devleti'nin kurulmasında çok büyük rol oynayan Ebu Müslim-i Horasani'nin silah arkadaşı ve yoldaşı olan, gündüzleri meydanlarda savaşıp geceleri ise kayb olduğu rivayet edilen, genç görümlü olmasına rağmen yaklaşık 300 yaşında olduğu söylenen, ince yapılı bir ermiş olduğu rivayet edilen kişidir.¹²⁴ Ahmed Zemci'ye ait ikisi Tunceli ve Malatya'da biri ise Türkmenistan'ın Merv şehrinde olmak üzere toplamda üç mezarı bulunmaktadır.

¹²⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/Ahmed-i_Zemci

Bu çalışmaya kaynak olan Kâdioğlu Oflu'ya ait “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı eser, Eski Anadolu Türkçesi dönemi edebî ürünlerindendir. 13. yüzyıldan başlayıp 15. yüzyıl sonuna kadar devam eden ve Batı Türkçesinin de başlangıç dönemi olarak kabul gören Eski Anadolu Türkçesi, yabancı unsurlar bakımından Batı Türkçesinin en temiz ve en sade dönemidir. Bu dönem eserlerinde Farsça ve Arapça öğeler çok az görülmeye başlamış ve yabancı kelimeler daha çok nazım dilinde kullanılmıştır. Nesir dili, olabildiğince duru ve temiz bir Türkçe olarak devam etmiştir. Eserde, dönemin dil özelliklerini yansıtan yaygın kullanımlar görülmektedir ve bunların bir kısmı günümüze ulaşamazken bir kısmı ise anlam ve şekil bakımından değişime uğrayarak günümüze kadar ulaşmıştır.

METİN

1a

- ¹ Aşalum zikr-i hayr-ıla Resülün ül u aşhâbın
Ebû Bekir 'Ömer 'Osmân 'Alî ile dağ: sâ'ır
- ² Şefâ'atlerini yarın umaruz rûz-i mahşerde
Hidayet eyle yâ Mevlâ ki tâ biz olavuz zâ'ır
- ³ Alalum kışşadan bişçe tefekkür idetüm şer'î
Geçenler hep bize 'ibret yetişür ey deli 'âbir
- ⁴ Nicesi gözler-idi mâl u mülk ü câh ile maşâb
Nicesi gözler-idi ravza vü bâğ u çimen çayır
- ⁵ Rivâyet eyledi Hoca Muhammed ya'nî Hûzendi
Ebû Müslim 'asâkirle iken cengde ma'a'l-kâfir
- ⁶ O vaktin kal'a-efrâziyye öpinde iken bunlar
Bâzergân aldı Feyrûz'ı fîrâr itdi hafî hâyır
- ⁷ Hâtâ ile Hoten ya'nî diyârında karar itdi
Varup Sâh-ıla görüdi lisân-ı hâline mâhir
- ⁸ Muhammed Şâh nazar kıldı kemâlâtına Feyrûzun
Didi bu kimdür ey Hoca 'ayân eyle başa zâhir
- ⁹ Didi bir câriye Çerkesden oldı ey benüm şâhum
Anası giydi fevt oldı bu oğlumdur benüm bâhir
- ¹⁰ Bular anda tûrurlarken kapıda bir fiğân oldı
Duhûl itdi iki âdem yüz urdılar yere zâhir¹¹
- ¹¹ Didiler biz bâzergânuz cihânı geşt idüp gezdük
Seniñ şehriñe geldükde bize zulm oldı ey kâbir
- ¹² Bizüm mâlumuzı cümle igäre iditiler bunda
Şu resme ağıladı bunlar işiden ağıladı vâfir
- ¹³ Buyurdu şâh siziñ hakkıñuzu Allâh ide icrâ
Benüm kâhrum olara geçmedi geçmez ebed kâsir
- ¹⁴ Didi Feyrûz olara bir cevâb şimdî viren yokmı
Didiler olmadı mümkün kimesne olmadı kâdir
- ¹⁵ İki âdem var anlarda cihânuz pehluvânıdır
Şîr-i arslan-keç birinüz Erdeşir ismi kâtı gâdir

¹¹ Şeklinde yazılmıştır.

- ¹⁶ Tağ üzere kal'aları şarp ki adı Kal'a-i 'İmlâk
Kamu 'âlem olardan 'âciz oldı aşgar u kâbir
- ¹⁷ Bularuñ her biri aşlâ yüz atludan çevirmez yüz
Ki bunlar dört biñ âdemdür harâmî kâfir u fâcir
- 1b**
- ¹ Didi Feyrûz ki ey lâlâ oları sen başa göster
İkisi bile dîvândan kıyâm idüp yola şâdir
- ² Harâmîler görür ol dem zuhûr eyledi bir oğlan
Velâkin sedd-i İskender gibidür sîret-i zâir
- ³ Var-ı anda bir zengî çü gördi bildi Feyrûz'ı
Didi Hoca Muhammed ol bâzergân oğludur hâzir
- ⁴ Budur derbentede Kahtân helâk iden kılan nâ-bûd
Harâmîler ocağında diken incir budur fâhir
- ⁵ Ziyâde kuvvete mâlik harâmîlerdür a'dâ
İşitdi Erdeşir çünki gâzaba geldi ol mâkir
- ⁶ Çü Feyrûz gördi bu hâli öri turdu makâmından
O dem bir na'ra urdu ol felekler ağıladı vâfir
- ⁷ Şalındı kal'a ahcârı zulûz ilirdi insâna
Çıkardı tîg-i dâhbâki didi ey kâdir u nâşir
- ⁸ Biler darb-ıla şîr-i Erdeşiri eyledi nâ-bûd
Kalan âdemlerine hem şu resme urdu bir şâir
- ⁹ Dökildi el ayak tenler o dem pervâz idüp cânlar
Emâna geldiler anlar perişân hâli ile kâşir
- ¹⁰ Bâzergânlar kamu mâlın olara eyledi i'tâ
Esîrleri hâlâş idüp 'adâlet eyledi zâhir
- ¹¹ Muhammed Hoca vü şâha gelüben müzdegâniler
İşitdiler bular dağ: sevindi her biri şâkir
- ¹² Gelüp Feyrûz'a kıldılar hezârân dürlü tahâsinler
Öperler gözlerin anuñ muhabbet eyleyüp vâfir
- ¹³ Meşakkatle harâmîler ele getürdüğü mâli
Getürdiler sarâyı hep Kûpe(?) tağlar gibi nâşir
- ¹⁴ Yıkırlar kal'a'i ol an iderler hâk-ile yeksân
Emin oldı kamu insân emin oldı kamu tâcir
- ¹⁵ Ebû Müslim bayâtından biraz sağa beyân itüdü

Resim 2: “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı eserin transkripsiyon harfleriyle oluşturulan çeviri yazısı örnekleri

Nitel bir araştırma modeli kullanılan bu çalışma ile ele alınan “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı eser, dönemin dil özellikleri de göz önünde bulundurularak sözcük dizin çalışması yapılmış ve analiz edilerek değerlendirilmiştir. Gramatikal dizin için Türk Söz Diz adlı uygulama programı kullanılmıştır. Dizinde madde başlarında sırasıyla kelimelerin kökenlerine ve anlamlarına yer verilmiştir. Dizin çalışması sırasında kelimelerin anlamları verilirken aynı zamanda metin içindeki bütünlükleri de korunmuştur. Ele alınan kelime eğer alıntıysa hangi dile ait olduğu ile birlikte hangi sayfa ve satırda geçtiği belirtilmiştir. Anlamları birden fazla olan kelimeler, aynı madde başında numaralandırılarak verilmiştir. Dizin oluşturulurken kelimelere verilecek anlamlar için TDK Tarama ve Derleme Sözlüğü, TDK Güncel Türkçe Sözlüğü, Kubbealtı Lugatı, Osmanlıca Türkçesi sözlükleri, Eski Anadolu Türkçesi sözlükleri, Ötüken Türkçe Sözlük, Lugat-ı Remzi, Kamûs-ı Türkî vb. sözlüklerden yararlanılmıştır. Eserin çevirisi sırasında metin içerisinde bulunan imla hataları ve imla farklılıkları tespit edilmiştir. Bu hata ve farklılıklar, anlamda bir farklılık oluşturmadığı için tek bir madde başlığı altında verilmiş ayrıca çeviri metinde de dipnot olarak belirtilmiştir.

DİZİN	'a. 002a/1, 002a/11, 002b/1, 002b/13, 002b/14, 004b/9, 004b/13, 004b/17, 005a/5, 005a/10, 005b/2, 005b/4, 005b/14, 006a/13, 006b/4, 006b/12, 009a/1, 009a/12, 009b/2, 009b/8, 010a/1, 010a/6, 010a/8, 010a/14, 010b/16, 011a/1, 011b/8, 013b/14, 014a/6, 014b/3, 014b/5, 015a/3, 015a/15, 015b/2, 016a/7, 016b/1, 018a/15, 019a/17, 019b/1, 019b/14, 020b/6, 021a/1, 021b/11, 022a/8, 022a/11, 022a/12, 022b/9, 023a/13, 023b/1, 023b/11, 023b/15, 024a/3, 024a/12, 024a/16, 024b/1, 024b/5, 025a/4, 025a/10, 025b/11, 026a/12, 027a/13, 028a/7, 029a/7, 030a/5, 031a/15, 031b/2, 032b/14, 033b/13, 034a/6, 034b/15, 035a/13, 035b/3, 035b/4, 035b/12, 037a/8, 037a/9, 038a/6, 038a/7, 038a/9, 038a/10, 038a/13, 038a/15, 038b/5, 039a/12, 043b/5, 047b/16, 049a/15, 050b/8, 057b/9, 060b/2, 063a/17, 064a/5, 070a/8, 072b/6, 072b/10, 072b/17, 073b/7, 080b/11, 085a/7, 086b/3, 088a/9, 089a/5, 089a/6, 089a/14, 089b/6, 089b/9, 089b/10, 090a/3, 090b/6	'abide : eser, anıt [Ar.] 'a. 011b/13	'a. - dı 005a/3, 011b/7, 012a/9, 080a/9, 082b/8
-A-		'âbir : bir yerden geçen, geçici [Ar.] 'a. 001a/3	2 - : açılmak [T.] 'a. - a 087b/15, 093a/14 'a. - dı 015a/9, 017b/2, 024a/14, 066a/1, 066a/10, 069b/9, 078b/5, 079a/8, 093b/9, 097a/3, 105a/8 'a. - dılar 065b/8 'a. - up 076b/10
âb : su [Far.] 'a. 009b/6		'acâib : şaşırtıcı, tuhaf [Ar.] 'a. 015b/10, 028b/14, 028b/16, 037a/14, 047b/15, 067b/14, 084b/10	açlık : açlık [T.] 'a. 093a/13
âbâ : babalar [Ar.] 'a. 040b/12, 041a/12		'A'câm : Accmler, İranlılar [Ar.] 'a. 097a/15	açuk : açık [T.] 'a. 016a/6
âbâd : yer, şehir [Far.] 'a. + a 037a/10, 088b/3, 088b/8, 088b/9		'aceb : şaşılabak şey, gariplik [Ar.] 'a. 002a/3, 025b/12, 026a/1, 026a/5, 026a/8, 027a/13, 027b/13, 028b/12, 034b/8, 037a/4, 038b/16, 046a/7, 056a/4, 059a/6, 061a/14, 061b/5, 077a/13, 079a/9, 082a/2, 083a/7, 086b/16, 096a/3, 101b/4, 106a/13, 106a/14	ad : isim [T.] 'a. + ı 001a/16, 008b/2, 008b/9, 012a/3, 026b/9, 027b/8, 029a/17, 030b/13, 062b/13, 081a/16, 087a/3, 090b/12, 093b/13, 093b/16, 106b/4 'a. + in 029b/5, 057a/12, 067b/8
'âb : ıla 035b/14 'a. 003a/4, 032b/15, 046b/12, 054b/6, 057a/16, 070a/10, 073b/14, 075b/9, 095b/3, 096b/15, 105b/15, 106a/6		'Acem : Acem [Ar.] 'a. + e 095b/5	'a. + ma 008a/16, 015b/15, 033b/13, 069b/7, 069b/8, 074a/15, 092a/14, 094a/12, 094b/15, 095a/6, 099b/1, 106b/1, 106b/2 'a. + ı 101b/15 'a. + ı 102a/1 'a. 053a/17
'Abbâs : öz. is. [Ar.] 'a. 016a/1		'ad : adetler, gelenekler [Ar.] 'a. + ı 035a/16, 035b/6, 038b/11 'a. 031a/8, 035a/2, 035a/4, 035a/13, 038a/5	a dâ : düşmanlar [Ar.] 'a. - dan 078b/12 'a. + i 064a/14, 067b/15, 100b/8, 105b/7 'a. - lar 101a/1 'a. - lar 012a/1 'a. - ya 011a/12, 012a/13, 016b/16, 019a/10, 019a/14, 024a/9, 025b/4, 047a/3, 047a/4, 060a/8, 060b/5, 067a/10, 069a/9, 083b/5, 084a/7, 084a/13, 089a/8, 098b/8, 103a/11, 103a/14 'a. - yı 011b/2 'a. 001b/5, 009a/2, 012a/9, 024a/5, 024a/9, 033a/5, 034b/2, 034b/5, 035a/7,
'Abbâsî : öz. is. [Ar.] 'a. 039a/9		'Abd-i Mâcid : öz. is. [Ar.] 'a. 026b/5	
'Abd-i Cebbâr : öz. is. [Ar.] 'a. + a 003a/6, 003b/9, 004a/4, 004b/7, 006b/8, 010b/3, 010b/12, 011a/10, 011b/1, 011b/3, 014b/7, 019b/6, 020b/15, 024b/4, 025b/17, 026b/14, 028b/10, 028b/11, 031a/10, 033a/12, 033a/14, 034b/6, 035a/3, 036a/5, 037a/7, 045a/10, 047b/5, 061b/5, 072a/12, 075b/6, 080b/11, 087b/16, 089b/17		'Abdullah : öz. is. [Ar.] 'a. 009b/9, 026b/9, 037a/6, 038b/15, 039a/12, 043b/5, 044a/3, 044a/13	
'a. da 029b/14 'a. dan 072b/13 'a. dur 004b/4		'Abdullah-ı Râhî : öz. is. [Ar.] 'a. 012b/4	
'a. + ı 004a/8, 005a/3, 008a/1, 008b/7, 009a/15, 011a/4, 018a/13, 031b/17, 068a/2, 073b/6, 075b/13, 081a/5, 082b/14, 082b/15, 086b/1, 089b/13, 089b/15, 095b/11		'Abdurrahman : öz. is. [Ar.] 'a. 063a/11, 072b/3	
'a. + ı 032a/7 'a. + ı 002b/3, 003b/6, 010a/5, 013b/4, 014a/12, 033a/1, 038a/12, 072b/11, 081a/9, 085a/12		'Abdu'l Mecid : öz. is. [Ar.] 'a. 026b/4	
'a. 013b/4, 014a/12, 033a/1, 038a/12, 072b/11, 081a/9, 085a/12		'Abdu'l Melik : öz. is. [Ar.] 'a. 063b/6	
		'Abdü'l 'Azîz : öz. is. [Ar.] 'a. 063a/11	
		'âbid : ibadet eden, kulluk eden [Ar.] 'a. 089b/7, 095b/13	

Resim 3: “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı eserin gramatikal dizin örnekleri

Aynı zamanda eserin değerler eğitimi açısından incelenmesinin özellikle Türk diline ve kültürüne katkı sağlaması hususunda Türk Dili ve Edebiyatı dersinde kullanılabilecek çok önemli bir materyal olabileceği ortaya konulmuştur. Bu çalışmada aynı zamanda değerler eğitimi ile ilgili olarak farklı bir kaynak taramasına da gidilmiştir. Değer kavramı, değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması ve öğretilmesini öngören değerler eğitimi ve değerler eğitiminde rol model olarak ele alınan kahramanlar gibi konularda çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Millî Eğitim Bakanlığının 2018 yılında yayımlanmış olduğu Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda belirtilen adalet, dürüstlük, vatanseverlik ve yardımseverlik gibi kök değerler çerçevesinde, metin ve içerisindeki rol model olan tarihî şahsiyetler değerlendirilmiştir. Ele alınan eserde daima hakkı savunan, zalimlere ve zulme karşı çıkan bir kişiliğe sahip tarihî bir şahsiyet olan Ahmed ez-Zemcî'nin hayatı ve kahramanlıkları ile birlikte aynı zamanda onun şahsında ahlaki, manevi, millî ve evrensel kök değerler anlatılmıştır. Aynı zamanda adalet, cesaret, dürüstlük, fedakârlık, kararlılık, liderlik, sorumluluk, sadakat ve dinî değerler vb. gibi toplumsal ve evrensel pek çok değer, rol model olarak söz konusu tarihî şahsiyet aracılığıyla somutlaştırılarak aktarılmıştır.

3. SONUÇ

Bu çalışmada, “Kitâb-ı Ahmed ez-Zemcî” adlı eserin 107 yaprağının (1b-107b) çeviri yazısının ardından eserin yazıldığı 13. yüzyıl özelliklerine uygun olarak incelemesi ve gramatikal dizini yapılmıştır. Ayrıca yapılan çalışmayla birlikte ele alınan bu eser, edebiyatımızdaki ilk transkripsiyon harfleriyle çevirisi olma özelliği taşımaktadır. Eski Anadolu Türkçesinin söz varlığını yansıtan bir eser olması dolayısıyla Türk diline katkı sağlaması, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi ile Türkoloji bölümünde okutulan Dil Bilimi, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesi ve Tarihî Türk Şiveleri dersleri için destek materyal gereksinimlerini karşılaması ve araştırmacılara bu konu ile ilgili kaynak sunması açısından oldukça önemlidir. Eserin yazıldığı dönemin söz varlığının ortaya çıkarılmasına katkı sağlaması açısından bu tür çalışmaların artırılması önerilmektedir.

Aynı zamanda yazıldığı dönemin kültürel öğelerinin izini taşıyan ve yüzyıllar öncesinden günümüze ulaşan bu eser, Millî Eğitim Bakanlığının 2018 yılında yayımladığı Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi Öğretim Programı'nda yer verilen toplumsal kök değerlerin yaşatılmasında da büyük önem taşıyacak nitelikte olup Türk Dili ve Edebiyatı dersinin özel hedeflerine hizmet etmektedir.¹

¹ “Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki kültürel ve evrensel değerleri anlamalarıdır.” (TDEÖP, 2018:12)

Eserin değerler eğitimi açısından incelenmesinin Türk diline ve kültürüne katkı sağlaması bağlamında Türk Dili ve Edebiyatı dersi başta olmak üzere diğer derslerde de önemli bir materyal olarak kullanılabileceği ortaya konulmuştur. Öğretim programları kapsamında yer alan kök değerlerin eğitiminde hazırlanan bu materyallerle ilgili yeni çalışmaların yapılması ve derslerde destek materyal olarak kullanımının artırılması önerilmektedir.

4. TARTIŞMA

Dil, insanlar arası iletişim kurmayı sağlayan canlı bir varlıktır. Zaman zaman birtakım değişiklikler, kendi bünyesinden doğan çeşitli sebeplerle bazı gelişmeler gösterir. (Ergin, 1998). Bu değişiklik ve gelişmeler dilin söz varlığını etkiler. Bu nedenle bir dilin yazılı tarihî gelişimi süresince her dönem ayrı ayrı söz varlığının hazırlanması oldukça değerlidir.

Çalışmamda incelediğim eserin müellifi Kadıoğlu Oflu ile ilgili kaynaklarda çok fazla bilgi bulunmamasıyla birlikte doğum yılının 1236 olması ve eserin dil özelliklerine bakıldığında 13. yüzyıl Batı Türkçesinin ilk devresi olan “Eski Anadolu Türkçesi” döneminde yazıldığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde daha çok nazım dilinde görülen Farsça ve Arapça gibi yabancı unsurlar bulunduran karışık dilli eserler verildiği düşünüldüğünde incelediğim eser, yazıldığı dönem de göz önünde bulundurularak yabancı unsurlar barındıran bir manzume olarak yazıldığı için “karışık dilli eser” olarak adlandırılabilir. Ayrıca bu eserler arasında kaynak olarak örnek teşkil etmesi açısından da oldukça önemlidir.

Eser; Arap harfleriyle harekeli olarak yazılmış, başı eksik 109 varak ve 16 satırdan oluşmaktadır. Eserde müstensih tarafından birçok kelimenin hatalı hareketlendiği ve yazıldığı tespit edilmiş ayrıca bu kelimeler dipnotta ayrıca belirtilmiştir. Bu durum Eski Anadolu Türkçesi döneminde kaleme alınan bu eserin o dönem Türkçesinin Arap harfleriyle oturmuş bir imlasının olmadığını gözler önüne sermektedir. Uzun tarihi boyunca daima serpilen ve zaman içinde akıp gelen dil, aynı zamanda kültürümüzün zenginliklerini de yansıtmaktadır. Dilimizi en güzel şekilde kullanarak duygu ve düşüncelerimizin yarınlara aktarılmasını sağlayan ve kültürümüzü oluşturan unsurlardan biri de halk hikâyeleridir.

Halk hikâyelerinde olaylar belirli kahramanların üzerine kurulmuştur. Bu kahramanlar, çoğu kez bir edebî ürünün içeriğinde yer alan kahramanların topluma mal olması ve anonimleşmesiyle oluşmuştur. Çalışmamda; topluma mal olmuş bu kahramanlardan biri olan Âhmed ez-Zemcî'nin hayatı ve kahramanlıkları anlatılmaktadır. Eser, destanla roman arasındaki geçiş dönemi olan halk hikâye örneği olarak kaynak teşkil etmektedir. Çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığının 2018 yılında yayımladığı Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nda belirtilen kök değerler çerçevesinde metin ve içindeki rol model olan tarihî şahsiyetler incelenmiştir. Ele aldığımız eserde daima hakkı savunan, zalimlere ve zulme karşı çıkan bir kişiliğe sahip tarihî bir şahsiyet olan Âhmed ez-Zemcî'nin kahramanlıkları ve hayatı ile birlikte onun şahsında ahlaki, manevi, millî ve evrensel kök değerler anlatılmıştır. Aynı zamanda adalet, cesaret, dürüstlük, fedakârlık kararlılık, liderlik, sorumluluk, sadakat ve dinî değerler vb. gibi toplumsal ve evrensel birçok değer, rol model olarak söz konusu tarihî şahsiyet aracılığıyla somutlaştırılarak aktarılmıştır. Bu bağlamda, tarihî süreçte bağımsızlık ve özgürlük mücadelesi veren milletlerin geçmişinde önemli yer etmiş, davranış ve düşünceleriyle toplumlara yön vermiş, ait oldukları toplumun değerleriyle birlikte evrensel değerleri de temsil eden ve bu şahsiyetlerin kazandırılmak istenen değerlerin somutlaştırılmasında oldukça etkili olduğu ve bu bağlamda tarihî şahsiyetlerin rol model olarak kullanılmasının oldukça önemli olduğu değerlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

- [1] Atsız, H. N. (2019). Osman Tevârih-i Cedîd-i Mir'ât-ı Cihân (3. baskı). Ötüken Yayınları.
- [2] Bayat, F. (2020). Orta Türkçe Sözlük (11-16. Yüzyıllar) (2. baskı). İstanbul: Ötüken Yayınları.
- [3] Çağbayır, Y. (2017). Ötüken Türkçe Sözlük (2. baskı). Ötüken Yayınları.
- [4] Develioğlu, F. (2015). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Aydın Kitabevi.
- [5] Dilçin, C. (1983). Yeni Tarama Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- [6] Ergin, M. (1998). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım
- [7] Karolewski, J. (2021). The Education of Alevi Religious Specialists and their Manuscripts: Ali Göktürk Dede from Şeyh Hasan Köyü, Türkiye. *Studies in Manuscript Cultures*, 151.
- [8] Kamûs-ı Türkî, <https://www.kamusiturki.com/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [9] Kanar, M. (2018). Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü. İstanbul: Say Yayınları.

- [10] Kubbealtı Lugatı, <http://lugatim.com/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [11] Lügat-ı Remzî, <https://remzi.cagdasozluk.com/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [12] Nişanyan Adlar Sözlüğü, <https://www.nisanyanadlar.com/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [13] Nişanyan Sözlük, <https://www.nisanyansozluk.com/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [14] Nişanyan Yer Adları, <https://nisanyanmap.com/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [15] Öcal, O. (2008). Halk Hikâyeleri. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- [16] Ötüken Sözlük, <http://www.otukensozluk.com/hosgeldin> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [17] T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [18] TDK Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [19] TDK Derleme Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [20] TDK Tarama Sözlüğü, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [21] TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/> (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [22] Vikipedi Özgür Ansiklopedi, https://tr.wikipedia.org/wiki/âhmed-i_Zemci (Erişim Tarihi: 08.06.2023)
- [23] Vikipedi Özgür Ansiklopedi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Eb%C3%BB_M%C3%BCslim_Horas%C3%A2n%C3%AE (Erişim Tarihi: 08.06.2023)

KLASİK İSLAM ESERLERİNİN ÖZKAN ÖZE’NİN YENİDEN YORUMUYLA ÇOCUK KİTAPINA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ: GAZALİ İLE ATEŞ VE PAMUK ARASINDA VE İBNİ TUFEYL AKIL ADASINDA KİTAPLARI ÖRNEĞİ

Kübra UĞURLU

Yalova Üniversitesi/ Felsefe ve Din Bilimleri
ugurlukubra09@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8947-8224

Özet

Dini çocuk kitapları dini kimliğin oluşmasında etkili olan faktörlerden biridir. Hayy.b.Yakzan yazılmadan önce İbni Tufeyl’in düşünce yolculuğunu anlatan “İbni Tufeyl Akıl Adasında” kitabı; Allah inancı hamd, dua, tefekkür, ölüm, peygamber, kitap, akıl ve kalp kavramlarını barındırır. Gazali’nin 17.meselesinden esinlenerek yazılan “Gazali ile Ateş ve Pamuk Arasında” kitabı ise Allah inancı, akıl, ilim, irade, kudret, mucize, hamd, tabiat, bilmek ve anlamak kavramlarını barındırır. Bu çalışmada amaç bu iki kitabın din eğitime nasıl fayda sağlayacağını ele almaktır. Her iki eser de Özkan Öze’nin kurgusuyla çocukların seviyesine inerek onları düşünmeye ve tefekkür etmeye davet etmektedir. Yazar, soyut kavramları ve anlaşılması güç konuları hikayeleştirerek örneklerle açıklamıştır. Sonuç olarak adı geçen kitapların din eğitiminde, soyut düşünme becerisi kazandırma ve muhakeme yeteneğini artırma gibi faydaları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Dini Çocuk Kitapları, Özkan Öze, Hikâye

THE TRANSFORMATION OF CLASSIC ISLAMIC WORKS INTO CHILDREN'S BOOKS WITH ÖZKAN ÖZE'S REINTERPRETATION: THE EXAMPLE OF GAZALİ AND BETWEEN FIRE AND COTTON and İBNİ TUFAYL ON THE ISLAND OF WISDOM

Abstract

Religious children's books are one of the effective factors in the formation of religious identity. The book "Ibn Tufayl on the Island of Reason", which describes Ibn Tufayl's journey of thought before Hayy.b.Yakzan was written, contains the concepts of belief in God, praise, prayer, contemplation, death, prophet, book, mind and heart. The book "Al-Ghazali Fire and Cotton and Between", inspired by al-Ghazali's 17th issue, contains the concepts of belief in God, reason, knowledge, will, might, miracle, praise, nature, knowing and understanding. The aim of this study is to discuss how these two books can benefit religious education. Both works, through Özkan Öze's fiction, descend to the level of children and invite them to think and contemplate. The author explains abstract concepts and difficult-to-understand topics through storytelling and examples. As a result, these books have been found to be useful in religious education, such as teaching abstract thinking skills and increasing the ability to reason.

Keywords: Religious Education, Religious Children's Books, Özkan Öze, Story

1. GİRİŞ

Çocukluk dönemi bireyin yaşamının en safiyane en samimi ve onda derin iz bırakan yıllarıdır. Dolayısıyla tüm yaşamını etkileyen bu dönemde çocuğa verilen din eğitime ve özelde ise okuduğu kitaplara dikkat etmek gerekir. Din eğitimi, bireyin dini davranışlarında kendi yaşantıları vasıtasıyla ve kasıtlı olarak istendik değişimi meydana getirme denemeleri sürecidir.² Din eğitimi çocuğa verilirken gelişim dönemlerini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu dönemler birbiri ile bağlantılı olup bir gelişim dönemindeki olumsuzluk bir sonraki dönemi etkileyen niteliktedir. Bu sebeple çocukluk dönemi kişinin yaşama temel attığı ve karakterinin şekillendiği dönem olması sebebiyle bu dönemde verilen din eğitimi oldukça önemlidir.³ Çocuğun eğitimi söz konusu olduğunda öğrenme dönemlerini dikkate almak da önemli görülmektedir. Çocuğun öğrenme dönemleri 10-13 yaş (Akılcı Öğrenme çağı) olarak kabul

² TOSUN, C. (2017), *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s.34.

³ DAM, H. (2021), *Çocukluk Dönemi Din Eğitimi*, M, KÖYLÜ (Ed.), *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* içinde, s.57.

edilmektedir.⁴ Yaş gruplarına bakıldığında 9-12 yaşlarda çocuklar nesneler arasındaki ilişkileri, nesneleri görmeden mantık yürütme yoluyla kavrayabilmekte, mantıksal çıkarımlar yapabilmektedirler. Her şeyi irdelemeyi, deneyimlerini arttırmayı isterler. 13-15 yaş grubundaki çocuklar ise analiz değerlendirme yaparak tümevarım ve tümdengelim ile düşünce üretebilir, elde ettikleri sonuçlardan genellemelere ulaşabilirler. Bu yaş grubundakilerde soyut düşünce gelişmiştir, düşünceleri önceki dönemlere kıyasla daha esnektir ve farklı fikirlere daha açıktırlar.⁵

Kitap, çocuğun zihinsel, duygusal ve sosyal gelişiminde önemli bir uyarandır. Gelişim süreci içinde çocuk, kendine özgü bir kişiliğe sahip olan bir bireydir. Çocuk kitaplarının hazırlanmasında, çocuğun kişiliğinin, içinde bulunduğu büyüme olgusunun ve gelişiminin çeşitli evrelerinin sürekli olarak göz önünde bulundurulması gereklidir. ⁶ Bu sebeple hikâye ve dini çocuk kitapları dini düşüncenin gelişmesinde etkili olan faktörlerden biridir.

Dini çocuk kitaplarının ana kaynağı İslam'ın ana kaynaklarıdır. Kur'an'ı Kerim'de ve Peygamberin sünnetinde kullanılan yöntemlerden biri de hikayedir. Yaşar Kandemir bu konuyla ilgili şöyle bir açıklama yapmıştır: “... *Kur'ân-ı Kerim, ideal terbiyenin en sağlam ve rasyonel kaynağıdır. İlâhî kitabımızın yanında, İlâhî terbiye ile yetiştiğini bildiğimiz Peygamber Efendimizin örnek hayatı ve hadîsleri, eshâb-ı kirâmın, İslâm ve Müslüman Türk büyüklerinin örnek hayatları ve menkıbeleri çocuk edebiyatımızın en esaslı kaynaklarıdır...*”⁷ Bu sebeple dini çocuk kitaplarında bu iki ana kaynağa riayet etmek gerekir. Ayrıca çocuklar için yazılan eserlerin edebi özellik taşıması “çocuğa göre”, “çocuk gerçekliğinde” samimi ve yalın bir şekilde yazılması gerekmektedir. İyi bir çocuk kitabı hem çocuğa hem de yetişkine hitap edecek nitelikte olmalıdır.⁸

2.İbni Tufeyl Akıl Adasında Bir Başına

Özkan Öze tarafından kaleme alınan “İbni Tufeyl Akıl Adasında Bir Başına” kitabı çocuklar için düşünce yolculukları serisinin ilk kitabıdır. Özkan Öze kitaba şu şekilde başlamıştır:

*“Birazdan okuyacaklarınız, İbn Tufeyl'in, Hayy bin Yakzan kitabını yazmadan önce aklından ve kalbinden geçenlere dair kurgusal bir hikâyedir. Onu böyle bir eser yazmaya götüren yolculuk acaba nasıl başlamıştı? Yolculuk süresince aklından neler geçmiş olabilirdi? İşte bu kitapta hayalimizi, aklımızı ve kalbimizi yanımıza alarak İbn Tufeyl'in düşüncelerinin ayak izlerini bulmaya çalıştık. Elbette bu hayali bir yolculuk ama kim gerçek olamayacağını söyleyebilir ki...”*⁹

Özkan Öze kitabın yazılış amacı olarak, İbni Tufeyl'in Hayy b. Yakzan romanını yazmadan önceki düşünce yolculuğunu hayali bir kurguyla yazdığını söylemiştir. Yazar kitabın girişinde içeriğe dair bilgi vermiş ve çocukları bir düşünce yolculuğuna davet ettiğini söylemiştir. Kitap 16x24 cm boyutunda, karton kapaklı ve 55 sayfadır. Kitap Narges Hashemy tarafından resimlenmiştir. Kitabın kapağı ve ismi oldukça dikkat çekicidir. Kitabın ismine bakarak çocukların bir fikir yolculuğuna davet edildiği ve ana temanın akıl olduğu anlaşılmaktadır. Kapaktaki resimde balık ve nilüfer ile kaplı bir havuz ve havuzdaki yansımasına dokunan bir adam resmedilmiştir. Kitapta tabiattan yola çıkan bir düşünce yolculuğu anlatıldığı için kapak içerik ile uyumludur. Aynı zamanda kapağın çocukların dikkatini çekecek nitelikte olduğunu da belirtmek gerekir. Kitabın içerisinde bulunun resimler de hem dikkat çekici olup hem de konu bütünlüğünü sağlamaktadır. Serinin ikinci kitabına göre daha az, diyalog daha çok tahlil barındıran bu kitapta, resimlerin konuyu desteklemesi ve soyut konuların somutlaştırılmasıyla çocuğun seviyesine inmesi sağlanmıştır.

⁴ OKUMUŞLAR, M. (2006), “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikâye”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21(21), 237-252.

⁵ PAKDEMİRLİ, M.N. (2011), “İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9(21), 102,105.

⁶ YAVUZER, H. (2022), *Çocuk Psikolojisi*, s.188.

⁷ KANDEMİR, M.Y. (1983), “Nasıl Bir Çocuk Edebiyatı”, *Türk Edebiyatı, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi* (Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı), 111(111), s.22.

⁸ ŞİRİN, M. R. (2019), *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, s.100.

⁹ ÖZE, Ö. (2021), *İbn Tufeyl ile Akıl Adasında Bir Başına*, s.6.

Kitabın hitap ettiği yaş grubunun 10 yaş üzeri olduğu belirtilmiştir. Çocuklarda soyut düşünce 11 yaştan itibaren başladığı için her yaşa hitap ettiğini görülmektedir. Fakat soyut düşüncesi henüz gelişmemiş, dini bir alt yapıya sahip olmayan veya okuma kültürü olmayan çocukların kitabı okumakta zorlanacağı da öngörülmektedir. Çünkü her çocuğun dini düşünce gelişimi farklıdır. Ayrıca ergenlik döneminde olan bazı çocukların -resimli kitapların çocuk kitabı olduğuna dair- ön yargıları sebebiyle bu kitabı okumaya yanaşmayacağı göz önünde bulundurulmuştur. Kitap “*Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür*” (Zümer 9) ayeti ile başlamaktadır. Genel olarak kitapta kitabın kahramanı İbni Tufeyl’in tefekkür halleriyle aklın bir nimet olup akılla Allah’ın bilineceği anlatılmıştır. Kitap, bir çocuğun bu ayeti daha iyi anlamasına katkı sağlayacak niteliktedir. Kitabın incelemesi sonucunda elde edilen bulgulara aşağıda yer verilmiştir.

2.2.Bulgular

Allah inancı, hamd, dua, tefekkür, ölüm, peygamber, ilahi kitap, tabiat, akıl ve kalp kitapta vurgulanan temalardır. Kitaptaki ana tema ise akıldır. Burada akıl ve kitabın sonunda yer alan ölüm temasına yer verilecektir.

2.2.1.Akıl

“İbn Tufeyl, ilginç bir adamdı ve aklına düşürdüğü sorular için Allah'a hamd ederdi. Bunun için kendince geçerli sebepleri vardı. “Bu sorular olmasaydı eğer düşünmeyecektim. Kendimi hiç yormayacak, gecenin bu saatinde uyuyacak ve kim bilir hangi hülyalı rüyaların peşinde beyhude yorulacaktım,” dedi. Sorular iyiydi! Ve onlar birer dua idi. “Cevap istiyorum! Bilmek, öğrenmek istiyorum!” duasıydı sorular”¹⁰

Yukarıdaki bu cümleler ile yazar soru sormanın bir şükür sebebi olduğunu ve sorgulamanın bir dua olduğunu söyler. Bu sayede çocuk düşünecek, şükür ve dua kavramları hakkında yeni bir bakış açısı kazanacaktır. Kitabın ilerleyen sayfalarında yazar, aklın sorumluluğu getirdiğini ve hiç kimsenin akıllı olmaktan şikâyet etmediği bu hayatı, akıllıca yaşamak zorunda olduğunu söyler. Aklın bizi diğer canlılardan ayırdığını ve kimsenin olmadığı, bir adada olsak bile aklımız ile çıplak kalmaktan utanacağımızı söyler. İbni Tufeyl kitabın sonunda insanın akıldan ibaret olmadığını bir kalbe sahip olduğunu ve kalbiyle Yaradan’ı sevdiğini söyler. “*Sevmek de kalbin düşünmesi değil mi?*”¹¹ cümlesiyle sevgi ve düşünme kavramları arasındaki birbirini tamamlayan bağ güzel bir şekilde ifade edilmiştir. Son olarak bu konu din eğitiminin temel kaynaklarıyla uyumlu bir şekilde konu anlatılmıştır.

2.2.2.Ölüm

Çocuklara ölüm anlatılırken onun kaçınılması gereken bir olgu olarak değil, hayatın bir gerçeği olarak anlatılması gerekir. Ölüm hakkında doğru bilgi vermek, çocuğun acısının paylaşılmasına fırsat tanımak ve dini duygu ve düşüncelerinden istifade etmek gerekir. ¹² Ayrıca dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri de korku duygusuna yer verilmeden konunun anlatılmasıdır.

Kitapta İbni Tufeyl ölü bir güvercini görür ve bir ölüm haberini duyunca söylememiz gereken “İnna lillahi ve inna ileyhi raciun” ayetini söyler. Burada böyle bir ölüm haberi duyulduğunda Müslümanın göstermesi gereken davranış kahramanın dilinden verilmiş olur. İbni Tufeyl daha sonra ölü güvercine bakarak “*Akıllı bir insan, hiçbir öğreticinin öğretmesine gerek kalmadan, anadan doğma çıplak bir akıl ile ona bir isim veremese bile- bir ölüme şahit olduğunda, içinde bir ruh taşıdığını pekâla keşfedebilir!*”¹³ der. Bu cümle ile ölümün bedenden çıkan ruh ile olduğunu insanın bedenden çok daha fazlası olduğu anlatılmıştır. Bu temanın çok ayrıntıya girmeden ve çocuğu korkutmadan ruh ile bağlantılı bir şekilde ve din eğitiminin ana kaynaklarıyla uyumlu olarak anlatıldığı tespit edilmiştir.

¹⁰ ÖZE, İbn Tufeyl ile Akıl Adasında Bir Başına, s.10.

¹¹ ÖZE, İbn Tufeyl ile Akıl Adasında Bir Başına, s.54

¹² KÖYLÜ, M. (2004), "Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve "Ölüm Eğitimi", "Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17 (17), 95-120.

¹³ ÖZE, İbn Tufeyl ile Akıl Adasında Bir Başına, s.38.

3. Gazali ile Ateş ve Pamuk Arasında

Özkan Öze tarafından kaleme alınan “Gazali ile Ateş ve Pamuk Arasında” kitabı çocuklar için düşünce yolculukları serisinin ikinci kitabıdır. Özkan Öze kitaba şu şekilde başlamıştır:

“Birazdan kitapta okuyacaklarınız, Büyük Gazali’nin hayatını özetlemeye çalışan kısa bir biyografi değildir. Onun pek çok kıymetli eseri arasında sarsıcı ve çok tartışılan eseri TEHAFÜT’ÜL FELASİFE’nin (Felsefenin Tutarsızlığı), bin yıldır üzerinde en çok konuşulan ve tartışılan bölümü, “ON YEDİNCİ MESELE” ye dair, hayali bir düşünce yolculuğudur.

Gazali, kitabının bu bölümünde, her şeyin bir sebeple yaratıldığı bu kâinatta, sebepler ve onların sonuçları arasında, filozofların zannettikleri gibi zorunlu bir bağ olmadığını; Allah’ın sebepleri yarattığı gibi onların sonuçlarını da yaratıyor olduğunu, hayret verici mantıklı örneklerle izah eder.

Ve okurlarına yıldızlardan karıncalara kadar yoktan ve hiçten yaratılmış her ne varsa gözlerin görebildiği; onlara, onları yaratan adına bakabilmeyi, görebilmeyi, araştırıp incelemeyi, öğrenebilmeyi sağlayan ve ışığını vahiyden alan bir bakış açısı verir.”¹⁴

Görüldüğü üzere yazar, kitapta bilgidan çok düşündürmeyi amaçladığını ve bu düşünce yolculuğuna çocukları da davet ettiğini dile getirmiştir. Ayrıca biz bu girizgahtan kitabın ana temasının “Allah inancı” olduğunu anlamaktayız. Kitabın tabiatı bakarak tefekkür etmeye ve düşünmeye yönlendirdiği görülmektedir.

Kitap 16x24 cm boyutunda, karton kapaklı ve 56 sayfadır. Kitap Narges Hashemy tarafından resimlenmiştir. Kitabın kapağı ve ismi oldukça dikkat çekicidir. Ön kapakta denize dalan beyaz giysili bir adam vardır. Bu deniz, Gazali’nin düşünce derinliğini yansıtırken, bu düşünce dünyasına dalan kişinin Gazali’nin kendisi olduğu düşünülebilir. Ayrıca kitabın adının altında yer alan minik bir kitap, kalem ve mumun ise Gazali’nin ilmini simgelediği düşünülebilir. Kitabın kapağı, içeriği yansıtmakta ve merak uyandırmaktadır. Arka kapakta ise kitaptan bir bölüm ve girişte yer alan cümle yazılmıştır. Kitabın dışını inceleyen biri kapağa bakarak kitabın ne anlatacağını anlayabilir. Bu açıdan kitabın dış yapısı başarılıdır. Kitabın içerisinde bulunun resimler hem dikkat çekici olup hem de konu bütünlüğü sağlamaktadır. Aynı zamanda anlaşılması güç konular resimlerle desteklenerek konunun daha anlaşılır olması sağlanmış ve konu sıkıcılıktan arındırılmıştır. Kitabın hitap ettiği yaş grubunun 10 yaş üzeri olduğu belirtilmiştir. Bu kitap ilk kitaba göre daha fazla diyalog, daha çok örnek barındırması sebebiyle 10 yaşından itibaren anlaşılacak niteliktedir. Anlaşılması güç bir konu birçok örnekle somutlaştırılıp çocuğa göre yazılmıştır. Kitap çocuğun akıl yürütmesine ve Allah inancı ile ilgili fikirlerine katkı sağlayacak niteliktedir.

Kitap “Gökleri ve yeri yoktan var eden Allah’tır. O, bir işin olmasını dilerse, ona ancak ‘ol’ der ve olur.” (Bakara 117) ayeti ile başlamaktadır. Genel olarak kitapta Allah’ın dilemesinin bir sebebe bağlı olmadığı kitabın kahramanı Gazali tarafından anlatılmıştır. Kitabı okuyan bir çocuğun bu ayeti daha iyi anlayacağı düşünülmektedir.

3.1. Bulgular

Allah inancı, akıl, ilim, irade, kudret, mucize, hamd, tabiat, bilmek ve anlamak kitapta vurgulanan temalardır. Bu kitapta da akla birçok defa değinilmiş, bir şeyin faili olmak için akıllı olmak gerektiği ve mantığı olmayanın bilgisine güvenilmeyeceği hikâye kahramanı tarafından anlatılmıştır. Burada kitapta daha çok vurgulanan üç ana temaya yer verilecektir.

3.1.1. Allah İnancı

Kerim Yavuz yaptığı araştırmada çocukların Allah fikrine ulaşırken birçok aşamadan geçtiğini dile getirir. 10-12 yaşında çocukların Allah tasavvurunun daha çok geliştiğini ve çocukların nedensellik düşüncesinin gelişmesiyle Allah’ın varlığını zorunlu olarak gördüğünü söyler. Çünkü kendisinin varlığının sürdürülmesi O’na bağlıdır.¹⁵ Öncelikle belirtmek gerekir ki Zorunlu Varlık Gazali’nin düşüncesindeki temel bir kavramdır. Bu sebeple bu yaş aralığının sahip olduğu Allah tasavvuru ile

¹⁴ ÖZE, Ö. 2022, *Gazali ile Ateş ve Pamuk Arasında*, s.6.

¹⁵ YAVUZ, K. (2012), *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, s.170.

içeriğin uyumlu olduğu görülmüştür. Ayrıca çocuklar Allah'ın varlığının zorunlu olduğuna inansalar bile bu zorunlu varlığın mahiyetini tam olarak kavrayamazlar. Bu sebeple kitapta böylesine soyut bir konu birçok örnekle somutlaştırılmış, çocukların konuyu anlaması kolaylaştırılmıştır. Ayrıca Allah inancı, din eğitime ve gelişim dönemlerine uygun şekilde anlatılmıştır. Mucize ve irade temaları da ana tema olan Allah inancı ile bağlantılı şekilde anlatılmıştır.

3.1.2.Mucize

“Sebepleri ve Sonuçları Yaratan Allah'tır”

Gazali'nin 17.Meselede nedensellik ilkesini anlatırken kullandığı ateş ve pamuk örneği kitapta hikayeleştirilerek anlatılmıştır. Bir genç Gazali'ye gelir ve zihnini meşgul eden bir soru olduğunu söyler. Pamuğu ateşe düşürdüğünde pamuğun her seferinde yandığını görür ve zihnini şu sorular meşgul eder. “Pamuğu yakan ateş mi, yoksa Allah mı?” Gazali bu soru karşısında genci yargılamaz ve ona birçok soru sorarak cevabı bulmasını sağlar. Böylece yazar, Gazali'nin dilinden çocukları akıl yürütmeye teşvik ederek ve şüphelerin üzerine giderek onları irdeleyerek doğru inanca ulaşılacağını göstermiştir. Gazali'nin gence gösterdiği bu tavır öğretmenlerin ve ebeveynlerin çocukların Allah hakkındaki sorgulamalarında gösterilmesi gereken bir tavrıdır. Çocukların sorularını yargılamadan dinlemek ve onlara uygun cevap vermek gerekmektedir. Ayrıca akıl yürütme metodunun çocuğa kazandırılması gereken değerli bir husus olduğunun altı çizilmelidir. Soyut düşünce ne kadar gelişirse düşünce dünyası genişir ve kavramlar o kadar anlam kazanır.

Kitapta Gazali, ateş ve pamuğun sebep, yanmanın sonuç olduğunu belirtir, ateşin yakmadığı Hz. İbrahim'i örnek vererek tüm fiillerin failinin Allah olduğunu söyler. Allah sebepleri yarattığı gibi sonuçları da yaratandır diyerek sebepler ve sonuçlar arasında zorunlu bir bağ yoktur, der. Burada anlatılan mucize kavramı din eğitiminin ana kaynakları ile uyumludur. Çocuklar anlatılan örnekler ile mucize kavramını kolaylıkla kavrayacaklardır.

3.1.3.İrade

Bir şeyi yapabilmek için kişinin için akıl, bilgi, irade ve kudrete sahibi olması gerektiği kitapta vurgulanmıştır. Ateş ve pamuk hadisesi daha sonra irade kavramına bağlanır ve “Allah Ol derse oluverir” ayeti örnekle açıklanır. Allah dilemezse ve yaratmazsa ateşi yakamaz. Allah dilerse yaratır. Gazali'nin *“Ve tercih, tercih edeni bağlamaz. Böylesini tercih eden öylesini de tercih eder.”*¹⁶ cümleleri ile irade, farklı şekillerde anlatılmıştır. Bu sayede bu kavramın anlaşılması kolaylaşmıştır. Kitap *İnşallah* vurgusuyla biter fakat hissederek ve inanarak bu kelimeyi dile getirmek gerektiği vurgulanır. Çocukların kitabın sonunda *inşallah* kelimesini daha iyi anlayacağını ve bu sebeple irade ile *inşallah* arasında bağlantı kuracağı düşünülmüştür.

Kâinatı tanımak, geceyi, ayı, yıldızları tanımak Allah'ı tanımaya götüren vasıtalarlardır. *“Allah'ı sevmek için O'nu tanımak, bilmek lazımdır. Allah'ı tanımak, insanı, insani özellikleri ve alemi tanımakla, kavramakla başlar.”*¹⁷ Her iki kitapta da doğaya bakarak tefekkür etme ve bu sayede Allah'ı tanıma vardır. İbni Tufeyl karakteri hayranlıkla gökyüzüne ve doğaya bakarak Allah'ı düşünür. Kitaplardaki tabiata yapılan bu vurgu, çocukların düşünen, çevresine duyarlı birer birey haline gelmelerine ve böylece hayatlarına bir anlam katmalarına katkı sağlayacaktır. Kavramların doğru bir şekilde anlatılmasının önemine de değinmek gerekir. Kavramlar eğitim sisteminin temel taşlarıdır. Kavramların doğru anlatılması gerekir ve başka kavramlarla ilişkileri ve sınırları belirlenmedikçe doğru bir din eğitimi vermek mümkün değildir. Kavramlar doğru bir şekilde çözümlenmelidir.¹⁸ Her iki kitapta da bahsedilen kavramların doğru anlatıldığı tespit edilmiştir.

4. SONUÇ

Dini çocuk kitapları dini kimliğin oluşmasında etkili olan faktörlerden biridir. Ülkemizde çocuk edebiyatı geç olgunlaştığı için dini çocuk kitapları da bundan nasibini almıştır. Batıda birçok eser vardır

¹⁶ ÖZE, *Gazali ile Ateş ve Pamuk Arasında*, s.49.

¹⁷ ÇAMDİBİ, M. (2010), *Ailede Ahlak Terbiyesi/Aile ve Eğitim,Tartışmalı İlmî Toplantı*, s.99.

¹⁸ ÖNDER, M. (2013), "Sevgi, Din Dili ve Hikayelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*,6(3), s.1289.

fakat bunların çoğu diğer dinlere ait değerleri barındırdığı için din eğitime uygun değildir. İslami kaynaklar çok çeşitli olmasına rağmen çocuğa göre eserler çok azdır. İyi bir dini çocuk kitabının hem edebi değeri hem de İslami değerleri içermesi gerekir. Nevzat Yüksel yıllar önce çocuk edebiyatı ile ilgili yazısında çok zengin bir kaynağa sahip olduğumuzu, bu kaynakların çocuklar için dönüştürülebileceğini söylemiştir.¹⁹ Bu sebeple zengin kültürümüzdeki klasik metinlerin Özkan Öze tarafından çocuğa uygun bir seviyede yeniden yorumlanması, çocuk edebiyatı ve din eğitimi açısından oldukça önemlidir.

Özkan Öze tarafından kaleme alınan bu iki kitabın çocukların düşünme becerileri ve muhakeme yeteneğini arttıracak, sorgulayarak doğru inanca ulaşmalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Özellikle “Gazali ile Ateş ve Pamuk Arasında” kitabında, anlatılması zor bir mesele ustalıkla ve çocuğun anlayacağı bir şekilde estetik ilkelere riayet edilerek çok güzel bir şekilde anlatılmıştır. Her iki kitap da çocukları tabiatı incelemeye sevk etmekte ve tefekkür etmeye yönlendirmektedir. Bu kitaplardaki Allah’ın yaratma fiilini açıklayan, örneklendiren hikâyeler, çocukların Allah ile ilgili sorularının cevaplanmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- ÇAMDİBİ, M. (25 Nisan 2010), Ailede Ahlak Terbiyesi/Aile ve Eğitim, *Tartışmalı İlmî Toplantı* İstanbul, 97-122.
- DAM, H. (2021), Çocukluk Dönemi Din Eğitimi, M. KÖYLÜ(Ed). *Gelişimsel Basamaklara Göre Din Eğitimi* içinde. (57-101), Ankara: Nobel.
- OKUMUŞLAR, M. (2006), “Din Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Hikaye”. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 21 (21), 237-252.
- ÖNDER, M. (2013), "Sevgi, Din Dili ve Hikayelerin Çocukların Din Eğitimindeki Yeri ve Önemi", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6(3), 1285-1298.
- ÖZE, Ö. (2021), *İbni Tufeyl Akıl Adasında*, İstanbul: Ketebe.
- ÖZE, Ö. (2022), *Gazali ile Ateş ve Pamuk Arasında*, İstanbul: Ketebe.
- KÖYLÜ, M. (2004), "Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi ve “Ölüm Eğitim”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17 (17), 95-120.
- PAKDEMİRLİ, M. N. (2011), İlköğretim DKAB Derslerinde Hikâye Kullanımının Önemi: Eğitim Psikolojisi Açısından Bir Yaklaşım, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9 (21), 99-129.
- ŞİRİN, M.R. (2019), *Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Uçan At Yayınları.
- TOSUN, C. (2017), *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Ankara: Pegem Akademi.
- YAVUZER, H. (2022), *Çocuk Psikolojisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- YÜKSEL, N. (1988/89), Çocuk Edebiyatı Üzerine M. Ruhi Şirin'le", *İslam, Kültür Sanat ve Edebiyat*, 3(3), 52-55.

¹⁹ YÜKSEL, N. (1989), Çocuk Edebiyatı Üzerine M. Ruhi Şirin'le" *İslam, Kültür Sanat ve Edebiyat*, 3(3), s.50-51.

SESSİZ İSTİFA KAVRAMINA İLİŞKİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Özge Kobak

Yıldız Teknik Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İnsan Kaynakları
Yönetimi Bölümü

ozge.kobak @std.yildiz.edu.tr , ORCID: 0000-0002-2542-6126

Emel Esen

Yıldız Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, İşletme Anabilim Dalı
emelo@yildiz.edu.tr , ORCID: 0000-0001-5753-3252

Özet

Bu araştırma, son dönemde ortaya çıkan “sessiz istifa” kavramının Türkiye’deki algısını incelemeyi ve konuyla ilgili veriler sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de bulunan beyaz yaka çalışanlar ve işverenler tarafından nasıl görüldüğü ile ilgili değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu anlamda sessiz istifanın kavramsal anlamını ve iş yerlerindeki yaygınlığını anlamak, nedenlerini ve etkilerini belirlemek, şirketlerin bu kavramı anlamlandırması ve yönetmesi adına önerilerde bulunmak hedeflenmektedir. Ek olarak, çalışmanın literatürde bu kavramla ilgili daha çok akademik kaynak bulunması yönünde katkı sağlaması, diğer araştırmacıları teşvik etmesi ve gelecek çalışmalar için bir temel oluşturması amaçlanmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada, Türkiye’de sessiz istifa kavramının nasıl algılandığı incelenmiş ve veri toplama aracı olarak "mülakat" yöntemi ve yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir. Araştırmada nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz ve gömülü teori kullanılmıştır. Analizlerin etkin bir şekilde gerçekleştirilebilmesi ve kodların sistematik bir şekilde belirlenebilmesi amacıyla MAXQDA programından faydalanılmıştır. Yapılan görüşmelerde, katılımcılardan sessiz istifa hakkındaki görüşleri alınmıştır. Bu verilere göre sessiz istifanın çalışanın mutsuzluğu ve motivasyon eksikliğine bağlı olduğu tespit edilmiştir. Katılımcılar tarafından bu kavram “Çalışanın sorumluluklarının üzerine bir şey katmadan işlerini minimumda yürütmesi ve göze batmayacak kadar iş yapması” şeklinde değerlendirilmiştir. “Çalışanların sessiz bırakışı” olarak da ifade edilen sessiz istifa kavramının, çalışanın şirkete bağlılığını kaybederek çalışmaya motive olmaması, göz ardı edildiği durumda şirketi cezalandırması” şeklinde de tanımlandığı görülmüştür. Çalışmada sessiz istifa eylemini tetikleyen faktörler belirlenmiş ve bu faktörleri içeren bir model sunulmuştur. Bu eylemi etkileyen faktörlerle ilgili elde edilen bulgulara göre; çıktı üretme ve takdir görme, verimlilik, üretme duygusu, çalışan bağlılığı, iş-yaşam dengesi, pandemi döneminde tamamen evden çalışmayla birlikte sosyal bağın azalması, şirketten uzaklaşma, maddi kaygılara bağlı ekonomik faktörler, kişinin açık iletişimde bulunabilmesi ve geri bildirim alabilmesi belirlenmiştir. Sessiz istifanın uzun vadede negatif etkisini görmemek adına şirketler tarafından yapılacak iyileştirmeler önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Sessiz İstifa, Örgütsel Bağlılık, Çalışan Bağlılığı, İş Tatmini

A MODEL PROPOSAL ON THE CONCEPT OF QUIET QUITTING

Abstract

This research aims to examine the perception of the concept of "quiet quitting," which has emerged in recent times, in Turkey and provide data on how it is perceived by white-collar employees and employers in the country. The study seeks to understand the conceptual meaning and prevalence of quiet quitting in workplaces, identify its causes and effects, examine its potential impacts on organizations, and provide a roadmap for companies to prevent and manage quiet quitting. In addition, it is aimed that the study will contribute to find more academic resources on this concept in the literature, encourage other researchers and form a basis for future studies. The research utilized a qualitative research method. In the study, the perception of quiet quitting in Turkey was investigated, and the "interview" method and semi-structured interview form were chosen as data collection tools. Descriptive analysis and grounded theory, which are qualitative analysis methods, were employed in the research. The MAXQDA software was utilized to facilitate effective analysis and systematic determination of codes. During the interviews, participants were asked for their opinions on quiet quitting. According to the collected data, it was

determined that quiet quitting is linked to employee dissatisfaction and lack of motivation. Participants evaluated this concept as "performing their duties minimally and inconspicuously without adding anything extra" and also defined it as "the employees' silence," which means the employee loses their commitment to the company and lacks motivation to work, ultimately punishing the company when they feel ignored. The study identified factors triggering quiet quitting and presented a model encompassing these factors. Based on the findings regarding the factors influencing this behavior, it was determined that factors such as output and recognition, productivity, sense of achievement, employee commitment, work-life balance, reduced social connections during the pandemic due to remote work, distancing from the company, economic factors related to financial concerns, and the ability to engage in open communication and receive feedback are influential. Improvements to be made by companies are important in order not to see the negative effects of the quiet quitting in the long term.

Keywords: Quiet Quitting, Organizational Commitment, Employee Engagement, Job Satisfaction

1. GİRİŞ

Covid-19 salgını, yaşam içerisinde süregelen birçok alışkanlığın değişmesine, rutinlerimizin farklılaşmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte iş dünyasında yeni olan kuşaklar farklı çalışma biçimlerine adapte olmuş ve bu çalışma biçimleri, geleneksel olan ya da uzun süredir var olan çalışma biçimlerine göre çok daha esnek olmasıyla kabul görmüştür. Pandemide yaygınlaşan uzaktan veya hibrit çalışma stilleri, bu yeni adaptasyonların gelişmesinde önemli bir etken olmaktadır. Çalışan kişiler, çalışma ortamlarını, ailelerini, çalıştığı şirketlere karşı örgütsel bağlılıklarını yeniden tanımlamışlardır. Bu değişiklikler ise yeni bir döneme geçiş yapıldığının ve çalışma hayatının farklılaştığının bir göstergesi olmuştur.

Bu çalışmada, yeni ortaya çıkan ve zaman geçtikçe yaygınlaşan bir kavram olan “sessiz istifa” kavramı incelenecektir. Sessiz istifa, özellikle insan kaynakları alanında çalışan veya insan kaynağını yöneten tüm profesyonellerin ve liderlerin farkında olması gereken bir konu haline gelmektedir. Etkisini çok hızlı bir sürede sosyal medya içerisinde arttıran sessiz istifa, birçok kavramla ilişkili sayılabilir. Özellikle Z kuşağının ve pandemi dönemi sürecinin bir sonucu olarak kavramsallaştığını belirtebileceğimiz sessiz istifa, kuşak kavramını ele almayı ve kuşakların özelliklerini incelemeyi gerekli kılmaktadır. Bunun yanında kişinin sessiz istifa haline gelmeden önce yaşadığı durumları irdeleyebilmek için pandemi süresince şirketlerin çalışmalarına bakılmıştır ve ardından, pandemi süresinde kurumların örgütsel bağlılığındaki değişiklikler incelenmiştir. Çalışanların yaşadığı fiziksel ve ruhsal sorunların nedenlerine, içerisinde bulunduğu tükenmişlik duygusu ya da iş tatmin durumunun nelerden kaynaklandığına ve nelere etki ettiğine yer verilmiştir. Bu sonucun kurumların planlayacağı uygulamalara bağlı olabileceğini söylemek mümkündür. Kurumların verimliliği azaltmadan büyümeye devam edebilmek için çalışanlarını iyi analiz edebilmeleri ve buna uygun nasıl bir strateji izlenmesi gerektiğine dair bilgilere yer verilmiştir.

2. SESSİZ İSTİFA: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sessiz İstifanın Ortaya Çıkışı ve Tanımı

Sosyal medya, günümüzde en önemli iletişim kaynaklarından biri haline gelmiştir ve etkisi her gün artmaktadır. Teknoloji çağının içerisinde doğan Z jenerasyonu ve birçok kuşak da dahil olmak üzere toplumun her kesimi sosyal medya uygulamalarında boş vakitlerini geçirmekten keyif almaktadır. Bunun yanında birçok kişi sorunlarını ve isteklerini sosyal medya aracılığıyla dile getirmektedir. Zaman zaman belirli uygulamalar popülerleşmekte ve herkes tarafından bilinir hale gelmektedir. TikTok uygulaması da, günümüzde en popüler sosyal medya uygulamalarından birisidir. Sessiz İstifa kavramı pandemi sürecinde bu uygulama üzerinden sık sık dile getirilmiş ve etkileşimini arttırarak bilinir hale gelmiştir. Zamanla TikTok uygulaması dışında Instagram, Twitter vb. uygulamalara da yansarak sosyal medyada yankı uyandırmıştır. Yakın zamanda bu uygulamalarda paylaşım yapan ve iş hayatında ırksal dezavantaja sahip olduğunu düşünen Afro-Amerikalıların, pandemi sürecinde evden çalışan beyaz yakalıların ya da pandemiye rağmen ağır şartlarda çalıştığını düşünen işçilerin bu terimi sıkça telaffuz etmesiyle birlikte sessiz istifa popülerleşmiş ve toplum içerisinde yaygınlaşmıştır. Bugün sadece popüler bir kavram olmakla kalmayıp birçok çalışan tarafından uygulanmakta ve uzmanlarca tartışılmaktadır.

Sessiz İstifa, İngilizce’de yer alan “Quiet Quitting” ifadesinden gelmektedir. Bu ifadenin ortaya çıkışında Z jenerasyonu ve Covid-19 salgınının etkisi büyüktür. Özellikle TikTok’ta bu konuya dair paylaşımlar önemli sayıda izlenme almış ve literatüre yeni bir kavram kazandırmıştır. (Ellis & Yang, 2022) Bu kavramı asıl popüler hale getiren, New York’lu bir mühendis olan 24 yaşındaki Zaid Khan’ın Temmuz ayında yayınladığı ve viral olan Tiktok videosudur. Khan, videosunda, sessiz istifa hakkında “Hâlâ görevlerinizi yerine getiriyorsunuz, ancak işin bizim hayatımız olması gerektiği zihinsel olarak koşuşturma kültürüne artık katılmıyorsunuz” olarak tanımlama yapmaktadır. Bir insan olarak değerimizin emeğimiz tarafından tanımlanamayacağını belirtmektedir. (Thapa, 2022)

2.2. Sessiz İstifa Kavramı

Geleneksel çalışma sisteminde yükselmek için ekstra zaman harcamak, tatilde dahi e-posta kontrol etmek, iş dışındaki vakitlerde bile çok fazla iş düşünmek ve hep daha fazlasını yapmak normal olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı, bahsedilen bu davranışların kişiye terfi kazandıracağını düşünmek çalışanlar tarafından kabul görmektedir. Buna ek, yapılan işin aynı zamanda diğer çalışanlara gösterilmesi ve kişinin kendi çalışan markası yönetiminin yapılması gerekmektedir. Bu durum, kariyerinin başlangıcından itibaren çok fazla çalışan ve iş yaşam dengesini kuramayıp kişisel yaşamına az vakit ayıran çalışanların tükenmişlik duygusunu hissetmesine ve mutsuz olmalarına neden olabilir. Son zamanlarda ise; iş dünyasına katılan yeni mezun Z jenerasyonu, pandemiyle birlikte bu dünyaya adım attığı için geleneksel iş yapış sistemleri ile değil, yeni nesil bir çalışma sistemiyle karşılaşmıştır. Birçok çalışan, mevcut normların onlar için geçerli olmadığını fark etmiştir.

Sessiz İstifa kavramı genel olarak işe gereğinden fazla vaktin ayrılması, iş dışındaki yaşama öncelik verilmesi, işte ekstra bir çaba harcanmadan minimumda yapılması gerekenin yapılması anlamına gelmektedir. Z jenerasyonu dışındaki kitle bu konuda geçmişteki kurallara daha fazla bağlı kalsa da değişen dünyada iş endişelerinin kendilerini eskisi gibi yönetmesine izin vermeyi reddettiğini söyleyen X ve Y jenerasyonu üyeleri de bulunmaktadır. (Ellis & Yang, 2022) Sessiz istifa durumunda bulunan kişiler birincil sorumluluklarını yerine getirmeye devam ederler, ancak vatandaşlık davranışları olarak bilinen etkinliklere katılma (işten geç çıkma, erken gelme veya zorunlu olmayan toplantılara katılma) konusunda daha az isteklidirler. İşverenler, karşılığında yeterince yatırım yapmadan işçilerden ek çaba talep etmektedir. Ekonomik gidişat kötüleştikçe ve pek çok insan için tamamen bırakmak daha az uygulanabilir hale geldikçe, bu sessiz alternatif giderek daha yaygın hale gelmektedir. (Klotz & Bolino, 2022) Sessiz İstifa konusundaki TikTok gönderisinde Khan, çalışmanın sizin hayatınız olmadığını vurgulamakta ve “bir insan olarak değerimizin emeğimiz tarafından belirlenmediği” sonucuna varmaktadır. Araştırma verileri de bize, genç kuşağın ileriki dönemler için şirketteki lider pozisyonlarda olma konusunda isteklerinin azaldığını, önceki dönemler gibi hayallerinin bir şirkette uzun yıllar çalışarak en üst seviyeye ilerlemek olmadığını göstermektedir. Şirketler için bu durumun potansiyel lider havuzunu azalttığını ve doğal olarak büyük bir risk oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Eylül-Kasım ayları arasında, #quietquitting etiketi TikTok’ta 366 milyondan fazla görüntülenmiştir. Bu kavramın köklerinin 2021’de ortaya çıkan başka bir harekete dayandığı da düşünülmektedir. (Whiting, 2022) Sessiz İstifa kavramının, bir Çin sosyal medya etiketi (hashtag) olan “#TangPing”e dayandığı belirtilmektedir. Bu etiket İngilizce’de “lying flat” yani “düz yatmak” olarak tanımlanmaktadır. Çin’de görünüşte çok az ödülle çok çalışma kültüründen bitkin düşen gençler, “düz yatarak” bir yaşam tarzı değişikliğine duyulan ihtiyacı vurgulamaktadır. “Tang ping” olarak bilinen bu yeni trend, toplumun iş bulma ve uzun vardiyalarda çalışırken iyi performans gösterme baskısına bir panzehir olarak tanımlanmaktadır. “Tang ping” in arkasındaki fikir; fazla çalışmamak, daha ulaşılabilir başarılarla yetinmek ve zamanın gevşemesine izin vermektir. Bu kavram sosyal medyada çok fazla yer edinmiş ve manevi bir hareket olarak tanımlanmıştır. (Allen, 2021)

İşverenlerin bu konudaki görüşleri de farklılaşmaktadır. Bazı işverenler çalışanlarından her şeyi vermelerini beklemenin normal olduğunu, ekonomi kötü giderse daha az bağlı çalışanları işten çıkarabileceklerini ve bu durumun çalışanları tembelliğe ittiğini belirtirken; bazı işverenler daha esnek çalışma sistemleri sunmaktadır. Bazı yöneticiler 9-5 çalışan istemediğini belirtirken, bazı yöneticiler de bu durumun etkisinin yönetim kötülüğünden kaynaklandığını savunmaktadır. (Ellis & Yang, 2022)

Tüm bunların yanında Sessiz İstifa'nın “beyaz” çalışanlardan çok daha önce Afro-Amerikan çalışanlarda ortaya çıktığı, hatta jenerasyonlarca öteye dayandığı belirtilmektedir. Dolayısıyla bu kavram, özellikle marjinal geçmişe sahip işçiler için yeni bir olgu değildir. Sadece kurumsal şirketlerde değil, okullarda dahi bu baskının olduğu söylenebilir. Business Insider'a röportaj veren Besia, okulda öğle aralarında dahi çalışmasının beklendiği ve aldığı ücretten sınıf giderlerinin karşılandığından bahsetmektedir. (Ward, 2022) Ayrıca Forbes'ta yazdığı makalesinde Shaun Harper, en çok sessiz istifa yapanların siyahi kişiler olduğunu belirtmektedir. Sessiz İstifa halinde olan çalışanların ulusal bir kaydı olmadığı için, kim olduklarına dair demografik bir envanter çıkarmak imkansızdır. (Harper, 2022)

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırma, yeni bir kavram olarak karşımıza çıkan “sessiz istifa” kavramının Türkiye’de nasıl algılandığına dair bir veri sunmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de bulunan beyaz yaka çalışanlar ve işverenler tarafından nasıl görüldüğü ile ilgili değerlendirmeler bulunmaktadır. Sessiz istifa kavramı, ulusal ya da uluslararası literatürde yerini tam kazanmamış, yeterli veri sunulamamış, akademik anlamda eksik olarak adlandırabileceğimiz yeni bir kavramdır. Yapılan çalışma da bu sebeple önem taşımaktadır. Çalışmanın literatürde bu kavramla ilgili daha çok akademik kaynak bulunması yönünde katkı sağlaması, diğer araştırmacıları teşvik etmesi ve gelecek çalışmalar için bir temel oluşturması amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda yetkili İK profesyonelleri ve çalışanların görüşleri incelenmiştir. Araştırma, aynı zamanda sessiz istifanın nedenlerini ve etkilerini belirleyerek, işverenlerin bu sorunu anlamalarına ve önlem almalarına yardımcı olabilir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi ve Modeli

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, yarı yapılandırılmış görüşme formu tercih edilmiştir.

3.4. Veri Toplama ve Analiz

Araştırmada kartopu örneklem kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, İstanbul’da bulunan genel merkezlerde görev yapan beyaz yaka çalışanlar ve işverenlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelere farklı pozisyonlarda çalışanlar ve işverenler dahil edilmiştir. Çalışanlar, ekip yönetme kriterine uyan bireyler arasından seçilirken, işverenler ise ekip yöneticisi konumunda olan kişiler arasından seçilmiştir. Araştırmada nitel analiz yöntemlerinden betimsel analiz ve gömülü teori kullanılmıştır.

4. BULGULAR

4.1. Demografik Bulgular ve Katılımcılara Ait Demografik Bilgiler

Bu araştırma Türkiye’de, genel merkezi İstanbul’da bulunan, ulusal ya da uluslararası faaliyetleri bulunan şirketlerin yine genel merkezinde bulunan beyaz yaka çalışanlar ile yapılmıştır. Finans, Endüstri, Perakende, İş Makinası, Otomotiv, Telekomünikasyon ve İnsan Kaynakları sektörlerinden olmak üzere toplamda 8 farklı sektörden toplamda 10 firmada bulunan çalışanlar ve işverenler ile görüşme sağlanmıştır. Her firmadan 1 çalışan ve 1 işveren olmak üzere, 12 erkek ve 8 kadın olarak toplamda 20 katılımcı ile mülakat yapılmıştır. Görüşmeler pandeminin etkilerinin devam etmesi sebebiyle çevrimiçi görüşmelerle yapılmıştır. Teknik aksaklık yaşanmaması adına görüşme yapılacak kişinin tercih etmesiyle 4 görüşme telefon görüşmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Çalışmada 12 kadın 8 erkek olmak üzere toplamda 20 katılımcı ile görüşme sağlanmıştır. Bu katılımcıların genel yaş ortalaması 35,5’tir. İşveren grubuna baktığımızda yaş ortalaması 39,8 iken, çalışan grubundaki yaş ortalaması 31,4’tür. İş deneyimine bakıldığında genel ortalamanın 12 yıl olduğu görülmektedir. Bu ortalama işveren grubunda 15,6 iken, çalışan grubunda 8,4 yıldır. Katılımcıların eğitim durumunu incelediğimiz zaman; 9 katılımcı lisans mezunu (7 Çalışan ve 2 İşveren), 11 katılımcı yüksek lisans mezunudur (3 Çalışan ve 8 İşveren).

4.2. Araştırma Konusuna İlişkin Bilgiler

4.2.1. Uzaktan Çalışma ve Pandemi Dönemindeki Değişiklikler

Çalışmada yer almayı kabul eden katılımcılara mesai saati, esnek ve proje bazlı olarak örneklendirilip şirketin çalışma stili sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplara göre katılımcılardan 16’sı mesai saatine göre cevabını verirken, 4’ü esnek cevabını vermiştir. Bazı katılımcılar proje bazlı çalışmaların olduğunu

belirtmeler asıl olarak bir mesai saatine uyulduğunu belirtmektedir. Esnek olarak cevap veren bir firmada “çok esnek” olarak belirten 2 katılımcı söz konusudur. Araştırmada aynı şirketten 1 çalışan ve 1 işveren ile görüşme yapıldığını tekrardan belirtmek fayda vardır. Bu örnekte aynı firmada yer alan hem çalışan hem de işveren, çok esnek cevabını vererek çalışma sistemindeki memnuniyetlerini ifade etmişlerdir.

Çalışmada yer almayı kabul eden katılımcılara fiziksel, uzaktan ve hibrit olarak örneklendirilip şirketin çalışma modeli sorusu yöneltilmiştir. Tüm katılımcılardan hibrit çalışma modelinde bulunduğu cevabı alınmıştır. Araştırmada katılımcılara pandemi döneminde ve sonrasında iş yapış şekillerinde, süreçlerinde herhangi bir değişiklik olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların hepsi daha önce fiziksel ağırlıklı bir çalışma modeli olduğunu belirtmiş, pandemiyle birlikte bu durumun tamamen uzaktan ya da hibrite döndüğünü belirtmiştir. Bu bağlamda şirketlerde pandemi döneminde ve sonrasında yapılan değişiklikler olarak; uzaktan çalışmaya geçilmesi, ardından hibrit çalışma modelinin uygulanması, online toplantıların tercih edilmesi, mesai saati sınırlarının ortadan kalkması, dijitalleşme, çalışma şartlarının esnemesi, işlerin uzaktan yürütülebilmesi belirtilmiştir. Sadece işveren grubuna ayrıca bu değişikliklerin çalışanlar tarafından nasıl karşılandığı sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya tüm işverenler olumlu karşılandığı yanıtını vermiştir. Çalışanların evden çalışmayı sevdiği, evden çalışmada verimliliğin arttığını gözlemledikleri, çalışan bağlılığını arttıran bir unsur olduğu, ciddi bir konfor olarak düşündükleri belirtilmiştir. Bunun yanında bu geçiş sürecinin zorlu olduğunu belirten katılımcılar da bulunmaktadır.

4.2.2. Çalışan Bağlılığı

Araştırmada işveren grubundan çalışanlarda pandemi dönemi ve sonrasındaki çalışan bağlılığını değerlendirmeleri istendiğinde ilginç bir bulgu ile karşılaşmıştır. Katılımcıların yarısı çalışan bağlılığını arttırdığını belirtmiş, diğer yarısı ise azaldığını belirtmiştir. Yeni hibrit modelin çalışanlar üzerinde olumlu etkisi olmasından dolayı çalışanların bağlılığını arttığı görülmektedir. Öte yandan, çalışanlar daha mutlu olsa da işe olan bağlılıklarının pandemiyle birlikte azaldığı, farklı faktörleri ön plana koydukları görüşü de yoğunluktadır. Türkiye’de yaşanan enflasyon probleminin çalışan bağlılığını etkilediğini belirtilmiştir. Bu anlamda çalışanlar için değişken bir bağlılık ve motivasyon sürecinin olduğundan söz edebiliriz. Çalışanların pandemi ve sonraki dönemde daha mutlu çalıştığı gözlemlense de çeşitli faktörlerden dolayı iş değiştirmeye eskisine göre daha yatkın olduğu belirtilebilir. Bu durumun jenerasyonlar üzerinde de değişiklik gösterdiği söylenebilir.

İşveren grubuna çalışan bağlılığına yönelik soru yöneltilmesinin ardından jenerasyonlar arasında bir fark görüp görmedikleri sorusu da yöneltilmiştir. Buna istinaden X ve Y jenerasyonlarında iş önceliğinin daha fazla olduğu, daha fazla sorumluluk aldıkları, çalışma kültürlerinin ofiste çalışma üzerine kurulu olduğu görüşü hakimdir. Bundan kaynaklı olarak evden çalışmanın bu jenerasyonlarda daha sancılı geçtiği de belirtilmiştir. Çalışma olarak daha hevesli ve istekli oldukları belirtilmiştir. Z jenerasyona bakıldığı zaman; uzaktan çalışmanın içinde iş hayatına başlayan Z jenerasyonunun adaptasyon sürecini daha uyumlu ilerlettiği belirtilmektedir. Sektör değiştirme, kariyer değiştirme konularında daha agresif hareketler yapabildikleri belirtilmiştir. Doğası gereği bir işi yaparken daha fazla sorguladıkları, daha birey odaklı oldukları, çok daha cesaretli oldukları vurgulanmaktadır. Bununla birlikte sorgulamadan talepkâr olabildikleri de eleştirilen bir konu olarak vurgulanmıştır. Bunun yanında, çalışanlar genel olarak şirketlerin ücret konusundaki iyileştirmelerinin farkında olsa da Türkiye’de yaşanan ekonomik problemlerin bu memnuniyeti etkilediği görülmektedir.

4.2.3. Çalışanların İnisiyatif Alma Durumu

Araştırmada inisiyatif kavramına nasıl bakıldığı öğrenilmek istenmiş ve bununla ilgili görev tanımı dışında bir iş almak istemediğinde nasıl karşılandığı sorusu yöneltilmiştir. Bu durumu normal karşılayan işverenler olmakla birlikte, inisiyatif almanın kişiyi geliştiren bir durum olduğu düşünülmektedir. Çalışanın inisiyatif almasının hep lider hem de şirket açısından olumlu yönde kendisine geri dönütlerinin olacağı görüşü hakimdir. Bununla birlikte zaman zaman şirketlerde inisiyatif alınması gereken önemli durumların olduğu, böyle zamanlarda herkesin birbirine destek olması gerektiği görüşü bulunmaktadır. Ekipten bir çalışma arkadaşının ayrıldığı durumda ekip hedeflerine destek olabilmek adına görev ve sorumluluk alması gerektiği düşünülmektedir. Kişinin inisiyatif almasının işine ne kadar tutkuyla ve bağlılıkla yaklaştığıyla ilgili olduğu da belirtilmiştir. Ek olarak, değişen süreçlerle birlikte şirketlerde

inisiyatif almanın olumlu karşılandığı ve bu durumun kişinin terfi vb. kariyer yolculuğunda kendisine olumlu yönde katkı sağlayacağı belirtilebilir.

4.2.4. İş-Yaşam Dengesi

Araştırmada, çalışanlara iş-yaşam dengesini sağlayıp sağlayamadıkları sorulmuştur. Çoğu çalışan, iş-yaşam dengesini başarılı bir şekilde sağlayabildiklerini ifade etmiştir. Ancak, bazı çalışanlar bu konuda farklı görüşlere sahiptir ve iş-yaşam dengesini tam olarak sağlayamadıklarını belirtmişlerdir. Bu durum, bireylerin kişisel deneyimlerine ve çalışma koşullarına bağlı olarak değişebilir. Ayrıca, araştırmada dönemsel olarak iş-yaşam dengesinin değişebileceğini ifade eden katılımcılar da bulunmaktadır. Özellikle yoğun iş temposu, iş yükünün artması veya özel yaşamdaki değişiklikler gibi faktörler, iş-yaşam dengesini etkileyebilir ve çalışanlar için zorluklar yaratabilir. Bu dönemsel değişiklikler, çalışanların adaptasyon becerilerine ve destekleyici bir çalışma ortamının varlığına da bağlı olabilir.

4.2.5. Çıktı Üretme, Takdir Görme ve Statü

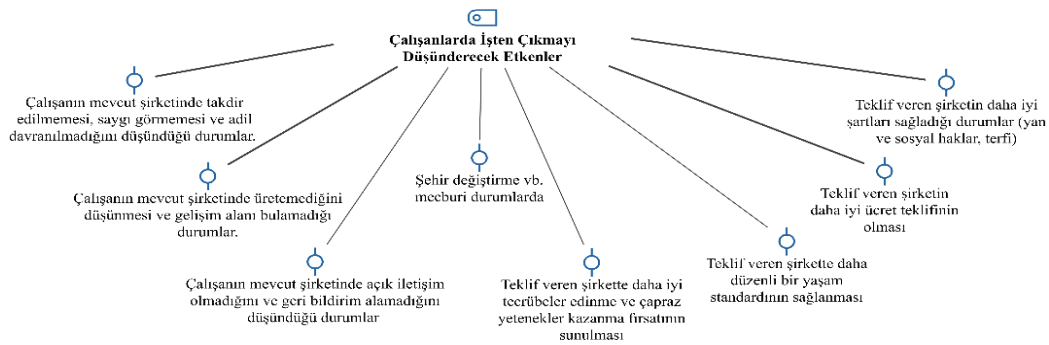
Çalışanların hepsi şirket içinde çıktı ürettiğini düşündüklerini belirtmiştir. Bunun yanında çalışanlar yeri doldurulamayacak olduğunu düşünmemektedir. Şirkette kazanılan tecrübeyle bağlantılı olarak çalışanlar şirkete katkıların olduğu düşüncesinde olmakla birlikte işten ayrıldıkları durumda belli bir süre problem yaşanacak olsa da yerlerinin doldurulabileceğini düşünmektedir.

Çalışanların hepsi şirketlerinde takdir gördüklerini ifade etmiştir. Şirkette bulunan ödül sistemlerinin buna etki ettiği de ifade edilmektedir. Çalışanlara aynı zamanda yaptıkları işin kendilerine toplumda bir statü kazandırıp kazandırmadığı sorulmuş olup çoğunluğun kazandırdığı yönünde görüşü bulunmaktadır. Özellikle aile gözünden çok önemli karşılandıkları, iyi yerlerde oldukları düşünülmektedir. Sosyal çevrede ise herkesin benzer işi yapması sebebiyle aile kadar etkisi bulunmadığı belirtilmektedir.

4.2.6. Çalışanın İşten Ayrılmasına Neden Olan Etkenler

Araştırmada, çalışan grubuna hangi durumlarda işten çıkmayı düşündüğü sorusu yöneltilmiştir. Çalışanların verdiği yanıtlara göre, en sık bahsedilen nedenler ekonomik durum ve üretkenlik eksikliği olmuştur. Ülkemizde yaşanan enflasyonun çalışanların iş değiştirme kararlarına etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, çalışanların işlerinde yeterince üretken hissetmemeleri de işten ayrılma düşüncelerinin bir diğer önemli nedenidir. İşte başarılı olmak, yeteneklerini kullanmak ve kendilerini geliştirmek isteyen çalışanların, üretebildiklerini hissetmediklerinde motivasyon kaybı yaşayabildiği gözlemlenmiş ve bu durumun farklı iş fırsatlarına yönelmelerine sebep olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5: Çalışanlarda İşten Çıkmayı Düşündürecek Etkenler

4.3. Sessiz İstifa Kavramına İlişkin Bulgular

4.3.1. İşveren Grubu için Sessiz İstifa

Sessiz istifayı tanımlama noktasında katılımcılardan en öne çıkan cevap, “çalışanın mutlu olmadığı” görüşüdür. İşveren grubu “sessiz istifa” için çalışanın mutlu olmadığı, verimli hissetmediği ve geliştiğini düşünmediği durumlarda bu durumu yaşayabileceğini belirtmiştir. Unutulmuşluk, gözardı edilmişlik durumlarında sessiz istifa oluşabileceği düşünülmektedir. Sessiz istifa durumunu işveren grubundan

bir katılımcı “çalışanın küskünlüğü” olarak tanımlamaktadır. Farklı bir katılımcı ise sessiz istifa halinde olan bir kişinin şirketi cezalandırıyor olabileceğini belirtmektedir.

4.3.2. Çalışan Grubu için Sessiz İstifa

Çalışan grubuna bakıldığında; sessiz istifa halinin “iş yavaşlatma”, “üzerine bir şey koymadan sadece minimum eforla işi devam ettirme”, “göze batmayacak kadar iş yapmak” şeklinde tanımlandığı belirtilebilir. “Çalışanların şirket içerisinde çalışmaya devam ederken, içsel ya da motivasyonel olarak, çalışma isteğini kaybetmeleri, şirkete bağlılıklarını kaybetmeleri”, “Fiziksel olarak orada olmakla beraber ruhsal olarak uzaklaşmaları” tanımları yapılmıştır. Buna ek olarak kısa vadede ölçülemeyen fakat uzun vadede etkisini gösterecek olmasından kaynaklı şirketler için büyük bir tehdit unsuru olduğu belirtilmektedir. Önceden motivasyonunu kaybetmiş kişiler olarak görülen kesime yeni bir kavramsallaşma ile bu ismin verildiği belirtilmiştir. Çalışanlar hem kendileri hem de çalışma arkadaşlarında bu durumda olan kişileri gördüklerini ya da görebileceklerini ifade etmektedir.

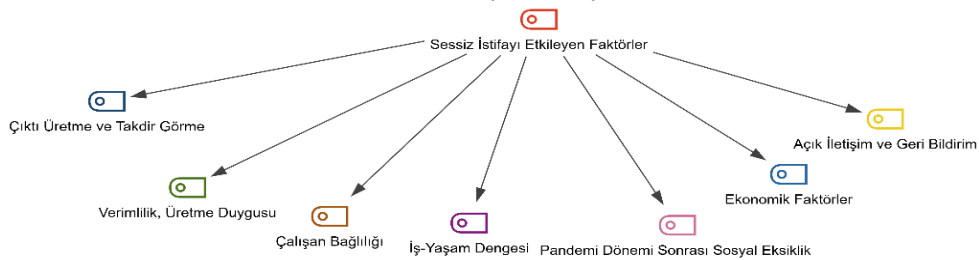
4.3.3. Sessiz İstifanın Olumlu ve Olumsuz Yanları

Katılımcıların çoğunluğu bu kavramın hiçbir olumlu yanı olmadığını düşünmektedir. Öte yandan sessiz istifa halinin şirketler için bir uyarı niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Yöneticilerin çalışana dokunması ve destek olmaları gerektiği, motivasyon düşüklüğü fark edildiğinde açık iletişimle birlikte çalışan için ne yapılabileceğinin düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. Çalışan grubu için, sessiz istifa halinde olan bir kişiyle çalışmanın onları da olumsuz anlamda etkilediği belirtilmiştir. Çalışanlar bu kişilerle iletişim kuramadıklarını, geç dönüş aldıklarını belirtmiş ve şirket için verim düşüklüğüne sebep olduğunu ifade etmiştir.

4.4. Sessiz İstifa Kavramına İlişkin Bir Model Önerisi

Yapılan bu araştırmada, sessiz istifanın Türkiye’de nasıl algılandığı ve sessiz istifayı etkileyen faktörler incelenmiştir. Katılımcıların görüşlerine göre sessiz istifa çalışanın mutsuzluğunu ve motivasyonunu kaybetmesini ifade etmektedir. Bu durumu etkileyen faktörlerle ilgili yukarıda açıklanan bulgulara göre çıktı üretme ve takdir görme, verimlilik, üretme duygusu, çalışan bağlılığı, iş-yaşam dengesi, pandemi dönemi sonrası sosyal eksiklik, açık iletişim ve geri bildirim, ekonomik faktörler.

Tablo 6: Sessiz İstifayı Etkileyen Faktörler

4.5. Şirketlere Öneriler

Çalışanlar yöneticilerinden bilgi almak kadar iyi bir liderlik de beklemektedir. Şirket yöneticilerinin çalışanlarına iyi bir lider olması, onlarla açık iletişim halinde bulunması, şirketin hedefleri için birlikte yol kat ederken liderlerin de değerlendirilmesinin önemli olduğu belirtilmiştir. Katılımcılar, bir hata yapıldığı zaman sert bir şekilde karşılamak yerine yapıcı ve ılımlı eleştirilerle ilerlemenin sessiz istifayı önlemede etkili olabileceği görüşündedir. Buna ek olarak şirket politikalarına destek sağlayacak bazı öneriler olarak; iş dağılımının adil yapılması, motivasyon artırıcı etkinliklerin çoğaltılması, kurum içi girişimcilik projelerinin olması, şirket içi rotasyonlarının artırılması çalışan grubunda belirtilmiştir. Öte yandan, işveren grubunda da ise yapılan iş tatmini anketlerinin yılda 1’den ziyade çalışanın dönüşümüyle birlikte çeyreklik yapılması önerilmiş, geri bildirim yerine ileri bildirimin çok önemli olduğu vurgulanmıştır.

5. SONUÇ

Araştırma sonuçları, kavramın Türkiye'de tanınma düzeyine işaret etmektedir. Elde edilen bulgulara dayanarak, sessiz istifa kavramının ardındaki faktörler ve çalışanların motivasyonunu etkileyen unsurlar incelenmiştir. Görüşülen katılımcıların hiçbiri kavramı ilk kez duyduğunu belirtmemiştir. Türkiye'de de literatürde ve çıkış noktasında olduğu gibi bu kavramın algılanış biçimi benzerdir. "Çalışanın mutsuz olduğu" algısı, sessiz istifa durumunda olan bireyler için önemli bir tanımlayıcı nitelik taşımaktadır. Önemli bir nokta, "sessiz istifa" durumunun sürekli olmadığı, geçici bir durum olmasıdır. Çalışanlar çeşitli sebeplerden bu noktaya gelebilir, sessiz istifa halinde bulunabilir. Buna sebep olan faktörlerin değişmesiyle birlikte sessiz istifa hali de sona erebilir. Ek olarak, çalışan grubunun tümü, işlerini yaparken çıktılar ürettiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, birçok çalışan, işten ayrıldıklarında bu durumun firma için büyük bir sorun oluşturmayacağını ve yerlerinin kısa sürede doldurulabileceğini düşünmektedir. Maddi olarak daha iyi fırsatlar sunulması, çalışanların işten ayrılma kararında önemli bir etken olarak görülmektedir. Aynı zamanda, çalışanların şirket içinde değer görememeleri ve yeterli takdiri hissetmemeleri gibi nedenler de işten ayrılmalarına yol açabilmektedir. Özellikle pandemiyle birlikte hibrit çalışma modeline geçiş, çalışanların hayatlarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Ağırlıklı olarak Z kuşağının tam da bu değişimlerin yaşandığı dönemde iş hayatına başlamış olmalarının adaptasyon sürecini kolaylaştırdığı görüşü ağırlıktadır. Bununla beraber pandeminin sessiz istifayı tetiklediği de belirtilebilir. Sessiz istifanın Türkiye'deki algısını değerlendirdiğimizde, sessiz istifa kavramı "çalışanın mutsuzluğu ve motivasyon eksikliğine bağlı olarak; sorumluluklarını üzerine bir şey katmadan minimumda yürütmesi ve göze batmayacak kadar iş yapması" şeklinde tanımlanabilir. "Çalışanların sessiz bırakışı" olarak da ifade edilen sessiz istifa kavramını, çalışanın şirkete bağlılığını kaybederek çalışmaya motive olmaması, göz ardı edildiği durumda şirketi cezalandırması" şeklinde de tanımlamak mümkündür.

KAYNAKÇA

- Allen, K. (2021, Haziran 3). *China's New 'Tang Ping' Trend Aims to Highlight Pressures of Work Culture*, 6 Aralık 2022 tarihinde BBC: <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-57348406> adresinden alındı.
- Ellis, L., & Yang, A. (2022, Nisan 12). *If Your Co-Workers Are 'Quiet Quitting,' Here's What That Means*, 6 Aralık 2022 tarihinde The Wall Street Journal: <https://www.wsj.com/articles/if-your-gen-z-co-workers-are-quiet-quitting-heres-what-that-means-11660260608> adresinden alındı.
- Harper, S. (2022, Ağustos 26). *Quiet Quitting Isn't Really A Thing Among Black Workers*, 29 Kasım 2022 tarihinde Forbes: <https://www.forbes.com/sites/shaunharper/2022/08/26/quiet-quitting-isnt-really-a-thing-among-black-workers/?sh=44d12d6b7b6f> adresinden alındı.
- Klotz, A. C., & Bolino, M. C. (2022, Eylül 15). *When Quiet Quitting Is Worse Than the Real Thing*, 27 Kasım 2022 tarihinde Harvard Business Review: <https://hbr.org/2022/09/when-quiet-quitting-is-worse-than-the-real-thing> adresinden alındı.
- Thapa, A. (2022, Eylül 2). *How 'Quiet Quitting' Became the Next Phase of the Great Resignation*, 9 Aralık 2022 tarihinde CNBC: <https://www.cnbc.com/2022/09/02/how-quiet-quitting-became-the-next-phase-of-the-great-resignation.html> adresinden alındı.
- Ward, M. (2022, Eylül 18). *Quiet Quitting Marginalized Backgrounds Minorities Diversity*, 29 Kasım 2022 tarihinde Business Insider: <https://www.businessinsider.com/quiet-quitting-marginalized-backgrounds-minorities-diversity-2022-9> adresinden alındı.
- Whiting, K. (2022, Kasım 7). *Hybrid Working: From Proximity Bias to Productivity Paranoia*, 7 Work Buzzwords You Need to Know, 10 Ocak 2023 tarihinde WeForum: <https://www.weforum.org/agenda/2022/11/hybrid-work-trends-buzzwords/> adresinden alındı

COVID-19 PANDEMİSİNİN TEDARİK ZİNCİRİ ÜYELERİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ: KAVRAMSAL BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Marangoz

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
mehmetmarangoz@mu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1589-2940

Gizem Akçam

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi / İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi / İşletme Bölümü
akc.gizem@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9255-813X

Özet

Küreselleşen dünyada ülkelerin birbirleri ile sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel etkileşimi artmıştır. Bu sebeple ülkelerden herhangi birinde ortaya çıkan bir kriz, diğer ülkeleri de kolaylıkla etkisi altına alabilmektedir. Bunun en önemli örneği, literatürde “*Dünyanın fabrikası*” olarak nitelendirilen Çin’de 2019 yılı aralık ayında ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19) hastalığıdır. Koronavirüs (Covid-19) hastalığı tüm dünya ülkelerini etkisi altına alarak pandemiye dönüşmüştür. Ülkelerin pandeminin yayılmasını önlemek için devreye soktukları karantina uygulamaları ve “evde kal” talimatları neticesinde insanlar evde çalışmak zorunda kalmıştır. Ancak üretim kendiliğinden işleyebilen bir sistem değildir. Üretim faaliyetlerinin yerine getirilmesi işgücü kullanımına bağlıdır. Salgın nedeniyle insanların hastalanmaları, evlerinden çıkamamaları gibi faktörler fabrikaların kapanmasına, üretimin durdurulmasına, insanların işsiz kalmasına neden olmuştur. Çalışmanın amacı; tüm dünyayı etkisi altına alarak mal ve hizmetlerin üretiminden bunların tüketicilere sunulmasına kadar her bir süreci ve bu süreçte rol oynayan bütün aktörleri etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin tedarik zinciri üyeleri olan üreticiler, tedarikçiler, perakendeciler, lojistik hizmeti sağlayıcıları ve müşteriler üzerindeki etkilerini değerlendirmektir. Tedarik zincirinde meydana gelen kırılmaların tüketicilerin istek ve ihtiyaçlarının karşılanamaması, maliyetlerin artması gibi olumsuz etkiler, bu çalışmanın önemine öncülük etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 Pandemisi, Tedarik Zinciri, Üretim, Lojistik, Müşteri

EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON SUPPLY CHAIN MEMBERS: A CONCEPTUAL ASSESSMENT

Abstract

In the globalizing world, the social, economic, political and cultural interaction of countries with each other has increased. For this reason, a crisis that arises in one of the countries can easily affect other countries. The most important example of this is the Coronavirus (Covid-19) disease, which emerged in December 2019 in China, where is described as the "factory of the world" in the literature. The coronavirus (Covid-19) disease has turned into a pandemic by affecting all countries of the world. As a result of the quarantine practices in order to prevent the spread of the pandemic, "stay at home" policies were put into action by countries and people had to work at home. However, production is not a system that can operate on its own. The performance of production activities relies on the use of labor. Factors such as people getting sick and not being able to leave their homes due to the epidemic caused factories to close, production to stop, and people to be unemployed. Purpose of the study is; To evaluate the effects of the Covid-19 pandemic, that affects every single process beginning from the production of goods and services till the delivery of them to consumers, over all the actors playing a role in this process, manufacturers, suppliers, retailers, logistics service providers and customers, which are the members of the supply chain. Negative effects such as disruptions in the supply chain, inability to meet the demands and needs of consumers, and increase in costs lead to the importance of this study.

Keywords: Covid-19 Pandemic, Supply Chain, Production, Logistics, Customer

1. GİRİŞ

Günümüzde sosyal alanlarda, ekonomide ve teknolojiye meydana gelen değişimler ve gelişmeler pazarların küreselleşmesine yol açarak uluslararası rekabetin artmasına neden olmaktadır. Küresel rekabet, işletmelerin mal ve hizmetlerini dünyanın her yerindeki müşterilere, gelişen teknolojiyi de takip ederek rakiplerinden daha az maliyetle, daha hızlı teslimatla ve daha kaliteli hizmet sunmalarını gerektirmektedir. Günümüz dünyasında yaşanan sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmelerin yanı sıra sel, kuraklık, terör olayları, salgın hastalıklar gibi faktörler de işletmelerin, kriz olarak nitelendirilebilecek olaylarla ve durumlarla karşılaşmalarına neden olabilmektedir. Savaş, doğal afetler, terör olayları, salgınlar gibi etkenler, ekonomik sistemde çeşitli mal ve hizmetlere yönelik talepte dalgalanmalara, arzda kesintilere neden olabilmekte ve tedarik zincirini olumsuz yönde etkilemektedir.

2019 yılı aralık ayında, Çin’de (Wuhan kenti) ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19)’ün tüm dünyayı etkisi altına alması sonucu 2020 yılı mart ayında Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi ilan edilmiştir. Covid-19 pandemisi, ülkelerin ekonomilerini önemli ölçüde etkilemiştir. Dünyanın dört bir yanında her geçen gün işletmelerin faaliyetlerini durdurması ile birlikte küresel tedarik zincirlerinin işleyişinde aksaklıklar meydana gelmiş ve milyonlarca insan işsiz kalmıştır. İşletmelerin faaliyetlerindeki azalmalar üretimin kesintiye uğramasına yol açarak pek çok mal ve hizmetin tüketiminin azalmasına neden olmuştur. Bu dönem, pek çok tüketicinin tüketim davranışını değiştirmesine ve pek çok malın da kıtlığına yol açmıştır. Küresel bir salgın olan Covid-19 pandemisi, tedarik zincirleri üzerinde yayılma etkisi göstererek aynı anda hem arz hem de talep yıkımına neden olmuştur. Pandemi sürecinde hükümetlerin kapanmaya yönelik uygulamaları sonucu tüketicilerin panikleyerek temel tüketim ürünlerini evlerine stoklamaları, işgücü piyasalarındaki değişim neticesinde gelir ve iş kayıpları Covid-19 pandemisinin talep yönlü etkileri; ulaşım ağlarındaki aksaklıklar, işgücü kıtlığı, dijital teknolojilerin sunmuş olduğu imkânlarla e-ticaretin yaygınlaşması ise arz yönlü etkileri olarak ortaya çıkmıştır. Son dönemlerde özellikle gıda fiyatlarındaki artışlarla birlikte gıda kıtlığına yönelik önemli sinyaller vermekte olan küresel gıda tedarik zincirlerindeki kırılganlık, Covid-19 pandemi sürecinde hükümetlerin kapanmaya yönelik uygulamaları neticesinde en üst seviyeye çıkmıştır (Soğancılar vd., 2022). Bu durum, tedarik zincirlerinde meydana gelen olası aksamalara karşı alınacak tedbirlerin ülke ekonomileri için ne kadar önemli olduğunu göstermiştir.

Bu çalışmada; Covid-19 pandemisinin, tedarik zinciri üyeleri olan üreticiler, tedarikçiler, perakendeciler, lojistik hizmet sağlayıcılar ve müşteriler üzerindeki etkileri değerlendirilmektedir.

2. COVID-19 PANDEMİSİ VE ETKİLERİ

2019 yılı aralık ayında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkarak tüm dünyayı oldukça kısa bir sürede etkisi altına alan Covid-19 pandemisi, insanların hayatlarına ilişkin duydukları endişenin yanı sıra büyük bir ekonomik krize dönüşmüştür. Pandemi sürecinin gereği olarak ülkelerdeki eve kapanma uygulamaları sınırlardaki giriş çıkış hareketliliğinden fabrikalardaki üretime kadar pek çok faaliyeti kısıtlamış, küresel tedarik zincirinde önemli kırılmalara neden olmuştur.

Pandemi kelimesinin ilk bilinen kullanımı 1666 yılında “*Bir Pandemi veya Endemik veya daha doğrusu Yöresel bir Hastalık*” şeklinde olmuştur. Pandemi, dünyaya yayılan bir salgın demektir. Bununla birlikte, “*yaygın bir salgın*”, “*oldukça geniş bir alanı kapsayan ve çoğunlukla nüfusun büyük bir bölümünü etkisi altına alan*” ve “*bir bölgede, ülkede, kıta ya da dünya genelinde yaygın biçimde dağılan veya ortaya çıkan*” salgınları içermektedir. Toplumlar geliştikçe buna bağlı olarak değişik hastalık kalıpları ortaya çıkmıştır. Yaygın olarak pandemi tanımına dâhil olan hastalıklar grip, kolera, veba, şiddetli akut solunum sendromu (SARS), uyuz, AIDS, Covid-19 gibi hastalıklardır. Bu hastalıkların nasıl yayıldığına dair bilimsel anlayış da değişmiş ve gelişmiştir. Sanayi devrimi ile birlikte hızlı gemiler, buharlı lokomotifler aracılığı ile giderek artan sayıda milyonlarca insan şehir merkezlerine göç ederken, bulaşıcı hastalıkların küresel yayılımları da artmıştır (Morens vd., 2009).

Geçmişten günümüze kadar, 1968 yılında Hong Kong gribi olarak da bilinen Flu salgını (1968), 2003 yılında Çin’de ortaya çıkan SARS salgını, 2009 yılında Meksika ve ABD’de görülen ve domuz gribi olarak da bilinen H1N1 salgını, 2012 yılında Suudi Arabistan’da ortaya çıkan MERS salgını, 2014

yılında Batı Afrika’da görülen Ebola salgını, 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan Covid-19 salgını gibi salgın hastalıklar dünya genelinde yayılabilmektedir (Cavlak ve Selvi, 2021). Tarih boyunca yaşanan pandemilerin ortaya çıkış nedenleri incelendiğinde genellikle; insanların doğadaki doğal işleyişe zarar vermeleri, yerleşim şekillerindeki değişiklikler ve hava ve su kaynaklarında kirliliğin meydana gelmesi gibi nedenler olduğu görülmektedir (Tekin, 2021).

Covid-19 (koronavirüs) virüsünün ilk enfeksiyonunun Aralık 2019 yılında Çin’in Wuhan kentinde tespit edilmesi ile birlikte Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından pandemi ilan edilmiştir (Barua, 2020). Covid-19 pandemisi ile birlikte dünyada pek çok ülkede insanlar süresi belirsiz bir şekilde karantina moduna girerek evden çalışmak zorunda kalmış, pek çok insan da bu süreçte işsiz kalmıştır (Fernandes, 2020). Pandemi ile birlikte yaşanan küresel hareketsizliklerin kapsamı ve sonuçları, endüstrileri önemli ölçüde etkilemiştir. Covid-19 pandemisinin birbiriyle bağlantılı ekonomik, sosyal, kültürel, psikolojik etkiler yaratması başta sağlık ve gıda olmak üzere otomotiv, turizm, eğitim, tekstil gibi pek çok sektörün önceden tahmin edilemeyen durumlarla karşılaşılmasına neden olmuştur (Köse ve Ayhün, 2020). Covid 19 pandemisinin yarattığı kriz, diğer ekonomik krizlerden farklı olarak insanların yalnızca geçimlerine yönelik endişeler yaratmakla kalmayıp hayatları için de endişe duymalarına yol açmıştır (Sheridan vd., 2020). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2020 yılında yayınladığı raporunda, kriz dönemlerinde kayıt dışı istihdamın artmasının yanı sıra karantina önlemleri ve ekonomik aktivitelerdeki düşüş nedeniyle iş gücü arzının düştüğünü bildirmiştir. Covid-19 pandemisinin yol açtığı ekonomik kriz nedeniyle 5,3 milyon ile 27,4 milyon arasında iş kaybı olacağını ve bunun istihdam üzerinde yarattığı bozulma neticesinde 860 milyar dolar ile 3,4 trilyon dolar arasında bir gelir kaybına neden olacağını rapor etmiştir. İşgücü gelirlerindeki kayıp daha az seviyede mal ve hizmet tüketimine dönüşerek işletmelerin devamlılığına ve ekonomilerin dirençli olmasına zarar vermektedir. Covid-19 krizi yalnızca mal ve hizmet üretimini yani arzı etkilememiş aynı zamanda talebi yani tüketim ve yatırım düzeylerini de etkileyen bir ekonomik ve işgücü piyasası şokuna yol açmıştır. Asya’da meydana gelen üretim kesintileri tüm dünyadaki tedarik zincirlerine yayılmıştır. Büyüklüğü ne olursa olsun, özellikle havacılık, konaklama ve turizm sektöründeki işletmeler başta olmak üzere ciddi mali çöküşlere, iflaslara ve iş kayıplarına neden olmuştur. Pek çok ülkedeki tüketiciler ekonomideki belirsizlik sebebiyle mal ve hizmet satın almada isteksizliğe düşmüş, işletmeler ise yatırımlarını, mal alımlarını ve işçi alımlarını ertelemek zorunda kalmıştır (ILO, 2020). Dolayısıyla Covid-19 pandemisi hem üreticileri hem de tüketicileri farklı düzeylerde etkilemiştir.

Covid-19 salgın sürecinin hastalıkla ve ölümlerle sonuçlanması, ülke ekonomilerinin hem arz hem de talep ağını önemli ölçüde daraltmıştır. Sosyal ve fiziksel izolasyonla birlikte ortaya çıkan temassız hayat, üretim faktörü üzerinden işgücü arzını önemli ölçüde etkileyerek başta hizmet sektörü olmak üzere arzın daralması ile sonuçlanmıştır. Benzer şekilde yaşamın idame ettirilmesi açısından elzem olan malların ve hizmetlerin talebi kısmen hariç tutulduğunda, önlenemez bir talep daralması gerçeği ile karşı karşıya gelinmiştir. Piyasada arz ve talepteki daralma ekonomik resesyon ile neticelendiğinde ise ekonomik depresyon kaçınılmaz olmaktadır. Covid-19 pandemisi gibi dönemlerde ekonomik daralmaya bağlı olarak işgücü talebinin azalması beraberinde satın alma gücünü de düşürmekte ve yoksulluğun artması neticesinde temel tüketim ihtiyaçlarının bile karşılanamamasına neden olmaktadır (Arslan ve Bayar, 2020). Koronavirüs salgınının pandemiye dönüşmesi küresel bir sağlık krizinin yanı sıra daha önce bu kadar ciddi bir şekilde deneyimlenmemiş olan bir küresel ekonomik krize yol açmış ve Covid-19 pandemisi bütün ülkeler için, ülkelerin faaliyetlerini idame ettirebilmelerinde iç kaynakların ekonomi için ne denli büyük bir öneme sahip olduğunu göstermiştir (Yenigün, 2020). Covid-19 pandemisi bir taraftan sağlık krizi olarak başlayıp dünya çapında ülke ekonomilerini önemli ölçüde etkisi altına almasının yanı sıra diğer taraftan da ülkelere eksikliklerini görme ve benzer durumlarla karşılaştıklarında almaları gereken tedbirlerin farkına varma fırsatı sunmuştur.

3. COVID-19 PANDEMİSİNİN TEDARİK ZİNCİRİ ÜYELERİNE ETKİLERİ

Küresel tedarik zincirleri, çeşitli nedenlerle zincir sürekliliğini ve aşamalarını kesintiye uğratarak aksamalara neden olan olaylarla karşılaşabilmektedir. Beklenmeyen olayların ortaya çıkması, kârlılığın devam ettirilebilmesi için tedarik zinciri üyelerinin derhâl harekete geçerek tedarik zinciri yapısında değişiklik meydana gelmeden, uyum içinde işleyişinin devamlılığını sağlamalarını gerektirmektedir (Andjelkovic, 2017). Tedarik zinciri riskleri çok yönlüdür. Riskler; depremler, tsunamiler (örneğin,

2011 yılında Japonya’da yaşanan tsunami felaketinin tedarik zinciri üzerindeki büyük etkisi), salgınlar, seller gibi doğal felaketlerden ya da terör olayları, şiddet olayları gibi insan faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür riskler meydana geldiklerinde fabrikaların, tedarikçilerin dağıtım merkezlerinin ulaşım bağlantılarını geçici olarak kullanılamaz hale getirdiklerinden, tedarik zinciri ağ tasarımı yapısı üzerindeki etkileri çok güçlü ve ani bir etki olarak ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan malzeme eksiklikleri, teslimat gecikmeleri tedarik zincirinde domino etkisi yaratarak tedarik zinciri kesintilerine yol açmakta (Kilpatrick ve Barter, 2020) ve gelir, hizmet, üretkenlik açısından dalgalanmalara ve performans düşüşlerine neden olmaktadır (Ivanov, 2020). Tedarik zinciri aşamaları her zaman sorunsuz bir şekilde ilerlememektedir. Bazı durumlar neticesinde tedarik zincirinde kırılmalar meydana gelmektedir. Tedarik zincirinde kırılmalar neden olan bazı durumlar (Aqlan ve Lam, 2015): (i) tedarik, üretimin ve satışların küreselleşmesi, (ii) artan karmaşıklık ve yüksek rekabet ortamı, (iii) salgınlar, doğal afetler gibi olaylardır. Bu maddeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

i) Tedariğin, üretimin ve satışların küreselleşmesi: Ekonomik küreselleşme işletmelerin mallarını daha hızlı üreterek dünya çapındaki müşterilerine bu mallarını daha hızlı teslim etmeleri gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu durum, çok uluslu şirketlerle onların tedarikçileri ve distribütörlerinin kesintisiz bir şekilde işleyen lojistik hizmetlerine olan talebi artırmakta ve şirketlerin tedarik zincirlerini etkin bir şekilde yönetmelerini ve lojistik sistemlerinin entegrasyonunda etkinliği sağlamalarını gerektirmektedir (Rondinelli ve Berry, 2000).

ii) Artan karmaşıklık ve yüksek rekabet ortamı: İşletmeler hammadde üreticilerinden nihai tüketiciye kadar aşamalı bir yapı olan tedarik zinciri sisteminde varlıklarını sürdürmektedirler. Yüksek rekabet ortamında, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle karmaşık bir yapıya dönüşebilen bu sistemde kırılmalar meydana gelebilmektedir. İşletmelerin meydana gelebilecek kırılmalarla mücadele edebilmeleri ve artan rekabet şartları altında ayakta kalabilmeleri tedarik zinciri yönetimini etkin bir şekilde yürütmeleri ve müşteri için değer yaratabilmeleri ile mümkündür (Başkol, 2011).

iii) Salgınlar ve doğal afetler: Tıpkı Covid-19’da olduğu gibi geçmişteki salgın hastalıklar ve etkileri incelendiğinde, büyük çoğunluğunun krizlere yol açtığı görülmektedir. Bu nedenle salgın hastalıkların büyük bir kriz yaratma potansiyelleri olduğunu söylemek mümkündür. Salgın hastalıklar gerek meydana geldiği ülkelerde gerekse küresel boyutta ortaya çıkardığı krizler neticesinde toplumdaki stabil işleyişi bozmakta, devletin kamusal hizmet görevini yerine getirmesinin yanı sıra ülkedeki sağlık, eğitim, politika ve ekonomi faaliyetlerini olumsuz bir şekilde etkilemektedir (Güler, 2022). Deprem, sel, yangın gibi doğal afet dönemlerinde ihtiyaç sahiplerine yardımların ulaştırılmasında, salgın dönemlerinde ise özellikle temel ihtiyaçların karşılanmasında tedarik zincirinde meydana gelecek kırılmalar önemli aksamalara neden olmaktadır. Bu nedenle salgın ve afet dönemleri, tedarik zinciri yönetiminin önemini gözler önüne sermektedir (Senir, 2020).

Küreselleşme, işletmelerin pek çok farklı ülkeden ara girdileri tedarik etmelerine ve nihai malları satmalarına imkân sağlamaktadır. Sektörlerin ülkeler arası karşılıklı ilişkilerinin Covid-19 pandemisi nedeniyle kesintiye uğraması üretim faaliyetlerinin devamlılığını etkilemiş ve ülkelerde yaşanan üretim kesintileri, diğer ülkelerin sektörlerinde de olumsuz etkilere neden olmuştur (Sforza ve Steininger, 2020). Tedarik zinciri ağları, Covid-19 pandemisinin küresel ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği önemli bir kanaldır. Pandemi süreci ile birlikte tedarik zincirlerinin işleyişi büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Bu güçlü kriz ile birlikte ihracatçı ülkelerin yanı sıra özellikle hammadde eksikliği sebebiyle ithalatçı olan ülkeler de önemli ölçüde etkilenmiştir (Fernandes, 2020). Covid-19 salgını Çin merkezli bir salgındır. Çin’den sonra salgından en fazla etkilenen ülkeler Japonya ve Kore olmuştur. Bu ülkeler birçok mamul mal için küresel tedarik zincirlerinin merkezinde yer aldıklarından ticari faaliyetler açısından büyük bir öneme sahiptirler (Baldwin ve Mauro, 2020). Bu bağlamda bu ülkelerde meydana gelen tedarik zinciri aksamaları diğer ülkeleri de derinden etkilemiştir.

Covid-19 pandemisinin yayılması ile birlikte pek çok ülke hükümetlerinin “evde kal” talimatları neticesinde hastaneler, eczaneler, süpermarketler, inşaat şirketleri dâhil olmak üzere mal ve hizmet sunan pek çok işletmenin faaliyetleri olumsuz etkilenmiştir (Storr vd., 2021). Covid-19 pandemisi ile

birlikte tedarik zinciri yönetiminin kritik rolü ve tedarik zincirinin önemi daha önceki salgınlar ve krizlere nispeten daha da belirgin hale gelmiştir. Kesintilerin kapsamının genişliği, etkilerin endüstrilere hızlıca yansması, Covid-19 pandemisi esnasında arz ve talepteki şiddetli dalgalanmalar pandemilerin etkilerinin tipik kesintilerden daha farklı bir yapıda ve daha uzun süreli gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Bu nedenle pandemiler, tedarik zinciri yönetim sürecinde hangi stratejilerin etkin olduğunun belirlenmesini, daha sonra tekrar bir pandemi süreci meydana geldiğinde ne tür önlemler alınabileceği konusunun önemle incelenmesini gerektirmektedir (Craighead vd., 2020). Bu bağlamda Covid-19 pandemisinin tedarik zinciri üzerinde (KPMG, 2020):

- Arz ve talep şoklarının stok yönetimini olumsuz yönde etkilemesi,
- Hammaddelerin teminini dış ülkelerden sağlanması,
- Tedarik zincirinde yer alan üretici, tedarikçi, perakendeci ve tedarik zincirinin diğer üyelerinin de olması nedeniyle tedarik zinciri yönetiminin daha karmaşık bir hale gelmesi gibi sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Pandeminin küresel yayılımı neticesinde ortaya çıkan ekonomik kriz, hammaddelere erişebilirliği ve hammaddelerin kullanımını da olumsuz yönde etkilemiştir. Salgın gıda, otomobil, elektronik, kimya, tekstil sektörlerinde üretim faaliyetlerinde bulunabilmek için gerekli olan hammaddelerin ve gerekli bileşenlerin tedarik edilebilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmiştir. İşgücüne dayalı fabrikaların sokağa çıkma yasakları ile birlikte üretimi azaltmak ya da durdurmak zorunda kalmaları küresel tedarik zincirinde ciddi aksamaları beraberinde getirmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) 2020 yılında yayınlamış olduğu raporda, Covid-19 pandemi sürecinin ekonomik çıktısı bakımından en olumsuz etkisinin imalat sektörü üzerine olduğunu bildirmiştir (Kamarthi ve Li, 2020). Bu çalışmada Covid-19 pandemisinin tedarik zinciri üyeleri (üreticiler, tedarikçiler, perakendeciler, lojistik hizmet sağlayıcılar, müşteriler) üzerindeki etkileri ele alınmakta ve değerlendirilmektedir.

3.1. Üreticilere Etkileri

Üretim bir ülkenin ekonomisi için tıpkı canlılara hayat veren kan kadar önemlidir. Başta beşeri kaynaklar olmak üzere diğer kaynakların yerinde ve doğru kullanılması ile sağlanabilen yeterli düzeyde üretim, ülke ekonomilerinin sağlıklı ve verimli bir şekilde gelişmesi bakımından şarttır. Tabiatın insan ihtiyaçlarının tamamını karşılayamaması durumu üretimi zorunlu kılmaktadır. Kaynakların çok çeşitli ve dağınık yerlerde bulunması, bu kaynakların toplanarak bir araya getirilmesini ve değişime tabi tutulmasını gerektirmektedir. Genel olarak üretimin amacı mal ve hizmetleri temin ederek insanların ihtiyaçlarını karşılamaktır (Dinçer ve Fidan, 1997). Ham petrol, üretim sürecinde kullanılan en önemli unsurlardan biridir. Petrol fiyatlarındaki düşüş üretim maliyetlerini düşürerek ekonomik büyümeyi artırabilmektedir. Petrol fiyatlarındaki düşme, petrol ithal eden ülkeler için olumlu sonuçlanırken ihrac eden ülkeler için finansal piyasa dalgalanmalarına neden olmaktadır. Petrol ihrac eden ülkeler Covid-19 döneminde belirgin durgunluklar yaşamışlardır (Padhan ve Prabheesh, 2021). Covid-19 pandemisi Çin merkezli ortaya çıkmış olup, başta Çin olmak üzere, Japonya, Kore, Fransa, İtalya gibi küresel üretim ve ihracatın yaklaşık %65'ini oluşturan ülkelerin pandemi sürecinden en derin etkilenen ülkeler olması, tedarik zincirinin bozulmasına ve üretim faaliyetlerinin aksamasına neden olmuştur. Üretim faaliyetlerindeki kesintiler, küresel emtia fiyatlarından etkilenen ve döngüsel ekonomiye duyarlı sektörlerde üretkenlikleri ve kârlılığı etkilemiştir (İbn-Mohamed vd., 2021).

Dünya ülkeleri açısından konumu düşünüldüğünde Çin başta elektronik, ilaç, bilgisayar, ulaşım ekipmanları olmak üzere önemli bir ara mal üreticisi ve birincil talep kaynağı konumu ile küresel tedarik zincirinde kilit bir rol üstlenmektedir. Bu nedenle pandemi sürecinde Çin'deki fabrikaların uzun süre kapanışları bu ürünlerin yalnızca arzını etkilemekle kalmayıp diğer pazarların da mal üretme kapasitesine zarar vermiştir (Açıkgöz ve Günay, 2020). Tedarik zincirlerindeki aksama neticesinde imalat şirketlerinde iş maliyetleri artmıştır. Ürünlerinin neredeyse %70'ini Çin'den tedarik eden Harsbro gibi şirketlerin ürünlerini piyasaya sürmesi giderek zorlaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Tedarik Yönetimi Enstitüsü'ne göre 2020 yılında şirketlerin %75'inin tedarik zincirlerinde aksama ortaya çıkmıştır. Ayrıca salgın süreci ile birlikte hammadde ve nihai ürün kıtlığı yaşanmakla birlikte bunların dünya çapında taşınması, hava ve deniz taşımacılığındaki alternatiflerin yetersizliği nedeniyle daha da kötü bir hale gelmiştir (Fernandes, 2020). Covid-19 pandemisi ile birlikte ürünlerin satışı, dağıtımı ve

pazarlanması süreçlerinde zorluklar yaşanmış, bu zorluklar özellikle çabuk bozulan ürünlerde daha derin hissedilmiştir. Çabuk bozulan ürünleri üreten işletmelerin ciddi oranda üretim kayıpları yaşamalarının yanı sıra stok birimlerindeki artış işletmelerin depolama maliyetlerini artırmıştır. Ülke ekonomilerinde adeta lokomotif görevi üstlenen imalat sanayisinde meydana gelen aksaklıklar ekonomik sorunları tetiklemiştir. Ekonomik belirsizliklerle karşı karşıya kalan tüketicilerin güveni azalmış, istihdam piyasası da tüm belirsizliklerden etkilenmiştir. Pek çok insan Covid-19 pandemisi sebebiyle işten çıkarılmış, bu durum da kamu harcama ve borçlanma düzeylerinin yükselmesine neden olmuştur (Kılınç, 2022).

Bir malın ya da hizmetin fiyatı, arz ve talep arasındaki etkileşim neticesinde belirlenmektedir (Açıkgöz ve Günay, 2020). Bir işletmenin pazarda varlığını idame ettirebilmesi, hedef kitlenin istek, ihtiyaç ve beklentilerini karşılayacak bir şekilde üretim faaliyetlerinde bulunarak ürün ve hizmetlerini hedef kitesine uygun fiyat ile doğru yerde ve zamanda ulaştırabilmesine bağlıdır. Covid-19 krizi ile birlikte dünyada emtia fiyatları artma eğilimi göstermektedir. Tüketicilerin panik etkisiyle evlerinde ürün stoğu yapmalarını fırsat olarak değerlendiren işletmeler, mal ve hizmetlerin fiyatlarında anormal düzeyde artışlar yapabilmektedirler. Aşırı fiyat artışlarının etkisiyle birlikte tüketiciler temel mal ve hizmetlere erişimde zorlanmaktadır (Cavlak ve Selvi, 2021). Covid-19 gibi kriz dönemleri boyunca talebi umursamadan sürekli fiyat artışı yapan rekabet otoriteleri, pazarların işleyişini önemli ölçüde bozabilmektedir (Boshoff, 2021). Ayrıca pandemi sürecinde havayolları maliyetindeki artışlar, işletmeleri farklı taşıma metodları kullanmaya, böylelikle taşıma maliyetlerinde en az artışı sağlama çabalarına yönlendirmiştir (Karagöz Taşkın, 2020). Dolayısıyla Covid-19 pandemisinin yarattığı olumsuz durumlar, işletmeleri yeni stratejiler geliştirme zorunluluğunda bırakmıştır.

3.2. Tedarikçilere Etkileri

Küreselleşme ile birlikte işletmelerin uluslararası tedarik zincirinin merkezinde yer alıyor olması nedeniyle hem birbirlerine hem de diğer ülkelere önemli miktarda girdi sağlamaktadırlar. Bu bağlamda Covid-19 pandemisi nedeniyle küresel tedarik zincirlerinde meydana gelen aksaklıklar, dünyadaki neredeyse her ülkenin ekonomisini pek çok açıdan olumsuz etkilemiştir (Çatuk ve Aydın, 2021). Dolayısıyla Covid-19 pandemisinin makro ve mikro olumsuz etkileri olmuştur ve bu etkiler birçok alanda hâlâ devam etmektedir. Covid-19 pandemisi ile birlikte özellikle gıda tedarik zincirinin üreticiler, nakliyeciler, perakendeciler gibi aktörleri de önemli ölçüde etkilenmiştir. Gıda sistemleri, gıdanın üretilmesi, işlenmesi, dağıtılması, atık yönetimi ile ilgili çevre, insanlar, süreçler, kurumlar gibi unsurları ve bu unsurların faaliyetlerini ve çıktılarını kapsamaktadır. Gıda arzında meydana gelen aksaklıklar ulusal ekonomilerin kesintiye uğramasına, yerel gıda sistemlerinin işleyişinin bozulmasına, fiyat dalgalanmalarına hatta kıtlığa kadar pek çok olumsuz sonucun da ortaya çıkmasına neden olmuştur (Béné, 2020).

Covid-19 pandemisi dolayısıyla hammadde ve ara mal tedarikinde yaşanan sıkıntılar nedeniyle tedarikçilerin faaliyetlerinde meydana gelen düşüşler üretim faaliyetlerinin de kesintiye uğramasına neden olmuştur (Sezgin, 2022). Bu süreçte pek çok şirket, denizaşırı ülkelere ürün tedarikinde ve alternatif tedarikçiler bulmada zorluklar yaşamışlardır (Staniforth, 2020). Kurumsal veri analitiği firması olan Dun&Bradstreet hazırladığı raporda Covid-19'un başlangıç yeri olan Çin'in Wuhan kentinin, adeta dünyanın üretim merkezi konumunda olduğunu ortaya koymuştur. Rapora göre, dünya çapındaki 51 bin şirketin Wuhan'da bir ya da daha fazla doğrudan tedarikçisi olduğunu yaklaşık 5 milyon şirketin ise bir ya da daha fazla ikinci kademe tedarikçisi olduğunu bildirmiştir. Pandemi sürecinde dünya genelinde hükümetler tarafından alınan önlemler nedeniyle tedarikçilerin teslimat yükümlülüklerini yerine getirememesi, hijyen gereklilikleri nedeniyle fabrikaların kapanması, tüketici taleplerinin öngörülebilmesi gibi nedenler üretimin azalmasına ve finansal sürdürülebilirlik endişelerinin artmasına neden olmuştur (Ivanov, 2020).

3.3. Perakendecilere Etkileri

Covid-19 pandemisinin yayılması ve insanlar üzerindeki etkisinin artmasıyla birlikte perakendecilerin tüketicilere temel ürünleri sağlama ve hizmet ettikleri toplulukların sağlığını ve refahını koruma çabaları artmıştır. Pandeminin sağlık, sosyal ve ekonomik bakımdan etkileri birçok kesimin ekonomik yaşam koşullarını tehlikeye attığı, çalışanların sağlığı ve refahı üzerinde ağır bir yük oluşturduğu küresel

perakende tedarik zincirlerinde önemli zorluklar yaratmıştır. Pandemi sürecinde perakendeciler, ürünlerinin mağazaların raflarına ve tüketicilerin kapılarına ulaşmasını sağlayacak olağanüstü önlemler almak ve tüketici ihtiyaçlarına daha hızlı karşılık verme yeteneklerini geliştirmek zorunda kalmışlardır. Sinema salonları, restoranlar, alışveriş merkezleri sosyal mesafe gereği bu dönemde çoğu ülkede kapanırken, marketler ve depo zincirleri trafiğinde artış meydana gelmiştir. Bu dönemde market perakendecileri için ürün teslimatına yönelik uygulamalarda ciddi oranda artış görülmüştür (Aryapadi vd., 2020). Ayrıca Covid-19 pandemisi ile birlikte küresel tedarik zincirinin her bir aşamasındaki siparişlerde dalgalanmalar meydana gelmiştir. Sipariş dalgalanmaları; tedarik zincirinin stoklama, dağıtım ve yönetim maliyetlerinde artışa neden olmuştur. Mevcut belirsizlik ortamında ise perakendeciler, nihai bir üründe kıtlık ortaya çıkması durumunda kendilerini koruyabilmek adına tedarikçilerine ihtiyaçlarından daha fazlasını sipariş vermek durumunda kalmışlardır (Karagöz, 2020) ve böylece başta depolama maliyetleri olmak üzere genel maliyetler seviyesi artmıştır.

Covid-19 pandemisi son birkaç yıldır sabit bir hızla büyüyen e-ticaretin, insanlara evde kalmalarına yönelik talimatların verilmesi ile birlikte insanların market, kişisel bakım, giyim, temizlik ürünleri, fitness ekipmanları, elektronik eşyalar gibi ihtiyaçları için her zamankinden daha fazla çevrimiçi alışveriş yapmaya başlamaları ile daha da büyümesine yol açmıştır. Perakende sektöründe önemli bir değişimi beraberinde getiren bu gelişme, perakendecilerin fiziki mağazaları birer e-ticaret dağıtım merkezlerine dönüştürmelerini gerektirmiştir. Dijital dönüşüme uyum sağlayarak e-ticaret faaliyetlerini geliştiren perakendecilerin, Covid-19 pandemi sürecinin yarattığı zorluklarla mücadele edebilmeleri daha kolay olmuştur. 29 Mart- 12 Nisan 2020 tarihleri arasında Batı ve Orta Avrupa’da fiziksel mağazalara sahip olan perakendecilerin online siparişlerinin bir önceki yılın aynı dönemindeki online siparişlerine kıyasla %52’den %76’ya çıktığı görülmüştür (Van Deel, 2020) ve bu durum bir çok ülkede benzer şekilde yükselmiştir.

3.4. Lojistik Hizmet Sağlayıcılarına Etkileri

Ülke ekonomilerinin kalkınmasında kritik bir önem arz eden lojistik sektörüne ilişkin faaliyetler, ihracat ve ithal edilen bütün ürünlere konu olmakta ve dış ticaretin tamamlayıcı bir parçası olarak değerini korumaktadır. Küreselleşen dünyada günümüzde bütün ülkelerin birbiri ile bir bağlantı halinde olması, ortaya çıkan salgının yalnızca salgının ortaya çıktığı ülkeyi etki altında bırakmakla kalmayıp, lojistik faaliyetlerinde bulunduğu bütün bağlantılı ülkelerin de önemli ölçüde etkilenmesine neden olmaktadır (Akçacı ve Çınaroğlu, 2020). Bunun en önemli örneği olan Covid-19 pandemi sürecinde işçilerin hastalanmaları, kendilerini izole etmeleri, hareket kısıtlamalarının getirilmesi gibi nedenler gıda işleme ve dağıtım ağlarında etkin rol oynayan işgücünün azalmasına neden olmuştur. Bu nedenle emek yoğun işletmelerde salgının etkisiyle meydana gelen işgücü azalmaları, artan talebin karşılanmasında yetersiz kalmıştır. Özellikle uzun mesafeli taşımacılıkta ulaştırma ve dağıtım ağları, işgücü kıtlığı ve hareket kısıtlamaları sebebiyle meydana gelen kesintiler karşısında savunmasız kalmıştır. Pandemi süreci ile birlikte “*tam ve zamanında*” üretim ve teslimat üzerine kurulu sistemler içindeki ani ve beklenmedik bir şekilde meydana gelen talep artışı, kısa vadeli stok tükenmelerine ve lojistik faaliyetlerinde karmaşaya yol açmıştır (Hobbs, 2020).

Üretimin farklı aşamaları incelendiğinde, mevcut teknolojilerin insan faktörünün yokluğu durumunda tek başına işlerlik kazanamaması ve bu nedenle faaliyetlerin insana bağlı olması sebebiyle Covid-19 pandemi sürecinde üretim ve lojistik faaliyetleri oldukça derin bir şekilde etkilenmiştir (Kamarthi ve Li, 2020). Pandeminin aşamalı bir şekilde tüm dünyada yayılması ile birlikte yük taşıma hareketliliği de doğrudan etkilenecek önemli düzeyde azalma göstermiştir. Bu durumdan kara, deniz, hava ve demir yolu olmak üzere tüm taşımacılık türleri etkilenmiştir. Ancak dünya çapında en çok etkilenen taşımacılık ise hava yolu yük ve yolcu taşımacılığı olmuştur. Salgın sonucu Çin’de üretim faaliyetlerindeki aksaklıklar, Çin’e hammadde taşıyan yük gemilerinin yüklerini tahliye etmesinde karşılaştıkları sorunlar, Çin’den ithal edilen ürünlerde de yine nakliyeyle ilişkin sorunlar nedeniyle boş konteynerlerin dünyadaki dolaşımı kısıtlanmış ve bunun neticesinde konteyner navlunda büyük artışlar kaydedilmiştir. Navlun artışları neticesinde özellikle katma değeri nispeten yüksek olmayan ürünleri ihracat etmekte olan ülkeler için navlun birim maliyetlerini artırmış ve ihracat yapan ülkeleri olumsuz şekilde etkilemiştir (Okumuş, 2020). Böylece fiyatlar genel seviyesinde bir artma olmuştur.

3.5. Müşterilere Etkileri

Covid-19 pandemisi hanehalklarının tüketim tercihlerinde önemli değişiklikler yaratmıştır. Hanehalkı davranışındaki değişiklikler, esas olarak hanelerin enfekte olma tedirginliği, sosyal mesafeyi koruma isteği veya enfeksiyon endişesi nedeniyle belirli ekonomik faaliyetlerde bulunamamasından kaynaklanmaktadır (McKibbin ve Fernando, 2020). Covid-19 pandemisi ile dünya çapında hükümetlerin vatandaşlara “evde kal” talimatları neticesinde ekonomik faaliyetler yavaşlamıştır. Bu uygulamalar müşteriler üzerindeki en belirgin etkisini, satın alma davranışlarında kendini göstermiştir. Pandemi sürecinin ilk aşamalarında başta un, makarna, dondurulmuş gıdalar, konserve ürünler, şişelenmiş su gibi temel gıda ürünleri ve sıvı sabun, el dezenfektanı, tuvalet kağıdı gibi hijyen ürünleri dahil pek çok ürünün rafları boşaltılırken giyim, mobilya gibi zorunlu tüketim kategorisi dışındaki ürünlerin satışı azalmıştır. Temel tüketim ürünlerine yönelik olarak ortaya çıkan ‘panik satın alma’ davranışı müşterileri, mevcut ortamdaki belirsizliğe bağlı olarak evde stok yapma davranışına sevk etmiştir (Spash, 2021; Hobbs, 2020). Bu süreçte seyahat yasakları, spor müsabakaları iptalleri, toplanma yasakları benzeri kısıtlamalara gidilmiştir. İnsanlar toplu taşıma araçlarını kullanmaktan, alışveriş merkezi ve restoran benzeri kapalı yerlere gitmekten, müze gibi kamusal alanlarda bulunmaktan uzun bir süre kaçınmışlardır (Fernandes, 2020). Covid-19 salgını ile birlikte genel talepteki hızlı azalmanın yanı sıra üretimde de meydana gelen azalma sonucu işsizliğin ve üretim maliyetlerinin artması arz şoklarını ortaya çıkarmıştır (Karadağ, 2021). Ürün ve kaynaklarda meydana gelen kıtlıklar sebebiyle durumu fırsata çevirmeye çalışarak diğer insanların talihsizlikleri üzerinden ticaret yapıp para kazanmaya çalışan insanlar gündeme gelmiştir (Spash, 2021).

Covid-19 pandemi sürecinde alınan tedbirler dolayısıyla fiziki mağazaların kapanması müşteri tercihlerinde değişiklikler meydana getirmiş ve müşterileri online alışverişe yönlendirmiştir. Covid-19 pandemisi öncesinde sıklıkla tercih edilen ürün kategorileri de değişikliğe uğramıştır. Fiziksel malların satışı e-ticaret bağlamında değerlendirildiğinde bazı ürünlerin satışında artışlar meydana gelirken, bazı ürünlerin satışı oldukça azalmıştır. Lüks tüketim ürünleri, teknoloji ürünleri, seyahat gibi kalemlerin e-ticaret harcamalarında azalma görülürken; başta bağışıklık güçlendirici gıda takviyeleri olmak üzere dezenfektan gibi hijyen ürünleri, gıda ve içecek gibi temel tüketim ürünleri, insanların evde kendi kendilerine kolaylıkla yapabildikleri hobi amaçlı ev tasarımına ilişkin ürünlerde artış gözlenmiştir (UIB, 2020). Dolayısıyla Covid-19 pandemisi, tüketicilerin önceliklerinin gözle görülür bir düzeyde değişmesine neden olmuştur.

4. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tedarik zinciri, üreticiden çıkan ürünlerin tüketiciye aktarılmasını sağlayan ve kendi içerisinde birbirine bağlı olan üretici, tedarikçi, perakendeci gibi unsurları ve taşıma, depolama gibi faaliyetleri kapsayan dinamik bir yapıdır. Tedarik zincirinin herhangi bir üyesinde ortaya çıkan aksaklıklar, birbirine bağlı olan bütün üyeleri ve faaliyetleri olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Tedarik zincirinde meydana gelen aksaklıklar deprem, sel, yangın, terör olayları, salgın hastalıklar gibi çeşitli faktörlerden kaynaklanmaktadır. 2019 yılı aralık ayında, solunum yolu rahatsızlıklarına neden olan ve bulaşıcı olması nedeniyle izolasyon tedbirleri gerektiren Covid-19 hastalığının, literatürde “dünyanın fabrikası” nitelemeleri yapılan Çin’de ortaya çıkması ve oldukça hızlı bir şekilde dünyaya yayılması, tedarik zincirlerine ağır bir darbe vurmuştur. Hastalıktan korunmaya ve salgının yayılmasını önlemeye yönelik tüm dünya ülkelerinde alınan sınırları kapatma uygulamaları, evden çıkma yasakları gibi tedbirler; üretim faaliyetlerinin durdurulmasına, işçilerin işten çıkarılmasına, tüketici taleplerinin karşılanamamasına yol açmıştır. Bu süreç neticesinde bir yandan hastalıktan korunma çabaları bir yandan sosyal mesafeyi koruma amacı insanları izolasyona yönelik bir yaşam tarzına sevk etmiştir. Süresi belli olmayan bir şekilde eve kapanan insanlar temel tüketim ürünleri olan ekmek, makarna, süt, kişisel hijyen ürünleri gibi ürünleri evlerinde stoklama telaşına girerek marketlerin raflarını boşaltmışlardır. Bir yandan zorunlu tüketim ürünlerine olan talep artarken diğer taraftan kapanmak zorunda kalan fabrikalar artan talebi karşılayamama zorluğu ile karşı karşıya kalmıştır. Zorunlu tüketim mallarına yönelik talebin artması ve talebin yeterli düzeyle karşılanamaması bu ürünlerin fiyatlarında artışa neden olurken, işsizlikle karşı karşıya gelen insanlar aynı zamanda geçim sıkıntısı ile de yüzleşmek ve temel tüketim ürünlerini dahi satın alma zorluğu ile baş etmek zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra eve kapanan insanların tekstil, otomotiv, turizm gibi çeşitli sektörlerde ait ürün ve hizmet taleplerini azaltmaları bu sektörlerde faaliyet gösteren işletmelerin zarara uğramalarına sebep olmuştur.

Üretimin ve satışların küreselleştiği günümüz dünyasında Covid-19 pandemisinin, tedarik zincirinde meydana getirdiği hammadde ve malzeme eksikliği, üretim, depolama, satış, teslimat gecikmeleri gibi kesintiler neticesinde ortaya çıkan işsizlik, arz ve talep dalgalanmaları, fiyat artışları gibi telafisi zor olan faktörler tüm dünya ekonomilerini derinden sarsmıştır. Bu bağlamda Covid-19 pandemisi tüm ülkeler için tedarik zincirinin etkin yönetiminin önemini ortaya koymuştur. Bu çalışmada, Covid-19 pandemisinin tedarik zinciri üyeleri üzerindeki etkileri kavramsal açıdan değerlendirilmiştir. Covid-19 pandemisi nedeniyle tedarik zincirinde meydana gelen kırılmalar, ülkeler bazında ayrı ayrı ele alınarak ayrıca çalışılabilir. Yanı sıra her bir tedarik zinciri üyesi bağlamında ve sektörler bazında da araştırmalar ve ikincil kaynaklardan verilerle çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR

- AÇIKGÖZ, Ö. ve GÜNAY, A. (2020), The early impact of the Covid-19 pandemic on the global and Turkish economy, *Turkish Journal of Medical Science*, 50(9), 520-526.
- AKÇACI, T. ve ÇINAROĞLU, M. S. (2020), Yeni Koronavirüs (Covid-19) salgınının lojistik ve ticarete etkisi, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 19, 447-456.
- ANDJELKOVIC, A. (2017). Proactive supply chain risk management approach - The case of Serbia, *Economic Annals*, 62(214), 121-137.
- AQLAN, F. ve LAM, S. S. (2015), Supply chain risk modelling and mitigation, *International Journal of Production Research*, 53(18), 5640-5656.
- ARSLAN, İ. ve BAYAR, İ. (2020), Covid-19 salgını, ekonomik etkileri ve küresel ekonominin geleceği, *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 19, 87-104.
- ARYAPADI, M., CHANDRA, V., DEKHNE, A., HADDIOUI, K., Lange, T. ve VENKATARAMAN, K. (2020), *Five Actions Retail Supply Chains Can Take to Navigate the Coronavirus Pandemic*. Mckinsey & Company, 05.12.2023 tarihinde <https://www.mckinsey.com/industries/retail/our-insights/five-actions-retail-supply-chains-can-take-tonavigate-the-coronavirus-pandemic> adresinden alındı.
- BALDWIN, R. ve MAURO, B. W. (2020), Introduction, R. BALDWIN ve B. MAURO, *Economics in the time of Covid-19* (s. 1-31), London: Centre for Economic Policy Research.
- BARUA, S. (2020), Understanding Coronanomics: The Economic İmplications Of The Coronavirus (COVID- 19) Pandemic (April 1, 2020). doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3566477>
- BAŞKOL, M. (2011), Bir rekabet aracı olarak tedarik zinciri yönetimi: Starteji ve yaklaşımlar, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 3(5), 13-27.
- BÉNÉ, C. (2020), Resilience of local food systems and links to food security – a review of some important concepts in the context of Covid-19 and other shock, *Food Security*, 12, 805-822.
- BOSHOF, W. H. (2021). South African competition policy on excessive pricing and its relation to price gouging during the Covid-19 disaster period, *South African Journal of Economics*, 89(1), 112-140.
- CAVLAK, N. ve SELVİ, M. S. (2021), Aşırı fiyatlama nedenleri ve Covid-19'un etkileri, *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2, 70-84.
- CRAIGHEAD, C. W., KETCHEN, D. J., ve DARBY, J. L. (2020), Pandemics and supply chain management research: Toward a theoretical toolbox, *Decision Sciences*, 51(4), 838-866.
- ÇATUK, C. ve AYDIN, K. (2021). Covid-19'un dünya ve Türkiye tedarik zinciri üzerine etkileri, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 37, 427-449.
- DİNÇER, Ö. ve FİDAN, Y. (1997), *İşletme Yönetimine Giriş*, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- FERNANDES, N. (2020), Economic effects of Coronavirus outbreak (Covid-19) on the world economy, *IESE Business School Working Paper*. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3557504>.
- GÜLER, H. G. (2022), *Türkiye'de Covid-19 Salgınıyla Mücadele Sürecinde Kriz Yönetimi Ve Kamu Politikaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- HOBBS, J. E. (2020), Food supply chains during the Covid-19 Pandemic, *Special Issue Article*, 68(2), 171-176.
- IBN-MOHAMMED, T., MUSTAPHA, K. B., GODSELL, J., ADAMU, Z., BABATUNDE, K.A., AKINTADE,
- D. D., ACQUAYE, A., FUJII, H., NDIAYE, M. M., YAMOAHA, F. A., KOH, S.C.L. (2021), A critical review of the impacts of Covid-19 on the global economy and ecosystems and opportunities for circular economy strategies. *Resources, Conservation & Recycling*. (164, January, 1-22). doi: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2020.105169>.
- ILO (International Labour Organization) (2020), Covid-19 and the world of work: Impact and policy responses, *ILO Monitor 1st Edition*. (March, s. 1-15).
- IVANOV, D. (2020), Predicting the impacts of epidemic outbreaks on global supply chains: a simulation-based analysis on the coronavirus outbreak (COVID-19/SARS-CoV-2) Case. *Transportation Research Part E*, 136, 1-14. doi: <https://doi.org/10.1016/j.tre.2020.101922>.
- KAMARTHI, S. ve LI, W. (2020), Technology enablers for manufacturing resilience in the Covid-19 and Post-

- Covid-19 era. *Technical Note*, 4(3), 294-298.
- KARADAĞ, H. (2020), Covid-19 pandemi döneminde türkiye ekonomisinde enerji sektöründe yaşanan gelişmeler, *Turkish Business Journal*, 2(3), 11-23.
- KARAGÖZ TAŞKIN, B. (2020), Tedarik zinciri risk ve belirsizlikleri: Koronavirüs pandemisi ve ortamında ilaç sektöründe risk yönetimi ve halkla ilişkiler, *İletişim Çalışmaları Dergisi*, 8(17), 107-130.
- KARAGÖZ, F. (2020), Pandeminin küresel tedarik zincirlerinin işleyişine etkisi ve muhtemel sonuçları üzerine bir değerlendirme, *Covid-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*, 69-86. doi: 10.26650/B/SS46.2020.005.05.
- KILINÇ, E. C. (2022). Covid-19 pandemisinin endüstriyel üretim üzerindeki etkisi: Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkeler üzerine bir araştırma, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (51), 117-131.
- KILPATRICK, J. ve BARTER, L. (2020), *Covid-19 Managing Supply Chain Risk and Disruption*, 02.12.2022 tarihinde <https://www2.deloitte.com/global/en/pages/risk/articles/covid-19-managingsupply-chain-risk-and-disruption.html> adresinden alındı.
- KÖSE, B. Ç. ve AYHÜN, S. E. (2020), *Turizmde Kriz Yönetimi "Covid-19 Salgınının Analizi"*, Fransa: Livre de Lyon.
- KPMG (2020). *Covid-19 Döneminde Etkili Tedarik Zinciri Yönetimi*, 10.12.2022 tarihinde <https://home.kpmg/tr/tr/home/gorusler/2020/07/covid-19-donemindeetkili-tedarik-zinciri-yonetimi.htm> adresinden alındı.
- MCKIBBIN, W. ve FERNANDO, R. (2020), Global macroeconomic scenarios of the Covid-19 pandemic, *Covid Economics*, 39(23), 1-58.
- MORENS, D. M., FOLKERS, G. K., ve FAUCI, A. S. (2009), What is a pandemic? *The Journal of Infectious Diseases*, 200(7), 1018-1021.
- OKUMUŞ, A. (2020). *Covid-19'un Ulaştırma ve Lojistik Sektörüne Etkileri*, 05.12.2022 tarihinde <https://lge.ist/degerlendirme/covid-19un-ulasirma-ve-lojistik-sektorune-etkileri/> adresinden alındı.
- PADHAN, R., ve PRABHEESH, K. P. (2021), The Economics of Covid-19 Pandemic: A Survey, *Economic Analysis and Policy*, 70, 220-237.
- RONDINELLI, D. ve BERRY, M. (2000), Multimodal transportation, logistics, and the environment: Managing interactions in a global economy, *European Management Journal*, 18(4), 398-410.
- SENİR, G. (2021). Covid-19 salgınında insani yardım lojistiğinin ve tedarik zinciri yönetiminin önemi. *Fiscaeconomia*, 5(1), 296-308.
- SEZGİN, V. (2022). *Analyzing the Impacts of Covid-19 Pandemic on Textile and Automotive Supply Chains: An Exploratory Study From Turkey*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SFORZA, A. ve STEININGER, M. (2020), Globalization in the time of Covid-19. *CESifo Working Paper*, 8184, 1-52. doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3567558>.
- SHERIDAN, A., DEBIA, A., TIAN, L., FRANKE, L. ve RODGERS, R. (2020), Covid-19: The creative fightback: How brands can help people to win the war to survive, then revive, *Ipsos Views*, 1-12.
- SOĞANCILAR, N., DERELİ, Z. ve SAĞLAM ARI, G. (2022), Covid-19 salgınında gıda güvenliği: Gıda tedarik zincirlerine bağlı etkiler, *Alanya Akademik Bakış*, 6(2), 2333-2349.
- SPASH, C. L. (2021), 'The Economy' as if people mattered: Revisiting critiques of economic growth in a time of crisis, *Globalizations*, 18(7), 1087-1104.
- STANFORTH, J. (2020), Covid-19 Update: *Worker Health, Absenteeism Present Largest Risks to U.S. Food Supply Chain*. 02.12.2022 tarihinde <https://www.foodqualityandsafety.com/article/covid-19-update-worker-health-andabsenteeism-present-largest-risk-to-u-s-food-supply-chain> adresinden alındı.
- STORR, V. H., HAEFFLE, S., LOFTHOUSE, J. K. ve GRUBE, L. E. (2021), Essential or not? Knowledge problems and Covid-19 stay-at-home orders, *Southern Economic Journal*, 87(4), 1229-1249.
- TEKİN, A. (2021), Tarihten günümüze epidemiler, pandemiler ve ekonomik sonuçları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 40, 330-355.
- UİB (Uludağ İhracatçı Birlikleri) (2020), *Covid-19'un E-Ticaret Üzerindeki Etkileri*, 30.01.2023 tarihinde <https://uib.org.tr/tr/kbfile/covid-19un-e-ticaret-uzerindeki-etkileri> adresinden alındı.
- VAN DEEL, M. (2020), *It's Time to Expand Your E-Commerce Capabilities Fast*, 30.01.2023 tarihinde <https://www.capgemini.com/insights/expert-perspectives/its-time-to-expand-your-ecommerce-capabilities-fast/> adresinden alındı.
- YENİGÜN, H. (2020), Covid-19 sektörü nasıl etkiledi? Sektörel etkiler, önlemler ve öneriler. *TOSB Otomotiv Yan Sanayi İhtisas Organize Sanayi Bölgesi Dergisi*, 7(30), 1-72.

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İNTİHAR ÜZERİNE DÜŞÜNCELERİNİN SOSYAL MEDYAYA YANSIMASI

İpek GÜNGÖR

Aksaray Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Psikoloji Danışmanlık ve Rehberlik
ipekgngr01@gmail.com, ORCID: 0009-0004-3293-9175

Rezzan GÜNGÖĞDU

Aksaray Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Psikoloji Danışmanlık ve Rehberlik
rezgundogdu@outlook.com.tr, ORCID: 0000-0002-1220-9127

Özet

İnternetin yaygınlaşmasıyla temel insan ihtiyaçlardan “sosyalleşme” internet üzerinden sağlanmayabasmıştır. İnternette çeşitli platformlarla kendini göstermiş uygulamaların sayısı da bu doğrultuda zamanla artmıştır. Kendini anlatma ihtiyacına cevap verecek sosyal medya uygulamaları ile herkes farklı ihtiyaçlarına cevap aramaktadır. Gündelik hayatta kendini ifade etmede güçlük çeken, kendini geniş kitlelere duyurmak isteyen kişilerin kendilerini sosyal medyada daha özgürce ifade edebildikleri görülmektedir. Olumlu olduğu gibi olumsuz duygu düşüncelerini de sosyal medyaya açan kişilerle karşı karşıyayız. Bundan dolayı internetle büyüyen yeni nesil de orada yargılanmayacağına inanmaktadır. Bu kavramlardan biri olan *İntihara* ilişkin olarak bireyler, duygu ve düşüncelerini sosyal medya üzerinden paylaşabilmektedir. Gündelik hayatta bu düşünce ve duyguları fark edilemese de bu bireyler intihara ilişkin düşüncelerini eyleme geçmeden önce sosyal medyada paylaşmaktadır. TÜBİTAK/2209-A projesi kapsamında yürütülen bu araştırmada, üniversite öğrencilerinin intihar üzerine düşünceleri nelerdir, düşüncelerini sosyal medyaya yansıtır yansıtmamasıyla ilgili düşüncelerinin gerisinde neler olduğu bazı değişkenlere göre gerekçelendirilerek ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Araştırmada ilk olarak, intihar etmiş 42 kişinin paylaşımları incelenmiştir. İkinci olarak, 25 kadın-25 erkek toplam 50kişiyle yapılan görüşme sorularıyla nitel veriler toplanmıştır. Araştırmada genç yetişkinlik döneminde intihar etmiş bireylerin sosyal medyada intihar etmeden önceki paylaşımlarının analizleri yapılmıştır. İntihar öncesi kişilerin internette kendini ifade etme çabasında olduğu ve “kendinize iyi bakın”, “beni iyi hatırlayın” vb. sözleri söyledikleri bulunmuştur. İntihar öncesinde medyayı kendini anlatmada araç olarak kullandıkları saptanmıştır. Araştırmadan edinilen diğer bulgular; genç yetişkinlerin bulundukları gelişim dönemi itibarıyla sevgi, aşk, romantik ilişki problemleri nedeniyle intihar ettikleri görülmüştür. Genç yetişkinlerin intihar öncesi sosyal medyada durumunu yansıtan paylaşımlar yapmasının temel gerekçesinin “intihar sebebini bildirmek” ve “son bir yardım arayışı” olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Araştırmanın üçüncü aşamasında; 50kişiyle yapılan görüşmeler sonrası oluşturulan 20soruluk likert tipi anket 500kişiye uygulanmış ve genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin intihar öncesi sosyal medyada paylaşım yapıp yapmama olasılığı üzerine çalışılmıştır. Elde edilen veriler üzerinde SPSS 25 paket programı kullanılarak analizler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Genç Yetişkinlik Dönemi, Sosyal Medya, İntihar

THE IDEAS OF UNIVERSITY STUDENTS THOUGHTS ABOUT SUICIDE ON SOCIAL MEDIA

Abstract

In "Socialization", one of the basic needs, is provided by the internet and social platforms have increased. Today, the internet responds to the need for self-expression. It is seen that those who have difficulty in expressing themselves in daily life / who want to announce themselves to the crowd tell themselves to social media. The generation that opens up their positive and negative feelings/thoughts to social media is known. The generation that grew up with the Internet thinks that it will not be strange. Those whose thoughts are "suicide" share their feelings/thoughts over the internet. Although it cannot be noticed in daily life, people share their suicidal thoughts on social media before they die. Individuals with suicidal thoughts state this on social media. TÜBİTAK/2209-A research aims to examine university students' thoughts on suicide and whether they reflect their thoughts on social media according to variables related to it. In the first stage of the research, the shares of 42 people who committed suicide were examined. 25 girls-25 boys were interviewed with 50 people and data were obtained. An analysis of the posts of

young adults before committing suicide was made. The farewell words they try to express themselves on the internet before suicide are “take care of yourself”, “remember me well” etc. they use it to express themselves. It is seen that young adults commit suicide due to love, romance and romantic relationship problems. It was determined that the content of pre-suicide posts was not only pessimistic. It was found that the main reason for posting on the internet before suicide was to report the reason for suicide and to seek help. In the research, a 20-question Likert-type questionnaire is applied to 500 people by interviewing 50 people. SPSS analysis has been completed.

Keywords: Emerging Adulthood, Social Media, Suicide

1. GİRİŞ

İnternet kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte temel insan ihtiyaçlarından biri olan ve insanı tanımlayan kavramlardan biri olan “sosyalleşme” kavramı da internet üzerinden sağlanmaya başlamıştır. Bu ihtiyaç internet ortamında oluşturulan çeşitli dijital sosyalleşme uygulamaları ile kendini göstermiş ve bu uygulamaların sayısı ve içeriği gün geçtikçe çeşitlenmiş ve artmıştır. Günümüz insanın kendini ifade etme ve anlatma ihtiyacına da cevap veren bu uygulamalar deyim yerindeyse 7 den 70 e herkesin çok farklı arayış ve ihtiyaçları için kullandığı dijital platformlar haline gelmiştir. Gündelik hayatta kendini ifade etmede güçlük çeken ve/veya daha geniş kitlelere duyurmak isteyen ya da bunların dışında farklı nedenleri olan kişilerin, kendilerini dijital sosyal medyada daha kaygısızca veya cesurca ifade edebildikleri de görülmektedir. Olumlu duygu ve düşüncelerini aktardığı gibi, olumsuz duygu ve düşüncelerini de dijital sosyal medyaya açan bir nesille karşı karşıya olduğumuz bilinmektedir. İnternet ve beraberinde gelen dijital sosyal platformlar çağında büyüyen bu yeni nesil orada yargılanmadan kendini ifade ettiğini düşünmektedir. Bu düşüncelerinden biri de “İntihar” olan bireyler de, intihara ilişkin duygu ve düşüncelerini hatta intihar davranışlarını yine dijital sosyal platformlar üzerinden paylaşabilmektedir. Gündelik hayatta fark edilemeyen böyle kişilerin kendini öldürmeye ilişkin düşüncelerini eyleme geçmeden önce sosyal medyaya yansıttığı gözlemlenmektedir. Yani intihar düşüncesi içinde olan bireyler sosyal medya paylaşımında bunun ipuçlarını vermektedir. TÜBİTAK projesi olarak kabul edilen bu araştırmada üniversite öğrencilerinin intihar üzerine düşüncelerinin neler olduğu ve bu düşüncelerini sosyal medyaya yansıtır yansıtmama ile ilgili düşüncelerinin gerisinde neler olduğu bazı değişkenlere göre bu gerekçelendirilerek ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

Bu araştırmada ilk olarak, intihar eden 42 kişinin sosyal medyası incelenmiş ardından ikinci basamak olarak görüşme yapılacak 25 kız ve 25 erkek toplam 50 kişiye yönelik yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla nitel veriler elde edilmiştir. Yukarıda sayılan amaçlar doğrultusunda; araştırmada genç yetişkinlik döneminde ve intihar etmiş bireylerin sosyal medyada intihar etmeden önceki son paylaşımlarının analizi yapılmıştır. İntihar etmeden önce bu kişilerin sosyal medyada “kendini ifade etme” başlığı altında “kendinize iyi bakın”, “beni iyi hatırlayın”, “hakkınızı helal edin”, “sizi seviyorum” vb. veda sözleri söyledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca intihar öncesinde sosyal medyayı kendini anlatmada araç olarak kullanan pek çok kişinin bulunduğu ve bu araştırmayı yapan araştırmacının gözlemine göre bireyler intihar paylaşımı yapar yapmaz intihar etmedikleri bulgusuna ulaşmıştır. Araştırmadan elde edilen diğer bir bulgu ise genç yetişkin bireylerin içinde bulundukları gelişim dönemine de işaret eden sevgi, aşk, romantik ilişkilerle ilgili problemleri nedeniyle intihar ettikleri görülmüştür. İntihar öncesi sosyal medya paylaşımlarının duygu içerikleri sanılanın aksine sadece karamsar duygular olmadığı da tespit edilmiştir. “Kimseyi suçlamıyorum”, “akıl sağlım yerinde”, “her şey için teşekkür ederim” gibi “iyi dileklerde” bulunarak yaşamına neden son verdiğini açıklayan kişilerin de olduğu dikkat çekmektedir. Genç yetişkinlik dönemindeki kişilerin intihar öncesi sosyal medyada bu durumunu yansıtacak paylaşımlar yapmasının altındaki temel gerekçenin hem “intihar sebebini bildirmek” hem de “son bir yardım arayışı” olduğu bulgusuna ulaşıldığı söylenebilir. Araştırmanın ikinci basamağında; 50 kişiyle intiharın sosyal medyaya yansması üzerine görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı tarafından 6 adet görüşme sorusu oluşturulmuş olup görüşme süreleri yaklaşık 5-15 dakika arası sürmüştür. Araştırmanın son basamağında likert tipi anket araştırmacı tarafından hazırlanarak Google anketler aracılığıyla 500 kişiye uygulanmıştır.

Bu araştırmanın amacına uygun olacak şekilde koruyucu ve önleyici ruh sağlığı kapsamında üniversite öğrencilerinin intihara yönelik düşüncelerini sosyal medyaya yansıtmamasının altındaki gerekçeler ve bu

tarz paylaşımlarda bulunan kişileri saptamanın önemli olduğu görülmektedir. Bu noktada beliren yetişkinlik dönemi araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Arnett (2000: akt; Gündoğdu, 2021), beliren yetişkinliği, ergenlik ile yetişkinlik arasında kalan bir dönem olarak tanımlar ve en temel özelliğini deneyim ile arayış olarak vurgular. Türkiye’de beliren yetişkinlik dönemindeki bireyler zamanlarının çoğunu sosyal medyada geçirirler. TÜİK 2022 hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması verilerine bakıldığında internete erişim imkanı olan hane oranı %94.1 olarak saptanır. İnternet düzenli kullanım oranı%82’dir. We Are Social verilerine göre (2022) Türkiye’de bir birey günlük ortalama internette 8 saat zaman geçirmektedir. Türkiye’de 68,90 milyon (nüfusun %80’i) sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Sosyal medya kullanım oranları; WhatSapp (%93.2), Instagram (%92.5), Facebook (%78.1), Twitter (%69.6) olarak saptanır.

Yeni nesil duygu, düşüncelerini farklı sosyal medya uygulamalarında yansıtmakta ve mutlu anların yanı sıra çökkün olduklarında da sosyal medyada kendilerini açmaktadırlar. İntihar düşüncelerini sosyal medyada paylaşanlar da bulunmaktadır. İntihar fikrinde karar kılan kişiler gerçek hayatta fark edilemeyebilir, genelde kendilerini insanlardan soyutlarlar. İnsanlardan uzaklaşan bireyin internette zaman geçirmesi ve kendini yansıttığını düşündüğü içerikleri beğenmesi olasıdır. Bu kişiler sosyal medyada yadırganmayacaklarını düşünür. Ayrıca kendi gibi düşünen, hisseden insanlarla etkileşimde olmak da kişilerin hislerini sosyal medyaya aktarmasında etkili olmaktadır. Bireylerin intihar düşüncelerini sosyal medyaya yansıtmasının ardından eyleme geçmeden saptanması için önleyici psikolojik çalışmalarda bulunulmasının dikkate değer olduğu düşünülmektedir. Bu açıdan intihar fikrini sosyal medyadan ifade eden bireylere harekete geçmeden ulaşabilmek önemlidir.

2. MATERYAL VE METOD

Çalışmanın ilk aşamasında intihar etmiş ve bunu daha öncesinde sosyal medyaya yansıtmış 42 kişinin sosyal medya hesabı incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda intihar fikrinde karar kılmış bireylerin paylaşımlarının içerikleri, paylaşımın duygu teması, paylaşılan yazı ve sözler, paylaşılan mecra ve paylaşımın türü olarak sınıflandırılmıştır. Paylaşım içerikleri “bireyin içinde bulunduğu durumu” ve “bireyin içinde bulunduğu duygu” başlıkları altında toplanmıştır. Tablo1 ve Tablo2’de verilmiştir. İntihar öncesi yazı ve sözlerin kapsamının geniş olmasına karşın genel hatlarıyla Tablo3’ deki gibi sınıflandırması yapılmıştır. Paylaşımın yapıldığı sosyal medya platformu ile ilgili bilgiler Tablo 4’de yer alırken, Tablo5’de intihar etme biçimleri bulunur. Tablo 6’da intihar öncesi sosyal medyada yapılan paylaşımların türüne yer verilmiştir. Katılımcıların anket sorularına verdikleri yanıtlar SPSS 25 paket programı kullanılarak analiz edilerek Tablo 7’de katılımcıların cinsiyet ve intihar oranları karşılaştırılmıştır. Son olarak Tablo’8 de ise katılımcıların yaş ve intihar oranları karşılaştırılmıştır. Sosyal medya incelemeleri sonrası elde edilen bulgularla 25 kadın, 25 erkek olacak şekilde yarı yapılandırılmış nitel görüşme soruları oluşturulup uygulanmıştır. Bu araştırma kapsamında yapılan tüm çalışmalar gizlilik, gönüllülük esası dâhilinde Türkiye çapında olacak biçimde kolayda örnekleme kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Kolayda örnekleme, ana kütle içerisinde seçilerek örnek kesimin araştırmacının kendi yargılarına belirlediği tesadüfi olmayan örnekleme yöntemine denilmektedir. Kolay örnekleme seçimi ile evrenden kolay ve ekonomik biçimde veri toplanması hedeflenmiştir (Molhotra, 2004, Aaker vd., 2007, Zikmund, 1997: akt; Haşiloğlu, 2015). Evrenden seçilen rastgele ve en kolay erişilebilir örnekleme ile ilenmiştir. 50 kişiyle yapılan görüşme sonrası elde edilen verilerle anket oluşturulmuş ve 250 kadın, 250 erkek katılımcıya uygulanmıştır. Bu sayede sosyal medya araştırması ve görüşme sorularıyla nitel veriler elde edilmesi amaçlanırken 500 kişinin katılımıyla gerçekleştirilen 20 soruluk likert tipi anket sayesinde bir takım nicel bulgularla araştırmanın desteklenmesi hedeflenmiştir.

Problem: Üniversite öğrencilerinin intihar üzerine düşüncelerini sosyal medyaya yansıtmasının altındaki gerekçeler nasıl yordanmaktadır?

Alt Problemler

1. Genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin intihar öncesi sosyal medyada yapılan paylaşımların içeriği nelerdir?

2. Genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin intihar öncesi sosyal medyada yapılan paylaşımların duygusal içeriği (umutsuzluk, anlamsızlık, çaresizlik, sevgisizlik, mutsuzluk, anlaşılmamışlık, başarısızlık, diğer) nelerdir?
3. Genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin intihar öncesi sosyal medyada paylaşılan içeriklerdeki bahsedilen temaların (hastalık, geçim zorluğu, aile geçimsizliği, gönül ilişkisi, ticari başarısızlık, öğrenim başarısızlığı) oranı yüzde kaçtır?
4. Genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin intihar öncesi sosyal medyada paylaşım yapma sebepleri nelerdir?
- 5.

2.1. Tablolar

Tablo1. İntihar Öncesinde Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımların İçeriği/ Durumlar

DURUMLAR				
Ekonomik	Aile ilişkileri problemleri	Arkadaşlık ilişkileri problemleri	İkili ilişki problemleri	Diğer

Tablo2. İntihar Öncesinde Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımların Duygu İçeriği Ve Duyguların Açılımı

Sırasıyla Duygu Kısaltmaları	Duyguların Açılımı	Duyguların Diğer İçeriği
k	Korku	
p	Pişmanlık	
m	Mutsuzluk	Üzüntü
ç	Çaresizlik	Kurtuluş
ü	Ümitsizlik	Umutsuzluk, beklentisizlik
a	Anlaşılmamışlık	Umursanmamışlık
y	Yalnızlık	Kimsesizlik
s	Sevgisizlik	
d	Dışlanma	
yh	Yaşayamamışlık hissi	
b	Baskı	
ku	Kendinden uzaklaşma	
t	Tükenmişlik	Yorulmuşluk
hk	Heves kaybı	İsteksizlik
a	Anlamsızlık	Hayat amacı olmaması
d	Değersizlik	Aşağılık duygusu
hu	Haksızlığa uğramışlık	
k	Kaygı	
b	Bunalmışlık	Bıkmışlık, sıkılmışlık, içsel sıkıntı
bh	Boşluk hissi	Aidiyet
ö	Özlem	

Tablo3. İntihar Öncesi Sosyal Medyada Paylaşılan Yazı Ve Sözler

PAYLAŞILAN YAZI VE SÖZLER						
Hatırlanmak	Özür Dilemek	Vasiyet	Hakkını Helal Et(Me)Mek	Veda / Gidiş Sözleri	Suçlama	Diğer

Diğer kategorisinde bu benim intihar notum vb. demek kendini anlatmak, akıl sağlığının yerinde olduğunu dile getirmek, kimseyi sorumlu tutmamak, iyilikle kalın, teşekkür ederim, sizi seviyorum, kendinize iyi bakın vb. sözler yer almaktadır.

Tablo4. Paylaşım Yapılan Sosyal Medya Platformları

	SOSYAL MEDYADA PAYLAŞILAN PLATFORMLAR				
Sosyal medya hesapları incelenen kişiler	İNSTAGRAM	FACEBOOK	TWITTER	BİLİNMEYEN	DİĞER
Toplam	11	10	4	14	3

Tablo5. İntihar Etme Biçimleri

	İNTİHAR ETME BİÇİMLERİ					
Sosyal Medya Hesapları İncelenen Kişiler	Silahla	Kendini Asarak	Köprüden Atlama	Yüksek Bir Yerden Atlama	İlaç/Zehir/İğne	Diğer
Toplam	15	6	3	12	3	3

Tablo6. İntihar Öncesinde Sosyal Medyada Yapılan Paylaşımların Türü

	İNTİHARA YÖNELİK PAYLAŞIMIN TÜRÜ					
Sosyal Medya Hesapları İncelenen Kişiler	VİDEO	YAZI	RESİM	ŞARKI	CANLI YAYIN	STORY
Toplam	11	28	8	3	5	3

Tablo 7. Katılımcıların Cinsiyet ve İntihar Oranlarının Karşılaştırılması

Cinsiyet	İntihar				Toplam	
	Evet		Hayır		N	%
	N	%	N	%		
Kadın	123	42.9	164	57.1	287	58.2
Erkek	95	46.1	111	53.9	206	41.8
Toplam	218	44.2	275	55.8	493	100.0

Tablo da görüldüğü gibi intihar düşüncesine hayır diyen kadınların oranı 164 (%57.1) iken erkeklerde bu oran 111 (53.9) olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Katılımcıların Yaş ve İntihar Oranlarının Karşılaştırılması

Yaş	İntihar				Toplam	
	Evet		Hayır		N	%
	N	%	N	%		
18-25	207	47.6	228	52.4	435	88.2
26-30	11	19.0	47	81.0	58	11.8
Toplam	218	44.2	275	55.8	493	100.0

Tablo da görüldüğü gibi intihar düşüncesine hayır diyen 18-25 yaş aralığının oranı 228 (%52.4) iken 26-30 yaş aralığında hayır diyenlerin oranı 47 (%81.0) olduğu görülmektedir.

2.1. Görüşme Soruları

Üniversite Öğrencilerinin İntihar Üzerine Düşüncelerinin Sosyal Medyaya Yansıması Hakkında Yarı Yapılandırılmış Nitel Görüşme Soruları;

- 1.İntihar eden bazı kişilerin intihar öncesinde sosyal medyada kendilerini anlatma çabasında olduğu görülmüştür bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 2.İnsanların intihar etmeden önce not, mesaj, yazı, resim gibi paylaşımlarda bulunmalarının nedeni sizce nedir?

- 3.Sizce bu kişilerin intihar düşüncesini sosyal medyada paylaşırken ki duygu durumu nasıldı?
- 4.Sizce intihar düşüncesinde olan bir bireyi sosyal medya üzerinden nasıl fark edebiliriz?
- 5.İntihar düşüncesinde olan birey sizce sosyal medya kullanımını azaltır mı arttırır mı?
- 6.İntihar edecek olsan bu durumu sosyal medyada paylaşıp mıydın?

3. SONUÇ

Araştırma sonucunda elde edilen bulgularla ulaşılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir; intihar fikrinde karar kılmış kişileri sosyal medyadan fark edebilmek mümkündür. Sosyal medyada intihar etmeden önce bunu paylaşan insanlar hem intihar sebeplerini bildirmek istiyorlardı hem de yardım arayışındadırlar. Araştırma gözlemi kapsamında intiharda bulunmuş kişilerin paylaşımı yapar yapmaz bu eylemi gerçekleştirmedikleri bir süre bekledikleri yönünde olup bu süre zarfında eğer o kişilerle iletişime geçilirse önleyici kapsamda insan hayatına büyük etkileri olabileceği yönündedir. Sosyal medya incelemesiyle insanların yalnızlık, ikili ilişki problemleri, umutsuzluk ve bunalmışlık gibi sebepleri yansıttıklarının yanı sıra görüşme sorularıyla kadınların intihar öncesi duygu durumunu “tükenmişlik” olarak yorumlarken erkeklerin “hissizlik” olarak yorumladığı bir diğer sonuçtur.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın sonuçları olarak intiharı sosyal medya üzerinden fark edilebileceği ve bu kişilerin paylaşım sebeplerinin ölüm nedenlerini bildirmek olmasının yanı sıra yardım arama ihtiyacı olduğunun ortaya çıkması açısından önem arz etmektedir. Bireylerin paylaşım sonrası gözlem sonucu ortalama birkaç saat sonra bu eylemi gerçekleştiriyor olmaları onları hayata döndürebilecek zamanın varlığının göstergesi olabilir. Bu zaman sürecinde onlarla iletişime geçildiğinde pek çok kişinin hayata kazandırılması sağlanabilir. Ayrıca bu kişilerin paylaşımları yaş dönemleri itibarıyla beliren yetişkinlik kapsamında yalnızlık, sevgisizlik, ümitsizlik olduğu gibi çıkarımlara ulaşılmıştır. Ulaşılan bir diğer yargı ise bu kişilerin kullandıkları kelime gruplarıdır bu sayede bu kişileri ayırt etmek fark edebilmek kolaylaşacaktır. İntihar etme biçimi silahtan sonra en çok yüksek bir yerden atlama olarak karşımıza çıkması da yan bulgular arasında değerlendirilir özellikle apartmandan aşağı atlama davranışı görülmüştür.

TEŞEKKÜR

Bu araştırma TÜBİTAK Bilim İnsanı Destek Programları Başkanlığı tarafından yürütülen 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında 1919B012203631 başvuru numarasıyla desteklenmiştir. TÜBİTAK’a teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

- AKÇAY, S. & TAŞKIN, M. (2019), İntihar Ve Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Hizmet Perspektifinden Bir Değerlendirme. *OPUS International Journal Of Society Researches*, 14 (20) , 2278-2299. DOI: 10.26466/Opus.605613.
- ALPTEKİN, K. (2008), *Sosyal Hizmet Bakış Açısından Genç Yetişkinlerde İntihar Girişimlerinin İncelenmesi: Bir Model Önerisi*, Doktora Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYDIN, M., HACIMUSALAR, Y., HOCAOĞLU, Ç. (2019), *İntihar Davranışının Nörobiyolojisi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* (Current Approaches In Psychiatry), 11(1):1-23.
- BEKTAŞ, M. (2015), *2002 Ve 2012 Yıllarında Türkiye’de Meydana Gelen İntihar Vakası Nedenlerinin Mekansal Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- BÜYÜKÖZTÜRK, S., BÖKEOĞLU, O. C., & KÖKLÜ, N. (2010), *Sosyal Bilimler İçin İstatistik*, Ankara: Pegem Akademi.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIÇ, E., KARADENİZ, Ş. VE DEMİREL, F. (2010), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (3. Basım), Ankara: Pegem Akademi.
- CAN, S. S. & SAYIL, İ. (2004), Yineleyici İntihar Girişimleri, *Kriz Dergisi*, 12 (3), 53-62. DOI: 10.1501/Kriz_0000000215.
- CRESSWELL, J. W. (2014), *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel Ve Karma Yöntem Yaklaşımları*, Ankara: Eğiten Kitap.
- DİLSİZ, A. & DİLSİZ, F. (1993), İntihar Girişimlerinde Belirtilen Nedenler, *Kriz Dergisi*, 1 (3), 0-0 . 1: 124-8. DOI: 10.1501/Kriz_0000000040.
- EROĞLU, M. & GÜNDOĞDU, H. (2021), Beliren Yetişkinlik Dönemindeki Bireylerin Kişilik Özelliklerinin İncelenmesi, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5 (1) , 278-293 . DOI: 10.38015/sbyy.946518

- GÜLEÇ G, AKSARAY G. (2006), İntihar Girişiminde Bulunan Gençlerin Sosyodemografik-Sosyokültürel Ve Aile Özelliklerinin Değerlendirilmesi, *New/Yeni Symposium Journal* 44: 141-50.
- GÜMÜŞ B, ÖZER E, YILDIRIM A, ÇETİN İ. (2010), TÜİK Verilerine Göre Türkiye’de İntihar Olgularının Değerlendirilmesi, *Adli Tıp Bülteni*, 1;15 (3) :104-9. <https://doi.org/10.17986/Blm.2010153715>.
- HAŞILOĞLU, S. B. , BARAN, T. & AYDIN, O. (2015). Pazarlama Araştırmalarındaki Potansiyel Problemlere Yönelik Bir Araştırma: Kolayda Örnekleme ve Sıklık İfadeli Ölçek Maddeleri, *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*,(1),19-28. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pibydy/issue/35465/394010>
- ÖZCAN, B. , ŞENKAYA, S. , ÖZDİN, Y. & DİNÇ, A. (2018), Türkiye'deki İntihar Vakalarının Çeşitli Kriterlere Göre İstatistiksel Olarak İncelenmesi, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18 (40) , 11-34 . DOI: 10.21560/Spd.Vi.282723.
- SAYIL, I. VE ARK. (1993), Ankara’da İntihar Girişimleri Üzerine Çalışma, *Kriz Dergisi* 1 (2): 56-61.
- ÖZGÜVEN, H., SERCAN, M. (2019), *İntiharı Anlama Ve Müdehale*, Ankara:Türk Psikiyatri Derneği Yayınları.
- SONUVAR, B., YÖRÜKOĞLU, A. (1971), *Çocukluk Ve Delikanlılık Çağında İntihar Girişimleri*, Hacettepe Tıp/Cerrahi Bölümü, 4 (2): 136-50.
- ŞEVİK, A., ÖZCAN, H., VE UYSAL, E. (2012), İntihar Girişimlerinin İncelenmesi: Risk Faktörleri Ve Takip, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 15, 218-225.
- TÜİK (2021), *Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Erişim Tarihi: 14 Haziran 2023. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Cocuklarda-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2021-41132>
- TÜİK (2022), *Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023. Erişim adresi: [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-).
- Türkiye İstatistik Kurumu *İntihar İstatistikleri 2018*. Erişim Tarihi: 15 Haziran 2023. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Olum-Istatistikleri-2018-30701>
- YAVUZ Y, YÜRÜMEZ Y, KÜÇÜKER H, DEMİREL R, KÜÇÜK E. (2006), İntihar Sonucu Meydana Gelen Ölümünün İncelenmesi, *Genel Tıp Dergisi*, 16 (4) :181-85.

SAĞLIK SEKTÖRÜNDE ETİK LİDERLİK İLE BİLGİ PAYLAŞIMI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Hakan Vahit Erkutlu

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi/ Örgütsel Davranış
A.B.D. erkutlu@nevsehir.edu.tr

Ayşe Budak

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü/Sağlık Yönetimi
aysbudak92@gmail.com, ORCID:0000-0001-5164-5798

Özet

Bu çalışmanın amacı sağlık sektöründe etik liderlik ile bilgi paylaşımı arasındaki ilişkiyi araştırmaktır. Etik lider, yönettiği kurumda etik kuralları uygulamalı, davranışlarına yansıtmalı ve astlarına örnek teşkil etmelidir. Ancak yöneticinin kişisel özellikleri de etik liderlik için önemlidir. Çünkü karakterinde dürüstlük, adillik, eşitlik gibi özellikler bulundurmeyen bireylerin etik liderliği benimsemesi çok mümkün değildir. Ayrıca yöneticinin etik liderlik konusunda örnek olabilmesi için çalışanlar içinde adil davranmayı, eşitliği gözetmeyi, vicdani olarak uygun davranmayı kendisine ilke edinip astlarıyla en üst düzeyde iletişime sahip olmalıdır. Bilgi paylaşımı günümüzde kurumların daha başarılı olması için temel faktör olarak görülmektedir. Çünkü hem bireysel hem de kurumsal olarak gelişim gösterebilmek için yeni bilgiler öğrenilmeli ve var olan bilgiler geliştirilmelidir. Bu da ancak bilgi paylaşımı ve iletişimle mümkündür. Bilgi paylaşımının yapılabilmesi için güvenli çalışma ortamlarının, etik yöneticilerin ve bilgi paylaşımını teşvik eden faktörler son derece önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: sağlık sektörü, etik liderlik, bilgi paylaşımı

THE RELATIONSHIP BETWEEN ETHICAL LEADERSHIP AND KNOWLEDGE SHARING IN THE HEALTH SECTOR

Abstract

The aim of this study is to investigate the relationship between ethical leadership and knowledge sharing in the health sector. The ethical leader should apply the ethical rules in the institution he manages, reflect on his behavior and set an example for his subordinates. However, the personal characteristics of the manager are also important for ethical leadership. Because it is not very possible for individuals who do not have such traits as honesty, fairness and equality in their character to adopt ethical leadership. In addition, in order for the manager to set an example in ethical leadership, he should adopt the principle of behaving fairly among the employees, to observe equality, to act conscientiously, and to have the highest level of communication with his subordinates. Today, knowledge sharing is seen as the main factor for institutions to be more successful. Because in order to develop both individually and institutionally, new information must be learned and existing information must be developed. This is only possible through information sharing and communication. Safe working environments, ethical managers and factors that encourage information sharing are extremely important for information sharing.

Keywords: health sector, ethical leadership, knowledge sharing

1.GİRİŞ

Bilgi paylaşımı örgütlerde çalışanlar ve yöneticiler arasında, çalışanların kendi içinde çalışma ortamıyla ilgili birtakım olumlu veya olumsuz etkilere neden olmaktadır. Bilgi paylaşımının çalışanların ekip arkadaşları ve yöneticilere olan güvenini, çalışma ortamındaki motivasyonu, iş etğini, işletmenin başarısını, örgütlenme gücünü artırması gibi durumlar olumlu etkileridir. Bilgi paylaşımının ideal olarak gerçekleştirilememesi bunlara ve benzer durumlara olumsuz etki etmektedir. Bu sebepten dolayı etik liderlik etik kuralları kendine ilke gören liderlerin takipçilerine rol model olması ve etik davranışları örnek almalarını sağlamaktadır. Araştırmanın ana gayesi sağlık sektöründe yer alan yöneticilerin etik liderlik davranışının bilgi paylaşımı üzerindeki etkisi tespit etmektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

2.1.Etik Liderlik

Etik liderlik, liderlerin davranışlarında ve astları ile ve astlarının birbiriyle olan ilişkisinde tüm dünyada kabul görmüş kaidelere göre bir ortam oluşturması, bu etik kaidelere uyması ve bunları uygulatmasıdır. Bu kaideler saygılı olmak, doğru ve dürüst davranmak, adalet duygusu, eşitlik gibi kavramlardır. Bu kuralları rehber edinen ve kişisel özellik olarak bünyesinde bulunduran yöneticiler etik liderlik niteliklerine sahip ve astlarıyla pozitif yönde iletişim kuran bireylerdir. Yöneticiler kurumsal yapının en üstünde yer almaktadır. Ancak yönetici bulunduğu kurumun etik dinamikleri ile uyum içinde olması ve davranışlarını buna göre belirlemesi beklenemez. Çünkü her bireyin öznel bir etik değeri vardır.

Etik liderliği benimsemiş yöneticiler var olan kanunlara ve mesleki etiğe uygun bir şekilde görevini yapmalıdır (Yıldırım,2010). Etik liderler bulunduğu ortamı etik kurallara ve demokrasiye uygun hale getirir. Etik liderliği benimsemiş yöneticiler etik kuralları en belirgin özellikleri ile yansıtır. Bu nedenle etik liderler doğruyu söylemeli, hedefleri açık ve net bir şekilde ortaya koymalı, astlarıyla uyumlu olarak kurumun uzun vadede başarısını artırmalıdır. Etik liderler şahsi çıkarları için çalışmazlar. Yönetici oldukları kurumların çıkarları onlar için ilk sırada yer alır. Bu nedenle kurumsal faydaları ön planda tutacak davranışlar sergilerler. Etik liderler takipçilerinin fikrini önemser ve karar alırken katılımcı olmalarını teşvik eder. Çünkü bu teşvik takipçilerin gelişimine ve başarısına katkı sağlar (Zhu ve ark.,2004). Bireylerin çalışma ortamında işleriyle ve yaptıklarıyla ilgili öğrenme süreci etrafındakilerle olan karşılıklı iletişim kurma ile mümkündür. Bu süreç öncelikle lider akabinde çalışma arkadaşlarını takiple mümkündür. Bu nedenle bireyler çalışma ortamlarında kendilerine örnek alacaklarını birini seçer ve işi ondan öğrenir. Etik liderler; adil, bilge, işi ve yaptıklarıyla ilgili bilgi sahibi, sabırlı, dürüst, eşitlikçi bireylerdir (Aktan,1999). Etik liderler yönettikleri kurumlar içinde etik ile ilgili kurallara uyulmasını sağlayan düzenlemeler yapar. Çalışma grubundaki tüm bireylerin bu etik kurallara uyması için onları güdüler, uymayanlara gerekli uyarıları yapar. Bu konularda ödül-ceza sistemini kullanabilir. Bu kurallara uyma konusunda öncelikle kendisi uyarak çevresindekilere örnek olur. Kararlarını alırken etiğe önem verir ve değerlendirmelerini etik olarak yapar (Aksoy,2012). Etik liderler ortamdaki iyilik halinin devamı için gayret gösterir. Her bir bireyin kişisel özelliklerine saygılı olur ve varlıklarına önem verir. Bireylerle güzel ilişki ve iletişim kurmaya çaba harcar (Yılmaz,2006). Etik liderler etik kurallara uyarak kurumların hedeflerine ulaşması için çalışanları bu konuda etkilemeli ve liderlik yapmalıdır. Amaca ulaşabilmek için çalışanlara rasyonel ve değişmeyen davranışlarda bulunmalı, tutarlı olmalıdır. Çalışma arkadaşlarını kurumun ana hedefine odaklamalı ve her birlikte hareket etmelerini sağlamalıdır. Etik liderlerin etik değerleri çalışanların etik değerler konusundaki ilerlemesini etkilemektedir (Graham,1995). Etik liderler etik kurallara uyduğu için onlara karşı olan güven duygusu diğer kuramlara göre daha olumludur.

2.2.Bilgi paylaşımı

Bilgi TDK'ye göre bireylerin aklının yetebileceği olgu, gerçek ve ilkelerin tamamı, malumat olarak tanımlanmıştır. Bilgiyi öğrenerek, araştırarak veya gözlemleyerek elde edebiliriz. Bilgiyi tetkik eden bilgi kuramı yani bireylerin bilgisinin kökenini, hududunu ve doğruluğunun kademesini soruşturan bilim dallarını kendilerine kural kabul eden, onların yöntemlerini ve neticelerini eleştirel bir bakış açısıyla ele alan felsefeye epistemoloji denir (Ayverdi,2020). Nonaka bilgiyi kesinliği kabul görmüş inanılan şey olarak tanımlar. Bilginin kurum bilgisine dönüşmesi ele alındığında örtük bilgi kavramı ortaya çıkmaktadır. Kişilerin fikirleri, sezgileri ve kavrayışları olarak açıklanabilir. Örtük bilgi akılda başlar, soyuttur, anlatılması ve kaydedilmesi zordur. Kurum içinde bilginin aktarılmasını sağlayan bilgi kültürü örtük bilginin açık bilgiye dönüşmesinde büyük bir role sahiptir. Açık bilginin aktarılmasında bilgi kültürünün tesiri az olmasına karşın örtük bilginin aktarımında bireysel faktörler bilgiyi duyurmaya özendirerek bilgi kültürü önemlidir (Girdauskiene ve Savaneviciene,2007). Bilgi bir kurum için devamlılığı olan çok büyük bir rekabet üstünlüğüdür (Davenport ve Prusak,2001). Bilgi hususunda varlıklı ve bilgiyi kullanmayı bilen kuruluşlar, rakiplerinden farklı ve özgün bir yol izleyerek farkını ortaya koyabilir. Fark oluşturmanın en etkili yöntemlerinden biri olan bilginin yayıldıkça ehemmiyeti daha da ön plana çıkmaktadır. Bundan dolayı geçmiş zamanlardaki “bilgi güçtür” algısını bitirmiş “bilgiyi paylaşmak güçtür” algısını kazandırmıştır (Gurteen,1999). Bilgi hem çalışma hayatında hem de sosyal yaşamda üstünlük ve fırsat getiren faktördür.

Bilgi paylaşımı, bilgi gereksinimi olduğunu hissetmek, sistemli bir altyapının oluşmasını temin ederek gereksinim duyulan bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır (Seonghee,2008). Connelly ve Kelloway'e göre bilgi paylaşımı bilgiye sahip olan bireylerin başka bireylerle paylaşmasıyla meydana gelen bir örgütsel çalışmadır. Bilgi, günümüz şartlarında kurumların en değerli zenginliklerinden biridir fakat aktarılması kurumdaki bireylerin bilgiyi kabul etmesi ve paylaşımıyla değeri artmaktadır (Jang, Hong, Bock ve Kim,2002). Bilgi kurumların en önemli zenginliğini oluşturduğu gibi kurumun devamlılığını ve rakipleri karşısında fark oluşturabilmesi için sistemli bir şekilde yönetilebilir, doğruluğu ve güvenilirliği belirlenebilir olması gerekir. Bilginin paylaşılmasını etkileyen birçok etken vardır. Bunlar; örgüt kültürü, örgütün iletişimi, yönetim kadrosu, insan kaynakları, isteklendirme, bilgiyi kullanma teknolojisi gibi faktörlerdir (Bakan, Büyükbeşe ve Erşahan,2011). Bilgiyi bünyesinde bulunduran kurumlar kendini devamlı geliştirip bilginin mühim bir memba olduğu neticesine varmıştır. Bu nedenle kurumlar bilginin önemini anlamış, bilginin paylaşılmasının devamlı ve sistemli hale getirilmesini sağlamışlardır.

Bir kurumun başarıya ulaşabilmesi ve eline geçen fırsatları değerlendirebilmesi için bilgi paylaşımının devamlı olarak çoğaltılması gerekir. Bilgi paylaşımını sağlanmasındaki en önemli etmenler iletişim ortamının temin edilmesi, ödül mekanizmasının kurulması, teknolojik altyapının sağlanması ve teşvik etmedir. Bilginin paylaşılmasında en mühim faktör işletmedeki çalışanların kendilerinin işletme için en değerli unsur olduğunu hissetmelerini sağlamaktır. Bu, kurum içinde çalışanların alınan kararlarda fikirlerine ve hislerine başvurarak yönetime katılmalarıyla elde edilebilir. Bu durum iletişimin üst seviyede gerçekleştirilmesiyle mümkündür. Bu nedenle kurum içinde iletişim ne derece güçlü ise bilgi paylaşımı o derece artacaktır. Bilgi paylaşımını artırmanın bir başka yolu ise ödüllendirilmedir. Ödül sistemi ile çalışanlar kendini değerli hissettirilerek çalışma şevki artırılabilir. Kurum içindeki çalışanların ödüllendirilmesi neticesinde bilgi paylaşımının arttığı görülmüştür (Gupta ve Govindarajan,2000). Gelişen teknolojinin takip edilmesi ve kurumda teknolojik altyapının bu gelişim paralelinde sağlanması çalışanların bilgiyi paylaşmasını olumlu yönde etkilemiştir. Bu vesileyle bilgi paylaşımında çalışanların motivasyonları artmakta ve bilgi paylaşımı daha da kolaylaşmaktadır.

2.3.Sağlık Sektöründe Bilgi Paylaşımının Önemi

Sağlık sektöründeki çalışanların bilgi paylaşımı yapmaları hayati olarak önemlidir. Bu nedenle kurumlardaki yöneticiler etik kurallara önem vermeli, çalışanları teşvik etmelidir, motivasyonu artırmalıdır. Sağlık sektöründe bilgi paylaşımının önemli nedenleri;

- Gelişmiş hasta bakımı: Bilgi paylaşımı, hastaların tedavisi ve bakımı sürecinde çalışanların birbiriyle iletişim halinde olmasıyla, hastaların durumları hakkında bilgi sahibi olunması için son derece
- önemlidir. Bu şekilde hastalar hakkında daha fazla bilgi sahibi olunur ve tedavi planlamaları daha geniş
- bir görüşle oluşturulabilir. Meydana gelebilecek hatalı uygulamalar azalır ve hastanın tedavi-bakım süreci daha konforlu hale getirilebilir.
- İyileştirilmiş tedavi ve teşhis: Sağlık çalışanlarının bilgi paylaşımı yapması, hastaların teşhisi ve tedavisinin daha etkili hale getirilmesini sağlar. Hastaların durumlarıyla ilgili farklı uzmanlıktaki hekim ve sağlık çalışanları birbirleriyle istişare ederek daha doğru teşhislerin konulmasını sağlayabilir. Ayrıca bir alanda yapılacak tedaviyi etkileyen ve başka bir uzmanlık alanının konusu olan bir hastalıkta, diğer hekimden konsültasyon istemek de bir bilgi paylaşımıdır.
- Araştırma ve yenilik: Sağlık sektöründe meydana gelen gelişmeler yeni bilimsel çalışmalar ile olmaktadır. Yeni yöntemlerin, yeni tedavilerin keşfedilerek paylaşılması hastalıkların daha iyi anlaşılacak daha kolay ve hızlı tedavi edilmesini sağlayabilir. Bu da sağlık sektörünün yeniliğe ayak uydurmasını ve hizmetlerin daha iyi sunulmasını sağlar.
- Hasta güvenliği: Bilgi paylaşımı ile hastaların güvenliği sağlanır. Hastaya ait anamnez ve epikriz bilgileri diğer sağlık profesyonelleri ile paylaşarak tıbbi uygulama hatalarının azalmasına ve hastanın güvenli bir şekilde tedavi edilmesini sağlar.
- Eğitim ve öğrenim: Sağlık sektörü devamlı gelişme içindedir. Her geçen gün yeni bilgiler keşfedilmekte yeni teknolojiler sağlık sektöründe kullanılmaya başlanmaktadır. Bu nedenle tecrübe sahibi sağlık profesyonellerinden tecrübe ve bilgilerini aktarması talep edilebilir. Böylece sağlık çalışanlarının bilgi ve becerisini geliştirmesi sağlanabilir.

3.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bilgi paylaşımı etik bir tutum olarak değerlendirilmektedir. Yöneticiler birlikte çalıştıkları bireylerin bilgi paylaşımı konusunda cömert olmalarını beklemektedir. Bilginin paylaşılması kurumlar açısından başarı ve gelişimi getirmektedir. Bu nedenle kurumlar içinde bilgi paylaşımının yapılmaması etik bir davranış olarak değerlendirilmemektedir. Bu durum kurumlarda çalışanlara etik bir görev olarak yüklenmektedir. Bilgi paylaşımının yapılabilmesi için kurumlarda güven ortamının olması gerekmektedir. Güven duyulan ortamda etik kurallara uyarak paylaşım daha kolay gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kurumların ortam koşullarının uygun olması, iletişimin yönetici-çalışan ve çalışan-çalışan arasında en üst düzeyde olması, eşitlik ve adaletin temin edilmesi, ahlaki kurallara uyulması herkesi bilgi paylaşımına teşvik etmektedir. Yapılan literatür çalışmalarında, sağlık sektörü bilgiyi temel alan bir sektör olmasından dolayı, çalışma politikaları çalışanların bilgi paylaşımı yapmasını teşvik etmeye yöneliktir. Bu nedenle yöneticiler etik liderlik konusunda rol model olmalı ve çalışanların bu konuda gelişimini sağlamalıdır. Kurumlar içinde iletişim, bilgi paylaşımına katkı sağlayacak faaliyetler ve eğitimler artırılmalıdır. Çalışan her bir birey için adalet, eşitlik sağlanmalı, mesleki etik konusunda eğitim verilmeli, başarılı olmaları için çaba sarf edilmelidir. Çalışanların bireysel çıkarlarını göz önünde bulundurarak bilgi paylaşımı yapmaması kurumsal çıkarları olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle sağlık sektöründe bireylerin bilgiyi paylaşmaları hayati olarak önem arz etmektedir. Bu sebepten kurum yöneticileri etik kurallara önem vermeli, çalışanları teşvik etmelidir. Sağlık kurumları birden fazla meslek kolunu bünyesinde bulunduran kurumlardır. Bu nedenle sağlık hizmetlerinin en kaliteli şekilde verilebilmesi için öncelikler çalışanlara güvenli ve adaletli ortamlar garanti edilmeli, her birine eşit davranılmalı, erdem, ahlak, dürüstlük gibi kavramlar öğretilmelidir. Özellikle yöneticilerin bu davranışları sergileyip örnek olması onları teşvik edecek ve bilgi paylaşımını artıracaktır. Sonuç olarak sağlık sektöründe bilgi paylaşımı tanı, teşhis ve tedaviden itibaren hastanın taburcu edilmesine kadar her aşamada ciddi öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- AKSOY S. (2012): Etik liderlik ve örgütsel vatandaşlık davranışlarının örgütsel performansa etkisi üzerine bir araştırma. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gebze/ Kocaeli.
- AKTAN C. C. (1999): Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlaka Doğru, Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği.
- AYVERDİ İ., (2020): “Kubbealtı Lugatı:Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük”,4.Baskı,Kubbealtı İktisadi İşletmesi,İstanbul.
- BAKAN İ., BÜYÜKBEŞE T., ve ERŞAHAN B. (2011): An investigation of organizational commitment and education level among employees, International Journal of Emerging Sciences, 1(3), 231-245.
- CONNELLY C.E., ve KELLOWAY K.E. (2001): Predictors of employees’ perceptions of knowledge sharing cultures. Leadership and Organization Development Journal, 24(5), 294-301.
- DAVENPORT T. H. ve LAURANCE P. (2001): “İş Dünyasında Bilgi Yönetimi”, Çev. Günhan Günay, Rota Yayınları, İstanbul.
- GİRDAUSKİNE L. ve SAVANEVİCIENE A. (2007): “Influence of Knowledge Culture on Effective Knowledge Transfer”, Engineering Economics, 54(4).
- GRAHAM J. (1995): Leadership, Moral Development, And Citizenship Behavior. Business ethics quarterly: 43-54.
- GUPTA, A.K., ve GOVINDARAJAN, V. (2000): The social ecology of a knowledge machine. Sloan Management Review, 42(1), 71-80.
- GURTEEN, D. (1999): Creating a knowledge sharing culture. Knowledge Management Magazine 5(2), 1-4.
- JANG S., HONG K., BOCK W.G. ve KİM I. (2002). Knowledge management and process innovation: the knowledge transformation path in Samsung. Journal of Knowledge Management, 6(5), 479-485.
- NONAKA I. (1994): “A Dynamic Theory of Organizational Knowledge Creation”, Organization Science, Vol. 5, No. 1, Pp. 14-37.
- SEONGHEE K. ve BORYUNG J. (2008). An analysis of faculty perceptions: attitudes toward knowledge sharing and collaboration in an academic institution. Library and Information Science Research, 30(4), 282-290.
- YILDIRIM A., (2010): Etik liderlik ve örgütsel adalet ilişkisi üzerine bir uygulama. Yüksek Lisans Tezi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi SBE,Karaman.
- YILMAZ E., (2006): Okullardaki Örgütsel Güven Düzeyinin Okul Yöneticilerinin Etik Liderlik Özellikleri ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ZHU W., MAY D.ve AVOLIO B. (2004): “The Impact of Ethical Leadership Behavior on Employee Outcomes: The Roles of Psychological Empowerment and Authenticity”, *Journal of Leadership and Organizational Studies*, 11(1):16-26.

DİJİTAL EBEVEYNLİK FARKINDALIĞI VE PAYLAŞAN EBEVEYNLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

İrem VAROL

Bartın Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Programı
varolirem4@gmail.com, ORCID: 0009-0007-2442-1810

İhsan Çağatay ULUS

Bartın Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik Programı
cagatayulus@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9610-4562

Özet

Günümüzde teknoloji tüm yaş gruplarında, sosyoekonomik düzeylerde, meslek alanlarında ve yerleşim yerlerinde hızla yayılmakta ve yaygınlaşmaktadır. Teknolojinin yıllar geçtikçe bu kadar hızlı bir şekilde yaygınlaşması ve hemen hemen her hanede telefon ve bilgisayar gibi çeşitli araçların kullanılması gibi sebepler, çocukların bu teknolojik dünyanın içine doğması ve bu dünyada büyümesini beraberinde getirmiştir. Ebeveynler hamilelik döneminin başlangıcıyla birlikte çocuklarını teknolojiyle tanıştırmakta ve çocuklar dijital dünyanın farkında olmasalar bile teknolojik gelişmelere maruz kalmaktadır. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada, ebeveynlerin çocuklarına dijital imkanları sunarken onları zararlı dijital dünyadan korumaları anlamında kullanılan dijital ebeveynlik ve ebeveynlerin çocuklarını sosyal medyada paylaşımları anlamında kullanılan paylaşılan ebeveynlik kavramlarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bahsedilen iki değişken arasındaki ilişki ve bu değişkenlerin cinsiyet, eğitim durumu ve çalışma durumu değişkenlerine göre farklılaşma durumu incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini 4-11 yaş aralığında en az bir çocuğu olan 204 ebeveynden oluşmaktadır. Çalışmanın amacı doğrultusunda katılımcılara Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Ölçeği, Paylaşılan Ebeveynlik Ölçeği ve kişisel bilgi formu uygulanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, dijital ebeveynliğin dört alt boyutundan, dijital ihmal alt boyutu dışındaki tüm alt boyutlar cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta; verimli kullanım alt boyutu dışındaki tüm alt boyutlar çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta ve tüm alt boyutlar eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Paylaşılan ebeveynlik düzeyi, cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmakta; çalışma durumu ve eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır. Paylaşılan ebeveynlik ve dijital ebeveynlik farkındalığı arasındaki ilişkiye bakıldığında, paylaşılan ebeveynlik ile dijital ebeveynlik farkındalığının risklerden koruma ve verimli kullanım alt boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; olumsuz model olma boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve dijital ihmal boyutu arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebeveynlik, dijital ebeveynlik, sosyal medya, paylaşılan ebeveynlik.

EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN DIGITAL PARENTING AWARENESS AND SHARED PARENTING

Abstract

Today, technology is rapidly spreading and becoming widespread in all age groups, socioeconomic levels, occupational fields, and settlements. The reasons, such as the rapid spread of technology over the years and the use of various tools such as telephones and computers in almost every household, have brought about the birth of children into this technological world and their growth in this world. At the beginning of the pregnancy, parents introduce their children to technology, and children are exposed to technological developments even if they are unaware of the digital world. In this direction, it is aimed to examine the concepts of digital parenting, which is used in the sense of protecting parents from the harmful digital world while providing digital opportunities to their children, and sharing parenting, which is used in the sense of parents sharing their children on social media. For this purpose, the relationship between the two variables mentioned and the differentiation status, of these variables according to gender, educational status and working status was examined. The study sample consists of 204 parents with at least one child between the ages of 4-11. In line with the purpose of the study, the Digital Parenting Awareness Scale, the Sharing Parenting Scale, and the personal information form were

applied to the participants. As a result of the analysis, all sub-dimensions of digital parenting, except for the digital neglect sub-dimension, differ significantly by gender; Except for the efficient use sub-dimension, all sub-dimensions differ significantly according to working status, and all sub-dimensions do not differ significantly according to educational status. The level of sharing parenthood differs significantly according to gender; does not differ significantly according to working status and educational status. When we look at the relationship between sharing parenting and digital parenting awareness, there is a positive and significant relationship between the risk protection and productive use sub-dimensions of sharing parenting and digital parenting awareness; it was concluded that there is a negative significant relationship between the negative modeling dimension and there is no significant relationship between the digital neglect dimension.

Keywords: Parenting, digital parenting, social media, sharenting.

1. GİRİŞ

Teknoloji, Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2023) tarafından, kişinin çevresini kontrol edebilmek ve yenileyebilmek için ortaya koyduğu araç gereçler ve bu araç gereçlerle ilişkili bilgiler, şeklinde tanımlanmıştır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan tüm bilgiler, insanların yaşam kalitelerini yükseltmek veya görevlerini yerine getirmelerini kolaylaştırmak gibi pek çok amaca hizmet etmektedir. Hizmet ettiği amaçlar doğrultusunda, geçmişten günümüze pek çok alana yayılan teknoloji, oldukça hızlı bir gelişim göstermektedir. Bu gelişim yolculuğunda oldukça sıradan ve yaygınlaşan bir hal almıştır. Bir başka deyişle, kendi içerisinde sürekli yenilenerek gelişen teknoloji, farklı birçok alana yayılmış ve bu yayılma sonucunda artık hemen hemen herkesin hayatına dahil olmuştur.

Al-Gahtani ve King'e (1999) göre, teknolojik gelişmelere gereksinim duyulması ve bu gelişmelerin yaşamımızda önemli bir yer kaplaması dijital bir dünyanın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tuvanç'a (2023) göre, dijital dünya, akıllı telefon veya bilgisayar gibi iletişim kurabilmek için kullandığımız tüm dijital araçları ifade etmektedir. Dijital dünyanın amacına hizmet eden ve dijital araçlar sayesinde iletişim kurulmasını sağlayan en önemli teknolojik gelişmelerden birinin internet olduğu bilinmektedir. Odabaşı ve arkadaşları (2007) tarafından internetin, günümüzde teknoloji denildiğinde ilk akla gelen iletişim ağı olduğu belirtilmiştir. Namlu (2004) tarafından da benzer şekilde, internetin insanların gereksinimleri doğrultusunda sürekli gelişen bir iletişim şebekesi olduğu ifade edilmiştir.

Dijital araçların kullanımına ve nüfusa göre kullanım oranlarına yönelik her yıl düzenli bir araştırma yapan 'Hootsuti' ve 'We Are Social' kuruluşlarının, '2023 Digital Yearbook' isimli çalışmalarında, dünya genelinde; nüfusun %105.6'sında akıllı cihaz kullanımı, %64.4'ünde internet kullanımı ve %59.4'ünde sosyal medya kullanımı rapor edilmiştir. Yine aynı çalışmada Türkiye istatistiklerine bakıldığında; nüfusun %95.4'ünde akıllı cihaz kullanımı, %83.4'ünde internet kullanımı ve %73.1'inde sosyal medya kullanımı ifade edilmiştir. Türkiye'deki internet kullanımı ve sosyal medya kullanımı oranlarının, dünya genelindeki oranlardan belirgin derecede yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca buna ek olarak, yapılan bu çalışma sonucunda, sosyal medya kullanıcısı sayısının nüfusa göre oranını incelenmiş ve gelişmiş ülkelerde Türkiye'den daha yüksek seviyede sosyal medya kullanıcı sayısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu duruma rağmen, Türkiye'deki günlük sosyal medya kullanım süresinin bu ülkelere göre daha yüksek seviyede olduğu fark edilmiştir (Digital Yearbook, 2023).

Çocuklar, bu teknoloji dünyasının ortasına doğmuş ve teknolojik cihazlarla çevrelenmiş bu dünyada büyümeye başlamışlardır. Leaver (2015) tarafından, çocukların dijital dünya ile ilk temasının, daha doğmadan yani anne karnındayken başladığı ifade edilmiştir. Bir başka deyişle, çocukların ultrason görüntülerinin sosyal medya aracılığıyla paylaşılması sonucunda dijital dünya ile ilk temasların başladığı belirtilmiştir. Bu şekilde erken dönemde başlayan dijital dünya temasıyla, çocukların teknoloji ve teknolojik cihazlara ilişkin bilgileri günden güne artmıştır. Bununla beraber, çoğunlukla teknoloji konusundaki bilgileri, anne ve babalarından daha fazla olmuştur. Çocukların, teknolojiyle ilgili bilgilerinin artması ve teknolojiyle bu kadar yoğun temasta olmalarının birçok avantajı olduğu gibi dezavantajları ve riskleri de bulunmaktadır. Bu dezavantajlar ve riskler, çocukları bilişsel, duygusal, sosyal, bedensel ve psikolojik birçok açıdan etkilemektedir. Shifrin ve arkadaşları (2015) teknolojik gelişmeleri, çocukların kitaplar, filmler veya diziler gibi sonu olan kaynaklardan; sonu olmayan ve geniş

bir yelpazeye sahip olan dijital dünyaya geçişi olarak tanımlamıştır. Ayrıca dijital dünyanın sınırsız gücü, ‘hareketli ve yıkıcı’ olarak ifade edilmiştir. Bu gücün çocuklar ve gençlerin problem çözme becerileri, çevrelerindeki kişilere yönelik tutumları, öğrenme yetenekleri, akademik başarıları ve yaşamsal beceriler üzerinde de oldukça etkili olduğu belirtilmiştir (Manap, 2020).

Çocuk ve ergenlerde internet kullanım süresi ile cinsiyet ve psikiyatrik belirtiler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, internet kullanım süresini iki saatten fazla olan çocuk ve ergenlerde, sosyal yaşamdan izole olma ve depresif belirtiler gösterme gibi psikolojik problemlerin ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmıştır (Kelleci, ve ark., 2009). Jang ve arkadaşları (2008) tarafından ortaöğretim ve lise kademelerinde okuyan öğrencilerde internet bağımlılığı ve psikiyatrik semptomlar arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, internet bağımlılığı ile depresyon ve obsesif kompulsif bozukluk semptomları arasında ilişkili faktörler olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca gençlerde internet bağımlılığının önüne geçebilmek için, erken dönemde önleyici programlara ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Colwell ve Kato (2003) tarafından ergenlerde benlik saygısı, sosyal izolasyon ve saldırganlık ile bilgisayar oyunu oynama davranışı arasındaki ilişkinin incelenmesini amaçlayan bir çalışmada, bilgisayar oyunu oynamanın olumsuz davranışsal sonuçlarına ve saldırganlıkla pozitif yönlü ilişkisine yönelik olarak literatürü destekleyen sonuçlara ulaşılmıştır.

Çocuklarda internetin yanlış kullanımı ile sosyal beceriler, sosyal kaygı ve saldırganlık arasındaki ilişkinin incelendiği bir çalışmada, internetin yanlış kullanımının çocukların sosyal hayatlarını birçok yönden etkileyen bir faktör olduğu ifade edilmiştir (Harman, ve ark., 2005). Yapılan bir başka çalışmada (Hamutoğlu, ve ark., 2018) öğrencilerin akademik başarı düzeyleri ile nomofobi düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda, nomofobi ile akademik başarı düzeyi arasında negatif yönde bir korelasyon olduğuna ulaşılmıştır. Çocukların küçük yaşta oldukça fazla dezavantaj ve riskle karşılaşabileceği dijital dünyada, ebeveynlerin çocuklarına teknoloji konusunda yol gösterici olabilmesi ve teknolojinin bilinçli kullanımı konusunda çocuklarına rehberlik edebilmesi önemli görülmektedir. Ebeveynlerin çocuklarına dijital imkanları sunarken onları zararlı dijital dünyadan korumaları anlamında kullanılan dijital ebeveynlik ve ebeveynlerin çocuklarını sosyal medyada paylaşmaları anlamında kullanılan paylaşılan ebeveynlik kavramları bu sebeple oldukça önemli görülmüştür. Ayrıca bu kavramların hem ulusal hem uluslararası alan yazında sınırlı sayıda çalışması sebebiyle, daha fazla ve farklı açılardan çalışılması gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda yapılacak olan çalışmanın amacı, 4-11 yaş aralığında en az bir tane çocuğu olan anne ve babaların, dijital ebeveynlik farkındalıkları ve paylaşılan ebeveynlik düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi ve bu değişkenlerin çeşitli sosyodemografik değişkenler açısından değerlendirilmesidir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Dijital Ebeveynlik

Ebeveyn, dünyaya gelen bireyi sosyal, biyolojik, duygusal gibi birçok alanda geliştirme sorumluluğunu alan anne, baba veya bakım veren farklı bir aile büyüğü şeklinde ifade edilmiştir. Çocuğun içinde bulunduğu ortamlar veya karşılaştığı zorluklar, ebeveynler için yeni tanımlar veya sorumluluklar tanımlanmasını gerekli kılmıştır (Yurdakul, ve ark., 2013). Teknolojinin hızlı bir şekilde yayılmasıyla birlikte, erken yaşta henüz çok da bilgi sahibi olmadan dijital dünyanın içine giren çocukların, teknolojinin sunduğu karmaşık bilgileri algılayabilme ve değerlendirebilme konusunda bilgi sahibi olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca ebeveynlerin teknolojik imkanlar konusunda çocuklarına karşı tek sorumluluğunun, yalnızca onların bilgisayar veya internete ulaşımını sağlamak olmadığı da belirtilmiştir (Canbek ve Sarıoğlu, 2007). Başka bir çalışmada da çocukların kendilerine sunulan teknolojiyi kullanıp kullanamayacaklarını veya nasıl kullanacaklarını sağlıklı bir kararla belirleyemediğinden bahsedilmiştir (Selwyn ve Odabaşı, 2017). Bu sebeple çocukların çevrelerinden destek almaları gerektiği düşünülmüştür. Çocukların alması gereken bu desteği verme mesuliyetinin öncelikli olarak ebeveynlerde olduğu ifade edilmiştir. Bu desteği verebilmek için, ebeveynlerin dijital dünyadaki yeniliklere, değişikliklere ve gelişmelere ve dijital araçların nasıl kullanıldığına yönelik bilgili olmalarının önemli olduğundan bahsedilmiştir (Manap, 2020). Bu noktada dijital ebeveynlik adlı bir kavram ortaya atılmıştır.

Dijital ebeveynlik; içinde bulunduğumuz dijital dünyanın farkında olan, ucu ve sonu bilinmeyen bu dünyanın avantajlarının ve dezavantajlarının bilincinde olan, dijital dünyada özellikle çocuklar için risk oluşturabilecek noktalarda çocuğunu koruyabilen, dijital araçları en az basit seviyede kullanmayı bilen ve sürekli gelişime açık bir teknoloji kullanıcısı olan anne ve babadır (Yurdakul, ve ark., 2013). Dijital ebeveynlik farkındalığı da adından anlaşılacağı üzere, dijital ebeveynlik düzeyi konusunda anne ve babalarının farkındalığını ifade etmektedir. Dijital ebeveynlik kavramına ilişkin yapılan araştırmaların incelendiği bir çalışmada, kavramın özellikle 2014 yılından sonra daha fazla araştırılmaya başlayan bir kavram olduğu belirtilmiştir. Kavrama ilişkin yapılan araştırmalarda ele alınan araştırma grubunun yaş aralıkları incelendiğinde, en fazla okul öncesi ve ergenlik dönemindeki çocuklar ve onların ebeveynleriyle çalışıldığı görülmüştür. Yaş, cinsiyet, ebeveyn tutumları ve internet bağımlılığı kavramlarının, dijital ebeveynlik kavramıyla en sık incelenen kavramlar olduğu ifade edilmiştir (İnan-Kaya ve Mutlu-Bayraktar, 2021).

Dijital ebeveynlik ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde, dijital dünyadaki risklere ve ebeveynlerin bu risklerden korunmak için alabilecekleri önlemler konusundaki öz yeterliliklerine yönelik yapılan bir çalışmada, katılımcı ebeveynlerin yaklaşık %75'inin dijital dünyadaki riskler hakkında bilgili olduğu ve korunmak için nasıl önlem alacaklarını bildiği belirtilmiştir. Yine aynı çalışmada, katılımcı ebeveynlerin yaklaşık yarısının dijital dünya konusunda daha fazla bilgi sahibi olmak istediği ifade edilmiştir (İnan-Kaya, ve ark., 2018). Yapılan başka bir çalışmada, ortaokulda eğitim gören çocukların sosyal medyayı kullanma sebepleri ve ebeveynlerinin sosyal medya kullanımıyla ilgili olarak çocuklarına yaklaşımları incelenmiştir. Çalışma sonucunda, katılımcı öğrencilerin hemen hemen tamamının sosyal medyayı aktif şekilde kullandığı öğrenilmiştir. Buna ek olarak, ebeveynlerin, çocuklarının yaşının sosyal medya kullanımı için belirlenen yaş sınırının altında oluşuna ve çocuklarının sosyal medyada zaman geçirme süresine dikkat etmediği sonucuna ulaşılmıştır (Okumuş ve Parlar, 2018).

Yapılan başka bir çalışmada, 3-6 yaş aralığında çocuğu olan 16 ebeveyn ile görüşülmüş ve ebeveynlerin hem kendi hem de çocuklarının internet kullanım davranışlarına ilişkin görüşleri ve düşünceleri ortaya konulmuştur. Görüşmeler sonucunda, ebeveynlerin yalnızca 2 tanesinin 'Güvenli İnternet Hizmeti' kullandığı ifade edilmiştir. Diğer ebeveynlerin 7'sinin çocukları internet kullanırken onları takip ederek güvenliği sağlamaya çalıştığı belirtilmiştir. Kalan 7 ebeveynin ise hem güvenli programlardan haberdar olmadığı hem de çocukları internet kullanırken onları takip ederek güvenliği sağlamaya çalışmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı ebeveynlerin bazılarının, kendi işleri olduğunda rahat çalışabilmek adına çocuklarına tablet veya telefon kullanımı konusunda sınır koymadan izin verirken çocuklarının tablet veya telefon kullanım sürelerinin uzunluğundan şikayetçi olduğu görülmüştür (Ergüney, 2017).

Dijital ebeveynlik kavramı, özellikle 2011 yılından itibaren dikkat çekmiş ve 2014 yılında oldukça fazla çalışmada ele alınarak yaygınlaşmaya başlamıştır. TÜİK 2009 yılı verilerinde, Türkiye'deki evlerin %38,1'inde internet kullanımı ifade edilirken 2014 yılı verilerinde, bu oran %60,2, 2022 yılı verilerinde ise bu oran %94,1 olarak belirtilmiştir (TÜİK, 2022). Bu istatistikler göz önünde bulundurulduğunda, son yıllarda internet kullanımındaki hızlı yükselişlerin, dijital dünyaya yönelik araştırmaların artışı sağladığı düşünülmüştür. Yapılan bu çalışmada, dijital dünyaya yönelik önemli görülen ve son dönemde yaygınlaşan kavramlardan biri olan dijital ebeveynlik kavramının incelenmesi tercih edilmiştir.

2.2. Paylaşan Ebeveynlik

Teknolojinin giderek yaygınlaştığı ve her geçen gün gelişmeye devam ettiği bilinmektedir. Uluhan (2023) tarafından, teknolojik gelişmeler sonucunda internet kullanımı ve sosyal medya profili sayısının arttığı ve internet kullanan bireylerin internette harcadıkları zamanlarının büyük bir kısmını sosyal medyanın oluşturduğu ifade edilmiştir. Bir başka deyişle, teknolojinin gelişimiyle paralel olarak sosyal medya kullanımı günümüzde oldukça yaygınlaşmıştır. '2023 Digital Yearbook' verilerinde, dünya nüfusunun %59,4'ünün; Türkiye nüfusunun %73,1'inin sosyal medya kullandığı sonucuna ulaşılmıştır (Digital Yearbook, 2023). Sosyal medya kullanımı her grupta olduğu gibi ebeveynler arasında da yayılmakta ve gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Dijital araçların kullanım kolaylığı ve sosyal medyanın da hızla yayılması sebebiyle ebeveynler, çocuklarına dair fotoğraf, video vb. paylaşımları gün içerisinde sık sık paylaşmaktadır (Uluhan, 2023). Bir bebek anne ve babasının en kıymetli varlığı olduğu için, daha dünyaya geldiği ilk andan itibaren, sosyal medya ile tanışmakta ve bir dijital ayak izi edinmektedir

(Akkoç ve Kuzlu-Ayyıldız, 2022). Ebeveynler, sosyal medya hesaplarında gün içerisinde yaşadıkları anları paylaşmayı, bu anların beğenilmesini ve takdir edilmesini önemsemekte, bu şekilde sosyalleşmekte ve bundan rahatsızlık duymamaktadır (Dağlı ve İnanıcı, 2011).

Paylaşan ebeveynlik, İngilizce ‘Sharenting’ kavramından Türkçeye çevrilmiştir. ‘Sharenting’ kavramı, ‘Share’ yani paylaşmak ve ‘Parenting’ yani ebeveynlik kavramlarının birleşiminden oluşmuştur. Paylaşan ebeveynlik, çocuğunun her anını sosyal medyada sık sık paylaşan ve bunu yapmamak için kendini durduramayan anne ve baba olarak ifade edilmektedir (Uluhan, 2023). Paylaşan ebeveynliğe ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, Bartholomew ve arkadaşları (2012) tarafından yeni ebeveynlerin Facebook kullanımı incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda katılımcı babaların %89’u ve annelerin %98’i tarafından çocuklarına ilişkin fotoğrafların sosyal medyada paylaşıldığına ulaşılmıştır. Yapılan bir başka çalışmada (McDaniel, ve ark., 2012), 157 yeni anne olmuş katılımcıya ulaşılmış ve katılımcı annelerin hepsinin evinde bilgisayar ve internet olduğu öğrenilmiştir. Araştırma sonucunda, annelerin bilgisayar kullanım sürelerinin her gün yaklaşık 3 saat olduğu belirlenmiştir. Annelerin bebeklerine ayırdığı günlük süre dikkate alındığında, bu sürenin anneler tarafından sosyal medyaya ayrılan zamanın iki katı olduğu ifade edilmiştir. Yapılan bir başka çalışmada, annelerin iş birliği yaptıkları firmaların ürün ve içeriklerini paylaşırken çocuklarının fotoğraflarıyla ürünleri paylaşarak reklam yaptığı ifade edilmiştir (Akgün ve Köktener, 2020). Benzer bir çalışmada (Parsa ve Akmeşe, 2019), bir sosyal medya uygulamasında anne rolüyle paylaşımlarda bulunan kişilerin paylaşımlarının yaklaşık %85’inde çocuklarının yer aldığı ve çocuklarıyla birlikte iş birliği paylaşımları yaptıkları ifade edilmiştir.

İşözen ve Özkan (2021) tarafından yapılan çalışmada, annelerin annelik davranışlarının sosyal medya kullanımlarından nasıl etkilendiği incelenmiş ve annelerin pozitif olarak nitelendirilen ‘başarılı’ annelik davranışları ile sosyal medyada harcadıkları süre arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka ifadeyle, annelerin sosyal medyada harcadıkları süreler yükseldikçe, olumlu olarak nitelendirilen annelik davranışlarından alınan puanların düştüğü görülmüştür. Alemdar (2022) tarafından yapılan bir çalışmada, paylaşan ebeveynlik ölçeği puanlarının eğitim durumu ve çalışma durumu değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı ifade edilmiştir. Aynı çalışmada, lise mezunu olan annelerin Olumsuz Geri Bildirim Etkisi alt boyutundan aldıkları puanların, lisans ve lisansüstü eğitimi olan annelerin puanlarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu belirtilmiştir. Yapılan çalışmalar (Bartholomew, ve ark., 2012; Brosch, 2016; McDaniel, ve ark., 2012; Erişir ve Erişir, 2018; Akgün ve Köktener, 2020) ve sosyal medyada da gözlemlendiği üzere, günden güne sosyal medya kullanımı ve sosyal medyada çocukların paylaşılması davranışının arttığı görülmektedir. Bu çalışmada, paylaşan ebeveynlik kavramının günden güne yaygınlaşması ve çocuk hakları açısından da önemli görülmesi sebebiyle bu çalışmada incelenmesi tercih edilmiştir.

3. MATERYAL VE METOD

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmanın modeli, dijital ebeveynlik ve paylaşan ebeveynlik arasındaki ilişkinin seviyesini incelemeyi amaçladığı için, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modelidir.

3.2. Araştırmanın Katılımcı Grubu

Araştırmanın katılımcı grubunu, Türkiye’de yaşayan 4-11 yaş aralığında en az bir çocuğu olan 204 ebeveynden oluşturmaktadır. Bu ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri; 119 kadın ve 85 erkek, 138 çalışan ve 66 çalışmayan, 81 lise düzeyi ve altı, 77 lisans ve 46 lisansüstü şeklinde dağılmaktadır.

3.3. Kullanılan Ölçme Araçları

Yapılan bu çalışmada, dijital ebeveynlik farkındalığını ölçmek amacıyla Manap ve Durmuş (2020) tarafından geliştirilip geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılan Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Ölçeği; paylaşan ebeveynlik düzeyini ölçmek için Alemdar ve Kahraman (2023) tarafından geliştirilen Paylaşan Ebeveynlik Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Ölçeği

Dijital ebeveynlik farkındalığını ölçmek amacıyla Manap ve Durmuş'un (2020) geliştirdiği bu ölçek 16 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin dört adet alt boyutu vardır: risklerden koruma, verimli kullanım, olumsuz model olma ve dijital ihmaldir. 5'li Likert tipinde tasarlanan bu ölçeğin, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları her bir alt boyut için .634-.799 arasında değişim göstermektedir. Ölçekten alınan herhangi bir toplam puan hesaplanmamaktadır. Puan hesaplaması yapılırken ölçeğin alt boyutlarından, risklerden koruma ve verimli kullanım boyutlarından yüksek puan alındığında ebeveynin dijital ebeveynlik farkındalığı seviyesinin yüksek olduğu; olumsuz model olma ve dijital ihmal boyutlarından yüksek puan alındığında ebeveynin dijital ebeveynlik farkındalığı seviyesinin düşük olduğu ifade edilmiştir.

3.3.2. Paylaşan Ebeveynlik Ölçeği

Paylaşan ebeveynliği ölçek için Alemdar ve Kahraman (2023) tarafından geliştirilen bu ölçekte 17 madde bulunmaktadır. Ölçeğin 4 alt boyutu vardır: paylaşım davranışı, sosyal karşılaştırma davranışı, olumlu geri bildirim etkisi ve olumsuz geri bildirim etkisidir. 5'li Likert tipinde tasarlanan ölçeğin, Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .73'tür. Ölçekten yüksek puan alındığından ebeveynin paylaşan ebeveynlik davranışının fazla olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Hazırlanan formda, katılımcının cinsiyet, çalışma durumu ve eğitim durumu bilgileri alınmıştır.

3.4. Veri Toplama Süreci

Yapılacak olan çalışmaya katılım, gönüllülük esasına dayalıdır. Araştırmanın örneklemi, çok aşamalı örnekleme yoluyla (amaçlı örnekleme + uygun örnekleme) seçilerek oluşturulmuştur. Veri toplama araçları, katılımcılara Google form ile iletilmiştir.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi SPSS 22.0 paket programıyla yapılmıştır. Her bir değişken için ilk olarak normallik test edilmiştir. Dijital ebeveynlik farkındalığının 4 alt boyutundan alınan puan ve paylaşan ebeveynlik toplam puanının normallik testi sonucuna göre diğer testler belirlenmiştir. Verilerin cinsiyet değişkeni ve çalışma durumu değişkeni kapsamında incelenmesi için Mann-Whitney U Testi uygulanmıştır. Eğitim durumu değişkeni kapsamında incelenmesi için Kruskal Wallis Testi uygulanmıştır. Dijital ebeveynlik farkındalığı alt boyutları ve paylaşan ebeveynlik puanları arasındaki ilişkinin seviyesinin incelenmesi amacıyla Spearman Korelasyon Testi uygulanmıştır.

4. BULGULAR

Bu başlık altında, değişkenlerin (dijital ebeveynlik farkındalığı ve paylaşan ebeveynlik) cinsiyet, çalışma durumu ve eğitim durumu değişkenleri açısından anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığı ve aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığı incelenmiş ve elde edilen bulgulardan bahsedilmiştir.

Tablo 1. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutları ve Paylaşan Ebeveynlik Puanlarına İlişkin Cinsiyet Değişkeni Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	t	p
Toplampiebe.	Kadın	119	-5,685	,000
	Erkek	85		
Toplamrisk.	Kadın	119	-3,979	,000
	Erkek	85		
Toplamverimli.	Kadın	119	-4,068	,000
	Erkek	85		
Toplamolumsuz.	Kadın	119	-3,546	,000
	Erkek	85		
Toplamdijihmal.	Kadın	119	-,916	,360
	Erkek	85		

Katılımcı ebeveynlerin cinsiyet değişkenine göre paylaşılan ebeveynlik davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek amacıyla yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçları değerlendirildiğinde, paylaşılan ebeveynlik p değeri .000 ($p < .05$) olduğu için cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Katılımcı ebeveynlerin cinsiyete göre dijital ebeveynlik farkındalık davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek alt boyut toplam puanları arasında anlamlı fark olup olmadığına yönelik yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçları değerlendirildiğinde, dijital ihmal alt boyutu dışındaki diğer alt boyutlarda p değeri .000 ($p < .05$) olduğu için bu alt boyutlarda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Dijital ihmal boyutunda ise p değeri .360 ($p > .05$) olduğu için bu alt boyutta cinsiyete göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 2. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutlarına ve Paylaşılan Ebeveynlik Puanlarına İlişkin Çalışma Durumu Değişkeni Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Çalışma durumu	N	t	p
Toplampayebe.	Çalışıyor Çalışmıyor	138 66	-1,764	,078
Toplamrisk.	Çalışıyor Çalışmıyor	138 66	-1,993	,046
Toplamverimli.	Çalışıyor Çalışmıyor	138 66	-1,858	,063
Toplamolumsuz.	Çalışıyor Çalışmıyor	138 66	-2,469	,014
Toplamdijihmal.	Çalışıyor Çalışmıyor	138 66	-1,980	,048

Katılımcı ebeveynlerin çalışma durumu değişkenine göre paylaşılan ebeveynlik davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını anlamak amacıyla yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçları değerlendirildiğinde, paylaşılan ebeveynlik p değeri .078 ($p > .05$) olduğu için çalışma durumu değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Katılımcı ebeveynlerin çalışma durumu değişkenine göre dijital ebeveynlik farkındalık davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek alt boyut toplam puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığını anlamak amacıyla yapılan Mann-Whitney U Testi sonuçları değerlendirildiğinde, verimli kullanım boyutu dışındaki diğer alt boyutlarda p değeri $p < .05$ olduğu için bu alt boyutlarda çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Verimli kullanım boyutunda ise p değeri .063 ($p > .05$) olduğu için bu alt boyutta çalışma durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür.

Tablo 3. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı Alt Boyutlarına ve Paylaşılan Ebeveynlik Puanlarına İlişkin Eğitim Durumu Değişkeni Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Eğitim durumu	N	p
Toplampayebe.	Lise düzeyi ve altı Lisans Lisansüstü	81 77 46	,185
Toplamrisk.	Lise düzeyi ve altı Lisans Lisansüstü	81 77 46	,207
Toplamverimli.	Lise düzeyi ve altı Lisans Lisansüstü	81 77 46	,543
Toplamolumsuz.	Lise düzeyi ve altı Lisans Lisansüstü	81 77 46	,353
Toplamdijihmal.	Lise düzeyi ve altı Lisans Lisansüstü	81 77 46	,689

Katılımcı ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine göre paylaşılan ebeveynlik davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek toplam puanları arasında anlamlı farklılık olup olmadığına yönelik yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları değerlendirildiğinde, paylaşılan ebeveynlik p değeri .185 ($p > .05$) olduğu için eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Katılımcı ebeveynlerin eğitim durumu değişkenine göre dijital ebeveynlik farkındalık davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek alt boyut toplam puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığına yönelik yapılan Kruskal Wallis Testi sonuçları değerlendirildiğinde, alt boyutlarının p değerleri .207, .543, .353 ve .689 ($p > .05$) olduğundan, eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 4. Dijital Ebeveynlik Farkındalığı ve Paylaşılan Ebeveynlik Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Olarak Spearman Korelasyon Testi Sonuçları

	N	r	p
Toplampiebe. – toplamrisk.	204	,280	,000
Toplampiebe. – toplamverimli.	204	,278	,000
Toplampiebe. – toplamlolumsuz.	204	-,148	,034
Toplampiebe. – toplamdijihmal.	204	-,044	,533

Katılımcı ebeveynlerin paylaşılan ebeveynlik davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek toplam puanları ve dijital ebeveynlik farkındalık davranışlarına ilişkin aldıkları ölçek alt boyut toplam puanları arasındaki ilişki incelendiğinde; paylaşılan ebeveynlik ve dijital ebeveynliğin alt boyutlarından verimli kullanım ve risklerden koruma boyutları arasında pozitif yönlü ($r = ,278$ ve $r = ,280$) ve anlamlı bir ilişki olduğu ($p .00$) sonucu bulunmuştur. Paylaşılan ebeveynlik ve olumsuz model olma alt boyutu arasında negatif yönlü ($r = -,148$) ve anlamlı bir ilişki olduğu ($p .034$) bulunmuştur. Paylaşılan ebeveynlik ve dijital ihmal alt boyutu arasında negatif yönlü ($r = -,044$) ve anlamlı bir ilişki olmadığı ($p .533$) sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ

Yapılan araştırmanın sonuçları şu şekildedir:

- Ebeveynlerin paylaşılan ebeveynlik davranışları, cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- Ebeveynlerin paylaşılan ebeveynlik davranışları, çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Ebeveynlerin paylaşılan ebeveynlik davranışları, eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı ölçeğinde yer alan risklerden koruma, verimli kullanım ve olumsuz model olma alt boyutları, cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalığı ölçeğinde yer alan risklerden koruma, olumsuz model olma ve dijital ihmal alt boyutları, çalışma durumuna anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır.
- Ebeveynlerin dijital ebeveynlik farkındalıklarının tüm alt boyutları, eğitim durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmamaktadır.
- Ebeveynlerin paylaşılan ebeveynlik düzeyleri ve dijital ebeveynlik farkındalığının alt boyutlarından risklerden koruma ve verimli kullanım arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu; olumsuz model olma arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ve dijital ihmal arasında negatif yönde olan ancak anlamlı olmayan bir ilişki olduğu görülmüştür.

6. TARTIŞMA

Manap (2020) tarafından dijital ebeveynlik farkındalığının incelendiği bir çalışmada, dijital ebeveynlik farkındalığının cinsiyet değişkeni açısından anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucu elde edilmiştir. Dijital ebeveynliğin alt boyutlarından olan dijital ihmal alt boyutunda, babaların annelerden daha yüksek

puanlar aldıkları ifade edilmiştir. Benzer şekilde olumsuz rol model olma davranışlarının, babalarda daha yaygın olduğu belirtilmiştir. Araştırmacı, çalışmaya katılan annelerin çoğunun ev hanımı olduğunu ve bu durumun sonuçlar üzerinde etkisi olabileceğini de eklemiştir. Kennedy (2011) tarafından yapılan bir çalışmada, annelerin babalardan daha sık şekilde, çocuklarıyla dijital araçları kullanarak nitelikli anlar yaşadığı ifade edilmiştir. Anderson (2016) tarafından yapılan bir başka çalışmada da kadınların erkeklere oranla, çocuklarıyla kaliteli dijital araç kullanımı konusunda daha ilgili olduğu belirtilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra literatürde farklı sonuçların elde edildiği çalışmalar da yer almaktadır. Kay (2023) tarafından yapılan çalışmada, dijital ebeveynliğin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir düzeyde farklılaşmadığı belirtilmiştir. Farklı sonuçlar elde eden çalışmalar olsa da yapılan bu çalışmada literatürle benzer şekilde, dijital ebeveynlik farkındalığının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini Türkiye’de yaşayan anne ve babaların oluşturduğu düşünüldüğünde, Türkiye’deki toplumsal anne ve baba rolleriyle örtüşen sonuçlar elde edildiği düşünülmüştür. Çocuklarına bakım verme, bilgi aktarma ve ağırlıklı olarak zaman geçirme sorumluluklarının büyük bir kısmı annelerde olduğu için, dijital ebeveynlik farkındalığının cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşması beklenen bir sonuç olmuştur. Elde edilen bu sonucun da anne ve babalara atfedilen rollerden kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür. Ancak bu çalışmada, literatürdeki sonuçlardan farklı olarak, dijital ihmal boyutunun cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun, örneklem özelliklerinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür.

Doğan’ın (2013) yaptığı çalışmada, annesi çalışan çocukların, annesi çalışmayan çocuklara kıyasla, dijital araçların riskleriyle karşılaşma ihtimallerinin daha yüksek olduğu ifade edilmiştir. Bu sonucun, çalışmayan annelerin çocuklarıyla geçirdikleri zamanın daha fazla olmasından kaynaklanabileceği belirtilmiştir. Bir başka çalışmada da ev hanımlarının dijital ebeveynlik farkındalık düzeylerinin babalardan veya çalışan annelerden daha yüksek olduğundan bahsedilmiştir (Toran, ve ark., 2016). Bu çalışmada literatürle benzer şekilde, dijital ebeveynlik farkındalığının çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dijital ebeveynlik farkındalığı ve eğitim durumu değişkeni incelendiğinde, yapılan bir çalışmada (Manap, 2020), lisans mezunu olan ebeveynlerin ilkökul mezunu ebeveynlerden daha yüksek düzeyde olumsuz model olma davranışları sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır. Diğer boyutlara ilişkin anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Kay’ın (2023) dijital oyun bağımlılığını yordayıcı olarak dijital ebeveynliği ele aldığı bir çalışmada, dijital ebeveynlik farkındalığının eğitim durumu değişkenine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Yapılan çalışmada, dijital ebeveynlik farkındalığının eğitim durumuna göre farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Literatürdeki çalışmalarla örtüşen bir sonuca ulaşılmış olsa da olumsuz model olma davranışı alt boyutuna ilişkin farklı bir sonucun elde edildiği çalışmaların da olduğu görülmüştür. Bu farklılığın örnekleme dahil olan kişilerin özelliklerinden kaynaklanmış olabileceği düşünülmüştür.

Paylaşan ebeveynliğe ilişkin yapılan çalışmalar incelendiğinde, daha sınırlı ve güncel bir kavram olduğu düşünülmüştür. Alemdar (2022) tarafından yapılan çalışmada, paylaşan ebeveynlik ölçeği puanlarının eğitim durumu ve çalışma durumu değişkenlerine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Aynı çalışmada, lise mezunu olan annelerin olumsuz geri bildirim etkisi alt boyuttan aldıkları puanların, lisans ve lisansüstü eğitimi olan annelerin bu alt boyuttan aldıkları puanlarından anlamlı düzeyde daha düşük olduğu belirtilmiştir. Ancak eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılaşmaya ulaşamamıştır. Yapılan bu çalışmada, paylaşan ebeveynlik puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı; eğitim durumu ve çalışma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim durumu ve çalışma durumu sonuçlarının literatürdeki diğer çalışmaları desteklediği görülmüştür.

Paylaşan ebeveynlik ve dijital ebeveynlik farkındalığı kavramlarının ulusal ve uluslararası literatürde oldukça güncel kavramlar olduğu ve teknolojinin, internetin, sosyal medyanın çok hızlı yaygınlaştığı düşünüldüğünde bu iki kavram arasındaki ilişkinin incelenmesinin gerekli olduğu düşünülmüştür. Bu inceleme sonucunda aralarındaki ilişkiye dair anlamlı veriler elde edilmiştir. Bu iki değişkenin bir arada ele alındığı herhangi bir çalışmanın olmadığı fark edilmiştir. Bunun yanı sıra, çalışma grubu olarak 4-

11 yaş aralığında çocuğu olan ebeveynlerin tercih edilmesi önemli görülmektedir çünkü bu grup, literatürde bu kavramlar açısından daha az ele alınan bir grup olarak ifade edilmiştir (İnan-Kaya ve Mutlu-Bayraktar, 2021). Paylaşan ebeveynlik ile ilgili genellikle annelerle çalışıldığı, babalarla sınırlı sayıda çalışmanın uluslararası literatürde yer aldığı düşünüldüğünde, bu çalışmada babalarla ilgili de veri elde edilmesinin önemli bir katkı olduğu düşünülmüştür ve kullanılan ölçme araçları ile, dijital ebeveynlik ve paylaşan ebeveynlik konusunda ebeveynlerde farkındalık yaratıldığı fark edilmiştir. Hem bu konulara dikkat çekebilmek hem literatüre katkı sunabilmek hem de ruh sağlığı alanında çalışan kişilere fikir oluşturabilmek adına, yapılan bu çalışmanın yararlı olduğu düşünülmüştür. Daha sonra yapılacak olan çalışmalarda, her iki değişkenin de meslek, yaşanan yer, ebeveyn tutumları, internet bağımlılığı, ebeveynlik stilleri veya aile uyumu gibi çeşitli değişkenlerle incelenmesi ve bu konuda farkındalığın geliştirilmesi önerilmiştir.

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimime başladığım günden beri her zaman bilgisi ve donanımıyla bana destek olan kıymetli danışman hocam İhsan Çağatay ULUS'a, bütün zorluklarda tüm bilgisini ve desteğini benimle paylaşan canım arkadaşım Seda ERİK'e, hayatımın her anında varlıklarıyla, sevgileriyle ve sonsuz destekleriyle yanımda olan canım aileme ve Ümit YÜKSEL'e sonsuz teşekkür ediyorum.

KAYNAKLAR

- Akkoç, B. & Kuzlu-Ayyıldız, T. (2020). Yeni Bir Çocuk Hakları İhlali Şekli: "Paylaşan Ebeveynlik" ve Pediatri Hemşirelerinin Rolü. *Akdeniz Hemşirelik Dergisi*, 1(2), 77-82.
- Alemdar, E. & Kahraman, S. (2023). Annelerin paylaşan ebeveynlik (sharenting) eylemlerini inceleyen ölçek geliştirme çalışması. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 9(1), 70-82.
- Al-Gahtani, S. S. & King, M. (1999). Attitudes, satisfaction and usage: factors contributing to each in the acceptance of information technology. *Behaviour & Information Technology*, 18(4), 277-297.
- Anderson, M. (2016). Parents, teens and digital monitoring. *Pew Internet & American Life Project*. <https://www.pewresearch.org/internet/2016/01/07/parents-teens-and-digital-monitoring/> adresinden 30.05.2023'te alınmıştır.
- Bartholomew, M. K., Schoppe-Sullivan, S. J., Glassman, M., Kamp-Dush, C. M., Sullivan, J. M. vd. (2012). New parents' facebook use at the transition to parenthood. *Fam Relat*, 61(3), 455-469.
- Brosch, A. (2016). When the child is born into the internet: Sharenting as a growing trend among parents on facebook. *The New Educational Review*, 43(1), 225-236.
- Canbek, G. & Sarioğlu, Ş. (2007). Çocukların ve Gençlerin Bilgisayar ve İnternet Güvenliği. *Politeknik Dergisi*, 10(1), 33-39.
- Colwell, J., & Kato, M. (2003). Investigation of the relationship between social isolation, self-esteem, aggression and computer game play in Japanese adolescents. *Asian Journal of Social Psychology*, 6(2), 149-158.
- Dağlı, T. & İnanıcı, M. A. (2011). Hastane temelli çocuk koruma merkezleri için başvuru kitabı ihmal ve istismara uğrayan çocuğa bütüncül yaklaşım. *UNICEF Türkiye Ülke Ofisi*. 32-148.
- Digital Yearbook. (2023). <https://datareportal.com/reports/digital-2023-local-country-headlines> adresinden 30.05.2023'te alınmıştır.
- Doğan, A. (2013). *İnternet bağımlılığı yaygınlığı*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Ergüney, M. (2017). İnternetin okul öncesi dönemdeki çocuklar üzerindeki etkileri hakkında bir araştırma. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(17), 1917-1938.
- Erişir, R. M. & Erişir, D. (2018). Yeni medya ve çocuk: Instagram özelinde "sharenting" "paylaşanababalık" örneği. *Yeni Medya*, (4), 50-64.
- Hamutoğlu, N., Gezgin, D., Samur, Y. & Yıldırım, S. (2018). Genç nesil arasında yaygınlaşan bir bağımlılık: Akıllı telefon bağımlılığının farklı değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 8(2), 212-231.
- Harman, J. P., Hansen, C. E., Cochian, M. E., & Lindsey, C. R. (2005). Liar, liar: Internet faking but not frequency of use affect social skills, self-esteem, social anxiety, and aggression. *Cyber Psychology Behavior*, 8(1), 1-6.
- İnan-Kaya, G., Mutlu-Bayraktar, D. & Yılmaz, Ö. (2018). Digital parenting: Perceptions on digital risks. *Kalem Uluslararası Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 131-157.
- İşözen, H. & Özkan, Z. H. (2021). Sosyal medya kullanımının annelik tutum ve davranışlarına etkisinin incelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 7(1):33-56.
- Jang, K. S., Hwang, S. Y. & Choi, J. Y. (2008). Internet addiction and psychiatric symptoms among Korean adolescents. *Journal of School Health*, 78(3), 165-71.
- Kay, M. A. (2022). Erken çocuklukta dijital oyun bağımlılığının yordayıcıları olarak; dijital ebeveynlik, aile içi ilişkiler ve sosyal yeterlilik.

- İnan-Kaya, G. & Mutlu-Bayraktar, D. (2021). Türkiye’de yapılan dijital ebeveynlik araştırmalarına yönelik bir içerik analizi çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 1046-1082.
- Kelleci, M., Güler, N., Sezer, H., & Gölbaş, Z. (2009). Lise öğrencilerinde internet kullanma süresinin cinsiyet ve psikiyatrik belirtiler ile ilişkisi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(3), 223-230.
- Kennedy, T. L. M. (2011). *Weaving the home web: a Canadian case study of internet domestication*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi].
<https://search.proquest.com/pqdtglobal/docview/925634674/CD1BD9BD1F6F4347PQ/1?accountid=86195> adresinden 29.05.2023’te alınmıştır.
- Köktener, A. & Akgün, N. (2020). Mahremiyet algısının dönüşümü: Instagram anneleri üzerinden bir analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 7(9), 235-247.
- Leaver, T. (2015). *Born digital? Presence, privacy, and intimate surveillance*. Hartley, J., and Qu, W. (Eds.), Re-orientation: Translingual transcultural transmedia. Studies in narrative, language, identity, and knowledge. 149-160. Shanghai: Fudan University Press. <https://osf.io/preprints/socarxiv/ay43e/> adresinden 30.05.2023’te alınmıştır.
- Manap, A. (2020). *Anne babalarda dijital ebeveynlik farkındalığının incelenmesi*. [Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi]. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- McDaniel, B. T., Coyne, S. M. & Holmes, E. K. (2012). New mothers and mediause: Associations between blogging, social networking, and maternal well-being. *Matern Child Health Journal*. 16(7), 1509-17.
- Namlu, A. G. (2004). Bilişötesi öğrenme stratejileri ölçme aracının geliştirilmesi: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 2, 123-136.
- Odabaşı, H. F., Kabakçı, I. & Çoklar, A. N. (2007). *İnternet, çocuk ve aile*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Okumuş, V., & Parlar, H. (2018). Çocukların sosyal medya kullanım amaçları ve ebeveyn tutumları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(33), 357-368.
- Parsa, A. F. & Akmeşe, Z. (2019). Sosyal medya ve çocuk istismarı: Instagram anneleri örneği. *Kadem Kadın Araştırmaları Dergisi*, (5), 163-191.
- Selwyn, N. & Odabaşı, H. F. (2017). *Çocuklar ve gençlerin dijital yaşamla mücadeleleri*, Odabaşı, H. F. (Editör), Dijital Yaşamda Çocuk. Ankara: Pegem Akademi.
- Shifrin, D., Brown, A., Hill, D., Jana, L. & Flinn, S. K. (2015). Growing up digital: media research symposium. *American Academy of Pediatrics*, 1, 1-7.
- Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T. & Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerinin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Education Journal*, 24(5), 2263.
- Tuvaç, V. S. (2023). *Dijital Dünya Nedir?* 01.06.2023 tarihinde <https://www.markanik.com/dijital-dunya-nedir/> adresinden alınmıştır.
- TÜİK (2022); ‘Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması Sonuçları’, [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2022-45587) adresinden 29.05.2023’te alınmıştır.
- Türk Dil Kurumu. ‘Türk Dil Kurumu Sözlükleri’. <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 30.05.2023’te alınmıştır.
- Uluhan, E.F. (2023). <https://www.antalyapsikiyatrist.com/makaleler/paylasan-ebeveynlik> adresinden 01.06.2023’te alınmıştır.
- Yurdakul, I.K., Dönmez, O., Yaman, F., ve Odabaşı, H.F. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), 883- 896.

REVISITING THE LINK BETWEEN EXTERNAL DEBT AND ECONOMIC GROWTH IN WESTERN BALKAN COUNTRIES

Ermira Kalaj

University of Shkodra “Luigj Gurakuqi”, Faculty of Economy, Department of Finance, Shkodra, Albania ermira.kalaj@unishk.edu.al

Flora Merko

Aleksander Moisiu University, Business Faculty, Department of Economic Sciences, Durrës, Albania floramerko@uamd.edu.al

Marta Biancardi

University of Bari, Aldo Moro, Department of Economy and Finance, Bari, Italy marta.biancardi@uniba.it

Abstract

This study examines the direction of the relationship between economic growth and external debt for a selection of Western Balkan countries from 1990 to 22. The selected countries are Albania, Bosnia and Herzegovina, Croatia, and Serbia. Economic growth can result from monetary and fiscal policies, better institutions, and financial development, all of which aim to promote steady economic growth compatible with the ongoing rise in absorptive capacity. Considering this, our analysis encourages further research to determine whether the expansion of the economy may aid in explaining the increase in external debt. To analyse the role of external debt, we use a nonstructured model of the Granger causality test. Two steps are taken in the empirical investigation to examine the Granger-causality hypotheses. First, using the unit root and co-integration tests, we studied the long-run equilibrium relationship in the series and described the order of the series' integration. Second, we apply the Engle-Granger (1987) single equation framework and the Johansen (1998) and Johansen and Juselius (1990) VECM or VAR framework to investigate the short- and long-run causal links between economic growth and external debt. The empirical findings indicate the bidirectional causality linkages between the two variables for the selected countries, indicating that both variables' performances are interconnected. The significant result is that Western Balkan countries exhibit Granger causality, which links economic growth to short-term external debt in both short and long periods.

Keywords: External debt, Economic growth, Granger causality, Western Balkan Countries.

JEL classification codes: C52, E52, H63, O11.

1. Introduction

Economic growth is viewed as the result of monetary and fiscal policies, better institutions, and financial development, all of which aim to promote steady economic growth that is compatible with the ongoing rise in absorptive capacity. Studying the correlation of external debt to growth is not simple, as it is multifaceted and has indirect and direct channels of impact. Moreover, there are innumerable varieties of methodologies (different variables and models) drawing conclusions on issues ranging from income level to GDP growth, to foreign currency reserves, etc. (Chowdhury, 2004; Cordella et al., 2005; Ciftcioglu & Begovic., 2008) The Western Balkan countries' debt burden is heavily dependent on foreign loans. Due to many reasons such as difficult political and economic circumstances the region experienced in the recent past, the Western Balkan countries experienced low levels of capital accumulation during the last two decades of the transition period. As a result, these nations were much more likely to use external debt to finance their investment needs in their early stages of development (Bartlett & Prica, 2017; Uvalić & Cvijanović, 2018; Fetai & Avdimetaj, 2020; Kalaj & Golemi, 2020; Dauti & Voka, 2022). Our study is focused on whether economic growth performance can help to explain growth in external debt.

2. Consequences of External Debt

The debt-based relationship between economic growth and debt has produced ambiguous results in terms of the expected influence of external debt on economic growth. The influence of external debt on growth in developing countries tends to be favorable when borrowed money is used for successful initiatives, subject to the long-term macroeconomic stability of those countries. On one side, debt payments negatively affect the income of highly indebted countries as they find it hard to debt repayments (Shkolnyk & Koilo, 2018; (Babu et al., 2014). Moreover, external debt can lead to exchange rate appreciation affecting account deficits and thereby changing the structure of the GDP in terms of non - traded goods with an associated risk of productivity boost (Bunescu, 2014).

The negative growth impact of external debt tends to be higher in indebted countries, especially when facing shocks in export prices. Negative correlations between external debt and economic growth due to both the level of inflation rate and its volatility (Ciftcioglu & Begovic., 2008). On the other side there are few positive effects of external debt as we mentioned above. External debt has a catalyst impact on investments; savings and capital inflow, implying that foreign savings complement domestic savings, thus, satisfying the investment demand, especially in transition countries who face limited financial resources for financing investment needs (Karagol, 2006; Bakar & Hassan, 2008) Growth enhancement effect of external debt is grounded on capital accumulation and productivity growth that external debt usually causes on transition countries, who typically do not have sufficient domestic capital and investment opportunities at early stage of development (Shittu, et al., 2020; Dey & Tareque, 2020).

3. Data and Methodology

This study examines the direction of the relationship between economic growth and external debt for Western Balkan countries from 2000 to 2020. The selected countries are Albania, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, North Macedonia, Kosovo, and Serbia. The series was extracted from the World Development Indicators (WB). As we can notice from Figure 1. tendencies of external debt are quite instable over the period of the study. Except for the case of Serbia for all other countries the slope is positive and increasing.

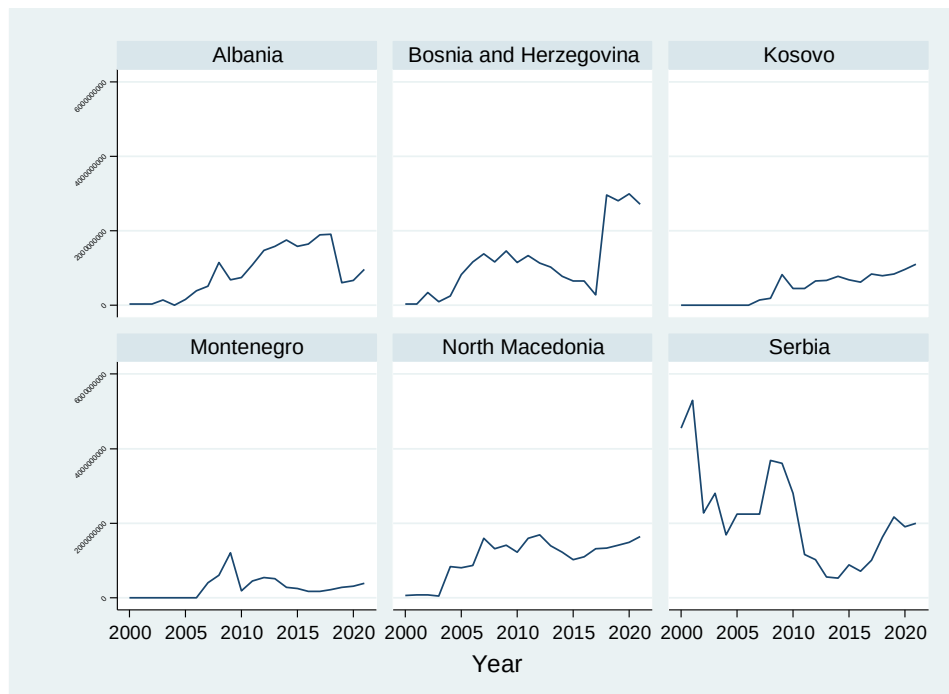

Fig. 1. External debt stocks trends

Source: Authors' calculations

Trends in the GDP growth rate are shown in Figure 2. The pattern of change appears highly unstable in all of the study's cases, with both negative and positive peaks as a result of the socioeconomic developments that characterized these nations during the study's time frame.

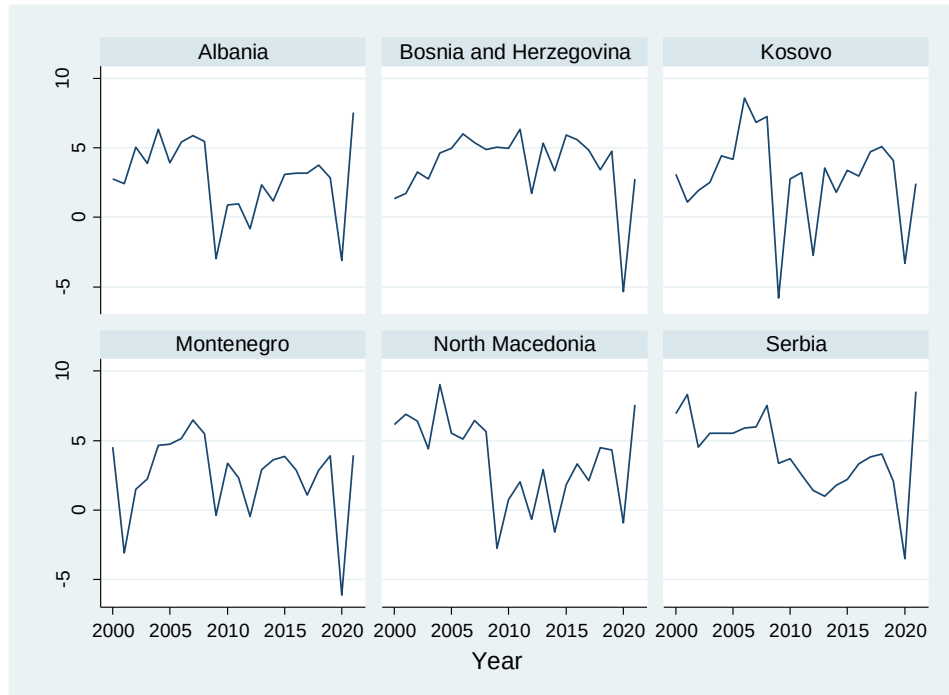

Fig. 2. GDP growth rate trends

Source: Authors' calculations

With assumed economic theory about short-term debt and economic growth, a simple structural model of the relationship between short-term external debt and economic growth is represented as follows.

$$ED = C_0 + GDP_t + e_t$$

Where,

ED is a function of GDP a measure of economic growth and e_t a white noise error term.

We begin with a non-structured model of Granger causality test (Granger, 1969), which allows us to identify the explanatory power of a stationary GDP_t . Moreover, two steps were used in the empirical inquiry to examine the Granger-causality hypotheses.

First, we used the unit root test and co-integration test, respectively, and characterized the series' order of integration and investigated its long-run equilibrium connection. Second, we apply the Engle-Granger (1987) single equation framework and the Johansen (1998) and Johansen and Juselius (1990) VECM or VAR framework to analyze the short- and long-run causal linkages between economic growth and ED. In order to account the limitations, Engle-Granger constructed a single equation framework for evaluating the causal relationships between economic growth and external debt. The Engle-Granger approach lacks the ability to provide a simultaneous response to the question of whether the co-integrating vector could input into more than one equation., which is why Johansen and Juselius was employed.

Table 1: Short-run causality/block endogeneity Wald test

Countries	GDP does not Granger cause ED	ED does not Granger cause GDP	Inference
Albania	2.3350 [0.3110]	3.8953 [0.1426]	None
Bosnia & Herzegovina	2.6587 [0.4473]	4.4708 [0.2149]	None
Kosovo	25.0854 [0.000] ^a	0.2263 [0.9732]	Unidirectional
Montenegro	8.8194 [0.0318] ^a	3.4029 [0.3336]	Unidirectional
North Maqedonia	7.7697 [0.0510] ^a	9.6842 [0.0214] ^a	Bidirectional
Serbia	1.2276 [0.7464]	11.2422 [0.011] ^a	Unidirectional

Numbers in parenthesis are p-values

4. Conclusions and Discussions

Empirical results show that the major question about GDP causing ED has been answered in both the Engle-Granger and Johansen-Juselius approaches. We find statistical evidence using the Engle-Granger single-equation approach and the Johansen-Juselius (MLE) approach in favor of Granger causality from economic growth to ED in 4 countries from the sample. In the case of a Granger conventional approach there is unidirectional causality from economic growth to ED in two countries—and one of them is in the long-run. The long-run causal relationship between the variables suggests the short-term dynamics, especially related to policy outcomes and macroeconomic shocks, had long-term implications for the size of ED. Further, there is one case (North Macedonia) of long-run causality from ED debt to economic growth. The findings imply that governments in Western Balkan nations should push short-term policy prescriptions connected to capacity absorption enhancement while maintaining their economies' uniqueness. Finally, future research could focus on including various macroeconomic parameters in the model to capture the potential effects of omitted variables.

References

- Babu, J. O., Kiprop, S., Kalio, A. M., & Gisore, M. (2014). External debt and economic growth in the East Africa community. *African journal of business management*, 21(8).
- Bakar, A., & Hassan, S. (2008). Empirical evaluation on external debt of Malaysia. *International Business & Economics Research Journal*, 7(2), 95-108.
- Bartlett, W., & Prica, I. (2017). Debt in the super-periphery: the case of the Western Balkans. *Third World Thematics: A TWQ Journal*, 825-844.
- Bunescu, L. (2014). The impact of external debt on exchange rate variation in Romania. *Economics and Sociology*, 7(3), Economics and Sociology.
- Chowdhury, A. R. (2004). External debt, growth and the HIPC initiative: is the country choice too narrow? *Debt relief for poor countries*, 158-180.
- Ciftcioglu, S., & Begovic. (2008). The relationship between economic growth and selected macroeconomic indicators in a group of Central and East European countries: a panel data approach. . *Problems and Perspectives in Management*, 63(1), 24-30.
- Cordella, T., Ricci, L. A., & Ruiz-Arranz, M. (2005). Debt overhang or debt irrelevance? Revisiting the debt-growth link. *International Monetary Fund. IMF Working Paper*, WP/05/223.
- Dauti, B., & Voka, I. (2022). External Debt and Economic Growth in the Western Balkan Countries, with Special Focus to Albania, Kosovo and North Macedonia in the course of the Pandemic COVID-19. *WSEAS Transactions on Business and Economics*, 1303-1317.
- Dey, S. R., & Tareque, M. (2020). External debt and growth: role of stable macroeconomic policies. *Journal of Economics, Finance and Administrative Science*, 25(50), 185-204.

- Fetai, B., & Avdimetaj, K. (2020). Public Debt and Economic Growth in the Western Balkan Countries. *Global Policy and Governance*, 9(2), 45.
- Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 424-438.
- Johansen, S. (1998). Statistical analysis of co-integrated vectors. *Journal of Economic Dynamics Control*, 23–254.
- Kalaj, E., & Golemi, E. (2020). Macro Determinants of Real Exchange Rates: Albanian Case. *The 21st Century from the Positions of Modern Science: Intellectual, Digital and Innovative Aspects*, 608-614.
- Karagol, E. (2006). The relationship between external debt, defence expenditures and GNP revisited: The case of Turkey. *Defence and Peace Economics*, 17(1), 47-57.
- R.F., E., & C.W.J., G. (1987). Co-integration and error correction representation, estimation and testing. *Econometrica*, 251–76.
- S., J., & Juselius, K. (1990). Maximum likelihood estimation and inference on co-integration—with application to the demand for money. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 169–210.
- Shittu, W. O., Ismail, N. A., Abdul Latiff, A. R., & Musibau, H. O. (2020). Modelling external debt–growth nexus: how relevant is governance? *Journal of Financial Crime*, 27(4), 1323-1340.
- Shkolnyk, I., & Koilo, V. (2018). The relationship between external debt and economic growth: Empirical evidence from Ukraine and other emerging economies. *Investment Management and Financial Innovations*, 15(1).
- Uvalić, M., & Cvijanović, V. (2018). Towards a sustainable economic growth and development in the Western Balkans. . *Friedrich-Ebert-Stiftung, Regional Office for Croatia and Slovenia Zagreb*.

İLKOKUL ÖĞRETMENLERİNDE POZİTİF PSİKOLOJİNİN YARATICILIĞA ETKİSİ

Eylül Tuğba DİLEK

Kocaeli Üniversitesi/ İşletme Fakültesi/ Yönetim ve Organizasyon Doktora Programı
226211002@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0000-0000-0000

Öznur GÖKKAYA

Kocaeli Üniversitesi / İşletme Fakültesi/ Yönetim ve Organizasyon
oznur.gokkaya@kocaeli.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6290-8098>

Özet

Her meslekte olduğu gibi öğretmenlik mesleğinde de kişinin olumlu duygularla dolu olması yaptığı işe değer katması açısından önem arz etmektedir. Mutluluk, iyimserlik ve öznel iyi oluş gibi çok çeşitli konuları içeren pozitif psikoloji; pozitif duyguları arttırarak, uygulama sınırlarını genişletir ve bireyi daha yaratıcı düşünmeye iter. Pozitif duygular arasındaki en eşsiz duygu da sevgidir. Sevgi diğer duyguların varoluşuna göre ortaya çıkar. Bir duygunun nereden geldiğini, neyin o duyguyu hatırlattığını bilerek, tecrübe edilen sevgi insani bir duygudur ve ulaşmak istenen hedefin yollarındaki engelleri ortadan kaldırarak yeni yollar keşfetmeye olanak sağlar. Bu bağlamda, bu çalışma ile ilköğretim öğretmenlerinin sahip olduğu pozitif psikolojinin mesleklerinde yaratıcı olmalarına etki edip etmeyeceği incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Pozitif Psikoloji, Yaratıcılık, Mutluluk, Kişilik Özellikleri, Öznel İyi Oluş

THE EFFECT OF POSITIVE PSYCHOLOGY ON CREATIVITY IN PRIMARY SCHOOL TEACHERS

Abstract

As in every profession, it is important for a person to be full of positive emotions in the teaching profession in terms of adding value to his work. Positive psychology, which includes a wide variety of topics such as happiness, optimism and subjective well-being, increases positive emotions, expands the boundaries of practice and pushes the individual to think more creatively. Love is the most unique emotion among positive emotions. Love arises in accordance with the existence of other emotions. Love experienced by knowing where an emotion comes from and what reminds it of that emotion is a human emotion, and it allows to discover new ways by removing the obstacles in the way of the goal to be achieved. In this context, this study examines whether the positive psychology of primary school teachers will affect their creativity in their profession.

Key Words: Positive Psychology, Creativity, Happiness, Personality Characteristics, Subjective Well-Being

1. GİRİŞ

1.1. Pozitif Psikoloji:

Pozitif psikoloji, içinde birçok kavramı barındırır. Mutluluk da bu kavramlardan biridir. “Mutluluk nedir?” ve “Kimler mutludur?” sorularını cevaplarken bireyin herhangi bir hedefi olup olmadığının bilinmesi önem arz eder. Yaşama ereği de denebilecek bu hedefler, kişinin karşısına çıkan her engeli aşabilmesine olanak tanıyan, amaçlanan noktaya ulaşmada önemli araçlardır. Birey bu hedeflere ulaşırken farklı birçok yolu da denemeye çalışacaktır. Belki de bu denemelerle daha önce keşfedilmemiş yollar ortaya çıkaracak, pes etmeyişi de bireyi yaratıcılığa sürükleyecektir. Hedefe adım adım ulaşmak, kararlı olmayı, sebat ve azmi gerektirir. Burada öznel iyi oluş devreye girer ki, öznel iyi oluş; yaşam doyumu, pozitif duygularda artış ve negatif duygulardan arınmanın toplamıdır.

Öznel iyi oluşunun yüksek düzeyde olduğunu bildiren insanlar; yüksek düzeyde yaratıcılık, sebat etme, çoklu görev yapabilme, sistematik olabilme, iyimserlik, uzun ömür, hastalıklara daha az maruz kalma, sosyallik, güven, yardımseverlik ve daha az düşmanlık ve daha az benmerkezcilik göstermeye

eğilimlidir (Diener, 2000). Dünya Sağlık Örgütü (2004), mental iyi oluşu, “bireyin kendi yeteneklerinin farkında olması, yaşamında oluşan stresin üstesinden gelebilmesi, iş yaşamında üretken ve faydalı olabilmesi ve yetenekleri doğrultusunda toplumuna katkı yapması” olarak tanımlamıştır.

1.2. Yaratıcılık:

Yaratıcılık hem neden hem sonuçtur: farklı bir şey ortaya çıkarmayı ya da yeni yollar bulmayı gerektirdiği gibi hedefe ulaşırken karşılaşılabilecek tesadüfi keşfetmeleri de içerebilir. Yaratıcılık, özgür olmaktır. “Patoloji kaybolduktan sonra herkes bir yaratıcı olur. Bunu mümkün oldurunca derinden kavramak gerekir: Sadece hasta insanlar yıkıcıdır. Sağlıklı insanlar yaratıcı olur. Yaratıcılık, gerçek sağlığın güzel kokusudur. İnsan gerçekten sağlıklı ve bütün olduğu zaman, yaratıcılık doğal olarak kendine gelir. Yaratma şevki içinden yükselir” (Osho,2013).

2. Yöntem

2.1. Evren ve Örneklem

Çalışma kapsamında Ataşehir ilçesindeki üç ilkokul örneklem seçilmiştir. Demografik bilgi formu ve anketler; Mustafa Zeki Demir İlkokulundan Müdür ve Müdür Yardımcısı dahil 22 ilkokul öğretmenine, Mustafa Öncel İlkokulunda Müdür Yardımcısı dahil 12 ilkokul öğretmenine ve Hasan Leyli İlkokulunda Müdür ve Müdür Yardımcıları dahil olmak üzere 22 ilkokul öğretmenine uygulanmıştır. Toplam 54 öğretmene ulaşılmıştır ancak çalışmanın makale olarak devam etmesi düşünüldüğünde bu sayının 250’ye ulaşması beklenmektedir. Aynı analizler uygulanacak, karşılaştırma yapılacaktır.

2.2. Kullanılan Araçlar

Bu çalışma; 1. bölüm demografik bilgiler, 2. bölüm Warwick-Edinburgh Mental İyi Oluş Anket Formu ve 3. bölüm ise Örgütsel Yaratıcılık Anket Formu olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmada sekiz demografik değişkenden ve iki ölçekten yararlanılmıştır. Demografik değişkenler; yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu, görev-unvan, meslekteki kıdem, kurumdaki çalışma süresi ve okul müdürü kadro durumudur. Araştırmada nicel veri toplama aracı olarak Gökay Keldal tarafından Türkçe’ye uyarlanarak geçerlilik ve güvenilirliği yapılan “Warwick-Edinburg Mental İyi Oluş Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, 14 olumlu maddeden oluşmaktadır ve 5’li Likert tipinde cevaplama anahtarına sahiptir. Araştırmada yine nicel veri toplama aracı olarak Balay (2010) tarafından geliştirilen “Örgütsel Yaratıcılık Ölçeği” kullanılmıştır. Örgütsel Yaratıcılık Ölçeği; Bireysel, yönetsel ve toplumsal olmak üzere üç boyutu vardır. Ölçek, 39 maddeden ve 5’li Likert tipi bir derecelendirme ölçeğinden oluşmaktadır. Ölçek geçerlik ve güvenilirlik analizleri Balay (2010) tarafından yapılarak 39 maddenin varyansı %58, Cronbach Alpha katsayısı; 96,1 bulunmuştur.

2.3. Prosedür

Araştırma verileri kamuda farklı titr ve unvanlarda görev yapan ve araştırmaya gönüllülük esasına göre katılan toplam 54 ilkokul öğretmeninden manuel toplanmıştır. Nicel araştırma yöntemine göre tasarlanan araştırmada toplanan veriler ilişki ve fark testleri ile istatistiksel analiz programları yardımıyla analiz edilmiştir.

3. Bulgular

Araştırma kapsamındaki çalışanların demografik ve kişisel özellikleri hakkındaki veriler aşağıdaki gibidir.

cinsiyet

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	erkek	11	20,4	20,4	20,4
	kadın	43	79,6	79,6	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

medenidurumu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	evli	41	75,9	75,9	75,9
	bekar	13	24,1	24,1	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

eğitimdurumu

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	önlisans	2	3,7	3,7	3,7
	lisans	46	85,2	85,2	88,9
	yüksek lisans	6	11,1	11,1	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

meslekikidem

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1-5 yıl	3	5,6	5,6	5,6
	6-10 yıl	15	27,8	27,8	33,3
	11-15 yıl	7	13,0	13,0	46,3
	16-20 yıl	5	9,3	9,3	55,6
	21 yıl ve üzeri	24	44,4	44,4	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

okuldaçalışmasüresi

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	1 yıldan az	6	11,1	11,1	11,1
	1-2 yıl	9	16,7	16,7	27,8
	3-5 yıl	12	22,2	22,2	50,0
	6 yıl ve üzeri	27	50,0	50,0	100,0
	Total	54	100,0	100,0	

Araştırmaya, 11 erkek ve 43 kadın olmak üzere 54 ilköğretmeni katılmıştır. Araştırmaya katılanların %79,6'sı kadın, %20,4'ü erkek, %75,9'u evli ve % 24,1'i bekardır. Eğitim durumlarına bakıldığında 54 katılımcı içinde 46 lisans mezunu ilköğretmeni bulunmaktadır ve lisans mezunlarının toplam içindeki oranı %85,2'dir. Araştırmaya katılanların hepsi kamuda görev yapmaktadır. Çalışma yıllarına bakıldığında ise 21 yıl ve üzeri çalışanların oranı %44,4'tür. Yine verilere göre katılımcıların %50'si 6 yıl ve 6 yıldan daha uzun süredir aynı okulda çalışmaktadır.

Paired Samples Statistics

		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	Tkendim	4,0437	54	,43557	,05927
	Tyaratıcı	3,8262	54	,45235	,06156

Paired Samples Correlations

		N	Correlation	Sig.
Pair 1	Tkendim & Tyaratıcı	54	,595	,000

Mental İyi Oluş ve Yaratıcılık anketlerindeki sorularının ortalamalarını karşılaştırdığımızda Significant değeri anlamlıdır.

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Tkendim	54	4,0437	,43557	,05927
Tyaratıcı	54	3,8262	,45235	,06156

Her iki değişken için de Standart Sapma değerleri birbirine çok yakındır. Significant değeri de anlamlı çıkmıştır.

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,500
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	22,541
	df	1
	Sig.	,000

KMO için alt sınır 0,50'dir. KMO, "Veriler faktör analitik modeli ile modellenir" ölçütü sunmaktadır.

		N	%
Cases	Valid	54	100,0
	Excluded ^a	0	,0
	Total	54	100,0

Anketlerde cevaplanmamış, boş bırakılmış soru bulunmamaktadır.

Cronbach's Alpha	N of Items
,953	53

Cronbach's Alpha katsayısının %70 ve üzerinde olması güvenilir olduğunu göstermektedir.

Correlations

		Tkendim	Tyaratıcı
Tkendim	Pearson Correlation	1	,595**
	Sig. (2-tailed)		,000
	N	54	54
Tyaratıcı	Pearson Correlation	,595**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	
	N	54	54

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Korelasyon analizinde pozitif psikoloji ile örgütsel yaratıcılık arasında anlamlı bir ilişki vardır. Her iki anket sorularının ortalamalarına bakıldığında %60 ile güçlü bir ilişki vardır.

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,595 ^a	,354	,342	,35331

a. Predictors: (Constant), Tyaratıcı

Regresyon analizindeki R değeri %60'tır. İki değişken arasındaki korelasyon değeri ile aynıdır. R square değeri ise pozitif psikolojideki artış örgütsel yaratıcılığın %35'ini açıklamaktadır. Veri sayısının artması ile bu oranın da artabileceği düşünülmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Olumlu duygulara sahip, sevgi dolu ve bunu davranışa dökmeyi bilen çalışanlar işlerine de sevgi ile bağlanarak, işin olumlu yanlarını görebilmekte, karşılaşılabilecek sorunlara da yaratıcı çözümler üretebilmektedir. Çocuğun merkezde olduğu eğitim sistemimizde ise temeli sevgi olan pozitif duyguların rolü azımsanamaz. Okul yönetimi için de yaratıcılığın desteklenmesi amacı ile öğretmen merkezde tutulmalı ve okul müdürü kendi rolüne ilave olarak rehber olmalıdır. Burada yöneticinin lider özellikleri taşıması anlam ifade eder. Ancak liderlik, bugünün dünyasında organizasyon için sadece yöneticinin sahip olabileceği bir vasıf değil, aynı organizasyon içinde yer alan, bu organizasyon bir okul ise, öğretmen ve öğrencilere de “öğretebilen” yeniden tanımlanacak bir olgu olarak düşünülebilir. Belirtilen her bir kavram bireyin yaratıcılığını, hem içsel (mental iyi oluş, pozitif duygular) hem dışsal (ilgi, sevgi, hissettirilen destek) birçok yönden etkilemektedir. Bu bağlamda öğretmende mental iyi oluş ve pozitif duygu artışı yaratıcılığı geliştirerek yeniden öğrenmelere ve genel anlamda da okul iklimine olumlu yansıyacaktır.

KAYNAKÇA

- Biswas-Diener, R. (2006). *Journal of Happiness Studies*.
- DOĞAN, Tayfun. (2018), *Pozitif Psikoloji Kuram, Araştırma ve Uygulamalar-çeviri*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Osho (2013). *Yaratıcılık: İçindeki Güçleri Serbest Kılmak*
- World Health Organisation. (2004). *Promoting Mental Health; Concepts Emerging Evidence and Practice* (Summary report). Geneva.

SOSYAL POLİTİKA AÇISINDAN OKUL SOSYAL HİZMETİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dilay Teke

Kocaeli Üniversitesi / Siyasal Bilgiler Fakültesi / Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü /
Sosyal Politika Doktora Programı

dilayy.teke@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1266-2469

Özet

Beşeri sermayenin geliştirilmesinde ve bireylerin toplumsallaşmasında eğitim kurumları önemli konumda yer almaktadır. Ekonomik kalkınma için de nitelikli insan gücünün topluma kazandırılması gerekmektedir. Ancak farklı yaşamlardan, gelir düzeylerinden, ailelerden ve sosyo-ekonomik özelliklerden gelen öğrenciler okul ortamında eğitim ve öğretim faaliyetlerine birlikte katılmaktadır. Dolayısıyla her öğrencinin karşılaştığı sorunlar ve mücadele ettiği alanlar da değişmektedir. Öğrencilerin yaşadığı problemlere çözümler üretmek ve ailelerle işbirliği kurmak için çeşitli yöntemlerden faydalanılmaktadır. Okul sosyal hizmeti uygulamaları da bu seçeneklerden birisidir. Nitekim toplumda yaşanan sorunlara çözümler üretmek için sosyal politika disiplininin üzerinde durduğu başlıklar içerisinde “çocuk refahı” yer almaktadır. Okul sosyal hizmeti uygulamaları da özellikle dezavantajlı konumda yer alan çocuklar için önem taşımaktadır. Bu çalışmada eğitim kurumlarında “okul sosyal hizmeti” uygulamalarının gerekliliği açıklanmıştır. Okul sosyal hizmeti sosyal politika açısından değerlendirilmiştir. Sosyal hizmet uzmanlarının okul ortamındaki sorumluluklarına değinilmiştir. Sonuç olarak okullarda sosyal hizmet uzmanlarının uyguladığı çalışmaların önemli olduğu belirtilmiştir. Okul ortamında yaşanan sorunların bütüncül ve kapsayıcı bir yaklaşımla çözümlenmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Okul Sosyal Hizmeti, Sosyal Politika, Sosyal Hizmet Uzmanı, Çocuk Refahı.

EVALUATION OF SCHOOL SOCIAL SERVICE IN TERMS OF SOCIAL POLICY

Abstract

Educational institutions play an important role in the development of human capital and the socialization of individuals. For economic development, it is necessary to bring qualified manpower to the society. However, students from different lives, income levels, families and socio-economic characteristics participate in education and training activities together in the school environment. Therefore, the problems faced by each student and the areas they struggle also change. Various methods are used to produce solutions to the problems experienced by students and to establish cooperation with families. School social work practices are one of these options. As a matter of fact, "child welfare" is among the topics that the social policy discipline focuses on in order to produce solutions to the problems experienced in the society. School social work practices are also important especially for children who are in a disadvantaged position. In this study, the necessity of "school social work" practices in educational institutions is explained. School social work was evaluated in terms of social policy. The responsibilities of social workers in the school environment are mentioned. As a result, it was stated that the studies carried out by social workers in schools are important. It was emphasized that the problems experienced in the school environment should be resolved with a holistic and inclusive approach.

Keywords: School Social Work, Social Policy, Social Worker, Child Welfare.

1. GİRİŞ

Dezavantajlı grupların toplumsal yaşama katılması için geliştirilen sosyal politikalar, toplumsal refah açısından önem taşımaktadır. Dezavantajlı gruplar içerisinde engelliler, yaşlılar, evsizler, yoksullar ve çocuklar bulunmaktadır. Özellikle yoksullukla mücadele eden çocuklar eğitim ve öğretim hayatlarında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Geliştirilen politikalar ile sunulan sosyal hizmetler okul ortamında öğrencilerin akademik başarılarını ve sosyalleşmelerini etkilemektedir. Bu nedenle okul sosyal hizmeti uygulamaları ile sosyal hizmet uzmanları öğrencilerin gelişimleri üzerinde etkili olmaktadır. Okul ortamında kurulan ekipler ile öğrencilerin sorunlarına çözümler bulunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle

sosyal hizmet kavramı ve işlevi ele alınmıştır. Ardından sosyal hizmetin bir alt dalı olan okul sosyal hizmetine yer verilmiştir. Okul sosyal hizmeti kavramına dair tanımlamalar yapılmıştır. Son olarak sosyal politika ve okul sosyal hizmetinin bağlantısı açıklanmıştır. Sonuç olarak okul sosyal hizmeti uygulamalarının ve okullarda sosyal hizmet uzmanlarının yer almasının gerekliliği vurgulanmıştır.

2. SOSYAL HİZMET KAVRAMI VE İŞLEVİ

Geçmişten günümüze insanların sağlığı, güvenliği, eğitimi, refah düzeyi vb. birçok gereksinimleri dikkate alınmakta ve çeşitli politikalar geliştirilmektedir. Bu ihtiyaçları karşılamak ve problemlere çözüm bulmak amacıyla bilimsel çalışmalar yapılmaktadır. Sosyal hizmet disiplini de insanlara hizmet etme amacını taşımaktadır (Bingöl, 2015: 69-70). Bu nedenle sosyal hizmetin merkezinde “insan” yer almaktadır (Özateş, 2010).

Sosyal hizmet, bireylerin hayat kalitesini arttırmayı amaçlayan insan odaklı ve uygulama ağırlıklı bir alandır. Sosyal işlevselliği geliştirmeyi hedeflemektedir (Selcik ve Güzel, 2016: 461). Bireylerin, grupların refah düzeylerini, mutluluklarını yükseltmeyi ön planda tutmaktadır. Bu nedenle ailelerin, çocukların, zor koşullardaki kadınların, gençlerin, yaşlıların, yoksulların, evsizlerin, engellilerin vb. düzeydeki kişilerin gelişmesi ve değişmesi amacıyla çeşitli programlar sosyal hizmet kapsamında oluşturulmaktadır. Sosyal hizmetlerin işlevi açısından ilişkili olduğu kavramlar içerisinde kalkınma yer almaktadır. Çünkü sosyal hizmetlerin bireylere sağladığı olanaklar ile insan kaynağının gelişmesi ve güçlü bir toplumun oluşturulması sağlanmaktadır. Dolayısıyla sosyal hizmet, gelir dağılımını düzenlemede aktif rol almaktadır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2001).

Sosyal hizmet, toplumda bireylerin güçlüklerle mücadele etmesinde ve insan onuruna yakışır yaşam sunmada önemli bir konumda yer almaktadır. Sosyal hizmet aracılığıyla hak temelli boyutta kişilere yardım edilmekte ve kişilerin haklarına erişimleri sağlanmaktadır (Çoban Kaynak, 2017). Bunun için de sosyal hizmet, bireylerin ya da grupların potansiyel, kaynak ve imkanlardan yararlanmalarını, kişilerin güçlendirilmesini ilk planda bulundurmaktadır (Duman ve ark., 2014). Böylece bireyin ve toplumun refah seviyesi artmaktadır. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) tarafından 2014 yılında kabul edilen sosyal hizmet tanımında bazı unsurlar vurgulanmıştır. Bu açıklamaya göre sosyal hizmetin uygulamaya dayalı bir meslek olduğu, toplumsal değişimi ve gelişimi ön planda tuttuğu belirtilmiştir. Ayrıca sosyal hizmet, insan hakları ve sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde bireylerin durumlarını iyileştirmeyi ve refah düzeylerini arttırmayı amaçlayan akademik bir disiplin olarak açıklanmıştır. İşlevleri açısından sosyal değişimi ve uyumu sağlayarak bireylerin güçlenmesini görev edinmiştir (IFSW, 2014).

Sosyal hizmetin temel değeri insana odaklanmak ve bireyin ihtiyaç duyduğu olanaklara destek olmaktır. Bu nedenle bireyin benimsediği değere, farklılığa, tercihe, karara saygı duymak esastır (Özateş, 2010: 94). Sosyal hizmetin temelinde insancıl yaklaşım yer almaktadır. Ayrıca profesyonel bilgi ve beceriye dayalı uygulamaları kapsamaktadır. Gerçekleştirdiği faaliyetlerde sosyal adalete ve insan haklarına öncelik vermektedir (Yiğit, 2017: 159). Planlı, kapsamlı, sistemli hizmetlerle adil ve eşitlikçi bir yapı oluşturmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla insanları mutlu etmeyi hedeflemektedir. Ancak bunun için de ilkelerin ve yöntemlerin iyi belirlenmesi gerekmektedir (Bingöl, 2015).

Sosyal hizmetin bu geniş uygulama alanının içerisinde aile ve çocuk refahı yer almaktadır. Çocuk refah hizmetlerinin temel amacı çocukların gelişimlerinin önündeki bariyerleri kaldırmaktır. Nitekim ailelerin ekonomik, sosyal ve kültürel unsurları da çocukların refah düzeylerini etkilemektedir. Ancak bireyin gelişimine etki eden okullar da sosyal hizmet programları kapsamına girmektedir. Çocuklar okul ortamına ailelerinden ve çevrelerinden edindikleri koşullarla girmektedir (Şeker, 2012a; Şeker, 2012b; Şeker, 2012c). Dolayısıyla okul sosyal hizmetinin kapsamı ve görevleri önem taşımaktadır.

3. OKUL SOSYAL HİZMETİ

Okul sosyal hizmeti kapsamında çocuğun güvenli bir çevrede eğitim alması ve risklerin önceden belirlenmesi yer almaktadır. Böylece çocuklar korunmakta ve gözetilmektedir. Sosyal hizmetin önemli bir amacı olan önleyici görevi de yerine getirilmektedir (Duman ve ark., 2014). Okullarda sosyal hizmet mesleği ile öğrencilerin bilinçlenmesi, değişen sosyo-ekonomik koşullara adapte olması, sosyalleşmesi,

toplum kaynaklarıyla öğrencilerin bir araya getirilmesi sağlanmaktadır (Kut, 1988). Okul sosyal hizmeti ile eğitim-öğretim sürecindeki tüm öğrencilere hizmet sunulmaktadır. Öğrencilerin karşılaştığı zorluklar bütüncül bakış açısıyla çözümlenmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle okul sosyal hizmeti görevini sürdüren sosyal hizmet uzmanı aile-okul-çocuk boyutlarıyla sorunları çözüme kavuşturmaya çalışmaktadır (Reçber, 2020).

Okul Sosyal Hizmeti Derneği ise okul sosyal hizmeti uygulayıcılarının (sosyal hizmet uzmanı, rehber öğretmenler, psikologlar vb. meslek grupları) görevlerini belirtmiştir. Bu görevler içerisinde farklı sosyo-ekonomik özelliklere sahip öğrencilerin okula uyum sağlamaları, devamsızlıkların önlenmesi, psiko-sosyal gelişimlerine etki eden negatif unsurların düzenlenmesi, akademik başarının yükseltilmesi yer almaktadır (Okul Sosyal Hizmeti Derneği, 2023). Dernek tarafından amaç ise “Türkiye’deki Sosyal Hizmet Uzmanı, Psikolog, Çocuk Gelişimci, Psikolojik Danışman ve diğer meslek elemanlarının işbirliği ile tüm öğrencilerin sosyal, duygusal gelişimlerini ve akademik başarılarını geliştirmek için çalışmalar yapar” şeklinde belirtilmiştir (Okul Sosyal Hizmeti Derneği, 2023).

Belirtilen amaçtan da anlaşılacağı üzere okul sosyal hizmet uygulamaları ile aile, okul, toplum arasındaki ilişki kuvvetlenmektedir. Eğitim ve öğretim süreçlerindeki engellerin kaldırılması sağlanmaktadır. Öğrencilere ve ailelerine ulaşılarak eğitim, sağlık vb. ihtiyaçlar giderilmeye çalışılmaktadır. Öğrencilerin eğitim ve öğretim yaşantılarını yarıda bırakmaları engellenmektedir. Böylece okul sosyal hizmeti ile öğrencilerin okul başarılarına etki eden unsurlar iyileştirilmektedir. Sorunların çözüme kavuşturulması için çaba sarf edilmektedir (Özkan ve Selcik, 2016: 1277).

Okul sosyal hizmeti ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde öğrenci yararına olumlu sonuçlara ulaşılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde okul sosyal hizmetinin önemine örnek olarak Doğan ve Ersoy (2020) tarafından problemli internet kullanımı okul sosyal hizmeti kapsamında değerlendirilmiştir. 16 öğrenciyle yapılan görüşme sonucunda problemli internet kullanımının zamanın verimsiz kullanılmasına neden olduğu, sosyal izolasyona yol açtığı, sağlık sorunlarına sebep olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle davranışların düzenlenmesinde okul sosyal hizmeti uzmanlarına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Okul sosyal hizmeti ile ilgili bir diğer çalışmada Dağ (2018) tarafından yapılmıştır. Lise öğrencilerinin disiplin problemleri, disiplin cezaları, akademik başarı ve sosyo-ekonomik düzey arasındaki ilişki incelenmiştir. Disiplin problemleri ile sosyo-ekonomik düzey arasında bağlantı bulunamamıştır. Ancak disiplin problemlerini çözmek için okul sosyal hizmeti uzmanlarına gereksinim duyulduğu belirtilmiştir.

4. SOSYAL POLİTİKA VE OKUL SOSYAL HİZMETİ

Bireylerin ihtiyaçlarının ve sorunlarının tanımlanmasında, gereksinimlerin karşılanmasında, problemlere çözüm bulma sürecinde sosyal politika ve sosyal hizmetlerden faydalanılmaktadır. Bu nedenle birçok disiplinin bir arada uygulanması gerekmektedir (Donnison ve ark., 1975). Çocukların korunmasına yönelik sosyal politika uygulamaları geçmişten günümüze hukuksal ve kurumsal çerçevede gelişim göstermiştir. Ancak küreselleşme ile birlikte yeni sorun alanları da ortaya çıkmıştır. Günümüzde çocuklukla yetişkinliğin birbirine daha çok yaklaştığı belirtilmektedir. Diğer bir ifadeyle çocuklar yetişkin dünyasının problemlerini taşıyıcı konuma gelmiştir. Özellikle ekonomik sorunlar karşısında temel ihtiyaçların karşılanamaması çocukları sokakta çalışmaya sevk etmektedir. Bu nedenle toplumun zayıf kesimini korumak amacıyla çeşitli sosyal politika uygulamaları geliştirilmektedir (Mamur Işıkcı ve Karatepe, 2016: 70-71).

Dezavantajlı gruplar için geliştirilen sosyal politikalar ile çocuklar korunmaktadır. Sosyo-ekonomik unsurlardan, toplumsal yapıdan, yoksulluktan, göçten ve kentleşmeden çocukların korunması gerekmektedir. Özellikle çalışmak zorunda kalan çocuklar eğitim hakkına erişememektedir. Donanımlı ve bilgili yetişemeyen çocuklar nitelik kazanma hususunda sorunlar yaşamaktadır. Dolayısıyla sosyal devlet çocuklar için çeşitli politikalar üretmektedir (Yüksel ve ark., 2014: 24; Yolcuoğlu, 2009: 90). Okul ortamı da beşeri sermayenin gelişmesini ve bireylerin toplumsallaşmasını sağlamaktadır. Ancak farklı özelliklerden gelen öğrenciler bir arada eğitim ve öğretim etkinliklerine katılmaktadır. Bu nedenle her öğrencinin yaşadığı problemler de farklı olmaktadır.

Risk altındaki bireylerin desteklenmesi için erken müdahale önem taşımaktadır. Bu nedenle sosyal politikanın sosyal alanları güçlendirmesi ve sosyal çalışmalara düzenlemeler yapması gerekmektedir. Böylece insan kaynağının geliştirilmesi adına sosyal riskler tespit edilmeli ve toplumun iyilik haline ulaşmasına destek olunmalıdır (Yolcuoğlu, 2010: 55). Bu tespitlerin yapılması için de okullardaki psiko-sosyal ekiplerle öğrencilerin gelişimleri kontrol edilmektedir. Okul sosyal hizmet uzmanları da bu ekibin bir üyesi olarak yer almaktadır. Böylece öğrenci ile birlikte içinde bulunduğu çevre ve koşullar da değerlendirilerek çözümler üretilmektedir (Özkan ve Kılıç, 2014: 397-399). Okul sosyal hizmeti sosyal hizmetin okul ortamında uygulanan bir alt dalıdır. Öğrencilerin genel refahına etki eden unsurlar tespit edilir. Destekleyici hizmetler ile öğrencilerin akademik başarılarının artırılması amaçlanır. Okul sosyal hizmet uzmanı da öğrencinin okul yaşamıyla ilgili problemlerini belirlemeye ve çözmeye çalışır. Öğrencilere eğitim yaşantıları ile ilgili danışmanlık verir (Çalış ve Çalış, 2015).

5. SONUÇ

Sosyal politikanın kapsamında dezavantajlı gruplar içerisindeki çocuklar için geliştirilen uygulamalar önem taşımaktadır. Nitekim çocuk refah alanı hak temelli boyutuyla çocukların iyilik halini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Okul ortamında da farklı yetenekleri, özellikleri, sosyo-ekonomik düzeyleri ile aynı ortamda eğitim gören öğrencilerin akademik başarıları, okula uyum süreçleri, sosyalleşme düzeyleri birbirinden farklı olmaktadır. Bu nedenle okul sosyal hizmeti uygulamaları ile öğrencilerin iyilik hallerinin geliştirilmesi, potansiyellerinin fark edilmesi, olumsuz unsurların ortadan kaldırılması için çaba gösterilmektedir. Bu çalışmada da sonuç olarak okullarda sosyal hizmet uzmanlarının uyguladığı çalışmaların önemli olduğu belirtilmiştir. Okul ortamında yaşanan sorunların bütüncül ve kapsayıcı bir yaklaşımla çözümlenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Okullarda sosyal hizmet alanı ile ilgili çalışmaların artırılması önerilmiştir.

KAYNAKLAR

- BİNGÖL, O. (2015), Genel Bağlarıyla Sosyal Hizmet ve Toplum, Mavi Atlas Dergisi, (5), 69- 77.
- ÇALIŞ, N. ve ÇALIŞ, S. T. (2015), Significance Of Supportive Services İn Education: School Social Work As A New Horizon İn Turkey, Procedia - Social and Behavioral Sciences, (174), 1043 – 1047.
- ÇOBAN KAYNAK, R. (2017), Sosyal Adalet, Eşitlik ve Sosyal Hizmet, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(4), 252-260.
- DAĞ, A. (2018), Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Disiplin Cezası Uygulamaları: Sakarya Liselerinde Nitel Bir Araştırma, Turkish Studies Social Sciences, 13(10), 169-191.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2001), VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı: Sosyal Yardımlar ve Hizmetler Özel İhtisas Komisyon Raporu, 01.06.2023 tarihinde <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Sekizinci-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani-Sosyal-Hizmetler-ve-Yardimlari-OIK-Raporu.pdf> adresinden alındı.
- DOĞAN, K. ve ERSOY, A. F. (2020), Öğrencilerin Problemleri İnternet Kullanımının Okul Sosyal Hizmeti Bağlamında Değerlendirilmesi: Nitel Bir Çalışma, Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 55(3), 1822-1836.
- DONNISON, D., CHAPMAN, V., MEACHER, M., SEARS, A. ve URWIN, K. (1975), Social Policy and Administration Revisited: Studies in the Development of Social Services at the Local Level, Routledge.
- DUMAN, N., ÖNAL DÖLEK, B., GÖKÇEASLAN ÇİFTÇİ, E., KARAKUŞ, B., AKTAN, M.C. (2014), Milli Eğitim Bakanlığı'nda Sosyal Hizmet Mesleği ve Okul Sosyal Hizmetinin Görev ve Sorumlulukları Raporu, Sosyal Hizmet, OKUL SOSYAL HİZMETİ ÖZEL SAYISI, 8-19.
- International Federation of Social Workers (IFSW), (2014). Global Definition of Social Work, 03.06.2023 tarihinde <https://www.ifsw.org/global-definition-of-social-work/> alındı.
- KUT, S. (1988), Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları, Müdahale Yöntemleri, Ankara. MAMUR İŞİKÇİ, Yasemin ve KARATEPE, Selma (2016), Türkiye'de Çocuğa Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları ve Tarihsel Analizi, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, 7(1), 69-100 .
- OKUL SOSYAL HİZMETİ DERNEĞİ (2023), Kısaca Okul Sosyal Hizmeti, Amacımız, Vizyonumuz, Misyonumuz. 02.06.2023 tarihinde <https://www.okulsosyalhizmetidernegi.com/> adresinden alınmıştır.
- ÖZATEŞ, Ö.S. (2010), Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri, Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 21(1), 85-97.
- ÖZKAN, Y. ve KILIÇ, E. (2014), Çocuk ve Aile Odaklı Sorunların Çözümünde Okul Sosyal Hizmet Uzmanlarının Önemi: Uzmanların Çocuk ve Ailelerle Çalışmada Sahip Oldukları Beceriler, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 18(3), 397-412.
- ÖZKAN, Y. ve SELÇİK, (2016), Okul Sosyal Hizmeti'nin Okul Erken Terki Üzerine Potansiyel Etkisi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(43), 1275-1281.

- REÇBER, B. (2020), Türkiye’de Okul Sosyal Hizmetinin Konumu ve Gerekliliği. *Tesam Akademi Dergisi*, 7(1), 11-36.
- SELCİK, O. ve GÜZEL, B. (2016), Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı Ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(46), 461-469.
- ŞEKER, A. (2012a), Bilim ve Meslek Olarak Sosyal Çalışmanın Temel Kavramları, Ed. İ. TOMANBAY içinde, *Sosyal hizmete Giriş*, s. 2-19, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ŞEKER, A. (2012b). *Sosyal Hizmet Alanları 1*, Ed. İ. TOMANBAY içinde, *Sosyal hizmete Giriş*, s. 84-99, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ŞEKER, A. (2012c). *Sosyal Hizmet Alanları 3*, Ed. İ. TOMANBAY içinde, *Sosyal hizmete Giriş*, s. 118-139, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- YİĞİT, T. (2017), Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitim / Öğretiminde Kalite Güvence Sistemi ve Akreditasyon Standartlarına İlişkin Bir Model Çerçeve Önerisi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 28(1), 151-168.
- YOLCUOĞLU, İ. G. (2009), Sosyal Çalışma ve Çocuğun İyilik Hali, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 85-94.
- YOLCUOĞLU, İ. G. (2010), Sosyal Çalışmada Gereksinim Kavramı ve Çocuk Refahı Sisteminde Gereksinim Temelli Politikalar, *Aile ve Toplum*, 6(23), 47-56.
- YÜKSEL, M., ADIGÜZEL, O. ve YÜKSEL, H. (2014), Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Politika Temelinde Dezavantajlı Bir Grup Olarak Çocuk İşçiler Realitesi. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(4), 23-34.

LOJİSTİK SEKTÖRDEKİ MARKALARIN DURUMUNUN İNCELENMESİ

Mahmut Koçan

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

mahmutkocan53@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6358-0127

Özet

Bu araştırmanın temel amacı; lojistik markaların sektörel, küresel ve ülkeler açısından değerlerini incelemektir. Bunun yanında lojistik sektördeki UPS ve FedEx ile Türkiye’deki lojistik markaların durumlarını araştırmaktır. Genel olarak araştırma, Brand Finance tarafından 2018-2022 yılları arasında yayınlanan “Logistics 25”, “Global 500” ve “Turkey 100” raporlarındaki lojistik markaları kapsamaktadır. Araştırma sonucunda, lojistik sektördeki markaların toplam değerleri beş yıllık süreçte önemli derecede arttığı saptanmıştır. 2018 ve 2019 yılları lojistik sektörde ilk beşte UPS, FedEx, JR, DHL, Union Pacific markaları yer almıştır. 2020 yılında Uber markası listede üçüncü sırada yer almış ve 2022 yılında en yakın takipçisinin yaklaşık iki katı marka değerine ulaşmıştır. En değerli küresel markalar arasında lojistik markalardan sekiz marka, ilk yüzde ise UPS, FedEx ve Uber markaları yer almıştır. Son beş yılda önemli şekilde büyüyen UPS ve FedEx markalarının değeri, lojistik toplam marka değerinin yaklaşık üçte birini oluşturmaktadır. Ülkelerin lojistik markalarının değerlerinde ABD sektörün yarısından fazlasına sahip iken Almanya, Japonya, Kanada, Fransa ve İtalya beş yıllık süreçte marka değerleri önemli derecede düşmüştür. Son yıllarda Çin lojistik markalarının değerleri sektörde hızlı şekilde büyüyerek önemli bir yer edinmiştir. Türkiye’nin en değerli yüz markası listesinde beş yıllık süreçte lojistik markaları sayısının ikiden beşe çıkmış, ancak toplam marka değeri beşte bir oranında azalmıştır. Küresel lojistik markalarının değerleri ile Türkiye’nin lojistik markaların değerleri arasında ciddi bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Maliyet açısından Brand Finance tarafından yayınlanan marka raporların bilgilerine erişimin sınırlı olması araştırma için ciddi bir kısıt oluşturmuştur. Bu kapsamda marka değerlendirme şirketleri tarafından yayınlanan lojistik markalarının bilgilerine ulaşılarak daha kapsamlı ve karşılaştırmalı araştırma yapılabilir.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, markalaşma ve marka değeri.

EXAMINATION OF THE STATUS OF BRANDS IN THE LOGISTICS SECTOR

Abstract

The main purpose of this research is to examine the values of logistics brands in terms of sectoral, global and country. In addition, it is to investigate the status of UPS and FedEx in the logistics sector and logistics brands in Turkey. In general, the research covers logistics brands in the "Logistics 25", "Global 500" and "Turkey 100" reports published by Brand Finance between 2018-2022. As a result of the research, it was determined that the total value of the brands in the logistics sector increased significantly in the five-year period. In 2018 and 2019, UPS, FedEx, JR, DHL, Union Pacific, DHL, Union Pacific brands took place in the top five in the logistics sector. In 2020, the Uber brand ranked third in the list, and in 2022 it reached a brand value approximately twice that of its closest follower. There were eight logistics brands among the most valuable global brands, with UPS, FedEx and Uber in the top 100 per cent. The value of the UPS and FedEx brands, which have grown significantly in the last five years, accounts for approximately one third of the total logistics brand value. While the USA has more than half of the sector in the values of logistics brands of the countries, the brand values of Germany, Japan, Canada, France and Italy have decreased significantly in the five-year period. In recent years, the values of Chinese logistics brands have gained an important place in the sector by growing rapidly. In the list of Turkey's hundred most valuable brands, the number of logistics brands has increased from two to five in the five-year period, but the total brand value has decreased by one-fifth. It is concluded that there is a significant difference between the values of global logistics brands and the values of Turkey's logistics brands. In terms of cost, the limited access to the information of the brand reports published by Brand Finance constituted a serious constraint for the research. In this context, more comprehensive and comparative research can be conducted by accessing the information of logistics brands published by brand valuation companies.

Keywords: Logistics, branding and brand value.

1. GİRİŞ

Küreselleşme, internet ve dijital teknoloji ile hem rekabetteki engelleri kaldırır hem de katılımı artırarak müşterilere daha fazla seçenek sunar. Böylece işletmelerin uluslararası pazarda daha kolay yer alabilmesini sağlar (Koçum, 2017). Genel olarak küreselleşme, maliyet ve strateji için işletmeler tarafından lojistik önemli olarak görülmektedir (Ballou, 1997). Aynı zamanda rekabette üstünlük sağlayan lojistik, işletmelerin maliyeti, üretimi ve memnuniyetlerini direk etkilemektedir (Alkış ve ark., 2020). İşletmelerin müşteri, tedarikçi ve paydaşları için değer yaratması açısından lojistik önemlidir. Çünkü lojistikte, ürün ve hizmetlerin istenilen zaman ve yerde olmadıkça çok az değer taşımakta ya da hiç değer taşımamaktadır (Ballou, 1997). Günümüzde üretim ve dağıtımda başarılı olan işletmeler de lojistik hizmetlerle de rekabet gücünü artırmaktadırlar (Babacan, 2003). 2022'de küresel lojistik sektörü 10,68 trilyon ABD doları olup, 2032'de yaklaşık 18,23 trilyon ABD dolarına ulaşması beklenmektedir (UTİKAD, 2023; Precedence Researcher, 2023). Başta elektronik ticaret olmak üzere büyüyen perakende sektörü, hızlı kentleşme ve artan teknolojik gelişmeler, ticaretle ilgili anlaşmaların artması, yüksek hızlı ağ bağlantısının artan kullanılabilirliği ve yüksek kaliteli ulaşım altyapısı lojistik pazarını artıran itici güçlerdir. Kuzey Amerika, Latin Amerika, Orta Doğu, Afrika, Avrupa ve Asya Pasifik sektörün başlıca bölgeleridir. Sektörde en büyük pazar payına Asya Pasifik sahiptir (Precedence Researcher, 2023; EMR, 2023). Lojistik sektörü, öncelikle ürün ve hizmetlerin üretimi ve dağıtımını yapmak üzere tüm alanlarda giderek daha önemli bir rol oynamaktadır. Lojistik; bir ülkenin para devalüasyonu, banka faiz oranları, işgücü verimliliği, enerji fiyatları ve ekonominin diğer alanlarını etkiler, gayri safi yurtiçi hasılasına katkıda bulunur. Bunun yanında sosyo-ekonomik kalkınmayı destekleme, rekabet gücünün artırmasına katkıda bulunma ve yüksek katma değer getirme potansiyelli bir hizmet sektörüdür (Tien, 2022). Lojistik, yüksek müşteri memnuniyetine ulaşma ile düşük ya da kabul edilebilir maliyetlerle yüksek kaliteli bir hizmet sağlamayı amaçlar (Waters, 2003).

Ürün ve hizmete değer katan marka, günümüz işletmelerinin vazgeçilmez ve tamamlayıcı bir parçasıdır. Tüketiciler ile ürün/hizmetler arasındaki etkileşimi ve işletmelerin rekabet ortamında ayakta kalabilmelerini markalar sağlamaktadırlar (Durukan ve Kartal, 2008). Markalaşma, küresel rekabet ortamında işletmeler için çok büyük bir değer haline gelmiştir (Koçum, 2017). Artan marka sadakati ve iyileştirilmiş müşteri tutumlarıyla marka değeri, güçlü bir rekabet avantajı sağlamaktadır (Davis ve ark., 2008). Bir ülke ya da lojistik işletmenin ekonomisinin gelişmiş olup olmadığını belirlemek için kendi güçlü ya da ünlü markasına sahip olup olmadığı bir standart ve genel gücün bir yansımasıdır. Bu nedenle bir ülke ya da lojistik işletme için ünlü markalar yaratmak, yetiştirmek ve geliştirmek uzun vadeli bir kalkınma stratejisidir (Chen ve Kuang, 2013). Lojistik hizmet sağlayıcıları, rekabet edebilmek için kendileri ve hizmet sunumlarını farklılaştırmanın yollarını bularak ve güçlü markalar geliştirmektedirler. Başarılı marka yönetimiyle farklılaşan UPS ve FedEx gibi. Lojistik hizmetler kapsamında markalaşmayla ilgili çok az şey bilinmektedir (Davis ve ark., 2009). 1996 yılında kurulan Brand Finance, pazarlama finansmanının daha iyi anlaşılmasına adanmış bir uzman danışmanlık şirkettir. Marka değerlendirmesine son derece profesyonel bir yaklaşım sunan Brand Finance, her yıl tüm sektör ve coğrafyada 5000'den fazla markanın değerlerini tespit etmektedirler. Aynı zamanda markanın karar, strateji ve yatırımları için sağlam iş senaryoları oluşturarak işletmelerin markalarını nihai sonuca bağlamalarına yardımcı olmaktadır (Brand Finance, 2023).

Bu araştırmada Brand Finance tarafından yayınlanan “Logistics 25”, “Global 500” ve “Turkey 100” raporlarındaki lojistik markaların sektörel, küresel ve ülkeler açısından değerlerini incelemektir. Bunun yanında lojistik sektördeki UPS ve FedEx ile Türkiye’deki lojistik markaların durumlarını araştırmaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR TARAMASI

Lojistik; herhangi bir şey satın alındığı, kiralandığı, kiraya verildiği veya ödünç alındığı ve kapıya teslim edilmesini sağlanması hareketinden sorumlu olan işlemdir. Aynı zamanda ürünlerin tedarikçi ve müşteriler arasındaki yolculuklarında taşınması ve depolanmasından da lojistik sorumludur (Waters, 2003). Günümüzde lojistik, taşımacılık kavramının gelişmiş ifadesidir (Kamacı ve Samancı, 2020). Geleneksel anlamda lojistik, ürünlerin yalnızca kanal içindeki hareketidir. Daha geniş anlamda lojistik; tedarik, üretim ve dağıtım faaliyetlerine yönelik kaynakların tahsis edilmesi ve kontrolü sürecidir

(Çavuşgil Köse ve Taşkın, 2020). Modern anlamda lojistik ise, planlı ve entegre biçimde tüm faaliyetlerin yönetimidir (Babacan, 2003). Ayrıca lojistik bölümler arasında bilgi paylaşımı ve koordinasyon gerektiren çeşitli faaliyetler bütünü olarak da tanımlanmaktadır (Alkış ve ark., 2020). Eskiden lojistik yapılması gereken bir faaliyet iken günümüzde rekabette avantaj sağlamanın yanında işletmenin karlılığı ve performansı üzerine direkt etkisi bulunur. Doğru zaman ve yer, uygun maliyet ve kalitede bulunduracağını garanti etmek lojistiğin esas felsefesidir (Çavuşgil Köse ve Taşkın, 2020). Tedarikçilerden kuruluşa, kuruluş içindeki operasyonlara ve daha sonra müşterilere akışından sorumlu fonksiyon lojistiklerdir. Aynı zamanda lojistik zamana bağlı olarak kaynakların konumlandırılması ya da tedarik zincirinin stratejik yönetimidir (Waters, 2003). Tedarik zinciri yönetiminin müşteri gereksinimlerini karşılamak için üretim ile tüketim noktası arasındaki mal, hizmet ve ilgili bilgilerin ileri-geriye doğru akışı ve depolanmasını verimli-etkili şekilde planlayan, uygulayan ve kontrol eden parçası lojistiklerdir (CSCMP, 2023).

Lojistik işletmelerinin genellikle müşterileri birer işletme olduğundan müşteri odaklı olmaları önemlidir (Akdoğan ve Durak, 2017). Müşterinin bakış açısı, marka algısının incelenmesine izin verir ve markanın gücünü değerlendirmede kritik öneme sahiptir (Davis ve ark., 2009). Yüksek piyasa değeri ve büyük pazar payı için güçlü marka oluşturmak önemlidir (Aydınözü Sakalsız ve Çildir, 2022). Marka, müşterilerin beklentilerinin karşılanmasında güvenini artırır ve kalite garantisi verir. Güçlü bir marka, ürün ve hizmet hakkında olumlu ve tutarlı müşteri algılarından oluşur ve onu rekabetçi tekliflerden ayırır. Bu bağlamda güçlü markalar, rakiplere karşı avantaj elde etmeye yardımcı olur ve tüketicinin karar verme belirsizliğini azaltır (Marquardt ve ark., 2011). Tüketicinin markayı bilmesi durumunda ürüne ve ürünün pazarlama faaliyetlerine gösterdiği farklı tepkiler markanın değeridir (Kotler ve Armstrong, 2018). Marka değeri, bir ürün veya hizmet tarafından sağlanan değeri azaltabilen ya da ona değer katabilen, bir işletmeye olduğu kadar müşterilere de değer sağlayan markanın adı ve sembolü ile bağlantılı bir dizi marka varlığı ve yükümlülüğüdür (Aaker, 1992). Aynı zamanda marka değeri, markanın toplam finansal değeri olarak da ifade edilir (Kotler ve Armstrong, 2018). Finans ve pazarlama arasında köprü kuran Brand Finance marka değerlendirme danışmanlık şirketi, markalar ile finansal sonuçları ilişkilendirir (Brand Finance Turkey 100, 2018).

Araştırmanın amacı bağlamında literatür incelendiğinde lojistik, marka, marka değerine ilişkin birçok çalışmaya ulaşılmıştır. Ancak lojistik markaların durumlarını araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda Ergen (2013) algılanan lojistik hizmet düzeyinin marka sadakatı üzerinde önemli bir etkisinin olduğu, Çağlar (2014) algılanan lojistik hizmet performansı ile marka sadakatı arasında anlamlı ilişki olduğu, Karadeniz ve Balcı (2014) lojistik faaliyetlerde sunulan hizmet kalitesinin marka sadakatını etkilediği, Marquardt ve arkadaşları (2015) lojistik işletmelerin markalaşmanın farkına vararak ve benimseyerek daha sadık ve kârlı müşteriler oluşturduğu, Ofllac ve arkadaşları (2015) DHL lojistik markası tarafından alınan pazarlama karması kararlarının müşterilerin marka algılarını etkilediği ve söz konusu markanın değerini artırdığı, Samadi ve arkadaşları (2015) lojistik altyapı ve marka farkındalığının en önemli belirleyiciler olduğu, Sürücü ve Özispa (2017) lojistik hizmet kalitesinin algılanan kalite ve marka güveni üzerinde etkisi olduğu ve marka sadakatı üzerinde etkisinin olmadığı, Balmer ve arkadaşları (2020) lojistik markaların olumlu imajının markayı elde tutma üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu, Chowdhury ve arkadaşları (2020) değerli bir marka, kısa vadeli odaklı kültürlerle sahip ülkelerde firma değerine daha fazla katkıda bulunduğu, Huma ve arkadaşları (2020) lojistik hizmet kalitesinin müşteri sadakatı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu, Munawar ve arkadaşları (2021) lojistik hizmet sağlayıcıda hizmet sunum performansının sadakat üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu, Onder ve Genc (2021) lojistik sektörde yer almanın şirketlerin marka değerini artırmada diğer sektörlerle göre daha anlamlı olduğu, Santoso (2021) marka imajı ve marka itibarının lojistik şirketlerinin sürdürülebilir firma performansı üzerinde önemli psikolojik etkiye sahip olduğu, Kuyanay ve Aydın (2022) lojistik hizmet kalitesinin (teknik ve operasyonel hizmet) marka değeri üzerinde anlamlı etkisinin olduğu, Fernando ve arkadaşları (2023) helal lojistik markasının helal izlenebilirlik teknolojisinin kullanımı ile lojistik performans arasında bağlantı kurmada aracı bir rol oynadığını tespit etmişlerdir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmanın temel amacı; lojistik markaların sektörel, küresel ve ülkeler açısından değerlerini incelemektir. Bunun yanında lojistik sektördeki UPS ve FedEx ile Türkiye'deki lojistik markaların

durumlarını araştırmaktır. Genel olarak araştırma, Brand Finance tarafından 2018-2022 yılları arasında yayınlanan “Logistics 25”, “Global 500” ve “Turkey 100” raporlarındaki lojistik markaları kapsamaktadır. Araştırmada ilk olarak marka değerleri açıklanan “Logistics 25” raporlarında 10 marka ile “Global 500” raporlarında ilk 100’de yer alan lojistik markalara odaklanılmıştır. Akabinde lojistik markaların ülkeler açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak “Turkey 100”de yer alan lojistik markaların değerlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Maliyet açısından Brand Finance tarafından yayınlanan marka raporların bilgilerine erişimin sınırlı olması araştırma için ciddi bir kısıt oluşturmuştur.

4. BULGULAR

Bu bölümde lojistik sektöründeki markaların değerleri, küresel sıralamaları, ülkeler açısından marka değerleri ve sayısı, lojistik sektördeki iki önemli markanın durumu ile Türkiye’deki lojistik markalarının değeri ve sıralamalarına yer verilmiştir.

4.1. Lojistik Sektördeki Markaların Değerleri

Brand Finance, her yıl lojistik sektördeki markaların değerlerine yönelik hazırladığı “Logistics 25” raporunu açıklamaktadır. Söz konusu raporda 25 lojistik marka yer almaktadır. Ancak ilk 10 markanın değerleri açık olarak verilmektedir. Bu kapsamda 2018-2022 yılları arası lojistik sektördeki ilk 10 markanın değerleri Tablo-1’de gösterilmiştir.

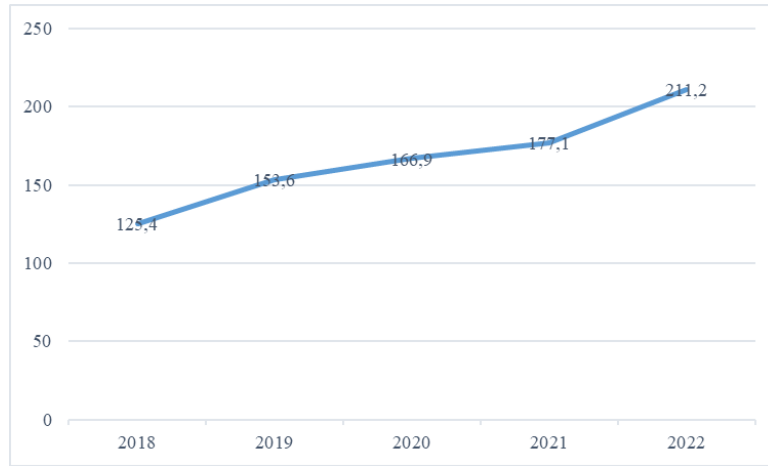
Tablo 1. Lojistik Sektördeki İlk 10 Markanın Değerleri (Milyon \$)

Marka/Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022
UPS	22,003	29,300	29,482	30,056	38,533
FedEx	18,170	24,232	22,990	23,539	26,012
Uber	*	*	15,297	20,478	22,820
JR	11,103	11,391	12,079	11,697	12,347
DHL	10,714	11,107	10,092	9,513	11,095
Union Pacific	7,877	9,319	8,738	7,536	8,203
SF Express	*	*	*	7,035	8,005
China Post	*	*	7,224	5,454	7,460
BNSF	5,457	6,697	7,487	7,635	6,932
Delivery Hero	*	*	*	*	5,806
McLane	4,882	5,483	5,888	4,441	*
POSTE ITALIANE SpA	4,845	*	*	*	*
Canadian National Railway	4,412	*	4,880	*	*
Deutsche Post	4,253	5,224	*	*	*

*Listede yok

Kaynak: Brand Finance Logistics 25 (2018), (2019), (2020), (2021), (2022)

Tablo-1’de lojistik sektördeki altı (UPS, FedEx, JR, DHL, Union Pacific ve BNSF) markanın kesintisiz olarak son beş yılda yer almaktadır. Söz konusu yıllar arası UPS markasının değeri devamlı artmış, ancak diğer beş markanın (FedEx, JR, DHL, Union Pacific ve BNSF) değerlerinde devamlı artış olmadığı görülmektedir. Son beş yılda POSTE ITALIANE SpA ve Delivery Hero raporda bir kez, Deutsche Post, Canadian National Railway ve SF Express raporda iki kez yer almaktadır. Buna ilaveten son üç yılda yer alan Uber markası sektörün üçüncü, China Post markası ise sektörün sekizinci markasıdır. 2020 yılında Uber markası listede üçüncü sırada yer almış ve 2022 yılında en yakın takipçisinin yaklaşık iki katı marka değerine ulaşmıştır. Bu da Uber markasının UPS ve FedEx’ten sonra üçüncü değerli lojistik markasının olduğu görülür. Lojistik sektörde yer alan markaların toplam değerleri Şekil-1’de verilmiştir.

Şekil 1. Lojistik Sektördeki Markaların Toplam Değerleri (Milyar \$)
Kaynak: Brand Finance Logistics 25 (2018), (2019), (2020), (2021), (2022)

Lojistik sektördeki markaların toplam değeri 2018-2019 yılları arasında %22,49, 2021-2022 yılları arasında %19,25 artmıştır. Buna ilaveten toplam marka değerlerinin beş yılda %68,42 büyüdüğü görülmektedir.

4.2. Küresel Markalar Arasında Lojistik Markaların Durumu

Günümüzde küreselleşen markaların hem pazar payları hem de marka değeri artabilmektedir. Bu da küreselleşen markanın önemini artırmaktadır. Böylece kendi sektörlerinde öne çıkan markalar, dünyanın en değerleri markaları arasında da yerini alabilmektedirler. Bu kapsamda Brand Finance tarafından 2018-2022 yılları arasında yayınlanan “Global 500” raporundaki lojistik markalarının sıralamalarına ilişkin bilgiler Tablo-2’de bulunmaktadır.

Tablo 2. Lojistik Sektörde Yer Alan İlk 10 Markanın Global 500 Sıralaması

Marka/Yıllar	2018	2019	2020	2021	2022
UPS (ABD)	52	48	49	50	38
FedEx (ABD)	76	65	71	69	68
Uber (ABD)	90**	72**	119	82	85
JR (Japonya)	137	153	152	155	163
DHL (Almanya)	141	160	180	179	177
Union Pacific (ABD)	210	196	214	257	251
SF Express (Çin)	*	*	462**	270	260
China Post (Çin)	*	*	277	360	281
BNSF (ABD)	325	306	264	252	316
Delivery Hero (Almanya)	*	*	*	*	392
McLane (ABD)	365	376	351	446	408**
POSTE ITALIANE SpA (İtalya)	366	*	*	*	*
Canadian National Railway (Kanada)	411	447**	426	480**	*
Deutsche Post (Almanya)	425	397	473**	*	444**

*Listede yok

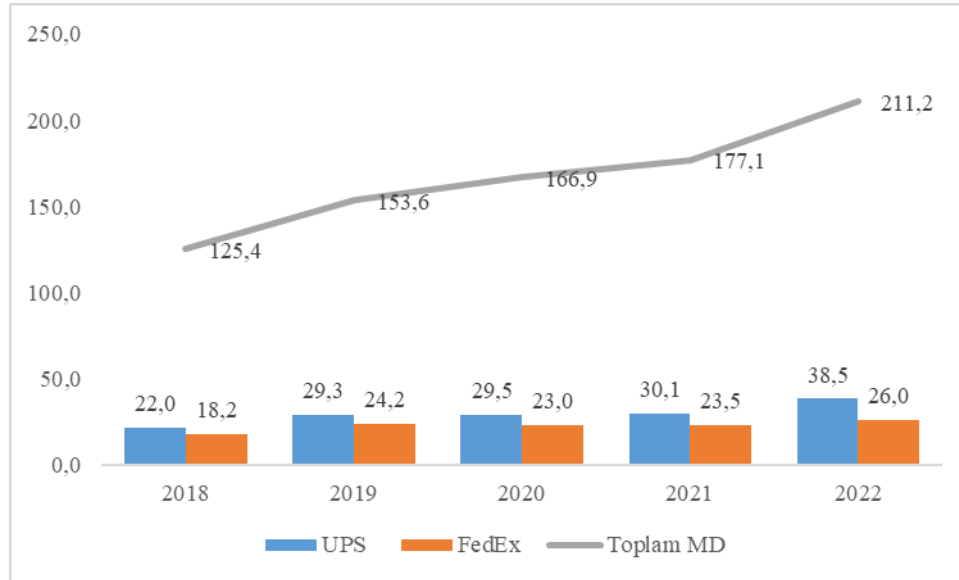
**Lojistik sektördeki ilk 10 ve Global 500’deki ilk 100 markada yer almadığı için değerlerine ulaşamadığıdır.

Kaynak: Brand Finance Global 500 (2018), (2019), (2020), (2021), (2022)

Lojistik sektördeki UPS, FedEx, Uber, JR, DHL, Union Pacific, BNSF ve McLane markaları, beş yılda kesintisiz olarak Global 500’de yer almaktadır. 2022 Yılı Global 500’de lojistik sektörünün ilk yüzde üç, iki yüzde beş, üç yüzde sekiz markası bulunmaktadır. Aynı zamanda UPS, FedEx ve Uber markaları da ilk yüz markanın arasında olduğu görülür.

4.3. UPS ve FedEx Markalarının Durumu

Gelişen bilgi teknolojisi, yaratıcı lojistik konseptleri ve özelleştirilmiş profesyonel hizmetleri lojistiği daha fazla geliştirmiştir. Yüksek müşteri memnuniyetine sahip olmak için lojistik şirketleri performanslarını temel performans göstergeleriyle ölçmekte ve sürekli iyileştirme yapmaktadırlar. Lojistik alanındaki ilerlemenin hem faydalanıcısı hem de katkı sağlayıcısı UPS ve FedEx markalarıdır (Ling vd., 2009: 31). Bu bağlamda Brand Finance tarafından yayınlanan hem “Logistics 25” hem de “Global 500” raporlarında UPS ve FedEx markalarının kesintisiz değerleri ve sıralamaları dikkat çekmektedir. Söz konusu markaların sıralaması incelendiğinde 2018-2022 yılları “Logistics 25” raporlarında devamlı olarak UPS markası birinci, FedEx markası ikinci sırada yer almıştır. “Global 500” sıralamalarında son beş yılda UPS ilk 52 içinde yer alırken FedEx markası ilk 76’dadır. Toplam lojistik sektör marka değerleri ile UPS ve FedEx markalarının değerleri Şekil-2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. UPS ve FedEx Markalarının Değerleri (Milyar \$)

Kaynak: Brand Finance Logistics 25 (2018), (2019), (2020), (2021), (2022)

Son beş yılda UPS markası %75, FedEx markası %43 büyümüştür. Aynı zamanda beş yılda söz konusu iki markanın değeri toplam markalarının değerinin %30’unun üzerindedir. Özellikle bu değer, 2019 yılında %34,9’a kadar yükselmiştir. UPS ile FedEx markalarının değerleri arasında fark sürekli olarak artmış ve 2022 yılında bu fark 12,5 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.

4.4. Ülkeler Açısından Lojistik Markaların Değerleri

Brand Finance, lojistik sektörde marka değerine sahip ilk 25 markaya ilişkin her yıl rapor yayınlamakta ve buna ilaveten bu markaların hangi ülkelerin markaları olduğunu açıklamaktadır. Bu doğrultuda 2018-2022 yılları arası ülke bazında lojistik sektördeki 25 markanın değerleri ve ülke bazında marka sayıları Tablo-3’te verilmiştir.

Tablo 3. Lojistik Sektördeki 25 Markanın Ülke Bazında Değerleri ve Marka Sayısı (Milyar \$)

	2018			2019			2020			2021			2022		
	MD	%	MS	MD	%	MS	MD	%	MS	MD	%	MS	MD	%	MS
ABD	64,8	51,7	8	87,1	56,7	9	100,2	60,1	9	104,8	59,2	9	121,5	57,5	9
Almanya	17,8	14,2	3	19,8	12,9	3	18,1	10,8	3	13,3	7,5	2	22	10,4	3
Japonya	11,1	8,8	1	11,4	7,4	1	14,7	8,8	2	14,8	8,4	2	16	7,6	2
Kanada	7,8	6,2	3	6,8	4,4	2	7	4,2	2	6,1	3,4	2	*	*	*
Fransa	5,1	4,1	2	7,5	4,9	2	*	*	*	*	*	*	*	*	*
İtalya	4,8	3,8	1	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Danimarka	*	*	*	6	3,9	2	5,5	3,3	2	6,6	3,7	2	8,4	4	2
Çin	*	*	*	*	*	*	8,3	5	3	17,8	10,1	4	23,1	10,9	4
Hollanda	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	4,5	2,1	1
Diğer	14	11,2	7	15	9,8	6	13	7,8	4	13,7	7,7	4	15,6	7,4	4
Toplam	125,4	100	25	153,6	100	25	166,9	100	25	177,1	100	25	211,2	99,9	25

*Listede yok, **MD: Marka Değeri, MS: Marka Sayısı, %:Yüzde
Kaynak: Brand Logistics 25 (2018), (2019), (2020), (2021), (2022)

Tablo-3 incelendiğinde ABD'nin söz konusu beş yılda lojistik sektöründeki payının %51 üzerinde ve bazı yıllarda ise %60'a yakın ve üzerinde olduğu görülür. 2021 yılı hariç lojistik sektörde Almanya %10'unun üzerinde paya sahip olmuştur. Japonya beş yılda yaklaşık %8'lik paya sahip iken 2019 yılında Kanada %6,4 ve Fransa %7,5'lik paylarını 2022 yılında kaybettikleri görülmektedir. Bunun yanında Çin, 2020 yılında %5'lik payını 2021 yılında %10,1'e, 2022 yılında %10,9'a yükselmiştir. Diğer ülkelerin ise beş yıllık süreçte paylarının %3,8'lik bir azalma olduğu saptanmıştır. Ülkelerin lojistik sektörde marka sayısına bakıldığında genel olarak ABD 9, Almanya 3, Çin 4 ve Japonya 2 markaya sahip olduğu görülür. Bunun yanında diğer ülkelerin 2018 yılında 7 markası bulurken 2022 yılında sadece 4 markası bulunmaktadır. Ülkelerin lojistik markalarının değerlerinde ABD sektörün yarısından fazlasına sahip iken Almanya, Japonya, Kanada, Fransa ve İtalya beş yıllık süreçte marka değerleri önemli derecede düşmüştür. Çin, 2021 ve 2022 yıllarında dört marka ile sektörün marka değerine sahip ikinci önemli ülkesi haline gelmiştir.

4.5. Türkiye'deki Lojistik Markalarının Değerleri

Brand Finance, Türkiye'nin en değerli 100 markasının değerleri ve sıralamasını "Turkey 100" raporu altında her yıl açıklamaktadır. Bu kapsamda 2018-2022 yılları arasında "Turkey 100" raporlarında yer alan lojistik markalarının değerleri ve sıralaması Tablo-4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Türkiye Lojistik Sektöründeki Markaların Değerleri (Milyon \$) ve Sıralaması

	2018		2019		2020		2021		2022	
	MD	MSR	MD	MSR	MD	MSR	MD	MSR	MD	MSR
Ekol	121	41	71	46	78	47	50	50	37	59
Reysaş	11	93	8	97	14	94	13	93	10	96
Mars	*	*	*	*	25	81	17	88	15	85
Netlog	*	*	*	*	*	*	49	51	43	53
Toplam MD	132		79		117		129		105	

*Listede yok, **MD: Marka Değeri, MSR: Marka Sıralaması
Kaynak: Brand Finance Turkey 100 (2018), (2019), (2020), (2021), (2022)

Türkiye’deki lojistik markaların 2018-2019 yılları arasında değerleri yüzde %40 azalmasına rağmen 2019-2021 yılları arasında %63 artmıştır. Genel olarak beş yılda lojistik sektördeki markaların değerleri %20 azaldığı görülmektedir. Ekol ve Netlog markaları, genel olarak ilk 50’e yakın sıralarda yer aldığı görülmektedir. 2018 ve 2019 yıllarındaki marka değeri listelerinde sadece Ekol ve Reysaş markaları bulunmakta ve Ekol markası toplam lojistik markalarının değerinin %91,7’sini oluşturmaktadır. Bunun yanında Ekol markasının değerinin son beş yılda %69,4 azalması ve 2022 yılında toplam lojistik markaların değerindeki payının da %35,2 olması dikkat çekmektedir. Aynı zamanda 2021 yılında Türkiye’nin en değerli markaları listesine dahil olan Netlog markasının 2021 ve 2022 yıllarında toplam marka değerlerinin yaklaşık %40’ını oluşturmaktadır.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Küreselleşen dünyada, gelişen teknoloji ile birlikte tüketicilerin yaşam tarzları ve alışkanlıkları giderek değişmektedir. İnternet kullanımının her geçen gün artması ve elektronik ticaretin hızlı bir şekilde büyümesi bu durumu en iyi şekilde ifade etmektedir. Geleneksel ticarete marka, tüketicilere ürün ve hizmetlerini belli yer ve zamanlarda sunarken elektronik ticarete yer ve zaman kısıtlaması bulunmamaktadır. Tüketicilerin değişen alışveriş alışkanlıkları işletmenin tüm faaliyetlerini etkilediği gibi, lojistik sektörü de önemli ölçüde etkilemiştir. Lojistik sektörün büyümesiyle lojistik markaların küresel markalar arasında ön plana çıktığı ve markaların değerlerinde önemli artışların olduğu görülmektedir. Müşteriler, markanın değeri yüksek olduğu zamanlarda fiyat primi ödeyebilmektedirler (Beverland ark., 2007). Bu bağlamda araştırmada lojistik markaların sektörel, küresel ve ülkeler açısından değerleri araştırılmıştır. Aynı zamanda UPS ve FedEx ile Türkiye’deki lojistik markaların durumları incelenmiştir.

Araştırma sonucunda, lojistik sektördeki markaların toplam değerlerinin beş yıllık süreçte önemli derecede arttığı tespit edilmiştir. Lojistik sektörünün en önemli markalarının UPS, FedEx ve Uber olduğu görülmüştür. ABD’nin lojistik sektörde birçok markası ve sektörde büyük oranda söz sahibi olduğu, son yıllarda Çin lojistik markalarının değerleri sektörde hızlı şekilde büyüyerek önemli bir yer edindiği saptanmıştır. Genel olarak son yıllarda ülkelerin marka sayısında önemli değişim olmamıştır. Brand Finance en değerli lojistik sektör markaları arasında Türkiye’nin herhangi bir markası bulunmamaktadır. Küresel lojistik markalarının değerleri ile Türkiye’nin lojistik markaların değerleri arasında ciddi bir fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın sonuçları lojistik sektörde markalaşma ile marka değerinin önemini göstermiş ve birçok çalışma (Marquardt ve diğerleri (2015), Oflac ve diğerleri (2015), Onder ve Genc (2021), Balmer ve diğerleri (2020), Santoso (2021), Ergen (2013), Çağlar (2014), Karadeniz ve Balcı (2014), Samadi ve diğerleri (2015), Sürücü ve Özispa (2017), Huma ve diğerleri (2020), Munawar ve diğerleri (2021), Kuyanay ve Aydın (2022), Fernando ve diğerleri (2023)) dolaylı olarak bu sonuçları desteklediği görülmüştür. Jeopolitik konumu ve/veya gelişmişlik seviyesinde önemli bir yere sahip ülkeler olmak üzere yatırımcılar, işletmeler, yöneticilerin gelecekte lojistik sektörde marka oluşturması önemlidir. Lojistik sektörde bulunan işletmeler ve yöneticiler ile diğer paydaşlara markanın değeri açısından bu araştırma bilgi sağlamaktadır. Bu kapsamda marka değerlendirme şirketleri tarafından yayınlanan lojistik markalarının bilgilerine ulaşılarak daha kapsamlı ve karşılaştırmalı araştırma yapılabilir.

KAYNAKLAR

- AAKER, D. A. (1992). The Value of Brand Equity, *Journal of Business Strategy*, 13(4), 27-32.
- AKDOĞAN, M. Ş. ve DURAK, A. (2017). Lojistik Şirketlerin İlişki Pazarlaması Yönelimlerinin Lojistik Performans Ve Pazarlama Performanslarına Etkisi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(50), 621-633.
- ALKIŞ, G. & PİRTİNİ, S. ve ERTEMEL, A.V. (2020), Lojistik Sektöründe Endüstri 4.0 Uygulamalarının Operasyonel Verimliliğe Etkisi, *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(1), 371-395. doi: <http://dx.doi.org/10.15295/bmij.v8i1.1341>
- AYDINGÜLÜ SAKALSIZ, S. ve ÇİLDİR Ç. (2022). The Relationship Between Brand Values and Market Values of Companies: An Application on BIST, *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 22(3), 471-480. <https://doi.org/10.37880/cumuiibf.1012128>
- BABACAN, M. (2003). Lojistik Sektörünün Ülkemizdeki Gelişimi ve Rekabet Vizyonu, *Ege Academic Review*, 3(1), 8-15.

- BALLOU, R. H. (1997). Business Logistics-Importance and Some Research Opportunities, *Gestão & Produção*, 4(2), 117-129. <https://doi.org/10.1590/S0104-530X1997000200001>
- BALMER, J. M. T., LIN, Z., CHEN, W. ve HE X. (2020). The Role of Corporate Brand Image for B2B Relationships of Logistics Service Providers in China, *Journal of Business Research*, 117, 850-861. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2020.03.043>
- BEVERLAND, M., NAPOLI, J. ve YAKIMOVA, R. (2007). Branding The Business Marketing Offer: Exploring Brand Attributes in Business Markets, *Journal of Business & Industrial Marketing*, (22)6, 394-399. <https://doi.org/10.1108/08858620710780154>
- BRAND FINANCE (2023). About Brand Finance, Available at: <https://brandfinance.com/about> (Erişim Tarihi: 30.05.23)
- BRAND FINANCE GLOBAL 500 (2018). Global 500. The Annual Report on The World's Most Valuable Brands.
- BRAND FINANCE LOGISTICS 25 (2018). Logistics 25. The Annual Report on The Most Valuable and Strongest Logistics Brands.
- BRAND FINANCE TURKEY 100 (2018). Turkey 100. Türkiye'nin En Değerli ve En Güçlü Markaları Raporu.
- BRAND FINANCE GLOBAL 500 (2019). Global 500. The Annual Report on The World's Most Valuable Brands.
- BRAND FINANCE LOGISTICS 25 (2019). Logistics 25. The Annual Report on The Most Valuable and Strongest Logistics Brands.
- BRAND FINANCE TURKEY 100 (2019). Turkey 100. Türkiye'nin En Değerli ve En Güçlü Markaları Raporu.
- BRAND FINANCE GLOBAL 500 (2020). Global 500. The Annual Report on The World's Most Valuable Brands.
- BRAND FINANCE LOGISTICS 25 (2020). Logistics 25. The Annual Report on The Most Valuable and Strongest Logistics Brands.
- BRAND FINANCE TURKEY 100 (2020). Turkey 100. Türkiye'nin En Değerli ve En Güçlü Markaları Raporu.
- BRAND FINANCE GLOBAL 500 (2021). Global 500. The Annual Report on The World's Most Valuable Brands.
- BRAND FINANCE LOGISTICS 25 (2021). Logistics 25. The Annual Report on The Most Valuable and Strongest Logistics Brands.
- BRAND FINANCE TURKEY 100 (2021). Turkey 100. Türkiye'nin En Değerli ve En Güçlü Markaları Raporu.
- BRAND FINANCE GLOBAL 500 (2022). Global 500. The Annual Report on The World's Most Valuable Brands.
- BRAND FINANCE LOGISTICS 25 (2022). Logistics 25. The Annual Report on The Most Valuable and Strongest Logistics Brands.
- BRAND FINANCE TURKEY 100 (2022). Turkey 100. Türkiye'nin En Değerli ve En Güçlü Markaları Raporu.
- CHEN, P. ve KUANG, M. (2013). Implementation of Logistics Enterprises' Brand Competition Strategy in China. *Proceedings of the 2nd International Conference on Science and Social Research (ICSSR 2013)*, Atlantis Press, 587-592. <https://doi.org/10.2991/icssr-13.2013.136>
- CHOWDHURY, R., CHUN, W., CHOI, S. ve FRIEND, K. (2020). Brand and Firm Values in Distinct National Cultures, *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*, 32(8), 1737-1758. <https://doi.org/10.1108/APJML-03-2019-0121>
- CSCMP (2023). CSCMP Supply Chain Management Definitions and Glossary, Available at: https://cscmp.org/CSCMP/Educate/SCM_Definitions_and_Glossary_of_Terms.aspx (Erişim Tarihi: 29.05.23)
- ÇAĞLAR, B. (2014). E-Ticaret Sektöründe Algılanan Lojistik Hizmet Performansı ile Marka Sadakati ve Marka Güveni Arasındaki İlişki: Meslek Yüksekokulu Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, *Academic Journal of Information Technology*, 5(15), 75-88. <https://doi.org/10.5824/1309-1581.2014.2.005.x>
- ÇAVUŞGİL KÖSE, B. ve TAŞKIN, S. (2020). Etkinlik Lojistiği: Lojistik Firmaları Üzerine Nitel Bir Araştırma, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 15(2), 117-138.
- DAVIS, D. F., GOLICIC, S. L. ve MARQUARDT, A. J. (2008). Branding a B2B Service: Does a Brand Differentiate A Logistics Service Provider? *Industrial Marketing Management*, 37, 218-227. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2007.02.003>
- DAVIS, D.F., GOLICIC, S. L. ve MARQUARDT, A. (2009). Measuring Brand Equity for Logistics Services, *The International Journal of Logistics Management*, 20(2), 201-212. <https://doi.org/10.1108/09574090910981297>
- DURUKAN, T. ve KARTAL, C. (2008). Küresel Ekonomilerde Markanın Finansal Değeri Nasıl Belirlenir? Küresel İşletmelerin Marka Değerlemesine Yönelik Kavramsal Bir Çalışma, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(1), 25-32.
- EMR (2023). Reports-Logistics Market, Available at: <https://www.expertmarketresearch.com/reports/logistics-market/requestsample> (Erişim Tarihi: 30.05.23)

- ERGEN, F. H. (2013). Algılanan Lojistik Hizmet Düzeyi ile Marka Sadakati Arasındaki İlişki: E-Ticaret Alanında Bir Araştırma, *Yüksek Lisans Tezi*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- FERNANDO, Y., WAHYUNI-TD, I. S., ZAINUL ABIDEEN, A. ve MERGERESA, F. (2023). Traceability Technology, Halal Logistics Brand and Logistics Performance: Religious Beliefs and Beyond, *Journal of Islamic Marketing*, 14(4), 1007-1031. <https://doi.org/10.1108/JIMA-06-2020-0183>
- HUMA, S., AHMED, W., IKRAM, M. ve KHAWAJA, M. I. (2020). The Effect of Logistics Service Quality on Customer Loyalty: Case of Logistics Service Industry, *South Asian Journal of Business Studies*, (9)1, 43-61. <https://doi.org/10.1108/SAJBS-10-2018-0114>
- KAMACI, K. ve SAMANCI, T. H. (2020). *Pazarlamada Lojistik Faaliyetler ve Maliyetler*(Editör: Ahmet Alper SAYIN), İstanbul: Hiperyayın.
- KARADENİZ, M. ve BALCI, M. (2014). Lojistik Faaliyetlerde Algılanan Hizmet Kalitesinin Marka Sadakatine Etkisi, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 36(1), 293-315.
- KOÇUM, M. (2017). Küresel Rekabet Ortamında Markalaşmanın Önemi Ve Uluslararası Marka Olmak, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, 1(2), 15-28.
- KOTLER, P. ve ARMSTRONG, G. (2018). *Principles of Marketing* (Çeviri: Ercan Gegez), İstanbul: BETA.
- KUYANAY, Ş. ve AYDIN, H. (2022). Lojistik Hizmet Kalitesinin Marka Değeri Üzerine Etkisi, *Beykoz Akademi Dergisi*, 10(2), 58-86. <https://doi.org/10.14514/beykozad.1051438>
- LING, T. K., LEE, C. K. M. ve HO, W. (2009). The Analysis and Case Studies of Successful Express Logistics Companies, *International Journal of Value Chain Management*, 3(1), 20-35. <https://doi.org/10.1504/IJVC.2009.022415>
- MARQUARDT, A. J., GOLICIC, S. L. ve DAVIS, D. F. (2011). B2B Services Branding in The Logistics Services Industry, *Journal of Services Marketing*, 25(1), 47-57. <https://doi.org/10.1108/08876041111107050>
- MARQUARDT, A. J., GOLICIC, S. L. ve DAVIS, D. F. (2015). The Current State of Logistics Services Branding, H. Spotts içinde, *Assessing the Different Roles of Marketing Theory and Practice in the Jaws of Economic Uncertainty, Developments in Marketing Science: Proceedings of the Academy of Marketing Science*, Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-11845-1_38
- MUNAWAR, F., MUNAVAR, R. ve TARMIDI, D. (2021). The Effect of Service Delivery Performance and Value Congruity On Customer Trust and Its Impact on Loyalty in Logistic Service Provider, *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, (12)8, 1077-1087.
- OFLAC, B. S., DOBRUCALI, B., YAVAS, T. ve ESCOBAR, M. G. (2015). Services Marketing Mix Efforts of A Global Services Brand: The Case of DHL Logistics, *Procedia Economics and Finance*, 23, 1079-1083. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)00457-8](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)00457-8)
- ONDER, C. ve GENC, E. G., (2021). Relationship Between Brand Value and Income Statement Components: A Panel Tobit Analysis on BIST Companies, *PressAcademia Procedia (PAP)*, 15, 23-27. <http://doi.org/10.17261/Pressacademia.2021.1480>
- Precedence Researcher (2023). Logistics Market, Available at: <https://www.precedenceresearch.com/logistics-market> (Erişim Tarihi: 20.05.23)
- SAMADI, B., GHARLEGHI, B. ve SYRYMBETOVA, M. (2015). An Analysis of Consumers' Trust, Logistic Infrastructure and Brand Awareness Towards E-Commerce Implementation in Kazakhstan, *International Journal of Business and Management*, 10(10), 96-107.
- SANTOSO, A. (2021) Psychological Effect of Brand Image and Brand Reputation on Sustainable Firm Performance in Indonesian Logistic Companies, *Elementary Education Online*, 20(4), 820-831. <https://doi.org/10.17051/ilkonline.2021.04.89>
- SÜRÜCÜ, E. ve ÖZİSPA, N. (2017). Measuring The Effect of Perceived Logistics Service Quality on Brand Factors in The E-Commerce Context, *Marketing and Branding Research*, 4, 112-128.
- TIEN, N. H. (2022). The Impact of Covid-19 Pandemic on Brand Value of Transport and Logistics Industry in Vietnam, *International Journal of All Multidisciplinary Research Studies*, 1(2), 38-44.
- UTİKAD (2023). Lojistik Sektörü Raporu 2022, Available at: <https://www.utikad.org.tr/images/HizmetRapor/utikadlojistiksektoruraporu2022-857.pdf> (Erişim Tarihi: 22.05.23)
- WATERS, D. (2003). *Logistics*, New York: Palgrave Macmillan.

ALGILANAN SOSYAL DESTEK, YAŞAM DOYUMU VE MUTLULUK DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ: ÇODEM ÖRNEĞİ

Rabia Leyla KURAK

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Sosyal Hizmet
sariqul.rabia@std.izu.edu.tr, ORCID: 0009-0003-6227-6889

Emel YURTSEVER

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi / Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Sosyal Hizmet
emel.yesilkayali@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2616-2641

Özet

Çalışmanın amacı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Destek Merkezi (ÇODEM)'nden reşit olarak ayrılan bireylerin algılanan sosyal destek, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu çalışmada nicel araştırma modellerinden korelasyon yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan bireyler oluşturmaktadır. Araştırma örneklemini amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılan 384 katılımcı oluşturmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeklerin birbirleri ile olan ilişkisini belirleyebilmek için korelasyon analizi uygulanmıştır. Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları ile Yaşam Doyum Ölçeği puanları arasında orta düzeyde pozitif bir ilişki ($r = 0.605$) gözlenmiştir. Benzer şekilde, Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları ile Öznel Mutluluk Ölçeği puanları arasında da orta düzeyde pozitif bir ilişki ($r = 0.608$) bulunmuştur. Yaşam Doyum Ölçeği puanları ile Öznel Mutluluk Ölçeği puanları arasında ise orta düzeyde pozitif bir ilişki ($r = 0.676$) saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Algılanan Sosyal Destek, Yaşam Doyumu, Mutluluk, Çocuk Destek Merkezi

RELATIONSHIP BETWEEN PERCEIVED SOCIAL SUPPORT, LIFE SATISFACTION, AND HAPPINESS LEVELS: THE CODEM EXAMPLE

Abstract

The aim of the study is to investigate the relationship between perceived social support, life satisfaction, and happiness levels among individuals who have reached the legal age and separated from the Child Support Center (ÇODEM) under the Ministry of Family and Social Services. The study utilized the correlation method, which is a quantitative research model. The population of the study consists of individuals who have reached legal age and separated from the Child Support Center. The research sample consisted of 384 participants obtained through purposive sampling using the snowball sampling technique. Correlation analysis was conducted to determine the relationship between the scales used in the study. A moderate positive correlation ($r = 0.605$) was observed between scores on the Perceived Social Support Scale and the Life Satisfaction Scale. Similarly, a moderate positive correlation ($r = 0.608$) was found between scores on the Perceived Social Support Scale and the Subjective Happiness Scale. There was also a moderate positive correlation ($r = 0.676$) between scores on the Life Satisfaction Scale and the Subjective Happiness Scale.

Keywords: Perceived Social Support, Life Satisfaction, Happiness, Child Support Center

1. GİRİŞ

Algılanan sosyal destek, insanların aileleri, arkadaşları ve diğer sosyal ağları tarafından hissettikleri destek, yardım ve sevgi ile ilgilidir. Bu destek, kişinin sosyal ilişkileri ve iletişimi yoluyla elde ettiği duygusal destek, bilgi ve önerilerle sağlanan bilgi verici destek, pratik yardım ve kaynaklarla sunulan enstrümantal destek şeklinde çeşitli formlarda kendini gösterebilir (Cohen ve Wills, 1985). Algılanan sosyal destek, bireyin kaynaklarına erişimini artırarak stresle başa çıkma becerilerini güçlendirmekte ve psikolojik iyi oluşunu desteklemektedir. Yaşam doyumu ise insanların hayatlarındaki deneyimleri, hedeflerine ulaşma düzeyleri ve yaşam koşullarının memnuniyet düzeyini ifade etmektedir. Yaşam doyumu, bireyin genel olarak yaşamından duyduğu memnuniyet, mutluluk ve tatmin hissidir. Kişinin kendi yaşamıyla ilgili değerlendirmeler yaparak, hayattan ne kadar tatmin olduğunu belirlemesiyle

ortaya çıkar. Yaşam doyumu, bireyin fiziksel, psikolojik, sosyal ve çevresel faktörlerle olan etkileşimini yansıtan bir ölçüdür. Yaşam doyumu, bir kişinin yaşamının tümüne pozitif bir değerlendirme yapma derecesidir. Bir başka ifadeyle, bir kişinin yaşadığı hayatı ne kadar beğendiğiyle ilgilidir. Yaşam doyumu, bireyin hayatının kalitesini olumlu olarak değerlendirme ve algılama derecesini ifade eder. Bireyin sahip olduğu yaşamdan ne kadar memnun olduğunu yansıtır. Fiziksel ve zihinsel iyi oluş, sosyal ilişkiler, kişisel hedeflere ulaşma ve genel tatmin gibi birçok yönü içermektedir (Veenhoven, 1996: 6). Mutluluk ise, bireylerin davranışlarının, çabalarının ve emeklerinin sonucunda ulaşmak istedikleri nihai durak olarak ifade edilebilir. Bireyler farklı hedefler peşinde koşabilir, ancak bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda mutluluğun yakalanacağına inanılmaktadır. Mutluluk kavramı genellikle pozitif psikolojinin olumlu değişkenler sıralamasında yer almaktadır ve bireylerin hayatlarının bilişsel ve duyuşsal değerlendirmelerini ifade eden öznel iyi oluş/iyilik hali kavramıyla ilişkilendirilmektedir (Erhan, 2021: 5688).

Bu araştırmada Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan bireylerin algılanan sosyal destek, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma sonuçlarının hem literatüre hem de sosyal hizmet uygulayıcılarına katkı sunması beklenmektedir. Bu bağlamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan bireylerin algılanan sosyal destek, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin saptanması amacıyla hazırlanan bu çalışmada araştırmanın evrenini Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Bu örnekleme modelinde evrene ait bireylerden birisi ile iletişim kurulmakta, daha sonra diğer bireylerle iletişim sağlanarak kartopu gibi örneklem grubu çoğaltılmaktadır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014: 149). Devlet kurumları aracılığı ile katılımcıların kişisel bilgilerine ulaşamadığı için araştırmada bu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Buna göre araştırma örneklemini Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan 384 birey oluşturmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturan Çocuk Destek Merkezi, suça sürüklenme, suç mağduru olma veya sokakta sosyal tehlikelerle karşılaşma gibi nedenlerle bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklara yönelik hizmet sunmaktadır. Bu merkezlerde, psikososyal destek ihtiyacı olan çocukların geçici süreyle bakım ve korunmaları sağlanırken, aynı zamanda aileleri, yakın çevreleri ve toplumla ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Çocuk Destek Merkezleri, koruma ve bakım altında bulunan çocukların sosyal rehabilitasyonunu sağlamak amacıyla "Anka Psikososyal Destek Programı"nı uygularlar. Her çocuğun bireysel özellikleri, güçlü ve zayıf yönleri dikkate alınarak uygulama planları oluşturulmakta ve çocuklar ile ailelerine yönelik çok yönlü mesleki çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalar üç aylık dönemler halinde değerlendirilmekte ve çocuklara uygun alternatif sosyal hizmet modelleri belirlenmektedir. Çocuk Destek Merkezleri, koruma ve bakım hizmeti sunulan çocukların olumsuz yaşam deneyimlerini ve travmalarını sağlıklı bir şekilde atlatmalarını sağlamak için farklı uzmanlık alanlarına ayrılmıştır. Bu uzmanlık alanları, suça sürüklenen çocuklara, suçun mağduru olan çocuklara, madde bağımlısı çocuklara, risk altında yaşayan sokak çocuklarına, gebe çocuklara ve 18 yaş altı annelere yönelik hizmet sunan merkezleri içermektedir. Her merkez, belirli bir risk grubuna ait çocukları hedefleyen bir psikososyal destek programı uygulamaktadır (Buran, 2019: 154).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı merkezlerde kalan veya daha sonra ayrılan bireylerle ilgili algılanan sosyal destek, yaşam doyumu ve mutluluk ilişkileri bakımından inceleyen araştırmaların sayısı oldukça azdır. Bu çalışmalardan Şimşek vd., (2007) destek merkezlerinde kalan çocukların ebeveynler veya akrabalarla iletişim, sınıf öğretmenleri ile yetimhane personeli arasındaki uygun görev katılımının, algılanan sosyal desteğin ve yeterlilik duygularının duygusal ve davranışsal sorunlara karşı önemli koruyucu faktörler olduğunu ortaya koymuşlardır. Bayoğlu ve Purutçoğlu (2010) yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin yaşam beklentileri ve sosyal destek algılarını araştırmış, eğitim, iş ve ekonomik konularda beklentilerin yoğunlaştığı, algılanan sosyal destek bakımından ise en çok yakın arkadaşlardan ve öğretmenlerden sosyal destek algısının oluştuğu ortaya koymuşlardır. Buran (2019) tarafından yapılan çalışmada, Çocuk Destek Merkezinden reşit olarak ayrılan bireylerin hayata uyum süreçleri

incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlamakta sıkını çektikleri, olumsuz davranışlarından arınamadıkları ve toplumsal desteğe ihtiyaç duydukları sonucuna varılmıştır. Kurum bakımında bulunan bireylere göre bilinçli aile yanında yetişen bireylerin sosyal hayata daha uyumlu oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Gül (2019) tarafından araştırılan çalışmada, Sosyal Hizmet kuruluşlarından ayrılan gençlerin topluma uyumları üzerine bir araştırma gerçekleştirmiştir. Çalışmanın sonucunda 18 yaşında reşit olan bireylerin kurum bakımından ayrıldıklarında sosyal yaşama uyum sağlayamadıkları, bu konuda yardım almaları gerektiği bireylerin tek başına yaşam sürmekte zorlandıklarını ve kendi sorumluluklarını alamadıkları sonuçlarına ulaşılmıştır. Sadak ve Yıldırım (2020) kurum bakımından ayrılan bireylerin çalışma yaşamına uyum düzeylerinin eğitim durumuna göre incelemiştir. Bireylerin eğitim durumlarının iş hayatına uyum düzeyi ile bağlantılı olduğu sonucu ortaya konmuştur. Eğitim düzeyi düşük bireylerin alt hizmet birimlerinde çalıştıkları ve iş hayatına uyum düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı, önemi ve yöntemi aktarılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan bireylerin algılanan sosyal destek, yaşam doyumu ve mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu anlamda çalışmanın daha önce yapılmamış olması nedeniyle çalışmadan elde edilecek verilerin “ilk” ve “özgün” bir değere sahip olacağı ön görülmektedir. Araştırmanın bu anlamda literatüre katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca araştırma bulgularının sosyal hizmet alanındaki meslek elemanlarına sosyal desteğin, mutluluk ve yaşam doyumu üzerindeki etkisine ilişkin bulgularıyla katkı sunması amaçlanmıştır.

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada Dağlı ve Baysal (2016) tarafından uyarlanan “Yaşam doyum ölçeği” Akın ve Satıcı (2011) tarafından geliştirilen “Öznel Mutluluk ölçeği” Eker vd., (2001) tarafından geliştirilen “Algılanan Sosyal Destek ölçeği” kullanılmıştır. Devlet kurumları aracılığı ile katılımcıların kişisel bilgilerine ulaşamadığı için araştırmada bu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Buna göre araştırma örneklemini Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan 384 birey oluşturmaktadır. Anket formu katılımcılara online şekilde ulaştırılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçek puanlarının analizinden önce, IBM SPSS Statistics 27 programı kullanılarak puanların normal dağılıma uygunluğu değerlendirilmiştir. Ölçeklerin basıklık (kurtosis) ve çarpıklık (skewness) değerleri hesaplanarak incelenmiştir. Araştırmadaki ölçeklerin basıklık ve çarpıklık değerleri aktarılmıştır. Tabachnick ve Fidell (2013) (-1.5 ile +1.5) bu aralıktaki basıklık ve çarpıklık değerlerinin normal dağılım gösterdiğini belirtmiştir.

4. BULGULAR VE YORUM

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulguların analizi yer almaktadır. Öncelikle araştırmada yer alan katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bilgileri aktarılmıştır. İlgili veriler Tablo 1'de gösterilmiştir

Tablo 1. Sosyo-Demografik Bilgilere İlişkin Frekans Analizi

Değişken	Değişkenler	Frekans	Yüzdelik(%)
Cinsiyet	Kadın	236	61.5
	Erkek	148	38.5
Yaş	18-23 yaş	194	50.5
	24 ve üstü	190	49.5
Çalışma Durumu	Çalışıyor	233	60.7
	Çalışmıyor	151	39.3
Medeni Durum	Bekar	282	73.4
	Evli	102	26.6
Eğitim	İlkokul	3	.8
	Ortaokul	52	13.5
	Lise	181	47.1
	Önlisans	46	12.0
	Lisans	102	26.6
Kuruluş Bakımı	6 aydan az	68	17.7
	6 ay-1 yıl	85	22.1
	1 yıl-2 yıl	93	24.2
	2 yıldan fazla	138	35.9
Meslek Elemanı ile Görüşme	Evet	159	41.4
	Hayır	225	58.6
Aile ile Görüşme	Evet	228	59.4
	Hayır	156	40.6
Toplam		384	100

Buna göre, toplam 384 katılımcıdan 148'i, (%38.5) erkek, 236'sı (%61.5) ise kadındır. Yaş dağılımına baktığımızda, 194 katılımcı (%50.5) 18-23 yaş aralığındayken, 190 katılımcı (%49.5) 24 yaş ve üzerindedir. Çalışma durumuna göre, 233 katılımcı (%60.7) çalışırken, 151 katılımcı (%39.3) çalışmamaktadır. Medeni durumda, 282 katılımcı (%73.4) bekar, 102 katılımcı (%26.6) ise evlidir. Eğitim düzeyine göre, 3 katılımcı (%0.8) ilkokul mezunu, 52 katılımcı (%13.5) ortaokul mezunu, 181 katılımcı (%47.1) lise mezunu, 46 katılımcı (%12.0) ön lisans mezunu ve 102 katılımcı (%26.6) lisans mezunudur. Katılımcıların kuruluş bakımında ne kadar kaldığına ilişkin soruda, 68 katılımcı (%17.7) 6 aydan az, 85 katılımcı (%22.1) 6 ay-1 yıl, 93 katılımcı (%24.2) 1 yıl-2 yıl ve 138 katılımcı (%35.9) 2 yıldan fazla süreyle yanıtını vermiştir. Katılımcıların ayrıldıkları kuruluştaki meslek elemanı ile görüşme durumunda, 159 katılımcı (%41.4) evet yanıtını verirken, 225 katılımcı (%58.6) hayır yanıtını vermiştir. Katılımcıların 228'i (%59.4) aileleriyle görüşüyorken, 156'sı (%40.6) aileleriyle görüşmediğini bildirmiştir. Tablo 2'de ise değişkenler arası korelasyon analizi yer almıştır.

Tablo 2. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

Değişken	ASD	YDÖ	ÖMÖ
ASDÖ	1		
YDÖ	.605**	1	
ÖMÖ	.618**	.676**	1

****0.01 düzeyinde anlamlı**

ASDÖ: Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, YDÖ: Yaşam Doyum Ölçeği, ÖMÖ: Öznel Mutluluk Ölçeği

Tablo 2.'de görüldüğü üzere Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları ile Yaşam Doyum Ölçeği puanları arasında ($r = .605$) orta düzeyde pozitif bir ilişki bulunmaktadır. Aynı şekilde Algılanan Sosyal Destek Ölçeği puanları ve Öznel Mutluluk Ölçeği puanları arasında ($r = .608$) orta düzeyde pozitif bir ilişki

bulunmuştur. Yaşam Doyum Ölçeği puanları ve Öznel Mutluluk Ölçeği puanları arasında ($r = .676$) orta düzeyde pozitif bir ilişki ortaya konmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçları Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na bağlı Çocuk Destek Merkezi'nden reşit olarak ayrılan bireylerin mutluluğu ve yaşam doyumuna ilişkin olarak sosyal desteğin önemini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, sosyal destek, yaşam doyumu ve mutluluk arasında önemli bir bağlantı olduğunu göstermektedir. Araştırmanın temel sorusuna ilişkin olarak ortaya konan bu bulgulara kurumdan ayrılan bireylerde algılanan sosyal desteğin, öznel mutluluğun ve yaşam doyumunun pozitif bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu anlamda bireylerdeki yaşam doyumunun, öznel mutluluğun ve algılanan sosyal desteğinin kaynaklarının saptanması önemli olacaktır. Bu anlamda uygulayıcıların sosyal destek programlarına ağırlık vermesi önemli olacaktır. Kurumdan ayrılan bireylere sosyal destek hizmetlerinin ulaştırılması psikolojik iyi oluş ve yaşam doyumu açısından önemli olacaktır. Araştırma sonuçları bireylerin kurumdan ayrılma da sosyal desteğe ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu anlamda bireylere yaşamlarının farklı evrelerinde destekleyici programların planlanması önemli olacaktır. Sosyal hizmet uygulayıcılarının oluşturacağı destek grupları, sosyal etkinlikler ve eğitimler bireylerin yaşam kalitesini yükseltebilecektir. Sosyal ağların geliştirilmesinin yanında mesleki eğitimler iş becerilerinin geliştirilmesine katkı sağlayıp algılanan sosyal desteği daha somut hale getirebilecektir. Sosyal hizmet kurumlarının diğer paydaşlarla olan iş birlikleri de önemlidir. Yerel yönetimler, istihdam ofisleri, sivil toplum kuruluşları gibi destek alınabilecek her türlü kurum bireylerin yaşama adaptasyon seviyelerini yükseltmede yardımcı olacaktır. Akademik anlamda bu çalışmada literatüre katkı sunulması amaçlanırken gelecek araştırmalara da öneriler sunulmaktadır. Bu anlamda literatürde kurum bakımından sonra yapılan araştırmaların henüz yetersiz olduğu görülmektedir. Gelecek araştırmalarda mevcut sosyal destek programlarının etkinliği araştırılabilir. Hangi sosyal destek kaynaklarının daha etkili olduğu, sosyal destek programlarında yaşanan zorlukların neler olduğu üzerine çalışmalar yapılabilir. Ayrıca algılanan sosyal desteğin, yaşam doyumu ve mutluluk ile olan pozitif ilişkisi düşünüldüğünde uzaktan ya da çevrimiçi verilen desteğin ve kurum sonrası geliştirilen destekleyici sosyal hizmet çalışmalarının etkinliğinin değerlendirilmesi üzerine çalışmalar yapılabilir. Özellikle dezavantajlı gruplarda ya da sosyoekonomik olarak zor durumda olan bireylerle yapılabilecek çalışmalarda sosyal desteğe erişimin önündeki engeller akademik çalışmalarda daha net ortaya konabilir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Rabia Leyla Kurak'ın, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalında Doç. Dr. Emel Yurtsever danışmanlığında yürütülen “Çocuk Destek Merkezi'nden Reşit Olarak Ayrılan Bireylerin Algılanan Sosyal Destek, Yaşam Doyumu Ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişki” isimli yüksek lisans tez çalışmasından türetilmiştir.

KAYNAKLAR

- AKIN, A., SATICI, S. (2011). Öznel Mutluluk Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(21), 65-78.
- BAYOĞLU A., S., PURUTÇUOĞLU, E. (2010). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Gelecek Beklentileri Ve Sosyal Destek Algıları . *Kriz Dergisi* , 18 (2) , 27-39 .
- BURAN, M. (2019). Çocuk Destek Merkezlerinden Reşit Olarak Ayrılan Bireylerin Sosyal Hayata Uyum Süreci. *Journal of Social Sciences And Education*, 2 (1) , 149-16.
- COHEN, S., WILLS, T. A. (1985). Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(2), 310.
- DAĞLI, A., BAYSAL, N. (2016). Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe'ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59).
- EKER, D., ARKAR, H., YALDIZ, H. Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin Gözden Geçirilmiş Formunun Faktör Yapısı, Geçerlik ve Güvenirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25.
- ERHAN, T. (2021). İşyeri Mutluluğu: Bir Kavram İncelemesi. *OPUS International Journal Of Society Researches*, 17(38), 5686-5712.
- SADAK, E., & YILDIRIM, F. (2020). Kurum Bakımından Ayrılan Bireylerin Toplumsal Yaşama Uyum Sorunlarının “Sosyal Hizmetler” Bağlamında Değerlendirilmesi. *Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 169-191.
- TABACHNICK, B. G., FIDELL, L. S., (2013). *Using Multivariate Statistics* Boston, MA: Pearson.

- VEENHOVEN, R. (1996). Chapter 1 in: Saris, W.E., Veenhoven, R., Scherpenzeel, A.C. and Bunting B. (Eds.). *'A Comparative Study Of Satisfaction With Life In Europe*. Eötvös University Press, 2, 11-48.
- YAZICIOĞLU, Y., ERDOĞAN, S. (2014). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.

TÜRKİYE ÖZELİNDE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE UYGULANAN POLİTİKALARIN ETKİLERİ

Gülçin Biçer

Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Gulcin.kkoc@gmail.com

Özet

İklim insan yaşamının devamı için önemli etkenlerden bir tanesidir. Bu nedenle iklim değişikliği çağımızın en büyük sorunu olarak görülmektedir. Gelecek nesillerin yaşayabileceği bir dünya bulmaları yine olumlu iklim koşulları ile mümkündür. İnsanların gıda güvenliğini sağlamaları ve gıda krizlerinin çıkmasının önlenmesi de yine iklim değişikliğinin önlenmesine bağlıdır. Sanayi devrimi ile başlayan iklim değişikliği giderek etkisini artırmış ve günümüzde müdahale edilmesi gereken sorunlar içerisinde yerini almıştır. Tüm dünya bu küresel kriz ile uğraşmak için kolları sıvamışken ülkemizde üzerine düşen görevleri yerine getirmektedir. Ülkemizin yapmış olduğu çalışmalar yine Dünya çapında takdir toplamaktadır. İklim Değişikliğinin sosyal ve ekonomik etkileri de ülkemiz açısından önemli bir yük getirmiş olup, sürecin bu şekilde ilerlemesi ve önlem alınmaması sonucunda daha da büyük krizlerle karşılaşılacaktır. Bu nedenle iklim değişikliği konusu kentler özelinde ele alınacak olup, ülkemizin ve kentlerimizin iklim değişikliği ile ilgili almış olduğu önlemlere değinilecektir. Sonucunda ise iklim değişikliğinin önlenmesi amacı ile uygulanması önerilen politikaların neler olduğu hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: İklim, Küresel Isınma, Türkiye

CLIMATE CHANGE IN TURKEY AND THE EFFECTS OF IMPLEMENTED POLICIES

Abstract

Climate is one of the important factors for the continuation of human life. Therefore, climate change is seen as the biggest problem of our age. It is possible for future generations to find a world where they can live, again with favorable climatic conditions. Ensuring food security of people and preventing the emergence of food crises also depend on the prevention of climate change. Climate change, which started with the industrial revolution, has gradually increased its impact and has taken its place among the problems that need to be intervened today. While the whole world has rolled up its sleeves to deal with this global crisis, our country is fulfilling its duties. The work done by our country is again appreciated around the world. The social and economic effects of Climate Change have also brought a significant burden for our country, and as a result of this progress of the process and failure to take action, even greater crises will be encountered. For this reason, the issue of climate change will be handled specifically for cities, and the measures taken by our country and our cities regarding climate change will be mentioned. As a result, information will be given about the policies proposed to be implemented in order to prevent climate change.

Keyword: Climate, Global Warming, Türkiye

1. GİRİŞ

1860'lı yıllarda sanayi devrimi ile birlikte ülkeler endüstrileşme yarışına girmiştir. Diğer ülkelere karşı ekonomik üstünlük elde etmek isteyen ülkeler üretmiş oldukları ürünleri daha seri şekilde üreterek pazar elde etme düşüncelerini gerçekleştirmiştir. Bu ürünleri üretmek için ise fabrikalar kurulmuş olup, ortaya çıkan enerji ihtiyaçları fosil yakıtlar aracılığı ile karşılanmaya çalışılmıştır. Fosil yakıtların ortaya çıkarmış olduğu sera gazları ve diğer çeşitli gazlar da havaya herhangi bir filtreleme uygulanmadan bırakılmıştır. Ancak bu dönemde iklim değişikliğinin etkileri hissedilmediğinden dikkat çeken bir olgu olmamıştır. Teknoloji gelişmeye devam ettikçe bu süreç daha da hızlanmış olup, 1900'lü yılların ortalarına gelindiğinde ortaya çıkan doğa olayları, ozon tabakasının delinmesi ile ilgili çalışmalar, fabrikaların ortaya çıkarmış olduğu atıkların vermiş olduğu zararlarla ilgili çalışmalar yapılmış bu çalışmaların sonuçlarının görünmesi iklim değişikliğine olan duyarlılığı artırmıştır. İklim değişikliğinin yaratabileceği muhtemel senaryoların da ortaya konulması ile kuvvetli bir farkındalık yaratılmıştır.

Çalışmamızda iklim değişikliğinin Dünya çapında vermiş olduğu zararlar üzerinde durulacak olup, ülkelerin almış olduğu önlemlerden bahsedilecektir. Sonrasında ise Türkiye ele alınacak olup, iklim değişikliğinin ülkemizdeki boyutunun ne olduğu, ülkemize olumsuz etkileri ve ülkemizin yapmış olduğu çalışmalardan bahsedilecek olup, alınan önlemler üzerine bilgi verilecektir. Çalışmanın sonunda ise dünyada ve ülkemizde iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması için alınması gereken önlemler hakkında öneriler sunulacaktır.

1.İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ KAVRAMI

İklim bir coğrafi alanda görülen hava olaylarının uzun süreli oluşumlarına verilen isimdir. Hava olaylarından sıcaklık, güneşli gün sayısı, nem, rüzgar, yağışların uzun zamanlar boyunca istikrarlı etkiler göstermesi iklimi oluşturmaktadır (Wikipedia, 2023). İklim değişikliği ise Birleşmiş Milletler İklim Çerçeve Sözleşmesine göre insan faaliyetlerinin küresel atmosfere ilişkin işleyişi bozması ile ortaya çıkan ve iklimde yer alan değişimi ifade eden kavram olarak tanımlanmaktadır (BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 1992). Söz konusu tanımlama da baz alınarak iklim değişikliği geçmişten günümüze kadar süregelen iklimin insan faktörleri ile bozulması olarak anlaşılmaktadır. Bu nedenle iklim değişikliğinde en önemli faktör insandır.

Temel faktör insan olmakla birlikte iklim değişikliğinin en büyük suçlusu aslında fosil yakıtlardır. Çünkü dünyamızın potansiyel bir ısısı vardır ve bu ısı yükseldiğinde dünyamız bunu kaldıramaz duruma gelmektedir. Bu ısı derece olarak çok küçük boyutlarda olmasına rağmen vermiş olduğu zararlar açısından çok büyüktür. 1 derece ısı artışı bile kutuplarda yer alan buzulların erimesine neden olacağından okyanus seviyesini yükseltir. Bu durumda istenmeyen doğa olaylarının yaşanmasını tetiklemektedir (ÇŞİDB, 2023).

2.DÜNYADA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

2.1. Dünya’ da İklim Değişikliğinin Etkileri

İklim değişikliğinin küresel çapta etkileri büyüktür. Dünyada iklim değişikliği sonucu küresel ısınma meydana gelmiş olup, yağış rejimlerinde değişiklikler yaşanmıştır. Buzulların erimesi ile okyanus seviyeleri yükselmiştir. Okyanus sularının ısınması bu alanlarda yaşayan canlıların davranışlarını ve yaşam alanlarını etkilemiştir. Birçok canlının göç zamanları değişmiş ve canlıların nesillerini tükenme noktasına getirmiştir. İklim değişikliğinin tarımsal üretim üzerinde de birçok olumsuz etkisi bulunmaktadır. Tarımsal ürün çeşitliliğinin azalması, tarımsal ürünlerden elde edilen rekolden düşmesi gibi durumlar başlıca etkileridir (Demirbaş & Aydın, 2020, s:167).

İklim değişikliğinin ortaya çıkarmış olduğu küresel ısınma sonucunda Dünyadaki birçok noktada su kaynaklarında azalmalar meydana gelmiştir. Sıcaklık artışı, yağışların azlığı ve buharlaşma gibi faktörler sonucu dünyada birçok nokta çölleşmiş ya da çölleşme riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum ise su yönünden zengin kaynaklara sahip ülkelerin su fakiri ülkeler konumuna gelmesine neden olmuş ve insanların temiz suya ulaşmaları zorlaşmıştır. Yine mevcut su kaynaklarının da kalitesinde azalmalar meydana gelmiştir (Karaman & Gökalp, 2010, S:61).

Günümüz ülkelerinde en büyük sorun enerji sorunudur. Küresel anlamda iklim değişikliği ülkelerin enerji politikalarını da değiştirmiş ve yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimi artırmıştır. Ancak fosil yakıt kullanımının yaratmış olduğu etkiler hala artarak devam etmektedir. Uluslararası Enerji Ajansı’nın yayınladığı verilere göre 2006 senesi için 11730 milyon ton olan petrol tüketiminin 2030 yılında yaklaşık yüzde 1,5 artarak 17014 milyon ton olması beklenmektedir. Bu durum ise iklim değişikliğinin önlenmesi anlamında yeterli tedbirin alınmadığını ifade etmektedir (Doğan & Tuzer, 2011, S:26).

2.2. Dünya’da İklim Değişikliği Politikaları

Dünyada iklim değişikliği politikalarının temelini Avrupa Birliği ülkeleri arasında 1972 yılında Stockholm’de düzenlenen Uluslararası İnsan Çevresi Konferansı oluşturur. Konferansta ele alınan sorunların çözümü için birlik mesajı verilmiş olup, mevcut sorunların ancak uluslararası iş birliği içerisinde giderilebileceği vurgusu yapılmıştır. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Çevre Programı kurulmuştur. Programa göre çevreyi temel alıp bu çerçevede pek çok işbirliği önerileri yapılmıştır (Altunok & Altunok, 2016, s:46).

1992 yılına gelindiğinde iklim değişikliğine neden olan sera gazlarının etkilerinin azaltılması amacıyla BM İklim Çerçeve Sözleşmesi imzalanmıştır. Sözleşmede yer alan devletlere ortak çalışma ile sera gazlarının etkilerinin azaltılması için görevler verilmiştir (Türkeş, 2001, S:2). 1997 yılında kabul edilen Kyoto Protokolü’de iklim değişikliği açısından önemli belgelerdendir. 2000’li yıllarda sera gazlarının salınımına ilişkin ilkeleri düzenlemektedir. Bu sayede iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması amaçlanmaktadır. Protokolde dikkat çeken bir nokta ise sera gazlarının etkilerinin azaltılması sırasında maliyetlerin en düşük seviyede tutulması gerektiğidir ((Türkeş, 2006, S:7).

Avrupa Birliği ülkeleri Kyoto Protokolünde de yer aldığı üzere sera gazlarının salınımını büyük oranda azaltmayı taahhüt etmiştir. AB 6. Çevre Eylem Planında ise bu taahhütün yerine getirilebilmesi bir program oluşturulmuştur. Bununla beraber üye devletlerin iklim değişikliği karşısındaki hazırlıklarının da gözden geçirilmesini içermektedir. Eylem planı bunlara ek olarak binaların ısınmasının sağlanması için harcanan enerjinin çevreye vermiş olduğu zararı minimum düzeye düşürmek adına tedbirler koymuştur (Türkeş & Kılıç 2004, s:6).

2015 yılında Paris’te toplanan zirvede Kyoto Protokolü’nün bitiş tarihi olan 2020 yılı ve sonraki dönemlerde iklim değişikliği ile ilgili alınması gereken önlemleri belirlemek adına toplanılmıştır. Paris Zirvesi iklim değişikliği adına bir dönüm noktası niteliğindedir. Çünkü bu zirveye katılan devletlerce Paris İklim Değişikliği Anlaşması imzalanmış olup, anlaşma Kyoto Protokolünden daha geniş ve kapsayıcı niteliktedir. 2015’te imzalanan bu anlaşma atmosferin ısısını iki derece olarak sınırlandıran hükümler getirmiş, hatta bu sınırın bir buçuk dereceye kadar aşağıya çekilmesi konusunda da fikir birliğine varılmıştır. Bu durumda sera gazı salınımının azaltılarak mümkün olacağına vurgu yapılmış ve gelişmiş ülkelerin buna öncülük etmesi gerektiği kanaatine varılmıştır. Yine bir diğer dikkat çekici hususun ise kullanılan fosil yakıtların tüketiminin azaltılması gerekliliği olmuştur. Fosil yakıtların kullanımı azalması sonucu ülkelerde ortaya çıkacak enerji açıkları da düşünülmüş olup, bu açığın yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelimle aşılabileceği fikri benimsenmiştir. Anlaşmayı toplamda 197 adet ülke onaylamış, onaylamayan ülke sayısı ise sadece 8’dir. Türkiye ise onaylamayan ülkeler arasında yer almaktadır (Kaya, 2020, S:182).

3. TÜRKİYE’DE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

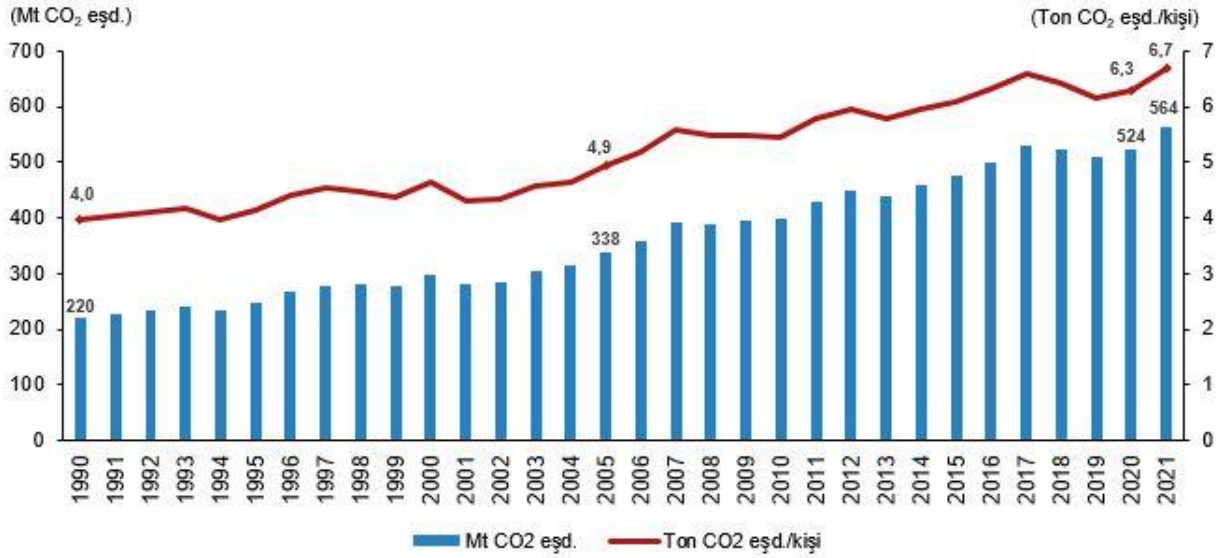
3.1. Türkiye’de İklim Değişikliğinin Etkileri

Türkiye dört mevsimi bir arada yaşayan bir ülke olma özelliği ile dünyada sayılı ülkeler arasındadır. İklim özelliklerine baktığımızda ise bulunduğu yarım küre, etrafının denizlerle çevrili olması, ekvatora ve kutuplara olan uzaklığı, denizlerin varlığı, coğrafi özellikleri Türkiye’nin ikliminin oluşmasına etki eden faktörlerdir (Şen &Bozkurt &Göktür& Dündar& Altürk, 2013, S:3). Ülkemizde iklim değişikliğinin etkileri de küresel ölçekte olduğu gibi oldukça belirgindir. Günümüzde tarımsal verim artışı gübreleme, ilaçlama gibi faktörlerle sağlanmaya çalışılsa da iklimin tarım sektörü üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. Çünkü Tarımsal üretimde verimin yüksek olmasının en önemli koşullarından biri iklimdir. Çünkü iklim değişikliği sonucunda su kaynaklarında meydana gelen azalmalar kuraklık olarak etkisini gösterir. Kuraklık ise tarımsal ve hayvansal üretimi olumsuz etkileyen önemli bir sorundur.

Ülkemiz iklim değişikliğinin boyutu açısından oldukça riskli olan ülkeler arasında yer almaktadır. İklim değişikliğinin sonucu olarak tatlı su kaynaklarımızda ciddi şekilde meydana gelen azalmalar, ortaya çıkan orman yangınları, yağış azlığına bağlı olarak yaşanan kuraklık, verimli topraklarımızda meydana gelen çölleşme, yaşanan sel felaketleri, mevsimlerin değişen özellikleri riskin boyutunu ortaya koymaktadır (Bayraç &Doğan, 2016, S:33). Ülkemiz kuzey yarım kürede Akdeniz’e sınırı olan devletler arasında yer almaktadır. Akdeniz havzası dünyada iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin en fazla görüldüğü alanlar arasında sayılmaktadır. Çevre ve İklim Değişikliği Akdeniz Uzmanları Ağı Raporu’na göre söz konusu bölgede iklim değişikliği sonucunda ortaya çıkan sıcaklık artışlarının etkileri diğer bölgelere göre yüzde yirmi oranında daha fazla hissedilmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak son yirmi yılda Akdeniz’in suyunun yüksekliği 6 cm yükselmiştir. Ayrıca iklim değişikliğine karşı gerekli önlemler alınmadığı takdirde 2100’ lü yıllara ulaşıldığında su seviyesinin 43 ile 84 cm arasında yükseleceği tahmin edilmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2023). Su seviyesinin yükselmesi suyun sıcaklığının artmasının bir sonucu olduğundan, bölgede yaşayan canlı türleri ve bitki türlerinin yaşamlarını sürdürebilmeleri açısından sorunları da beraberinde getirecektir.

Dünya Doğayı Koruma Vakfı'nın ülkemiz üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada 2030'lu yıllara geldiğimizde ülkemizin sıcaklık artışında hızlı bir atış beklediğini ortaya koymuştur. Bununla beraber yıllık ortalama sıcaklıkların 2,5 ila 4 derece arasında artacağına vurgu yapmıştır. Çalışmada ayrıca bu artışların yağış azlığına neden olacağı ve kuraklık, su kaynaklarında azalma meydana getireceğinden bahsedilmektedir (WWF, 2023). İklim değişikliğinin boyutunu sera gazları salınımı oranlarını dikkate alarak ortaya koymak mümkündür. Aşağıdaki tabloda TÜİK'in 1990 yılından günümüze 2021 yılına kadar olan sera gazı miktarları yer almaktadır.

Tablo I: Türkiye Sera Gazı Salınımı Oranları

Kaynak: TÜİK

Tabloda yer alan sera gazı emisyonları ve kişi başına toplam sera gazı emisyonu verilerine baktığımızda tüm dünya da olduğu gibi ülkemizde de maalesef artış devam etmektedir. 1990 yılından 2021 yılına kadar toplam sera gazı emisyonu bazı yıllarda azalış gösterse de artış eğilimi sürmüştür. Kişi başına düşen emisyon miktarı ise 2017 ve sonrası belirgin bir azalış göstermiş ancak 2018'den itibaren tekrar artmaya devam etmiştir. Ülkemizde de tüm dünya da olduğu gibi uygulanan politikalar sera gazlarının emisyon oranını azaltmada yeterli olamamıştır.

3.2. Türkiye'de İklim Değişikliği Politikaları

Türkiye iklim değişikliği konusunda hassas davranan ülkeler arasındadır. Bu kapsamda gerek ulusal gerekse uluslararası alanlarda üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmektedir. 24 Mayıs 2004 tarihinde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf olmuştur. 24 Ağustos 2009 tarihinde Kyoto Protokolünü, 22 Nisan 2016 tarihinde İklim değişikliği alanında önemli bir yere sahip olan Paris Anlaşmasını imzalamıştır. Türkiye'de iklim değişikliği politikalarında Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde yayımlanan İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporunu ve o zamanki adıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bünyesinde İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulunun oluşumu önemli bir yere sahiptir. Söz konusu raporda küresel ısınma ve iklim alanında detaylı analizler yapılmış olup, Türkiye'nin sera gazları salınımına ilişkin çeşitli araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca iklim değişikliği için yapılması gereken hedefler belirlenmiştir (SBB, 2023).

İklim değişikliğinin etkilerini ortaya koymak adına 2010 ve 2020 yıllarını kapsayan Ulusal İklim Değişikliği Strateji belgesi oluşturulmuş olup, söz konusu belgede ilgili yıllarda uygulanacak politikalar için yol haritası belirlenmiştir. Belge ulusal kaynakların yanında uluslararası kaynakların ne amaçla kullanılacağı konusunda bilgiler de içermektedir (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023).

2011 yılına gelindiğinde sera gazları emisyonlarının kontrolü amacıyla Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) yayınlanmıştır. Plan 2011 yılından 2023 yılına kadar olan süreci kapsamaktadır. Planda Türkiye'nin uluslararası kuruluşlarla uyum içinde çalışarak sürdürülebilir kalkınma politikalarını da gözetip, iklim değişikliğinin etkilerini azaltma politikaları ve hedeflerinden bahsedilmektedir. Ayrıca planda;

- Ulaşım
- Enerji
- Atık
- Sektörler Arası Ortak Konular

olarak gruplandırılarak iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak adına her bir grup için ayrı ayrı hedefler ve amaçlar belirlenmiştir (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023).

2022 yılında ise Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının koordinasyonunda Konya'da İklim Şurası düzenlenmiştir. Şura da ülkemiz ve dünyayı etkileyen iklim değişikliği konusu çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. 2053 yılı için sıfır emisyon hedefleri konulmuştur. Yerli ve yabancı birçok katılımcının bulunduğu şurada İklim Değişikliği ve Yeşil Kalkınma hedefi doğrultusunda 217 önemli karar açıklanmıştır. Kararlarda yenilenebilir enerjinin kullanımının yaygınlaşması, fosil yakıtların tüketiminin azaltılması, yeşil organize sanayi bölgelerinin kurulması, iklim dostu tarımsal desteklemeler, atık yönetimi ile çevre kirliliğinin azaltılması konularına vurgu yapılmıştır (İklim Şurası, 2023).

Ülkemizin iklim değişikliği ana geliştirmiş olduğu etkin projelerden bir tanesi de Sıfır Atık Projesidir. Kaynakların israfını önleyen ve yeniden ekonomiye kazanımını sağlayan proje sosyal dayanışmanın gelişmesine, çevre kirliliğinin önlenmesine, iklim değişikliğinin etkilerinin azaltılmasına katkı sağlamaktadır. Söz konusu proje kapsamında Türkiye'nin yapmış olduğu çalışmalar uluslararası alanda dikkat çekmiş olup, Birleşmiş Milletler tarafından 30 Mart günü Uluslararası Sıfır Atık Günü olarak ilan edilmiştir. Proje kapsamında 42 milyon ağaç, 69 milyon metreküp su, 20 Milyar kwh enerji tasarrufu sağlanmış olup; 585 milyon kg sera gazı salınımı azaltılmıştır.

SONUÇ, ÖNERİ

İklim değişikliği temelde insan eliyle doğanın işleyişinin bozulması sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Bu nedenle önlenmesi de yine insan eliyle gerçekleşecektir. İklim değişikliğinin etkilerinin azaltılması için bireysel olarak tüm insanlık üzerine düşeni yapmak zorundadır. Aksi takdirde yangınlar, seller, fırtınalar gibi doğa olaylarının meydana gelmesi kaçınılmazdır. Dünyada ülkeler birbirlerine karşı siyasi ve ekonomik üstünlük kurma çabası içerisinde. Bu üstünlüğün de üretim faaliyetleri sonucu oluşacağını düşünürsek daha fazla üretmek için daha fazla enerji ihtiyacı doğmaktadır. Bu enerji ihtiyacı ise fosil yakıtlardan karşılandığından sera gazı salınımı her geçen gün artmaktadır. Bu durum ise iklimi her geçen gün bir önceki günden daha kötü hale getirmektedir. Bu durumu engellemenin yolu hukuksal yaptırımlardan geçmektedir. Hava kirliliğinin önlenmesi için uluslararası hukukta caydırıcı cezalar uygulanmalıdır.

Ülkeler iklim değişikliğinin olası etkileri ve olması muhtemel etkileri açısından farkındalık oluşturmak adına eğitimler, seminerler düzenlenmelidir. Okullarda iklim değişikliğinin önemini anlatan eğitimler verilmelidir. Motorlu taşıtlarda elektrikli araç kullanımı hızlı bir şekilde artırılarak fosil yakıt tüketimine son verilmelidir. Doğa kendi kendini yenileyen bir canlıdır. Bu yüzden iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılması adına yeşil alanların sayısı artırılmalıdır. Tarımsal üretimde bilinçli üreticiler yetiştirilerek zirai ilaçların kullanımının doğaya zarar vermeyecek ölçüde sınırlandırılması çevre kirliliği ve küresel ısınmanın etkilerini azaltacaktır. Ülkemizde iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak için yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir. Katı atık yönetiminden sorumlu olan belediyeler katı atıkları mutlaka geri dönüşüm yoluyla ekonomiye tekrar kazandırmalıdır. Bunun içinde önce o bölgede yaşayanları bilinçlendirmeli sonra da söz konusu atık malzemeleri toplamak için gerekli çalışmaları yapmalıdır. Kentleşme alanlarının planlamasını yaparken düzensiz kentleşmenin önüne geçmek de yine yerel yönetimlerin kontrolü altındadır. Bu nedenle düzensiz kentleşmeyi önlemek adına gerekli önlemleri almalıdır. Toplu taşıma sistemlerini düzenleyerek insanları toplu taşıma araçlarını kullanmaya teşvik edici politikalar uygulamalıdır. Bu sayede sera gazlarının salınımını azaltmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- ALTUNOK, A. E., & ALTUNOK, E. (2016). Ab İklim Değişikliği Politikaları. *Denetişim*, (12), 45-55.
- Bayraç, N. H., & Doğan, E. (2016). Türkiye'de iklim değişikliğinin tarım sektörü üzerine etkileri. *BMİDÇS* (1992), United Nations Framework Convention on Climate Change, <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (05.06.2023).
- ÇŞİDB İklim Değişikliği Başkanlığı, 2023, <https://iklim.gov.tr> erişim: (06.06.2023)
- ÇŞİDB, 2023, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, İklim Değişikliği Başkanlığı, <https://iklim.gov.tr/sss/iklim-degisikligi> erişim:05.06.2023
- ÇŞİDB, İklim Değişikliği Başkanlığı, TÜRKİYE CUMHURİYETİ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ EYLEM PLANI, 2023 <https://webdosya.csb.gov.tr> erişim: (07.06.2023)
- Demirbaş, M., & Aydın, R. (2020). 21. Yüzyılın en büyük tehdidi: küresel iklim değişikliği. *Ecological Life Sciences*, 15(4), 163-179.
- Dışişleri Bakanlığı, 2023, <https://www.mfa.gov.tr> erişim: (08.06.2023).
- Doğan, S., & Tüzer, M. (2011). Küresel iklim değişikliği ve potansiyel etkileri. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21-34.
- İklim Şurası, 2023, <https://iklimsurasi.gov.tr>, erişim: (07.06.2023).
- Karaman, S., & Gökalp, Z. (2010). Küresel Isınma ve İklim Değişikliğinin Su Kaynakları Üzerine Etkileri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, (1), 59-66.
- KAYA, H. E. (2020). KYOTO'DAN PARİS'E KÜRESEL İKLİM POLİTİKALARI. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.
- SBB, 2023, <https://www.sbb.gov.tr> erişim: (05.06.2023)
- Şen, Ö. L., Bozkurt, D., Göktürk, O. M., Dünder, B., & Altürk, B. (2013). Türkiye'de iklim değişikliği ve olası etkileri. *Taşkın Sempozyumu*, 29, 30.
- TÜİK, 2023, <https://data.tuik.gov.tr/> erişim: (04.06.2023)
- Türkeş, M. (2001). Küresel iklimin korunması, iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi ve Türkiye. *Tesisat Mühendisliği, TMMOB Makina Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın*, 61, 14-29.
- Türkeş, M. (2006). Küresel iklimin geleceği ve Kyoto Protokolü. *Jeopolitik*, 29, 99-107.
- Türkeş, M., & KILIÇ, G. (2004). AVRUPA BİRLİĞİ'NİN İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ POLİTİKALARI VE ÖNLEMLERİ.
- Wikipedia, 2023, <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0klim>, erişim:05.06.2023
- WWF, 2023, <https://www.wwf.org.tr> erişim: (05.06.2023)

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE MULTİMEDYA KULLANIMINA YÖNELİK SINIF ÖĞRETMENİ GÖRÜŞLERİNİN İNCELENMESİ

Nihan CANSIZ AZGINOĞLU

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD
nihancan38@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-0618-371X

Abdulkadir UZUNÖZ

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi / Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
/ Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD
a.uzunoz@nevsehir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4130-4612

Özet

Bu çalışma kapsamında Sosyal Bilgiler Dersinde multimedya kullanımının etkilerinin öğretmenlerin görüşü alınarak ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Böylelikle mevcut multimedya kaynakları konusunda farkındalık ve etkin bir kullanım sağlanması hedeflenmiştir. Çalışma grubu olarak Kayseri Bünyan İlçesi Fatih İlkokulu'nda görev yapan öğretmen ve idareciler seçilmiştir. Çalışma, durum çalışması şeklinde planlanmış, veriler görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Çalışma neticesinde öğretmenlerin multimedya konusunda farklı düşüncelerinin olduğu ve farklı şekillerde yararlandıkları tespit edilmiştir. Öğretmenler, multimedya kullanımının Sosyal Bilgiler Dersine uygun olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca multimedya konusunda kullanım farkındalığının artırılması, öğretmenlerin teşvik edilmesi ve öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitimlerin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler, multimedya, öğretmen görüşleri, çoklu ortam.

EXAMINATION OF PRIMARY SCHOOL TEACHER'S OPINIONS ON THE USE OF MULTIMEDIA IN SOCIAL STUDIES COURSE

Abstract

Within the scope of this study, it is aimed to reveal the effects of multimedia use in Social Studies Lessons by taking the opinions of teachers. Thus, it is desired to raise awareness and effective use of existing multimedia resources. Teachers and administrators working in Kayseri Bünyan District Fatih Primary School were selected as the working group. The study was planned as a case study and the data were collected by interview method. As a result of the study, it has been determined that teachers have different thoughts about multimedia and they benefit from it in different ways. Teachers think that the use of multimedia is appropriate for Social Studies Lessons. In addition, the necessity of increasing awareness of the use of multimedia, encouraging teachers, and in-service training has emerged.

Keywords: social sciences, multimedia, primary school teacher.

1. GİRİŞ

Sağlıklı bir topluma ulaşmak için birçok değer öğrencilere verilmesi gerekmektedir. Sosyal bilgiler dersi, bu değerlerin verilmesinde kullanılan önemli derslerden bir tanesidir. Sosyal bilgiler dersi disiplinler arası bir ders olup öğrencilerin geleceği açısından büyük önem arz etmektedir. Dersin anlaşılması, sevilmesi ve başarı oranı gibi hususlarda öğrenci, öğretmen, müfredat gibi unsurlar etkili olmaktadır. Ülkemizde sosyal bilgiler dersi ilkökul dördüncü sınıfta zorunlu ders olarak verilmeye başlanmaktadır. İlkokul dördüncü sınıf öncesinde verilen “Hayat Bilgisi” dersinin kapsamı güncellenerek ve değiştirilerek, dördüncü sınıf itibarıyla “Sosyal Bilgiler” dersi olarak verilmektedir. Öğrenciler bu dersi almaya başladıklarında altyapı itibarıyla hazır olurlarsa hem ilgili değerlerin öğrencilere verilmesi kolaylaşacak hem de etkin bir öğrenim gerçekleşecektir. Bunun yanında dersi sevilmesi ve başarımı da artacaktır. Literatürde bu düşünceyle gerçekleştirilmiş olarak, Sosyal Bilgiler Dersinin öğretimi konusunda farklı çalışmalar mevcuttur. Demet ve Özer (2021) sosyal bilgiler öğretimi konusunda okul öncesi kitleye yönelmişlerdir. Baysal'ın (2005) çalışmasında ise hem Hayat Bilgisi hem de Sosyal Bilgiler Dersini içerisine alacak şekilde probleme dayalı öğrenme konusuna odaklanılmıştır. Aktepe ve Sargın'ın çalışmasında (2014) ilkökul dördüncü sınıf öğrencilerinin derse olan tutumları

incelenmiştir. Çelik ve Katılmış'ın (2010) çalışmasında ise öğrenci başarısını etkileyen unsurlar özelinde öğretmen görüşlerine başvurulmuştur. Çelikkaya ve Çiğem ise (2009) ise yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler öğretiminde başarı, verim, tutum ve kalıcılığa etkisini beşinci sınıf öğrencileri özelinde çalışmışlardır.

Yapılan çalışmalardan da anlaşılabileceği üzere dersin sevilmesi için farklı öğretim tekniklerinin denenmesi gerekebilir. Günümüze değin birçok farklı öğretim tekniği geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte geleneksel öğretme tekniklerinden farklı yöntemler ve araçlar da eğitime dahil olmuştur. Çoklu ortam yani multimedya bunların en önemlileri arasındadır. Eğitim açısından multimedya yazı, görsel, ses, video vb. araçların sırasıyla ya da beraber işe koşularak hedef kitleyi etkileme ve ortama katma işi olarak bakılabilir (Akın ve Çeçen, 2015). Multimedyanın öğrenciler ve eğitimdeki etkisi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Altınışık ve Orhan'ın çalışmasında (2002) yedinci sınıf Sosyal Bilgiler Dersi öğrencilerine yönelik deneysel bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Alakoç'un çalışmasında (2003) Matematik öğretiminde teknolojik araçların kullanılması çalışılmıştır. Hücüptan'ın (2006) çalışmasında ise Sosyal Bilgiler Dersi başarı oranının artırılması amacıyla bilgisayar destekli öğretim kullanılmasının etkilerine dikkat çekilmiştir. Bir diğer çalışmada Pala (2021), Sosyal Bilgiler Dersi Tarihe Yolculuk Ünitesi'nde dijital hikâye kullanılmasının başarıya olan etkisini araştırmıştır. Akın ve Çeçen ise (2015) Türkçe öğretiminde multimedya dayalı eğitim hakkında öğrenci görüşlerine başvurmuşlardır.

Literatür taramasında da görüleceği üzere multimedya, birçok farklı derste aktif olarak kullanılmaktadır. Literatürde farklı dersler ve farklı sınıflar konusunda multimedya hakkında deneysel ve gözlemsel çalışmalar olsa da genel itibarıyla özellikle sözel bir ders olan Sosyal Bilgiler Dersi için sınıf öğretmenlerine başvurulmadığı görülmüştür. Bunun en önemli sebebinin Sosyal Bilgiler Dersinin orta okul yoğun bir ders olarak düşünülmesidir. Ancak unutulmamalıdır ki Hayat Bilgisi Dersi, Sosyal Bilgiler Dersi için bir temel kazandırmaktadır ve Sosyal Bilgiler Dersi ilkökul dördüncü sınıf itibarıyla başlamaktadır. Bu sebepten dolayı, bu çalışma kapsamında Sosyal Bilgiler Dersi özelinde multimedyanın kullanılması hakkında öğretmen görüşlerine başvurulmuştur. Literatürdeki araştırmalar göz önüne alındığında Sosyal Bilgiler Dersine olan öğrenci ilgisinin ve öğrencilerin bu derste başarılarının artırılması için farklı araştırmaların olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Sosyal Bilgiler Dersi özelinde multimedya konusunda sınıf öğretmenleriyle görüşmeler yapılmıştır (Demet ve Özer, 2021; Baysal, 2005; Aktepe ve Sargın, 2014; Çelik ve Katılmış, 2010; Çelikkaya ve Çiğem, 2009). Bu araştırmanın temel amacı multimedyanın Sosyal Bilgiler Dersi öğretiminde kullanımına ilişkin görüşlerinin tespit edilmesidir. Bu amaçla aşağıdaki soruların cevapları aranmıştır.

- Dördüncü sınıfta verilmeye başlayan Sosyal Bilgiler Dersinin işlenmesinde multimedya kullanımının etkileri nasıldır?
- Öğretmenlerin, Sosyal Bilgiler dersinde multimedya kullanımının olumlu ve olumsuz yanları hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Sosyal Bilgiler dersinde multimedya kullanımının etkili bir şekilde kullanılması için öğretmenlerin önerileri nelerdir?

2. YÖNTEM

Bu çalışma, sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde multimedya kullanımı ile ilgili görüş ve değerlendirmelerinin anlaşılması için gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, bir konunun derinlemesine incelendiği, verilerin sistematik bir yolla toplandığı bir yöntemdir. Çalışma kapsamında ilgili çalışma grubunun objektif bir bakış açısıyla değerlendirmelerini yaptıkları; veri toplama zamanının öncesinde yaşadıkları günlük olayların, toplanan verileri ve bakış açılarını etkilemediği varsayılmıştır.

2.1. Katılımcılar

Çalışma Kayseri Bünyan Fatih İlkokulu'nda görev yapan sınıf öğretmenleri ve idarecilerle gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların profili Tablo 1'de sunulmuştur. Toplamda 17 öğretmen ile görüşme gerçekleştirilirken öğretmenlerin yaş ortalaması 36.2'dir. Ortalama öğretmenlik süreleri ise yaklaşık 13 yıldır.

Tablo 1. Katılımcı Profili

ÖĞRETMEN	Yaş	Öğretmenlik Yapılan				SB Dersi Verilen Dönem Sayısı
		Yıl Sayısı	Şehir Sayısı	İlçe Sayısı	Okul Sayısı	
Ö1	35	13	3	3	5	3
Ö2	30	5	2	2	2	1
Ö3	37	15	1	1	2	4
Ö4	34	10	2	3	5	1
Ö5	40	14	2	3	5	3
Ö6	51	27	2	3	5	5
Ö7	37	12	3	3	3	2
Ö8	34	11	3	3	4	3
Ö9	37	13	1	2	2	3
Ö10	30	8	3	4	4	0
Ö11	43	17	1	2	5	5
Ö12	32	7	2	4	4	1
Ö13	35	12	2	2	5	12
Ö14	42	19	3	3	4	5
Ö15	32	9	2	5	5	1
Ö16	29	7	3	5	6	1
Ö17	39	16	1	2	2	8
ORTALAMA	36.2	12.6	2.1	2.9	4	3.4

2.2. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Bu araştırmada, veri toplama aracı olarak görüşme yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında Kayseri Bünyan Fatih İlkokulu’nda görev yapan sınıf öğretmenleri ve idarecilere, okulda bulunan öğretmenler ve idarecilerin odasında farklı gün ve farklı zaman diliminde görüşme soruları yönlendirilmiştir. Görüşme esnasında, görüşme ortamına bağlı gelişebilecek sorunların aza indirilmesi açısından, kişilerin iznine başvurularak ses kaydı da alınmıştır. Görüşme yapılmasında amaç katılımcıların deneyimlerini gözlemlemek ve çıkarımlar elde etmektir. Görüşme soruları yarı yapılandırılmış mülakat şeklindedir.

2.3. Verilerin Analiz Edilmesi

Katılımcılar ile yapılan görüşme neticesinde elde edilen veriler betimsel analiz ile çözümlenmiştir. Betimsel analizde görüşülen kişinin görüşlerini net bir şekilde yansıtabilmek adına alıntılara da yer verilmektedir. Bu kapsamda yöneltilen sorulardan elde edilen başlıklar altında katılımcıların verdiği cevaplardan alıntılar da kullanılarak incelemeler yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde çalışma neticesinde elde edilmiş olan bulgular öğretmen görüşlerinin doğrudan alıntılanması ve bu görüşlerden elde edilen çıkarımlar ile birlikte sunulmuştur. Öncelikle öğretmenlere multimedyanın tanımı verilmiş ve tanımın ardından öğretmenlere “Eğitim açısından multimedia kullanımı hakkında neler söyleyebilirsiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin öğretmenlerin genel olarak multimedia kullanımını hem öğrenci hem de öğretmen açısından faydalı bulduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla öğretmenlerin multimedia kullanımına olumlu yaklaştıkları görülmektedir. Öğretmenler multimedia kullanımının eğitime katılması ile birlikte öğrenmenin somutlaşacağı ve kolaylaşacağını, böylelikle eğitimin kolaylaşacağını ifade etmişlerdir. Öğretmenlere göre, bu durum öğretmenin işini kolaylaştıracak ve öğretmen zamanını verimli kullanabilecektir. Ayrıca multimedyanın yapılandırmacı eğitim anlayışıyla birlikte öğrenmede zorluk çeken veya öğrenme şekli farklı olan öğrenciler için bu durum olumlu olarak yansıyacağını belirtmişlerdir. Bununla birlikte katılımcılar, multimedyanın öğrencilerin derse ilginin artmasını sağladığı da ifade etmiştir. Katılımcıların ifadelerine örnekler aşağıda verilmiştir;

- Ö3, “Multimedya kullanımı de öğrenmeyi kolaylaştırıp kalıcılığı artırır.”,
- Ö11, “Konuyu somutlaştırarak öğrencilerin kavramasını kolaylaştırdığına çoklu zekâ kuramına paralel olarak birçok öğrenciye hitap etmemizi sağladığını düşünüyorum. Zamandan tasarruf sağlıyor.”,
- Ö12, “Öğrenmeye ne kadar çok duyu organı eşlik ederse öğrenme o derece kolaylaşır ve kalıcı hale gelir. Multimedya daha çok duyu organını işe kattığı için öğrenmeyi kolaylaştırıyor.”,
- Ö14, “Eğitim açısından multimedya öğrencinin derse daha kolay odaklanmasını ve dikkat sürelerini uzatmaktadır. Bilginin, etkinliklerin göze, kulağa hitap etmesi ve öğrencinin de sürece dahil olmasıyla, öğrenme daha kalıcı olmaktadır. Diğer yandan eğlenerek öğrenmeleri ile okul daha cazip hale gelebilmektedir”,
- Ö17, “Multimedya, ilgili alanları farklı her düzeyden öğrenciye hitap edeceği için konunun anlaşılması ve pekiştirilmesi için faydalıdır.”

Multimedya kavramı hakkında görüşler alındıktan sonra Sosyal Bilgiler Dersi özelinde multimedyanın kullanılması hususunda öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Sınıf öğretmenleri, Sosyal Bilgiler Dersinde kültürel zenginlikler, meslekler, tarih, coğrafya, milli mücadele gibi konularda anlatılan soyut konuların belgesel, animasyon, fotoğraf gibi ses, görsel ve videolarla desteklenerek somutlaştırılabileceğini düşünmektedir. Ayrıca sınıf öğretmenlerine göre öğrencinin de işin içerisine katılarak onlara sunum hazırlanmasının faydalı olacağını belirtmektedirler. Böylelikle öğretmenlere göre öğrencinin hem sorumluluk alması hem de özgüveninin artması sağlanırken diğer yandan da öğrenme kalıcı hale getirecektir. Diğer değinilen hususlardan biri de çevrimiçi eğitim platformu kullanımının yaygınlaştırılması gerekliliği olmuştur. Görüşler arasında drama veya canlandırma yapılması gibi multimedya kapsamına girmeyen faaliyetlerim olduğu da görülmektedir. Bu durum bize, sayı olarak az da olsa multimedya ifadesini tam olarak kavrayamayan sınıf öğretmenlerinin varlığını da göstermektedir. Sınıf öğretmenlerinin bu soru özelindeki ifadelerinden de anlaşıldığı üzere sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler Dersinin multimedya kullanımına oldukça elverişli ve müsait olduğu konusunda genel olarak hemfikirlerdir. Bu konuda verilen cevaplara örnekler aşağıda sunulmuştur;

- Ö2, “Sosyal Bilgiler dersinde de diğer derslerde olduğu gibi multimedya aktif olarak kullanılabilir. Dersin konusu anlatıldıktan sonra videolarla animasyonlarla desteklenebilir. Örnek olarak “meslekler” konusu ayrıntılı bir şekilde animasyonlar izlettirilerek öğrencilere anlatılırsa daha etkili ve kalıcı bir öğrenme sağlanmış olur.”,
- Ö4, “Sosyal Bilgiler dersi multimedya için oldukça elverişli bir derstir. Daha sosyal sözel ağırlıklı olduğu çoğu zaman sunuş yolunun kullanıldığı derste videolar belgeseller konuları pekiştirir.”,
- Ö6, “Örneğin milli mücadele konusunun videosunun öğrencilere seyrettirilmesi, harita ile desteklenerek anlatılması, öğrencilere olayın canlandırılması şeklinde kullanılabilir.”,
- Ö9, “Sosyal Bilgilerde soyut konular, kavramlar vb. multimedya tasarımları ile gerçek hayatla ilişkilendirilerek öğrenciye ulaştırılabilir ve kalıcı öğrenmenin sağlanması hususunda faydalı olabilir.”,
- Ö14, “Sosyal Bilgiler dersinde eğitim videoları kullanılmalıdır. Sunuş yoluyla öğretimin, videolar ile desteklenmesi öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır. Bunun yanında öğrencilerin kendi hazırladıkları slaytlar özgüvenlerini yerine getirmektedir, sorumluluk duygusu kazanmalarına katkı sağlamaktadır.”

Bir diğer soru Sosyal Bilgiler dersinde multimedya kullanımının öğrencilere katkılarının neler olduğu konusunda olmuştur. Sınıf öğretmenlerinin ifadeleri incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersinde multimedya kullanımının dersi eğlenceli hale getirdiği ve ders motivasyonunu artırdığı konusunda fikir birliği sağlandığı görülmektedir. Öğretmenlere göre, böylelikle öğrencinin derse yoğunlaşması sağlanmakta ve dikkati derse çekilmektedir. Ayrıca aynı anda birden fazla duyu organına hitap edilerek bilgilerin somutlaştırılması, öğrenmenin kalıcı hale getirilmesi, öğrenmenin hızlandırılması ve kolaylaştırılması, farklı zekâ seviyelerindeki öğrencilere hitap edebilmesi, öğrencinin derse kendi kendine ve istekli olarak katılması ve etkileşimli öğrenme fırsatı sunması gibi katkılarını da ifade etmişlerdir. Bu konuda verilen cevaplara örnekler aşağıda görülebilir;

- Ö2, “Aynı anda birden fazla duyu organına hitap ettiği için aktif öğrenmeyi sağlar. Öğrenciler için öğrenmeyi eğlenceli hale getirir ve motivasyonu artırır. Kalıcılığı artırır.”,
- Ö6, “Multimedya kullanımı farklı açılardan öğrencilerin anlaması için çok etkilidir ve başarılarını artırır.”,
- Ö8, “Farklı zekâ alanlarına hitap ettiği için daha kapsamlı bir öğretim gerçekleşir. Dolayısıyla daha fazla öğrencide gerçekleşmiş olur. Bu öğrenme farklı şekillerde pekiştirildiği için kalıcılığı da artar.”,
- Ö9, “Öğrencilerin eğlenirken öğrenebildiği, öğrenme sürecine etkin olarak katıldığı ve derse karşı motivasyonlarında artışın meydana gelebileceği söylenebilir.”,
- Ö10, “Anlamlı ve kalıcı öğrenme artar. Öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğrencilerin dikkatini daha çok çeker. Öğrencilerin derse karşı güdülenmesini sağlar.”,
- Ö11, “Etkileşimli öğrenmeleri, derste aktif öğrenmeleri, birçok duyu organına hitap ederek kolay öğrenmeleri, gereksiz ders kaygısı taşımadan severek ders işlemelerini sağlar.”,
- Ö15, “Derste konuyla ilgili daha çok görsel, etkinlik yapan öğrenci konuyu daha iyi kavramaktadır. Derste konuyla ilgili daha çok uyararla karşılaşan öğrencinin öğrenmesi daha kolay ve kalıcı olmaktadır.”

Son olarak öğretmenlere “Multimedya kullanım becerilerinin gelişmesi için neler yapılabilir?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öğretmenlerin multimedya kullanım becerilerini ve bu becerilerinin gelişmesi için neler yapılabileceğini sorgulamaları amaçlanmıştır. Öğretmenlerin bu soruya verdiği cevap içerikleri iki grup şeklinde sınıflandırılabilir. Birincisi öğretmenlerin kendilerini geliştirme gereği hissettikleri, ikincisi ise kurumlarından ve meslektaşlarından beklentileridir. Öğretmenler, multimedyanın kolaylıkla kullanılabileceği akıllı tahtanın, bilinçli ve daha etkili kullanmaları gerektiğini düşünmektedir. Bunun için hem kendi özverilerinin hem de kurumlarının (Millî Eğitim Bakanlığı ve Müdürlükleri) çabaları gerektiğini düşünmektedirler. Kurumlarından beklentileri multimedya konusunda hizmet içi eğitimler ve seminerler düzenlenmesidir. Kendileri açısından ise mevcut eğitimlere katılabileceklerini ve çaba göstererek teknolojiyi takip edebileceklerini ifade etmişlerdir. Bunun yanı sıra teknoloji konusunda bilgi ve deneyime sahip öğretmenlerden, bu konuda bilgi ve deneyimi sınırlı olan öğretmenler iş birliği yapmayı beklemektedirler. Görüşlerine göre iş birlikleri neticesinde hem multimedya kullanımı yaygınlaştırılırken hem de multimedya materyallerinin artırılması da sağlanabilecektir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde sorunun amacına ulaştığı, öğretmenlerin hem kendilerini hem de bağlı oldukları kurumları multimedya kullanımı konusunda sorguladıkları, eksiklerinin de farkında olduklarını ortaya çıkarmaktadır. Aşağıda bu soruya verilmiş olan örnek sorular bulunmaktadır;

- Ö1, “Multimedyanın en etkili kullanılabildiği akıllı tahtaların daha bilinçli ve etkili kullanımı için küçük uygulamalı seminerler yapılabilir.”,
- Ö4, “Teknolojinin imkanları değerlendirilmeli, teknolojik imkanların kullanımı öğrenilmesi için çaba gösterilmeli, özellikle bizim ülkemiz açısından öğretmenler ders önü hazırlıkları gibi becerileri genişletilmeli.”,
- Ö5, “Bunun için çeşitli seminer veya hizmet için eğitim kursları alınabilir. Ayrıca meslektaşlar arasında yardımlaşma da bizi geliştirebilir.”,
- Ö6, “Yeniliğe açık olmamız lazım, sınıfımızdaki öğrencilerimizin anlama özelliklerini takip ederek multimedya kullanabiliriz.”,
- Ö9, “Derslerde kullanılacak üzere hazır olarak sunulan çevrimiçi eğitim platformları öğretmenlerin kullanımına ücretsiz olarak sunulabilir.”,
- Ö10, “Hizmet içi eğitimler düzenlenebilir. Okullarda öğretmenler arası iş birliğiyle kaynaklar hazırlanabilir. Görsel materyallerle okullar desteklenebilir.”,
- Ö13, “Web 2.0 araçlarını kullanmada öğretmenlerin kendilerini geliştirmesi için hizmet içi eğitim verilebilir.”,
- Ö14, “Akıllı tahta kullanımımızı geliştirmeliyiz. Teknolojik gelişmeleri yakından takip edip, uyum sağlamalıyız ve bu yöndeki birikimimizi güncellemeliyiz. Derslerimize uygun çeşitli görsel, ses ve video dokümanları olan bir arşiv oluşturmamız. Eğitim sitelerini yakında takip etmeliyiz.”

4. SONUÇ

Sosyal Bilgiler Dersi kapsamında multimedya kullanımı hakkında sınıf öğretmenlerinin görüşleri hakkında saptamalar yapılmıştır. Katılımcıların cevapları incelendiğinde genel anlamda multimedya kullanımının bilindiği ve bu konuya sıcak bakıldığı anlaşılmaktadır. Öğretmenler multimedya kullanımının eğitime katılması ile birlikte öğrenmenin somutlaşacağı ve kolaylaşacağını, böylelikle eğitimin kolaylaşacağını ifade etmişlerdir. Öğretmenlere göre bu durum, öğretmenin işini kolaylaştıracak, öğretmen zamanını verimli kullanabilecek ve multimedyanın yapılandırmacı eğitim anlayışıyla birlikte öğrenmede zorluk çeken veya öğrenme şekli farklı olan öğrenciler için olumlu olarak yansıyacaktır. Bununla birlikte katılımcılar, multimedyanın öğrencilerin derse ilginin artmasını sağladığı da belirtmişlerdir.

Sınıf öğretmenleri, Sosyal Bilgiler Dersinin farklı soyut konularının belgesel, animasyon, fotoğraf gibi ses, görsel ve videolarla desteklenerek bu konuların somutlaştırılabileceğini düşünmektedir. Ayrıca sınıf öğretmenleri, öğrencilerin de multimedya kullanmasının faydalı olacağını belirtmektedirler. Bu görüşe göre öğrencinin hem sorumluluk alması hem de özgüveninin artması sağlanırken diğer yandan da öğrenme kalıcı hale getirecektir. Diğer değinilen hususlardan biri de çevrimiçi eğitim platformu kullanımının yaygınlaştırılması gerekliliğidir. Görüşler arasında drama veya canlandırma yapılması gibi multimedya kapsamına girmeyen faaliyetlerim olduğu da görülmektedir. Bu durum bize, sayı olarak az da olsa multimedya ifadesini tam olarak kavramayan sınıf öğretmenlerinin olduğunu da göstermektedir. Sınıf öğretmenleri, Sosyal Bilgiler Dersinin multimedya kullanımına oldukça elverişli ve müsait olduğu konusunda hemfikirlerdir.

Sosyal Bilgiler dersinde multimedya kullanımının dersi eğlenceli hale getirdiği ve ders motivasyonunu artırdığı konusunda fikir birliği sağlandığı görülmektedir. Böylelikle öğrencinin derse yoğunlaşması sağlanmakta ve dikkati derse çekilmektedir. Bu görüşe göre aynı anda birden fazla duyu organına hitap edilerek bilgilerin somutlaştırılması, öğrenmenin kalıcı hale getirilmesi, öğrenmenin hızlandırılması ve kolaylaştırılması, farklı zekâ seviyelerindeki öğrencilere hitap edebilmesi, öğrencinin derse kendi kendine ve istekli olarak katılması ve etkileşimli öğrenme fırsatı sunması gibi katkılarını ortaya koymaktadır.

Öğretmenler, multimedyanın kolaylıkla kullanılabileceği akıllı tahtanın, bilinçli ve daha etkili kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Bunun için hem kendi özverileri hem de kurumlarının çabaları gerekmektedir. Şöyle ki, kurumları multimedya konusunda hizmet içi eğitimler ve seminerler düzenleyebilir. Öğretmenler ise bu eğitimlere katılabilirler ve ayrıca kendileri çaba göstererek teknolojiyi takip edebilirler. Bunun yanı sıra teknoloji konusunda bilgi ve deneyime sahip öğretmenler, bu konuda bilgi ve deneyimi sınırlı olan öğretmenlerle iş birliği yapabilirler. Bu iş birlikleri neticesinde hem multimedya kullanımı yaygınlaştırılırken hem de multimedya materyallerinin artırılması da sağlanabilir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde sorunun amacına ulaştığı, öğretmenlerin hem kendilerini hem de bağlı oldukları kurumları multimedya kullanımı konusunda sorguladıkları, eksiklerinin de farkında olduklarını ortaya çıkarmaktadır.

Öğretmenlerin genel itibariyle internet destekli akıllı tahtalar ile multimedya kaynaklarını kullandıkları görülmüştür. Özellikle okullarda akıllı tahtaların bulunması öğretmenleri kullanıma itmekte ve onları bir anlamda teknolojiyi takip etmekte zorunlu kılmaktadır. Sözel ağırlıklı Sosyal Bilgiler Dersi özelinde ise film, belgesel, resim, ses gibi multimedya elemanlarının kullanılması öğrencilerinin ilgisini çekmekle birlikte, dikkatlerini cezbetmektedir. Böylelikle öğrencilerin hem başarı oranı yükselirken hem de bilgiler kalıcı olmaktadır. Öğretmenlerin bu konuda kurumlarından beklentileri seminer ve hizmet için eğitimlerdir. Bu görüşlerden öğretmenlerin akıllı tahta kullanımının faydalı olduğu görülse de kendilerini akıllı tahta ile sınırlandıkları da dikkat çekmektedir.

5. TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Teknolojinin ilerlemesi her alanda olduğu eğitim alanında da katkılara ve değişimlere sebep olmuştur. Multimedya da bunlardan bir tanesidir. Öğretmenler geleneksel öğretmenin yanında farklı teknolojik imkanlardan da zaman zaman yararlanmaktadırlar. Ses, video, görsel vb. araçların ayrı ayrı veya beraber kullanılmasını multimedya olarak nitelendirebiliriz. Çoklu orta bütün dersler için kullanılabilir durumda

olmakla birlikte sözel bir ders olan Sosyal Bilgiler Dersi açısından öğrencilere olan katkısı öğretmen görüşleri şeklinde bu çalışma kapsamında araştırılmıştır.

Literatürde bulunan çalışmalara bakıldığında, Altınışik ve Orhan'ın (2002) çalışmasında yedinci sınıf Sosyal Bilgiler Dersi öğrencilerine yönelik gerçekleştirdikleri deneysel çalışmada geleneksel yöntem ile multimedya kullanımı neticesinde bir fark oluşmadığını beyan etmişlerdir. Alakoç (2003) ise matematik öğretiminde teknoloji kullanımı faydalı etkileri olduğunu belirtmiş ve geleneksel öğretim tekniklerinin tek başına yeterli olmadığını açıklamıştır. Hücuptan (2006), ise yaptığı tez çalışmasında bilgisayar destekli eğitimin Sosyal Bilgiler Dersi özelinde geleneksel yöntemlere göre daha iyi sonuçlar verdiğini gözlemlemiştir. Pala (2021) ise Sosyal Bilgiler Dersinde dijital materyallerin kullanılabileceği belirtmiştir. Yaptığımız çalışma multimedya kullanımının öğretmenler tarafından benimsendiğini, özellikle de akıllı tahta ve internet kullanımının okullarda yaygınlaşmasıyla birlikte kullanım sıklığının arttığını söyleyebiliriz. Özellikle sözel tabanlı derslerin öğrenciyi sıkmadan ve kalıcı bir öğretim gerçekleştirilmesi adına tercih edilmesi gerektiği sonucuna varabiliriz.

Öğretmenlerin görüşlerinden internet donanımına sahip akıllı tahtanın multimedya kullanımı için en çok kullanılan araç olduğu görülmüştür. Bu durum henüz akıllı tahtaya sahip olmayan okullar için bu ihtiyacın ivedilikle giderilmesi konusunu göz önüne koymaktadır. Ayrıca akıllı tahtanın kendilerine sunduğu imkanları zorlayan bazı öğretmenler bazı çevrimiçi eğitim platformlar hususunda kurumlarından destek beklemektedir. Bu durumda kurumlarından ya ilgili platformlara ait içeriklerin benzerlerinin üretilmesi ya da bu platformların lisansı konusunda destek olması beklenebilir. Ayrıca öğretmenlerin akıllı tahta kullanımına teşvik edilmesi gerekmekte olup, hali hazırda kullananlar ise çeşitlilik anlamında periyodik ve kısa süreli eğitimlerle desteklenebilirler.

KAYNAKLAR

- AKENGİN, H., TUNCEL, G., & CENDEK, M. E. (2016). Öğrencilerde Harita Okuryazarlığının Geliştirilmesine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (34), 61-69.
- AKIN, E., & ÇEÇEN, M. A. (2015). Çoklu ortama dayalı Türkçe öğretimine ve çoklu ortam araçlarına yönelik öğrenci görüşleri.
- AKTEPE, V., & SARGIN, M. T. S. (2014). İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersine Yönelik Tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 259-272.
- AKIN, E., & ÇEÇEN, M. A. (2015). Çoklu ortama dayalı Türkçe öğretimine ve çoklu ortam araçlarına yönelik öğrenci görüşleri.
- ALAKOÇ, Z. (2003). Matematik öğretiminde teknolojik modern öğretim yaklaşımları. *TOJET: The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 2(1).
- ALTINIŞIK, S., & Orhan, F. (2002). Sosyal bilgiler dersinde çoklu ortamın öğrencilerin akademik başarıları ve derse karşı tutumları üzerindeki etkisi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23).
- BAYSAL, Z. N. (2005). Hayat Bilgisi / Sosyal Bilgiler Öğretiminde Probleme Dayalı Öğrenme İçin Problem Durumları Oluşturma. *Türk eğitim bilimleri dergisi*, 3(4), 471-485.
- ÇELİK, H., & KATILMIŞ, A. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerindeki Öğrenci Başarısını Etkileyen Unsurlara İlişkin Görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (22), 128-153.
- ÇELİKKAYA, T., & ÇİĞEM, Ü. (2009). Yapılandırmacı yaklaşımın sosyal bilgiler öğretiminde başarı, tutum ve kalıcılığa etkisi (5. sınıf örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 197-212.
- DEMET, Ö., & YİĞİT, E. Ö. (2021). Okul öncesinde sosyal bilgiler eğitimine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 191-215.
- HÜCÜPTAN, M. L. (2006). Bilgisayar destekli öğretimin 6. sınıf sosyal bilgiler dersi öğrenci başarısına etkisi (Sakarya Üniversitesi).
- PALA, F. (2021). Sosyal Bilgiler Dersi Tarihe Yolculuk Ünitesi Bağlamında Dijital Hikâye Kullanımının Öğrenci Akademik Başarı ve Kalıcılığa Etkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 43-58.

İMAM HATİP ORTAOKULU ÖĞRENCİLERİNİN BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR DERSİNE KARŞI TUTUMLARI

Muhammet ERGİN

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/ Spor Bilimleri Fakültesi/Beden Eğitimi ve Spor Bölümü
muhammet.ergin@ogr.dpu.edu.tr/ 0009-0008-0705-2440

Mehmet ACET

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi/ Spor Bilimleri Fakültesi/Beden Eğitimi ve Spor Bölümü
mehmet.acet@dpu.edu.tr/ 0000-0003-3601-1601

Özlem EKİZOĞLU

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi/ Spor Bilimleri Fakültesi/ Spor Yöneticiliği
ozlem.ekizoglu@erzincan.edu.tr/ 0000-0002-5705-7134

Özet

Amaç: Bu çalışma, imam hatip ortaokullarında eğitim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. **Materyal ve Metot:** Bu çalışmada Demirhan ve Altay (2001) tarafından geliştirilen “Beden Eğitimi ve Spor Tutum Ölçeği II” kullanılmıştır. Kırıkkale ili merkezindeki imam hatip ortaokulu öğrencileri araştırmanın örneklem grubunu oluşturmaktadır. Verilerin analizinde ise SPSS 21.0 programından yararlanılmıştır. Veriler, dağılım normalliği sağladığından Bağımsız Örneklem T- Testi ve Tek Yönlü Varyans analizleri kullanılmıştır. **Bulgular:** Araştırmaya katılan imam hatip ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine tutumları; cinsiyetlerine, yaşlarına, ailenin spor yapmalarına izin verme durumlarına, beden eğitimi ve spor dersine isteyerek ve zevkle katılma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Ancak ailenin; spor yapma durumuna ve eğitim durumuna göre beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumlarında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. **Sonuç:** Erkeklerin, kız öğrencilere; 11-12 yaş katılımcıların diğerlerine; ailenin spora izin verme durumlarının vermeyenlere göre ve beden eğitimi dersine severek katılanların katılmayanlara göre derse tutumları daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi ve Spor Dersi, İmam Hatip Ortaokulu, Tutum.

ATTITUDES OF STUDENTS EDUCED AT İMAM HATİP SECONDARY SCHOOL AGAINST PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS LESSON

Abstract

Aim: This study was carried out to examine the attitudes of students studying in imam hatip secondary schools towards physical education and sports lessons. **Material and Method:** In this study, students' attitudes towards physical education and sports lessons were measured with the "Physical Education and Sports Attitude Scale II" developed by Demirhan and Altay (2001). Imam Hatip Secondary School students in Kırıkkale city center constitute the sample group of the research. SPSS 21.0 program was used in the analysis of the data. Since the data provided normality of distribution, independent sample T test, One Way Anova test for multiple comparisons and Tukey test as post hoc test were used. **Result:** The attitudes of the imam hatip secondary school students participating in the research to physical education and sports lessons differ significantly according to their gender, age, whether the family allows them to do sports, and willingness and pleasure to participate in physical education and sports lessons. There is no significant difference between the attitudes towards physical education and sports lessons according to the family's sports status and the education level of the parents. **Conclusion:** Males to female students; To the other participants aged 11-12; The family's permission to do sports is higher than those who do not, and those who love the physical education lesson have a higher attitude towards the lesson than those who do not.

Keywords: Physical education and sports lesson, İmam hatip secondary school, Attitude.

GİRİŞ

İnsanoğlunun canlılığının en önemli belirtilerinden olan “hareket” ve bunu geliştirme çabası yaratılıştan bu yana devam eden bir olgudur. İnsanlar bu olguyu ilerleyen süreç içerisinde kendi bulduğu yöntemlerle bilinçli ve disiplinli bir şekilde geliştirmiştir (Akkoyunlu, 1996). Beden eğitimi ve spor dersinin amacı da bireyin hareket kapasitesini üst düzeylere çıkarmak, sağlıklı bir yaşam sürmesine katkı sağlamaktır. Öğrenciler açısından bakıldığında ise onların bedensel gelişiminin yanı sıra zihinsel, duygusal, sosyal vb. her tür gelişimine katkı sağlamaktır.

Bireylerde yaşı ilerlemesine bağlı olarak bu alışkanlığın kazanılması oldukça güçleşecektir (Dalaman, 2010). Bireylerin yaş gruplarına göre dağılımında ise çocukların, yetişkinlere göre fiziksel hareketlilik isteği daha fazladır. Küçük yaşlardaki bir çocuğun okulda geçireceği bir gün içerisinde beden eğitimi ve spor dersi dışındaki derslerde hemen hemen ders boyu hareketsiz bir şekilde oturduğu, bu durumun da çocuklarda hem bedensel hem de psikolojik etkileri olduğu bilinmelidir. Bu ihtiyacını giderebileceği temel ders ise beden eğitimi ve spordur (Yenal, Çamlıyer ve Saracaloğlu, 1999). Ayrıca okul ortamında edinilen zihinsel ve bilişsel kazanımlar, bireyin gelişiminde tek başına yeterli gelmemektedir. Fakat beden eğitimi ve spor dersi sayesinde bireylerin kendini ifade noktasında rahatladığı, düşüncelerini ortaya koyma noktasında daha somut davrandığı, kendini kıymetli hissettiği bir sosyalleşme içine girdiği görülmektedir. Beden eğitimi ve spor dersinin bireye bir katkısı da sistemli, disiplinli ve başarı kaynaklı zevk alma duygusunun gelişmesidir.

Kişilerin öğrenme aşamasında meydana gelen tutumlar, duyguların üstesinden gelebilme ve onları yönetmeyle ilgilidir. Bireyin davranışlarını yönlendirmede ise oldukça önemli bir kavramdır. Değişik inanç veya değerlere göre ortaya çıkan tutumlar, bireyin gelecek hayatında da oldukça önemli olup, hayatına yön vermektedir (Kaya ve Böyük, 2011). İnsanın diğer insanlarla, varlıklarla veya durumlarla olan davranışlarını yönlendiren tutum, öğrenme sonucu ortaya çıkan eğilimler olarak değerlendirilmektedir. Bireyin davranışlarını yönetmede en baskın unsurlardan olan tutum, karar alma veya karar verme süreçlerinde ise taraflı davranmaya yol açan bir kavramdır. Çevremizdeki her türlü varlığa veya durumu karşı oluşturduğumuz olumlu veya olumsuz tutumlar; duygu, düşünce ve davranışlarımızın bütünüdür. Bazen ayrı hareket ettiği düşünülse de aslında bu kavramlar birbiriyle iletişim halinde olan unsurlardır (Pehlivan, 2010). Olumlu tutum oluşturulan durumlara karşı pozitif davranışlar sergileyen birey, olumsuz tutum geliştirdiği durumlara karşı ise negatif davranışlar ortaya koymaktadır. Tutum, insanın duygu, düşünce ve davranışlarının uyum içerisinde olmasını sağlar. Tutumun temelde üç ögesi bulunmaktadır: bilişsel, duyuşsal ve davranışsal. Bu ögeler bireyde mevcut olan tutumların genel olarak hepsinde bulunmaktadır (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2014).

Din-spor ilişkisine baktığımızda ise nüfusunun hemen hemen tamamına yakını Müslüman olan ülkemizde toplumda genel olarak spor etkinliklerine katılmanın İslami değerlerle ters düştüğü algısı yaygındır. Bu durumdan yola çıkarak dini ağırlıklı eğitim veren imam hatip ortaokullarında beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutumlarının tespiti, incelenmesi gereken bir durumdur. Yaşadığı toplumun temel ögesi olan insanın her yönüyle (ekonomik, sosyal ve kültürel vb.) kalkınabilmesi için bazı gereksinimleri vardır. Yeme-içme, barınma, güvenlik vb. ihtiyaçlar her ne kadar en başta gelen ihtiyaçlar olsa da bedensel –fiziki ihtiyaçların giderilmesi de insan için aynı derecede önem arz etmektedir (Özkan, 2011). Beden eğitiminin, bireyin kişiliğindeki olumlu yansımaları saygı, özgüven, paylaşma vb. olarak toplumun genelinde fark edilmektedir. Beden eğitimi ve sporda amaç, bireyin bütüncül şekilde gelişmesini sağlayarak hem fiziksel hem de ruhsal olarak sağlıklı, sosyalleşmiş, kişilik kazanmış bireyler yetiştirmektir. Bütün bu amaçlar aynı zamanda Milli Eğitim’in genel amaçlarıyla da bağdaşmaktadır. Beden eğitimi ve spor bireyin ruhi ve fiziki sağlığını geliştirirken; mücadele etmeyi, yarışabilmeyi, kazanma güdüsünü, fiziksel ve psikolojik yapısını, teknik ve taktiksel bilgisini, estetik anlayışını birlikte ele alır. Etkinlik alanı, bireyde saldırganca dürtüleri kontrol etmeyi sağlayan, bireyi yalnızlıktan kurtarıp toplumsallaşmasına yardımcı olan, bireylerin ruhi ve fiziki sağlıklarını koruyup sağlıklı nesillerin ortaya çıkarılmasını olanak veren her türlü etkinliği kapsar (Kılıç ve Çimen, 2018). Tamamen bilinçli faaliyetlerden oluşan beden eğitimi ve spor, kişilerin boş zamanlarını en verimli şekilde kullanmasını, ifade gücünü artırmasını, ifadelerini bedensel hareketlerle bütünleştirebilmesini, akran ilişkilerinde bağlarını güçlendirmesini hem bireysel hem de grup olarak etkinliklerde uyumlu bir kişilik kazanarak sosyal bir yapıya ulaşmasını sağlayan bir ders olarak görülmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'nün 14.04.2023 tarihli ve 194335 sayılı yazısı ile etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Araştırma Grubu

Kırıkkale ili merkez ilçesinde bulunan imam hatip ortaokulunda eğitim gören 64 erkek ve 41 kız öğrenciden oluşan toplam 105 öğrenci araştırma grubunu oluşturmaktadır.

Veri Toplama Yöntemi

Kırıkkale İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden çalışma için gereken izinlerin alınmasıyla birlikte, araştırma yapılacak okulun okul idaresi ile iletişim kurularak okul rehber öğretmeni ve beden eğitimi öğretmeni birlikte öğrencilere araştırma anlatılmıştır. Sınıf ortamında, yüz yüze anketteki her bir soru tek tek anlatılarak öğrencilerden güvenilir ve doğru cevaplamaları istenmiştir. Anketi toplam 105 öğrenci yanıtlamıştır.

Veri Toplama Araçları

Kişisel bilgi formunda katılımcılara cinsiyetleri, yaşları, anne eğitim durumu, baba eğitim durumu, ailede spor yapan kişilerin varlığı, ailenin spor yapmaya izin verme durumu ve beden eğitimi derslerine isteyerek/ zevkle katılıp katılmama durumları sorulmuştur. Beden eğitimi dersine yönelik tutumlarını ölçmek için Demirhan ve Altay (2001) tarafından geliştirilen 5'li likert tipi Beden Eğitimi ve Spor Tutum Ölçeği II (BESTÖ)'den yararlanılmıştır. 12 olumlu ve 12 olumsuz olmak üzere 24 maddeden meydana gelmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizinde SPSS 21.0 programından faydalanılmıştır. Elde edilen verilerin dağılım normalliği; basıklık (kurtosis), çarpıklık (skewness), Kolmogorov-Smirnov ve histogram grafikleri ile incelenmiştir. Gruplar arası karşılaştırmalarda ikili karşılaştırmalar için bağımsız örneklem T testi, çoklu karşılaştırmalar için Tek Yönlü Anova testi ve post hoc testi olarak Tukey testi kullanılmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Örneklem grubuna ait demografik bilgiler

		N	%
Cinsiyet	Erkek	64	61
	Kız	41	39
Yaş	10 yaş ve altı	23	21,9
	11-12 yaş	51	48,6
	13 yaş ve üstü	31	29,5
Anne öğretim durumu	Okuryazar değil	24	22,9
	İlkokul-ortaokul	39	37,1
	Lise	26	24,8
	Üniversite	16	15,2
Baba öğrenim durumu	Okuryazar değil	24	22,9
	İlkokul-ortaokul	39	37,1
	Lise	20	19
	Üniversite	22	21

Araştırmaya katılan öğrencilerin %61'i erkek %39'u kız öğrencidir. Yaş gruplarında %48,6'lık oran ile 11-12 yaş grubu daha fazladır. Anne ve baba öğrenim durumlarına bakıldığında hem anne hem baba öğrenim durumunda %22,9 okuryazar değil, %37,1 ise ilkokul veya ortaokul mezunudur. Annesi üniversite mezunu olanların oranı %15,2 iken babası üniversite mezunu olanların oranı %21,0 şeklinde görülmüştür.

Tablo 2. Öğrencilerin beden eğitimi dersine ilişkin durumları

	N	%
Ailede spor yapan var mı?		
Evet	49	46,7
Hayır	56	53,3
Ailesi spor yapmaya izin veriyor mu?		
Evet	100	95,2
Hayır	5	4,80
Beden eğitimi ve spor dersine isteyerek/ zevkle katılıyor musunuz?		
Evet	85	81
Hayır	20	19

Araştırmaya katılan öğrencilerin %46,7'sinin ailesinde spor yapan biri bulunmakta iken %53,3'ünün ailesinde spor yapan biri bulunmamaktadır. Öğrencilerin %95,2'sinin ailesi onun spor yapmasına izin vermekte ve %4,8' inin ailesi izin vermemektedir. Öğrencilerin %81'i beden eğitimi dersine isteyerek ve zevkle katıldığını belirtirken %19'u katılmadığını belirtmiştir.

Tablo 3. Beden eğitimi ve spor dersine ilişkin tutum düzeylerini cinsiyet değişkenine göre karşılaştırma

Cinsiyet	N	Ort.	Ss	t	P
Erkek	64	3,98	0,60	3,564	0,001**
Kız	41	3,57	0,55		

Araştırmaya katılanların beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının, cinsiyetlerine göre farklılaşma durumları incelendiğinde; erkek öğrencilerin beden eğitime yönelik tutumları ($x=3,98\pm0,60$) kız öğrencilerin tutumlarına göre ($x=3,57\pm0,55$) anlamlı bir fark ile daha yüksek görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 4. Beden eğitimi dersine ilişkin tutum düzeylerini yaş değişkenine göre karşılaştırma

Yaş	N	Ort.	Ss	F	P	FARK
10 yaş ve altı	23	3,84	0,61	6,098	0,003**	2> 3
11-12 yaş	51	3,99	0,50			
13 yaş ve üstü	31	3,53	0,68			

Araştırmaya katılanların beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının, yaşlarına göre farklılaşma durumları incelendiğinde; 11-12 yaş grubundaki öğrencilerin beden eğitimi dersine ilişkin tutumları ($x=3,99\pm0,50$) 13 yaş ve üstü öğrencilere göre ($x=3,53\pm0,68$) anlamlı bir fark ile daha yüksek görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 5. Beden eğitimi dersine ilişkin tutum düzeylerini anne öğrenim durumu değişkenine göre karşılaştırma

Anne öğrenim durumu	N	Ort.	Ss	F	P	FARK
Okuryazar değil	24	3,71	0,52	1,264	0,291	Yok
İlkokul-ortaokul	39	3,92	0,50			
Lise	26	3,89	0,46			
Üniversite	16	3,63	1,03			

Araştırmaya katılanların beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının, anne eğitim durumuna göre farklılaşma durumları incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo 6. Beden eğitimi dersine ilişkin tutum düzeylerini baba öğrenim durumu değişkenine göre karşılaştırma

Baba öğrenim durumu	N	Ort.	Ss	F	P	FARK
Okuryazar değil	24	3,78	0,57	1,064	0,368	Yok
İlkokul-ortaokul	39	3,71	0,54			
Lise	20	3,93	0,65			
Üniversite	22	3,96	0,72			

Araştırmaya katılanların beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının, baba eğitim durumuna göre farklılaşma durumları incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo 7. Beden eğitimi dersine ilişkin tutum düzeylerini ailede spor yapan var mı değişkenine göre karşılaştırma

Ailede spor yapan var mı?	N	Ort.	Ss	t	p
Evet	49	3,92	0,58	1,583	0,117
Hayır	56	3,73	0,62		

Araştırmaya katılanların beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının, ailede spor yapan birinin varlığına göre farklılaşma durumları incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmamıştır.

Tablo8. Beden eğitimi dersine ilişkin tutum düzeylerini aile spor yapmaya izin veriyor mu değişkenine göre karşılaştırma

Aile spor yapmaya izin veriyor mu?	N	Ort.	Ss	t	p
Evet	100	3,86	0,58	3,262	0,002**
Hayır	5	2,99	0,54		

Araştırmaya katılanların beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının, ailesinin spor yapmasına izin veren durumuna göre farklılaşma durumları incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Spor yapmasına ailesi izin veren öğrencilerin beden eğitimi dersine yönelik tutumları ($x=3,86\pm0,58$), spor yapmasına ailesi tarafından izin verilmeyen öğrencilere göre ($x=2,99\pm0,54$) anlamlı bir fark ile daha yüksek görülmüştür ($p<0,05$).

Tablo 9. Beden eğitimi dersine ilişkin tutum düzeylerini beden eğitimi dersine isteyerek katılma durumuna göre karşılaştırma

Beden eğitimi dersine İsteyerek/zevkle katılıyor mu?	N	Ort.	Ss	t	p
Evet	85	3,95	0,52	3,40	0,000**
Hayır	20	3,28	0,66		

Araştırmaya katılanların beden eğitimi dersine ilişkin tutumlarının, beden eğitimi dersine isteyerek ve zevkle katılıp katılmama durumuna göre farklılaşma durumları incelendiğinde anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre beden eğitimi dersine isteyerek ve zevkle katılıyor musunuz sorusuna evet diyenlerin tutumları ($x=3,95\pm0,52$) bu soruya hayır diyenlerin tutumlarına göre ($x=3,28\pm0,66$) anlamlı bir fark ile daha yüksek görülmüştür ($p<0,05$).

TARTIŞMA

Bu çalışma, imam hatip ortaokullarında eğitim gören öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan imam hatip ortaokul öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine tutumları; cinsiyetlerine, yaşlarına, ailenin spor yapmalarına izin verme durumlarına, beden eğitimi ve spor dersine isteyerek ve zevkle katılma durumuna göre anlamlı düzeyde farklılık göstermektedir. Ancak ailenin; spor yapma durumuna ve eğitim durumuna göre beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumlarında anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Erkeklerin, kız öğrencilere; 11-12 yaş katılımcıların diğerlerine; ailenin spora izin verme durumlarının vermeyenlere göre ve beden eğitimi dersine severek katılanların katılmayanlara göre derse tutumları daha yüksektir.

Benzer literatür araştırma bulguları;

Göksel ve Caz (2016) yılında gerçekleştirmiş oldukları araştırmalarında, İstanbul şehrinde Anadolu lisesine devam eden öğrencilerin beden eğitimi dersine karşı tutumlarını incelemiş fakat çıkan sonuca göre hem cinsiyete bağlı ölçümde hem de yaşa göre ölçümde belirgin bir farklılığı tespit edememişlerdir. Ankara’da yapılan benzer çalışmada ise ilköğretim, ortaöğretim ve üniversitede eğitim almakta olan lisanslı ve lisanssız sporcu öğrencilerin beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumları araştırıldığında

cinsiyet faktörüne göre erkek öğrencilerin lehine anlamlı bir sonuç ortaya çıkarken spora aktif katılım faktörüne göre ise lisanslı öğrencilerin lehine bir sonuç ortaya çıkmıştır (Kangalgil, Hünük ve Demirhan, 2006). Güllü vd., (2016) Şanlıurfa il örneği çalışmasında da kız öğrencilerin tutum ortalamasının erkek öğrencilerin tutum ortalamasından yüksek olduğunu belirlemişlerdir.

Özkan (2011) genel ve imam hatip lisesi öğrencilerinin, beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumlarını incelemiş ve imam hatip lisesi öğrencilerinin genel tutumunun olumlu ve yüksek olduğunu tespit etmiştir ve çalışma bulgularımızı destekler niteliktedir. Filiz (2018) çalışmasında ortaokul çağındaki çocukların beden eğitimi ve spor dersine yönelik tutumları ile okula bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediğinde, aile üyeleri arasında spor yapan kişi bulunan ile spor yapan kişi bulunmayanlar arasında anlamlı bir fark bulamamıştır. Bulgular, çalışmamıza da paralel olarak ailede spor yapan birey bulunan ile spor yapan birey bulunmayanlar arasında anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Yıldız (2015) tarafından yapılan bir araştırma, annelerinin eğitim durumuna göre bir ankete verdikleri yanıtlara bağlı olarak öğrencilerin beden eğitimi ve spora yönelik tutumlarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulmuştur. Bu farklılıklar, annesi üniversite mezunu olan öğrencilerin bu derse yönelik tutumlarının, annesi ilkokul, ortaokul ve lise mezunu olan öğrencilerin ortalama tutumlarından daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur ve eğitim düzeyi arttıkça çocukların beden eğitimi ve spora yönelik tutumlarının da arttığı sonucuna ulaşmıştır. Bizim çalışmamıza bakıldığında ise anne eğitim düzeyinin, çocuğun beden eğitimi ve spora yönelik tutumunda anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmektedir.

Kumartaşlı (2010) yapmış olduğu araştırmada beden eğitimi dersine yönelik tutumun, anne eğitim düzeyine göre anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bulgularımıza benzer şekilde anne eğitim düzeyinin, çocuğun beden eğitimi ve spora yönelik tutumunda anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmektedir. Sayın'ın (2014) araştırmasında, baba eğitim seviyesi düştükçe çocukların beden eğitimi ve sporla alakasının yükseldiği, baba eğitim seviyesi yükseldikçe ise bu ilginin düştüğü görülmektedir. Bulgularımıza benzer şekilde baba eğitim düzeyinin, çocuğun beden eğitimi ve spora yönelik tutumunda anlamlı bir farklılığa yol açmadığı görülmektedir. Keskin (2015) yapmış olduğu benzer çalışmada da babası spor yapanların, babası spor yapmayanlara göre tutumlarının daha olumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır ve bulgularımızı destekler niteliktedir.

Yaldız (2013) araştırmasında babanın eğitim düzeyine göre beden eğitimi dersine yönelik tutumda anlamlı bir fark tespit edememiştir. Sivrikaya ve Kılçık (2017) aile üyeleri spor yapan öğrencilerin, aileleri spor yapmayan öğrencilere göre beden eğitimi ve spora yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu neticesine ulaşmışlardır. Genel olarak yapılan literatür araştırmaları, bulgularımızı destekler niteliktedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuçlara baktığımızda imam hatip ortaokullarında eğitim gören öğrencilerin farklı bağımsız değişkenlere göre beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumlarının olumlu ve yüksek olduğu söylenebilir. Genel olarak dini yönde eğitim veren imam hatip ortaokullarının beden eğitimi ve spor dersine karşı olumsuz yargılar taşımadığı, öğrencilerin ve velilerin bu dersi İslam inancına karşıt bir durumda göremediği de söylenebilir. Bu çalışmanın sonuçlarından yola çıkarak imam hatip ortaokullarında beden eğitimi ve spor dersine karşı tutumun olumlu ve yüksek olması ve daha sonraki çalışmalara yardımcı olması amacıyla şunları önerebiliriz:

1. Öğrencilerimizin bu derse karşı olumlu tutum edinmeleri için her tür bilgilendirme çalışmalarına hız verilmelidir.
2. Beden eğitimi ve spor dersine karşı geçmişten gelen önyargıların değiştirilmesi için çaba sarf edilmelidir.
3. İmam hatip ortaokullarının her kademesinde beden eğitimi ve spor dersinin ders saati artırılmalıdır.
4. Okulların fiziki yapısı derse uygun hale getirilerek iyileştirilmeli ve malzeme eksiklikleri giderilmelidir.
5. İslam dininin spora verdiği önemi daha ön plana çıkaran çalışmalar yapılarak öğrenci ve velilerdeki yanlış önyargılar giderilmelidir.
6. Benzer çalışmalar diğer illerdeki imam hatip ortaokulu veya liselerinde yapılarak karşılaştırmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKKOYUNLU, Y. (1996), Beden Eğitimi ve Spor, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1, 80-81.
- DEMİRHAN, G. ve ALTAY, F. (2001), Lise Birinci Sınıf Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spora İlişkin Tutum Ölçeği II, *Spor Bilimleri Dergisi*, 12(2), 9-20.
- DALAMAN, A. (2010), *İlköğretim Birinci Kademe Beden Eğitimi Dersi Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşme Durumuna İlişkin Öğretmen Görüşleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- FİLİZ, M.A. (2018), *Ortaokul Çağındaki Çocukların Beden Eğitimi ve Spor Dersine Yönelik Tutumları ile Okula Bağlanma Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- GÖKSEL, AG. ve CAZ, Ç. (2016), Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine Yönelik Tutumlarının İncelenmesi, *Marmara Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-9.
- GÜLLÜ, M., CENGİZ, ŞŞ., ÖZTAŞYONAR, Y., KAPLAN, B. (2016), Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine İlişkin Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Şanlıurfa İli Örneği), *Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(2), 49-61.
- KAĞITÇIBAŞI, Ç. ve CEMALCILAR, Z. (2014), *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, İstanbul. Evrim Yayınevi.
- KANGALGİL, M., HÜNÜK, D., DEMİRHAN, G. (2006), İlköğretim, Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spora İlişkin Tutumlarının Karşılaştırılması, *Hacettepe Journal of Sport Sciences*, 17(2), 48-57.
- KAYA, H. ve BÖYÜK, U. (2011), İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Fen ve Teknoloji Dersine ve Fen Deneylerine Karşı Tutumları, *TÜBAV Bilim Dergisi*, 4(2), 120-130.
- KESKİN, Ö. (2015), *Ortaokul Öğrencilerinin Beden Eğitimi Ve Spor Dersine Yönelik Tutumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi (Sakarya İli Örneği)*, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- KILIÇ, T. ve ÇİMEN, P.N. (2018), Ortaokul ve Lise Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine Karşı Tutumlarının İncelenmesi, *Akdeniz Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-13.
- KUMARTAŞLI, M. (2010), *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Beden Eğitimi Dersine İlişkin Tutumlarının Ve Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi*, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı. Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- ÖZKAN, R. (2011), *Genel Lise ve İmam Hatip Lisesi Öğrencilerinin Beden Eğitimi ve Spor Dersine İlişkin Tutumlarının Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- PEHLİVAN, Z. (2010), Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Fiziksel Benlik Algıları ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumlarının Analizi, *Eğitim ve Bilim*, 35(156), 126-141.
- SAYIN, E. (2014), *Ortaöğretimde Okuyan Öğrencilerin Beden Eğitimi Ve Dersine Bakış Açılarının İncelenmesi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yeditepe Üniversitesi.
- SİVRİKAYA, Ö. ve KILÇIK, M. (2017), İlköğretim 2. Kademe Öğrencilerin Beden Eğitimi Ve Spor Dersine İlişkin Tutumlarının Belirlenmesi (Düzce Örneği). *CBÜ Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, 12 (1): 1-15.
- YALDIZ, S.A. (2013), *İlköğretim Okullarında Beden Eğitimi Dersine Yönelik Öğrenci Ve Ana- Baba Tutumları*. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
- YILDIZ, A. (2015), *Ebeveynlerin Çocuklarının Beden Eğitimi Ve Spor Dersine Katılımına Yönelik Tutumlarının İncelenmesi (Tokat İli Örneği)*. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi, Tokat: Gazi Üniversitesi.
- YENAL, H., ÇAMLIYER, H., SARACALOĞLU, S.A. (1999), İlköğretim İkinci Devre Çocuklarında Beden Eğitimi ve Spor Etkinliklerinin Motor Beceri ve Yetenekleri Üzerindeki Etkisi, *Gazi Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 15-24.

KAZAKİSTAN ANAYASASI'NA GÖRE ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN ONAYLANMASI VE İÇ HUKUK İLE İLİŞKİSİ

Nigara Mametzhanova

Sakarya Üniversitesi / Hukuk Fakültesi/ Kamu Hukuku Yüksek Lisans Tezli Programı
nyohannes98@gmail.com

Özet

Kazakistan Anayasası'na göre, uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisi önemli bir konudur. Anayasa'nın hükümleri, uluslararası anlaşmaların iç hukuka uygunluğunu sağlamak amacıyla belirlenmiştir. Kazakistan Anayasası, ülkenin en üst hukuki belgesidir ve tüm diğer hukuki düzenlemelerin temelini oluşturur. Anayasa, uluslararası anlaşmaların iç hukuka uygunluğunu sağlamak için çeşitli düzenlemeler içerir. Devlet Başkanı, Parlamento'nun onayını alarak uluslararası anlaşmaları imzalayabilir veya onaylayabilir. Parlamento, uluslararası anlaşmaların iç hukuka uygunluğunu denetler ve gerektiğinde iç hukuku anlaşmaya uyarlar. Uluslararası anlaşmalar, iç hukuka aykırı olmamalıdır. Eğer bir uluslararası anlaşma, iç hukukla çelişiyorsa, anayasa hükümleri öncelik kazanır ve uluslararası anlaşma yerine getirilemez. Kazakistan Parlamentosu, iç hukukun oluşturulması ve değiştirilmesi konusunda yasama yetkisine sahiptir. Anayasa Mahkemesi ise uluslararası anlaşmaların iç hukuka uygunluğunu denetler ve iç hukuka aykırı olduğu tespit edilen bir anlaşmayı geçersiz kılabilir. Bu çerçevede, Kazakistan Anayasası, uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisini düzenlemektedir. Anayasa'nın amacı, uluslararası anlaşmaların iç hukuka uygunluğunu sağlamak ve iç hukukun üstünlüğünü korumaktır. Bu sayede, uluslararası anlaşmaların etkin bir şekilde uygulanması ve ülkenin uluslararası taahhütlerini yerine getirmesi sağlanır.

Anahtar Kelimeler: Anayasa, Uluslararası Hukuk, Mevzuat, Uluslararası Andlaşmaların Onaylanması, Uluslararası Andlaşmaların Yürürlüğe Girmesi

APPROVAL OF INTERNATIONAL TREATIES AND THEIR RELATIONSHIP WITH DOMESTIC LAW ACCORDING TO THE CONSTITUTION OF KAZAKHSTAN

Abstract

According to the Constitution of Kazakhstan, the approval of international treaties and their relationship with domestic law is an important issue. The provisions of the Constitution are established to ensure the compliance of international treaties with domestic law. The Constitution of Kazakhstan is the supreme legal document of the country and forms the basis of all other legal regulations. The Constitution includes various provisions to ensure the compliance of international treaties with domestic law. The President, with the approval of the Parliament, has the authority to sign or approve international treaties. The Parliament examines the compliance of international treaties with domestic law and adjusts domestic law accordingly when necessary. International treaties should not be contrary to domestic law. If an international treaty conflicts with domestic law, the provisions of the Constitution take precedence, and the international treaty cannot be implemented. The Parliament of Kazakhstan has the legislative authority to establish and amend domestic law. The Constitutional Court is responsible for reviewing the compliance of international treaties with domestic law and can invalidate a treaty if it is found to be contrary to domestic law. In this context, the Constitution of Kazakhstan regulates the approval of international treaties and their relationship with domestic law. The purpose of the Constitution is to ensure the compliance of international treaties with domestic law and uphold the supremacy of domestic law. This enables the effective implementation of international treaties and fulfillment of the country's international obligations.

Keywords: Constitution, International Law, Legislation, Ratification of International Treaties, Entry into Force of International Treaties.

1. GİRİŞ

Kazakistan Anayasası'na göre uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisi konusu, hem Kazakistan'ın uluslararası ilişkilerindeki önemli bir yönü hem de iç hukuk düzeninin etkinliği ve

tutarlılığı açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu konu, Kazakistan'ın uluslararası taahhütlerini yerine getirme sürecini ve iç hukuka uyumunu sağlamak amacıyla Anayasa'da özel olarak düzenlenmiştir. Bu çalışmada, Kazakistan Anayasası'na göre uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisi üzerinde durulacak ve bu konunun önemi ve sonuçları tartışılacaktır. Çalışmamızın amacı, Kazakistan'ın uluslararası hukuka uyumunu ve iç hukukun üstünlüğünü nasıl sağladığını anlamak ve bu süreçteki etkili mekanizmaları analiz etmektir. Bu konunun önemi açıktır çünkü uluslararası anlaşmalar, Kazakistan'ın uluslararası toplumla ilişkilerinde temel bir araçtır. Ancak, bu anlaşmaların iç hukukla uyumlu olması ve iç hukuka uygun bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Aksi takdirde, anlaşmaların etkinliği ve güvenilirliği tehlikeye girebilir.

Bu çalışma, Kazakistan Anayasası'nda yer alan düzenlemeleri ve mekanizmaları inceleyerek uluslararası anlaşmaların onaylanması sürecini ve iç hukukla ilişkisini analiz etmektedir. Anayasa'nın belirlediği yöntemler ve iç hukukun üstünlüğünü sağlama ilkesi, Kazakistan'ın uluslararası anlaşmaları etkin bir şekilde onaylamasını ve uygulamasını sağlamaktadır.

2. KAZAKİSTAN ULUSLARARASI ANDLAŞMALARIN İÇ HUKUK İLE İLİŞKİSİ

1995 yılında Kazakistan Anayasası, Cumhuriyet'in uluslararası anlaşmalar ve diğer taahhütlerinin Anayasa'ya uygun olması gerektiğini ifade etti. Bununla birlikte, Anayasa'da uluslararası anlaşmalar ve iç hukuk düzenlemeleri arasında bir hiyerarşi oluşturmaya izin veren hükümler bulunmamaktadır. Bu durum, Cumhuriyet'in her türlü anlaşmasının (onaylanmış veya onaylanmamış olanlar da dahil olmak üzere) sadece Anayasa normlarına uygun olması gerektiği anlamına gelir. (Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, 1995).

Kazakistan Cumhuriyeti, 23 Mayıs 1969 tarihli Viyana Uluslararası Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ni 31 Mart 1993 tarihinde onaylamıştır. Söz konusu Sözleşme'nin 27. Maddesinde, "bir taraf, bir antlaşmanın yerine getirilmemesini haklı çıkarmak için iç hukukunun hükümlerine başvuramaz" şeklinde bir zorunlu gereklilik ifade edilmektedir. Başka bir durumda, bu uluslararası hukuk prensibini ihlal etmek anlamına gelir - "antlaşmaların uygulanması gerekmektedir". Bu hükme dayanarak, 1995 yılında yürürlüğe giren Anayasa'nın kabulünden önce yapılan tüm uluslararası andlaşmalar, Cumhuriyet'in yasalarının önünde öncelikli olarak kabul edilmelidir. (Amandıkova S.K., 1997).

Viyana Sözleşmesi'nin 9. ve 10. maddelerinde yer alan hukuki işlemler, antlaşmanın tam metninin kabul edilmesi için yapılan oylama dahil olmak üzere, bir devletin uluslararası bir antlaşmanın bağlayıcılığını kabul etme sürecini kapsar. (Viyana Sözleşmesi, 1969).

Viyana Sözleşmesi'ne göre, bir devletin bir antlaşmanın bağlayıcılığını kabul etmesi, onaylama yoluyla rıza göstermesi şeklinde ifade edilir. Bu rıza gösterme şekli aşağıdaki durumlarda gerçekleştirilir:

- a) "Anlaşma, onaylama yoluyla ifade edilmesini öngörüyorsa;
- b) Müzakerelere katılan devletler, başka bir şekilde onaylamanın gerekliliği konusunda anlaşmışlarsa;
- c) Devlet temsilcisi, anlaşmayı imzalarken ratifikasyon koşulunu kabul etmişse;
- d) Devlet temsilcisinin yetkileri veya müzakereler sırasında ifade ettiği niyet, anlaşmayı onaylama koşuluyla imzalamak içindir." (Kulzhabayeva, J. O., 2015)

2.1. Kazakistan Anayasası'na Göre Uluslararası Andlaşmaların Onaylanması

Talalaev A.N. tarafından ifade edildiği gibi, uluslararası bir antlaşmanın onaylanması, devletin en üst düzey organı tarafından kabul edilen ve antlaşmanın taahhüt edici olduğunu ifade eden bir süreç olarak gerçekleşir. Onaylanma, bir devletin en üst düzey yetkilisi tarafından resmi olarak kabul edilen ve bir uluslararası antlaşmanın bağlayıcılığını tanıma şeklini ifade eder. Bu durum özellikle Kazakistan Cumhuriyeti'nde önemlidir, çünkü sadece Kazakistan Cumhuriyeti tarafından onaylanan uluslararası anlaşmaların yerel yasalara öncelik verdiğini gösterir. Bu nedenle, onaylanma, devletin en üst düzey otoritesini yansıtır ve antlaşmanın hukuki etkilerini taşıdığını gösterir. (TALALAEV, A. N., (1989), *Uluslararası Anlaşmalar Hukuku*, Almatı: Almatı yayınevi, 25).

Kazakistan Cumhuriyeti'nin "Kazakistan Cumhuriyeti'nin Uluslararası Andlaşmaları Hakkında" adlı yasası, aşağıdaki uluslararası anlaşmaların onaylanmasını kapsar:

- İnsan hakları ve vatandaşların özgürlükleriyle ilgili olanlar, mevcut yasalarda değişiklik yapmayı veya yeni yasaların kabulünü gerektirenler ve Kazakistan Cumhuriyeti yasalarından farklı kurallar içerenler.
- Kazakistan Cumhuriyeti'nin diğer devletlerle sınırlarının belirlenmesine ilişkin anlaşmalar, Kazakistan Cumhuriyeti devlet sınırının geçişi ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin münhasır ekonomik bölgesi ve kıta sahanlığı konularında olanlar.
- Silahsızlanma veya uluslararası silah kontrolü, uluslararası barış ve güvenliği sağlayan barış anlaşmaları ve kolektif güvenlik anlaşmaları gibi devletlerarası ilişkilerin temelini oluşturanlar.
- Kazakistan Cumhuriyeti'nin uluslararası birleşmelere ve uluslararası örgütlere katılımıyla ilgili anlaşmalar, bu tür anlaşmaların Kazakistan Cumhuriyeti'nin egemenlik haklarının bir kısmını devretmesini veya bu örgütlerin kararlarının Kazakistan Cumhuriyeti için yasal olarak bağlayıcı olmasını öngörüyorsa.
- Devlet borçlarıyla ilgili anlaşmalar.
- İnsani yardımdan farklı olarak, Kazakistan Cumhuriyeti tarafından sağlanan ekonomik ve diğer yardımlarla ilgili anlaşmalar.
- Müzakerelere katılan tarafların anlaşmanın sonraki onaylama sürecinde anlaştığı anlaşmalar.

Uluslararası anlaşmalar, böyle bir onaylamanın rıza yoluyla ifade edildiği durumlarda. (Kazakistan Cumhuriyeti Uluslararası Anlaşmalar Hakkında Kanun, 2005). Kazakistan Anayasası'na göre, uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukuk ile ilişkisi aşağıdaki şekilde düzenlenmektedir.

“Onaylama Yetkisi: Kazakistan Anayasası, uluslararası anlaşmaların onaylanmasının, Kazakistan Cumhuriyeti'nin en üst düzey organlarına ait yetkilere sahip olduğunu belirtir. Bu yetki, genellikle Cumhurbaşkanı veya Parlamento tarafından kullanılır.

Anayasa Uyumu: Kazakistan Anayasası, uluslararası anlaşmaların, iç hukuka uygun olması gerektiğini belirtir. Onaylanan anlaşmaların, Anayasa hükümlerine uygun olması ve iç hukuka aykırı hükümler içermemesi önemlidir. Bu şekilde, uluslararası anlaşmaların, Anayasa ile uyumlu bir şekilde iç hukuka entegre edilmesi sağlanır.

Öncelik İlkesi: Kazakistan Anayasası'na göre, onaylanan uluslararası anlaşmaların, iç hukukun üstünlüğü ilkesine uygun olarak öncelikli olduğu kabul edilir. Yani, iç hukukla çelişen hükümler içeren bir uluslararası anlaşma ile iç hukuk arasında bir çatışma durumu ortaya çıktığında, uluslararası anlaşmanın öncelikli olduğu kabul edilir.

Uyum Yasaları: Kazakistan Anayasası, uluslararası anlaşmaların iç hukuka entegrasyonunu sağlamak için uyum yasalarının kabul edilebileceğini belirtir. Bu, uluslararası anlaşmanın hükümlerini yerine getirmek ve iç hukuka uygulamak için gerekli olan yasal düzenlemelerin yapılmasını içerir.

İhlal İddiaları: Kazakistan Anayasası, iç hukukla çelişen bir uluslararası anlaşmanın Anayasa Mahkemesi tarafından incelenebileceğini belirtir. Eğer Anayasa Mahkemesi, anlaşmanın iç hukuka aykırı olduğunu tespit ederse, anlaşmanın uygulanmasının durdurulması veya değiştirilmesi gibi önlemler alabilir.” (Sapargaliev G., 2007).

Bu şekilde, Kazakistan Anayasası uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukuk ile ilişkisini düzenleyerek, iç hukukun üstünlüğünü korurken uluslararası taahhütlerin yerine getirilmesini sağlamaktadır. (Nysanbekova L.B., 2001).

3. SONUÇ

Kazakistan Anayasası'nın uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisi konusundaki etkinliği ve sınırlamaları, ülkenin hukuk düzeni ve uluslararası ilişkileri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu konunun değerlendirilmesi, Kazakistan'ın iç hukukunun uluslararası taahhütleriyle nasıl ilişkilendiğini anlamak ve uluslararası anlaşmaların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak için önemlidir. Kazakistan Anayasası'nın uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisi konusundaki etkinliği, temel olarak iki ana unsura dayanır. Birincisi, anayasanın uluslararası

anlaşmaların onaylanması sürecini düzenlemesi ve ikincisi, onaylanan anlaşmaların iç hukukta nasıl uygulanacağına ilişkin hükümleri içermesidir. (Erdzhanov T.K., 2001) Anayasa'nın etkinliği, Kazakistan'ın uluslararası taahhütlerini yerine getirme ve uluslararası toplumla uyum sağlama kabiliyetini artırır. Bu, ülkenin uluslararası ilişkilerde saygınlığını artırırken, iç hukukunun da uluslararası standartlara uygun bir şekilde gelişmesine katkıda bulunur. Ancak, Kazakistan Anayasası'nın uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisi konusundaki sınırlamaları da vardır. Bunlar şunları içerebilir:

Anayasa'nın öncelik hükmü: Anayasa, uluslararası anlaşmaların iç hukuktan önce gelmesini öngörür. Ancak, bazı durumlarda bu öncelik ilişkisi net olmayabilir ve iç hukukun uluslararası anlaşmalara aykırı hükümleriyle çatışmalar ortaya çıkabilir.

Uygulama eksikliği: Uluslararası anlaşmaların etkin bir şekilde uygulanması, yerel hükümetler, mahkemeler ve diğer ilgili kurumlar arasında koordinasyon gerektirebilir. Bu tür eksiklikler, uluslararası anlaşmaların iç hukukta tam olarak uygulanmasını engelleyebilir.

4. TARTIŞMA

Kazakistan Anayasası'na göre uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukuk ile ilişkisi konusunda yapılan çalışmanın sonuçları, önemli bir anayasal ve hukuki konuyu aydınlatmaktadır. Bu çalışma, Kazakistan'ın uluslararası taahhütlerini nasıl yerine getirdiğini, uluslararası anlaşmaların iç hukukta nasıl uygulandığını ve bu süreçteki etkinliği ve sınırlamaları değerlendirmektedir. Bu çalışmanın önemi, bir yandan Kazakistan'ın hukuk sisteminin işleyişini anlamak ve diğer yandan uluslararası toplumla olan ilişkilerini incelemek açısından yüksektir. Kazakistan, uluslararası anlaşmalara taraf olarak uluslararası taahhütlerini yerine getirme sorumluluğuna sahiptir ve bu taahhütlerin iç hukukta nasıl yansıdığı ve uygulandığı büyük önem taşır.

Çalışmanın sonuçları, Kazakistan'ın iç hukuk sisteminin uluslararası anlaşmaları ne derece etkin bir şekilde yansıttığını ve uluslararası taahhütlerini yerine getirme konusunda ne tür sınırlamalarla karşılaştığını ortaya koymaktadır. Bu sonuçlar, Kazakistan'ın iç hukuk düzenini iyileştirmek ve uluslararası anlaşmalara daha etkin bir şekilde uymak için yapılması gereken adımları belirlemek açısından önemli ipuçları sağlamaktadır. Ayrıca, çalışmanın sonuçları, diğer ülkeler ve uluslararası toplum için de bir örnek teşkil etmektedir. Kazakistan'ın deneyimleri, uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukukla ilişkisi konusundaki başka ülkelerin kararlarını şekillendirebilir ve benzer süreçlerde yol gösterici olabilir. Bu nedenle, Kazakistan Anayasası'na göre uluslararası anlaşmaların onaylanması ve iç hukuk ile ilişkisi konusunda yapılan çalışmanın sonuçları, hem Kazakistan hem de uluslararası hukuk topluluğu için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

KAYNAKLAR

- AMANDIKOVA S.K., (1997), *Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Hukuku*, Almatı: Bolashak-Baspa,
KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ ANAYASASI, Kabul Tarihi: 30.08.1995, RG 5 Eylül 1995'te «Yegemen Kazakistan» ve «Kazakistan Gerçeği»,
KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ ULUSLARARASI ANLAŞMALAR HAKKINDA KANUN, Numarası: 54-III, Kabul Tarihi: 30.05.2005, RG *Kazakistan Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı'nın hukuki dayanağı*,
KULZHABAYEVA, J. O., (2015), *Kazakistan Cumhuriyeti Uluslararası Anlaşmalar Hakkında Kanun'a İlişkin Bilimsel Yorum*,
NYSANBEKOVA L.B., (2001), *Uluslararası özel hukuk*, Almatı: Almatı yayınevi, SAPARGALİEV G., (2007), *Kazakistan Cumhuriyeti Anayasa Hukuku*, Astana: Zheti Zhargy, TALALAEV, A. N., (1989), *Uluslararası Anlaşmalar Hukuku*, Almatı: Almatı yayınevi,
U. M. KOLOSOV, E.S. KRIVCHIKOVA, (1996), *Uluslararası Hukuk*, Moskova: Bağımsız Uluslararası Hukuk Enstitüsü Yayınları,
VİYANA SÖZLEŞMESİ, Kabul Tarihi: 23 Mayıs 1969.

MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNE İLİŞKİN ÖZYETERLİK ALGILARININ İNCELENMESİ

Çiğdem Turgut

Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi/ Matematik Eğitimi
215182005@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0000-0000-0000

Barış Demir

Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi/ Matematik Eğitimi
baris.demir@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6997-6413

Cüneyt Yazıcı

Kocaeli Üniversitesi / Eğitim Fakültesi/ Matematik Eğitimi
cuneyt.yazici@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4535-510X

Özet

Toplumların gelişmesine öncülük eden üstün yetenekli bireylerin tespit edilebilmesi ve eğitimi çok önemlidir. Üstün yetenekli öğrencilerin belirlenmesi, yetiştirilmesi ve eğitiminde öğretmenlerin büyük bir öneme sahip olduğu gözlenmektedir. Öğretmen adaylarının mesleki yeterlikleri ve kişisel özellikleri öğrencilerinin gelişiminde oldukça önemlidir. Öğretmen adaylarının gerek sahip olduğu alan bilgisi gerekse üstün yetenekli öğrencilere karşı tutum ve özyeterlikleri bu noktada önem kazanmaktadır. Bu araştırmada matematik öğretmen adaylarının üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine ilişkin özyeterliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu; gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya katılan 2022-2023 eğitim öğretim yılında Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenimine devam eden 73 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin çözümlemesinde aritmetik ortalama, standart sapma, ve eşleştirilmiş örneklem t-testi analizi kullanılmıştır. Analiz verileri tablo haline getirilmiş ve yorumlanarak sonuçlara ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucunda matematik öğretmen adaylarının üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine yönelik özyeterliklerinin eğitimler öncesi orta düzeyde olduğu veriler eğitimler sonrası yüksek düzeye çıktığı ve bu düzeylerin dönem başı ve dönem sonu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Üstün yetenek, Özyeterlik, Matematik öğretmen adayı

INVESTIGATION OF MATHEMATICS TEACHER CANDIDATES' SELF-EFFICACY PERCEPTIONS ABOUT THE EDUCATION OF GIFTED STUDENTS

Abstract

It is very important to identify and train gifted individuals who lead the development of societies. It is observed that teachers have a great importance in the identification, training and education of gifted students. Professional competencies and personal characteristics of teacher candidates are very important in the development of their students. At this point, pre-service teachers' field knowledge, attitudes and self-efficacy towards gifted students gain importance. In this study, it was aimed to examine the self-efficacy of mathematics teachers regarding the education of gifted students. The study group of the research; It consists of 73 students who continue their education at Kocaeli University Faculty of Education in the 2022-2023 academic year, who participated in the research on a voluntary basis. In the study, arithmetic mean, standard deviation, and paired samples t-test analysis were used to analyze the data. Analysis data were tabulated and interpreted to reach the results. As a result of the research, it was determined that the self-efficacy of mathematics teachers for the education of gifted students was at a moderate level before the trainings, and it increased to a high level after the trainings, and there was a statistically significant difference between these levels at the beginning of the term and the end of the term.

Keywords: Gifted ability, Self-efficacy, Mathematics teacher candidate

1. GİRİŞ

Eğitim programlarının normal gelişim gösteren öğrencilerin özelliklerine göre hazırlanmasından kaynaklı üstün yetenekli öğrencilerin gelişim özelliklerine uygun olmadığı gözlenmektedir. Bu farklılık ise üstün yetenekli öğrencilerin okullarda gerçekleştirilen eğitim öğretim süreçlerinde sıkılmalarına, isteksizlik yaşamalarına sebebiyet verebilmektedir. Gelişim süreçleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanan sosyal ve duygusal ihtiyaçları vardır. Bu nedenle özel eğitime ihtiyaç duyarlar (Kaya, 2013).

Toplumun en değerli kaynağı sayılan ve sayıları sınırlı olan, üstün yetenekli bireylerin kazanılması, en sağlıklı ve verimli bir biçimde yetiştirilmesi için eğitim hayatlarında ihtiyaç duydukları ortam ve imkanların sağlanması gerekir. Bu konuda görev ise yine öğretmenlere düşmektedir. Üstün yeteneklilerin alacağı eğitimde birinci faktör olarak öğretmenlerin sahip olması gereken özellikler ve nitelikler belirtilebilir. Üstün yetenekli öğrencilerin öğretmenlerinin, diğer öğretmenlere göre daha yetenekli ve daha hayal gücü zengin kişiler olmaları beklenmektedir (Lewis, 1982). Öğretmenlerin çalıştıkları öğrencilere daha fazla fayda sağlamaları, sahip oldukları öz-yeterlikleri ile ilişkilidir. Öğretmen yeterlikleri; öğretmenlik mesleğinin etkili ve verimli bir şekilde yerine getirilebilmesi için gerekli olan bilgi, beceri ve tutumlar olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2008). Öğretmenlerin hem sahip olduğu alan bilgisi hem de üstün yetenekli öğrencilere karşı öz-yeterlikleri bu noktada önem kazanmaktadır. Çünkü öğretmen öğrencilerinin hem akademik hem bilişsel hem de duyuşsal gelişimlerini etkilemektedir. Yapılan çalışmalarla da üstün yetenekli öğrencilerin dersine giren öğretmenlerin sahip olması gereken bazı özelliklerin genel hatlarıyla belirlendiği görülmektedir (Ford ve Trotman, 2001).

Bu araştırmada, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının üstün yetenekliler eğitimine ilişkin öz-yeterlikleri ne düzeydedir?" sorusu çalışmanın problemi oluşturmaktadır. Bu doğrultuda mevcut çalışmaya yön veren araştırma soruları şunlardır:

1. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanları ne düzeydedir?
2. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlikleri eğitim alma durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
3. İlköğretim matematik öğretmen adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlikleri cinsiyet değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

2. Yöntem

Bu araştırmada, tarama modeli uygulanmıştır. Bu anket yöntemi ile elde edilen bilgiler kullanılarak sonuca ulaşılmıştır. Araştırmada veri toplama araçları örneklem içine giren öğretmen adaylarına ulaşılarak surveey.com üzerinden online olarak uygulanmıştır.

2.1.Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu; gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya katılan 2022-2023 eğitim öğretim yılında Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenimine devam eden 73 öğrenci oluşturmaktadır.

2.2. Veri toplama araçları

İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterliklerinin ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmada, Girgin(2021) tarafından geliştirilen İngilizce öğretmenlerinin üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin özyeterliklerinin belirlenmesi amacıyla geliştirilen ölçekten faydalanılarak matematik dersi uyarlaması kullanılmıştır. Ölçeğin maddelerinin değerlendirmeleri için 0-10 arasında (0= hiç uygun değil, 10 = tamamen uygun) bir puan vermeleri istenmiştir. Ölçekte kullanılan 12 maddenin güvenilirliğini belirlemeye yönelik yapılan analiz sonucunda Cronbachs Alpha değeri 0.929 olarak bulunmuştur.

2.3. Verilerin analizi

Verilerin analizinde aritmetik ortalama, standart sapma ve eşleştirilmiş örneklem t-testi analizi kullanılmıştır. Tablo 1’de öğretmen adaylarının uygulamalar öncesi ve sonrası üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterliklerine yönelik ölçek sorularına verdikleri cevapların detayları yer almaktadır.

Tablo 1. Öğretmen adaylarının uygulamalar öncesi ve sonrası üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanları analiz sonuçları

Öz-yeterlik		$\bar{X}$	S.S
Matematik dersinde sınıftaki üstün yetenekli öğrencimi fark edebilirim.	Ön-test	6,95	2,278
	Son-test	8,14	1,294
Üstün yetenekli öğrencim için hazırladığım Bireysel Eğitim Programını (BEP) uygulayabilirim.	Ön-test	6,25	2,235
	Son-test	7,55	1,573
Üstün yetenekli öğrencimin matematik öğrenmeye değer vermesini sağlayabilirim.	Ön-test	7,73	1,888
	Son-test	8,32	1,066
Üstün yetenekli öğrencim genel müfredatla uyumlu farklılaştırılmış öğretim planı hazırlayabilirim	Ön-test	6,44	2,345
	Son-test	7,32	1,553
Üstün yetenekli öğrencimin matematik eğitimini desteklemek için ailesiyle etkin iletişim kurabilirim	Ön-test	8,32	1,847
	Son-test	9,00	1,528
Matematik dersinde sınıftaki üstün yetenekli öğrencimin olumlu sınıf atmosferini bozan olumsuz davranışlarını engelleyebilirim.	Ön-test	7,16	1,958
	Son-test	8,15	1,330
Üstün yetenekli öğrencimin matematik dersinde sınıf arkadaşları ile uyum içerisinde olmasına neden olan durumları ortadan kaldırabilirim.	Ön-test	6,81	1,761
	Son-test	7,81	1,401
Matematik dersinde üstün yetenekli öğrencim için değerlendirme biçimlerini farklılaştırabilirim.	Ön-test	6,16	2,291
	Son-test	7,74	1,385
Üstün yetenekli öğrencim için Bireysel Eğitim Programı (BEP) hazırlayabilirim.	Ön-test	5,84	2,315
	Son-test	7,60	1,139
Üstün yetenekli öğrencim eğitiminde kullanılabilecek ders etkinlikleri hazırlayabilirim	Ön-test	6,75	1,913
	Son-test	8,19	1,459
Matematik dersinde üstün yetenekli öğrencim için öğretim materyali geliştirebilirim.	Ön-test	6,53	1,951
	Son-test	7,32	1,141
Üstün yetenekli öğrencilerin eğitimiyle ilgili öğretimsel etkinlikleri uygulayabilirim	Ön-test	6,47	1,879
	Son-test	7,68	1,544
Toplam	Ön-test	6,78	1,548
	Son-test	7,95	0,992

Tablo 1 incelendiğinde ön test ve son test sonuçlarında en yüksek ortalama “Üstün yetenekli öğrencimin matematik eğitimini desteklemek için ailesiyle etkin iletişim kurabilirim.” ve en düşük ortalama ise “Üstün yetenekli öğrencim için Bireysel Eğitim Programı (BEP) hazırlayabilirim..” maddesinin sahip olduğu görülmektedir. Bütün maddelerde yapılan eğitim sonrası ortalamalarda artış olduğu belirlenmiştir. Toplam puanlar incelendiğinde eğitimler öncesi orta düzey olan öz-yeterlik puanlarının eğitimler sonrası yüksek düzey seviyesine çıktığı görülmüştür.

Tablo 2. İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanlarının ön test-son test sonuçlarına ilişkin eşleştirilmiş t-testi analizi

		$\bar{X}$	S.S	Madde çiftleri		t	p	η^2
				$\bar{X}_f$	S.S			
Özyeterlik	Ön Test	6,78	1,548	-1,170	1,894	-5,280	0,000*	0,41
	Son Test	7,95	0,992					

*p<0.05

Tablo 2’deki toplam puan ortalamaları incelendiğinde, ilköğretim matematik öğretmen adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanlarının ön test ve son test sonuçları arasında istatistiki olarak anlamlı bir fark bulunmuştur (p=0,000<0,05).

Tablo 3. İlköğretim matematik öğretmeni adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanlarının cinsiyet değişkenine ilişkin bağımsız örneklem t-testi analizi

		$\bar{X}$	S.S	t	p
Ön test					
Toplam	Kadın	6,78	1,546	-0,83	0 ,934
	Erkek	6,82	1,622		
Son test					
Toplam	Kadın	7,85	1,027	-1,454	0 ,155
	Erkek	8,21	0,861		

*p<0,05

Toplam puan ortalamaları incelendiğinde, öğretmen adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanlarının ön ve son test sonuçları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiki anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür (önp=0,934>0,05/ sonp=0,155>0,05).).

3. SONUÇ ve TARTIŞMA

Matematik öğretmen adaylarının üstün yetenekli öğrencilerin eğitimine ilişkin özyeterliklerinin incelenmesi amaçlanan bu çalışmada , araştırmaya katılan öğretmen adaylarının dönem başındaki öz yeterlilik ortalamaları ve öz yeterlik maddelerine verdikleri cevaplar incelendiğinde; orta düzeyde bir öz yeterliliğe sahip oldukları bulunmuştur. Güneş (2015), Abanoz(2021), Şahin(2012) ve Girgin(2021) öğretmenlerin üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin özyeterlikleri ve bilgi düzeylerini belirlemeye çalıştıkları araştırmanın sonuçları, çalışmamızın sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Dönem sonunda yapılan değerlendirmede ise öz yeterlilik ortalamaları ve öz yeterlik maddelerine verdikleri cevaplar incelendiğinde yüksek düzeyde bir öz yeterliliğe sahip oldukları görülmüştür. Başka bir ifade ile yapılan eğitimlerin öğretmen adaylarının matematik derslerindeki üstün yeteneklilerin eğitimine yönelik özyeterlik düzeylerini arttırdığı söylenebilir.

Öğretmen adaylarının üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz-yeterlik puanlarının ön ve son test sonuçları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiki anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Daha önce yapılan bir çalışmada benzer sonuçların bulunduğu görülmüştür (Abanoz,2021;Güneş, 2015). Fakültelerde seçmeli ders olarak verilen Üstün Yeteneklilerle Matematik Öğretimi dersini zorunlu hale getirerek tüm öğretmen adaylarının bu dersi almaları sağlanabilir. Ayrıca ilköğretim matematik öğretmenliği adaylarının üstün yetenekli öğrencilerin eğitim aldıkları BİLSEM ve Çocuk üniversiteleri gibi yerlerde öğretmelik uygulamaları derslerinin yapılması üstün yetenekli öğrencileri gözlemlenmesi ve bu öğrenciler ile çalışılması öğretmenlerin farkındalığını ve yeterliklerini artıracaktır söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abanoz Gerçek, S. (2021). *Üstün yetenekli öğrencisi olan ile üstün yetenekli öğrencisi olmayan sınıf öğretmenlerinin üstün yeteneklilerin eğitimine ilişkin öz yeterlikleri ve tutumlarının karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi.Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Girgin, İ. (2021). *İngilizce Öğretmenlerinin Üstün Yeteneklilerin Öğretimine İlişkin Özyeterliklerinin Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi.

- Ford, D. Y., & Trotman, M. F. (2001), Teachers of Gifted Students: suggested multicultural characteristics and competencies, *Roeper Review*, 23(4), 235-239
- Kaya, N.G. (2013). Üstün Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi ve BİLSEM'ler. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 115-122
- Maker, J.N., & Nelson, A.B. (1996). Curriculum Development and teaching Strategies Gifted Students. (2. Ed): Pro-Ed, Austin, Tex.
- MEB. (2008). Öğretmen yeterlikleri: öğretmenlik mesleği genel ve özel alan yeterlikler. Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Lewis, J. F. (1982). Bulldozers or chairs? Gifted students describe their ideal teachers. *Gifted Child Today*, 23, 16-19
- Güneş, A. (2015). Sınıf Öğretmenlerinin Üstün Yetenekliler Eğitimine İlişkin Tutum ve Öz-yeterliklerinin İncelenmesi. *Üstün Zekalılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi* (2), 12-16.
- Şahin, F. (2012). *Sınıf öğretmenlerinin üstün yetenekli öğrenciler ve özellikleri hakkında bilgi düzeylerini artırmaya yönelik bir eğitim programının etkililiği*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

TÜRKİYE VE AB AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASI NEET'LERİN MEVCUT DURUM ANALİZİ VE ÇÖZÜM POLİTİKALARI

Kerem ÇOLAK

Kocaeli Üniversitesi, Hereke Asım Kocabıyık MYO, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Böl.
kerem.colak@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3357-3457

Selçuk KOÇ

Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Böl.
selcukkoc@kocaeli.edu.tr, ORCID:0000-0001-7451-2699

Özet

Günümüz işgücü piyasalarında önemli bir sorun olarak görilmeye başlanmış olan NEET'ler, kavram olarak işsiz ve işgücüne dahil olmayan genç nüfusta yer alıp aynı zamanda eğitime (örgün eğitim, yaygın eğitim, çıraklık eğitimi, kurs) devam etmeyen nüfusu kapsamaktadır. Bu tanımdaki kilit vurgu olan işgücüne dahil olmayan tanımlama sonucu bu kişilerin aktif nüfusta yer almasına karşın işgücü içerisinde yer almaması ve ekonomik anlamda tamamen atıl olan kişilerin varlığından söz edilmektedir. Ancak toplumun bu kesiminde yer alan 15-24 yaş aralığında olan teknik olarak işsiz sayılmayan bu kişiler "genç işsizliği" ile kavram kargaşasına sebep olmakta bu nedenle de toplumda yanlış algılanmaktadır. Benzer bir tanımlamaya sahip olan genç işsizliği cari dönemde 15-24 yaş aralığında ve cari ücret düzeyinde iş arayıp bulamayan ancak çalışmaya hazır olan kişileri kapsamaktadır. Dolayısıyla bu grupta yer alan 15-24 yaş aralığındaki kişiler işgücü içerisinde yer alırken NEET'ler aksine işgücü piyasasından çıkmış durumda ve atıl durumda olmaktadır. Günümüz Türkiye nüfusunun yapısı gereği genç bir niteliğe sahip olması NEET sorunun çok derin bir boyutta olmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla kendine has yapısından kaynaklı aktif işgücü politikalarının da yer alması gerekmektedir. Bu çalışmada Türkiye'de ve AB'de NEET'ler ile ilgili mevcut durum analizi ortaya konduktan sonra aktif işgücü politikalarına yansımaları ve çözüm politikaları irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: NEET, Ne İstihdamda Ne de Eğitimde, Genç İşsizliği, Aktif İşgücü Piyasası

CURRENT SITUATION ANALYSIS OF NEETS IN TÜRKİYE AND EU ACTIVE LABOR MARKET AND SOLUTION POLICIES

Abstract

NEETs, which have started to be seen as an important problem in today's labor markets, include the young population who are unemployed and not included in the labor force, but also the population who do not attend education (formal education, non-formal education, apprenticeship training, courses). As a result of the definition not included in the labor force, which is the key emphasis in this definition, it is mentioned that although these people are in the active population, they are not included in the workforce and there are people who are completely inactive economically. However, these people in this part of the society, who are between the ages of 15-24 and are not technically unemployed, cause confusion with the concept of "youth unemployment" and therefore are misunderstood in the society. Youth unemployment, which has a similar definition, covers those who are between the ages of 15-24 and cannot find a job at the current wage level, but are ready to work. Therefore, while people aged 15-24 in this group are in the workforce, NEETs, on the contrary, are out of the labor market and are idle. The fact that today's population of Turkey is young by nature causes the NEET problem to be very deep. Therefore, active labor policies due to its unique structure should also be included. In this study, after presenting the current situation analysis of NEETs in Turkey and the EU, their reflections on active labor policies and solution policies will be examined.

Keywords: NEET, Not in Employment, Education or Training, Youth Unemployment, Active Labor Market

1. GİRİŞ

Kalkınma Bakanlığı “İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı” başlıklı Özel İhtisas Komisyonun Raporu (2018)’nda belirttiği gibi günümüz küresel gençliği, ekonomik krizden bu yana tüm dünyada artan işsizlik nedeniyle “kayıp” bir nesil olma riski ile karşı karşıyadır. İşsizlik baskısı altındaki çok sayıda genç, aslında işgücü piyasasına girmeden önce öngörmediği bir durumla yüz yüze gelmiş ve daha önce çalışmayı düşünmediği işlerde çalışmak, bu anlamda istikrarsız, kayıt dışı veya güvencesiz işleri kabul etmek zorunda kalmıştır. Genç bir kişinin kariyerinin daha başlangıcında uzun süre işsiz kalması, iş başında beceri kazanımının gecikmesine ve gelecekteki kazançları ile iş olanaklarının azalmasına yol açmaktadır.

Bu bağlamda işgücü piyasalarında önemli bir sorun olarak görülen genç işsizliğinin yanı sıra NEET kavramı da dikkatle izlenmesi gereken bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. NEET’ler, kavram olarak işsiz ve işgücüne dahil olmayan genç nüfusta yer alıp aynı zamanda eğitime (örgün eğitim, yaygın eğitim, çıraklık eğitimi, kurs) devam etmeyen nüfusu kapsamaktadır. NEET açılım olarak uluslararası literatürde “Neither Employment, Education nor Training” ya da daha sıkça kullanıldığı tabirle “Not in Employment, Education or Training” kelimelerinin baş harflerinden türetilmiş bir kavramdır. Ancak Türkçe yazında NEET ile ilgili kavram karmaşası yer almaktadır. Bu durum Çakmak ve Yiğit’in konu ile ilgili sistematik literatür taramasında bu karmaşa dikkat çekicidir. NEET üzerine yapılan çalışmalarda NEET kavramının; - Ne eğitimde ne istihdamda (NENİ) - Ne eğitim ne istihdam ne yetiştirmede (NEİY) olarak kullanıldığı görülmektedir. İngilizce literatürden Türkçe’ye aktarmada sıkıntı yaşansa da NEET kavramı ile anlatılmak istenin Not in Employment=İstihdam, Education=Öğretim yani örgün öğrenim, or Training=Eğitim yani yaygın eğitim, mesleki eğitim, çıraklık eğitimi, meslek kursları vb. gibi anlamlara karşılık geldiği aşikardır. Biz de bu çalışmamızda öğretim ve eğitim kavramlarındaki anlamlara bir farkındalık yükleyerek çalışmamızı sürdüreceğiz.

Ancak NEET ile Kavram Türkçe’de ne şekilde nitlendirilirse nitlendirilsin gerçek olan bu kişiler iktisadi anlamda atıl durumdadırlar ve potansiyelleri olmasına karşın üretken değillerdir. Genç nüfusun üretkenlik bağlamında atıl olmasının bir çok ekonomik ve sosyolojik olumsuz sonucu doğurmaktadır. Dolayısıyla bu olumsuz durum ülkeleri gençlerle ilgili bu sorunları araştırmaya ve çeşitli politikalar yardımıyla çözüm yolları aramaya itmektedir. Kalkınma planlarında NEET sorununa çözüm bulmaya yönelik hedefler ve politikalar konmaya başlanmıştır. Kimi teşvik programları ile atıl olan genç potansiyelinin aktif duruma getirilmesi hedeflenirken politika yapımcılar bunu salt ekonomik üretkenlik adına istememektedir. NEET oranlarındaki olumlu azalış aslında tüm toplumun sosyolojik sorunlarına çözüm bulabilmek içinde önemli hale gelmektedir.

NEET olmak; literatürde aynı zamanda verimsiz kalmak, insan sermayesini geliştirme fırsatını kaybetmek anlamında tanımlanmaktadır. Özellikle depresyon etkisi ile zihinsel sağlığa etki edebilecek çeşitli dezavantajların birikimini de üretmektedir. Bu dezavantajlar arasında toplumdan izole olma, belirsiz ve düşük ücretli istihdam, suça karışma, aile kurmakta başarısız olma riski sayılabilir. Bu nedenle, NEET olmanın çoklu , çoğu zaman da iç içe geçmiş sebepleri ve sonuçları olduğu varsayılmaktadır. Bu durum aynı zamanda kişisel ve aile ile ilgili sosyo-ekonomik faktörlerden de etkilenmektedir. Okuldan erken ayrılma, düşük eğitim seviyesi, bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarındaki beceri eksiklikleri, kurumlara duyulan güvensizlik, gibi kişisel risklerin yanında aile ile ilgili olarak, sosyal dışlanma, düşük aile geliri, ebeveynlerin düşük vasıflı ve düşük eğitim düzeyine sahip olması gibi riskler NEET statüsü için belirlenen risk faktörleri olarak görülmektedir(Baş2019).

Bu bağlamda NEET olgusunu içeren çalışmamızın giriş bölümün ardından gelen ikinci bölümünde genç işsizliği ve NEET kavramları ayrı ayrı ele alınarak aralarındaki temel farklar ve NEET kavramı ile ilgilidaha detay açıklamalar kavramsal çerçeve başlığı ile anlatılacaktır. İkinci bölümde ise AB’de ve Türkiye’de NEET olgusunun bir durum analizi istatistiksel tablolar eşliğinde değerlendirilecek ve üçüncü bölümde de aktif işgücü piyasası politikaları çerçevesinde alınan önlemler anlatılacaktır. Sonuç ve tartışma bölümüyle çalışmamız sonlandırılacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Şahin'in 2020 yılında yapmış olduğu "Genç İşsizliği ve Mücadele Yöntemleri" adlı çalışmasından aktardığı bilgiler ışığında Dünya çapında 71 milyon işsiz genç ve yoksulluk içinde yaşayan 156 milyon genç işçi bulunmaktadır ve genç işsizliği kritik küresel sorunlardan biri olmaktadır (ILO, 2019). Standart BM standartlarına göre yapılan tanımlamada gençlik kavramı ile 15 yaş ile 24 yaş arasındaki yaş grubu betimlenmekte ve bu grupta yer alanların %85'i gelişmekte olan ülkelerde yaşadığını raporlamaktadır. (UN 2003). ILO'ya göre "genç işsizliği" ifadesindeki gençlik kavramının kapsamına; 15-24 yaşları arasındaki kişiler girerken, 25 yaş ve üstündeki kişiler ise yetişkin kapsamındadır (ILO, 2019a,1). Bireyler, eğitim almakta olmaları dikkate alınmaksızın çalışan veya işsiz olarak sınıflandırılmaktadır. ILO ve Eurostat işsizlik istatistikleri, öğrencileri sadece öğrenci oldukları için işsizlik kapsamının dışında tutmamaktadır (Eurostat, 2019). Ancak gençlerin işsizlik süresinin günden güne uzadığına yönelik veriler de elde edilmeye başlanmıştır. Buna göre süre açısından tasnif edilmek istendiğinde gençlerin işsizliği kısa süreli (3 aya kadar); uzun süreli (3 aydan 1 yıla kadar) ve kronik (1 yıldan fazla) olarak sınıflandırılabilir (Şahin, 2020). Diğer yandan 2007'de patlayan 2007-2008 Küresel Finansal Krizle birlikte dünyada genç işsizliğinin şiddetlenme eğilimi gösterdiği ve bu sebeple de gençlerin işgücüne katılmadan önce eğitimde kalma süresi uzamakta, eğitimde istihdam edilenlerin ve eğitimdeki işsizlerin oranının arttığı gözlemlenmektedir (EC, 2019).

Uluslararası kuruluşların raporlarından bilindiği üzere genç işgücü; işgücü piyasasında başta işsizlik olmak üzere piyasaya girme engelleri, güvencesiz ve kötü çalışma koşulları, eğitim ve tecrübenin istenmesi, düşük ücret ve kayıtdışı çalışma vb. pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır. Ekonominin genişlediği dönemlerde dahi uygulanan iktisadi ve mali politikalar gençlerin eğitim ve istihdam problemlerine karşı çözümsüz kalabilmektedir. Bu bağlamda genç işsizliği sorunun çok daha derin olduğu bir gerçektir ve kavram olarak Genç işsizliği, gençlerin sorunlarını kapsamı açısından yetersiz kalmaktadır. Başta gençlerin eğitimi ve istihdamı olmak üzere çok boyutlu olarak ele alınması gerekmektedir. Gençlerin eğitimlerini tamamladıktan sonra işe girmeleri, sürekli iş değiştirmek zorunda kalmaları ve bu süreçte sosyal dışlanmaya uğrama risklerinin yüksek olması, farklı alternatif kavramlar ve tespitlere olan ihtiyacı ortaya çıkarmış ve ortaya çıkan bu boşluk NEET kavramı ile doldurulmak istenmiştir(Bruno ve ark., 2014)

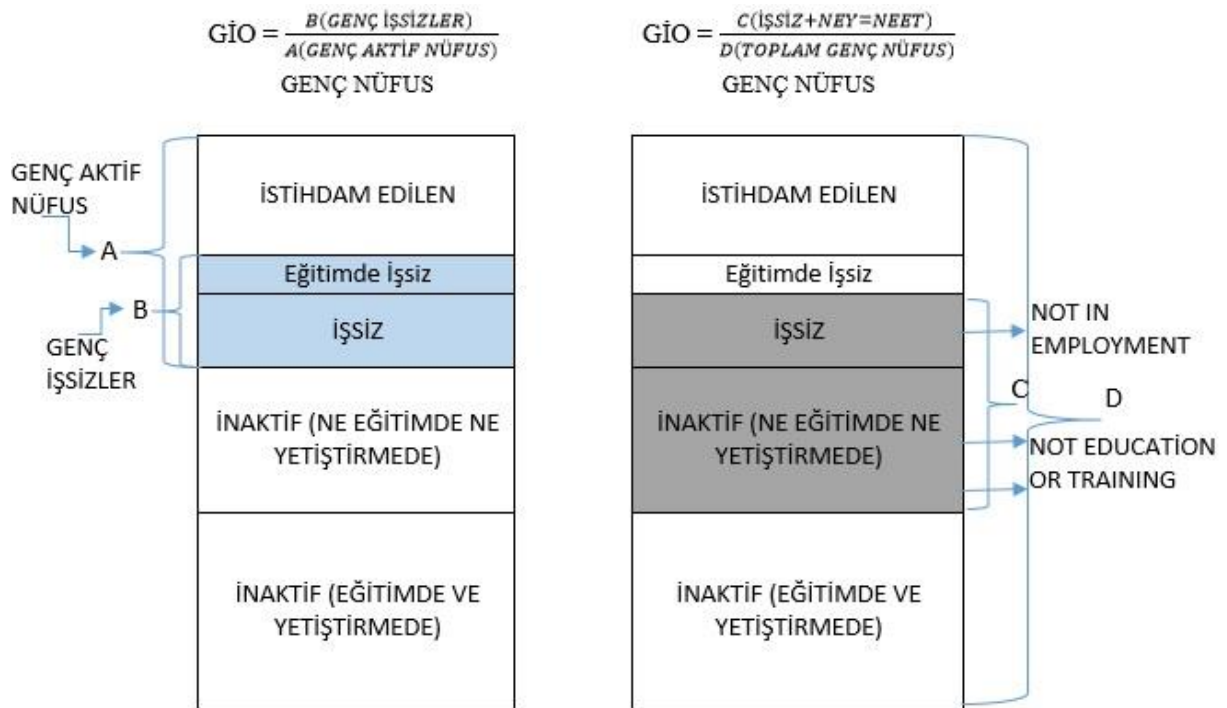
Esasında istihdam, eğitim veya öğretimde olmayan gençleri istatistiksel olarak yakalamak için ek bir göstergeye duyulan ihtiyaç ilk olarak 1980'lerin sonlarında Birleşik Krallık'ta ortaya çıktı. Bunun başlıca nedeni, 16-18 yaşlarındaki kişilerin çoğunu işsizlik yardımlarından mahrum bırakan Birleşik Krallık yardım rejimindeki değişikliklerdi (Furlong, 2007). NEET'lerin bu şekilde tanımlanmasının bir sonucu olarak, araştırmacılar ve hükümet yetkilileri, gençler arasında işgücü piyasası savunmasızlığının yaygınlığını tahmin etmenin yeni yollarını benimsemeye başladılar. Güney Glamorgan'daki gençlerle Istence ve arkadaşlarının 1994 yılında yapmış oldukları çalışma bir dönüm noktasıdır.

Istance ve arkadaşları (1994) çalışmalarında 16-18 yaşlarındaki genç nüfusu tasnif ederken statü0, statü1, statü2 ve statü3 gruplandırma biçimini tercih ettiler. Bu tanımlamaya göre "Status Zer0" terimi, işgücü piyasası statüsünün ana kategorilerinin (istihdam, öğretim veya eğitim) hiçbirinin kapsamına girmeyen 16-18 yaşlarındaki bir grup insana atıfta bulunmak için kullandılar. Statü 1, öğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan 16 yaşından büyük gençleri, Statü 2 eğitimde olanları yani mesleki eğitimde, yaygın eğitimde ya da çıraklık eğitimi vb gibi ve Statü 3 ise istihdamda olanları ifade etmektedir. Her ne kadar "Status Zer0" yani statü0 terimi kariyer hizmetleri kayıtlarından türetilen teknik bir terim olmasına karşılık gerek politika yapıcılar tarafından gerekse muhatabı olan kişiler tarafından yadırganmış ve ağır bir yük gibi his veren kaba bir kavram olarak algılanmış olmasından dolayı kavram "StatusA" olarak değiştirilmiş ve ardından "Not in Employment, Education or Training" kavramı NEET olarak "StatusA"nın yerini almıştır(Mascherini ve ark.,2012).

NEET olarak kullanılan bu yeni terim, kategorinin heterojen doğasına hemen dikkat çekerek kavramı açıklığa kavuşturmayı ve statü eksikliğinin olumsuz çağrışımlarından kaçınmayı amaçladı. NEET terimi, 1999 yılında hükümetin Bridging the gap raporunun (Social Exclusion Unit, 1999) yayınlanmasıyla Birleşik Krallık'ta siyasi düzeyde resmen tanıtıldı. Terim hızla İngiltere'nin ötesinde önem kazandı ve son on yılın başında neredeyse tüm AB Üye Devletlerinde eşdeğer tanımlar kabul

edildi. Japonya, Kore, Yeni Zelanda, Tayvan ve Hong Kong gibi ülkeler kendi NEET tanımlarını geliştirmiştir(Mascherini ve ark., 2012).

Çoğu Avrupa ülkesi NEET'i istihdam, eğitim veya öğretimde olmayan 15 ila 24 yaş arası gençler olarak tanımladı ve fenomeni ölçmek için İşgücü Anketinden (LFS) alınan ulusal verileri kullandı. Bununla birlikte, uluslararası olarak farklı tanımlar kullanılmaktadır. Örneğin, Birleşik Krallık'ta (Coles ve ark., 2002; McGregor ve ark., 2006) ve Yeni Zelanda'da (Hill, 2003), NEET terimi esas olarak gençleri kapsamaya devam etmektedir. NEET terimi Japonya'da tartışıldığında genellikle 15-34 gibi daha geniş yaş aralığı dikkate alırken NEET grubunu 'iş gücünde olmayan, okulda okula gitmeyen ve temizlik yapmayan 15-34 yaşlarındaki' kişiler olarak tanımlamaktadır (Yuji, 2007 ve OECD, 2008a). Kore için NEET grubu "son bir hafta içinde örgün eğitim kurumlarına, kolej sınavları için özel enstitülere veya istihdam için özel/kamu enstitülerine ya da kuruluşlarına kayıtlı olmayan, iş sahibi olmayan, ev işi veya çocuk bakımı ile meşgul olmayan, evli olmayan ve 15-34 yaş aralığında olan kişiler" olarak tanımlamıştır (OECD,2008b ve Nam, 2011). Bu açıdan bakıldığında Japonya ve Kore'de kategori, sadece işgücü piyasasına yönelik değil, aynı zamanda genç nesillerin topluma entegre olmasını sağlayan bir toplumsal olgu ile bağlantılı olma eğilimindedir(Mascherini ve ark., 2012). Yeni Zelanda'da haftada en az bir saatlik eğitim, istihdam ve yetiştirmede olmayan 15-19 yaş arası gençlik olarak ifade edilirken (Hill, 2003:3). Ülkeler arasında NEET yaş grubunun belirlenmesi farklılık gösterse de genel kabul 15-24 veya 15-29 yaş aralığında olan ve iş gücünde olmayan, öğrenimde ve eğitimde yer almayan gençlerden oluşmaktadır(Köken ve Koç, 2022).

Şekil 1. Neet Oranı-Genç İşsizlik Oranı Ayrımı

Kaynak: P. Vogel, Generation Jobless?: Turning the youth unemployment crisis into opportunity

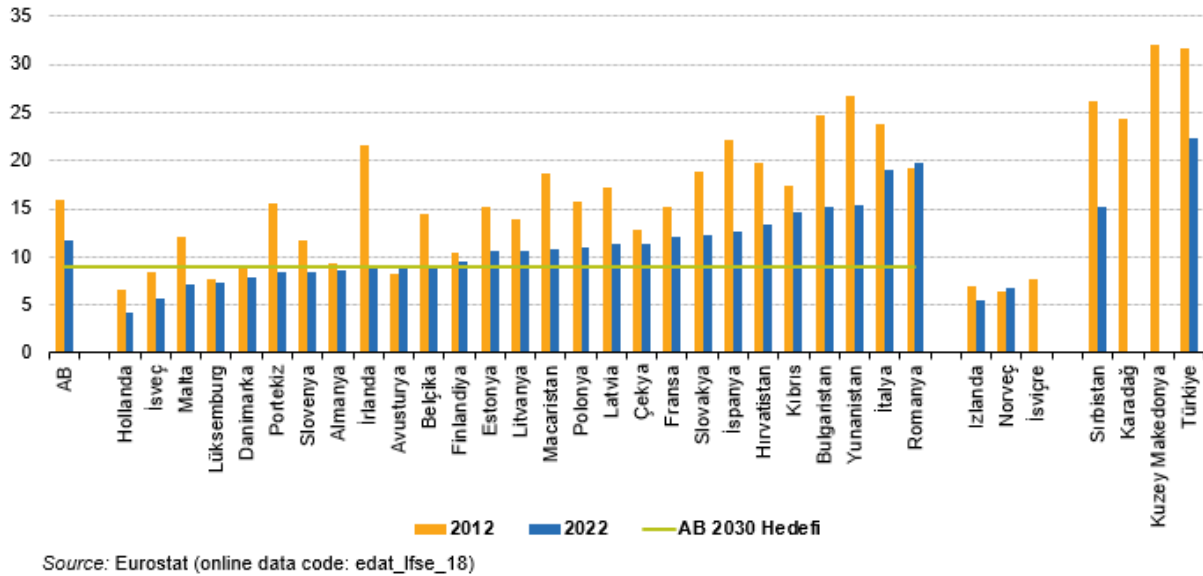
Her ne kadar NEET ve genç işsizliği kavramları yakından ilişkili olsa da her ikisi arasında işgücü piyasası politikaları üzerinde oldukça güçlü etkileri olan bazı temel farklılıklar vardır. Öncelikle genç işsizliği, şu anda hem işgücü piyasasından hem de eğitimden kopmuş gençlerin, yani eğitim veya öğretimde olmayan işsiz ve atıl gençlerin payını yakalamaktadır(Vogel, 2015). Ancak istihdamda olmayan grupta yer alan ve inaktif olarak görülen ne eğitimde ne de yetiştirmede olanların payını yakalamamaktadır. NEET kavramında ki en önemli farklılık ise aktif işgücü piyasası politikaları gereği her hangi bir meslek geliştirme, edindirme ve yetiştirme eğitimi programında yer alan genç işsizler hala aktif sayılmakta ve inaktif yani atıl işgücü olarak görülmemektedirler. Bu kişiler arama kanallarını

kullanıyor ya da işsizlik ödeneği de alıyor veya her ikisini birden uyguluyor olabilirler. Şekil 1’de bu detaylar açıkça görülmektedir.

NEET oranının belirleyici faktörlerini analiz etmek son derece önemlidir: belirleyicilerin bilgisi ve dolayısıyla bu fenomeni tahmin edebilecek risk faktörleri, politika yapıcılarının gençlerin sosyal ve emek dışlanmasının sosyal ve ekonomik sonuçlarıyla mücadele etmek için önlemler uygulamalarına yardımcı olabilir. Genç nüfusta gözlemlenmekte olan ve sosyoekonomik eşitsizliklerin temelinde yatan ve dezavantajlı grupların geride kalmasına neden olan ve artık günümüzde bir fenomen haline gelen NEET problemine yol açan birkaç temel faktörler arasında cinsiyet ayrımcılığı, düşük ücretler, güvencesiz işler, mali krizin etkilerine karşı savunmasızlık, işsizliğin devam etmesi, okuldan işe verimsiz geçiş ve yetersiz iş başında eğitim sayılabilir. Ek olarak, beceri odaklı teknolojik değişimin dağıtıcı etkileri veya piyasa gelirini yeniden dağıtmak için vergi ve yardım sistemlerinin etkinliğindeki düşüş, standart olmayan istihdam biçimleri ve işler arasında sosyal koruma eksikliği, potansiyel olarak NEET oranlarında bir artışa yol açabilmektedir(Maynou ve ark., 2022).

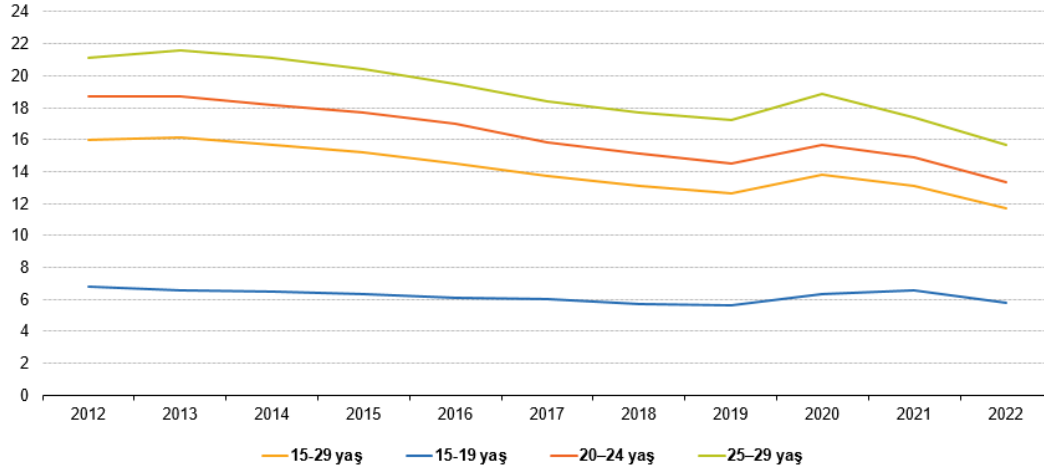
3. AVRUPA BİRLİĞİNDE VE TÜRKİYE’DE NEET OLGUSU

Geleneksel işsizlik istatistiklerine ek olarak, OECD ve Avrupa Komisyonu’nun çabaları sayesinde, ne istihdamda ne de okulda/egitimde/yüksek öğrenimde veya yeterlilik programlarında olmayan 15 ila 24 yaş arası (ve diğer yaş grupları) kişiler “NEET” olarak sayılmaktadır.” Bu şekilde tanımlama yaparak, özellikle savunmasız bir grup hakkında politikayla ilgili bilgiler ve veriler toplanabilmektedir. (Masscherini ve ark., 2012). Avrupa’da hızla artan genç işsizliğinin değerlendirilmesiyle ilgili olarak bu kavram, değerli tamamlayıcı veriler sunmaktadır. Bu grup, işgücü piyasasına veya eğitim sistemine (gönüllü olarak veya fiziksel ve zihinsel engellerden dolayı) kalıcı veya geçici olarak erişemeyen belirli bir kesim oranını hala içermesine ve bu nedenle de düşülmesi gerekmesine rağmen, NEET grubu her halükarda birçok AB ülkesinde çok büyüktür(Eichhorst ve ark.,2013).

Grafik 1. AB Ülkelerinde Genç Nüfusta (Yaş 15-29) NEET Oranları

Grafikten görüldüğü üzere Avrupa Birliği’nde 2030 yılında hedeflenen NEET oranı %9. İstihdam politikalarında NEET’ler ile ilgili stratejilerini belirledikleri 2012 yılında %16 olan bu oran 2022’de %11,7’ye düşmüştür. Ancak grafikten görüleceği üzere avrupa Birliği Kuzey ve Güney ülkeleri olmak üzere NEET oranlarında bir gruplaşma olmaktadır. Malta ve Portekiz hariç ilk 10 ülke kıta Avrupası olarak tanımlanan gelişmiş Avrupa ülkeleri olarak 2030 hedefinin altında NEET oranlarına sahipken ağırlıkta güney ülkelerin olduğu kalan 18 ülke henüz hedefin üzerindedir. Maalesef Aday ülke statüsündeki Türkiye ise AB ortalamasının çok üzerinde NEET oranına sahiptir:%22,4.

Source: Eurostat (online data code: edat_lfse_20)

Grafik 2. Avrupa Birliğinde Yaş Gruplarına Göre NEET Oranları 2012-2022

Grafik 2’de son on yıllık periyotta yıllar itibariyle NEET gençlerin Avrupa Birliği ortalaması yaş grupları itibariyle görülmektedir. Eurustat NEET gençleri üç farklı grupta toplamakta ve bu gruplara göre veri istatistiğini tutmaktadır. Buna göre 15-19 yaş, 20-24 yaş ve 25-29 yaş olarak NEET gençleri gruplara ayrılmaktadır. 15-29 yaş grubu genel AB ortalamasını vermektedir. 2012 yılında %16’dan 2022 yılında %11,7 seviyesine düşüş trendi sarı hatla gösterilmiştir. Dikkat edilecek olunursa pandemi sürecinde meydana gelen artış alınan yapısal önlemlerle yeniden düşüş trendine dönülmesini sağlamıştır.

AB’nde NEET çözülmesi gereken bir sorun olunca araştırmacılarında dikkatini bu yana doğru çekmektedir. Bu bağlamda Maynou ve arkadaşlarının (2022) yapmış oldukları ekonometrik çalışma da Avrupa ülkelerinde NEET oranlarının, işsizlik oranları ile ve eğitim ve öğretimi erken bırakanların yüzdesi ile yakınsadığına ilişkin sonuçlar elde etmişlerdir. Bruno ve ark. (2014) Küresel Finansal Krizin hemen ardından yapmış oldukları ampirik çalışmalarında yapmış oldukları analizlerden çıkardıkları sonuçlara göre iki önemli politika çıkarımları olmuştur. Bunlardan ilki, büyük krizler söz konusu olduğunda, başta Almanya olmak üzere Kıta Avrupası’nda benimsenen benzer kurum ve politikaların; sendikalar, gençler için hedeflenen politikalar vb. ile anlaşmaya varılan kriz yönetiminin çalışma saati ayarlamaları sayesinde özellikle bu tür krizlerin işgücü piyasaları üzerindeki etkisini en aza indirecek gibi görünmektedir. İlgili ikinci sonuç ise Güney bölgelerini ilgilendirmektedir; NEET ve genç işsizlik oranının yüksek kalıcılığı ve işsizliğin GSYİH’ya düşük duyarlılığı ile alakalıdır; ekonomi sonunda düzelse bile, gençlerin durumunun iyileşmesi için uzun yıllar geçeceğini ima eder; bu nedenle, aktif ve pasif işgücü politikalarının bir bileşimi son derece önemli olduğu sonucuna varılmıştır.

Yoksulluk riski ile ilgili analizlerinin yer aldığı Mussida ve Sciulli’nin (2022) çalışmalarından elde ettikleri sonuçlardan, hanehalkı yoksulluğu ile NEET statüsü arasında önemli bir dinamik karşılıklı ilişki olduğunu ve bu nedenle, NEET bireylerinin durumlarının çeşitliliğini göz önünde bulundurmanın yanı sıra fenomeni birlikte ele alma ihtiyacına dikkat çekmektedirler. Gerçekten de aktif olmayan NEET ve işsiz NEET bireylerinin farklı davrandığını ve bu grupların hanehalkı yoksulluğu ile farklı bir ilişki sergilediğini çalışmalarında bulmuşlardır. Özellikle, yoksul hanelerde yaşayan işsiz NEET’leri destekleyen politika müdahaleleri, aktif olmayan NEET’ler ile yoksulluk arasındaki nispeten zayıf ilişki ile karşılaştırıldığında, işsiz ve aktif olmayan NEET’ler (kıyaslama tanımı) ile hanehalkı yoksulluğu arasındaki nispeten güçlü ilişki dikkate alındığında özellikle etkili politikaların üretebileceğini savunmaktadırlar. Son olarak, gençlerin birlikte yaşama durumunun rolüncelendiğinde, birlikte yaşamayanlar için NEET olmanın, muhtemelen diğer gelir kaynaklarının mevcudiyeti nedeniyle yoksulluk riskini azalttığına dair sonuçlar elde etmişlerdir.

AB’nin NEET olgusunu araştıran çalışmaların ortak noktada buluştukları genel kanı NEET probleminin yapısal bir sorun olduğu ve yapısal bir sorun olarak kabul edilmedikçe de tek başına uygulanacak kamu

politikalarının çok etkin olmadığı yönündedir. Zaman içerisinde veya iyileşme süreçlerinde NEET gençlerin kişilik analizlerinde de değişim olacağı örneğin içinde oldukları suçluluk duygusunun zamanla değişebileceğini öngörmektedirler. Bu nedenle de NEET politikalarının da değişime uğraması muhtemel olacaktır (Alonso ve ark., 2022).

Gerek Avrupa NEET yazınında gerekse AB politika yapıcılarında anlattığımız gelişmeler yaşanırken Türkiye’de de NEET olgusu önem kazanmaktadır. NEET olgusunun hem kısa dönemli hem de uzun dönemli farklı sonuçlarının ekonomiye ve topluma etkisi Türkiye’deki politika yapıcılarını da konu hakkında önlem almaya ve strateji belirlemeye zorunlu kılmaktadır. Ancak halen ulusal istihdam stratejilerinden kavram olarak yer almamaktadır. Son 2 yılın NEET verilerine bakıldığında bu konuda etkili bir politika üretilemediği ya da uygulanamadığı düşünülebilir.

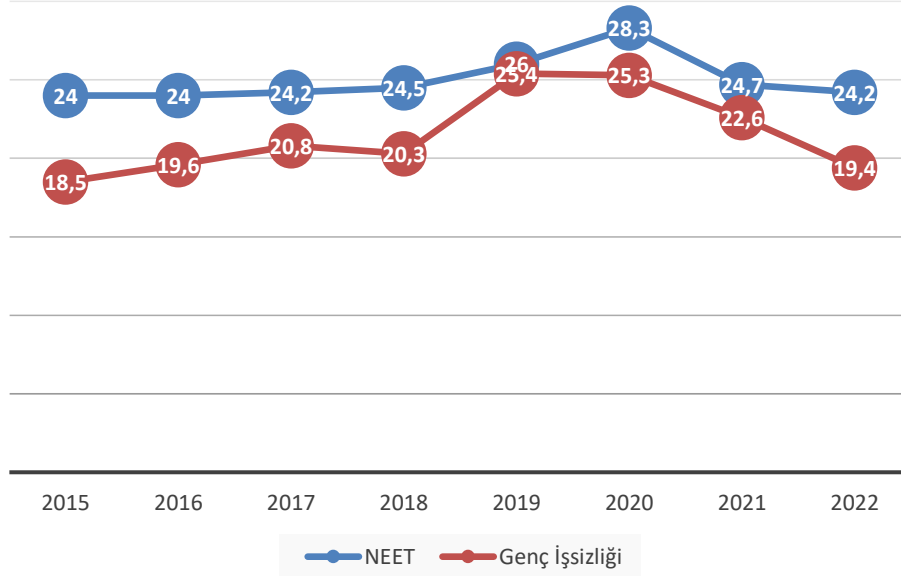
Tablo.1 Genç Nüfusun İşgücü Piyasasında Genel Durumu (Bin Kişi)

		Genç Nüfus 15-24	NEET	NEET Oranı	İşgücü	İstihdam	İşsiz	İşgücüne dahil Olmayan	İKO	İstihdam Oranı	İşsizlik Oranı
2021	I. Çeyrek	11.825	2.922	24,7	4.710	3.516	1.194	7.115	39,8	29,7	25,3
	II. Çeyrek	11.914	2.805	23,5	4.841	3.753	1.088	7.073	40,6	31,5	22,5
	III. Çeyrek	12.002	3.115	26	5.307	4.136	1.171	6.695	44,2	34,5	22,1
	IV. Çeyrek	12.090	3.018	25	5.100	4.027	1.073	6.990	42,2	33,3	21
2022	I. Çeyrek	12.100	2.931	24,2	4.934	3.898	1.037	7.166	40,8	32,2	21
	II. Çeyrek	12.038	2.736	22,7	5.179	4.194	985	6.859	43	34,8	19
	III. Çeyrek	11.974	3.249	27,1	5.513	4.461	1.052	6.461	46	37,3	19,1
	IV. Çeyrek	11.909	2.682	22,5	5.430	4.401	1.029	6.479	45,6	37	19
2023	I. Çeyrek	11.865	2.657	22,4	5.250	4.195	1.055	6.616	44,2	35,4	20,1

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketleri Bültenlerinden derlenmiştir.

Genç nüfusu ve istihdam yapısını gösteren Tablo 1’den anlaşılacağı üzere üçüncü çeyrekler NEET oranlarının arttığı dönemler olmakta bunun da sebebinin de okuldaki ayrılan gençlerin birden işgücü piyasalarına entegre olamadığından kaynaklandığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak bu durum NEET oranının yıla olumsuz dağılım yapmasına da etki etmekte, yıl içerisindeki toparlanma ve sonraki süreçlerde kalıcı düşme eğilimine geçebilme ancak ve ancak yapısal politikalarla çözülebileceği öngörülmektedir.

Bir ülkenin ekonomik ve sosyal refah göstergeleri ile 15-29 yaş arasındaki gençlerin eğitim, öğrenim veya çalışma hayatında bulunmaları arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. İş gücü piyasasında en aktif olan bu grubun eğitim veya iş hayatının dışında olması ekonomik ve sosyal açıdan ciddi riskler taşımaktadır. NEET oranının yüksek olması, çoğunlukla okul terklerinde görüldüğünden, eğitimin performansının azalması ya da milli eğitimin, yüksek öğretimin var olan sorunlarının Türkiye açısından olumsuz sonuçlarından biri olarak da değerlendirilebilir. Türkiye’de NEET eğilimlerine bakıldığında, yükseköğrenim hariç tüm eğitimlerde bu oran daha yüksek görülmekte ve kadınlarda bu oran artmaktadır. NEET durumundaki gençlerin profilinin en iyi şekilde belirlenmesi, gelişmekte olan bir ülke konumundaki Türkiye açısından bu gençlerin ya eğitim ve öğretim sürecinde ya da istihdamda yer alabilmesini gerektirmektedir(Cansever ve Namal, 2019).

Grafik 3. Türkiye’de Genç İşsizliği Oranı ve NEET Oranı

Kaynak: TÜİK Hane Halkı İşgücü Anketlerinden Derlenmiştir

Türkiye ile ilgili NEET verileri ilk olarak Eurostat’da 2006 yılından itibaren yayınlanmaya başlanmasına karşın TÜİK 2015 yılından itibaren bu verileri yayınlamıştır. TÜİK verileri 2020 yılına kadar yıllık olarak düzenlenirken 2021 yılından itibaren çeyrek dönemlerde veri yayınlanmaya başlanmıştır. Bu durumda NEET verileri ile anlamlı zaman serilerine dayalı ekonometrik analizler yapmaya engel olmaktadır. Yazında Türkiye verileri ile yapılan panel veri analizleri olmasına karşın veri yetersizliği nedeniyle daha derin analizlerin yapılabilmesine imkan tanımamaktadır. Grafik 3’te genç işsizlik oranları ile NEET oranlarının 2015 yılından itibaren yıllar içerisindeki seyri görülmektedir. NEET oranları doğal olarak daha yüksek iken pandemi döneminde birlikte yükselme eğilimi göstermişlerdir. Bu durum AB oranlarındaki yıllar itibariyle seyrine benzemektedir. Ancak 2019 yılında pandemi etkilerinin genç işsizlik oranı ile NEET oranı arasındaki makası kapattığı sonrasındaki süreçte normal seyirlerine devam ettikleri görülmektedir. Pandemi sonrası alınan önlemler her iki oranın da düşmesine sebep olduğu aşikardır. Ancak yapısal bir sorun olmaya da devam etmektedir.

4. AKTİF İŞGÜCÜ PİYASASINDA NEET POLİTİKALARI

II. Dünya Savaşı’nın ardından 1948 yılında İsveç’te tam istihdama ulaşmak ve enflasyonu kontrol altına almak amacıyla istihdam politikaları oluşturulmuştur. İsveçli iktisatçılar Gösta Rehn ve Rudolph Meidner Aktif İşgücü Piyasası Politikaları adıyla modelledikleri yeni kavramı “tam istihdam amacını gerçekleştirirken enflasyonu kontrol altında tutan sosyal demokrat bir strateji” şeklinde tanımlamışlardır (Biçerli, 2005: 4). İlerleyen dönemde OECD 1960’lı yıllarda İsveç’te uygulanan bu politikaları yayınlaması doğrultusunda diğer taraf ülkelerde aktif istihdam politikalarının ayrı bir politika olarak kabul görmesine neden olmuştur (Acar ve Yabanova, 2017).

Aktif işgücü piyasası politikalarının iki temel ekonomik ve sosyal işleve sahip olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki işgücü piyasasındaki taleplere karşılık vermek iken diğeri eşleşme sorununun etkilerinin azaltılmaya çalışılmasıdır. Aktif işgücü piyasası politikaları, iş arama yardımları, mesleki eğitim ve temel eğitim yanında yeni istihdam alanları açmayı planlayan çalışma programlarını da içermektedir (Özaydın, 2013). Bu bağlamda aktif işgücü piyasası politikaları birçok amaca hizmet etse de öncelikli amacı ekonomiktir. Bu politikalar ile işsizlerin yeniden en kısa sürede istihdama dönmelerini sağlamak suretiyle işsizliği azaltmak ve kamu tarafından finanse edilen gelir desteği ödemelerinin süresini azaltmak istenmektedir (Fretwell, 2005).

Aktif istihdam politikaları beceri geliştirme, yeniden istihdam ve diğer politikaları teşvik etmektedir. En önemlisi sürekli büyüyen işgücü için insan onuruna yakışır iş oluşturulması gerekmektedir. Bugün başta

Avrupa Birliği olmak üzere birçok OECD ülkesinde, aktif işgücü piyasası politikaları güncelliğini ve önemini korumaktadır. İş tecrübeleri olmayan gençleri yetiştirmek ek bir maliyet getirdiğinden işverenler gençleri işe almakta isteksiz davranmaktadır. Bu durum okuldan işe geçiş sürecinde gençlere dezavantajlı bir durum oluşturmaktadır. Bu noktada aktif işgücü politikalarının iş deneyimini ikame ederek işverenlerin ayrımcı tutumlarının önüne geçtiği belirtilmiştir (Taş ve Bilen, 2014). NEET gençler açısından işgücü piyasaları değerlendirildiğinde düşük beşeri sermaye seviyesinin önemi ortaya çıkmakta ve bu durum göz önüne alındığında, son dönemde eğitim sistemi özellikleri ve okuldan işe geçiş kurumları gibi faktörlerin NEET'lerin statüsünün belirlenmesinde önemli hale geldiği açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Okuldan işe geçişi etkileyebilecek önlemler şunlar olabilir: aktif işgücü piyasası politikaları, mesleki eğitim ve öğretim ile çıraklık. Birincisi, aktif işgücü piyasası politikaları, işgücü piyasasının verimliliğini artırmak, işgücü arzını artırmak ve işsizleri işgücü piyasasına entegre etmek için uygulanan tüm stratejileri kapsar (OECD, 2018).

Kasapoğlu ve Murat'ın Uşen (2007)'den aktardığı şekliyle aktif istihdam politikaları kapsamında kullanılan iki temel araçtan ilkinin, işsizlerin tümünü hedef alan genel nitelikli programlar olduğu, ikincisinin ise gençler, kadınlar, yaşlılar, engelliler, uzun dönem işsizler ve göçmenler vb. dezavantajlı kesimlere yönelik özel nitelikteki programlar olduğu belirtilmiştir. Bu programlar daha spesifik incelendiğinde, esnek ve a tipik çalışma düzeninin yaygınlaşması, kişinin vasıf ve mesleki becerilerini artırıcı eğitim programları, bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri, işe yerleştirme ve danışmanlık hizmetleri, okuldan iş hayatına katılma dönemlerinde sorunlar yaşayan genç işsizlere iş tecrübesi edindirmeye yönelik programlar, istihdam programları, ücret ve istihdam teşvikleri ile girişimciliğin desteklenmesi vb. araçlarla uygulanmaktadır (Uşen, 2007 ; Kasapoğlu ve Murat, 2018). Aktif işgücü piyasası politikaları, işgücünü kalifiye işçilerden yoksun sektörlere yönlendirmede, işgücü piyasasının inovasyon açısından değişikliklere yön verme kapasitesini canlandırmada ve dolayısıyla bir ekonominin dayanıklılığını artırmada çok önemli bir rol oynamaktadır. Gençler arasındaki işsizlikle mücadele etmeyi hedefleyen aktif işgücü piyasası politikaları genellikle kamu istihdam hizmetlerini (KİH) içerir (Caroleo ve ark, 2020).

İkincisi, bir eğitim sistemindeki Mesleki Eğitim ve Öğretim, insanlara belirli işlerin gerektirdiği teknik becerileri aşılayarak onları işe hazırlamaya yönelik öğretim ve uygulamaları kapsar. “Mesleki Eğitim ve Öğretim”in okuldan işe geçişi kolaylaştırma kapasitesi kesinlikle onun uygulanmasına bağlıdır; okul tabanlı eğitim veya bu eğitimin yerinde veya uygulamalı eğitimle birleştirildiği ikili bir sistem yoluyla gerçekleştirilebilir. MÖE, genç insanlar yakın gelecekte bu becerilerini başka bir yerde uygulayabilecek olsa bile, firmaların becerilerin transferine aktif katılımını ve kurumların tam da bunu yapması için firmaların teşvik edilmesinde doğrudan işbirliğini gerektirir. Son olarak, çıraklık, bireylerin genel beceriler ve iş deneyimi edinmesine yönelik temel eğitim için firmalar ve meslek okulları arasında çeşitli işbirliği biçimlerini içerir (Caroleo ve ark., 2017; Pastore, 2018). Okuldan işe geçiş kurumlarının daha gelişmiş olduğu ülkelerde NEET'lerin payı aslında sistematik olarak daha düşüktür (Caroleo ve ark. 2020).

Bu açıdan baktığımızda Türkiye’de “Aktif İşgücü Piyasası Politikaları” uygulayıcısı olarak İŞKUR yer almaktadır ve kurumun gençlere yönelik aktif işgücü piyasası politikalarını başlıca şu 4 ana başlıkta ele alınmaktadır:

- Eğitim
- Doğrudan iş yaratma programları
- Sübvansiyon edilmiş istihdam
- Gençler arasında girişimciliğin özendirilmesi.

Şekil 2. Aktif İstihdam Politikaları

Kaynak: Kasapoğlu ve Murat, 2018.

İŞKUR tarafından uygulanan politika ve programlar ele alındığında; “Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne de Yetiştirme de Olan Gençlere (NEİY) Yönelik Faaliyetler” başlığı altında İŞKUR’a kayıtlı 15-24 yaş aralığındaki gençlere yönelik potansiyel NEİY tespiti ve İş Avcılığı Modeli hayata geçirilmiştir. Bu çalışmada İŞKUR’a kayıtlı 15-24 yaş arasındaki kişilerin eğitimde, istihdamda ve Aktif İşgücü Piyasası Programlarında (AİPP) olup olmama durumu sorgulanmaktadır. Bu sorgulama arka planda sürekli yapılmakta olup İŞKUR’a yeni kayıt olan bireylerde NEİY sorgu sürecinden geçmektedir. Bu sorgu Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ile İŞKUR arasında sağlanan veri akışı yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Bu sayede İŞKUR’a kayıtlı olan kişiler içinden potansiyel olarak NEİY kapsamına girenler tespit edilmektedir. NEİY olarak tespit edilen kişilerin işgücü piyasasına kazandırılmasına yönelik İş Avcılığı Modeli uygulanmaktadır. İş Avcılığı Modelinde İş ve Meslek Danışmanı geri planda potansiyel NEİY birey için uygun Kurum hizmeti taraması yapmakta, uygun hizmet tespit edildiğinde birey ile iletişime geçilmektedir. Eğitimde ve istihdamda yer almayan gençlere yönelik uygulanan İş Avcılığı Modeline bağlı olarak performans göstergesi olarak NEİY Ligi uygulaması hayata geçirilmiş ve AİPP ile de desteklenmiştir. Bu bağlamda Aktif İşgücü Programları olarak “İşbaşı Eğitim Programları, Mesleki Eğitim Kursları, Girişimcilik Eğitim Programı” ile desteklenmektedir(Şahin ve ark. 2021).

Ancak uzun vadeli bir perspektiften bakıldığında, bu tür girişimler NEET'lerin payında önemli azalmaları garanti edemez. Ülke düzeyindeki üretkenlikle güçlü korelasyon kuran NEET oranlarındaki düşüş ancak daha fazla genci istikrarlı bir şekilde işgücü piyasasına çekmeyle bunun da kalıcı olan tek yolunun altyapıya, teknolojiye, yeniliğe ve daha da önemlisi eğitime artan yatırımlardan (Caroleo ve Pastore 2019) günümüz gençliğine yeterli beceri ve yeterlilikleri aşılardan geçtiğini göstermektedir. İşgücü maliyetlerini hedefleyen girişimler, kısa vadede NEET'lerin nüfus içindeki payının azaltılmasına yalnızca kısmen yardımcı olabilirken, yalnızca yatırım gerektiren bir yaklaşım, gençlerin işlerini güvence altına alma ve elinde tutma becerilerinde somut iyileştirmeler garanti edebilir(Caroleo ve ark.2020).

5. SONUÇ ve TARTIŞMA

Gerek ülkemizde gerekse AB’de önemli bir sorun olarak son yirmi yıldır tartışılan NEET’ler konusunda AB hedeflerine ulaşmak hem ekonomik açıdan hem de toplumsal açıdan çözüme kavuşturmak ve bu süreçte kat edilmesi gereken plan ve programları uygulamak çok önemlidir. Türkiye’de genç işsizliği ile ilgili politikalar NEET kavramı ile birlikte algılanmaya geç olarak başlanmış ve hala Ulusal İstihdam Stratejilerinde NEET gençler için özel bir başlık yer almamaktadır. Oysa AB’inde konunun farkındalığının başladığı 2000’li yıllardan itibaren başta Almanya olmak üzere AB ülkelerinde istihdam politikalarında uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye’de ise gençlerin emek piyasalarına geçiş sorunları ve ortaya çıkan NEET probleminin çözümü için bu grupta yer alan gençlerin kimler olduğunun saptanmasının ötesinde daha ayrıntılı çalışmalarla NEET grubunun daha iyi analiz edilmesi gerekli olduğu görüşünü yinelemekte fayda olacaktır. Özellikle günümüzde hızla gelişen teknoloji ve artık yüksek sesle dillendirilen ‘Dijital Dönüşüm’ ve ‘Dördüncü Sanayi Devrimi’ gibi süreçler NEET durumunda bulunan gençlerin emek piyasalarına nasıl entegre edileceği sorununu daha önemli hale getirmektedir. Dünya Ekonomik Forumu’nun yaptığı bir araştırmaya göre beş yıl içinde emek piyasalarında bugün ihtiyaç duyulan becerilerin %35’i değişecektir (Kalkınma Bakanlığı, 2019). Türkiye’de emek piyasalarının sahip olduğu sorunlar ve işgücünün özellikleri (eğitim düzeyi ve nitelikleri) düşünüldüğü zaman bu konuda etkin politikaların hızla üretilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir (Arabacı, 2020).

NEET kavramı çok yeni bir kavram olmasına karşın uluslararası literatür incelendiğinde aslında ekonomi ile ilişkili diğer sosyal bilimlere de kapsayacak şekilde ele alınması gereken önemli bir problem ve konu olduğu kesindir. Bu nedenle de araştırmacıların tespitlerine uygun şekilde politika yapımcıların çözüm modelleri tasarlamaları ve hayata geçirmeleri son derece önemlidir. Bu açıdan bakıldığında aşağıdaki tabloda yer alan “NEET Gençlerine Yönelik Model Tasarımı” bu konuda iyileştirmeler adına yapılacak olan tartışmalar için bir başlangıcı olabilir.

Tablo 2. NEET Gençlerine Yönelik Model Tasarımı

Kaynak: Şahin ve ark., 2021)

Bu noktada başarılı uygulamaların sürdürülebilir kılınması gençlere yönelik etkin bir erişim modeli içermesi ile mümkün görülmektedir. Bununla birlikte erişilen gençlerin tabi olduğu eğitim müfredatı, 21. yüzyıl becerileri, geleceğin meslekleri, mevcut beceri ve yetkinlikler, mevcut iş piyasası beceri gerekleri dikkate alınarak yenilikçi bir “Yetkinlik Modeli” tasarımı ile yeniden ele alınmalıdır. Ancak bu süreç eğitimler sonrasında pratik uygulamaların deneyimleneceği “Yetiştirme Modeli” tasarımı ile desteklenmelidir. Nihayetinde modellerin tamamlayıcı yönü istihdam edilebilirliği gerçekleştirmeye en yakın süreci içeren yetiştirme faaliyetleridir. Bu noktada mevcut faaliyet ve uygulamalara ilaveten bir “Yerleştirme Modeli” tasarımı bir bütünün parçası olarak planlanmalı ve uygulanmalıdır (Şahin ve ark., 2020).

AB politikalarında da karşılık bulan bu modelin ülkemiz politika yapımcıları tarafından da etkin bir şekilde kullanarak NEET oranlarında bir düşüş olabilmesi, gençlerin aktif olabilmesi ve onların verimliliklerinden faydalanılabilmesi için önem arzettiği açıktır. Bu bağlamda NEET sorunun yapısal bir sorun olarak kabul edilmesi gerektiği, yaş grubu olarak 15-24 yaş grubunun artık Z Kuşağı gençlerden ibaret olacağı unutulmamalıdır. 2024 yılından itibaren NEET kavramının kimliğinde, yapısında, kişilik analizinde değişimler göstereceği beklenmeli ve yeni stratejilerin buna göre hazırlanması ve programlara adapte edilmesi sağlanmalıdır. Literatürde Z Kuşağı merkezinde NEET'lere özgü kimlik ve kişilik analizine yönelik herhangi bir çalışma yoktur. Yine deneysel çalışmalara çok elverişli olan grupla alakalı bu tarz çalışmaların eksikliği de dikkatimizi çekmiştir. Konuya ilgi duyan araştırmacıların Türkiye yazınında eksikliği hissedilen NEET olgusunda yapacakları her türlü araştırma ve inceleme politika yapımcılarının stratejilerini belirlemede önem teşkil edecektir diye düşünmekteyiz.

KAYNAKLAR

- ACAR, O. K., & YABANOVA, E. K. (2017). Aktif İşgücü Piyasası Politikaları Çerçevesinde Kütahya İşkur’un Mesleki Eğitim Faaliyetleri’nin İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 85-111.
- BAŞ, H. (2019). Farklı Refah Rejimlerinde Genç İşsizliği Ve Neet’nin Görünümü: İtalya, İngiltere Ve İsveç Örnekleri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(21), 125-148.

- BİÇERLİ, K. (2005). Aktif İstihdam Politikaları İşsizliği Azaltır Mı?. *Çimento İşveren Dergisi*, 6(19), ss.4-15
- BRUNO, G. S., MARELLI, E., & SÍGNORELLI, M. (2014). The rise of NEET and youth unemployment in EU regions after the crisis. *Comparative Economic Studies*, 56, 592-615.
- CANSEVER, E. B., & NAMAL, K. (2019). İşgücünün Görünmeyen Dezavantajlıları: Ne İşte Ne De Eğitimde Olmayan Gençler. Editörler: Mustafa Koçancı Ve Hazal Yerlikayasosyal, İçerisinde; Politika ve Çalışma İlişkilerinde Güncel Sorunlar II. Kitap, Ankara, Gazi Kitabevi.
- CAROLEO, F. E., & PASTORE, F. (2019). The Italian low growth conundrum: An assessment and some policy issues. *Cesifo Forum*, 20(1), 33–39
- CAROLEO, F. E., CIOCIANO, E., & DE STEFANIS, S. (2017). Youth labour-market performance, institutions and vet systems: A cross-country analysis. *Italian Economic Journal*, 3(1), 39–69.
- CAROLEO, F. E., ROCCA, A., MAZZOCCHI, P., & QINTANO, C. (2020). Being NEET in Europe before and after the economic crisis: An analysis of the micro and macro determinants. *Social Indicators Research*, 149(3), 991-1024.
- ÇAKMAK, B. Y., & YİĞİT, B., (2022). Türkiye’de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Yer Almayan Genç (NEET) Olmak: Sistemik Literatür Analizi. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri – Seçme Yazılar VI*, İstanbul: Değişim Yayınları, 149-165.
- EICHHORST, W., HINTE, H., & RINNE, U. (2013). Youth unemployment in Europe: what to do about it? (No. 65). *IZA policy paper*.
- FRETWELL, D. (2005), Labour Markets and Social Policy in Central and Eastern Europa-The Accession and Beyond, Ed: Nicholas Barr, The World Bank, Washington.
- FURLONG, A. (2007), ‘The zone of precarity and discourses of vulnerability: NEET in the UK’, *Journal of Social Sciences and Humanities*, No. 381, pp. 101–121.
- GREAT BRITAIN. CABINET OFFICE. SOCIAL EXCLUSION UNIT. (1999). Bridging the gap: new opportunities for 16-18 year olds not in education, employment or training. Available at: <https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/15119/2/bridging-the-gap.pdf>, Erişim tarihi:25.05.2023
- HILL, J. (2003). Young People Not in Education, Training, or Employment: Key Indicators. New Zealand: Ministry of Social Development.
- KALKINMA BAKANLIĞI (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- KASAPOĞLU, M. M., & MURAT, S. (2018). Aktif İstihdam Politikaları Ve Türkiye’de İşkur Tarafından Uygulanan Aktif İstihdam Politikalarına Güncel Bir Bakış, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(25), 485-502.
- KÖKEN, M., & KOÇ S., (2022). Türkiye’de Bölgesel Neet Verilerinin Mekansal Panel Veri Analizi. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 10(2), 113-129.
- MASCHERINI, M., SALVATORE, L., MEIERKORD, A., & JUNGBLUT, J. M. (2012). NEETs-Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe.. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- MAYNOU, L., ORDÓÑEZ, J., & SILVA, J. I. (2022). Convergence and determinants of young people not in employment, education or training: An European regional analysis. *Economic Modelling*, 110, 105808.
- MCGREGOR, A., CLELLAND, D. AND REID, J. (2006), Evaluation of measurement options for those aged 16–19 not in employment, education or training (NEET), Scottish Executive, Edinburgh.
- MUSSIDA, C., & SCIULLI, D. (2023). Being poor and being NEET in Europe: Are these two sides of the same coin?. *The Journal of Economic Inequality*, 1-20.
- NAM, J. (2011). Not in Education, Employment, or Training (NEET) in Korea: Status and Trends. *e-Labor News* No. 111:1- 10.
- OECD (2008a), Jobs for youth: Japan, OECD, Paris.
- OECD (2008b), Jobs for youth: Korea, OECD, Paris.
- OECD. (2018). Active labour market policies: Connecting people with jobs. Paris: OECD Publishing.
- ÖZAYDIN, M. M., & ÖZAYDIN, M. (2013). Genç işsizlikle mücadelede aktif işgücü piyasası politikalarının rolü ve önemi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 120-145.
- PASTORE, F. (2018). Why so slow? The school-to-work transition in Italy. IZA working paper. Forthcoming in *Studies in Higher Education*.
- PESQUERA ALONSO, C., MUÑOZ SÁNCHEZ, P., & INIESTA MARTÍNEZ, A. (2022). Is there a uniform NEET identity in the European Union?. *International Journal of Adolescence and Youth*, 27(1), 207-220.
- ŞAHİN, İ. F. O. (2020). Genç İşsizliği ve Mücadele Yöntemleri. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 8(20), 135-157.
- ŞAHİN, L., KOCAYAYA, M. E. ve AKGÜL, O., (2021). Türkiye’nin Ulusal Neiy Stratejisi: Kurumsal Yaklaşım Ve Öneriler, Editörler: Levent Şahin ve ark. İçinde Türkiye’de Eğitim, İstihdam Ve Yetiştirmede Olmayan Gençler, İstanbul Üniversitesi Yayın No / Istanbul University Publication No: 5297, DOI:10.26650/B/SS46.2021.014

- TAŞ, H., & BİLEN, M. (2014). Avrupa Birliği ve Türkiye’de genç işsizliği sorunu ve çözüm önerileri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6), 50-69.
- UNITED NATIONS (UN) (2003). World Youth Report Chapter 2, Youth Employment, [<https://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ch02.pdf>], United Nations, 54-71, (Erişim 05.06.2019).
- UŞEN, Ş. (2007). Aktif Emek Piyasası Politikaları, *Çalışma ve Toplum*, 2, 65-94
- VOGEL, P. (2015). *Generation Jobless?: Turning the youth unemployment crisis into opportunity*. Springer.
- YUJI, G. (2007). Jobless Youths and the NEET Problem in Japan. *Social Science Japan Journal*, 10 (1), 23-40

NEET'LER İLE İLGİLİ EKONOMİ VE İLİŞKİLİ ALANLARDAKİ YAZIN TARAMASI

Kerem ÇOLAK

Kocaeli Üniversitesi, Hereke Asım Kocabıyık MYO, Tekstil, Giyim, Ayakkabı ve Deri Böl.
kerem.colak@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3357-3457

Selçuk KOÇ

Kocaeli Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İktisat Böl.
selcukkoc@kocaeli.edu.tr, ORCID:0000-0001-7451-2699

Özet

İşgücü piyasalarına ilişkin analizlerde işgücü verileri olarak sıklıkla karşılaştığımız aktif işgücü, işsizlik, genç işsizliği ya da iş bulma ümidi olmayanlar gibi pek çok kavramlar ile tasnif edildiğini biliyoruz. Bilim insanları da bu şekilde süregelen tasnif edilmiş verileri yorumlamaktadırlar, politikacılar da ilgili sorunlar karşısında politika uygulamalarını hayata geçirmeye çalışmaktadırlar. Ancak Birleşik Krallıkta etkin olarak 1990'lı yıllardan itibaren, Türkiye'de de 2000'li yılların başlarından itibaren istatistiksel analizlere ayrıca veri setine dahil olan ve o günlerden bu güne araştırmacıların ilgisini çeken NEET kavramı ekonomi yazınında yer etmeye başlamış ve günümüzde çalışma sayısı gittikçe artan bir şekilde araştırmacıların çalışmalarına konu olmuştur. Kavram olarak NEET gerek EURSTAT'a gerekse TÜİK'e göre işsiz ve işgücüne dahil olmayan genç nüfusta yer alıp aynı zamanda eğitime (örgün eğitim, yaygın eğitim, çıraklık eğitimi, kurs) devam etmeyen nüfusu kapsamaktadır. Bu çalışmada NEET kavramı ile ilgili araştırmacılar tarafından yapılmış ve uluslararası veri tabanlarında yayınlanmış araştırmaların bir literatür taraması kaleme alınacaktır. Bu bağlamda iktisat yazınında NEETlerin hangi boyutları ile ele alındığı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: NEET, Ne İstihdamda Ne de Eğitimde Olmayanlar, Literatür Taraması

ECONOMY AND RELATED FIELDS RELATED TO NEETS SUMMER REVIEW

Abstract

We know that concepts such as active labor force, unemployment, youth unemployment or those who have no hope of finding a job, which we frequently encounter as labor force data, are classified in the analysis of labor markets. Researchers have interpreted the ongoing classified data in this way, and politicians are trying to implement policy practices in the face of related problems. However, the concept of NEET, which has been actively included in the data set in statistical analyzes since the 1990s in the United Kingdom and since the early 2000s in Turkey, and has attracted the attention of academics since then, has begun to take its place in the economics literature. Today, its popularity and importance is increasingly the subject of researchers' studies. As a concept, NEET covers the young population who are unemployed and not included in the labor force, according to both EUROSTAT and TURKSTAT, but also those who do not attend education (formal education, non-formal education, apprenticeship training, courses). In this study, a literature review of research conducted by researchers with the concept of NEET and published in international databases will be written.

Keywords: NEET, Not in Employment, Educational or Training, Literature Scanning

1. GİRİŞ

Son yıllarda Türkiye'de de sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde yapılan sistematik derleme, meta analiz, meta değerlendirme ve benzeri çalışmalarda belirli bir artış bulunmaktadır (Yılmaz, 2021). Ancak çalıştığımız konuda ne ulusal veri tabanlarında ne de uluslararası veri tabanlarında ulusal akademisyenlerce yayınlanmış herhangi bir bibliyometrik bir çalışma bulunmamaktadır. Uluslararası çalışmalara bakıldığında NEET'leri literatür çalışmalarına konu alan iki uluslararası yayın bulunmaktadır. Bunlardan ilki Simoes ve arkadaşları (2022) tarafından kaleme alınan Scrutinising the Exceptionalism of Young Rural NEETs: A Bibliometric Review adlı makaleleridir. Çalışmalarında spesifik olarak 15 ila 24 yaşları arasındaki kırsal NEET'ler hakkındaki bilgileri uluslararası bilimsel

literatür bağlamında tanımlamayı ve daha genç kırsal NEET'lere ilişkin raporların literatürde bulunan ana tematik eğilimlere nasıl uyduğunu vurgulamayı amaçlamışlardır. Bulgularında genç kırsal NEET'lere ilişkin az olduğu ve daha çok ana kavram üzerinden farklı temalara yoğunlaşan yapılandırılmamış bir alan olduğu yönünde olmuştur. Bir diğer bibliometrik çalışma ise NEET kavramı ile yakından ilgili genç işsizliği üzerine Ralph ve Arora (2022) tarafından yapılan “A bibliometric study of reference literature on youth unemployment” başlıklı makaleleridir. NEET'lerin işgücü piyasasında genç işsizliği ile olan ilişkisine de dem vurarak 1983-2022 yılları arasından yayınlanan bilimsel çalışmalara yapılan atıfaların bibliyometrik bir analizini yapmışlardır.

İşgücü piyasalarının tüm kavramları için uzun yıllardır birçok bilimsel yayın, araştırma ya da derleme yapılmış olmasına karşın NEET ile ilgili literatür çok daha yeni oluşmakta, 2000'li yılların başından itibaren özellikle AB ülkelerinin gerek işgücü piyasasına yönelik programlarında gerekse sosyal politikalarında yer almasıyla akademisyenlerin dikkatini çekmeye başlamıştır. Genç işsizliği gibi yüksek öneme sahip olan kavram ile ilgili Türkçe yazından henüz bir literatür incelemesi yapılmamıştır. Ancak Çakmak ve Yiğit (2022)'in yapmış oldukları sistematik literatür incelemesinde NEET kavramına odaklanılmış ve ULAKBİM indeksinde taranan dergilerde yer alan 12 çalışmanın içerik analizini yorumlamışlardır. Sonuç bölümünde NEET literatürünün Türkiye açısından eksikliklerine, yeni alan açılımlarına ve konu çeşitlendirmesine dair önerileri ile katkıda bulunmuşlardır.

Bu çalışmamızda ise uluslararası literatürde yer alan ve akademik çalışmalara konu olan Türkçe'de kullanıldığı biçimde Ne İstihdamda Ne de Eğitimde kavramına karşılık gelecek şekilde NEET (not in employment, education or training) kavramının ekonomi ve ekonomi ile ilişkili bilimsel alanlarda yayınlanmış çalışmaların sistematik analizine odaklanılacaktır. Bu sayede Türkçe yazında NEET ile ilgili bibliyometrik literatürün eksikliğine dikkat çekerek konuyla ilgili sistematik bir literatür taraması yapmak ve bunu analiz ederek yorumlamak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Çalışma takip eden bölümde NEET kavramı ve bu kavramın akademik anlamda kapsamı tarihsel süreciyle birlikte ele alınacaktır. Gerek NEET kavramı konusundaki farklı bakış açıları gerekse ülke bazında değerlendirmeleri konusunda bilgi verildikten sonra üçüncü bölümde materyal ve metod hakkında bilgiler verilecektir. Web of Science veri tabanından alınan bilgiler derlenecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Küreselleşmenin başta gelişmiş ülkelerdeki etkilerini göstermeye başladığı 1980'li yıllardan itibaren gençlerin istihdamda bulunmamalarının yanında eğitim ve yetiştirmede de bulunmadıkları ve her geçen gün gençlerin eğitim, istihdam ve yetiştirmede yer almama sayılarının arttığı görülmektedir. İşgücü piyasasında yaşanan çeşitli sorunlar sebebiyle genç işsizliği ve genç istihdamı gibi kavramlar sorunun boyutunu açıklamada yetersiz kalmış ve yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan bu kavramlardan biri de gençlerin “ne eğitimde ne istihdamda ne de yetiştirme” olmaması kavramıdır. Gençlerin istihdamda olmamalarına ek olarak eğitim ve yetiştirmede yer almamalarını da karşılayan kısaca NEET olarak ifade edilen kavram küresel boyutta incelendiğinde bu grupta olan gençler heterojen bir yapıdan oluşmakta yani farklı toplumsal bölümlerden gelmekte, farklı sebeplerle bu grupta yer almaktadırlar ve NEET grubu içerisinde yer alan gençlerin sayıları her geçen yıl artmaktadır(Köken ve Koç, 2022).

İlk olarak Birleşik Krallık'ta Sosyal Dışlanma Birimi 1999 yılındaki “*Bridging to Gap*” raporuyla birlikte politika yapıcılarının özellikle dikkatini çeken grup, geç ergenlik döneminin kritik döneminde, herhangi bir eğitim, istihdam veya öğretim biçiminin (NEET) dışında önemli miktarda zaman geçiren kişiler olarak tanımlanmışlardır. Birleşik Krallık Hükümeti'nin Sosyal Dışlama Birimi'nin bu önemli raporuna istinaden, özellikle bu grubun sorunlarına ayrılarak, bu gençlere yönelik yeni bir danışmanlık ve destek politikası gütmek, yetişkinliğe başarılı bir şekilde geçiş yapmalarına yardımcı olmak için “ConneXions” olarak ifade edilen bir ofis kuruldu(Bynner ve Parsons, 2002).

Bu adımın ardından kavram İngiltere'nin ötesinde hızla önem kazandı ve son on yılın başında hemen hemen tüm AB üye devletlerinde eşdeğer tanımlar kabul edilerek sosyal politikalara ve hükümet programlarına dahil edildi. Japonya, Yeni Zelanda, Tayvan ve Hong Kong gibi ülkeler kendi NEET tanımlarını geliştirdiler. Çoğu Avrupa ülkesi, NEET'i, iş bulma, eğitim ya da eğitim görmeyen 15-24

yaş arasındaki genç insanlar olarak tanımlayıp yeni indikatörler geliştirdiler ve NEET olgusunu ölçmek için İşgücü Anketlerini yeniden dizayn ederek genç nüfus içersindeki NEET gruplarını ölçmeye ve değerlendirmeye başladılar(Güngör, 2017).

Son zamanlarda NEET, uluslararası kuruluşlar için giderek daha önemli bir işgücü piyasası göstergesi haline geldi. NEET, özellikle Avrupa'daki politika yapıcılar tarafından dikkate alınan ve değerlendirilen bir göstergedir. Hatta günümüzde işgücü piyasasındaki gençlerin durumunun tanımlanması için en önemli gösterge olduğu Birleşmiş Milletler Üye Devletleri tarafından 2015 yılında imzalanan 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Gündeminde (SKH) yer alan tek gösterge olmasıyla deklare edilmiştir(Eurofound, 2012, Kılıç, 2019, Neagu ve ark.,2021).

Bu kavram ile amaçlanan, eğitim süreçlerinin dışında işsiz ve pasif durumda olan risk altındaki gençlere odaklanmaktadır. Milenyum sonrası yaşanan hızlı teknolojik gelişim ile birlikte 2008 Küresel Finansal Krizi ve COVID-19 pandemisinin de etkisiyle önemli bir dönüşüm yaşanan dünyada gençler için eğitimden iş hayatına geçiş giderek karmaşık hale gelmiştir. İş yapma biçimleri ve çeşitliliği artmış yeni çalışma ve eğitim modelleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle NEET olan gençleri ayrıca ele alma ihtiyacı doğmuştur. NEET olarak tanımlanan gençlik, genel olarak 15-24 ve 15-29 yaş aralığındaki gençleri kapsamaktadır. Bu gösterge ile gençlere dair daha geniş bir bakış açısı geliştirmek olanaklı hale gelmiştir. Bu terim kalkınma adına ekonomik bir gösterge olduğu gibi, gençlerin ekonomik ve psiko-sosyal durumlarını ortaya koymak açısından da kullanılan sosyal bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır (Tolgay & Çakır, 2022).

Bunun neticesinde çok yeni olmasına karşın kavram ile ilgili araştırmalar ve yayınlar yapılmaya başlanmış ve özellikle de uluslararası yayınlar ulusal akademik yayınlara öncülük etmiştir. Ancak alanda hala araştırılması, anlaşılması gereken geniş bir kapsam vardır.

3. MATERYAL VE METOD

Bilimsel bilgi üretmenin ve ilgililere dağıtmanın yollarından biri de bilimsel makale yazmaktır. Konuların işlenme biçimi ve içerikleri ile araştırmacılara her zaman yol gösterme sorumluluğu makalenin yapım işinin bir parçasıdır. Bu amaçla makalelerdeki çalışma konularının yönelimleri önemlidir. Üretilen araştırmanın bu yönünü inceleyen çalışmalar bibliyometrik çalışmalardır. Bu çalışmalar özellikle akademik çalışma yapacak bilim insanlarının yol göstericisidir. Bibliyometrik çalışmalar, incelenen alanın istenilen detaylarını ortaya koyan çalışmalardır. Özellikle sosyal bilimler alanında, son yıllarda giderek artan bir çalışma hacmi vardır(Sönmez, 2020).

3.1. Araştırma Tasarımı

Bu tarz sistematik literatür incelemelerinde çalışma tasarımı olarak, araştırma sorusunu ele almak için ortak alıntı analizi, anahtar kelime analizi, ülke-atıf veya birlikte oluşum analizi, vb. gibi en uygun yöntemin seçilmesini içerir. Veri toplama süreci ile ilgili olarak, bibliyometrik verileri derlemek için uygun veritabanlarının seçilmesini ve verilerin yalnızca en ilgili literatürü içerecek şekilde rafine edilmesini içerir. Veri toplama sürecinin bir sonraki prosedürü, Scopus, WOS vb. veritabanlarından ham verilerin özetlenmesini ve daha anlamlı ve yönetilebilir bir formatta birleştirilmesini içeren veri toplamadır. Bunu veri analizi takip eder ve uygun yazılımın seçilmesini, verilerin daha fazla temizlenmesini ve araştırmayla ilgiliyse grupların, ağların ve kümelerin tanımlanmasını içerir. Bir sonraki adım, bibliyometrik verilerin görsel bir özetini sağlamak için uygun görselleştirme yönteminin ve yazılımın seçilmesini içeren veri görselleştirmedir. Son olarak, veri yorumlama, bilim haritalama sürecinin bulgularının tartışılmasını ve yorumlanmasını içerir(Al Fozaie, 2023).

Bizim çalışmamızda da aynı sistematik takip edilerek önce Web of Science veri tabanından gerekli olan veriler toplanmış ve gerekli olduğu şekilde “refine” işlemi yani Türkçe’ye düzeltmek, saflaştırmak olarak çevrilse de sınırlandırma ya da bir süzme işlemi yapılmıştır.

3.2. Veri Seti

Web of Science veri tabanında yer alan tüm alanlarda yapılmak istenen taramalar için çalışmada esas alınan kavram olan NEET kavramı hem İngilizce açık ifadesi olan “Not Employment, Education or

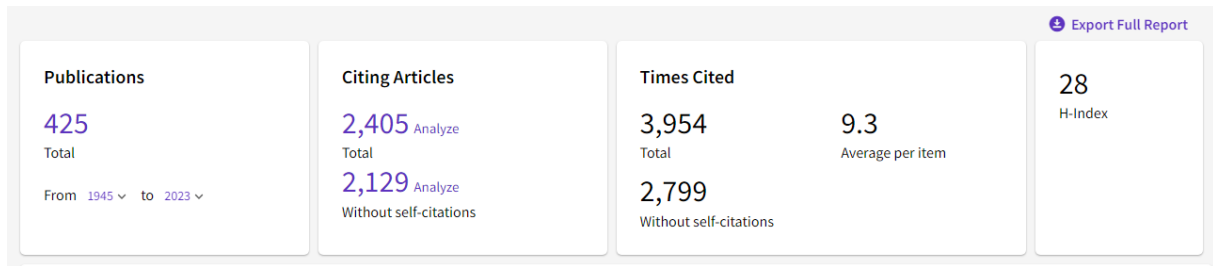
Training” ile yine kavramın çok sıkça kullanılan diğer bir ifadesi olan NEETs ifadeleri birbirlerine “or” bağlacı ile ilintilenerek yapılmıştır. Arama sonucunda tüm alanlardan 1.333 farklı bilimsel çalışma kategorize edilmiştir. Çalışmaların tarih aralığı 1975-2023 aralığı olarak belirlenmektedir.

Tablo 1. Seçilmiş Orta Ölçekli Konu Başlıkları

Citation Topics Meso	Record Count	% of 425
6.11 Education & Educational Research	225	52.941
6.10 Economics	59	13.882
6.73 Social Psychology	30	7.059
6.3 Management	18	4.235
6.178 Gender & Sexuality Studies	17	4.000
6.27 Political Science	17	4.000
6.86 Human Geography	15	3.529
6.263 Agricultural Policy	14	3.294
6.277 Asian Studies	6	1.412
Others	24	5.647

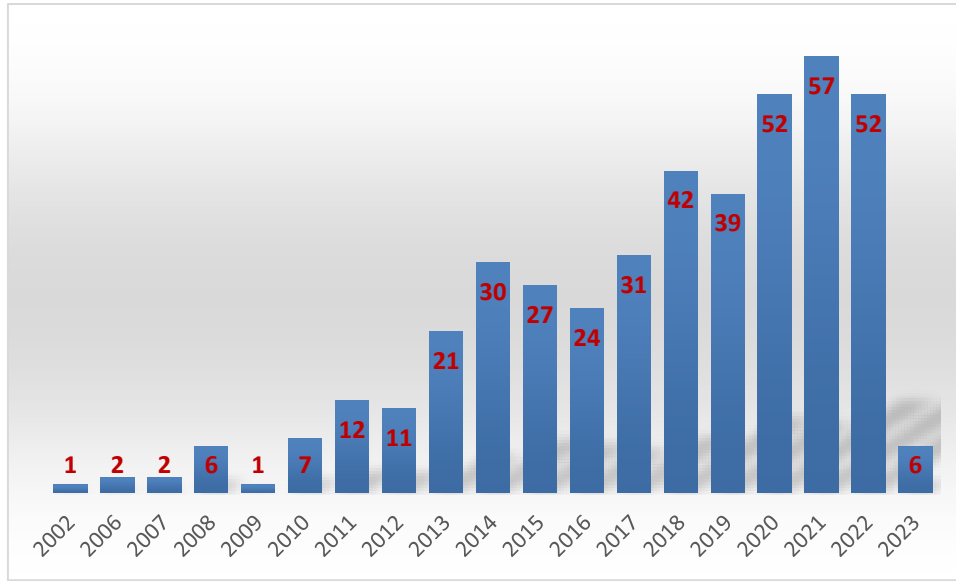
Ancak NEET kavramının tıp (NEET: bir protein grubunun adı) ve nükleer kimya (NEET: The nuclear excitation by electron transition) alanlarında farklı anlamlar da taşımaktadır. Ayrıca Neet soyadını taşıyan yazarlar da mevcuttur. O nedenle tarama “citation topics meso” kriterlerinde ekonomi ve ekonomi ile ilintili alanlar “refine” edildiğinde yani sınırlama kriterlerine sonuç aldırıldığında sosyal bilimler alanında ekonomi ve ekonomi ile ilintili alanlarda 425 bilimsel çalışma bulunmuştur. Seçili başlıklar Tablo 1’de gösterilmiştir. Diğerleri olarak yapılan gruplandırmada 8 sosyal bilim alanı daha yer almaktadır. Sınırlandırılan bu çalışmalar ise 2002-2023 yıllarını kapsamaktadır.

Bu tarz çalışmalarda genellikle tüm bilimsel çalışmalar içersinden makaleler ile yeniden bir sınırlama kriteri getirilerek süzülen sonuçlar analiz edilir. Ancak bu çalışmada böyle bir sınırlamaya gidilmeyecek akademik kaynak olarak görülen tüm çalışmalar gözden geçirilecektir. Bunun sebebi NEET kavramının akademik araştırma konusu haline gelmeden önce hükümet, devlet ya da uluslararası örgütlerce yayınlanan raporların, programların ve planların etkinliğidir. Bu nedenle de tüm çalışmaların değerlendirilmesi kavramın analizi açısından önem kazanmaktadır.

Şekil 1. WoS Tarama Sonuçları

Şekil 1’de görüldüğü üzere 425 yayın toplamda 2405 atıf almış, yazarların kendi yayınlarına yaptıkları hariç atıflar toplamı ise 2129 olmuştur. Bu çalışmalara yapılan 3954 kez yapılan atfın ortalaması ise yayın başına 9,3 olmuştur. Bu 425 çalışmanın Hi-index’i ise 28’dir. Bu çalışmalar 2002 yılından 2023 yılına kadar olan süreçte yayınlanmıştır.

Şekil 2. Yıllara Göre Yayınların Dağılımı

Şekil 2’de ise bu çalışmaların yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Grafikten anlaşılabileceği üzere çalışmalar 2013 yılından itibaren yoğunlaşmaya başlamıştır. 2019-2021 dönemi COVID-19 sürecinden dolayı dezavantajlı grupla alakalı yapılacak çalışmaların artması beklenebilir. Ancak düşünüldüğünün aksine NEET’ler ile ilgili üç farklı çalışma yapılmıştır. Aynı dönem içerisinde 2008-2009 yıllarında yaşanan küresel ekonomik kriz ile ilgili çalışma sayısı da beklenildiği gibi çok fazla olmamış, ekonomik krizin NEET’ler üzerindeki etkilerini inceleyen 10 bilimsel yayın yapılmıştır.

4. SONUÇ

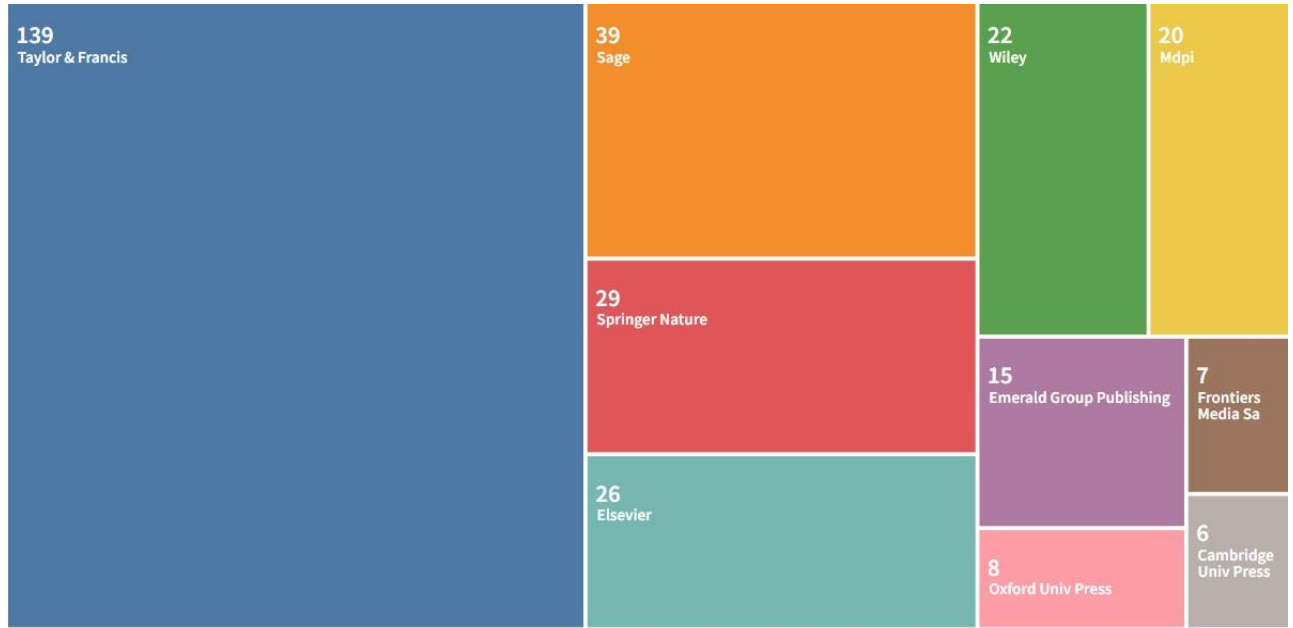
Bu bölümde WoS’tan elde edilen verilerin derlenmesiyle ortaya çıkan analizler paylaşılacaktır. Bir araştırmacının alanı ile ilgili uluslararası alan dizinlerinde yayınlanarak diğer araştırmacılara ya da alan ile ilgili uygulamacılara ulaşmak en önemli amaçlarından biri olarak görülmektedir. Bu nedenle de akademik kültürle yayına hazırlanan çalışmalar için diğer çalışmalara da referans olmak ve atıf almak çok önemlidir.

Akademik yayınları katologlayan uluslararası dizinler mevcuttur. Bu bağlamda Web of Science veri tabanında bulunan dizinlerde yayınlanan NEET’lerle ilgili dağılımlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. NEET Yayınlarının WOS Index Dağılımı

Web of Science Index	Record Count	% of 425
Social Sciences Citation Index (SSCI)	235	55.294
Emerging Sources Citation Index (ESCI)	142	33.412
Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED)	31	7.294
Conference Proceedings Citation Index – Social Science & Humanities (CPCI-SSH)	24	5.647
Book Citation Index – Social Sciences & Humanities (BKCI-SSH)	11	2.588
Conference Proceedings Citation Index – Science (CPCI-S)	6	1.412
Arts & Humanities Citation Index (A&HCI)	5	1.176

Tablo 2’den anlaşılabileceği üzere 425 çalışmanın %55,3’üne denk gelen 235 çalışma SSCI, %33,4’üne denk gelen 142 çalışma ise ESCI indekslerinde katologlanmıştır. Akademik çalışmaların %89’a yakını bu iki indekste toplanmıştır. Diğer alanlardan SCI-EXPANDED indeksinde 31, CPCI-SSH indeksinde 24, BKCI-SSH indeksinde 11, CPCI-S indeksinde 6, A&HCI indeksinde ise 5 yayın indekslenmiştir. Ancak 29 yayın aynı anda iki farklı dizinde de tarandığı tespit edilmiştir.

Şekil 3. Akademik Çalışmaların Yayıncı Kuruluşlara Dağılımı

Tablo 2’de yer alan ve alan indekslerinde yayın yapan yayıncı kuruluşlar Şekil 3’de gösterilmiştir. Buna göre Taylor&Francis’e ait dergilerde NEET’ler ile ilgili yapılan yayınların sayısı 139’dur. Sage 39, Springer 29, Elsevier ise 26 yayımla araştırmacılar tarafından en çok tercih edilen kuruluşlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3. Yayınlarda Kullanılan Diller

Languages	Record Count	% of 425
English	390	91.765
Russian	10	2.353
Spanish	9	2.118
Italian	5	1.176
Croatian	3	0.706
Turkish	3	0.706
Latvian	2	0.471
French	1	0.235
German	1	0.235
Portuguese	1	0.235

Uluslararası yayınlarda bilindiği üzere İngilizce hakimiyeti söz konusudur. Her ülke kendi ana dilinde bilim üretmeyi amaç edinse de uluslararası literatürde İngilizce hakimiyeti söz konusudur. NEET’ler konusunda yapılan çalışmalarda da durum aynıdır. Az da olsa diğer dillerde yapılan yayınlar mevcuttur. Tablodan görüldüğü üzere Türkçe yayınların sayısı da 3’tür. Dil analizinin akabinde yapılan ülke analizi Şekil 4’te gösterilmektedir.

Şekil 5. NEET Konusunda Yayın Yapan Ülkeler

NEET kavramının ilk ortaya çıktığı İngiltere aynı zamanda en çok yayın yapan ülke konumundadır. Konuyu önemseyen ve kendi ülkesinde de AB birliği içerisinde en yüksek NEET oranına sahip olan ülke İtalya gelmektedir (OECD, 2019). İtalya 2022 verilerine göre %26 NEET oranıyla en yüksek NEET oranına sahip AB ülkesidir. Dolayısıyla araştırmacıların ilgisini yoğun bir şekilde çekmektedir. Toplam 61 ülkeden en çok yayın yapan ülkeler ağaç diyagramında yer almıştır. Ancak diyagramda yer almayan ülkelerden biri olan Türkiye’den yapılan yayın sayısı 12’dir. Ancak OECD verilerine göre Türkiye’de NEET oranı %28 olmasına karşın uluslararası yayın başarısında memnuniyet verici bir konumda değildir. Bu durum Türkiye açısından konunun akademik anlamda ele alınışının 2015 yılından itibaren olmasının ve TÜİK’in resmi verileri bu tarih itibaren yayınlamaya başlamasının da rolü olduğu düşünülebilir.

Şekil 6. NEET’ler ile İlgili Yapılan Yayınların Akademik Menşei

Yayın yapan akademik birimlere bakıldığında en baş sırada Research Libraries UK (RLUK) ile birlikte Londra Üniversitesi olarak görülmektedir. Yine Huddersfield Üniversitesi de bu konuda en çok yayın çıkartan üniversite olarak görülmektedir. Tabloda en çok yayın yapan 10 üniversite gösterilmiştir. Tabloda İngiliz üniversitelerinin ağırlığı göze çarpmaktadır. Ülke sıralamasında ilk sırayı almasının da etkisiyle en çok yayın yapan üniversitelere de ev sahipliği yapmaktadır.

Tablo 4. WOS'ta En Çok Yayın Yapan Araştırmacılar

Authors	Record Count	% of 425	Authors	Record Count	% of 425
Simoës F	11	2.588	Erdogan E	4	0.941
Thompson R	10	2.353	Flynn P	4	0.941
Maguire S	9	2.118	Gorlich A	4	0.941
Simmons R	9	2.118	Kazepov Y	4	0.941
Russell L	8	1.882	Lendzhova V	4	0.941
Rocca A	6	1.412	Matli W	4	0.941
Schoon I	6	1.412	Mujcinovic A	4	0.941
Uchida Y	6	1.412	Ngoepe M	4	0.941
Cefalo R	5	1.176	Scandurra R	4	0.941
Cornish C	5	1.176	Battle IC	3	0.706
Marta E	5	1.176	Brown C	3	0.706
Norasakkunkit V	5	1.176	Bynner J	3	0.706
Odoardi I	5	1.176	831 araştırmacıdan ilk 25'i		

Toplam 425 yayın 831 araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Tablo 4'te bu araştırmacılar en fazla tek ya da ortak yayın yapmış olan 25'ine yer verilmiştir. Tabloya göre en çok uluslararası indekslerde taranan yayına sahip olan yazar Portekizli araştırmacı Fransesco Simoes 11 yayınla listenin başında yer alırken ağırlıkta kıral kesimde yaşayan dezavantajlı NEET gruplarına yönelik çalışmalar yapmıştır.

İngiltere'de faaliyet gösteren ve aynı zamanda NEET konusunda en çok yayın yapan üç üniversiteden biri olan Huddersfield Üniversitesi araştırmacıları olan Ron Thompson (10) ve Robin Simmons (9) birlikte yürüttükleri çalışmaları kendi üniversitesinin toplam 20 yayının yarısını bizzat ürettiklerini göstermektedir. Bu kadar yoğun çalışmalarında bağlı oldukları okul olan School of Education and Professional Development'ın kakısının büyük olduğu açıktır. Adından da anlaşılacağı üzere ikilinin çalışmaları eğitim özelinde istihdamın yapısını ve NEET kavramının teoriksel çerçevesini oluşturmaya yöneliktir. Bu araştırmacılara en önemli katkının 8 çalışmaya verdiği katkı ile Lisa Russel olduğunu da belirtmek gerekir. Yine Warwick Üniversitesinden Sue Maguire 9 çalışmasıyla en çok NEET araştırması yapan diğer bir İngiliz araştırmacı olarak karşımıza çıkmaktadır. O da diğer İngiliz meslektaşları gibi eğitim alanından istihdam üzerine çalışmalar yapmakta ve NEET'ler ile ilgili daha alan araştırmasına yönelik yayınlar çıkarmaktadır.

Görüldüğü gibi alanda İngiliz araştırmacıların yoğun bir çalışma güdüsü bulunmakta ancak bu çalışmaları yapanların eğitim kökenli oldukları göz ardı edilmemelidir. Konu hakkında daha fazla araştırma yapması beklenen ekonomistlerin henüz alandaki ciddi problemleri keşfetmediği yönünde yorum yapmak yanlış olmayacaktır.

5. TARTIŞMA

Gençlerin emek piyasalarına geçiş sorunları ve ortaya çıkan NEET probleminin çözümü için bu grupta yer alan gençlerin kimler olduğunun saptanması ve ayrıntılı çalışmalarla NEET grubunun daha iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Özellikle günümüzde hızla gelişen teknoloji ve artık yüksek sesle dillendirilen 'Dijital Dönüşüm' ve 'Dördüncü Sanayi Devrimi', NEET durumunda bulunan gençlerin emek piyasalarına nasıl entegre edileceği sorununu daha önemli hale getirmektedir. Yüksel Arabacı'nın Kalkınma Bakanlığının 2019 yılındaki raporundan aktardığı bilgiye dayanarak Dünya Ekonomik Forumu'nun yaptığı bir araştırmaya göre beş yıl içinde emek piyasalarında bugün ihtiyaç duyulan becerilerin %35'i değişecektir. Türkiye'de emek piyasalarının sahip olduğu sorunlar ve işgücünün özellikleri (eğitim düzeyi ve nitelikleri) düşünüldüğü zaman bu konuda etkin politikaların hızla üretilmesi bir zorunluluk haline gelmektedir(Yüksel Arabacı, 2020). NEET grubunun AB

standartlarında ya da OECD araştırma verilerinde olduğu gibi 15-29 yaş aralığı dikkate alınacak olursa grubun içinde Y kuşağının ve Z kuşağının olduğu aşikardır. Bu ayrımda henüz bir çalışma yapılmamış olması bile NEET alanında yapılacak her türlü çalışmanın ne kadar özgün olabileceğinin de göstergesidir.

Bu çalışmada Türk araştırmacıların da dikkatini çeken NEET gibi önemli bir problematik konuda kendi çalışmalarında referans aldıkları uluslararası yayınların Web of Science veri tabanında ne şekilde dağılım gösterdiği açıklanmaya çalışıldı. NEET çalışma alanının uluslararası ortamda çok yeni bir kavram olduğu ve bu konuda yapılan yayınların 2000’li yıllara ayandığından hareketle yaklaşık 20 yıl geçmiş olan bir literatür geçmişine dayanarak alanın daha çok çalışmaya ihtiyaç duyduğu aşikardır. Ulusal araştırmacıların da bu alana katkıda bulunması NEET sorununu ciddi bir oranda yaşayan politika yapıcılara da referans olacağı açıktır. Çalışma alanı multidisipliner bir görüntü çizdiğinden farklı alanlardaki araştırmacıların ortak çalışma avantajlarını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Bu sayede NEET konusu ile ilgili çok sayıda araştırma ulusal ve uluslararası nitelikte yayın yapma ihtimali doğacak ve konuyla ilgili İngiltere örneğinde olduğu gibi bir külliyat oluşturabilme şansı olacaktır.

NEET’ler konusunda yapılan araştırmalar her ne kadar multidisipliner olsa da NEET’lerin makro ve mikro ekonomik analizlerin daha fazla yapılması gereği açıktır. Toplam 425 çalışmanın sadece 59’u pür ekonomik analizleri içermektedir. Eğitim ve psikoloji alanları ise her ne kadar NEET’ler üzerinde bir profil çizmek ya da davranış kalıplarını ortaya koymak gibi kaygılar taşısa da davranışsal ekonomi ve deneysel çalışmaların da davranışsal iktisatçılar tarafından ortaya konmasında fayda vardır. Ekonomi alanında çalışılan 59 çalışmanın 54’ünün ücretler, 4’ünün çok boyutlu yoksulluk ve 1’inin emeklilik olduğunu düşünecek olursak iktisatçıların konuya çok boyutlu bakmadıklarını da söyleyebiliriz.

Sonuç olarak henüz başlangıç safhasında bulunan NEET alanı literatürde araştırmacılar tarafından rağbet görse de yazılması ve tartışılması gereken pek çok boyutun olduğu aşikardır. İstihdam, eğitim, sağlık, psikoloji gibi temalar ile bağlantı kuran NEET kavramı bu manada niş bir kavram olarak bilimsel araştırmaların merkezine oturmuştur (Simoes ve ark., 2022). Bundan sonrası ise araştırmacıların bu alanı ne kadar, ne açıdan, hangi öncelik, nicelik ve nitelikte inceleyeceklerine kalmıştır.

KAYNAKLAR

- AL FOZAIE, M. T. (2023). Identifying the Absence of Knowledge Using Bibliometric Analysis: The Case of the “Bad Behavior Index”. *Planning*, 18(4), 1187-1194.
- BYNNER, J., AND PARSONS S., (2002). Social Exclusion and the Transition from School to Work: The Case of Young People Not in Education, Employment, or Training (NEET), *Journal of Vocational Behavior*, 60, 289-309
- ÇAKMAK, A. G. B. Y., & YİĞİT, A. G. B. Türkiye’de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Yer Almayan Genç (NEET) Olmak: Sistematik Literatür Analizi. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri – Seçme Yazılar VI*, İstanbul: Değişim Yayınları, 149.
- EUROFOUND (2012). NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union
- GREAT BRITAIN. CABINET OFFICE. SOCIAL EXCLUSION UNIT. (1999). Bridging the gap: new opportunities for 16-18 year olds not in education, employment or training. Available at: <https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/15119/2/bridging-the-gap.pdf>, Erişim tarihi: 25.05.2023
- GÜNGÖR, E. (2019). Zamanı Saatte Yaşamak; Zaman Kullanımı Editör: Arun, Ö. Krizler ve Yaşlanma: 21. Yüzyılda Demografik Dönüşümün Yansımaları (s.79-97). Antalya: Yaşlanma Çalışmaları Derneği Yayınları.
- KILIC, Y. (2014). Young people in Turkey who are not in education, employment or training (NEET). *Eğitim ve Bilim*, 39(175).
- KÖKEN, M., & Selçuk, KOÇ, (2022). Türkiye’de Bölgesel Neet Verilerinin Mekansal Panel Veri Analizi. *Journal of International Management Educational and Economics Perspectives*, 10(2), 113-129.
- NEAGU, G., BERIGEL, M., & LENDZHOVA, V. (2021). How digital inclusion increase opportunities for young people: Case of Neets from Bulgaria, Romania and Turkey. *Sustainability*, 13(14), 7894.
- OECD, (2019). Education at a Glance: OECD Indicators, Italy, Available At: https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/EAG2019_CN_ITA.pdf
- RALPH, A., & ARORA, A. (2022). A bibliometric study of reference literature on youth unemployment. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, (ahead-of-print).

- SIMÕES, F., ERDOĞAN, E., MURATOVIĆ, M., & SIK, D. (2022). Scrutinising the exceptionalism of young rural NEETs: A bibliometric review. *Youth & Society*, 54(2_suppl), 8S-28S.
- SÖNMEZ, Ö. F. (2020). Bibliometric analysis of educational research articles published in the field of social study education based on web of science database. *Participatory Educational Research*, 7(2), 216-229.
- TOLGAY, C. & ÇAKIR, Ö. (2022). Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlerin Genç İşsizliğine Yönelik Algıları Üzerine Bir Araştırma . *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (4) , 1680-1707 . DOI: 10.16953/deusosbil.1121889
- YILMAZ, K. (2021). Sosyal bilimlerde ve eğitim bilimlerinde sistematik derleme, meta değerlendirme ve bibliyometrik analizler. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 1457-1490.
- YÜKSEL ARABACI, R. (2020). Türkiye'de Ne Eğitimde Ne İstihdamda Olan Gençlerin Sosyo-Demografik Yapısı ve İşgücü Piyasası ile Bağlantısı. *Amme İdaresi Dergisi*, 53(3).

SUSTAINABILITY OF THE PUBLIC DEBT IN ALBANIA AND ITS ROLE IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

Jonida Avdulaj

Agriculture University of Tirana Faculty of Economy and Agribusiness
jonidaqendro@hotmail.com

Flora Merko

Aleksander Moisiu University Business Faculty
floramerko@uamd.edu.al

Klodian Muço

Catholic University “Our Lady of Good Council” Research Centre on Economics of Transition
Countries
k.muco@unizkm.al

Abstract

There is a great debate among economists of different schools of economic thought about the role of public debt in economic growth. Much of the economic literature suggests that a low level of public debt can positively influence the design of better policies for supporting the economy of a country. This also can stimulate economic growth, serving as an investment financier of innovations in technology, stimulating productivity growth and competition. On the other hand, other economists think that public debt inhibits the economic growth of a country, and leads to increased taxes for future generations, harming the well-being of citizens. In such conditions, naturally can arise the questions: what impact the public debt had on the economic growth of a country like Albania, where during the pandemic it exceeded 80% of GDP? And, how can its costs be financed in the future? Given this situation, the objective of this paper is to study the sustainability of public debt in Albania and measure its impact on the Albanian economy. The methodology used in this paper is that of descriptive statistical analysis and an empirical model on public debt sustainability. What we want to prove through this paper is that: public debt, at moderate levels, serves to stimulate economic growth. But, while it exceeds the suggested ceiling by 60%, it generates more costs than benefits for the economy. This, especially, happens when it is used to finance infrastructure investments that have a long-term return on investment or when debt is used inefficiently, that means, when it does not generate enough jobs to cover its costs.

Keywords: Public debt, Public debt sustainability, Economic growth, Albania.

INTRODUCTION

There is a great debate in the economic literature on determining the impact that public debt has on the economic growth of different countries (Reinhart and Rogoff, 2010; Panizza and Presbitero, 2012; Perotti, 2012; Arellano and Bai, 2016). The conventional view is that debt can stimulate aggregate demand and economic growth over certain periods. On the other hand, Barro (1979) affirms that debt is a cost for the economy and inhibits economic growth, it is a transfer of taxes in time. This negative correlation is even more pronounced when debt reaches 90% of GDP (Reinhart and Rogoff, 2010). Correlation does not imply causality, and that this relationship between public debt and economic growth may come from the fact that reducing economic growth generates high levels of public debt. Panizza and Presbitero (2012) in their study applying econometric techniques to a sample of OECD countries concluded that the correlation between public debt and economic growth seems to be a causal relationship, but this could not be verified.

Various studies show that there is no statistical evidence that supports the hypothesis that debt growth can inhibit economic growth in advanced economies. (Perotti, 2012). The above evidence and the lack of similar studies in developing countries such as Albania, served as our motive to write this paper. Through it, we aim to study the role of public debt in economic growth in Albania as well as policies on fiscal consolidation. We base our hypothesis on the fact that public debt in Albania does not always have a negative correlation with economic growth and that fiscal policies have more effect in countries

with strong finances while in developing countries like Albania they often bring a huge increase in public debt. Moreover, the situation becomes more problematic in times of crisis such as the current situation where the Covid-19 pandemic has significantly impacted the economy. And the public debt has increased significantly in all countries of the world and especially in Albania wherein the first 9 months of 2020 public debt has increased by 13.5% reaching 79.5%.

The methodology used in this paper is based on a statistical analysis of macroeconomic indicators, public debt, and economic growth over the years. From the statistical analysis of the data, we see that in the last decade there is a significant increase in public debt, but this increase has not been accompanied by a significant increase in GDP. On the other hand, the increase in debt in recent years has been accompanied by a reduction in its cost as a result of successful debt negotiation (the government entered the open market and it bought Eurobonds). This paper is organized as follows, first, there is a brief introduction, then there is a review of the literature on public debt, after that, we continue with the problems of economic development in Albania. Next, we talk about the evolution of the Albanian public debt and after that, we offer a comparison of Albania with the countries of the region, and finally, we give some conclusions.

LITERATURE REVIEW

Different views have defined public debt and its effects on the economies of countries in different ways. The economic literature on the macroeconomic effects of public debt is divided into two main lines of thought: the theory of debt neutrality and the conventional theory (Elmendorf & Mankiw (1999). The theory of debt neutrality is based on Ricardian equivalence, public debt has no long-term effects on aggregate demand (Modigliani, 1961; Buchanan, 1958; Meade, 1958). The idea that debt is seen as a tax transfer in time is also supported by Barro (1979) who rules out any long-term effects. The conventional theory acknowledges the existence of a correlation between public debt and economic growth through the accumulation of capital. The correlation between debt and economic growth has often been used as an argument in favor of a restrictive fiscal policy. The correlation in question is not very clear whether public debt stimulates growth or not, especially when we deal with high public debt because it is not known whether it inhibits economic growth or not.

Reinhart and Rogoff (2010) show that there is a negative correlation between public debt and economic growth, but this negative correlation is not evident until public debt does not exceed 90% of GDP. The authors in question have been very cautious about saying that the correlation may be a causal relationship between high debt and low economic growth. Herndon, Ash, and Pollin (2013) identified errors in the calculation of average economic growth by Reinhart and Rogoff raising many questions about the results of Harvard economists especially for the maximum debt limit of 90%. According to the latter, although their study had some errors in the excel sheet, their method for calculating average economic growth is correct. Panizza and Prebsbitero (2013) in their study on the relationship between debt and economic growth in developed economies, concluded that there is causality, heterogeneity and that this correlation is such where an increase of 30 percentage points in debt correlates negatively with a decrease of 0.5 percentage points in economic growth.

In the 2014 study, Panizza and Presbitero conclude that public debt has growing negative effects and that these effects are the same for a country like Greece as well as for a country like Japan. Most empirical studies confirm the negative correlation between public debt and economic growth. The part of the public debt limit set by Reinhard and Rogoff finds no support. To study the relationship between public debt and economic growth Minea and Parent (2012) used a statistical technique that allows for a gradual change in the relationship between public debt and economic growth. They conclude that it is too complex to estimate the part of the maximum level of public debt sustainability compared with models using exogenous time series. Egert (2012) used the Reinhart and Rogoff variant and concluded that there is no accuracy in the calculation as the debt limit shows a very high level of sensitivity to small changes in different countries. Also, Baglan and Yldas (2013) in their empirical study managed to identify the negative correlation between debt and economic growth in a group of countries but failed to find evidence on the threshold effect defined by Reinhard and Rogoff. For developing countries such as Albania, various authors through various empirical studies have concluded that just like for developed

countries, high debt levels have negative effects on the economic growth of Albania (Pattillo et al., 2002; Pattillo et al., 2004; Schclarek, 2004; Kumar and Woo, 2010). However, it has not been empirically proven where a ceiling limit should be placed. The IMF considers 45% to be the optimum limit of public debt to GDP ratio for developing countries, whereas 60% is the maximum limit.

PROBLEMS OF ECONOMIC DEVELOPMENT IN ALBANIA

Although almost 3 decades have passed since the change of the system, Albania is still facing problems regarding the economic growth of the country. Unemployment remains one of the main problems. Unemployment means economic and social costs, loss of income for individuals, which consequently leads to a loss of tax revenue, an increase in expenditure, a decrease in GDP, and various social problems. If we look at the statistics, the unemployment rate has been decreasing by a slightly significant percentage from 2016 to 2019, but we note that it is Albanian youth between 15-29 years which has suffered the largest decrease, approximately 7%. Although the figures look positive, it is another factor that has made possible the reduction in the unemployment rate for this age and this factor does not constitute a positive aspect for our country, emigration. Albania, like all other Western Balkan countries, has been a major source of illegal economic migrants seeking work in rich European countries. Never before has emigration been a "problem" for Albania as it is today. We say it is a "problem" not because emigration is considered negative per se but because in recent years in Albania there is a reduction in population, an increase in the median age, a reduction in live births, and a reduction in labor force. The desire of the population to flee Albania is no longer related only to the level of poverty or unemployment, as in the 1990s. Today it is related to reasons for food safety and health, or to the loss of confidence that tomorrow will be better. The desire to leave becomes even more painful and costly for the country when students and intellectuals leave. According to the data of the Center for Educational Services, every year almost 20% of the best high school leavers look to study abroad, not forgetting the tens of thousands of well-educated young Albanians, who seek their fortune outside Albania. The departure of young graduates is also becoming a worrying phenomenon. When students are asked what they will do after finishing school, over 70% of them answer that they want to leave Albania. The rationale for leaving is almost the same for everyone. Low salary, lack of a future and career advancement; loss of hope for sustainable development in the future, and the level of well-being for citizens²⁰.

Another problem is related to foreign investment in our country. Foreign direct investment (FDI) in Albania fell to 7.6% of GDP after the completion of the investment phase of large energy and gas transmission projects²¹. The Netherlands was the largest foreign investor in Albania in the first quarter of 2019, according to data on FDI flows published by the Bank of Albania. This country invested € 77 million in the first quarter, down 11.4% compared to the same period a year ago, but if we consider the first quarter of 2020, the inflows invested by the Netherlands in our country is € 95 million. Switzerland is no longer the main investor. Inflows from this country, which is the main source of TAP gas pipeline investments, were € 67 million in the first quarter of 2019, down 37% compared to the same period last year, and € 45 million for the first quarter of 2020, down 22% compared to the previous year.

²⁰KlodianMuço, Sfidat e zhvillimit ekonomik në Shqipëri, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/15995-20200409.pdf> , Shkurt 2020, fq.24

²¹ World Bank Group, Regular Economic Report, No.17
<http://documents1.worldbank.org/curated/en/457181588085856454/pdf/The-Economic-and-Social-Impact-of-COVID-19-The-Country-Notes.pdf> , Spring 2020, fq. 6

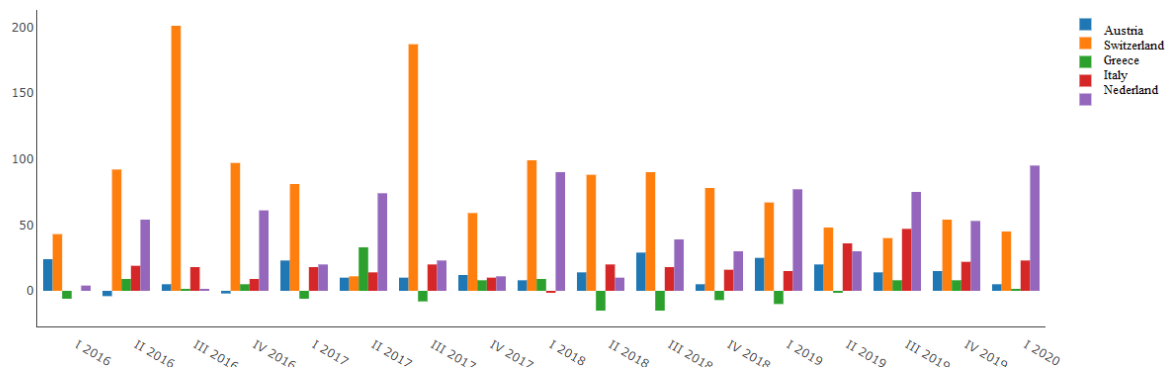

Figure 1: Quarterly inflow of foreign investments
Source: Bank of Albania, 2020

The third-largest investor in the country for the first quarter of 2019 was Austria, with € 25 million, followed by Turkey with € 19 million. But Italy became the third-largest investor in the country, with an investment of € 22 million, at the end of the last quarter of 2019, followed by Austria with € 15 million. But Albania ranks very low in terms of investment. Foreign investors still face unresolved problems related to corruption, property registration, institutional red tape, justice reform, protracted economic crisis, etc., which cause them to lose confidence. The fact that they are leaving Albania is costing the Albanian economy dearly. The government should make continuous efforts to address the abovementioned problems for foreign investors to remain optimistic that Albania will be able to be competitive among the countries of the Western Balkans.

THE EVOLUTION OF DEBT OVER THE YEARS IN ALBANIA

The level of central government debt about to GDP has been on a downward trajectory since 2016. This trend continued throughout 2019. The ratio of debt stock to GDP for 2019 is 65.84%, down 2 % compared to 2018. The main factors that have influenced the reduction in the debt level to GDP ratio have been: fiscal consolidation, an economic growth rate higher than the debt growth rate, and the appreciation of the local currency about to other currencies that make up the debt portfolio²². The public debt was ALL 1.11 trillion and the largest part of this debt belongs to the internal public one 35.37%, while the external government debt stock was 30.48%, according to data from the Ministry of Finance and Economy. In 2019, the government orientation was towards long-term debt instruments.

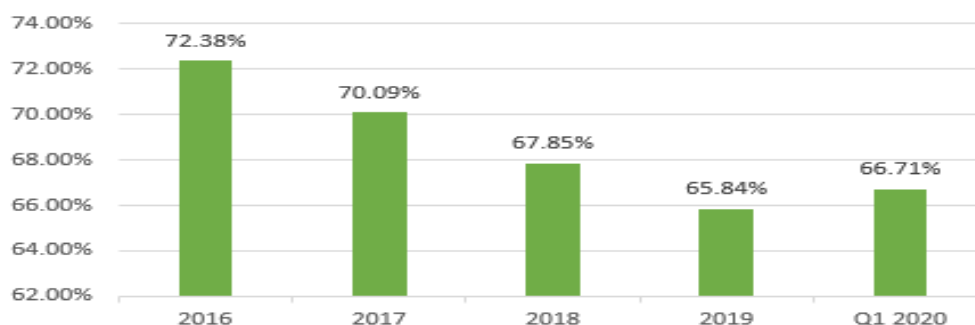

Figure 2: Central government debt to GDP (%) structure
Source: Ministry of Finance, 2020

²²Ministria e Financave dhe Ekonomisë, Strategjia afatmesme e menaxhimit të borxhit 2020-2022, <http://www.financa.gov.al/strategjia-afatmesme-e-menaxhimit-te-borxhit-publik/>, Dhjetor, 2019

Regarding the internal public debt stock, it consists of short-term and long-term instruments, as well as guaranteed debt. In terms of reducing the risks of the internal public debt portfolio, the need for loans through domestic sources has been significantly reduced, enabling the reduction in borrowing through short-term instruments by ALL 806 million from 2018 to 2019. Borrowing through short-term instruments has mainly served to manage short-term liquidity needs, while deficit financing was made possible mainly through long-term instruments. In the domestic market, in short-term instruments, we see a further decline in auctions in 6-month Treasury bills, whereas 12-month treasury bills have continued to remain more or less at the same levels. There is a marked increase in long-term instruments compared to 2018, in the issuance of 10-year, 5-year, and 3-year bonds, whereas there is a decline in the issuance of 2-year bonds compared to a year ago. In long-term instruments, the debt stock is estimated to be ALL 388 billion, while a year ago it was ALL 370 billion.

Seen from the point of view of the currency in which this debt of the domestic market is, it turns out that there is ALL 582 billion²³ in lek. Among domestic debt holders, the data show that 62.22% is held by the banking sector, slightly increasing its share compared to 2018, when it held 61.25% of the debt. Individuals' debt holders represent only 13.41% of domestic debt, while a year ago they held 15.15%. Non-bank financial institutions also have a bigger share. The trend of securities' interest rate was declining in 2019 as well as a result of pursuing monetary easing policy with a base interest rate of the lek at an all-time low of 1%. Data from the Ministry of Finance show that the interest rate on 10-year bonds was 5.39% while in 2018 it was 6.811%. Rates were also lower on 7-year, 5-year bonds, and so forth on each of the instruments. The low-interest-rate explains also why people have shown little interest in participating in government securities auctions.²⁴

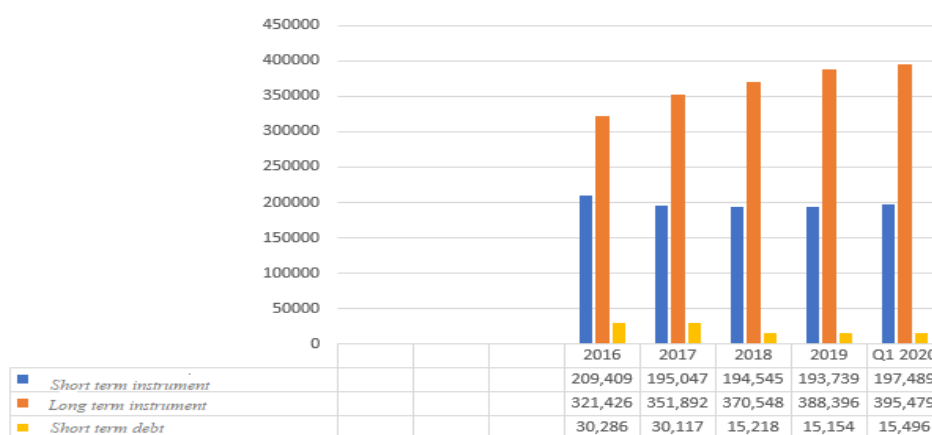

Figure 3: Central government debt stock and guaranteed debt.

Source: Ministry of Finance, 2020

Regarding external debt, foreign borrowing has covered on average about 15% of the government's total loan needs, over the past five years. The main sources of funding remain multilateral and bilateral resources, which have been mainly used to finance strategic projects, as well as development policies and reforms undertaken by the government. These resources have had a significant impact mainly in terms of optimizing debt costs and providing the currency needed to service foreign currency debt obligations. Issuance of Eurobond of € 500 million in 2018, which was accompanied by the buyback of the existing Eurobond of € 200 million, enabled it not only to address its liquidity needs in 2018 and 2019 but also the active management of debt liabilities to keep refinancing and interest rate risk under control in the short and medium-term.

²³Monitor, Borxhi publik, <https://www.monitor.al/borxhi-publik-2019-a-u-mbyll-me-nivelin-65-84/>, Mar.2,2020

²⁴Monitor, Borxhi publik, <https://www.monitor.al/borxhi-publik-2019-a-u-mbyll-me-nivelin-65-84/>, Mar.2,2020.

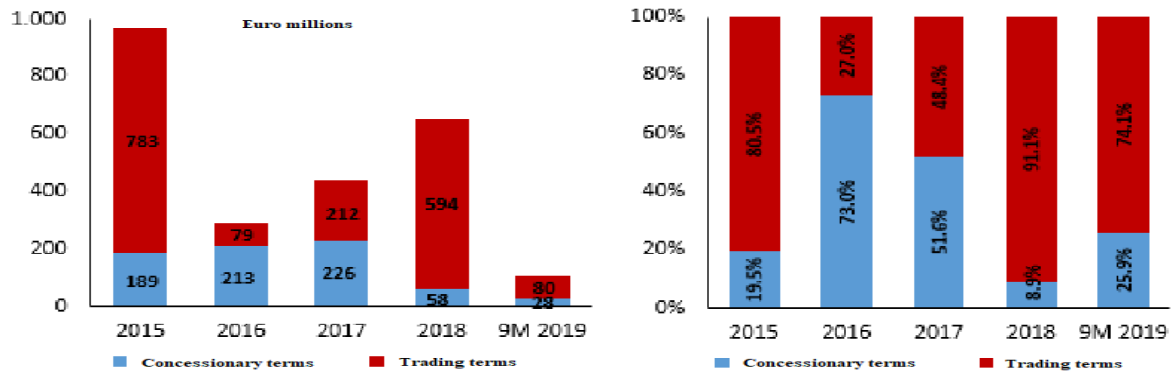

Figure 4: Public debt by liabilities
Source: Ministry of Finance, 2020

Over 50% of the government debt portfolio continues to be comprised of ALL, followed by the Euro and USD. The domestic debt portfolio consists entirely of securities in the local currency, because during the last two years there has been no issuance of domestic securities in foreign currency. The external debt portfolio continues to be over 65% in Euro, despite the diversification in recent years, making it sensitive to EUR / LEK exchange rate fluctuations.²⁵

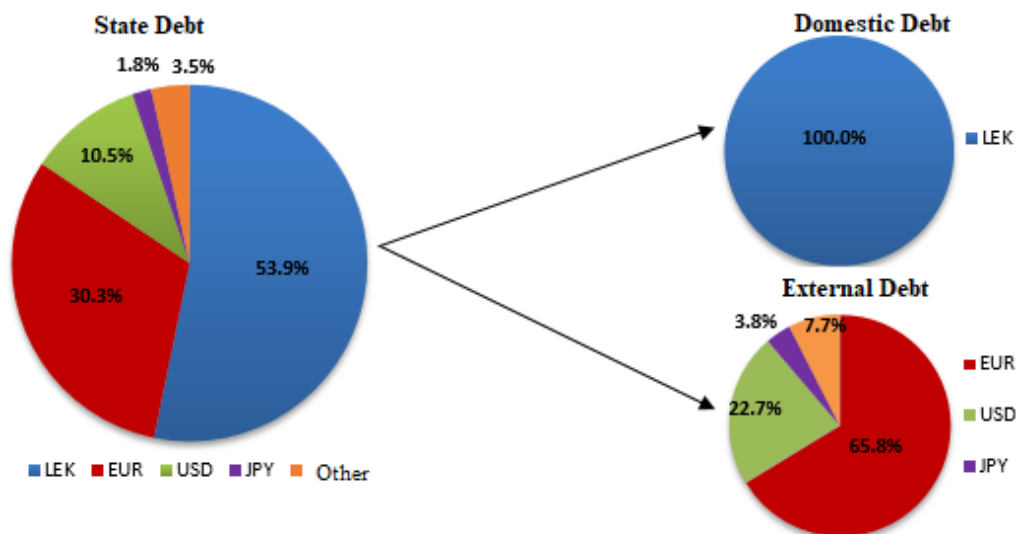

Figure 5: Debt by currency
Source: Ministry of Finance, 2020

Regarding debt management risks, in recent years, the government debt portfolio has been characterized by an improvement in the cost-risk ratio. The cost of debt has decreased significantly and the debt structure has improved, mainly in terms of reducing exposure to refinancing risk and interest rate risk. The improvement in the cost-risk ratio has come not only as a result of good management in keeping with strategic objectives but also as a result of favorable market conditions and macroeconomic factors of the country, such as:

- Reduction in base interest rates in the domestic and foreign markets, as a result of monetary easing rounds by central banks;

²⁵Ministria e Financave dhe Ekonomisë, Strategjia afatmesme e menaxhimit të borxhit 2020-2022, <http://www.financa.gov.al/strategjia-afatmesme-e-menaxhimit-te-borxhit-publik/>, Dhjetor, 2019

- The availability at significant levels of foreign sources of financing at favorable (concessional) interest rates;
- Satisfactory demand for long-term government securities with fixed interest rates;
- Decrease in the EUR / LEK exchange rate and movement of this exchange rate generally in the opposite direction to the USD / LEK exchange rate.

Another problem remains the financing risks because the government aims to reduce the refinancing risk mainly in the domestic debt portfolio, as the external debt poses less risk as it is composed of long-term maturity instruments and with longer amortization profiles. The refinancing risk in the domestic debt portfolio has been significantly reduced in recent years. The indicators that assess this risk have evolved towards strategic objectives. The reduction in the weight of short-term instruments has led to an improvement in the risk of refinancing domestic debt.

COMPARED DEBT OVER THE YEARS IN THE REGION

Although during the above analysis the debt in our country for the period 2016-2019 seems to decrease as a percentage of GDP, compared to the countries in the region, the figures are worrying. If we take into account the figures from the World Bank report²⁶ on public and guaranteed debt as a percentage of GDP and calculate a simple average for approximately the last 3 years, we see that Albania and Montenegro rank first with a debt level on average about 69.87% and 74.63% of GDP. Then comes Serbia with a debt level averaging about 55% of GDP, Macedonia with 46% of GDP, Bosnia & Herzegovina with 36% of GDP, and Kosovo with about 16.9% of GDP.

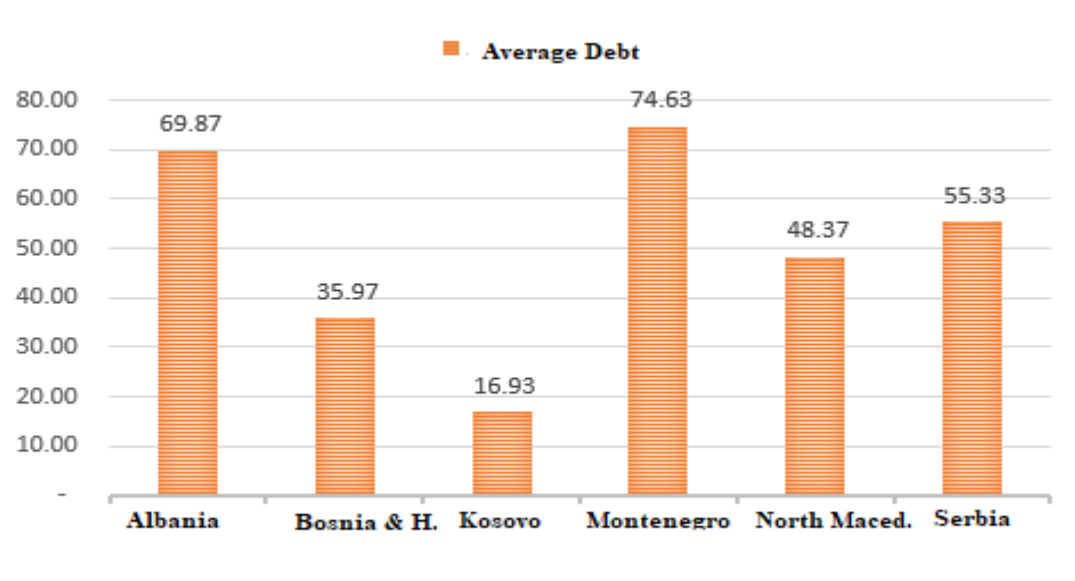

Figure 6: Public and guaranteed debt (percentage of GDP)
Source: World Bank, 2020

Different views have defined public debt and its effects on the economies of countries in different ways. According to conventional analysis, it is assumed that the increase in income and well-being

²⁶ World Bank Group, Western Balkan Regular economic report, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31506/Reform-Momentum-Needed.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, No.15, Spring 2019

of individuals will increase the expenditure on the consumption of goods which will lead to an increase in national income. Unlike the conventional ones, the classics see public debt as something negative for society and think that a budget deficit is a sign of state bankruptcy.

CONCLUSIONS

From the literature review and data analysis, it is clear that public debt is closely linked to economic growth. Changing the public debt-GDP ratio can be influenced by high economic growth or by a reduction in the budget deficit or the debt itself. The reduction in the public debt-GDP ratio would happen even if the need for debt continued to be the same as in previous years, but at the same time, we would have higher economic growth than in previous years. The IMF recommends that the public debt-GDP ratio be no higher than 60%. But from the various empirical studies we saw as well as from the analysis done to see the correlation between public debt and economic growth, it emerged that there is no public debt to economic growth limit ratio. The ratio in question depends on economic growth, GDP deflator, the average nominal cost of debt, debt repayment time, and economic growth prospects and strategies. Moreover, Albania's public debt today is 79.9% (October 2020) and is expected to reach 89% according to the IMF (2020).

From a simple analysis of the data presented in this study and the economic literature, we can say that public debt can be detrimental to economic growth if we look only at its costs. But on the other hand, we can say that if debt serves as a driver of the economic growth of a country so if it would be used for productive purposes then this debt would have an added value for the economy of a country. If we look at the impact of public debt in the last 10 years, where GDP has grown by \$ 3.2 billion and public debt by \$ 2.9 billion, it is clear that this debt has not been very efficient in the economic growth of the country. However, beyond this, it is difficult to identify a certain level of public debt where after this level the effects deteriorated.

On the contrary, if we see that in recent years the Albanian public debt has been negotiated for a much lower interest rate, we can say that the increase in the Albanian public debt has been accompanied by lower costs as the government replaced the high-cost debt secured from second-level banks with low-cost debt by entering the open markets. Considering the economic performance of the country, fiscal revenues, the level of public debt, and the policies pursued in Albania, we can say that in recent years, whenever governments have tried to intervene in fiscal policies and reduce the budget to some extent we have had a deterioration in fiscal revenues and a deterioration in the budget deficit. This leads us to think that countries like Albania with a high level of fiscal evasion and a broken fiscal system more than fiscal policies they need debt management policies and policies that reduce the misuse of public assets. A developing country like Albania has very high margins of economic growth and as such, rather than reducing public debt, it is necessary to stimulate economic growth which would surely lead to a reduction in the public debt-GDP ratio. So, to conclude, we can say that in Albania the debt needs to go more towards technological improvement and towards an increase in the quality of human capital than infrastructure. This would certainly increase GDP significantly and reduce the public debt-GDP ratio.

References

- Barro, R. J. (1979). On the determination of the public debt. *Journal of political Economy*, 87(5, Part 1), 940-971.
- Buchanan, J. M. (1958). *Public principles of public debt a defense and restatement*.
- Égert, B. (2012). Fiscal Policy Reaction to the Cycle in the OECD: Pro-or Counter-cyclical?.
- Elmendorf, D. W., & Mankiw, N. G. (1999). Government debt. *Handbook of macroeconomics*, 1, 1615-1669.
- Herndon, T., Ash, M., & Pollin, R. (2014). Does high public debt consistently stifle economic growth? A critique of Reinhart and Rogoff. *Cambridge journal of economics*, 38(2), 257-279.
- Muço, K. (2020). Sfidat e zhvillimit ekonomik në Shqipëri. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/albanien/15995-20200409.pdf>.
- Kumar, M., & Woo, J. (2010). Public debt and growth. *IMF working papers*, 1-47.
- Meade, J. E. (1958). Is the national debt a burden?. *Oxford Economic Papers*, 10(2), 163-183.
- Minea, A., & Parent, A. (2012). Is high public debt always harmful to economic growth? Reinhart and Rogoff and some complex nonlinearities.
- Ministry of Finance and Economy, Medium-term debt management strategy, 2020-2022, <http://www.financa.gov.al/strategjia-afatmesme-e-menaxhimit-te-borxhit-publik/>, Dhjetor, 2019.

- Modigliani, F. (1961). Long-run implications of alternative fiscal policies and the burden of the national debt. *The Economic Journal*, 71(284), 730-755.
- Monitor, Borxhi publik, https://www.monitor.al/borxhi-publik-2019-a-u-mbyll-me_nivelin-65-84/, Mar.2,2020.
- Panizza, U., & Presbitero, A. F. (2014). Public debt and economic growth: is there a causal effect?. *Journal of Macroeconomics*, 41, 21-41.
- Patillo, C. A., Poirson, H., & Ricci, L. A. (2002). *External debt and growth* (No. 2002-2069). International Monetary Fund.
- Patillo, C. A., Poirson, H., & Ricci, L. A. (2004). What are the channels through which external debt affects growth?.
- Reinhart, C. M., & Rogoff, K. S. (2010). *Growth in a Time of Debt* (No. w15639). National Bureau of Economic Research.
- Schclarek, A. (2004). "Debt and Economic Growth in Developing and Industrial Countries," Working Papers 2005:34, Lund University, Department of Economics.